Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ
svazek 29

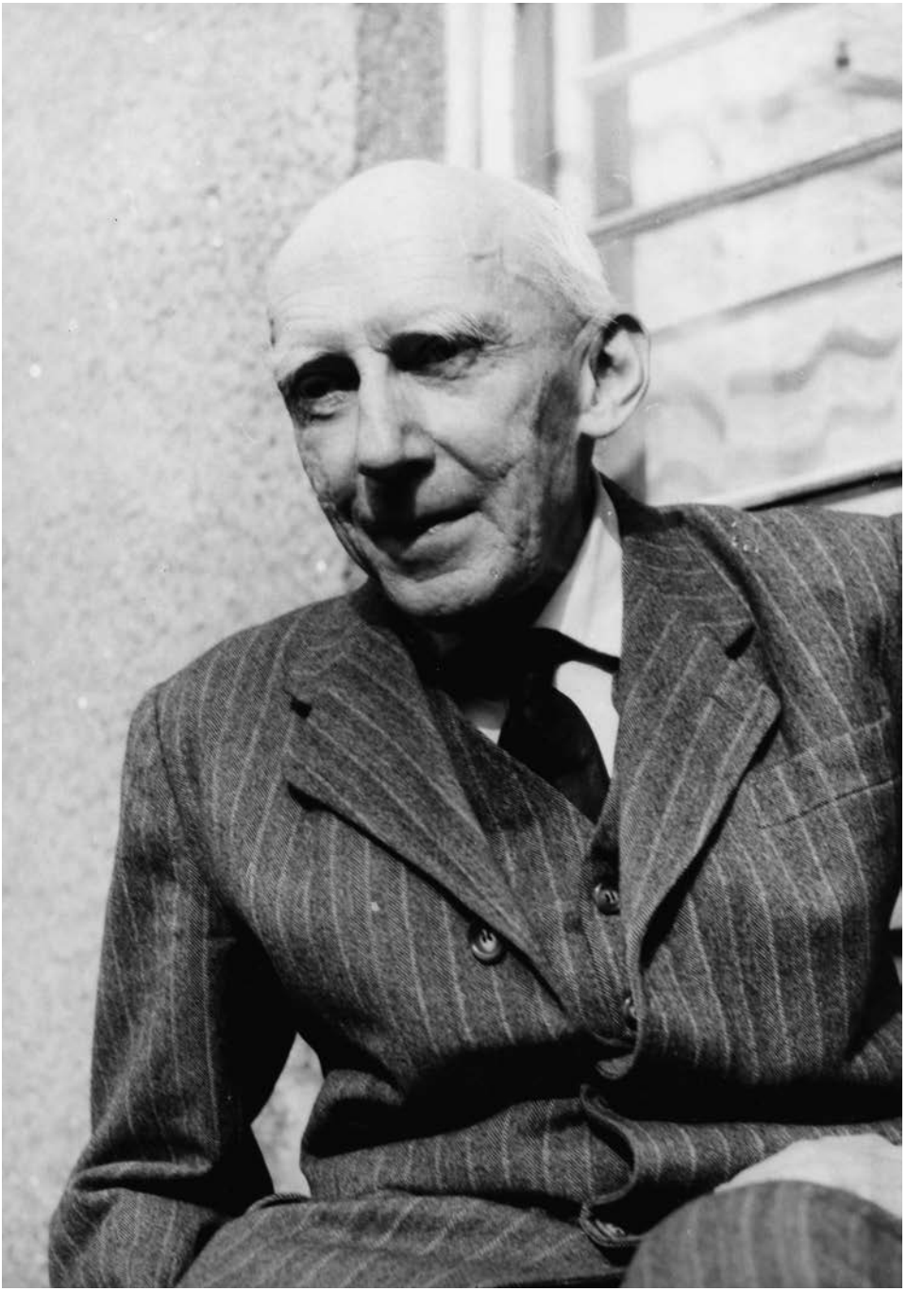

Z ČESKÉHO RÁJE A PODKRKONOŠÍ

vlastivědná ročenka 29

Semily – Jičín 2016

Vydání publikace bylo spolufinancováno městem Jičín.

Obálka:
Poustevník v Libosadě u Jičína – stav v srpnu 2015. Nepolychromovaná hlava poustevníka vytvořená Jaroslavem Suchardou a připevněná na poničenou dřevořezbu Karla Šoltyse v říjnu 2006. Obr. 14 k článku Pavla Kracíka, foto autor.

Jan Prousek, Vnitřek nudvojovického kostela, akvarel 34 x 44 cm z roku 1887. MČR v Turnově, inv. č. U 358. Prousek tu zachytil sebe sama při prohlídce interiéru starobylého kostelíka ještě nedotčeného neorománskou úpravou. K příspěvku Miroslava Cogana, foto autor.

Frontispis:
Prof. PhDr. František Michálek Bartoš, DrSc., v roce 1970.

KATALOGIZACE V KNIZE – Národní knihovna ČR
Z Českého ráje a Podkrkonoší : vlastivědná ročenka. 29 – Semily : Státní okresní archiv Semily = Jičín : Státní okresní archiv Jičín ; Regionální muzeum a galerie Jičín, 2016 – 333 + XVI s.
ISBN 978-80-86254-34-0
ISSN 1211-975X

908(437.31-17)
● Český ráj (Česko) – vlastivěda
● Podkrkonoší (Česko) – vlastivěda
● sborníky

© Státní okresní archiv Semily 2016
© Státní okresní archiv Jičín 2016
© Regionální muzeum a galerie v Jičíně 2016

ISBN 978-80-86254-34-0
ISSN 1211-975X

OBSAH

Články a studie

Stanislav Kasík *O historickém znaku města Turnova.* II. část 11
Přemysl Špráchal – Miloš Gerstner *Mlýny a další vodní díla na potoce Cedronu a na Benecku* 33
Pavel Kracík *Poustevník v Libosadě. Lokální fenomén pohledem historie a prozaické folkloristiky* 85
Jiří Hnilica *Výprava britských žurnalistů do Českého ráje a přípitek na srdečnou dohodu. Aféra, která v roce 1908 „otřásla" francouzským konzulátem v Praze* 139
Hana Kábová *Josef Vítězslav Šimák a Sobotecko* 163
Jaroslav Hrdlička *František Michálek Bartoš a Josef Pekař. Stýkání i potýkání dvou historiků* 183

Edice a materiály

Jan Prostředník *Výsledky archeologického výzkumu v Rovensku pod Troskami v souvislosti s rekonstrukcí kanalizace a vodovodu v letech 2014 a 2015* 199
Robert R. Novotný *Běžné cestování a přeprava nákladů v 17. a 18. století řečí archivních pramenů* 216

Drobnosti

Miroslav Cogan *Neznámé Prouskovy návrhy turnovských vitrají* 259

Kronika

Dvě kulatá jubilea PhDr. Vladimíry Jakouběové (Jitka Petrušková) 267
Státní okresní archiv Jičín v roce 2015 (Karel Chutný) 272
Státní okresní archiv Semily v roce 2015 (Pavel Jakubec) 275
Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2015 (Michal Babík) 280
Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2015 (Jan Luštinec) 282
Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2015 (Jan Drahoňovský) ... 284
Muzeum a Pojizerská galerie Semily v roce 2015 (Miroslav Šnaiberk) 287
Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2015 (Vladimíra Jakouběová) 289
Městské muzeum v Železném Brodě v roce 2015 (Petra Hejralová) 292

Recenze literatury a bibliografie

Recenze 297
Výběrová bibliografie k dějinám okresů Jičín a Semily za rok 2015 320

SPIS TREŚCI

Artykuły i studia

Stanislav Kasík *O historycznym herbie miasta Turnova* – część II. 11
Přemysl Špráchal – Miloš Gerstner *Młyny i inne inwestycje wodne na potoku Cedron i w Benecku* 33
Pavel Kracík *Pustelnik w Libosadzie. Lokalny fenomen z perspektywy historii i folklorystyki prozaicznej* 85
Jiří Hnilica *Ekspedycja dziennikarzy brytyjskich do Czeskiego raju a toast za serdeczne porozumienie. Afera, która w 1908 roku „wstrząsnęła" francuskim konsulatem w Pradze* 139
Hana Kábová *Józef Vítězslav Šimák a Sobotecko* 163
Jaroslav Hrdlička *František Michálek Bartoš i Josef Pekař. Kontakty i potyczki dwóch historyków* 183

Źródła i materiały

Jan Prostředník *Wyniki badań archeologicznych w Rovensko pod Troskami przeprowadzonych w związku przebudową kanalizacji i wodociągów w 2014 i 2015* 199
Robert R. Novotný *Codzienne podróżowanie i przewóz towarów w XVII i XVIII wieku w źródłach archiwalnych* 216

Przyczynki

Miroslav Cogan *Nieznane projekty Prouska witraży w Turnowie* 259

Kronika

Dwa okrągłe jubileusze PhDr. Vladimíry Jakouběvéj (Jitka Petrušková) 267
Powiatowe Archiwum Państwowe w Jiczynie w 2015 r. (Karel Chutný) 272
Powiatowe Archiwum Państwowe w Semily w 2015 r. (Pavel Jakubec) 275
Muzeum Regionalne i Galeria w Jiczynie w 2015 r. (Michal Babík) 280
Muzeum Karkonoskie w Jilemnicy w 2015 r. (Jan Luštinec) 282
Muzeum Miejskie w Lomnicy nad Popelkou w 2015 r. (Jan Drahoňovský) 284
Muzeum i Poizerska Galeria w Semily w 2015 r. (Miroslav Šnaiberk) 287
Muzeum Czeskiego Raju w Turnovie w 2015 r. (Vladimíra Jakouběvá) 289
Muzeum Miejskie w Železnym Brodzie w 2015 r. (Petra Hejralová) 292

Recenzje literatury i bibliografia

Recenzje 297
Bibliografia historyczna powiatów Jiczyn i Semily za rok 2015 320

INHALT

Beiträge und Studien

Stanislav Kasík *Über das historische Wappen der Stadt Turnov.* II. Teil 11
Přemysl Špráchal – Miloš Gerstner: *Mühlen und weitere Wasserbauwerke am Cedron-Bach und im Gebiet von Benecko* 33
Pavel Kracík *Einsiedler in Libosad. Lokales Phänomen im Blick der Geschichte und der prosaischen Folkloristik* 85
Jiří Hnilica *Expedition britischer Journalisten ins Böhmische Paradies und Prosit auf eine herzliche Vereinbarung. Affäre, die 1908 das französische Konsulat in Prag „erschütterte“* 139
Hana Kábová *Josef Vítězslav Šimák und die Region von Sobotka* 163
Jaroslav Hrdlička *František Michálek Bartoš und Josef Pekař: Kontakte und Auseinandersetzungen zweier Historiker* 183

Materialien

Jan Prostředník *Ergebnisse archäologischer Ausgrabungen in Rovensko pod Troskami im Zusammenhang mit der Renovierung der Wasser- und Abwasserleitung in den Jahren 2014 und 2015* 199
Robert R. Novotný *Alltägliches Reisen und Lastentransporte im 17. und 18. Jahrhundert in Archivalien* 216

Kleinigkeiten

Miroslav Cogan *Unbekannte Entwürfe Turnauer Vitragen von Jan Prousek* 259

Chronik

Zwei runde Jubiläen von PhDr. Vladimíra Jakouběová (Jitka Petrušková) 267
Staatliches Kreisarchiv Jičín (Karel Chutný) 272
Staatliches Kreisarchiv Semily (Pavel Jakubec) 275
Regionalmuseum und Galerie in Jičín (Michal Babík) 280
Riesengebirgsmuseum in Jilemnice (Jan Luštinec) 282
Stadtmuseum in Lomnice n. Pop. (Jan Drahoňovský) 284
Museum und Isergalerie in Semily (Miroslav Šnaiberk) 287
Museum des Böhmischen Paradieses in Turnov (Vladimíra Jakouběová) 289
Stadtmuseum in Železný Brod (Petra Hejralová) 292

Literatur

Rezensionen 297
Historische Bibliographie der Kreise Jičín und Semily für das Jahr 2015 320

ČLÁNKY A STUDIE

O historickém znaku města Turnova

II. část

Stanislav Kasík

Český lev v městských znacích

Česká komunální heraldika „trpí" některými jevy, které z pohledu obecně platných heraldických zásad lze hodnotit jako jevy mimořádně specifické a zároveň absolutně nežádoucí. Motivaci k tak příkrému hodnocení lze vysvětlit obecnou heraldickou tezí, patřící mezi základní principy samotné heraldiky a zároveň vyjadřující její smysl – uživatelem jednoho znaku nemohou být dva různé subjekty, resp. vlastníkem, nositelem a uživatelem znaku s konkrétním obsahem může být jen jeden subjekt; znak nebo erb musí být nezaměnitelným symbolem konkrétního uživatele. Není-li tomu tak, pak heraldika ztrácí smysl. V prostředí české komunální heraldiky se můžeme setkat s několikanásobným popřením tohoto základního heraldického principu, který byl utvořen z ryze praktických a zároveň nesporně užitečných potřeb v samotných počátcích konstituování šlechtické a rodové heraldiky ve 12. a 13. století. Další vlastností tohoto téměř tisíciletého principu je jeho všeobecné respektování, aplikování a používání. Ovšem se zásadním dodatkem – s výjimkou české komunální heraldiky po roce 1850.

Například v jižních a středních Čechách užívá rožmberskou červenou růži ve stříbrném štítě čtrnáct historických rožmberských měst a městeček: Bavorov, Cetviny, Deštná, Dolní Bukovsko, Frymburk, Horní Stropnice, Hořice na Šumavě, Jistebnice, Mezimostí (místní část města Veselí nad Lužnicí), Miličín, Nechanice, Radnice, Rožmberk a Sedlčany. Jak je to možné? Zde je nutné zmínit skutečnost, že tato města a městečka měla znamení rožmberské růže volně nebo ve štítě ve svých historických pečetích. V nich měla opodstatnění a plnila funkci odkazu na šlechtického vlastníka sídla, který tímto způsobem označoval svůj majetek. Rozlišení jednotlivých pečetí, jejichž obsah byl stejný, umožňoval opis, který sděloval, komu pečeť patří. Stejnou možnost rozlišení však nebylo možné uplatnit u znaků. Téměř všechna jmenovaná města a městečka „přijala" do svých znaků nediferencovanou

červenou růži se zlatým semeníkem ve stříbrném štítu.[129] Uvozovky u slova „přijala" mají své opodstatnění díky tomu, že znaky vznikly velice pravděpodobně v jediném časovém období (v letech 1850–1860) přičiněním Vincenze Roberta Widimského, autora kompendia znaků měst a městeček v Českém království, vydaném v roce 1864.[130] Tento autor se opíral o obecné dobové zdání, že pečeti jsou nezpochybnitelnými nositelkami konkrétních městských znaků, s možným vysvětlením, že v městských pečetích celé řady měst městské znaky jsou. Ano, jsou, protože také skutečně existovaly jako řádně konstituované znaky měst, ať prostřednictvím udělení panovníkem, nebo prostřednictvím institutu vydržení. Znaky s takovou charakteristikou se pak uplatňovaly v pečetích. Takový jev, vcelku běžný a známý v celé Evropě, však nikoho neopravňuje k absolutnímu zobecnění, že všechny pečeti měst a městeček nesou v pečetních polích skutečné a nezpochybnitelné městské znaky. Ale takové odborně nepřijatelné zobecnění bylo, nejméně od poloviny 19. století až do nedávné současnosti, chápáno jako správné, odborně korektní a všeobecně aplikovatelné nejen v laických, ale také v odborných kruzích, dokonce v odborných kruzích té nejvyšší kategorie, jakými byli znakoví cenzoři v heraldické komisi ministerstva vnitra ve Vídni. Některými odborníky a „odborníky" je uvedená teze vnímána jako správná i nyní.

Shodně lze v české komunální heraldice několikanásobně nalézat stříbrno-červeně polcenou kolovratskou orlici, která je v modrých štítech ve znacích čtyř obcí, městysů a měst: Milín, Mšeno, Jesenice a Ročov. Z nich například Milín neměl s pány z Kolovrat za celou svou historii vůbec žádné přímé vlastnické vztahy.[131]

Totožná a stejně nepřijatelná je situace i u sedmnácti našich měst, městysů a obcí, jejichž znakem je nediferencovaný a nemodifikovaný „čistý" český lev v červeném štítě: Brandýs nad Labem, Česká Bělá, Dašice, Hostomice, Chotěboř, Jílové u Prahy, Karlštejn (Budňany), Klimkovice, Kynšperk nad Ohří, Luby, Městec Králové, Nový Bydžov, Nový Knín, Postupice, Ronov nad Doubravou, Slaný, Tachov aTurnov. K nim lze přiřadit město Varnsdorf, které po roce 1904 přikročilo ke změně znaku ve prospěch jiné podoby. Ve vyjmenovaných případech lze mít vznik městského znaku za modelový a hodný komparace se vznikem znaku v Turnově.

Brandýs nad Labem *(o. Praha-východ)*

V městských pečetích byl původně užíván lev z erbu pánů z Michalovic.[132] Od doby, kdy se stal Brandýs nad Labem komorním statkem (1547 konfiskace Krajířům z Krajku za účast v protihabsburském povstání), byla úředníky české komory pro radnici v Brandýse zavedena pečeť s českým lvem. Obsah pečetního pole byl logický, protože vlastníkem města byl český král. V této souvislosti nemůže platit v Čarkově kompendiu prezentovaná úvaha, že prvotní michalovický lev v brandýské městské pečeti se *„teprve později změnil v českého lva"*[133], jako snad výsledek nějakého samovolného procesu. Funkci zdroje pro brandýský městský znak plnila nově vytvořená městská pečeť nového královského města. Právní subjektivitu městského znaku potvrdil císař Leopold I. v konfirmaci městských privilegií z 10. 12. 1670, na žádost města, jehož představitelé tvrdili, že *„stará městská privilegia"* byla za třicetileté války zničena. Městská privilegia znovu potvrdil císař Karel VI. v kon-

firmaci z 13. 9. 1725 a následně i jeho dcera královna Marie Terezie 27. 11. 1777.[134] Jestliže byl znak městu Brandýsu nad Labem potvrzen panovníkovým privilegiem, pak je nezbytné považovat ho za legitimní. Výsledek takového aktu by byl hodnotitelný jako neobvyklý, mimořádný a také svým způsobem precedentní, nebýt toho, že městský znak udělený Brandýsu nad Labem nebyl zcela totožný s erbem krále. V privilegiu císaře Leopolda I. z roku 1670, stejně jako v následujících konfirmacích, je udělovaný městský znak popsán česky takto: *„Totiž v červeném poli lva bílého na dvouch nohách zadních vzhůru stojícího a s předními nohami rozpjatého, s rozdvojeným ocasem, na hlavě zlatou korunu a u každé nohy čtyři pazoury pozlacené, též otevřená ústa a ven plápolající jazyk…"*[135] Lev stojící na „dvouch zadních nohách", který byl udělen městu Brandýsu (nad Labem), zřetelně není lvem „ve skoku", jak je standardně popisován lev v erbech českých králů. Udělený znak je proto nutné vnímat jako modifikovaný a od erbu českých králů odlišný. Lze vyslovit přesvědčení, že udělení znaku městu Brandýsu právě v takové podobě bylo výsledkem záměrného konání úředníků české dvorské kanceláře. Přesto v edici všech tří zmíněných znakových listin, publikované v roce 2014, byl přepis privilegia doplněn současným („moderním") odborným heraldickým popisem: *„V červeném štítě stříbrný zlatě korunovaný dvojocasý lev se zlatou zbrojí"*. [136] Takový popis je odborně nepřesný. Lva, stojícího na obou zadních nohách s jednou posunutou vpřed, je nezbytně nutné popsat jako vzpřímeného a vykračujícího. Znění „moderního" odborného popisu brandýského městského znaku neumožňuje jinou interpretaci, než takovou, že lev je ve skoku. To je úzus a pravidlo, vyplývající ze standardu pro figuru „lev". Za nepřijatelné však musíme mít vnímání znaku města Brandýsa nad Labem jako shodného s erbem českého krále. V současné době tvoří Brandýs nad Labem dvojměstí se Starou Boleslaví a nový městský znak, kombinující ve čtvrceném štítě původní samostatné městské znaky, svým způsobem eliminuje možnost kritického komentáře, i když brandýské čtvrtiny znaku obsahují nediferencovaného českého lva.[137]

***Česká Bělá** (o. Havlíčkův Brod)*

Znak nebyl městysu nikdy udělen a vyvinul se z pečeti z 19. století, v níž byl pouze korunovaný dvouocasý lev bez štítu. Pečetní obraz považoval Widimský za znak. Jím byl lev vložen do štítu a všemu dal barevnost zemského znaku.[138] Zde byla pečeť výtvarně řešena shodným způsobem jako mnoho jiných soudobých pečetí v jiných městech a městečkách, dokonce i těch, která měla k dispozici historický a panovníkem udělený městský znak (např. Bílina).[139] V pečeti České Bělé bylo použito schéma sníženě děleného pečetního pole s českým lvem nahoře a jménem města dole. V některých městech bylo pořízení typově shodné pečeti výsledkem zestátnění městských úřadů v roce 1784, které byly obsazeny komisionálně zkoušenými státními úředníky a nazvány magistráty. Nově zřízené pečeti magistrátů obsahovaly znamení českého lva jako symbolu delegované působnosti státu (stejnou přenesenou působnost státu známe z kompetencí městských a obecních úřadů i dnes a s tím spojenou možnost užívání státního znaku obcemi k označení budov a na razítkách). Je také možné, že pečeť České Bělé je reakcí na nařízení vídeňského

ministerstva vnitra o nutnosti pořízení a používání obecních pečetí a razítek po zrušení patrimoniální správy a zavedení správy státní v roce 1850. Protože o obsahu pečetních polí nově zřízených pečetí rozhodovaly samosprávy zcela suverénně, nebylo o zvolených a použitých symbolech uvažováno v kontextu všech existujících pečetí měst v Českém království. Také toho nebylo třeba, protože pečetě vzájemně odlišovaly opisy. Volba figury do pečetního pole byla motivována například „obrozenecky". Je signifikantní, že s novou formou obecní správy nebyly figury v nových pečetích inspirovány symboly Rakouského císařství nebo erby bývalých vrchností. Škála obvyklých figur oscilovala mezi českými lvy, alegorickými postavami Spravedlnosti nebo jejích atributů, listnatými stromy myšlenými jako „národní stromy lípy" a celou velkou skupinou symbolů spojených se zdroji práce a obživy (pluhy, radlice, kosy, hrábě, snopy obilí, klasy, hornická kladívka, na jižní Moravě vinařská symbolika, jinde chmelařská atd.). Městys Česká Bělá se v roce 2014 rozhodl pro úpravu stávajícího znaku ve prospěch takové podoby, která by znak městyse na první pohled odlišovala jak od dosud existujících městských znaků se stejnou figurou českého lva, tak od malého státního znaku. Po peripetiích schvalovacího procesu byl upravený znak městysi České Bělé udělen předsedou Poslanecké sněmovny dne 10. 9. 2015, na základě jeho rozhodnutí č. 35 z 15. 6. 2015. Udělený znak se shoduje s popisem: „*V červeném štítě český lev nad zvýšenou zelenou patou, v ní kosmý mlátek šikmo přeložený želízkem, obojí stříbrné.*"[140]

***Dašice** (o. Pardubice)*

Císař Karel I. povýšil Dašice na město a udělil mu znak privilegiem z 6. 3. 1917.[141] Čarkem byl akt komentován takto: „*Ve skutečnosti císař jenom potvrdil a polepšil starý znak, kterého městečko užívalo už od 16. století.*"[142] V Dašicích se věřilo, že na pečetích používaných od konce 16. století je znak městečka. Jak je patrné, tak tuto víru sdíleli i další.To je všeobecný problém hodnocení pečetních obrazů nejen v minulosti a nejen zde. Vůbec nebylo přihlíženo ke skutečnosti, že městečko patřilo ke komornímu panství Pardubice a v pečetích, které navíc byly ryty nezkušeným řemeslníkem pozitivně a otisk pak byl negativní, je fakticky znak českého krále jako dašické vrchnosti. Díky tomu je možnost vyhodnotit obsah dašických historických pečetí jako dokladu o praktickém užívání městského znaku velice umenšena. Ve znaku uděleném v roce 1917 byl korunovaný a dvouocasý lev otočen doleva a díky tomu naplnil potřebu odlišení od skutečného znaku království.

***Hostomice** (o. Beroun)*

Znak nebyl nikdy udělen a ten v současnosti používaný se opírá o pečeť ze 17. století.[143] Tvrzení, že znak byl obci udělen 29. 11. 1738 císařem Karlem VI. společně s povýšením na město,[144] se nezakládá na pravdě. Pro českého lva v hostomické pečeti promlouvá skutečnost, že městečko bylo od 14. století součástí panství královského hradu Karlštejnu a bylo spravováno českou komorou. Proto byl v hostomické pečeti štít s českým lvem. Lze jen zopakovat základní tezi – pečeť a znak není totéž a jedno není ekvivalentem druhého.

***Chotěboř** (o. Havlíčkův Brod)*

Z roku 1406 pochází pečeť, v níž je zobrazen štít s českým lvem. Město patřilo českým králům a jejich erb v městské pečeti je zcela pochopitelný, ale není možné erb vrchnosti zaměňovat za znak města. Později byl lev na pečetích zobrazován bez koruny a díky tomu nemohl být považován za českého lva. Přesto byl 11. 5. 1950 stanoven ministerstvem vnitra městský znak v podobě shodné s českým královským erbem.[145] Možná v té době nebyla tato podoba vnímána jako kolizní, protože užívaný státní znak Československé republiky obsahoval českého lva doplněného na levém rameni štítkem se znakem Slovenska. Ale i tak to svědčí o umenšené schopnosti tehdejších ministerských úředníků vnímat tradiční heraldická pravidla a zároveň je uplatnit v praxi.

***Jílové u Prahy** (o. Praha-západ)*

Znak se vyvinul z pečeti, jejíž stříbrný typář se zachoval dodnes. Městečkem bylo Jílové do roku 1331. Má se za to, že pečetidlo pochází z doby vlády Karla IV., po té, co bylo Jílové tímto panovníkem povýšeno na město. V pečeti byl volně korunovaný dvouocasý lev s šikmo položeným písmenem „K" na těle. 10. 2. 1477 vydal král Vladislav II. Jagellonský listinu, kterou krom jiného uděluje městu Jílovému znak, kterým je stříbrný korunovaný a dvojocasý lev v červeném štítě a nad štítem korunovaná zlatá iniciála „W".[146] Rozlišujícím prvkem znaku byla králova iniciála nad štítem.[147] Z toho nepochybně vyplývá, že tento i jiné podobné znaky je nutné posuzovat jako celek a nemít vyhodnocování pouhého štítu za dostačující.

***Karlštejn** (Budňany, dnes místní část městyse Karlštejna, o. Beroun)*

Osada byla na městečko údajně povýšena v roce 1794. Doklad o takovém aktu však znám není. Znak je zjevně výsledkem svévole, protože nebyl ani udělen a ani odvozen od pečetí, které neexistují. Pseudotradice se pokouší mít za původce znaku vsi Budňany dokonce krále a císaře Karla IV., ačkoliv v jeho době byly Budňany osadou jen s několika obydlími („búdami" – odtud Budňany) dělníků pracujících na stavbě hradu Karlštejna. V negativním slova smyslu je pozoruhodným doklad o existenci znaku uvedený Čarkem: *„Tradičně v literatuře. Pečetě se nedochovaly."*[148] Tradiční uvádění znaku v literatuře nemůže být považováno za seriózní doklad jeho existence, i když je možné chápat motivaci zpracovatele hesla na úrovni okresního archivu, který stál před obtížně řešitelnou situací – vyrovnat se s „literární tradici" a vědět, že ta se neopírá o žádné odborně relevantní zdroje. Jméno toho, kdo přinesl poprvé zprávu o znaku Budňan-Karlštejna, je předem uhodnutelné – V. R. Widimsky v roce 1864. Ten buď obdržel z městečka informaci o podobě znaku, která zjevně byla nevěrohodná a možná produktem místní „obrozenecké pošetilosti", nebo si karlštejnský znak „vymyslel" sám. Po něm to bylo vytrvale opakováno, včetně časopisu Světozor a Ottova naučného slovníku. Jde o typický příklad vzniku pseudotradice, na jejímž začátku bylo „vzorové" laické konání. To však pokračovalo i v dalších desetiletích.

Podvýbor pro heraldiku a vexilologii Poslanecké sněmovny PČR (dále jen PPHV) se na svém zasedání konaném dne 28. 3. 2016 zabýval žádostí městyse Karl-

štejna o schválení vlajky městyse a o stanovení odborného heraldického popisu znaku městyse. Předlohou pro hodnocení podoby karlštejnského znaku se stala konkrétní kresba Stanislava Valáška z přílohy publikace Jiřího Čarka, *Městské znaky v českých zemích* z roku 1985. Zásadní vlastností znaku městyse Karlštejna je jeho zřetelná kontroverznost. Ta měla být odborně eliminována, ale nebyla. Ačkoliv byl Čarkem znak Karlštejna-Budňan popsán takto: „*Na červeném štítě je stříbrný doprava obrácený český lev s červeným jazykem, zlatou zbrojí a korunou na hlavě,*“[149] byl v PPHV stanoven popis v následujícím znění: „*V červeném štítě korunovaný stříbrný dvouocasý lev se zlatou zbrojí.*“[150] Na první pohled je zřejmé, že v popise chybí zmínka o tinktuře jazyka. Sdělení o „zlaté zbroji“ neumožňuje jiný výklad o podobě znakové figury než ten, že i jazyk je zlatý. Tak je souhrnný termín „zbroj“ vnímán v celém heraldickém světě. Zde ovšem není nezmínění popisu znaku nechtěným nedopatřením jeho tvůrce v PPHV, ale zcela vážně myšleným konáním s výkladem, že červené jazyky se jako „samozřejmé“ nepopisují, s domněle podporujícím doplněním, že jde o jazyky „přirozené barvy“. Takové pravidlo v heraldice neexistuje. I proto, že červená je heraldická barva a nikoliv barva přirozená. I když je v PPHV prosazována zcela mimořádná a zvláštní teze o jazycích zvířat a ptáků, je zřejmé, že uvádění jejich tinktury nemůže samotnému popisu ublížit, nemůže ho zkomolit nebo znejasnit. Naopak bude mu ku prospěchu.

Na tomto místě není možné provést komplexní komentovanou rešerši o budňansko-karlštejnském znaku. Přesto je zřejmé, že v jeho relativně krátkém stopadesátiletém „životě“ došlo vinou nekompetentních interpretátorů jeho podoby k celé řadě diskrepancí. Na samém počátku je neodborné konání V. R. Widimského, který stanovil popis znaku Budňan ve znění: „*…mit dem böhmischen silbernen Löwen in rothem Schilde.*“[151] To lze chápat pouze tak, že znak Budňan je totožný s podobou znaku Českého království. Přesto kresba znaku v barevné litografické příloze je s popisem v rozporu tím, že jazyk lva byl červený. Takto obarvený jazyk způsobuje odlišnost budňanského lva od českého, i když červený jazyk v červeném štítě „není vidět“. Do dalšího posuzování podoby znaku Budňan pronikl nikoliv popis, ale pouze od popisu odlišná kresba. Takový náhled přetrval až do současnosti. PPHV by měl pro takové a podobné případy striktně vyžadovat korektní odbornou rešerši, která by dokázala celou situaci dostatečně popsat, vyložit a zároveň doporučit odborně korektní řešení. Ovšem takový požadavek je pouhým „zbožným přáním“, protože PPHV v posledních několika letech dává najevo, že Čarkovu publikaci z roku 1985 považuje za platný, závazný a nerevidovatelný kodex české komunální heraldiky a z tohoto pohledu není rešerší třeba. Čarkova publikace však nemá takové odborné vlastnosti, aby mohla být považována bezezbytku za platnou, závaznou a nerevidovatelnou.

Klimkovice *(o. Nový Jičín)*

První známá pečeť je z roku 1628. Existuje pečeť použitá dne 30. 11. 1591, u níž však nelze z opisu pečeti spolehlivě odečítat jméno vlastníka. Odhaduje se, že šlo o pečeť Klimkovic. Jestliže existuje skepse v určení uživatele této pečeti, pak je zvláštní, že pečetní obraz je bez rozpaků považován za první doklad existence znaku

městečka. Prvním, kdo přinesl barevné vyobrazení znaku v podobě shodné s českým zemským znakem, byl V. R. Widimsky v roce 1864. Dnes je znak užíván v podobě, kdy český lev stojí na zeleném návrší, které způsobuje odlišení od skutečného českého zemského znaku.[152] V souvislosti s podobou znaku města Klimkovice může být skutečnost, že město se německy jmenovalo Königsberg. Díky tomu lze klimkovický městský znak vnímat jako znak mluvící. Mezi historickými vlastníky Klimkovic nenajdeme ani českého krále a ani rod, který by měl v erbu lva.[153]

Kynšperk nad Ohří *(o. Sokolov)*

Komorní město od 13. do 16. století. Na pečetích známých od druhé poloviny 15. století byl ve štítě český lev jako znak vrchnosti. Znak nebyl městu nikdy udělen. Za doklad existence historického městského znaku je nepřijatelně považováno privilegium císaře Matyáše II. z 9. 10. 1612, kterým krom jiného povoluje Kynšperku pečetit červeným voskem. Privilegium nedokazuje nic jiného, než skutečnost, že v Kynšperku byla používána městská pečeť. O znaku se píše v literatuře až v roce 1844,[154] na základě nepřesného zdání, že historické městské pečeti zobrazovaly městský znak a nikoliv erb českého krále jako vlastníka.

Luby *(o. Cheb)*

Městem bylo sídlo již v roce 1319. Tehdy se německy jmenovalo Schönbach. Na pečetích byl od konce 15. století používaný nejprve jednoocasý korunovaný a později dvouocasý korunovaný lev. Užívání lva v městské pečeti je dáváno do souvislosti s Chebským mírem, uzavřeným v roce 1459 mezi Jiřím z Poděbrad a saskými Wettiny, jehož součástí bylo i navrácení města Schönbachu / Lubů České koruně. O jednoocasém lvu nebylo uvažováno například jako o lvu spojitelném s pány ze Schwarzburgu, kteří drželi Luby v letech 1372–1437, nebo s míšeňskými markrabími z rodu Wettinů, kteří měli ve svých erbech „míšeňského markrabského" černého lva ve zlatém štítě. Znak nebyl nikdy městu udělen a první barevné vyobrazení znaku bylo součástí kompendia V. R. Widimského v roce 1864, odvozené od pečetního obrazu.[155]

Městec Králové *(o. Nymburk)*

Královské komorní město užívalo na pečetích českého lva ve štítě od poslední čtvrtiny 15. století. Pečetní znamení se vztahovalo k vrchnosti, kterou byl český král, a lev ve štítě v městské pečeti je jeho erbem. Znak nebyl udělen a byl odvozen z pečeti. První barevné vyobrazení přináší V. R. Widimsky v roce 1864.[156]

Nový Bydžov *(o. Hradec Králové)*

Znak nebyl nikdy udělen a vyvinul se z pečeti, ve které byl erb českého krále jako vlastníka města. Od roku 1547 spravovala Nový Bydžov česká komora a nakonec se město stalo centrem komorního panství. Městské pečeti zobrazují štít modifikovaný polcenou patou štítu. Kdyby byl tento prvek, mající pravděpodobně vztah k bývalé vrchnosti, kterou byli páni z Vartenberka s erbem zlato-černě polceného štítu, použit i v městském znaku, pak by byl dostatečným způsobem odlišen

od znaku zemského. Přesto bylo přistoupeno k podobě nediferencovaného znaku českého krále jako znaku městského. První barevné vyobrazení takto řešeného novobydžovského městského znaku přináší v roce 1864 V. R. Widimsky.[157] Bez ohledu na uvedené skutečnosti byla v Novém Bydžově navržena městská vlajka s českým lvem v červeném vodorovném pruhu, s českou královskou „svatováclavskou" korunou v bílém pruhu nad ním.[158] Takovým počinem, který nevycházel z korektní podoby městského znaku jako podmínky pro vytvoření stejně korektní městské vlajky, se do jisté míry oslabila možnost případné revize městského znaku ve prospěch podoby, která by nekolidovala se stejnými znaky jiných měst a také se současným malým státním znakem. Historická pečeť Nového Bydžova je ideálním zdrojem inspirace pro takovou revizi, kterou zároveň lze považovat za opodstatněnou, legitimní a také za heraldicky korektní.

Nový Knín *(o. Příbram)*

Nikdy neudělený znak královského horního města, s centrálním úřadem mincmistra hor zlatých Království českého, byl odvozen od městské pečeti. Nejstarší známá pečeť je z 16. století a zobrazuje dvě části úplného královského erbu – štít se lvem a přilbu s přikryvadly a klenotem křídel. První vyobrazení novoknínského městského znaku v podobě českého královského erbu přináší v roce 1864 V. R. Widimsky.[159] Kdybychom posuzovali úplný městský znak, zahrnující štít s českým lvem, přilbu s klenotem a přikryvadly, pak bychom mohli uvažovat o rozdílu podoby ve srovnání s jinými městskými znaky, tvořenými pouhými štíty s českým lvem. Ale z pohledu heraldiky je i v Novém Kníně plnohodnotným znakem pouhý štít se znamením českého lva. Při tvorbě kompendií české komunální heraldiky však takto uvažováno nebylo a ani v době Čarkově nebyly vytvořeny právní podmínky pro revizi znaků shodných.

Postupice *(o. Benešov)*

Znak nebyl udělen a vyvinul se z pečeti, která vznikla pravděpodobně po roce 1850 a má schéma sníženě děleného pečetního pole s českým lvem nahoře a nápisem dole (viz výše Česká Bělá). Důvod k užívání českého lva u tohoto městečka (od roku 1711) nebyl žádný. První barevné vyobrazení přinesl V. R. Widimsky v roce 1864.[160]

Ronov nad Doubravou *(o. Chrudim)*

Císařem Františkem Josefem I. povýšen na město, zároveň s udělením znaku, dne 4. 5. 1909 na základě jeho rozhodnutí z 29. 4. 1909. Žádost o udělení městského znaku, poslaná Heraldické komisi ministerstva vnitra, byla doplněna kresbou, která se, na základě údajné tradice užívání od 15. století, shodovala s erbem českého krále. [161] Ona tradice spočívala v pečetích. V 15. století patřilo město královně a bylo součástí jejích věnných statků. Zřejmě to byl důvod, proč se v městských pečetích objevil český lev. Poté, co město bylo poddanské, se lev stal již tradičním a opakovaným pečetním znamením. V roce 1864 uvedl V. R. Widimsky barevnou podobu ronovského městského znaku ve shodě se znakem zemským. To se nakonec stalo

určujícím pro kresebnou podobu znaku Ronova nad Doubravou, která doprovázela žádost vídeňskému ministerstvu vnitra o udělení městského znaku. Štít byl dokonce korunován „svatováclavskou" korunou a předlohou se stal znak Ronova nad Doubravou namalovaný Hansem Wahnerem někdy v 80. letech 19. století (ten ve své době namaloval několik městských znaků na základě zakázky, iniciované městskými úřady – např. Postoloprty, Starý Jiříkov, Nejdek atd.). Součástí žádosti byl i přípis Zemského výboru Království českého se svolením užití českého lva v městském znaku. Přesto znakový cenzor Karl Schörnbock znak korigoval tak, že lev byl zbaven zlaté zbroje a ta nahrazena zbrojí stříbrnou. [162] V tomto duchu byl stanoven i popis znaku v úředním německém jazyku: „*In einem roten Schilde erscheint ein aufgerichteter bezungter, golden gekrönter und doppelt geschwänzter silberner Löwe…*" Příjemce zřejmě požadoval privilegium v českém jazyku, a proto byl celý jeho text, včetně popisu znaku, přeložen do češtiny: „*V červeném štítu stojí vzpřímen stříbrný lev s vyplazeným jazykem, se zlatou korunou a s dvojím ocasem…* " [163] I z popisu vyplývá, že lev má stříbrnou zbroj. Je to dáno skutečností, že popis uvádí termín „stříbrný lev" bez další precizace a takového lva je nutné mít za stříbrného „od hlavy až k patě", tedy včetně zbroje. Jak je zřejmé, tak pouze koruna na hlavě lva byla hlášena jako zlatá. Tento způsob diferenciace českého lva ve znaku Ronova nad Doubravou musíme vyhodnotit jako odborně vytříbené konání znakového cenzora, který si byl vědom nutnosti odlišení českého královského znaku od znaku města se stejnou figurou a ve shodné barevnosti. Dosáhl toho minimálními heraldickými prostředky. Přesto do odborné literatury pronikl odlišný a bezdůvodně revidovaný popis znaku tohoto města, v němž zbroj lva byla označena za zlatou.[164] Do privilegia namaloval znak Friedrich Junginger, který jako erbovní malíř působil v letech 1893–1918.[165] Jeho adjustace znaku počítala s bronzovou rolverkovou kartuší, která byla dokonce uvedena v oficiálním popisu, ačkoliv nemohla být považována za integrální součást znaku z pohledu heraldických zvyklostí a úzu.

Slaný *(o. Kladno)*

Královské město používalo na svých pečetích úplný erb českého krále a později také pouhý štít se znamením českého lva. Bez zajímavosti není poznámka Václava Vojtíška, že Slánští přijali za znak erb českého krále a údajně pozměnili barvy, aby se od královského erbu odlišili.[166] Doklady o této domněnce však Vojtíšek už nesdělil a nic nenasvědčuje tomu, že by tomu tak skutečně někdy bylo. Slánští považují za svůj městský znak podobu odvozenou od nejstarší známé městské pečeti, v níž je úplný erb českého krále – štít se znamením korunovaného dvouocasého lva, přilba s přikryvadly a klenotem orlího křídla, posypaného srdíčky. Prvkem, který slánský městský znak odlišuje od ostatních, je krom klenotu také „přilbonoš" v podobě chlapce klečícího na horním okraji nakloněného štítu a držícího rukama přilbu. Ve shodě s jinými městy ani Slanému nebyl znak udělen a vyvinul se z pečetního obrazu. Podobně jako v Novém Kníně i zde bychom mohli podmíněně připustit, že slánský městský znak se od ostatních městských znaků s českým lvem výrazně odlišuje svou podobou úplného erbu s přilbonošem. Ale také zde platí, že i pouhý štít s českým lvem je plnohodnotným městským znakem a u takového už o nějakém

odlišení uvažovat nelze. Z pohledu metodického je nezbytné vnímat a hodnotit historické městské znaky včetně klenotu, jsou-li jejich součástí, protože se ukazuje, že plní důležitou funkci odlišení od jinak shodných znaků.

***Tachov** (o. Tachov)*

Znak nikdy nebyl městu udělen a vyvinul se z obrazu městské pečeti ze 14. století, ve které byl český lev.[167] Ten byl odrazem skutečnosti, že město patřilo králi, i když bylo často zastavováno šlechticům. Při stanovení podoby městského znaku nebyla využita možnost, že na nejstarší pečeti se lev ohlížel a na druhé nejstarší hleděl čelně. Každé z uvedených otočení hlavy lva by způsobilo odlišnost městského znaku od erbu panovníka. Městský znak byl akceptován v podobě nediferencovaného znaku Českého království. Do odborné literatury se tachovský městský znak poprvé dostal v kompendiu V. R. Widimského v roce 1864. V roce 2015 vznikla v Tachově městská vlajka, která je červeno-bíle čtvrcená a v horním žerďovém červeném poli má českého lva. Vlajka byla městu udělena předsedou Poslanecké sněmovny Parlamentu ČR dne 15. 4. 2015.[168] Podoba vlajky byla odvozena od podoby užívaného městského znaku, který je shodný s erbem českého krále. Vznik návrhu vlajky pravděpodobně nebyl podmíněn řádnou rešerší o historickém městském znaku, z níž by nutně vyplynulo, že podoba stávajícího tachovského znaku je hodna revize a úpravy ve prospěch odlišení nejen od erbu českého krále a zároveň od současného malého státního znaku, ale také od dalších patnácti shodných městských znaků.

***Turnov** (o. Semily)*

Genezí městského znaku se Turnov řadí mezi výše komentované případy. I v Turnově je původ znaku v pečetích a zároveň v jejich nepřesné interpretaci. Ani zde nelze doložit udělení městského znaku panovníkem. I zde lze mít vznik znaku za proces, který se opíral o laické konání, potvrzené nakonec publikací V. R. Widimského z roku 1864. Na nedostatečnosti užívaného městského znaku opakovaně poukazoval J. V. Šimák, ale bez zjevného ohlasu a tím méně bez snahy o revidování turnovského městského znaku ve prospěch korektní podoby.

Z uvedeného přehledu komentářů k městským znakům s nediferencovaným českým lvem vyplývá, že jejich původ je bez výjimky v užívaných pečetích a mimo tří z nich (Brandýs nad Labem, Dašice, Ronov nad Doubravou) nebyl žádný jiný udělen panovníkem. Typickým pro tyto znaky také je, že zásadním pro určení jejich podoby ve shodě se zemským znakem bylo období vymezené lety 1850–1860. Podíl V. R. Widimského, jehož publikace z roku 1864, zaštítěná garancí vídeňského ministerstva vnitra, umožnila vnímat takto určené znaky jako správné, je nepřehlédnutelný.

Jako doplňující informaci lze ve stručnosti zmínit proces vznikání městského znaku v Mladé Boleslavi, který sice není s turnovským případem zcela srovnatelný, ale může být inspirujícím ve svém konečném vyústění. I v Mladé Boleslavi se městský znak vyvinul z městských pečetí. Obraz v pečetním poli nejstarších městských pečetí byl poplatný původnímu erbu pánů z Michalovic, kterým byl jednoocasý ne-

korunovaný lev, tedy shodně se lvem v původních erbech pánů z Valdštejna, jenž byl v jedné z turnovských pečetí (č. 2). V roce 1595 se město vyplatilo z poddanství a v roce 1600 bylo císařem Rudolfem II. povýšeno na město královské.[169] Ani po tomto aktu nebylo pečetní znamení změněno ve prospěch českého královského lva.[170] Přesto v následujících letech ke změně pečetního znamení došlo a uplatnil se zde štít s českým lvem.[171] Tradice původního pečetního znamení, které bylo barevně interpretováno už v roce 1571 v mladoboleslavském kancionálu a označeno nápisem *ERB MIESTA MLADE BOLESLAWIE NAD GYZERAV,* s datem zhotovení iluminace *M.D.LXXI.* (1571),[172] byla důvodem k návratu pečetních obrazů se lvem i v jiných podobách, než které bylo možné označit za českého lva. V kancionálu z roku 1571 (jinde uváděno 1572) byl vymalován znak města Mladé Boleslavi jako modrý štít a v něm stříbrný jednoocasý nekorunovaný lev. Pokusy nahradit takového lva stříbrným korunovaným a dvouocasým lvem v červeném štítu byly sice učiněny, ale městem nakonec odmítnuty. To se projevilo i v pečetích, v nichž byl ve štítě lev zobrazován rozdílnými způsoby – dvouocasý a nekorunovaný, jednoocasý a korunovaný a také jednoocasý a nekorunovaný. Z této sfragistické variability, zřejmě poznamenané nikoliv promyšleným konáním, ale spíše nekoncepčním zmatkem, nakonec rezultoval městský znak, kterým byl modrý štít se stříbrným lvem, potvrzující tradiční podobu z 16. století. V Čarkovi je interpretován popis mladoboleslavského městského znaku, pravděpodobně vytvořený respondentem z příslušného okresního archivu, který měl jednoocasého lva nekorektně za lvici. Jestliže není popírána skutečnost, že mladoboleslavský městský znak je odvozen od původního erbu pánů z Michalovic, a my víme, že tím byl červený štít se stříbrným lvem, pak v 16. století zvolená barevnost v podobě modrého šítu a stříbrného lva nijak nedokazuje, že takovou podobu měl michalovický erb v 13. století. Tato i dnes používaná barevnost mladoboleslavského znaku je možná výsledkem subjektivního konání v 16. století. Zdá se být pravděpodobné, že inspirace byla nalézána v heraldické výzdobě mladoboleslavského bratrského sboru, ve které byly použity erby donátorů Krajířů z Krajku a jejich manželek v genealogickém schématu. Erb první manželky Konráda (III.) Krajíře z Krajku (+1542) Alžběty z Gleichen, kterým byl stříbrný lev v modrém štítě, byl zřejmě již v 16. století a stejně tak i ve 20. století nepřesně identifikován jako znak města Mladé Boleslavi.[173] Z pohledu heraldiky má dnes již tradiční podoba znaku města Mladé Boleslavi dobré heraldické vlastnosti a díky tomu je akceptovatelná.

Erb českého krále – v červeném štítě stříbrný korunovaný dvouocasý lev se zlatou zbrojí – byl exportován i do komunální heraldiky za hranice Českého království. Doba Lucemburků na českém trůně způsobila ovlivnění podob některých městských znaků v jimi ovládaných zemích, jakými byla Horní Falc v Bavorsku, Horní a Dolní Lužice, Kladsko a slezská vévodství.[174]

Město Gräfenberg v Horní Falci užívá ve znaku českého lva v červeném štítě, vyrůstajícího ze stříbrné hradby. Znak je ještě doplněn zeleným trojvrším v patě štítu a štítkem s rodovým erbem nad ním.

Město Görlitz (Zhořelec) v Horní Lužici má znak udělený císařem Zikmundem v roce 1433 – zlato-červeně polcený štít, vpravo černý dvojhlavý orel a vlevo v poli

se stříbrnou patou český lev. Nad oběma figurami je na linii polcení císařská koruna. Za pozoruhodné lze mít doplnění červeného pole s českým lvem stříbrnou patou, která zde má jedinou funkci – způsobit odlišení od erbu českého krále.

Město Zittau (Žitava) v Horní Lužici mělo v městském znaku českého lva údajně už od doby Přemysla Otakara II., který v roce 1255 povýšil Žitavu na královské město. V současném městském znaku, který je čtvrcený se středním štítkem, se český lev uplatňuje v 1. a 4. poli.

V Kladsku a ve Slezsku se zachovalo několik městských znaků s českým lvem.

Bystrzyca Kłodzka má ve znaku nediferencovaného českého lva. Zde můžeme připustit pravidlo posuzování znaku v rámci jednoho územního celku. Znak kladského města s nediferencovaným českým lvem nekoliduje se stejným znakem českého města, protože to leží v jiné zemi. To ovšem neznamená, že i v rámci Kladska by byl takto utvořený znak v souladu s dřevními heraldickými zásadami. Zde se městský znak nepochybně také vyvinul z městské pečeti, v níž byl erb českého krále jako vlastníka města.

Głubczyce (Hlubčice) – český lev je diferencován provázející zlatou hvězdou před hlavou lva.

Kłodzko (Kladsko) má ve znaku nediferencovaného českého lva.

Lądek-Zdrój má ve znaku nediferencovaného českého lva.

□

Znak města Turnova a obecná heraldická pravidla a zvyklosti

Josef Vítězslav Šimák (1870–1941), turnovský městský archivář, renomovaný znalec dějin Turnova a nakonec profesor Filosofické fakulty Karlovy univerzity v Praze, svého času velice kriticky, zároveň přesně a správně hodnotil jemu současnou a prakticky užívanou podobu městského znaku v Turnově. Šimák krom jiného konstatuje: „*Znak zemský propůjčoval jedině král…*" K tomu lze poznamenat, že „propůjčování", resp. udělování znaků městům bylo právo královo zaručované zemskými zákony. Nikoliv však „odedávna". V hodnocení domácí „heraldické dávnosti" se setkáváme s jedním ze zásadních problémů počátků české komunální heraldiky, která je stále zaměňována s komunální sfragistickou tradicí. Díky takovému zaměňování jsou počátky městských znaků v Čechách posouvány do minulosti bez ohledu na fakt, že nelze časově srovnat doklady sfragistické s doklady heraldickými, které mají oporu především v praktickém užívání městských znaků. Časová rozdílnost obou jevů obvykle není měřitelná pouhými roky nebo jen desetiletími, ale mnohdy i několika staletími. Opět je vhodné připomenout, že pečeť a znak není totéž a první není ekvivalentem druhého pro různý původ, různý význam a různý způsob užití.[175] Přesto se zdá být zřejmé, jak napsal Petr Rak v roce 2007, že nejstarší městské znaky u nás vznikaly „*spontánním, samovolným a svémocným zaváděním, ovlivňovaným pouze praktickými potřebami městských obcí, do kterého panovník nijak nezasahoval*". Účast českých králů na procesu konstituování městských znaků je patrná od druhé poloviny 14. století, ale plnohodnotná panovníkova svrchovanost se v této oblasti projevila až po husitských válkách za všeobecného respektování jeho autority, která dokonce byla městy preferována a vyhledávána.[176]

Lev z erbu krále se objevil ve znacích celé řady českých královských měst. Je ale patrné, že heraldické vědomí o nutnosti odlišit znak města od erbu panovníka se projevilo ve spojování lva s dalšími figurami, které onu odlišnost způsobovaly. Například: Litoměřice – lev vyrůstající z hradby, Děčín – lev drží rybu, Nymburk – lva provází věž, Jihlava – lev je ve čtvrceném štítu s ježkem, Karlovy Vary – lev vyrůstající z vlnitého dělení, Mělník – lev v polceném štítě s půlí orla v levém poli, Ústí nad Labem – lev s přilbou na hlavě atd. Další kompozice, v nichž se uplatnil český lev, jsou natolik modifikované provázejícími figurami, například hradbami s věžemi, že jakákoliv možnost záměny s erbem krále je zcela vyloučena (např. Velvary). Na základě naší znalosti udělených městských znaků od dob panování krále Václava IV. (Slavkov – 1416) do roku 1850 můžeme konstatovat, že nediferencovaný erb českého krále nikdy udělen nebyl. Takové konání krále a jeho úředníků má pochopitelné důvody, mající oporu v základních heraldických pravidlech – vedle českého krále nemohl jeho erb užívat nikdo další, a jak je zřejmé, tak ani královská města. Tento princip byl znám už ve 14. století ze spisu *Tractatus de insigniis et armis* římského právníka Bartola de Saxoferrata. Jmenovaný traktát lze považovat za odraz konsolidovaných heraldických pravidel, která byla v uvedené době vnímána již jako závazná. Autor ve svých postulátech píše: „*Insignia singularis dignitatis, puta regis, nemo defert nec rebus suis depingere facit principaliter, accessorie sic*“ (tj. „znaky obzvláštní hodnosti, například královské, nikdo nenosí, aniž si je nechává zobrazovat na svých věcech jako znamení hlavní; lze to však jako znamení přídavné“).[177] Obecnou platnost stanoveného postulátu potvrzuje jeho zřetelné dodržování v Českém království i v dobách následujících, včetně přípustných výjimek.

Vědomí nutnosti odlišení podob městských znaků od českého královského erbu je u nás patrné i ve vydaných královských znakových privilegiích – např. Duchcov, český lev v červeném štítě se dvěma černými kůly – uděleno králem Jiřím z Poděbrad 20. 9. 1460. Onu nutnou odlišnost způsobovaly černé kůly.[178] Žebrák, český lev, mající hlavu a krk medvěda ve stříbrné čtvrti – uděleno císařem Leopoldem I. 3. 12. 1674. Tato figura českého lva s horní polovinou medvědí má tradici v nejstarší známé žebrácké pečeti z roku 1418, kdy hrad Žebrák a městečko pod ním patřily českému králi Václavovi IV.[179] Shodně byly tvořeny i znaky u poddanských měst – např. městu Verneřice, patřící ve své době pánům z Vartenberka, byl 29. 9. 1522 králem Ludvíkem udělen znak, který vycházel ze zlato-černě polceného štítu erbu vrchnosti, ale do černého pole byla přidána stříbrná věž, která městský znak a erb vrchnosti navzájem odlišovala.[180]

Z nezbytnosti odlišovat vzájemně znaky nebo erby různých nositelů rezultoval heraldický postulát, který svým způsobem opakuje tezi Bartola de Saxoferrato – znaky nemohou být shodné, ale mohou být podobné. V případě Turnova je podobnost s královským erbem ve způsobu utváření lva v městském znaku, ale nezbytně nutná neshodnost těchto dvou znaků musela být projevena prostřednictvím legitimních heraldických prostředků, mezi něž, krom jiných aplikovatelných možností, patří i heraldické tinktury.

Jestliže Šimák byl svědkem prezentování turnovského městského znaku v podobě shodné se znakem Českého království, pak je pochopitelné, že jako kritický

historik k tomu zaujímal příslušný postoj. Z pohledu výše zmíněného pravidla a staletého úzu je jasné, že turnovský znak, žádným způsobem neodlišený od znaku zemského, nemohl vzniknout prostřednictvím udělení panovníkem. Pokud však vznikl jiným způsobem, tak okolnosti vzniku byly podmíněny neznalostí heraldických zásad a souvisejících norem. Z této neznalosti pramenila neopodstatněná svévole „tvůrců-hybatelů", podporovaná jistou mírou sebestředné arogance. Nositeli oné svévole a arogance byli ve své době nejen představitelé města Turnova, ale také Vincenz Robert Widimsky. Ti všichni byli ochotni bezhlavě připustit, že znakem města Turnova je stříbrný dvouocasý zlatě korunovaný a ozbrojený lev v červeném štítu, a nevadila jim nepřijatelná shoda se znakem zemským, kterou a priori vylučovala staletí platná a také dodržovaná heraldická pravidla.

Po zrušení patrimoniální správy lze u představitelů města předpokládat do jisté míry emocionálně vypjaté a euforické konání, které mohlo vyústit do pomyslného popírání „všeho", co bylo spojováno s bývalou vrchností. Ve vztahu k nabyté suverenitě, umožňující alespoň symbolickým způsobem vyjádřit definitivní ukončení jakékoliv podřízenosti dřívější vrchnosti, bez možnosti nějaké formy následného postihu, je konání představitelů města možné chápat. Jistě můžeme počítat i s „obrozeneckými" tendencemi, které do jisté míry otupovaly racionální počínání mnohých. Nová doba se nepochybně odrazila i v historickém městském znaku, jehož podoba byla upravena ve prospěch českého lva. Taková změna umožňovala vnímání symbolu ve zcela novém kontextu a zároveň s diametrálně odlišným ideovým obsahem. Svým způsobem by bylo možné vše shrnout do zvolání – *idea zvítězila nad rozumem*. O takových pohnutkách městské samosprávy lze samozřejmě jen spekulovat, ale nejsou mimo dobový kontext.

Můžeme shrnout důvody, proč město Turnov nemohlo užívat znaku českého krále, který byl zároveň znakem zemským, a dokonce nemohlo používat ani modifikovaného královského znaku.

1. Základní tezí je konstatování, že pro užívání zemského znaku městem Turnovem nebyl žádný odborný a ani racionální důvod.

2. Turnov byl poddanským a nikoliv královským městem. Epizodní držení města českou komorou v roce 1547 se v městské sfragistice nijak neprojevilo.

3. Nediferencovaný erb českého krále nemohl být v době před rokem 1850 znakem jakéhokoliv města i z pohledu právního. Dokonce lze připustit, že by Valdštejnové nestrpěli, aby jejich město používalo symboliku, která by viditelně krátila jejich vlastnická práva. Ostatně tuto tezi lze zobecnit.

4. Byl-li znak v červeno-stříbrné kombinaci odvozován od městských pečetí, tak nebylo dostatečně vnímáno, že na pečetích je erb vrchnosti, kterou byli páni a pak hrabata z Valdštejna. V jejich znaku sice byl lev a dokonce korunovaný a dvouocasý, ale odlišných tinktur od lva královského. Pokud z pohledu sfragistiky mohlo dojít k vizuální záměně symbolu, pak z pohledu heraldiky, používající tinktury, k takové záměně dojít nemohlo, protože barevnost obou znaků byla absolutně odlišná.

5. Před rokem 1864 není doložena barevnost turnovského městského znaku v podobě shodné s Widimského kompendiem. Naopak je doložena barevnost „valdštejnská".

Z dokladů o praktickém používání městského znaku, kterým je heraldická výzdoba kresby s pohledem na město od France Worla z roku 1800, Šimákova zpráva o podobě turnovského znaku na praporu městských střelců a zaznamenané svědectví pamětníka o podobě turnovské radnice okolo roku 1860, vyplývá, že barevnost městského znaku byla jiná, než jak byla dosud prezentována i nejnovějšími kompendii české komunální heraldiky.[181]

Pravděpodobně barokní plastika městského znaku z radniční věže svědčí o tom, že byla polychromovaná. Je otázkou, zda jde o polychromii původní, či o výsledek pozdějšího obarvení. Při opravě radnice v roce 1992 byla plastika městského znaku zbavena vrstev prachu, nečistot a omítkových nátěrů až „na samotný kámen". Vyplývá to ze srovnání fotografie v článku Jiřího Slavíka o turnovské radnici z roku 1994[182] a detailní fotografie z doby po dokončení opravy radniční budovy.[183] Subjektivní hodnocení zbytků polychromie odečítaných z barevné fotografie umožňuje domněnku, že štít byl modrý. Na koruně i na lvu jsou patrné zbytky červené barvy, která může být původně nátěrem červeného minia, které bylo podkladem pro zlacení. To by dávalo možnost interpretovat barevnost turnovského městského znaku jako zlatého lva v modrém štítu. S takovou podobou se v ikonografii turnovského městského znaku ještě jednou setkáváme. Shodně je obarven městský znak doplňující vyobrazení pohledu na město od France Worla z roku 1800. Takové barevné řešení není nemožné, protože ve čtvrcených štítech valdštejnských erbů byla jedna z dvojic lvů skutečně zlatá v modrých polích. I v případě turnovského znaku by taková barevnost nakonec splňovala jeden z požadavků v intencích heraldických pravidel – městský znak by se odlišoval od rodového erbu Valdštejnů. Rigorózně posouzeno i samotný lev v éře valdštejnských čtvrcených štítů by potřebu odlišení splňoval. Stejně odlišný by byl samotný lev v barevnosti původního rodového erbu, tak jak to prosazoval J. V. Šimák. V každém případě i kamenná plastika městského znaku z radniční věže, ať její polychromie pochází z jakéhokoliv období před rokem 1864, ukazuje, že k obarvení nebyla použita červená pro štít a stříbrná (bílá) pro lva.

Vše, co bylo sděleno o genezi turnovského městského znaku, svědčí pro jeho odvození od erbu pánů a hrabat z Valdštejna, kteří měli v historii Turnova několikanásobnou, zároveň zcela suverénní a neomezenou příležitost podobu znaku nejen ovlivnit, ale také prosazovat. Z pozice uplatňování svých vrchnostenských práv nepochybně mohli podobu znaku města Turnova přímo stanovit. Svévole městské samosprávy byla v tomto ohledu vyloučena. Od roku 1622 byli Valdštejnové jedinou vrchností a zasahování do sfragistických i heraldických potřeb jejich města bylo jejich nezpochybnitelné právo. Pro řádné konstituování městského znaku nebyla však vůle vrchnosti dostačující, znak by musel být udělen panovníkem.

Současné akceptování více jak sto padesát let staré změny historického městského znaku ve prospěch českého zemského znaku je prosto jakéhokoliv opodstatnění. Už samotná skutečnost, že v naší době používaný turnovský městský znak má shodnou podobu s dalšími, více jak deseti městskými znaky, by z pohledu staletých heraldických zásad měla vést k revizi této podoby současnou městskou samosprávou. Navíc takový znak je shodný s podobou nynějšího malého státního znaku.

Ústavním zákonem č. 3/1993 Sb. ze 17. 12. 1992 je malý státní znak definován popisem takto: „*Malý státní znak tvoří červený štít, v němž je stříbrný dvouocasý lev ve skoku se zlatou korunou a zlatou zbrojí.*" Takto popsaný malý státní znak je v absolutní shodě s městským znakem používaným v Turnově. Na tomto místě je vhodné zmínit další ze základních heraldických tezí – znak či erb je dán nikoliv svým vyobrazením, ale svým popisem. Proto existuje ona shoda malého státního znaku a znaku města Turnova, protože oba jsou popsatelné shodně. Mluvnicky správná syntaxe jakkoliv korektně formulovaného odborného heraldického popisu nemůže změnit význam jeho obsahu. Zákon č. 352/2001 Sb. z 18. 9. 2001 o užívání státních symbolů České republiky, v § 1, odst. 2. sděluje: „*Státní symboly lze užívat jen v souladu s tímto zákonem, a to vhodným a důstojným způsobem.*" K tomu se vztahuje § 2, ve kterém je taxativně vyjmenováno, kdo je oprávněn užívat státního znaku. Mezi vyjmenovanými subjekty není uvedeno město Turnov a ani žádné jiné město používající ve svém městském znaku českého lva v červeném štítě. To znamená, že Turnov, stejně jako dalších více jak deset výše vyjmenovaných měst, používá svůj městský znak v rozporu s právním řádem České republiky.

Možnou námitku, že § 2 uvedeného zákona o státním znaku přesto v odst. 1, písm. f sděluje: „*Státní znak jsou oprávněny užívat… kraje, obce, městské obvody či městské části územně členěných statutárních měst a městské části hlavního města Prahy*" a toto ustanovení dovoluje vnímat, že „státní znak" je možné užívat vyjmenovanými subjekty bez překážek, lze úspěšně eliminovat. Předně v tomto ustanovení je použit termín „státní znak" s jednoznačným významem, který není možné jakýmkoliv výkladem „ohnout" jako ekvivalent znaku kraje, obce, městského obvodu, městské části atd. Uvedené ustanovení má vztah pouze a jedině k přenesené působnosti státu, který uvedené správní instituce v zastoupení státu provádějí. Tímto ustanovením je umožněno, aby budovy městských a obecních úřadů, stejně jako dalších vyjmenovaných institucí s přenesenou působností státu, mohly být bez právních překážek označeny příslušným velkým státním znakem a na jimi užívaných razítkách mohl být použit malý státní znak. To vše s jednoznačným a nezměnitelným významem symbolu přenesené působnosti státu – každý jiný výklad je lichý a nepřijatelný. Zároveň související prováděcí předpisy vyjmenovávají, v jakých právních a správních úkonech může příslušná instituce razítka se státním znakem použít, a na těch, které již nespadají podle zákona do přenesené působnosti státu, musí být použito razítko, které je malého státního znaku prosto. Nerespektování takového předpisu způsobuje neplatnost listin a dokumentů vydaných příslušným úřadem. V 90. letech minulého století bylo dokonce okresními úřady kontrolováno umístění státního znaku na budovách obecních a městských úřadů a byly odstraňovány takové tabule, v nichž byl velký státní znak doplněn textem „obecní úřad a jméno obce", případně „obec a jméno obce". Takové počínání bylo vysvětlováno tím, aby nemohlo dojít k vnímání státního znaku jako znaku města či obce.

Přesto se i dnes najdou prosazovatelé názoru, že užívání nediferencovaného malého státního znaku obcemi a městy jako znaku komunálního není v rozporu se zákonem o státním znaku. K tomu je přidáván argument o „vydrženosti" takového znaku a jeho mimořádnosti v rámci české komunální heraldiky. Při užívání měst-

ského znaku, který je totožný se znakem zemským, sebedelší dobu není možné hodnotit jeho existenci jako oprávněnou prostřednictvím institutu „vydržení", protože nelze vydržet něco, co z pohledu práva patří někomu jinému a je to jím trvale plnoprávně vlastněno a zároveň užíváno. Takovým suverénním a nezpochybnitelným uživatelem byl jak král, instituce s ním spojené, později Československá republika a následnické státy až do současnosti. Vznikly-li vyjmenované městské znaky s českým lvem, který nebyl nijak modifikován, v roce 1864, pak po celou dobu jejich trvání (tedy až do současnosti) bylo jejich užíváni v rozporu s platnými zákony. Bylali taková situace nazvána mimořádností hodnou mimořádného hodnocení, jinak řečeno zachování statu quo, pak namítám, že jsme svědky více jak desetinásobné „mimořádnosti", kterou již pro svou četnost mimořádností prostě nazvat nelze. Nalezením „mimořádnosti" jako prostředku, opravňujícího eliminovat uvedenou situaci, je zároveň nepřijatelně popřeno jedno z nejstarších základních heraldických pravidel o nutnosti diferenciace erbů a znaků. Vzájemná odlišnost znaků a také možnost jejich odlišení heraldickými prostředky je vlastním smyslem heraldiky od počátku její existence. Česká komunální heraldika nemůže být směrována ke zmrtvující konzervaci stávajícího stavu. Tak se heraldika nikdy v minulosti nechovala. Naopak byla schopna svým trvalým vývojem prokazovat důležitou životaschopnost. Díky tomu přetrvala heraldika do současnosti. Slovenský heraldik a člen Mezinárodní heraldické akademie Ladislav Vrteľ vyslovil v roce 2010 následující tezi, kterou lze také vnímat jako pomyslný apel: „*Heraldika sa zrodila vtedy, keď sa zrodili heraldická pravidlá, a bude trvať dovtedy, kým sa tieto pravidlá budú rešpektovať.*"[184]

Ideální podoba znaku města Turnova

S ohledem na předchozí pojednání lze mít za ideální podobu znaku města Turnova takovou, která odpovídá následujícímu popisu: „*V modrém štítě zlatý dvouocasý a zlatě korunovaný lev s červenou zbrojí.*"

Na tomto místě je možné odmítnout Šimákův téměř kategorický požadavek revize podoby městského znaku v Turnově ve prospěch valdštejnského lva, v podobě ojediněle zobrazené na jedné z turnovských městských pečetí (č. 2). Nesděleným, přesto tušeným a dedukovatelným motivem Šimákova konání bylo dát turnovskému městskému znaku podobu, která by korespondovala s erby pánů z Valdštejna z poloviny 14. století. Šimák preferoval modrého lva ve zlatém štítě (jednoocasého a nekorunovaného) i přesto, že je doložena barevnost opačná (pohled na město Turnov z roku 1800 od France Worla a snad i prapor městských střelců). Vůbec není nutné přistupovat k tak razantní úpravě podoby turnovského městského znaku, protože nelze popřít čtyři staletí trvající turnovskou sfragistickou tradici znamení dvouocasého korunovaného lva. Šimák velice správně naznačuje, že problém stávajícího turnovského městského znaku lze vyřešit ryze heraldickými prostředky – změnou tinktur. Takové řešení lze uplatnit i u znaku s korunovaným a dvouocasým lvem.

Město má kompetenci rozhodovat o podobě jím užívaného znaku. Jakákoliv změna podoby městského znaku je změnou k lepšímu a nemůže v Turnově vyvolávat rozpaky, lítost či dokonce odpor. Naopak je vhodné vnímat, že je to ku pro-

spěchu nejen města, ale i české komunální heraldiky, je to v souladu s českým právním řádem a s heraldickými normami, platnými více jak sedm století. To vše je hodno respektu bez nutnosti jakékoliv oponentury. Z pohledu heraldiky je zřejmé, že ona kompetence města ve vztahu k jeho znaku by měla být uplatňována v souladu s pravidly, zvyklostmi a tradicí heraldiky a zároveň by měla být vyloučena možnost ovlivnění rozhodovacího procesu laickými a diletantskými představami o jeho správnosti či nesprávnosti.

Poznámka k městské vlajce

V roce 1997 se město Turnov zabývalo zavedením městského praporu (termín „prapor" byl novelou zákona č. 216/2004 Sb. z 28. 4. 2004 – o obecním a krajském zřízení, nahrazen termínem „vlajka"). Autorem návrhu byl František Mařan z firmy FAAMA v Turnově. Návrh praporu schválilo městské zastupitelstvo na svém zasedání konaném dne 6. 3. 1997. Podvýbor pro heraldiku a vexilologii PSPČR projednal a schválil návrh praporu na svém zasedání konaném dne 20. 3. 1997. Prapor byl městu udělen předsedou Poslanecké sněmovny dne 26. 6. 1997, na základě jeho rozhodnutí č. 27 z 12. 5. 1997. Prapor udělený městu Turnovu má podobu danou odborným vexilologickým popisem: *List tvoří tři svislé pruhy: bílý, červený a bílý v poměru 1 : 2 : 1. V červeném poli bílý dvouocasý lev se žlutou korunou a zbrojí. Poměr šířky k délce listu je 2 : 3.* Prostřední pruh opakuje podobu městského znaku.[185]

František Mařan se s daným úkolem vypořádal se ctí. Dnes je možné konstatování, že návrhu vexilologického symbolu města měla předcházet řádná rešerše o turnovském městském znaku, aby bylo zaručeno korektní odvození praporu od znaku jako základního požadavku. Je však zřejmé, že v roce 1997 takové konání nebylo nahlíženo jako nezbytně nutné a informace, zprostředkované Čarkovými *Městskými znaky v českých zemích* z roku 1985, byly považovány za vědecky seriózní, oborově korektní a proto bez rozpaků akceptovatelné. Dnes víme, že takové vlastnosti Čarkova publikace nemá.[186]

Pokud město Turnov dospěje k revizi stávajícího městského znaku ve prospěch podoby nazvané ideální, pak je zřejmé, že dosud používaná městská vlajka bude se znakem v rozporu. Vlajka bude muset být upravena. Například jen změnou barevnosti tak, že červený pruh bude nahrazen modrým, lev bude zlatý s červenou zbrojí, bílé pruhy budou zaměněny žlutými. V intencích výše uvedeného výkladu o turnovském znaku existuje také možnost, aby prostřední pruh byl žlutý, lev modrý s červenou zbrojí a krajní pruhy modré. Aby bylo dosaženo řádného konstituování takto upravené městské vlajky, bude muset stejně jako znak projít celým výše uvedeným procesem schvalování a závěrečného udělení.

Poznámky

[129] K tématu např. KASÍK, Stanislav. *O historickém znaku obce Rožmitálu na Šumavě.* Genealogické a heraldické listy, Česká genealogická a heraldická společnost v Praze. Roč. 32, č. 4/2012. Praha 2012, s. 77–89. Výjimkou jsou znaky Mýta a Zbirohu, které mají zlaté lemy a v této podobě byly uděleny císařem v roce 1906, resp. 1898. Vzájemná

odlišnost zdánlivě shodných městských znaků spočívá v orientaci růže ve znaku Mýta. Zde má správně být růže „obrácená", tj. otočená o 180° oproti jejímu standardnímu zobrazování. Tato skutečnost však není popisem v německy psaném privilegiu uvedena, i když znakový cenzor Karl Schörnbock svým přípisem a vlastní kresbou upraveného znaku upozorňoval heraldického malíře o nutnosti namalovat růži do privilegia dle přiložené kresby, tedy jako „obrácenou" – ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – KOBLASA, Pavel. *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra – Erbovní listiny Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy (dodatky), Archivu Národního muzea (dodatky).* Praha: Agentura Pankrác, 2014. ISBN 978-80-86781-24-2. Mýto, č. 342 /s. 674/, Zbiroh, č. 390 /s. 706/, (dále jen Šlechtický archiv). K cenzorskému zásahu viz MIKULE, Stanislav. *Komunální heraldika v letech 1848–1918*. Magisterská diplomová práce. Slezská univerzita v Opavě. Opava 2005, s. 94 (dále jen Mikule). Editoři fondu Šlechtický archiv z Národního archivu však k činnosti a rezultátům znakových cenzorů vůbec nepřihlíželi a tuto podstatnou a zároveň badatelsky dosažitelnou součást schvalovacího procesu Heraldické komise ministerstva vnitra ve Vídni ignorovali. Tím bylo vytvořeno kompendium se zvláštní nedostatečností, díky které bylo pomoženo tomu, aby se do obecného povědomí laické i odborné veřejnosti dostaly informace neúplné, mnohdy také zavádějící či dokonce chybné. Diplomová práce Stanislava Mikuleho, která zmíněný ediční počin předcházela o devět let, je v tomto ohledu velice podstatná a zároveň revidující.

[130] WIDIMSKY, Vincenz Robert. *Städtewappen des österreichischen Kaiserstaates.* I. Königreich Böhmen. Wien, 1864 (dále jen Widimsky).

[131] KASÍK, Stanislav. *O znaku obce Milín.* Genealogické a heraldické listy, Česká genealogická a heraldická společnost v Praze. Roč. 30, č. 1/2010, Praha 2010, s. 65–70.

[132] VOJTÍŠEK, Václav. *O pečetech a erbech měst pražských a jiných českých*. Praha, 1928, s. 55, s. 56, obr. 16.

[133] ČAREK, Jiří. *Městské znaky v českých zemích*. Praha: Academia, 1985, s. 87 (dále jen Čarek).

[134] PŘIBYL, Alois – LIŠKA, Karel. *Znaky a pečetě středočeských měst*. Praha: Středočeské nakl. a knihkup., 1976, s. 38; PODLAHA, Antonín – ŠITTLER, Eduard. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém*. XV. Politický okres karlínský, Praha 1901, s. 141, vyobrazení č. 140 a 141 – Brandýs. Znaky v městských trhových privilegiích.

[135] Šlechtický archiv, č. 224 /s. 551/, č. 239 /s. 572/, č. 249 /s. 557.

[136] Viz pozn. č. 133. Podle sdělení v úvodní kapitole (s. 10), byl korektorem závěrečného znění „moderních" popisů Michal Fiala.

[137] ČAREK, 1985, s. 87–88. V textu je brandýský znak popisován: „*Na červeném štítě je stříbrný dvouocasý český lev se zlatou korunou, zlatými drápy a jazykem*" (s. 87) a pak ještě jednou v popisu znaku dvojměstí Brandýs nad Labem-Stará Boleslav: „*V 1. a 4. poli červeném je stříbrný, dvouocasý český lev se zlatými drápy, jazykem a korunou.*" Ani v jednom případě není vnímána ta část textu privilegia z roku 1670 pro Brandýs a jeho následných konfirmací, které bez rozdílu popisují udělený a následně potvrzovaný městský znak jiným způsobem, jenž nedovoluje ztotožnit lva v uděleném městském znaku jako nemodifikovaného a nediferencovaného „českého" lva, protože ten je „*na dvou zadních nohách stojící*". Stanislav Valášek, autor kreseb znaků v barevné příloze Čarkova kompendia, nakreslil lvy skutečně „na dvou zadních nohách stojící", resp. „vztyčené a vykračující" v obou městských znacích. Nelze se však domnívat, že by autor kreseb věděl o rozdílu mezi lvem „ve skoku" a lvem „vztyčeným a vykračujícím", protože on kreslil takové lvy téměř vždy.

[138] WIDIMSKY, 1864, s. 13, No 34; ČAREK, 1985, s. 109.

[139] LIŠKA, Karel. *Sbírka komunálních znaků, pečetí a razítek*. III/1. Znaky, pečeti a razítka českých měst a městeček A–CH, cit. d., s. 39 – Bílina, s. 90 – Česká Bělá (dále je Liška, Sbírka).

[140] Viz Registr komunálních symbolů na webových stránkách Poslanecké sněmovny (http://rekos.psp.cz; dále jen REKOS).

[141] Šlechtický archiv, č. 297/s. 644.
[142] ČAREK, 1985, s. 117.
[143] ČAREK, 1985, s. 155.
[144] PŘIBYL – LIŠKA, 1975, s. 62 (bez verifikace a odkazu na pramen). Uvedený údaj poprvé publikoval SCHALLER, Jaroslaus. *Topographie des Königreichs Böhmen*. Achter Theil. Berauner Kreis. Prag und Wien 1788, s. 35. Po té WIDIMSKY, 1864, s. 49, No 183.
[145] ČAREK, 1985, s. 169.
[146] CIM IV-2, 1960, s. 178, č. 444.
[147] ČAREK, 1985, s. 184–185.
[148] ČAREK, 1985, s. 192.
[149] ČAREK, 1985, s. 192.
[150] REKOS – Karlštejn.
[151] WIDIMSKY, 1864, s. 21, No 66.
[152] ČAREK, 1985, s. 198–199. LIŠKA Karel. *Sbírka komunálních znaků, pečetí a razítek. II.* Znaky, pečeti a razítka moravských a slezských měst a městeček. Brno: Nakladatelství PhDr. Ivo Sperát, 2013, s. 137. ISBN 978-80-87542-04-0.
[153] HOSÁK, Ladislav. *Historický místopis země Moravskoslezské*. Praha: nákl. Společnosti přátel starožitností československých, 1933–1938; reprint Praha: Academia, 2004, s. 757–758.
[154] PELANT, Jan. *Znaky a pečetě západočeských měst a městeček*. Plzeň: Západočeské nakl., 1985, s. 131–132; ČAREK, 1985, s. 219.
[155] PELANT, 1975, s. 142 – autor nepřesně předpokládá, že štít se lvem v pečetním poli je znak města a nikoliv znak vrchnosti, kterou byl český král; ČAREK, 1985, s. 236.
[156] PŘIBYL – LIŠKA, 1975, s. 97; ČAREK, 1985, s. 243.
[157] ČAREK, 1985, s. 275.
[158] REKOS – Nový Bydžov.
[159] PŘIBYL – LIŠKA, 1975, s. 112; ČAREK, 1985, s. 274–275.
[160] ČAREK, 1985, s. 304.
[161] ČAREK, 1985, s. 335.
[162] MIKULE, 2005, s. 107.
[163] Šlechtický archiv, č. 364/s. 689–690. MÜLLER, Karel. Jak Ronov ke svému znaku přišel. In: *Almanach Ronova nad Doubravou u příležitosti znovujmenování městem 1. června 1998*. Ronov nad Doubravou 1998, s. 181–184.
[164] ČAREK, 1985, s. 335. I když v kapitole o znaku Ronova nad Doubravou je odkaz na Šlechtický archiv, je zřejmé, že tento fond nebyl pisatelem podroben zkoumání.
[165] ŽUPANIČ, Jan. *Nová šlechta rakouského císařství*. Praha: Agentura Pankrác, 2006, s. 195. ISBN 80-86781-08-9.
[166] VOJTÍŠEK, Václav. *O pečetech a erbu města Slaného*. Slaný 1928; ČAREK, 1985, s. 348.
[167] ČAREK, 1985, s. 378.
[168] Rozhodnutí předsedy Poslanecké sněmovny č. 31 z 31. 3. 2015.
[169] PŘIBYL – LIŠKA, 1975, s. 99–101; ČAREK, 1985, s. 250–251.
[170] Viz stříbrné pečetidlo z roku 1631 – BAREŠ, František. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém*. XXI. Politický okres mladoboleslavský. Praha 1905, s. 282 (dále jen BAREŠ, *Soupis*).
[171] LIŠKA, *Sbírka,* III/2, 2013, s. 205–208.
[172] BAREŠ, *Soupis,* 1905, s. 277.
[173] BARTOŠ, Jiří et al. *Sbor českých bratří – fragmenty textů*. Mladá Boleslav, 2004.
[174] Za vyhledání děkuji kolegovi Jaroslavu Vernerovi.
[175] KREJČÍK, Tomáš. *Pečeť v kultuře středověku*. Ostrava: Tilia, 1998. ISBN 80-7042-499-0.
[176] RAK, Petr. Čtyři poznámky ke genezi znaku města Chomutova. In: *Comotovia 2007: sborník příspěvků z konference věnované výročí 550 let udělení znaku města Chomutova – 1457–2007*. Chomutov: Město Chomutov, 2008, s. 9 a 12. ISBN 978-80-86971-97-1.
[177] SAXOFERRATO, Bartolo de. *Tractatus de insigniis et armis*. Zvláštní příloha Zpravodaje Klubu pro genealogii a heraldiku v Ostravě, č. IX. Ostrava, 1989, s. 13; SAXOFERRATO, Bartolo de. *Tractatus de insigniis et armis*. Editor a autor komentářů Ladislav Vrteľ. Bratislava: Veda, 2009, s. 42–45. ISBN 978-80-2241-097-7.
[178] ČAREK, 1985, s. 128.
[179] ČAREK, 1985, s. 430.
[180] KASÍK, Stanislav. *Vartenberkové a městské znaky*. Heraldika, roč. 14, č. 4. Jílové u Prahy, 1981.
[181] ČAREK, 1985, s. 388.
[182] SLAVÍK, 1994, s. 38.
[183] Foto Mgr. Pavel Jakubec, SOkA Semily.
[184] VRTEĽ, Ladislav. *Kontinuita a diskontinuita heraldiky: kontinuita a diskontinuita genealógie a heraldiky: zborník príspevkov z vedeckej konferencie, ktorú v dňoch 12.–13. novembra 2008 v Martině zorganizovala Slovenská genealogicko-heraldická spoločnosť*. Martin: Slovenská genalogicko-heral-

dická spoločnosť, 2010. ISBN 978-80-970196-2.

[185] KASÍK, Stanislav. *Nové symboly měst a obcí okresu Semily po roce 1990*. ZČRP, 18, 2006, s. 181–182. ISSN 1211-975X.

[186] KASÍK, Stanislav. *Poznámky k odborné relevantnosti heraldického kompendia „Městské znaky v českých zemích" z roku 1985.* Genealogické a heraldické listy, roč. 26, č. 3, Praha 2006. ISSN 1212-9631.

Stanislav KASÍK: ***Über das historische Wappen der Stadt Turnov***

Das Wappen der Stadt Turnov (Turnau) entwickelte sich aus dem Stadtwappen, dessen älteste bekannte Form dem letzten Viertel des 15. Jahrhunderts zugerechnet werden kann. Die komplizierte historische Stadtverwaltungsentwicklung, die in zwei und mehrere Teile aufgeteilt war, beendete die Stadtvereinigung in eine Einheit in der ersten Hälfte des 17. Jahrhunderts durch die Grafen von Waldstein, deren Vorfahren auch bei der Stadtentstehung standen.

Die Turnauer Stadtsiegel trugen einen gekrönten doppelschwänzigen Löwen im Schild. Dieses Zeichen muss man als Wappen der Obrigkeit betrachten, welche die Herren von Waldstein waren. Mehrfache Abwechslungen der Stadtteilbesitzer hatten keinen Einfluss auf die Form der gebrauchten Stadtwappen, die immer ein Schild mit einem Löwen enthielten. Ein solcher Inhalt der Stadtwappen wurde als traditionell empfunden und bei der Herstellung neuer Stadtsiegelstöcke wurde er wiederholt.

Der älteste Beleg über die praktische Anwendung des Stadtwappens ist eine steinerne Wappenplastik am Rathausturm, ergänzt mit der Jahreszahl 1527. Die Jahreszahl bei dem Wappen hat zweifellos eine Beziehung zum Rathausgebäude. Die Gestaltung des Wappens ermöglicht vom Stil her über die Mitte des 17. Jahrhunderts zu erwögen. Im Jahre 1864 veröffentlichte V. R. Widimsky ein Kompendium der Stadtwappen im Königreich Böhmen. Seine Publikation wurde von der heraldischen Kommission des Wiener Innenministeriums als Quelle verbindlicher Wappenformen verwendet. Im vielen Fällen war die Quelle unkorrekt, unseriös und durch fachliche Mängel des Schöpfers beeinflusst, die nicht nur zur Einordnung fehlerhafter, sondern sogar zu vom Verfasser erdachten Wappen führte. Das hier abgebildete Wappen der Stadt Turnov wurde nicht als abgeleitet vom Familien-Basiswappen der Grafen von Waldstein (im goldenen Schild blauer gekrönter zweischwänziger Löwe mit roter Rüstung) interpretiert, sondern als Landeswappen (im roten Schild silberner gekrönter zweischwänziger Löwe mit goldener Rüstung). Eine solche subjektive und laienhafte Bestimmung der Farbgebung war im Widerspruch nicht nur mit der Turnauer Tradition, sondern auch mit grundlegenden heraldischen Regeln.

Die Gleichsetzung der Stadtwappenformen mit dem Landeswappen ist bei Widimsky bei mehreren Städten identifizierbar, wo in historischen Siegelabdrücken der Löwe als selbständige Figur dargestellt wird. Solche Wappen gab es außer Turnov mehr als fünfzehn. Nur vier davon wurden vom Herrscher erteilt, wobei das Wappen vom Landeswappen mit Unterschieden bestimmt wurde. Widimsky's Publikation beeinflusste die Zeitschrift Světozor und dann vor allem Ottův slovník naučný (Enzyklopädie von J. Otto). Dies beeinträchtigte leider nicht nur die Laien-, sondern auch die Fachöffentlichkeit.

Das Turnauer Wappen steht im Widerspruch zur Rechtsordnung, die in der Tschechischen Republik gültig ist. Das Gesetz über das Staatswappen nennt erschöpfend, wer berechtigt ist, das große und kleine Staatswappen zu gebrauchen. Das Verzeichnis enthält keine einzige Stadt. Die Anwendung durch Bezirke, Gemeinden, Städte oder Rayons, bzw. Teile der statutarischen Städte und Stadtteile der Hauptstadt Prag geht von den übertragenen Kompetenzen des Staates hervor, die auf einzelne Selbstverwaltungen delegiert sind.

Der Historiker Josef Vítězslav Šimák äußerte sich zum Wappen der Stadt Turnov, als Landeswappen präsentiert, mehrmals kritisch und lehnte es eindeutig in einer solchen Form ab. Er äußerte die Meinung, dass das gerechte Wappen der Stadt Turnov ein goldenes Schild mit dem blauen Waldsteinschen Löwen sei. Die Publikation von Jiří Čarek *Městské znaky v českých zemích* bestätigte im Jahre 1985 völlig unkritisch die Vermutung von V. R. Widimsky und seiner unkritischen Nachahmer.

Gründe, warum die Stadt Turnov nicht das Wappen des böhmischen Königs gebrauchen konnte, kann man folgend zusammenfassen:

1)Für den Gebrauch des Landeswappens durch die Stadt Turnov gab es weder einen fachlichen, noch einen rationellen Grund.

2)Turnov war eine untertänige Stadt, der vorübergehende Stadtbesitz durch die Böhmische Königskammer wirkte sich in der städtischen Siegel- und Wappengestaltung nicht aus.

3)Falls das Wappen in rot-weißer Kombination von den Stadtsiegeln abgeleitet wurde, dann wurde ungenügend empfunden, dass auf den Siegeln das Wappen der Waldsteiner Obrigkeit ist. In deren Wappen war zwar der Löwe und sogar ein gekrönter zweischwänziger enthalten, jedoch unterschiedlicher Tinkturen gegenüber dem königlichen Löwen. Aus der Sicht der Siegel- und Wappenkunde konnte es zur Verwechslung des Symbols kommen, jedoch nicht aus der Sicht der Heraldik.

4)Ein undifferenziertes Wappen des böhmischen Königs konnte vor 1850 kein Wappen jedweder Stadt auch aus juristischer Sicht sein. Die Familie Waldstein hätte schwerlich geduldet, dass ihre Stadt eine Symbolik anwende, welche merkbar ihre Eigentumsrechte schmälern möchte.

5)Vor 1864 ist keine Farbgestaltung des Turnauer Stadtwappens in identischer Form mit Widimsky's Kompendium belegt. Die „Waldsteinsche" Farbgebung ist auf der heraldischen Verzierung der Zeichnung mit der Vedute von Turnov von Franc Worel aus dem Jahre 1800, in Šimák's Bericht über die Form des Turnauer Wappens auf der Fahne der städtischen Scharfschützen, aber auch wahrscheinlich in der ursprünglichen Polychromie der Wappenplastik am Turm des Turnauer Rathauses enthalten.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Mlýny a další vodní díla na potoce Cedronu a na Benecku

Přemysl Špráchal – Miloš Gerstner

Existence vodních mlýnů sahá hluboko do písemně nezaznamenané historie každého regionu. Jednalo o specificky odlišnou stavbu, často nejen vzhledem budovy, která je dodnes většinou již z dálky rozpoznatelná, ale i polohou staveniště a začleněním do gruntovního systému. Ze staveb venkovského prostředí se pouze dva typy objektů odlišují svým charakterem od ostatních budov v zástavbě. Jsou to fortifikované a vodní technické stavby, které si vyžádaly skvěle promyšlenou strategii výběru polohy a s vlastním objektem souvisely i další rozsáhlé terénní úpravy nejbližšího okolí. U technických staveb na vodní pohon však fortifikační znalost vojenské defenzívní taktiky nahradila dokonalá znalost matematicko-fyzikálních výpočtů. Ta se odrážela jak v konečné podobě fungujícího vodního díla, tak v technologickém vybavení, které bylo řešeno vždy individuálně pro potřeby té které stavby. Zcela právem tedy můžeme tyto vodní stavby nazvat výstižným označením *mimořádné stavby českého venkova*.[1]

Mlýny bývaly po celou historii úzce spjaty s dějinami jednotlivých obcí a stávaly se de facto prostředníkem obživy jejich obyvatel. V povědomí lidí zůstávaly ještě dlouho po té, co mlýn zanikl, na což upozorňují zvláště pomístní názvy a dochované pověsti. Mlynáři se lišili od běžných poddaných i řemeslníků v mnoha aspektech svého života širokým spektrem nutných znalostí a řemeslné zručnosti až po vztah k vrchnosti. Jejich případná zámožnost se promítala i do vlastních politických a podnikatelských ambicí nebo do výstavnosti mlýnských usedlostí a drobných sakrálních památek v blízkém okolí. Tím, že se ve mlýnech střídali mleči i krajánci,[2] stával se mlýn i jakýmsi centrem informací z celého širokého okolí. Kromě této sociální funkce bývaly mlýny prospěšné, vedle svého primárního poslání mletí, i dalšími výrobními činnostmi, které při sobě nezřídka kumulovaly (kupř. pily, brusírny, pekárny, valchy atd.). V neposlední řadě byly také nositeli technologického pokroku. Pomineme-li vysokou řemeslnou zručnost, co se technologického zařízení a vodního díla týče, bývaly též prvními uměle osvětlenými objekty ve vsi a v rámci možností také napomáhaly širší elektrifikaci obce samé.

Je proto trochu s podivem, že se tyto stavby příliš nedostaly do širšího zájmu místopisné a regionálně historické literatury. Ale dlouho se česká historiografie vyhýbala mlynářství nejspíše také z toho důvodu, že se nestávalo archaickým řemeslem, ale bylo stále plynulou a flexibilní skutečností každé vesnice. Takže se jakoby nepropadalo do dějin, ale neustále tvořilo součást běžné každodennosti. Svůj díl viny na celkovém nezájmu v druhé polovině 20. století bezpochyby neslo i násilné rušení mlýnů komunistickým režimem, který spáchal nesčetné množství dodnes živých křivd v mlynářském prostředí. Na mlynáře bylo nahlíženo podobně jako na tzv. kulaky, tedy movitější sedláky, jež normalizační rétorika označovala za kapitalistické živly. Situace se především v poslední době výrazně mění k lepšímu.

Do dnešního dne se ovšem bohužel zachovala jen část mlýnských budov. Většina buď zanikla beze stopy, nebo byla zcela přestavěna na jiný výrobní objekt či stavbu obytné funkčnosti. Řada jich ale nadále nenávratně zaniká každým rokem, včetně nenahraditelných ztrát unikátní strojní technologie. Proto je na místě tento úsek historie zachytit, dokud to lze.

Tímto poněkud obecnějším úvodem jsme chtěli přiblížit motivaci popisu vodních mlýnů na Benecku. Cílem práce pak bylo zmapovat tuto část historie, která se pomalu vytrácí z krajiny nejen fyzicky, ale i z paměti místních obyvatel. Protože tato tematika ve vybrané oblasti nebyla doposud souhrnnějším způsobem zpracována, zaměřili jsme se na popis v širších souvislostech.

Pro omezený rozsah předkládané stati nebylo možné beze zbytku podat úplný popis prezentovaných technických staveb a jejich stavebně historický vývoj. Stejně tak jsme v co nejširší míře omezili fotodokumentaci současného stavu objektů, který je včetně historických map doplňován v celostátní databázi – *www.vodnimlyny.cz*. Omezili jsme i úplný výpis majetkových poměrů a posloupnost majitelů jednotlivých objektů na míru nezbytnou, avšak reprezentativní. Na druhou stranu jsme ovšem nad rámec doplnili některé další genealogické informace, se vztahem přímo k obyvatelům mlýna.

Některé objekty byly v širší míře veřejně prezentovány jako mlýny, ale jejich interpretace byla chybná nebo jim byl přiřazen nesprávný kontext (Glosův mlýn čp. 18, Pičmanův mlýn čp. 1). Polemickým objektem může být i neznámý mlýn čp. 12 ve Štěpanické Lhotě, kde se přikláníme k jeho pravděpodobnosti, na rozdíl od nesprávné lokalizace místních názvů tamtéž, které jsou přepisovány v odborné literatuře (Lhota, Lhotecko). Hypotetické úrovni se nešlo vyhnout ani u mlýnů zaniklých před několika staletími (Dolní Štěpanice čp. 39 a čp. 53).

Co se exaktnosti terminologie molinologického úzu týče, je nutné předeslat, že dosud nebyla plně ustálena a její další vývoj lze i nadále očekávat. V současné době se za nesprávné termíny označují i takové pojmy, které kdysi užívali sami mlynáři. Připravované vydání slovníku s mlynářskou terminologií dr. Urbánka se oddálilo a dále se opravuje a doplňuje. Držíme se však pojmů běžně užívaných na seminářích a konferencích s touto tematikou.[3]

Jak již bylo řečeno, uchopili jsme nadepsanou oblast pokud možno ze široka, aby se souhrn informací stal jakýmsi monotematickým úvodem, který by se tématu nedotkl jen v čisté historiografické či molinologické podobě,[4] ale pochytil i další

související aspekty jinde složitěji dohledatelné. Jako třeba právě genealogické marginálie, nástin nesouvisející činnosti mlynářů (politická angažovanost, pozoruhodná provázanost mlýnů s ochotnickými divadly ap.), změny dopravní infrastruktury v okolí (průběh a stavba cest, přestavba mostů, terénní změny u mlýnů), anebo jen dokreslení okrajové zmínky ze sousedského soužití.

Jsme si vědomi komplexní nepostihnutelnosti v tomto omezeném rozsahu, neboť jen obsah materiálů urbárního charakteru je téma na samostatné zpracování a v našem případě se týká pouze Zubatého mlýna v Dolních Štěpanicích čp. 27 a částečně i mlýna v Mrklově čp. 51 (Velkostatek Jilemnice v SOA Zámrsk). Samostatného zpracování by si vyžadovala i mlýnská strojní technologie z fondů Mlynářského ústředí (Národní archiv) v kombinaci se Sbírkou listin, map a plánů k vodní knize z fondu Okresní úřad Jilemnice (SOkA Semily) s důkladnou osobní prospekcí a fotodokumentací stávající technologie.

Prioritou pro nás však bylo vyhledání a zmapování vodních mlýnů a dalších technických objektů na vodní pohon ve vybrané oblasti a následně jejich zařazení

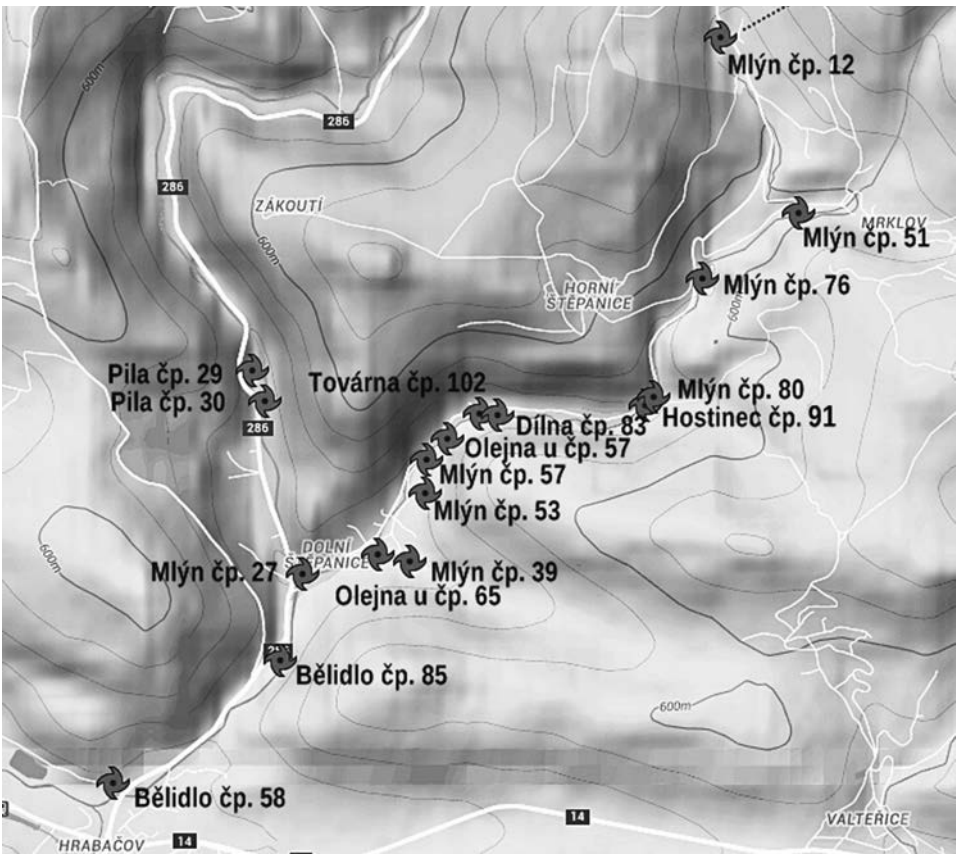

Mapka rozložení mlýnů na potoku Cedronu (P. Špráchal).

do časového a místního kontextu. Jak již nadpis článku definuje, zaměřili jsme se především na vodní mlýny podél potoka Cedronu. Prvním zpracovaným objektem je nejstarší panský, později Zubatého mlýn v Dolních Štěpanicích čp. 27. Další popis pokračuje proti proudu zmíněného toku. Obsahová šíře popisu jednotlivých staveb je variabilní s ohledem na množství zachovaných informací a nutnosti ozřejmení některých náležitostí (popis nejasností, průběhu vodního díla a podobně). Nešlo nám o prostý katalog vodních zařízení.

Do svého záběru jsme mimo potoka Cedronu zahrnuli i jeho přítoky (Habánka a Lhotecký potok) a potažmo celou oblast spádové obce Benecko, v jejímž správním území se Cedron nalézá. Proto kromě takto vymezených katastrů Dolních Štěpanic a Mrklova se ve zpracování objevily i mlýny ve Štěpanické Lhotě, Benecku a u Zákoutí panská pila na Jizerce.

V další kapitole jsme popsali i zbývající vodní díla, která svůj výkon nesoustředila k mletí obilí, ale k dalším výrobním a užitkovým činnostem. Vlastní obsah pak tematicky uzavíráme olejnami, které také byly na vodní pohon, ale všechny do jedné zanikly a materiálů o nich není tolik, abychom je mohli zpracovat jednotlivě.

Z archivních materiálů jsme vycházeli především z agendy vodních knih, kde je místy relativně bohatý zdroj informací a map vodního díla, dále plány a projekty vodních motorů a někdy i strojní technologie a stavební podoby mlýna. Mírným omezením je časový rozsah poslední čtvrtiny 19. století až období první republiky. Pro zdejší mlýny je však ve většině tento záběr vystačující.

Pro postihnutí pobělohorského období jsme využívali edici berní ruly a tereziánského katastru. Archivní prameny složitých majetkových konfiskačních přesunů v rámci panství byly podrobně přehledně zpracovány v Bílkových *Dějinách konfiskací*.[5] Ostatní starší prameny, jako zmínky z urbářů a desk zemských, jsme čerpali z odborné literatury a článků autorů, kteří s nimi pracovali nebo je doslovně citovali.[6] Sami jsme na přímé vyhledávání nejstarších pramenů rezignovali, neboť se našeho tématu týkaly poměrně okrajově.

Základem pro zpracování pobělohorské historie Benecka zůstává detailní práce O. P. Hanuše.[7] Ten na Benecku zúročil své zkušenosti studia vývoje osídlení především na Poohří. Pro svoji knihu shromáždil informace dosažitelné v příslušných státních institucích v Praze. Jeho hloubková historická rešerše nám tak ušetřila spoustu času, přestože jsme některé jeho dílčí závěry museli místy přehodnotit v opraveném kontextu. Jako výtečné doplnění genealogických dat (pro dobu cca od poloviny 19. stol. do poloviny 20. stol.) nám posloužily matriční výpisy s pozdějšími rodopisnými doplňky v pětisvazkovém fotoalbu všech nemovitostí Dolních Štěpanic, s přípisky o obyvatelích jednotlivých domů.[8]

V neposlední řadě jsme prošli jednotlivá čísla obecního zpravodaje (*Posel zpod Žalého. Zpravodaj obce Benecko – prameny obecní kroniky*) za léta 1990–2016, kde jsou kromě úředních informací pravidelně zveřejňovány i části jednotlivých místních kronik, rozhovory a vypravování pamětníků, včetně regionálně zaměřených historických článků.

Pro tuto oblast je to první práce svého druhu.[9] Jsme si proto vědomi neúplnosti zpracování, které teprve čeká na prohloubenou práci v užší tematické výseči.

Sledované území se nachází v severovýchodní části semilského okresu. Potok Cedron se svými přítoky protéká historickými obcemi někdejšího štěpanického (později hornobranského) panství, dnes spravovanými obcí Benecko. Pramení na úbočí Žalého ve výšce 840 m n. m. a zhruba po pěti kilometrech se po 400 metrovém výškovém rozdílu levobřežně vlévá do Jizerky.

V rámci historického záběru štěpanického panství nenacházíme pro nejstarší dobu zmínek o mlýnech na vytýčeném území.[10] Nebýt ovšem jedné poznámky, spíše marginální povahy, v jihlavských trestních zápisech na prahu husitských válek. Není vyloučeno, že by se mohlo jednat právě o panský mlýn na soutoku Cedronu s Jizerkou. Ale dalších zmínek se nám nedostává. Dokonce ani podrobný výpis majetku při dělbě zboží mezi příslušníky valdštejnského rodu, zaznamenaný roku 1492 v deskách zemských, nepřináší žádnou zmínku o mlýně v tomto údolí.[11] Není příliš pravděpodobné, že se zde žádné mlýny nevyskytovaly, ale důvodem může být ta skutečnost, že mlýny v panské režii byly samozřejmou součástí zboží a nestaly se předmětem dělby, jako v případě mlýna u Vojtěšic (*mlejn veliký*), o který se oba Valdštejnové měli dělit jak náklady, tak užitkem.

Teprve v urbářích 16.–18. století se začínají zmiňovat některé mlýny lokalizované vodními toky s konkretizovanými povinnostmi.[12]

I. Vodní obilní mlýny na toku Cedronu

Zubatého mlýn (Dolní Štěpanice, čp. 27); dnes využíván k výrobním účelům

Tento bývalý panský mlýn je jedním z nejstarších mlýnů na potoce a jeho dlouhá životnost byla dána již výtečným výběrem stavebního místa. Nachází se totiž na soutoku Jizerky s Cedronem. I když by se z vydatnosti Jizerky zdálo, že o nedostatku vody nemůže být řeč, mlýn k pohonu využíval náhony z obou toků.

Přestože mlýn byl bezpochyby mnohem starší, písemně je na štěpanickém panství doložen teprve v druhé polovině 16. století společně s nedalekou pilou, taktéž donedávna existující.[13] Muselo se však jednat o významný mlýn, neboť již roku 1584 je uváděn o počtu čtyř moučných kol a jednoho stupního.[14] Když roku 1606 Adam mladší z Valdštejna na (Komorním) Hrádku, po více jak třech staletích valdštejnského kontinuálního držení, prodal celé štěpanické panství, tak se na předešlém stavu vzhledem k mlýnu nic nezměnilo. Tehdy je mlýn ve smlouvě opět doslovně uváděn, resp. jsou na prodávaném panství již dva mlýny. Jeden v Klášterské Lhotě u Hostinného a druhý s pilami a uhelnicí na řece Jizerce pod Štěpanicemi.[15]

Nový vlastník Václav Záruba z Hustířan byl již roku 1623 za účast na stavovském povstání odsouzen svým majetkem k manství a krátce na to (1627) se jeho statek stal lenním. V následujícím roce se o léno ucházel Albrecht z Valdštejna, který po Zárubově smrti koupil panství za pětinu ceny a u císaře si vymohl propuštění statku z manství. Již roku 1632 se tato část panství i se *dvěma mlýny na Jizeře* dostává darem od Valdštejna do držení císařského plukovníka Otty Bedřicha hraběte z Harrachu.[16]

Prvními konkrétními jmennými informacemi disponujeme teprve až od poloviny 17. století.[17] Stále se jednalo o vrchnostenský mlýn, jehož nájemcem byl Daniel Zelinka. V letech 1660–1728 je mlýn spjat s rodem Antošů. Prvním z tohoto rodu byl Jiřík Antoš, který mlýn koupil roku 1660. Urbář panství Horní Branná o rok později uvádí tentýž mlýn o čtyřech složeních s výmelným 214 strychů[18] a povinností mlynáře vykrmit čtyři vepře, které může s hejtmanovým svolením prodat řezníkovi a peníze odvést vrchnosti. Podle urbáře byla u mlýna i pila, přestože tou dobou již pustá.[19] Jilemničtí a jilemští poddaní pak ještě měli roku 1653 robotní povinnost, kromě sklizně obilí z pole a hrabání ovsa čištění a opravování strouhy u štěpanického mlýna.[20]

Mezitím se panského mlýna od hraběte Harracha za činži 30 zl. ujímají Franc Köller a Kazina Feylová (1707). Mlýny byly prodány s výhradou zpětné koupě za 500 zl. ročně a výmelným opět 214 strychů. Stavbu s jezem má za úředního dozoru udržovat mlynář a potřebné dřevo k údržbě a robotní povozy mu k tomu dodá vrchnost. Stejně tak mu zůstává povinnost vykrmování vepřů. Pod hrozbou pokuty má dovoleno mlít pouze pro mleče z panských dvorů a prodávat smí jen hraběcím poddaným. V té době měl mlýn už jen tři složení.

Tehdy si dolnoštěpanický mlynář Köller začal stavět nový mlýn výše na potoce, a proto roku 1714 tento mlýn s toutéž činží odkázal Janu Genglerovi. Ostatní sumy jsou podobné, navíc se však ještě po „odražení" horního mlýna rozdělila sféra do-

Zubatého mlýn, Dolní Štěpanice čp. 27. Jihozápadní pohled na celý komplex továrně mlýnských budov (Album DŠ).

Zubatého mlýn, Dolní Štěpanice čp. 27. Dnes již neexistující vestavěné obytné stavení mlýna, tzv. Antošovská chalupa (Album DŠ).

sahu mlečů. V působnosti panského mlýna zůstává dolní díl města Jilemnice se vsí Jilmem, Horní a Dolní Štěpanice a Valteřice s Horní Brannou.

Od roku 1733 na mlýně hospodaří Riegrové. Mlýn koupili za 2000 zl. a otec Kryštof Rieger si vymínil, že se v případě nedbalého hospodaření sám mlýna ujme a předá jej některému dalšímu ze svých synů. Při mlýně tehdy ještě stála tzv. Antošovská chalupa, z níž některé závazky plynuly i pro majitele mlýna. Někdy v druhé polovině 18. století vzniká několik dalších mlýnů v okolních vsích, a tak se upravuje i poměr strychů výmelného.

Zajímavostí z rodu Riegrů je ještě zmínka o porodnosti, kdy Zuzana rozená Hanušová z Valteřic přivedla svému manželovi, mlynáři Josefu Riegrovi, čtyřikrát za sebou dvojčata.[21]

Roku 1807 získal mlýn v dražbě s dalšími grunty za 20 500 zlatých Jan Zubatý s Barborou Gottsteinovou, dcerou učitele z Jilemnice.[22] V roce 1829 je tento mlýn v Dolních Štěpanicích uváděn o třech složeních s valchou pro jircháře.[23] Krátce na to (1831) kupuje mlýn o třech složeních s příslušným mlýnským a hospodářským nářadím od otce stejnojmenný syn Jan za 4 000 zl.[24] Ženatý byl s Marií Kynčlovou, dcerou rychtáře a pekaře z Horních Štěpanic.[25]

Jan mladší na mlýně hospodařil plných třicet let. Pak se jeho pozornost obrátila k politice a při volbách roku 1860 se již aktivně podílel na politickém dění. Zubatý byl zařazen do prvního volicího sboru pro dolnoštěpanickou obec a spolu s hrabětem Harrachem měl jako významný poplatník (nejméně $\frac{1}{6}$ obecních daní) tzv. virilní hlas, byl tedy automaticky členem obecního zastupitelstva.[26] Z toho si lze učinit představu o mlynářově zámožnosti. V letech 1861–1872 (mimo let 1867–1869) byl

pak radním. Jeho syn byl v letech 1873–1889 pětkrát za sebou zvolen starostou obce a později dokonce okresním starostou.[27]

To se ovšem již málo týká mlýna samotného. Proto se vraťme na začátek jeho politické kariéry, na podzim roku 1861, kdy svůj mlýn přepsal na tehdy ještě nezletilého syna Jana, toho jména již třetího. Opatrovníkem mu byl Antonín Mikolášek z čp. 33.[28]

Podle kupní smlouvy postupoval „*mlýn čís. d. 27 v Doleštěpanicích s trojím mlýnským složením a nyní v nově vystavěném jedním špičákem, s celým domovním a hospodářským stavením, stodolou, konírny a chlévy, kůlnami, mléčnicí, sklepy a kůlnou tzv. valcha, vandrokama a splavem, jako i s těma, k tomu mlýnu přináležejícíma empfyteutickýma pozemkama*“ […] Tento popis nám pomůže učinit si představu o externím rozsahu a hospodářském příslušenství mlýna ke konci jeho jedné existenční etapy, než byl později přeměněn na objekt jiné účelovosti.[29]

Dále kupní smlouva obsahuje obvyklý rozpis dědických podílů a zajištění výměnku pro odstupujícího mlynáře a jeho ženu Marii. Kromě „*svobodného teplého a světlého bytu v jedné světnici s hospodářem* a *laskavé obsluhy v případě nemoci*“ si odstupující mlynář navíc smlouvou zajišťoval „*každoročně čtyři korce čisté a dobré ozimní pšenice, 12 korců čistého dobrého žita, dva čtvrtce lněného semena do připravené a dobře vymrvené od hospodáře země*“, něco brambor k sadbě za stejných podmínek, jednu krávu mezi hospodářovými a pro návštěvu kostela nebo jakoukoli jinou cestu mít vždy k dispozici odvoz bryčkou a v zimním období pořádné saně.[30]

Jak je z výše uvedeného patrné, tak Zubatého mlýn nebyl pouhým funkčně izolovaným mlýnským objektem, ale jednalo se o hospodářský statek, který kromě mletí prosperoval stejným dílem i po stránce rolnické. Ing. Hanuš si povšimnul, že v Dolních Štěpanicích statky nevytvářejí dvory. Stavení spíše mají „*charakter zemědělského rázu oproti Horním Štěpanicím s vysloveně pasteveckým posláním*“. Jen mlýnská usedlost čp. 27 má větší dvůr.[31]

Je zajímavé, že stárkem na mlýně byl Antonín Rieger, jehož rod zde působil před Zubatými. Z dalšího personálu je to rodina Josefa Malíka (*1857), později dělníka a krmiče dobytka Josefa Buluška (*1879), nebo stárka Jana Mejstříka. Josef Srna (*1856) byl cestářem a ve mlýně čeledínem. Dělníky na mlýně byli i Josef Kupka a Hynek Bím z Dolních Štěpanic čp. 89.[32]

Z roku 1875 máme díky vodoprávní agendě mnohem více technických dat, co se mlýnského vodního díla týče. Tehdy došlo k osazení vodního cejchu, tzv. normálního znamení.[33] Mlýn využíval vodu z potoka Cedronu, vedenou mlýnskou struhou po obecním pozemku kolem školy. Majitelé dotčených pozemků ovšem měli právo brát z ní vodu pro domácí potřebu. Dnes již není ke spatření, protože v minulosti byla svedena potrubím do země. Náhon jezu nevyužíval. Po té se přešlo k ocejchování u jezu druhého širokého zděného náhonu z řeky Jizerky. Tento náhon býval pro mlýn přednostní. Dodnes je zachován po celé délce. Jez je zrušen a vtok do náhona zaslepen. Oba cejchy byly kamenné s vyrytými iniciálami Jana Zubatého a rokem osazení.

Podle vodní knihy byl mlýn Jana Zubatého charakterizován jako „*umělecký mlýn o trojím složení*“. Užívání vody nijak omezeno neměl.[34] Jako dovětek se pak ještě

uvádí, že k tomuto vskutku velkorysému právu nad veškerou vodou v okolních vodotečích neexistují žádné listiny.

Jednou z posledních větších událostí v blízkém okolí, která se dotkla přeměny terénu kolem mlýna, byla stavba nového mostu na jilemnicko–mrklovské okresní silnici hned při ústí mlýnského odtokového kanálu do Jizerky. Tehdy roku 1891 byl starý dřevěný most nahrazen přes 16 m dlouhým železným, který byl rozšířen na 4 metry. Sestával z jednoho pole, na krajích podepřen vyzděnými pilíři o výšce 2 m s obkladem z kvádříkového zdiva. Zkouška nosnosti byla provedena nivelačním měřením při zatížení celé plochy mostní konstrukce dvěma vozy naloženými 22 kusy železných kolejnic a 136 pytli obilí o hmotnosti 236 q. Jedním z podepsaných byl i okresní starosta Zubatý. Pro mlýn z toho pouze plynulo, že most je bezpečný a oboustranné zvýšení břehu náspy a postranní pilíře nikterak neohrozí mlýn případným vzedmutím vodní hladiny.[35]

Dolní Štěpanice nemají svůj vlastní kostel, ale před mlýnem kdysi stávala dřevěná kaplička sv. Jana Nepomuckého. Mlynář a politik Jan Zubatý, již tehdy se řadící mezi regionální elitu, zvýšil efekt své prestiže tím, že rozhodl o úplné přestavbě této kaple u mlýna. Roku 1895 byla zbourána a znovu vystavěna z cihel v novogotickém stylu. Zasloužil se o získání celého finančního nákladu 758 zlatých formou veřejné sbírky mezi občany a svými přáteli.[36]

Z korespondence štěpanického starosty Kynčla s okresním hejtmanstvím je zřejmé, že mlýn oficiálně v únoru roku 1914 nefungoval a novým vlastníkem byl zeť posledního mlynáře Otakar Hrubý. Ten ale vodní dílo dále používal k pohonu mandlu.[37] Mlýn ovšem „domlel" už o několik let dříve, neboť korespondence z let 1908 se zmiňuje pouze o *bývalém mlýně*.[38]

Předchozí úpravy břehu Jizerky, při stavbě nového mostu, však nezabránily přívalovým povodním v pozdějších letech. Okresní starosta Zubatý tak napsal na podzim roku 1905 do Prahy na místodržitelství o pomoc s finančním zajištěním regulace Jizerky, která se již několikrát rozvodnila, poničila břehy s dřevěným opevněním a ohrožuje některá stavení. Svou žádost zdůvodňoval tím, že *„okres jilemnický jako okres horský jest chudobný a obyvatelstvo živí se většinou tkalcovstvím, které velmi malý výdělek poskytuje a nemá tolik prostředků…"*[39]

Čilá korespondence dotčených stran stavebního řízení nám dává nahlédnout i do jemných detailů provozu okolo zdejších vodních děl.

Roku 1908 bylo starostovi v jeho žádosti vyhověno a nejbližší okolí bývalého mlýna opět doznalo poměrně zásadních, zvláště terénních změn. Kromě odkupování pozemků došlo i k mírné změně řečiště, vyzdívání břehů, zvyšování náspů a úpravě nábřežní zdi pro náhon. Zaznamenáno je dokonce přeložení *mlýnské struhy*. Podle parcelních čísel jde však o náhon k výše položené hraběcí vodní pile. Zato u bělidla Otakara Hrubého, cca 350 m pod mlýnem, došlo k celkové výstavbě nového pevně zděného jezu s přepadní délkou 12 m a technickým opatřením proti *překvapenému nastoupení velké vody*, podobně, jaké se uplatňovalo na horním Labi a Úpě.

Stavební úpravy pokračovaly ještě v roce následujícím, kdy si na začátku srpna stěžoval vrchní lesní úřad hraběte z Harrachů, že zavážením starého řečiště mate-

riálem z hloubení nového se znečišťuje voda, která pak následně poškozuje hraběcí závod pro výrobu dřevoviny v Arnoštově.[40] Okresní hejtmanství pak od vrchnostenské kanceláře dostalo ještě další stížnost na konci října téhož roku, kdy se správce bělidla osobně přesvědčil, že je vytěžený materiál z regulačních prací sypán do řečiště Jizerky, což několik týdnů znečišťovalo vodu takovým způsobem, že bylo její použití k čistícím a chemickým účelům zcela vyloučeno. Běličští dělníci tak museli pracovat v noci, kdy byla voda v toku čistší, a především čerpat parním pohonem studniční vodu, což se odráželo i na celkově zvýšeném nákladu provozu.[41] Podnikatel regulace Bedřich Pek vysvětloval z Jičína, že tomu tak není. Neodpustil si ovšem ironickou poznámku: *„Že někdy i při nejlepší vůli spadne lopata hlíny do tekoucí vody, jest přirozeno; však nemožnost nemůže se od nikoho žádati."* V té době, tedy počátkem listopadu, byla už regulace dokončována.[42]

Majitel realit Otakar Hrubý (* 1867) byl manželem nejmladší dcery posledního mlynáře. Kromě mlýna přestavěného na mandl vlastnil pod mlýnem zmiňované bělidlo čp. 85. To leželo na hrabačovském katastru, kde si také vystavěl klasicistní vilu čp. 94, takže v bývalém mlýně už nebydlel.[43]

Mandl i s bělidlem prodal velkopodnikateli Františku Brůnovi ml.,[44] který zatím investoval nejvíce do stavebního a technologického rozvoje objektu bývalého mlýna. Především si už roku 1921 zažádal o výměnu vodních kol za turbínu a projektovou dokumentaci si nechal vypracovat u továrny na turbíny, Východočeských strojíren

Zubatého mlýn, Dolní Štěpanice čp. 27. Jižní průčelí nejmladší tovární přístavby za Františka Brůny (Album DŠ).

Zubatého mlýn, Dolní Štěpanice čp. 27.
Zbytky zděného navýšení náhona u bývalého jezu (foto P. Špráchal).

MAG, Maxe Glasera z Vrchlabí.[45] Vodní dílo zůstalo nezměněné, jen dvě vodní kola o rozměrech 3,66 m × 1,22 m a 3,62 m × 0,82 m nechal vyměnit za dvě turbíny s ležatou hřídelí o průměru 420 mm a 380 mm oběžného kola se spádem 4,35 m a hltností 1020 litrů za vteřinu. Výkonnost byla předpokládána na 45 HP. Řemenice od turbín měla pohánět generátor pro střídavý proud. Generátor i turbíny byly umístěny zvlášť v betonových komorách.[46]

Roku 1923 se továrník Brůna pustil i do rozšiřování a přístavby stávajících objektů. Kromě mandlu se zde nacházela i česárna flanelu, úpravna zboží a dynamo na výrobu elektřiny pro osvětlování části obce a pohánění strojů v továrně. V bývalém mlýně čp. 27 bydlel J. Bulušek, továrník Brůna měl svoji rezidenci v bývalé Hrubého vile naproti bělidlu. Protější budova uzavírající mlýnský (tovární) dvůr čp. 104, přeměněná na výrobní prostory, bývala kdysi obydlena mlynářskou chasou. Zaměstnanci Brůnových závodů, včetně továrního mistra J. Rosenspranga, po válce odsunutého z republiky, nyní obývali odkoupenou vilku čp. 103 a Brůnou nově vystavěný obytný dvojdům čp. 105–106. Továrníkovi v obci patřily i další nemovitosti.[47]

Roku 1930 je úředně zachycen stav objektů Františka Brůny s vodními díly. K provozu mandlu v bývalém dolnoštěpanickém mlýně čp. 27 využíval dvě spojené Francisovy turbíny o hltnosti 2 × 340 l/s, které při spádu 4,35 m vyprodukovaly výkon 30,6 HP, a jedno vodní kolo na svrchní vodu o podobném spádu 4,2 m, kde průtok 208 l/s vyrobil 7,57 HP. Taktéž u hrabačovského bělidla čp. 85 ponechal jedno kolo na svrchní vodu o spádu 4,5 m s výkonem 7 HP při průtoku 179 l/s, ale provoz už modernizoval dvěma Francisovými turbínami (420 l/s, 38 HP). Nadto koupil i vyhlášené panské bělidlo v Hrabačově čp. 58, osazené taktéž dvěma turbí-

nami Francis o výkonu 50 HP a hltnosti každé z nich 740 l/s se spádem 5,318 m. Tento provoz však už opustil chemické bělení a plně se soustředil na výrobu elektrické energie.[48]

Podniky Františka Brůny byly později komunistickým totalitním režimem vyvlastněny. Znárodněný objekt byl předán k výrobě kapesníků bavlnářským závodům národního podniku Kapnar, závod 17. V případě čp. 27 došlo v pozdějších restitucích pouze k navrácení malé části pozemků bez průmyslových budov. V současné době se nachází ve vlastnictví firmy Delfi Rehab, spol. s r. o., zabývající se specializovanou kovovýrobou, jakou jsou komponenty pro zdravotnickou techniku, kola k invalidním vozíčkům, cyklistické ráfky a další.

Nahlédneme-li do stavebního vývoje budovy, zjistíme, že současná podoba továrního objektu úzce koresponduje se základním půdorysným schématem bývalého mlýna. Přesnou podobu pro starší dobu můžeme s přesností určit teprve pro první polovinu 19. století na základě map stabilního katastru. Už tehdy byla zástavba tvořena dvěma hlavními zděnými objekty situovanými do tvaru písmene V. Tu z několika stran doplňovaly dřevěné přístavby a kolmo na mlýnici zakomponovaná obytná roubená část, která vlastní budovu mlýna de facto ukončovala. Mezi nimi ležel trojúhelný dvůr, na severní straně ohraničený mlýnskou struhou. Dvoukřídlá sevřená dispozice bývalého panského mlýna nápadně připomíná nedaleký Vejnarův mlýn v Hrabačově čp. 56 (dnes čp. 756).[49]

Jak již bylo zmíněno, mlýn byl napájen dvěma vodními zdroji – ze severu náhonem z řeky Jizerky, který poháněl vodní kola na západní návodní straně mlýna v místech kryté zděné lednice, zatímco mlýnská struha z potoka Cedronu se na tentýž objekt napojovala na její severní straně od východu do dřevem kryté lednice. Oba náhony měly srovnatelnou délku zhruba 270 metrů. Odtokový kanál byl veden paralelně s přístupovou cestou na jih od mlýna ve směru mostu u soutoku Jizerky s Cedronem. Dobře patrná je i dnes již poškozená odpadová strouha, vedená od strojovny západním směrem přímo k Jizerce. Patrně se jedná o přepad pozdějšího turbínového domku továrny. Mohutný krytý odtokový kanál je dnes vidět v podobě čtverhranného ústí nad Jizerkou s betonovou výztuží stěn.

Teprve později, nejspíše za továrníka Brůny, byla k jižní straně mlýna, uzavírajícího západní část dvora, přistavěna jednopatrová výrobní hala. Ta stojí v téměř nezměněné podobě dodnes a tvoří charakteristickou dominantu objektu. Typickou vizáž tvořil i vystupující roubený implement obytné části původního mlýna o dvou větších místnostech, doplněných dalšími dvěma prostory. Ta však byla už roku 1950 schválena k odbourání. Dále pokračovala návodní zeď se sníženou zděnou přístavbou pro turbínu, česle a část odpadní struhy.

Za zdí turbínového domku se nacházela strojovna. Majoritní zastavěný podíl objektu přináležel skladištím. Menší prostory pak zaujaly šatny, předsíně, jídelna, kuchyň, příruční sklad, dílna, skladiště uhlí a další místnosti. Během padesátých let patrně došlo k posledním větším změnám, co se vnější podoby objektů týče.[50]

Do Dolních Štěpanic čp. 18 lokalizoval Josef Klempera také Glosův mlýn.[51] Ten tam však nikdy nestál. Dnešní dolnoštěpanické čp. 18 stojí na rozparcelovaném

gruntu rolníka s potahem Daniela Jelínka (1654), kde vznikly parcely pozdějšího hostince čp. 18 a kovárny čp. 21 s milířem na pálení uhlí. Domek čp. 18 si roku 1737 postavil Jiřík Pochop, jehož rod tuto usedlost drží doposud.[52] Klemperou uváděný Glosův mlýn jsme identifikovali cca 20 km dále v intravilánu obce Štěpanice (k. ú. Zboží u Nové Paky, okr. Jičín).

Mlýn Na skále (Dolní Štěpanice, čp. 53); zaniklý mlýn, v místech mlýniště se dnes nachází rodinný dům

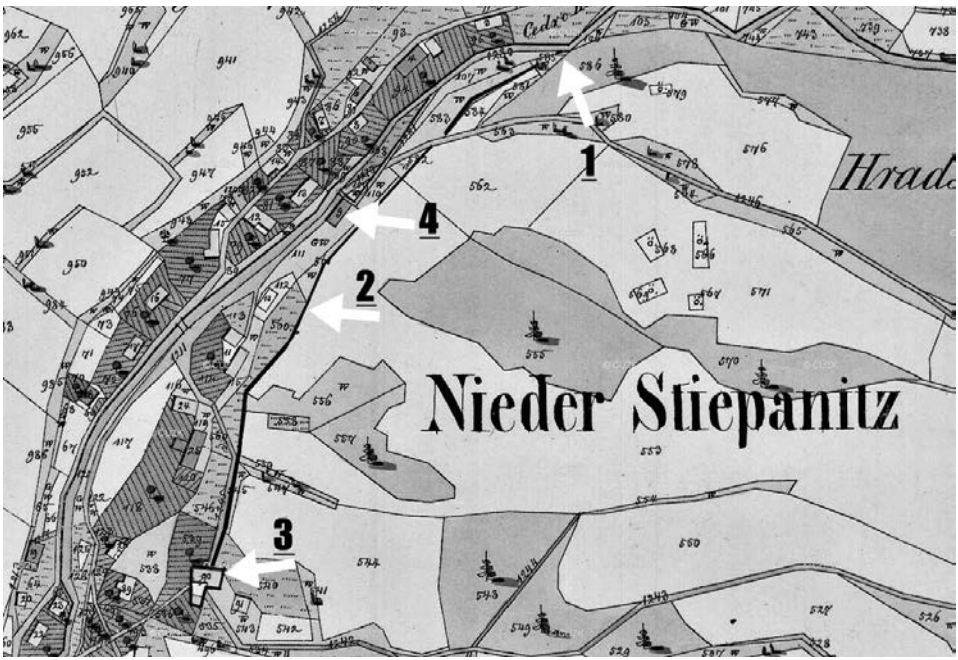

Mlýn Na skále, Dolní Štěpanice čp. 53. Detail mapy stabilního katastru z roku 1842 s vyznačením 1) pravděpodobného jezu; 2) vedení náhonu; 3) mlýniště; 4) dnes již zaniklé olejny (ČÚZK).

Podobně jako u níže položeného mlýna na toku Habánky, o němž bude ještě řeč dále, i zde se v letech 1713–1725 uváděl u chalupy *„vlastní mlýn bez vody"*.[53] Jedná se o nejvýše postavenou levobřežní štěpanickou usedlost (475 m n. m.), takže by toponymum bylo poměrně příznačné, nebýt toho, že se tu žádná znatelná skála nenachází a podloží je stejného složení jako okolí. Z geologického hlediska jde o široký pás svoru, táhnoucí se od Víchové nad Jizerou až za Svobodu nad Úpou. Spodní část Dolních Štěpanic tvoří tzv. petromiktní slepence a brekcie (tedy různorodější sedimentární horniny) a od tohoto bývalého mlýniště výše se táhne již zmiňovaný svorový pás, konkrétně chlorit-muskovitický albitický svor.[54]

Usedlost čp. 53 Na skále na začátku druhé poloviny 20. století před pozdější celkovou přestavbou (Album DŠ).

O jistý kvalitativně vyšší stupeň geologické tvrdosti tu tedy oprávněně jde, ale název nemusí souviset pouze s toponymem, jako spíše s odvozením od antroponyma. Berní rula roku 1654 na tomto stavení eviduje rolníka Jindřicha Skálu s jedním potahem.[55] Již roku 1661 od Jindřicha kupuje grunt Jan Skála. V době, kdy byl mlýn již odstavený z provozu (1713), se zde uvádí Jiří Skála a v posloupnosti rodu se tato nemovitost nacházela téměř dvě staletí až do roku 1830, kdy ji od tchána za 593 zl. koupil Josef Hanuš. Hanušova nejmladší vnučka Františka si pak za manžela vzala prakovického mlynáře Šíra.[56]

Tento mlýn není v žádných topografických materiálech zakreslen. Mapy prvního vojenského mapování (1764–1768) zachycují pouze stávající mlýny – mlýn čp. 27 a pak až mlýn v Mrklově čp. 51. Občas se na pozdějších mapách, zvláště z druhé poloviny 19. století, symbol mlýna ve středové části obce vyskytuje, ale jedná se o později vystavěný tzv. Hanušův mlýn čp. 57, který byl velmi záhy přestavěn na mechanickou tkalcovnu.

Mlýn Na skále má netypickou polohu pro vodní mlýn už jenom proto, že jde vlastně o jednu z nejvýše postavených usedlostí v obci. Stejně tak, že se nachází asi 80 m od vodního toku, navíc s převýšením 20 metrů! Příkladem vysoko postavených mlýnů může být i Plecháčův mlýn v Dolním Javoří čp. 17. Analogicky je však mnohem blíže srovnatelný Reifův mlýn v Zámezí čp. 28 (oba v okr. Jičín). Ten má nivelační převýšení od toku v intravilánu také zhruba 20 m a vzdálenost od něj cca 100 m. Tento handicap však řešil vedením téměř půldruhého kilometru dlouhého náhonu nad obcí z vedlejší vesnice.

Přesto v případě zaniklého mlýna Na skále nejsou patrny žádné pozůstatky vodního díla. Za jistý relikt by se však dala považovat ostrá terénní hrana táhnoucí se severovýchodně od úrovně mlýniště, zhruba ve výšce vrstevnice (475 m), až do zalesněných partií k potoku Cedronu. Zhruba v těchto místech se postupně nacházely

jezy k jiným vodním dílům. Zástavba intravilánu tuto pomyslnou hranici ničím nenarušila a členitost vnitřní parcelace také touto linií končí.

Přijmeme-li možnost přívodu vody k mlýnu tímto způsobem, pak by měl náhon délku zhruba 400 m.

Hanušův mlýn (Dolní Štěpanice, čp. 57); dnes přestavěn na rodinný dům a využíván k obytným účelům

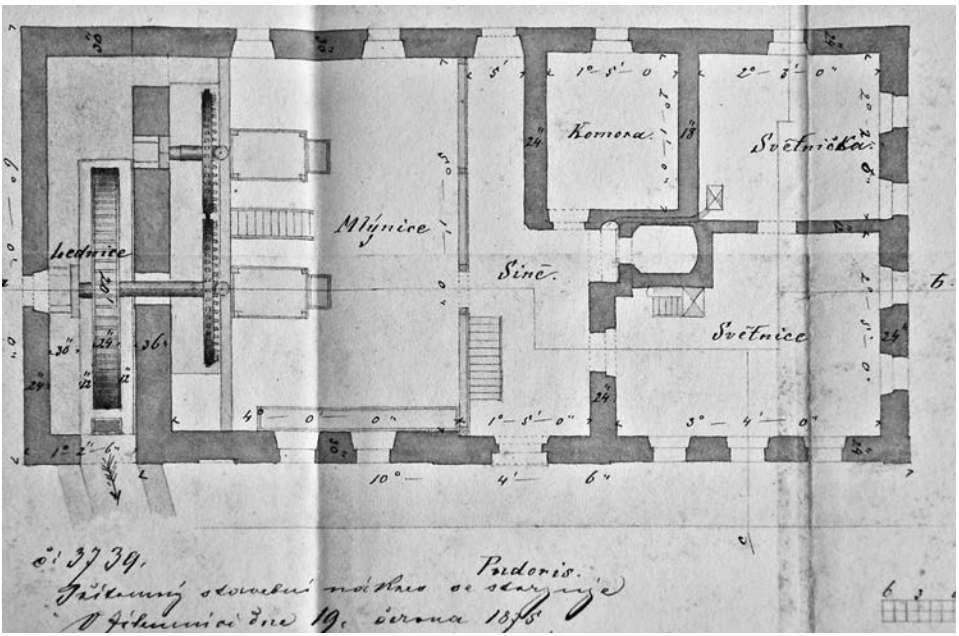

Hanušův mlýn, Dolní Štěpanice čp. 57. Půdorysný plán Hanušova mlýna z roku 1875 (SOkA Semily).

Mlýn Karla Hanuše byl nejmladším mlýnem na potoce Cedronu, zato však se složitějším stavebním vývojem. O plánované stavbě mlýna se dozvídáme až roku 1875 při obeslání dvou dolnoštěpanických mlynářů ve věci normování vodního cejchu.[57]

Mlýn získal číslo popisné 57, které dříve náleželo k roubené chalupě, stojící o něco výše. Zmínky o tomto stavení jsou už z druhé poloviny 17. století a od roku 1722 patřilo rodu Kadavých.[58] K chalupě patřila ještě stodola a přibližně sto metrů severovýchodně stojící olejna. Mlýn byl postaven hned pod tímto obytným stavením. Byla to přízemní zděná budova obdélného půdorysu a symetrického vzhledu s prosvětlenou, o půl podlaží navýšenou půdou. Střešní krytinu tvořil šindel.

Podle žádosti o stavební povolení ze dne 27. února 1875 a přiložených stavebních plánů byl mlýn rozdělen síní na mlýnici s lednicí a druhou část o dvou světnicích a komoře. Jak se zřizovatel mlýna hned zpočátku vyjádřil: *„Též míním tuto starou dílnu olejnou zrušiti a od té dílny novou nápadní struhu na obecném pozemku* [...] *až k novému mlýnu* [...] *vystavěti.“*[59] V květnu téhož roku proběhlo úřední ohledání místa a podle vyjádření okresního soudu bylo již v srpnu vydáno povolení ke stavbě mlýna s tím, že bude dokončena nejpozději roku 1876.[60]

Starý náhon byl veden z Cedronu od jezu pod domem čp. 1 k olejně, po jejím zrušení byl jeho směr protažen dále po obecním pozemku až k mlýnu a odpadní struhou sveden zpět do potoka.[61] Ještě dnes je těsně před mostem vidět ústí čtvercového odtokového kanálu. Již v době zřizování bylo podmínkou, aby byl odtokový kanál krytý v zemi. Podobně je zachován i dřevěný jez. Vodní kolo mělo v průměru šest metrů. Cejch normálního znamení byl umístěn na levé straně poblíž jezu. Opět se jednalo o čtyřboký kámen zapuštěný do země a obezděný, se čtyřhranným hřebem na temeni s iniciálami majitele K. H. a letopočtem 1875.

Mlýn ovšem neměl dlouhou tradici a hned v další generaci byl Bohumilem Hanušem zrušen. Objekt o patro zvýšil a roku 1903 přestavěl na mechanickou tkalcovnu.[62] Krátce na to však továrnu, zřejmě z důvodu zadlužení, prodal Jindřichu Horáčkovi z Roztok, který už roku 1907 zažádal o několik změn vodního díla a o výměnu vodního kola za turbínu. Tehdy ale ještě nedošlo k formálnímu povolení a jeho požadavky byly zamítnuty. Přesto komise hned příštího roku *„na základě kontrolního nivellementu“*[63] zjistila, že bez povolení došlo k přestavbě náhonu horního a dolního, přeměně vodního kola na turbínu a 4 m široký dřevěný jez byl oproti normovanému stavu o 33,8 cm zvýšen.[64]

Hanušův mlýn, Dolní Štěpanice čp. 57.
Bývalý mlýn o patro navýšený a přestavěný na tkalcovnu.
Stav na počátku poloviny 20. století před zbouráním (Album DŠ).

V letech 1908 až 1910 byl majitelem František Brůna, který si nechal vystavit dodatečná povolení, takže nakonec došlo k dohodě a za jistých kompromisů byla přestavba zlegalizována.[65]

Marginálním momentem zaznamenávajícím sousedské soužití s vodním dílem je i poznámka o Marii Novotné, která sice odepřela podpis do protokolu, ale zastupujíc svého nemocného otce Antonína Zelinku z čp. 7 si nárokovala nějaké odškodnění nebo aspoň zřízení pumpy pro totéž množství vody, kterou stávající náhon z potoka pojímal. Věc však byla vyřízena obvyklejším způsobem, že v případě nedostatku vody v jalově protékajícím potoce směla čerpat vodu přímo z náhonu.[66] Obec si vymínila zřízení zábradlí přes mostek nad náhonem.

V následujících letech evidujeme několik rychle se střídajících majitelů, jako byl Jan Václavík, kterého známe o několik let dříve jako stavbyvedoucího na tomto vodním díle a poté tkalcovského mistra. Mezitím se tkalcovna dostala do rukou továrníka Linkeho a posléze opět Františka Brůny. Ten ji už roku 1913 opět vyměnil a později investoval především do rozšíření své továrny na místě bývalého Zubatého mlýna.[67] Kolem roku 1930 je jako majitel uváděn znovu. Tkalcovna je popisována s vodním kolem, přestože víme, že již došlo ke změně kola na turbínu. Ve státním seznamu vodních děl jsou uváděny parametry pro vodní kolo na svrchní vodu při spádu 8,5 m s průtokem vody 120 l/s a výkonem 10 HP.[68]

Po druhé světové válce připadla bývalá tkalcovna jako konfiskát *Pojizerským bavlnářským závodům* se sídlem v Semilech, pak přešla do správy místního národního výboru. Už roku 1955 byla budova v dezolátním stavu – sešlou střechou do ní pršelo, trámy byly zpuchřelé, stropy se začínaly prohýbat pod vlastní vahou a omítka opadávat.[69] Technologie byla částečně zničena, okna vytlučena, až nakonec byl objekt bez zastřešení roku 1960 zbořen a srovnán se zemí. Po té byl na tomto místě postaven nový rodinný dům.[70]

Původní lednice vodního kola byla umístěna při severovýchodním štítu budovy s krytým odtokovým kanálem, ústícím do potoka před horní stranou klenutého kamenného mostu. V místech bývalé lednice se dnes nachází skladiště uhlí pro kotelnu rodinného domku. Později, při změně vodního kola na turbínu, byl turbínový domek umístěn na druhou stranu objektu (tj. jihozápadní) s vybudováním nového odtokového kanálu ústícího do potoka z druhé (spodní) strany téhož mostu. Oba pozůstatky čtvercových betonových šachtic odtokových kanálů jsou dodnes v terénu zachovány. Náhon v celé délce s prostorem turbínového domku je zasypán. Nevědomo však, zda s turbínou nebo bez ní. Na tom místě je dnes zděný taras s vedle stojící garáží.[71]

Havlíčkův mlýn (Dolní Štěpanice, čp. 80); v současné době využíván k obytným účelům a jako truhlářská dílna

Tomuto mlýnu i hostinci se podle pomístního názvu říkávalo *Pod hradem*. Mlýn totiž stojí přímo pod Paseckým vrchem (565 m), se zříceninou valdštejnského hradu Štěpanice. Ve zdejší kronice se píše, že *„od pradávna stával zde mlýn a rod*

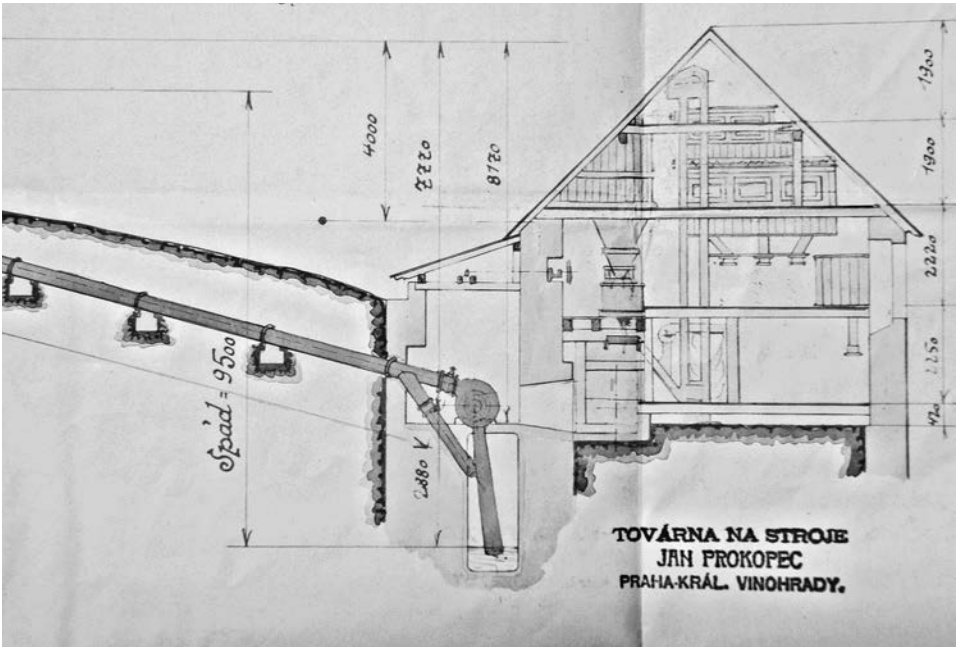

Havlíčkův mlýn, Dolní Štěpanice čp. 80. Průřez mlýnem se zakreslením přívodu vodního potrubí na turbínu (1924, SOkA Semily).

Havlíčkův mlynařil".[72] Pravda je trochu prozaičtější. Podle indikační skici stabilního katastru tu k roku 1842 ještě žádný ze současných sedmi domů nestál. Byla zde pouze pole a menší louky.

Dle vodní knihy byl zdejší mlýn postaven teprve roku 1865. Od roku 1867 měl každoročně platit obecní pokladně pět zlatých r. č. za užívání vody.[73] Jedním z významných vodoprávních aktů bylo označení vodním cejchem čili normálním znamením, které probíhalo roku 1875. Stejně jako v případě ostatních mlýnů byl zhruba metrový kamenný sloup 26,3 × 31,6 cm se čtyřhranným hřebem zapuštěn do země, obezděn a přihrnut zeminou. Nacházel se u jezu na levé straně náhonu. Rovněž byl označen iniciálami majitele vodních práv J. H. a datem 1875.[74] Necelé dva metry od vysokého jezu byla voda pouštěna malým stavidlem cca 140 m dlouhou mlýnskou struhou až k mlýnu.

Stavitelem mlýna a prvním zdejším mlynářem byl Josef Havlíček.[75] Živnost po něm převzal syn Josef.[76] Později, za vdovy Anny, byl stárkem na mlýně František Lukeš (†1909).[77] K modernizaci mlýna došlo teprve ve třetí generaci rodu Havlíčků. Josef Havlíček (1892–1938), toho jména již třetí, vyměnil stávající vodní kolo na svrchní vodu (o průměru 8,8 m a šířce 55 × 22,5 cm) za turbínu. Jez zůstal beze změn, zato došlo k úpravám přiváděcí struhy, jejíž koryto bylo celkově změněno a přeloženo výše, aby se dosáhlo využitelnějšího spádu vody, a konečný úsek, při-

bližně 20 m od mlýna, byl sveden do litinových trubek. Majitel továren níže na potoce František Brůna ml. žádal, aby voda u mlýna nebyla žádným způsobem zadržována. Ovšem toto omezení nebylo mlýnu nijak na újmu, jelikož ani původní mlýn ke své činnosti žádné retenční opatření nevyžadoval. Mlynářovou povinností byla pouze údržba vodního toku od jezu až pět metrů za ústí odtokového kanálu.

V letech 1924–1926 probíhalo řízení ohledně přeměny vodního kola na turbínu.[78] Projekt na turbínové zařízení vypracovala Továrna na stroje Jana Prokopce z pražských Královských Vinohrad.[79] Změna vodního pohonu v rámci možností zdejšího potoka, kromě jistého zefektivnění směrem k pohodlnosti obsluhy zařízení, také přinesla jisté výkonnostní zadostiučinění. Pro srovnání uveďme, že vodní kolo mělo ze starého níže položeného náhonu průtok vody 73 litrů, jeho přeložením se docílilo většího využití spádu na 9,5 m s průtokem 85 l/s. Zato výsledný výkon 8 koňských sil Francisovy spirální turbíny byl při takovém průtoku již postačitelný v porovnání s ostatními srovnatelnými objekty. V jilemnickém okrsku důchodkového kontrolního úřadu, pod nějž tento mlýn spadal, se řadil mezi mlýny s nejnižším průtokem vody za vteřinu, což lze ovšem vztáhnout na celé zkoumané povodí.[80]

Mlynář Josef Havlíček se také aktivně účastnil veřejného politického života, sice ne s takovým úspěchem jako někdejší mlynář Zubatý, ale za první republiky jej rovněž nacházíme na kandidátních listinách. Roku 1927 byl zvolen do obecní finanční komise.[81]

Ze společenského života byli známi i strýc s bratrancem, kteří provozovali hned vedle mlýna vlastní hostinec čp. 91 s výrobou likérů.[82] Po smrti mlynáře Josefa Havlíčka v r. 1938 byl mlýn v držení jeho manželky Boženy, rozené Martincové ze sousedního Mrklova.[83]

Havlíčkův mlýn, Dolní Štěpanice čp. 80.
Jihozápadní pohled na mlýn od silnice (Album DŠ).

Provoz mlýna byl po druhé světové válce zastaven a dále tu byla v činnosti pouze truhlárna.

Prakovický mlýn (Mrklov, čp. 76); technologicky zachovalý mlýn s funkční malou vodní elektrárnou, dnes slouží k obytným účelům

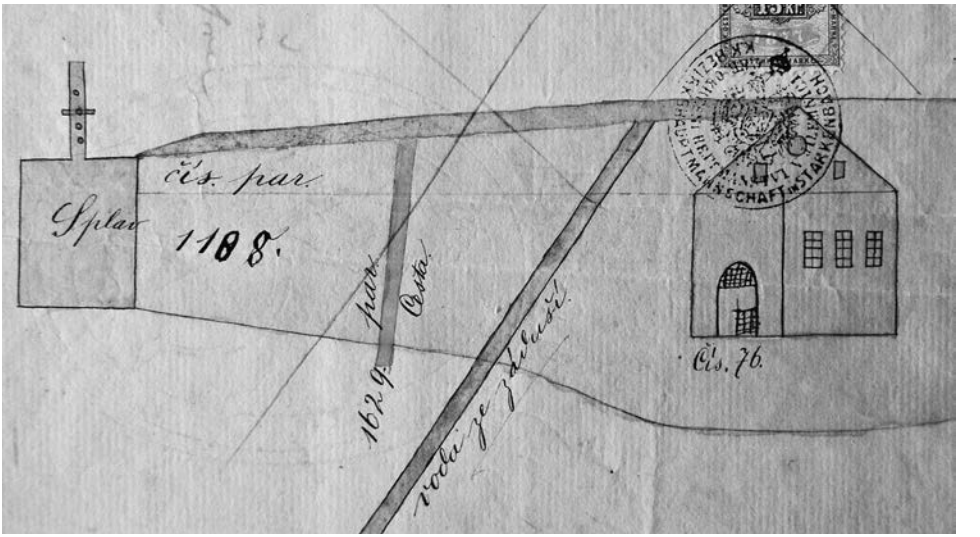

Prakovický mlýn, Mrklov čp. 76.
Poměrně kuriózní náčrtek vodního díla s infantilní kresbou mlýna z roku 1877 (SOkA Semily).

Mlýn byl znám podle příjmení zdejších mlynářů jako Šírův, ale také podle oikonyma Prakovice, což je samota o dvou domech na souběhu tří katastrů (Mrklova, Horních a Dolních Štěpanic). Samotný název se odvozuje od bývalého skladu střelného prachu. Stával poblíž ve stráni a byl určen pro práce ve vápencovém lomu. Explodoval po zásahu bleskem. Proto se občas podle této prachárny setkáváme s ekvivalentem názvu *Prachovice*.

Šírové sem přišli ze Slezska roku 1842. První se uvádí Franc Schier a usazuje se v chalupě čp. 40 ve stráni, nad budoucím mlýnem.[84] Povinný císařský otisk map stabilního katastru z roku 1842 sice ještě Prakovický mlýn nezachycuje, pouze roubené čp. 40, zato je mlýn už pod touto chalupou zakreslen na indikační skice. Je ovšem pozoruhodné, že podle jilemnické vodní knihy byl zmíněný mlýn o jednom složení v Mrklově vystavěn Šírem (Schier) teprve roku 1849.[85] Samostatné číslo popisné bylo mlýnu uděleno až později, do té doby používal číslo chalupy, na jejímž pozemku byl vystavěn. Číslo popisné 40 je v robotních seznamech k roku 1773 uváděno v držení Josefa Martinů.[86] Není vyloučeno, že zde ještě před stavbou

mlýna existovalo nějaké jiné vodní (?) dílo, které ovšem žádná mapa nezaznamenala.[87]

Mlýn stojí na levém břehu u soutoku Lhoteckého potoka s Cedronem. Na Cedronu měl postavený dřevěný jez, široký přes tři metry. Dnes v těch místech stojí z betonu konstruovaná akumulační nádržka. Odtud byla voda sváděna asi 120 m dlouhým náhonem o šířce cca 70 cm k mlýnu a před mlýnem přecházela na 32 cm široké vantroky. Podobná situace se opakovala v případě druhého přítoku, kde byl na potoce v zádušním lese vybudován prostý, pět metrů široký dřevěný jez, z nějž vedl 72 m dlouhý prkenný žlab o šířce vantrok, který se před mlýnem napojoval na vantroky s vodou od Cedronu. Tímto způsobem oba vodní toky roztáčely vodní kolo o průměru 4,5 m, umístěné na východní straně mlýna.[88]

Oproti předchozím mlýnům došlo u tohoto mlýna k osazení normálního znamení až o několik let později. Mlynář Šír si o to zažádal na základě zjištění plánované komise k cejchování u mlýna v Křížlicích.[89] Proces probíhal totožně. Zhruba 6 m od jezu došlo k vyměření a umístění cejchu do vyhloubené jámy s ukotveným sloupkem, označeným cejchovním hřebem a iniciálami majitele s datem normování – F. Š. 1878. Znamení bylo opět přikryto kamennou plotnou a přihrnuto zeminou. Stejně tak byl ocejchován i druhý jez u severního přítoku ve vzdálenosti přibližně 4 m. Ocejchování mlynáře tehdy přišlo na 18 zlatých a 76 krejcarů.[90]

Z řady informačních paběrků konce 19. století lze vybrat několik vlastivědných zajímavostí.

Po celou dobu, od postavení mlýna do současnosti, se mlýn nachází ve vlastnictví rodu Šírů. Zaznamenáníhodnou postavou, kromě mlynářů z Prakovického mlýna, je také postava mlynářky – *prakovické báby,* které se říkalo i *bába pupková* (tj. porodní). Byla to údajně manželka stavitele zdejšího mlýna. Vyznala se v bylinách, pomáhala uzdravovat lidi i dobytek a volávali ji i k porodním asistencím. Mívala prý *figurírovanej herbář*, znala všechny bylinky a údajně se dožila 110 let. Ve vzpomínce pamětníka je zaznamenáno, jak během své návštěvy v Hanušově mlýně, kam byla přivolána, uzdravila nemocnou krávu, ke které se už připravoval řezník.[91]

Jistým vývojem prošla i výstavba silnic na konci 19. století. Prakovický mlýn stojí pod hlavní silnicí do lyžařského centra na Benecku. Při rozšiřování této silnice kolem roku 1895 tragicky zahynul po jednom z odstřelů skal místní truhlář Štěpán Kubát. Tou dobou právě pracoval u Prakovického mlýna.[92]

Dlouho se zde také udržovala legenda o Adamitech, kteří se scházeli v Prakovickém mlýně, podobně jako na několika dalších místech v okolí.[93]

Významnou proměnu mlýn zažil za první republiky. Za Pavla Šíra roku 1930 měl mlýn vodní kolo *na horní dopad* (svrchní vodu) s průtokem 70 l/s o výkonu 3 koňských sil, uváděn byl i mírně odlišný měrný propočet (průměr vodního kola namísto 4,5 m jen 4,2 m a průtok 60 litrů za vteřinu s výkonem 2,33 HP).[94]

Tento výkon se Pavel Šír rozhodl zesílit přestavbou vodního kola na desetilopatkovou Francisovu spirální turbínu s 850 ot/min a dosáhl tak, u zvýšení spádu ze 4,5 m na 7,35 m o stejném průtoku vody, zdvojnásobení maximálního výkonu na 4,5 HP. Projekt přestavby vypracoval roku 1934 ing. Valentin Jaeggle z První trutnovské strojní továrny a slévárny.[95]

Tehdy se ale nejednalo pouze o změnu vodního pohonu, ale došlo i k celkové výměně technologie od pardubické firmy Jos. Prokop a synové. Mlynář se zprvu přestavbě budovy bránil, ale nakonec s pomocí příbuzných přistoupil i k takto zásadní změně. Během suchého léta roku 1934 vybudovali z přízemního roubeného stavení dvoupatrový zděný mlýn, který stojí v nezměněné podobě dodnes (od roku 1999 má do té doby neomítnutý objekt novou fasádu). Kompletace mlýnského zařízení proběhla pouze za přítomnosti Pavla Šíra se synem, dvou pomocníků a sekerníka z Lanškrouna.

Kdysi u mlýna bývala i vápenka, v novém mlýně však proslula mnohem více pekárna, kde se denně peklo 54–108 bochníků chleba, před vánocemi vánočky a na svatby koláče.

Ve mlýnici byly zabudovány čtyři mlecí stolice, na nichž se 8× přemílalo žito a 14× pšeničné zrno. Podle mlynáře mělo zdejší horské zrno jinou strukturu, co se slupky a jádra týče, takže vyžadovalo specifičtější přístup práce. Oproti starému mlýnu se dvěma výtahy měl jich nový již dvanáct. Mlelo se především v noci.

V roce 1947 došlo k další přestavbě mlýnice, čím se tento mlýn v okolí stal nejmoderněji vybaveným. Stroj na krupice měl hedvábná síta od švýcarské firmy Albert Liedler. Něco z původního zařízení se nedochovalo. Po přestavění jezu na

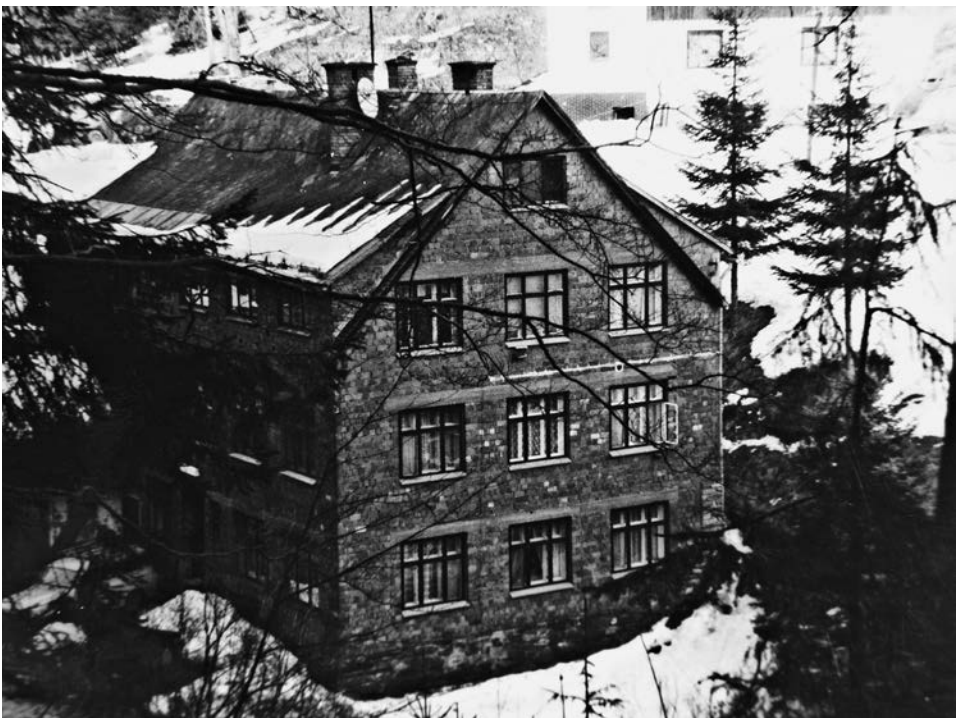

Prakovický mlýn, Mrklov čp. 76. Dlouho zažitý vzhled nového mlýna před jeho omítnutím (foto M. Gerstner).

zděnou akumulační nádržku se spád zvýšil na 10 m a turbíně o průměru pouhých 18,5 cm se zvýšily otáčky z 850 ot/min na 1200, což představovalo zvýšení výkonu na 7 HP. Po zrušení vodního kola se lednice zabetonovala a voda na turbínu vedla potrubím. Pro případ nedostatku vody byl ve mlýně připravený i naftový motor, který však často využíván nebyl.[96]

Jednalo se o mlýn pro středně kapacitní mletí s technologickou výbavou strojního zařízení převážně z 30. let 20. století. Dodnes je zachována většina uměleckého složení. Osazen byl válcovými stolicemi, loupačkou, čisticími stroji, vysévači na třídění mouky a reformou na čištění krupic. Kromě jednoskříňového rovinného vysévače, kapsových výtahů a transmisí se zde dosud nachází generátor a vzácnější malá vysokootáčková Francisova turbína s horizontální hřídelí.[97]

Vodní dílo v současné době zprovozňuje malou vodní elektrárnu v objektu bývalého mlýna. Náhon se používá z potoka Cedronu, avšak posílen vodou Lhoteckého potoka posud udržovaným náhonem horního mlýna v Mrklově.

Během druhé světové války, když byly zakázány zábavy a divadla, tak se na některých místech (v Koutě u Gottsteinů, v Prakovickém mlýně nebo u druhého mrklovského mlýna v Bubeníkově hospodě) tajně při zatemněných oknech pouštěly z gramofonu české písničky a pořádaly zábavy. Do proslulé Bubeníkovy hospody, dnes v dezolátním stavu, dodával posvícenské a svatební koláče prakovický mlynář Pavel Šír.[98] V mlýnské světnici se občas dokonce uspořádal i bál s výzdobou a „válečnými" koblihami a hrály se zakázané české písničky. Krátce po válce se hrálo divadlo v přírodě na Homolce, nad Prakovickým mlýnem, kde bylo i upravené jeviště s hledištěm. Ještě v šedesátých letech dělal divadelní rekvizity Pavel Šír z Prakovic, který také řídil světelné efekty.[99]

Mrklovští ke konci druhé světové války posílili partyzány v zákoutských lesích u Štěpanic, pro případ potřeby ozbrojeného odporu. Podle pamětí Jarmily Antošové, vnučky prakovického mlynáře, pro ně její babička ve mlýně pekla chleba a krušníky z černé mouky, které jim nosila a zároveň je informovala o dění v obci. Prakovický mlýn pomáhal lidem za války mírnit hlad, a to i přes časté německé kontroly. V posledních válečných dnech se německé konvoje vozidel z Vrchlabí stahovaly zpátky právě přes Mrklov.[100]

Podle slov posledního prakovického mlynáře si okolní mlýny pro svoji vytíženost nekonkurovaly, přestože jich tu bývalo dost. Přesto v zájmu komunistického režimu byla likvidace drobného podnikání, včetně vesnických mlýnů. Prakovický přestal mlít v roce 1952.[101]

Erlebachův mlýn (Mrklov, čp. 51); zachovalý mlýn, v současné době využíván k rekreačním účelům

Tento mlýn je nejstarším mlýnem v Mrklově a spolu s dolnoštěpanickým mlýnem čp. 27 jsou nejstaršími stojícími mlýny na potoce Cedronu. Oba mlýny spojuje ještě jiná okolnost. Mlynář Franc Köller ze zmíněného panského mlýna čp. 27 si roku 1707 na svůj náklad za 70 kop vystavěl nový mlýn na potoce v Mrklově. Nějaký

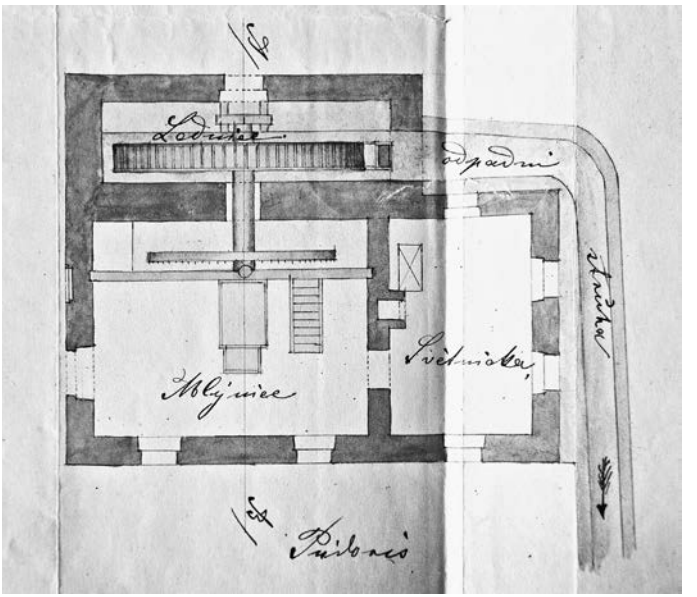

Erlebachův mlýn, Mrklov čp. 51. Půdorys mlýnice s lednicí a vodním kolem na stavebním plánu „nového mlýna" z roku 1874 (SOkA Semily).

čas ještě provozoval panský mlýn dole v obci, ale roku 1714 jej propustil do držení mlynáři Genglerovi a s Kazinou [Rozina?] Feylovou provozovali jen tento mlýn.[102]

Kromě jistého výmelného a finančního vyrovnání si nový mrklovský mlynář vymiňoval převzetí mlečů mrklovských, lhoteckých a ze Žalého.[103] Podobný rozsah působnosti měl i mlynář v druhé polovině 18. století.[104] I když je zde uváděno, že jde o Lhotu Štěpanickou, pravděpodobně se jedná pouze o rozptýleně osídlenou oblast severního extravilánu Mrklova, jež se ještě v polovině 19. století nazýval Lhoteckem. Tomu by nasvědčoval i dovětek, že dosah spadal *„až po Bártovu rokli, jak za starodávna bývalo*", která skutečně leží v uvedeném prostoru. Dále se uvádí, že *„dle starobylého obyčeje mají si být mlynáři nápomocni i při přinášení kamenů mlýnských*".

Roku 1773 koupil *mlýn a pilu na obci stojící* od Josefa Jeníka Josef Honců za 645 kop. Po padesáti letech (1823) přechází mlýn po zemřelém otci za 5000 zl. na Ignáce Honců. Dále se roku 1849 za 4300 zl. dostává do držení Josefa Pičmana.[105]

Větší úmysly s mlýnem jsme zaznamenali až roku 1875 za Jana Pičmana. Ten žádal *„o udělení práva k užívání vody z Mrklovského potoka* [Cedronu, pozn. aut.] *k hnaní mlýna, jenž pro mletí pilin vystavěti míní*".[106] Původně se mělo jednat o samostatnou novou stavbu poblíž mlýna na vedlejší západní parcele. Mlynář měl v úmyslu odpadní vodu pod vodním kolem vlastního mlýna odvádět do náhonu, pohánějícího tento další mlýn. Přestože se dodnes pod mlýnem nachází dřevěný jez, k zamýšlené stavbě nejspíše nikdy nedošlo, neboť jak ukazují katastrální mapy

z průběhu 19.–20. století, parcelace těchto pozemků dosud nebyla dotčena. Námitky proti stavbě tehdy vznesl František Šír z Prakovického mlýna, který si stěžoval na zadržování vody, a nekompromisně pak především František Erlebach z čp. 41.[107] Zastupitelé obce se zas obávali, že odtokový kanál přehradí cestu a novostavbou bude narušena volná průchodnost obecní cesty. Mlynář se musel podvolit, neboť pozemek uvažovaný pro stavbu nového mlýna měl od obce pouze pronajatý.[108]

Téhož roku došlo i k nivelaci vodního cejchu. Severní mlýnská struha brala vodu na Lhoteckém potoce ve Štěpanické Lhotě (k. ú. Horní Štěpanice). Vodní cejch byl vyznačen vodorovnou čárou na skálu poblíž jezu na pozemku Ant. Erlebacha. Celková délka náhonu byla zhruba 900 m. Pozoruhodností je, že tento odkloněný tok musel překonat několikametrové převýšení, takže se o něm traduje, že teče do kopce. V nejvyšším místě je od klesajícího Lhoteckého potoka převýšen o třicet metrů, celkové převýšení od začátku náhonu k nejvyššímu bodu je však o něco nižší.

Druhý stopadesátimetrový východní náhon byl ocejchován u jezu poblíž zmiňované Bubeníkovy hospody typickým znamením s iniciálami J. P. (Jan Pičman) a datem zasazení (1875). Později byl tento náhon veden potrubím v zemi. Dodnes je průběh patrný, přestože místy narušený přímo k rouře. Přesto roku 1932 při kolaudaci vodního motoru a kontrole vodního díla toto znamení již nalezeno nebylo. Jez na Cedronu byl v tak špatném stavu a zdivo koruny jezu roztroušeno po okolí, že byla i ve veřejném zájmu doporučována jeho celková rekonstrukce.

Erlebachův mlýn, Mrklov čp. 51. Dobový záběr mlýna s patrným náhonem podél cesty, krytou lednicí a střešní nástavbou (archiv autorů).

Roku 1928 mlynář Vojtěch Erlebach zažádal o změnu vodního kola na turbínový pohon. Stávající vodní kolo o poloměru 2,7 m a šířce 70 cm mělo průtok vody 70 l/s. Nová turbína od pardubické firmy Jos. Prokopa synové měla při spádu 7 m a průtoku 65 l/s dosáhnout efektivního výkonu 4,7 HP. *„Turbína bude umístěna ve zvláštním domku na místě staré lednice v betonové kašně."* Nové cejchování bylo vyměřeno dvěma fixy na druhotně použitých mlecích kamenech, sloužících jako stupeň schodu před dveřmi mlýna.[109]

Jak se však později ukázalo, tento typ turbíny nebyl vyhovující a mj. i vzhledem ke stížnostem mlynáře Pavla Šíra ze sousedního mlýna byla neekonomická turbína toutéž firmou roku 1929 vyměněna za Francisovu spirální turbínu *„v železném pouzdře"*. Tím došlo, za zvýšení spádu na 7,75 m, současně se snížením průtoku vody na 60 l/s i k mírnému zvýšení výkonu na 4,8 HP. Teprve roku 1932 došlo ke kolaudaci vyměněné turbíny.[110] Oficiální státní seznam má u mlýna ještě k roku 1930 evidováno vodní kolo na svrchní vodu s mírně podhodnocenými údaji.[111]

Ve třicátých letech turbína poháněla strojní zařízení mlýna a taktéž dynamo pro výrobu elektrické energie ke svícení. Ze strojního vybavení byly ve mlýnici dvě stolice (žitná a pšeničná), loupačka, koukolník (*trier*), moučný cylindrový vysévač a samozřejmě výtahy.[112] Dnes je technologie dochována pouze torzálně.

Z dalších činností, častých u mnohých mlýnů, lze připomenout zdejší provoz pekárny. Mlelo se zde ještě za druhé světové války. Během válečného období byli ve mlýně ukrýváni francouzští zajatci z tzv. pochodu smrti. Po válce byl provoz zastaven.[113]

V současné době je funkční pouze severní náhon ze Lhoteckého potoka, jejž udržuje majitel Prakovického mlýna Pavel Šír pro posílení průtoku vody v Cedronu, který využívá pro svou vodní elektrárnu. Budova mlýna dosud v nezměněné podobě odráží přestavbu mlýna kolem roku 1930.

II. Další mlýny na Benecku

Mlýn V koutě, U hrádku (Dolní Štěpanice, čp. 39); zaniklý mlýn, v současné době zde stojí obytný dům

Tento mlýn je historicky doložen v letech 1713 – 1725. Už tehdy se však uvádí jako *„vlastní mlýn docela bez vody"*.[114] Nikdy později už nebyl obnoven. Tomuto domku na místě mlýna se říkalo V koutě nebo také U Mejsnarů. Dříve měl však přezdívku U hrádku,[115] což může souviset právě s ochranou starších těžebních aktivit. V josefinském katastru (1785) byl přiřazen k sedmému položení, na tzv. *Zlámaný vrch*. Stával jako poslední štěpanické stavení při cestě podél potoka Habánky do Valteřic.

Údolí Habánky proslulo spíše nerostnou těžbou, jak nasvědčuje i vedlejší položení Hamerský kopec (Hamersko, Hamrska); někdy se tak říkalo i Habánce. Později však těžba černého uhlí ustávala a za hraběte Harracha zde zůstávali pouze dva ha-

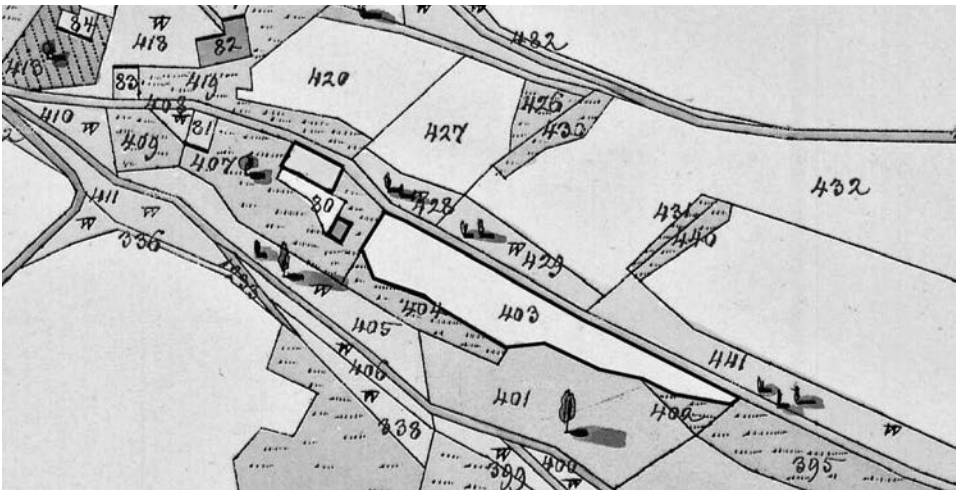

Mlýn U hrádku, Dolní Štěpanice čp. 39. Parcelní situace mlýniště na císařském otisku stabilního katastru z roku 1842 se zvýrazněním parcely č. 403, která se jeví jako možný relikt mlýnské akumulační nádrže (ČÚZK).

víři, aby hrabě neztratil „dolovací právo". Jedním z nich byl podruh Josef Novotný (*1808) z čp. 30 Na pile.[116]

Prameny příliš informací k zaniklému mlýnu neuchovaly a v pozemkových knihách se neuvádí vůbec. V letech 1671–1786 zde hospodařil rod Kadavých a po nich Antošovi (1786–1835). Berní rula z roku 1654 sice obecně na panství uvádí pět mlýnů o celkovém počtu jedenácti *moučných kol*, ale výslovně je uveden pouze mlynář Jan Král z Valteřic, který *„má svůj mlejn"*.[117] Oproti níže položenému panskému mlýnu čp. 27 byl podobně jako valteřický i tento selským. V Dolních Štěpanicích tehdy žili z rodu Kadavých rolník Jan a chalupník Adam. Jan Kadavý získal chalupu čp. 39 od Jiříka Matějků. Za Václava Kadavého (1713) byl mlýn již odstaven. V té době byl jiný člen rodu Kadavých (Jiří) rychtářem.[118] Od tohoto pozemku se pak oddělila parcela pro pozdější usedlost čp. 64. Již roku 1721 je ale budova bývalého mlýna vedena jako *„tuze zpustlá"*. V polovině 18. století je její majitel Jiří Kadavý osvobozen od roboty, snad proto, že měl povinnost vozit pivo šenkýři.[119]

Bližší obraz doby se zachoval pouze pro období, kdy se zde již nemlelo. Přestože se dolnoštěpanický hasičský sbor uvádí teprve k roku 1900, protipožární povinnost mělo několik různých usedlostí již dříve. Mezi nimi i čp. 39, které mělo (dle zápisů z let 1782–1794) poskytovat lucernu. Zajímavá je již zmínka k roku 1777, která popisuje existenci ovocných stromů kolem chalupy. Uvádí se *„švestka u srubu*, *hruška u příkopu* a *třešeň u sklepu"*. Zvláště termín „příkop" budí oprávněnou pozornost, neboť kolem cest se žádné znatelnější odvodňovací příkopy nenacházejí. Mohlo se však jednat o pozůstatek odtokového kanálu mlýna, který jistě byl ještě patrný, neboť se nejednalo o tak dlouhou časovou prodlevu. Nutno však předeslat, že se jedná pouze o hypotézu.

Potok Habánka je vodním tokem nepříliš vydatným, který ani císařský otisk map stabilního katastru vůbec nezaznamenává. Není proto příliš reálné, že by takto nestálá voda byla schopna zprovoznit činnost mlýna přímým vedením náhonu vantrokami na vodní kolo. Vodní dílo tedy nutně muselo sestávat z retenční nádrže, kde se voda nejprve nějakou dobu akumulovala náhonem z Habánky, mírně posilována slabším pravobřežním přítokem z mokřadního pozemku parcely č. 444. Teprve posléze mohla být spouštěna na vodní kolo. Délka náhonu, včetně rozšíření akumulační nádrží, mohla dosahovat zhruba 400 m. Celý terén je silně erozivní a pravý břeh je dlouhodobě překrýván vrstvou zavážky, že již nelze průběh náhonu v terénu identifikovat. Pravděpodobné místo pro akumulační nádrž lze spatřit v prostoru parcely č. 403 ve tvaru nepravidelného pravoúhlého trojúhelníku, jaké známe z množství jiných dochovaných analogií. Tato parcela je dodnes viditelně ohraničená zvýšenou zavážkou a v prostoru před samotným přepokládaným mlýništěm (p. p. č. 80) je pravoúhle zalomená. Líc ukončení předpokládané hráze je nečitelný vzhledem k terénním úpravám přilehlé zahrady. Je možné, že se v případě onoho zmiňovaného „příkopu" nejednalo o odtokový kanál, ale o relikt reliéfně vyvýšené hráze.

Tento mlýnek byl jednou z mála štěpanických usedlostí, které vytvořily alespoň náznak dvorku. Parcelace dodnes tento tvar zachycuje v nezměněné podobě. Původně se jednalo o obytné roubené stavení a úhlopříčně od něj v rohu dvorku stál

Mlýn U hrádku, Dolní Štěpanice čp. 39. Lomenice domku čp. 39 před přestavbou kolem poloviny 20. století (Album DŠ).

zděný, dnes již zaniklý objekt, nejasné účelovosti. Mohlo se jednat o torzální relikt mlýnice nebo lednice, přestavěný na hospodářský objekt či sklepní domek. Později byla obytná budova zcela přestavěna a dnes se de facto jedná o další novostavbu, třebaže hrubší kamenná podezdívka, zřejmě pro své druhotné užití, budí dojem starobylosti.

Mlýn Na sále (Štěpanická Lhota čp. 12, k. ú. Horní Štěpanice); zaniklá nemovitost, pravděpodobně krátce i mlýn

Štěpanická Lhota je ves na katastru Horních Štěpanic. Šlo o rozptýlenou roubenou horskou zástavbu kolem Lhoteckého potoka.[120]

S počátky této vsi je to však poněkud složitější. Její vznik nespadá do období kolonizačních lánových vsí jako v případě obou Štěpanic a Mrklova, ale spíše jde o další fázi osídlovaní shodně s dominikálním katastrem Benecka v průběhu 15. století. Podle A. Sedláčka a A. Profouse existovala minimálně již roku 1492, od kdy se pak pravidelně uvádí v pramenech pod jménem *Lhotka*. Profous na základě desk dvorských dokládá trvalou existenci vsi po celou první polovinu 17. století. Přesto údaje o Lhotě v berní rule překvapivě přiřadil ke *Lhotě Víchovské*, která se jinak poprvé uvádí i s příslušným adjektivem až později (1676). Po něm tuto interpretaci převzal editor berní ruly (1954) a později i editoři tereziánského katastru (1964).[121] Oproti tomu je dr. Hanuš přesvědčen, že osadníci Lhoty z berní ruly pocházejí ze Lhoty Štěpanické, jak mu dávají za pravdu i příjmení častá právě na Štěpanicku a také posloupnost majitelů některých gruntů.[122] Nebude tedy od věci lokaci Lhoty opravit, neboť i na nejstarších mapách je u Štěpanic často uváděna Lhota, kdežto Víchová je zakreslena buď bez horního osídlení, nebo jako v případně josefského mapování z 18. století s místopisným označením *Obere Wichowa*.

Prvního zjištěného majitele ze lhoteckého čp. 12 máme pro období po třicetileté válce. Tehdy (1654) zde obýval Jiřík Rychtářů[123] a po něm, před rokem 1679, Jiřík Klimenta. Dále Antošovi, Novotní a Honcové. Roku 1886 zde byl za Hynka Rychtera zřízen nový hostinec a v roce 1893 opět zrušen. Z té doby nejspíše pochází i přezdívka nemovitosti *Na sále*.[124] Ve štěpanické kronice je pod tímtéž názvem dodatečně mezi mlýny vepsán i tento lhotecký domek čp. 12.[125]

Jediným dokladem existence mlýna, pravděpodobně s krátkou dobou trvání, je údaj protokolu z roku 1870 Antonínovi Honců k čp. 12 ve Štěpanické Lhotě, kde se mj. uvádí: „*Toto domovní pustý stavení, které dílem od kamene, dílem od dřeva postaveno bylo, které s mlejnem spojeno bylo a roku 1866tým vyhořelo, mu zase na tom samém místě jedno nové domovní stavení postaveno býti dle přiloženého stavebního nákresu* […]."[126] Přílohou této listiny je zmíněný stavební nákres. V pravém horním rohu je půdorys dotčeného gruntu určeného k přestavbě, kde je z levé strany obytného objektu zakreslen vyčnívající přístavek s popiskou: *stará lednice*, tedy prostor, kde se u mlýnů otáčelo vodní kolo.[127]

Jinak o mlýně pro starší dobu nemáme žádnou věrohodnou zprávu, dokonce se ani nenachází na žádných mapách. Při terénní prospekci nebyl shledán žádný do-

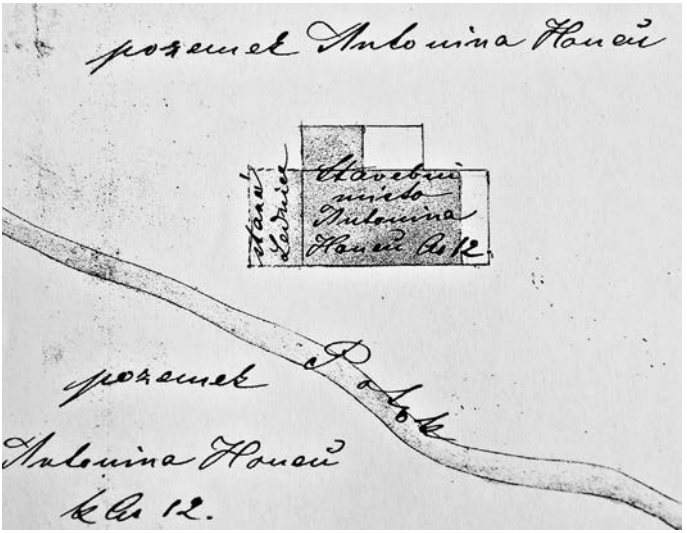

Mlýn Na sále, Štěpanická Lhota čp. 12. Detail ze stavebního nákresu z 27. dubna 1870 s načrtnutím vyhořelého domku určeného k přestavbě a polohou potoka. Vlevo je část domu označena jako „stará lednice" (archiv autorů).

ložitelný relikt vodního díla. Na katastru se sice nachází dodnes funkční náhon (*Mühlbach*), ten ale začíná necelých 200 m jižně pod touto nemovitostí a v minulosti napájel Erlebachův mlýn v Mrklově. Jisté vodní právo na hornoštěpanickém katastru měla pouze nedaleko položená usedlost čp. 7, zvaná *Alfonska*. Zde se ale nejednalo o mlýn.[128]

Antonín Honců tuto usedlost koupil roku 1865 za 1040 zl., což je suma více jak dvojnásobná oproti cenám pohybujícím se po celé 19. století. Předešlým majitelem byl od roku 1852 jeho otec Václav Honců.[129] Není ovšem příliš pravděpodobné, že by se do navýšené ceny nemovitosti promítlo již strojní vybavení mlýna, jelikož tento zlomový nárůst cen nemovitostí sledujeme i u mnohých dalších prodejů v obci. Naopak důvod, proč by se tento mlýn nezapsal do tzv. vodních knih, si můžeme vysvětlit tím, že zápisy ostatních zdejších mlýnů se závazným normováním vodního cejchu byly uskutečněny až roku 1875.[130] V té době byl mlýn po požáru v roce 1866 nefunkční a již neobnoven.

Po Antonínovi Honců dům koupil Hynek Rychter, který roku 1885 zažádal o povolení k přístavbě *„stavení čp. 12 na zadní část stavení toho přistavěti dvě světnice cihelné totiž pod jedno poschodí průčelím k severu"*.[131] Několik let tu byl v provozu hostinec a poté opět obytný objekt bez dalších připomínek mlýna. Dům je zachycen ještě na leteckém mapování z roku 1953. Někdy v 60. letech zásahem blesku opět vyhořel a poté byl definitivně zbořen. Dnes je dokonale srovnán se zemí a na staveniště již nic neupomíná.[132]

Gottsteinův mlýn (Benecko, čp. 19);[133] mlýn upraven na obchod a později sloužil k obytným účelům, v současné době v dezolátním stavu

Nejvýše postaveným mlýnem sledované oblasti a vůbec jedním z nejvýše postavených mlýnů v Čechách je následovně popisovaný objekt tohoto prostoru. Mlýn se nacházel na severním okraji obce Benecko ve výšce 695 m n. m., v místní části zvané benecký Levínek. Zdejší Pustý potok příliš vydatný nebyl.[134] Tekl ve vzdálenosti 50 metrů pod mlýnem, takže byla mlýnská struha z potoka odvedena z prameniště v Panském lese ve vzdálenosti zhruba 450 m východně od mlýna.

Původně se jednalo o roubené stavení se stodolou, mezi nimiž procházela cesta výše na sever. V novější době ztrácela na významu, a tak v současné době vede silnička, s omezeným provozem, pod mlýnem v odlišném směru západně na vítkovický Levínek.

Na východní straně stodoly je dosud patrná mělká oválná prohlubeň. Údajně se mělo jednat o zadržovací nádržku – rybníček k tomuto mlýnu.[135] Na nepříliš kvalitním leteckém mapování z roku 1953 je jakýsi neurčitý objekt zachycen. Interpretovaný údaj však nelze s jistotou ověřit. V době existence mlýna zde žádná zadržo-

Gottsteinův mlýn, Benecko čp. 19. Původní vzhled mlýna před přestavbou (archiv autorů).

vací nádrž pro akumulaci vody nejspíše nebyla. Patrně právě to je jeden z důsledků jeho krátkého trvání. Nasvědčuje tomu i autentický plánek vodního díla z druhé poloviny 19. století. Náhon byl zakreslen výše nad stodolou, zcela mimo úroveň předpokládaného rybníka.[136] Existenci rybníka ve smyslu akumulační nádrže pro provoz mlýna stejně tak odporuje i nízký spád ve vztahu k mlýništi.

Mlýn založil roku 1861 František Pittermann.[137] Stalo se tak přístavbou západní zděné části ke staršímu roubenému stavení. Do dnešní podoby jej zásadně přestavěl až František Gottstein roku 1932.[138] Samotná existence původní budovy je však mnohem starší. Doložená je už k roku 1766 za Tobiáše Hendricha. Nemovitost od rodu Hendrychů zakoupil roku 1860 František Pittermann za 1800 zl. r. č.[139]

Už roku 1868 mlýn za 2500 zlatých kupuje Josef Kubát. Vzhledem k slabému vodnímu toku nebyla zdejší mlynářská živnost příliš rentabilní, a tak je J. Kubát k roku 1877 nazýván pouze „*majitelem bývalé mlýnské usedlosti*".[140] Téhož roku se z jeho listu okresnímu hejtmanství dozvídáme, že „*v úctě podepsaný* […] *až posud majitelem usedlosti č. d. 19 v Benecku jsem, však ale mlýnský obchod již přes 3 roky neprovozuji, a také odřeknutí tohoto obchodu z ohledů mnohých a nejvíce z ohledu malé vodní síly, jaké stává, jsem prodal, kdež také stavidlo a vodní tok na tento mlýnský stroj zničeny jsou, pakli by budoucně, což pochybuju, obnovení mlýna se státi mělo, v zařízení potřebných kroků oznámení učiněno bude*".[141]

Mlýn na Levínku sice tedy dlouhou historii neměl, zato v místním povědomí zůstal mnohem déle, než některé jiné mlýny v údolí potoka Cedronu. O mlýnech ve zdejším podhůří se zmiňuje i dolnoštěpanická kronika, která uvádí *mlýn na Benecku u Gottsteinů,* přestože víme, že se zde již nemlelo.[142] Cennou vzpomínku o bývalém mlýně přináší i někdejší učitel a folklorista, otec jednoho z autorů, Miloš Gerstner st., který vystihuje společenskou úlohu tohoto stavení, jež působilo jako zdejší kulturní centrum: „*Mlýn na Levínku už desítky let nesemílal obilí, nebylo dost vody, ale mleči tam chodili. Strejčci na pivo a na karty, na kus řeči, mladí se tu zase scházeli na zkoušky na divadlo, Bohumilka zpívala Hašlerovy písničky, kuplety* [...]. "[143]

Obchodník Josef Gottstein zde roku 1921 provozoval prodej lihovin v lahvích.[144] Býval tu také obchod se smíšeným zbožím. Po něm tuto usedlost převzal František Gottstein.[145] Ten budovu ve třicátých letech přestavěl. Dodnes je u dveří na boku průčelí plastický nápis v omítce: FRANT. GOTTSTEIN. Na zděném průčelí v mezipatře byl stejně plastickým štukovým provedením vyhotoven název: VE MLEJNĚ, který je v současné době záměrně oškrábán a jen stěží čitelný. Nejspíše právě zásluhou Františka Gottsteina se tomuto stavení také neřeklo jinak než *Ve mlejně* a památka na mlýn se tak udržela až do dnešních dní.[146] František Gottstein byl mj. v roce 1938 zvolen náměstkem starosty a v obecním zastupitelstvu zasedal za *skupinu pokrokovou*. Na jeho zákrok byla od následujícího roku zdejší škola jednotřídní. V obci býval váženou osobou a kromě funkce obecního starosty se stal i starostou beneckého Sokola.[147]

Benečtí během druhé světové války jezdívali mlít obilí bez výkazu do 2 km vzdušnou čarou vzdáleného Mikoláškova mlýna v Křížlicích, který měl být později za komunistické totality dle projektu plánované údolní přehrady zatopen.[148] Zatímco architektonicky hodnotný křížlický mlýn, prohlášený kulturní památkou, temnému

Gottsteinův mlýn, Benecko čp. 19.
Současný stav mlýna od jihozápadu (foto P. Špráchal).

osudu unikl, pozoruhodná stavba beneckého mlýna takové štěstí neměla. Pro dlouhodobý nezájem současných majitelů je ponechána svému osudu. Z důvodu neúdržby střešní krytiny se celá severní strana střechy propadla a svou váhou prolomila i nosné krovy, čímž došlo k propadu a celému vychýlení východní lomenice. Z důvodu narušené statiky roubené části budovy nejspíše dojde ke zboření stavby.

III. Ostatní technické stavby na vodní pohon

Panská pila (Dolní Štěpanice, čp. 29); zaniklý objekt bývalé hraběcí pily, dnes MVE a technické objekty

Jedním z nejstarších hospodářských provozů s vodním dílem byla hraběcí vodní pila, stojící zhruba 900 m od panského mlýna čp. 27 proti toku Jizerky. S mlýnem ji napříč staletími v rámci zkoumaného prostoru spojuje kontinuální existence zařízení technického charakteru.

Zmínky o pile se datují do druhé poloviny 16. století. Záznam popisuje nad mlýnem dvě pily pod jednou střechou s produkcí 200 kop nařezaných prken do roka, které se prodávají k užitku městu i do kraje.[149] V pramenech jsme však doslovně

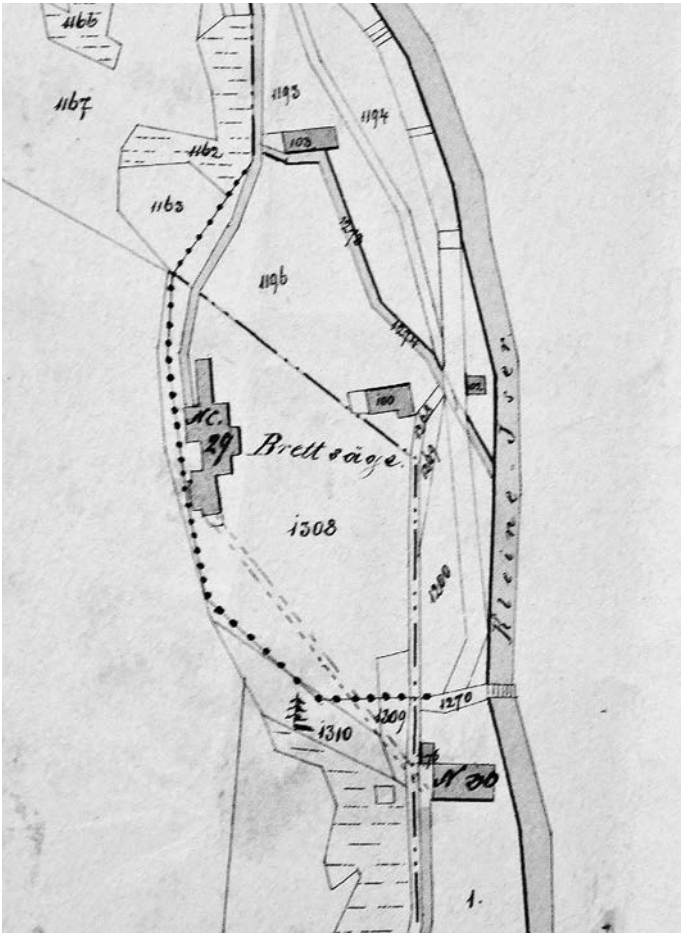

Pila, Dolní Štěpanice čp. 29-30.
Zakreslení pilských objektů hraběte Harracha na parcelním výběru areálu z roku 1875 (SOkA Semily).

citovaný zápis dohledali pouze k roku 1584 v sumárním výtahu z urbáře.[150] U štěpanické pily na Jizerce stály hrable pro zachycování klád při plavení dřeva po řece. Hlavní hrable byly až v Hrabačově a pomocné výše na toku v Křížlicích. Plavení dřeva na Jizerce je doložené už od 16. století.[151] Jak ovšem dokládá Hüttelova mapa (1576–1585), plavbu vytěženého dřeva z hor zajišťovalo především Labe a jeho přítok Malé Labe. Štěpanická pila bývala hlavním dřevozpracujícím podnikem na rozsáhlém panství Jilemnice – Horní Branná.

Z významnějších událostí jen připomeňme, že pila roku 1817 vyhořela, ale záhy byla opět obnovena.[152] O půl století později byla roku 1870 vybavena pro větší kapacitu pořezu polomů z roku 1868. Externí prostranství se rozšířilo směnou louky

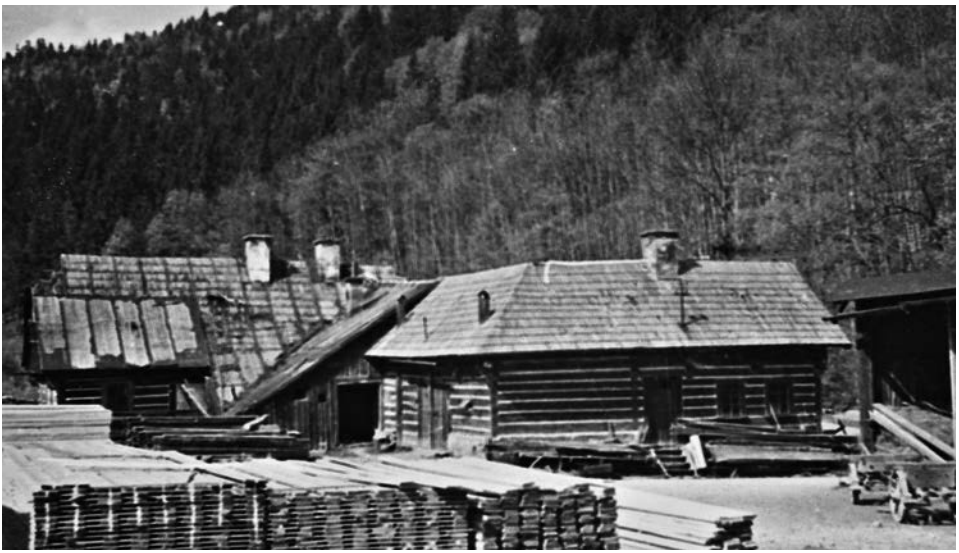

Pila, Dolní Štěpanice čp. 29-30. Objekty pily čp. 29, tzv. Korábovna, dnes již neexistující.

Myslivna Na pile čp. 30, obtékaná Jizerkou a náhonem (Album DŠ).

a vykoupením dvou stavení v blízkosti. V té době byla vybavená 24palcovým železným rámem, dřevěným omítacím rámem, cirkulárkou, dvěma šindelkami a hoblovkou. Vodní kolo na svrchní vodu při spádu 7,6 m a průtoku 0,6 m³ bylo schopno výkonu 17 koňských sil. V letech 1870–1880 se zde zpracovávalo až na 6000 m³ klád.

Po roce 1873 byla pila přeměněna na mlýn k mletí pilin na moučku pro papírny k výrobě hrubších druhů papíru a lepenky.[153] Ostatní piliny šly hůře na odbyt, a tak se házely do Jizerky. Kromě toho se zde ještě dělaly bedny, zvláště pro proslulou novosvětskou sklárnu v Harrachově.[154]

Dolnoštěpanická hraběcí pila nevynikala jen prostým pořezem dřeva a přidruženou výrobou. Do obecného povědomí se zapsala i v rovině populárně historické, kdy roku 1891 vyrobila hraběti Harrachovi exkluzivní pavilon na jubilejní výstavu v Praze. Antonín Vondrák, štěpanický sekerník z místní pily, o rok později na přání Jana Nepomuka Harracha zhotovil jedny z prvních lyží v Čechách. Ve výčtu prvenství se sluší připomenout ještě další událost, spojenou se zdejší pilou. Přímo v blízkosti pily totiž zdejší pilaři postavili skokanský můstek, který je také považován za první v Čechách (1897).

Za první republiky (1930) se technické parametry vodního díla nijak výrazně nezměnily (spád 7 m, průtok 0,642 m³, tedy 642 litrů/s), pouze výkon vodního kola je popisován s dvojnásobnou koňskou silou, tedy 39 HP. Hraběti Otto Harrachovi patřil i mlýn s elektrárnou v Horní Sytové čp. 17 s kombinovaným pohonem vodního kola a turbíny a objekt s turbínou na výrobu dřevoviny v čp. 70.[155] Po druhé světové válce byl Harrachům majetek zkonfiskován a rod odešel do emigrace.

Roku 1966 byla zdejší pila i přes protesty a zřízenou komisi spolu s několika dalšími provozy Východočeskými dřevařskými závody v Trutnově zastavena.[156] V šedesátých letech byla pila zbořena a armádou vystavěn současný areál. Staré vodní kolo mělo průměr 9 metrů a šířku 3,5 metry. Poháněly dva katry.[157] Dodnes však na provoz staré pily navazuje jižně stojící drobnější areál s funkčním katrem na parcele č. 1313/1 penzionu Na pile čp. 72.

K příslušenství pily patřila ještě chaloupka pro pilaře a panský dům hospodáře, který nad nimi držel dozor. Z pilských objektů stojí pouze dům čp. 30, který býval nazýván *myslivna Na pile*. Dnes je objekt využíván jako rodinný dům. K němu dosud teče plně funkční odtokový kanál od pily. Tento dům zakoupil hrabě Harrach pro fořty a správce pily. Pro své zaměstnance na pile postavil dům čp. 96 přes řeku. Samotný objekt pily čp. 29 je srovnán se zemí a na jejím místě stojí malá vodní elektrárna (st. p. č. 209), využívající staré vodní dílo. Číslo popisné bylo přesunuto na novostavbu níže ve vsi. Původnímu čp. 29 se říkávalo *Stará fořtovna* nebo také *Korábovna Na pile*. Od roku 1871 byla využívána též jako dělnické byty. V současné době je celý areál nepřístupný a se stavbami technického vybavení v majetku Správy státních hmotných rezerv ČR.[158]

Metrárna (Dolní Štěpanice, čp. 102); zaniklý objekt továrny, v současné době na jeho místě stojí nově vystavěný rodinný dům

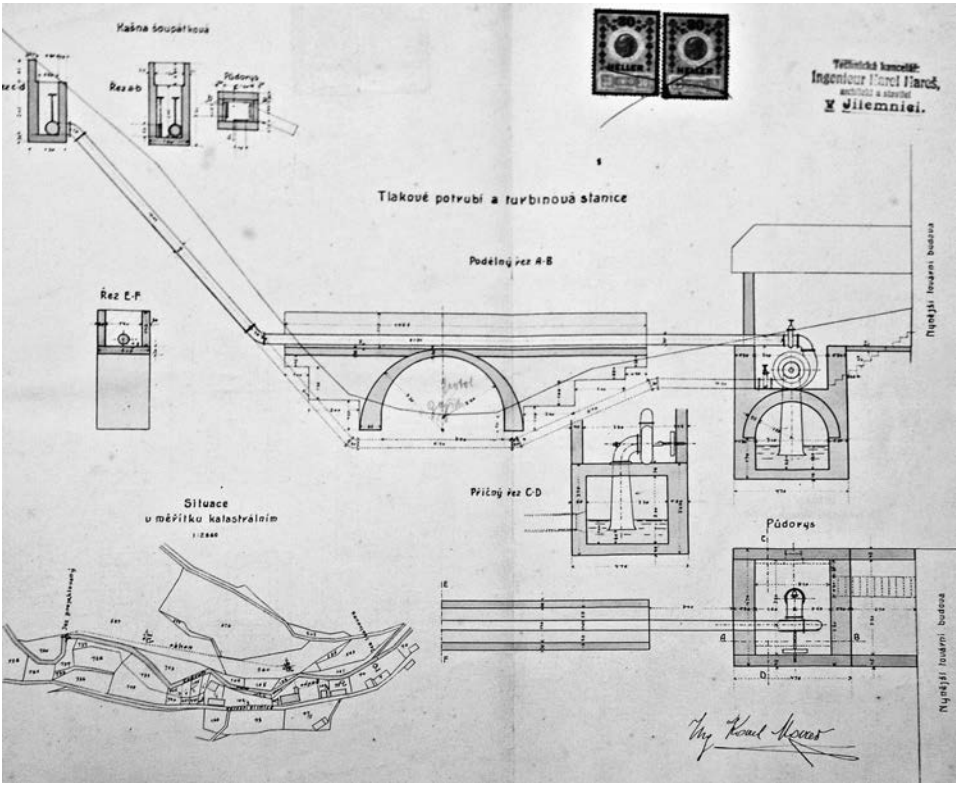

Metrárna, Dolní Štěpanice čp. 102. Plán vodního díla dle návrhu technické kanceláře ing. Karla Mareše z Jilemnice (SOkA Semily).

Továrna na metry firmy *V. & F. Kavan* vznikala složitějším způsobem. Již roku 1913 byl vypracován projekt, který byl pro vypuknuvší světovou válku odložen. Znovu k projednávání o vytvoření nového vodního díla došlo teprve během roku 1921 s tradiční podmínkou dvouleté lhůty pro dokončení stavebního záměru. Žádost byla částečně postavena na původní technické zprávě k vodnímu dílu.[159]

Zpočátku čtyři z pěti majitelů sousedních pozemků vyslovili námitky ke stavbě. Závažnější překážkou byl však pouze sousední pozemek B. Zelinky z čp. 83, který v té době také zažádal o povolení ke stavbě vlastního vodního díla a na svém pozemku již vedl vodovod s pitnou vodou pro dům. Po vzájemném kompromisu se dohodli, že Kavanova firma bude dotyčnému dodávat elektrickou energii k pohonu hospodářských strojů a *„ke svícení ve 3 žárovkách pro jeho hospodářské stavení za třetinu sazby"*, za jakou by nakupoval od Východočeských elektráren.[160] Zelinka si přesto po několika letech postavil vlastní vodní dílo.

Čtyřmetrový jez metrárny byl zbudován zhruba 100 m před jezem Zelinkovy hospodářské dílny, ale tzv. *hoření náhon* byl veden po druhé (levé) straně potoka,

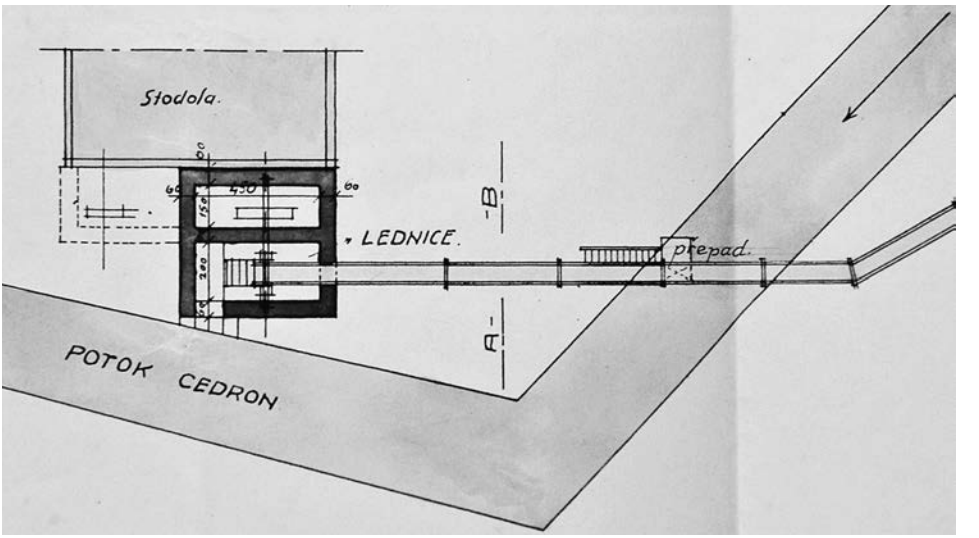

Zelinkova dílna, Dolní Štěpanice čp. 83. Půdorys vodního díla z roku 1926 (SOkA Semily).

Celkový pohled na nezměněnou dílnu, za níž bývalo vodní kolo a v ní transmise k pohonu strojů (P. Špráchal).

z větší části lesním pozemkem hraběte Harracha. Voda od jezu byla přiváděna 260 m dlouhým cementovým potrubím o průměru 50 cm ve spádu 1 ‰ k uzavíratelné kašně naproti továrně. Tento krytý náhon byl zahloubený 1 m do země z důvodu ochrany před mrazem, čemuž měla pomoci i izolační vrstva popela. Od kašny se kolmo lomil k továrně, kam byla voda tlakovým litinovým potrubím o průměru 30 cm přiváděna přes potok pod strojovnu turbínového domku. Odtoková trubka v délce 42 m o průměru 60 cm pak vracela vodu zpět do potoka.

Průtok Cedronu byl v těchto místech odhadnut na 135 sekundových litrů a spád vypočítán na 13,3 m. Vodním motorem byla Francisova spirální turbína o osmi lopatkách se 775 otáčkami za minutu. Počítala s maximální hltností 150 l/s, kdy při 75 % efektu produkovala výkon 18–20 HP. Projektovou dokumentaci k turbíně vypracovala Továrna na mlýnské stroje a slévárna Praha-Smíchov firmy J. Kohout.[161]

Kavanové měli další továrnu i v Jilemnici. Přepis jejich příjmení byl neustálený. V dokladech se užívá dlouhého i krátkého tvaru, ale na jejich firemním razítku a podpisech se vyskytovala krátká fonetická forma.

Budova továrny již neexistuje, ale stála na pozemku st. p. č. 128 a její číslo popisné bylo převedeno na objekt majitelů pozemku nad silnicí. Namísto ní dnes stojí nový rodinný domek, zatím bez přiděleného čísla popisného. Zchátralý objekt továrny stál ještě v 60. letech 20. století. Tovární komín byl při destrukci ručně podkopáván. Cihly komína byly použity jako stavební materiál domku čp. 120 na Benecku.

Zelinkova dřevoobráběcí dílna (Dolní Štěpanice, čp. 83); dílna stojí v nezměněné podobě dodnes, technologie dochována jen torzálně

Jedním z mladších objektů v obci je i tento domek u potoka s přistavěnou stodolou pod domem. Vznikl v horní části obce, která byla do poloviny 19. století nezastavěna. Občas si ještě někdo vzpomene na odstavené vodní kolo za domem. Dodnes se dochovala pouze litinová hřídel, transmise zavěšená ve stodole a řemenice. Původně se jednalo o automatizovanou hospodářskou a dřevozpracující dílnu na vodní pohon, který poháněl řezačku, mlátičku, okružní pilu, hospodářské stroje a transmisemi pravděpodobně i nějaký tkalcovský stav ve světnici.[162]

Vodní dílo si u domku v letech 1926–1927 vystavěl chalupník a tkadlec Bohumil Zelinka.[163] Voda k objektu byla přiváděna z Cedronu, kde byl zbudován 3,5 – 4 m široký jez se zpevněnými bočními stěnami. Stavidlem širokým 50 cm byla voda vpouštěna skrze 20 m dlouhý krytý *rourovod,* který přecházel na otevřenou struhu v šíři stavidla. Meandr potoka byl pak překonáván 2,5–3 m vysokým *akvaduktem* svedeným *dřevěným žlabem* do lednice za stodolou. Dodnes je výrazný relikt této zděné stavby o rozměrech 5,5 × 6 m zachován na jižní straně stodoly. Zde bylo umístěno vodní kolo o průměru 3 m a šířce 75 cm. Z něj pak byl hybný moment veden palečními převody k dodnes zachovalé transmisi a dále ke strojům.[164] Oproti předpokládanému spádu 3,2 m byl roku 1930 navýšen na 3,8 m, kdy při průtoku 83 litrů za sekundu dosáhl výkonu 2,73 HP, což bylo opět v porovnání s předpokládaným výkonem o 0,17 HP vyšší.[165]

Hostinec Pod hradem (Dolní Štěpanice, čp. 91); zaniklý hostinec, dnes dvůr rodinného domu

Dalším objektem s vodním dílem byl dnes již neexistující hostinec likérníka Štěpána Havlíčka, zvaný Pod hradem.[166] Stával hned u silnice před mlýnem čp. 80 příbuzného Josefa Havlíčka na st. p. č. 114/1. Zbořen byl až v nové době.[167] V Dolních Štěpanicích to býval již čtvrtý hostinec; kromě pohostinství tu byl i taneční sál a hrálo se tu divadlo. V každém hostinci hrávali jiní ochotníci; sokolové i orlové měli své oblíbené zázemí hostinců a v Havlíčkově hostinci Pod hradem hrávali hasiči. V létě v přírodě, v zimě je hostíval opět tento hostinec u mlýna.[168]

Roku 1934 požádal majitel hostince o povolení k používání jezu a turbíny pro pohon dynama k osvětlení hostince a domácnosti. Teprve však po dvou letech, po doplnění některých náležitostí, se mu tohoto vodního práva dostalo propůjčením na dobu 30 let, tj. do konce roku 1965.[169]

Vodní dílo sestávalo z 3,6 m širokého jezu, odkud byla voda svedena potrubím o průměru 30 cm a délce 58 m do turbínového domku cca 120 m jihozápadně pod hostincem. Odtud pak byla opět odváděna devítimetrovou betonovou trubkou o průměru 40 cm zpět do potoka. Povolená nivelační míra byla osazena fixem *„ve tvaru mosazné hrušky"* poblíž jezu s označením ŠH 1936.

Hostinec, Dolní Štěpanice čp. 91. Pohled na zaniklý Havlíčkův hostinec Pod hradem (Album DŠ).

Vodním motorem byla zavřená desetilopatková spirální turbína s 650 otáčkami/min. Při spádu 4,2 m a kapacitě 45 l/s dosahovala výkonu 1,9 HP. Ve srovnání s vodním dílem sousedního Havlíčkova mlýna, o téměř dvojnásobných hodnotách spádu a průtoku, dosahovala tato turbína pouze čtvrtinového výkonu. Pro napájení stejnosměrného dynama pro napětí 120 V a 12 A byla k výrobě elektřiny pro vlastní potřebu plně postačitelná. Projekt vypracovala fa Fr. Josefa z Jilemnice se strojnickým závodem ing. V. Jaeggela.[170]

Některé domy ve Štěpanicích byly osvětleny poměrně brzy, a to již zásluhou bývalého mlýna čp. 27, přestavěného tehdy na mandl. Ten měl také dynamo k výrobě elektřiny, zvláště pro pohon vlastních továrních strojů. Teprve po přestavbě Vejnarova mlýna v Hrabačově na elektrárnu byla již elektrifikována většina zdejších domů na 120 V. Roku 1931 bylo připojeno i výše položené Benecko a po světové válce (1948) došlo i k připojení Horních Štěpanic a Mrklova.[171]

Len a zábojny (olejny)

Na závěr tohoto pojednání o vodních dílech v oblasti Benecka jsme si záměrně nechali kapitolu vyčleněnou pouze olejnictví. V Čechách bylo rozšířeno už ve středověku, ale konkrétnější zprávy z naší oblasti máme zvláště z doby jeho rozkvětu. Od první poloviny 19. století byly olejny zřizovány také u rolnických usedlostí, provozovány lidskou silou. Častěji se ovšem se souhlasem vrchnosti nacházely u mlýnů.[172] V našem prostředí, na rozdíl od jiných oblastí, máme u rolnických chalup naopak doložena spíše samostatná olejnická zařízení na vodní pohon. V údolí Cedronu v minulosti existovala celá řada takovýchto zařízení. Pro plastickou představu podoby takovéto olejny máme v pramenech zachovány záznamy jen k jediné z nich. Proto jsme oproti předchozímu pojetí samostatně zpracovaných objektů přistoupili k souhrnnému popisu v závěrečné kapitole.

V tereziánském rustikálním katastru z poloviny 18. století jsou ve Štěpanicích uvedeny dvě olejny na nestálé vodě – tou dobou však bez vody.[173] Pravděpodobně je to důsledek přirozeného vývoje klimatu v první polovině 18. století. Z klimatologického hlediska jde o prostřední fázi tzv. malé doby ledové. V první čtvrtině 18. století, kdy na základě tereziánského soupisu ve Štěpanicích registrujeme dva selské mlýny a dvě olejny bez vody, se v několikaletých cyklech střídala různá teplotně srážková období. Mlýny často pro silné mrazy nebyly schopny mletí a v létě naopak stály pro nízký stav vodních toků. To bylo samozřejmě doprovázeno nedostatkem píce pro dobytek a podprůměrnou úrodou obilnin. Přelom 17. a 18. století je vysloveně popisován jako neobyčejně suchý s nedostatkem vody, kdy dokonce roku 1703 mlynáři na Rakovnicku pro nedostatek vody z potoka nakupovali vodu rybničnou.[174]

Roku 1833 se v Dolních Štěpanicích uvádí pouze jediný olejář, zato v sousedním Mrklově jsou pod touto činností vedeni hned dva.[175] Jedna ze štěpanických olejen byla i u chalupy čp. 65 na soutoku Habánky s Cedronem. Chalupu si na obci (obecním pozemku) postavil roku 1787 Jan Hanuš. Pravděpodobně se proto nejednalo o jednu z olejen zmiňovaných v tereziánském katastru. Když přešla tato chalupa

roku 1823 po otci na Jana Antoše, již se uvádí *s vystavěnou olejnou* a Franc Antoš *„v odstoupené olejně tak dlouho, dokud statek čp. 64 sám držeti bude, sebou olej pro sebe dělati a presovati právo míti má“*.[176] Drobnou zajímavostí na tom je, že se zmíněné číslo popisné nachází na gruntě odděleném od bývalého mlýna čp. 39, který je od olejny vzdálen pouhých 140 m. Navíc všechny tři usedlosti v této době patřily témuž rodu.

Jinou olejnou, zakreslenou i na indikační skice z roku 1842, je ta, o níž jsme se okrajově zmiňovali už v případě Hanušova mlýna čp. 57. Tehdy zakladatel mlýna Karel Hanuš psal 27. února 1875 okresnímu hejtmanství o úmyslu zrušit olejnu a postavit obilní mlýn. „*Nacházející se stará olejna k vyrábění lněného* [oleje] *a splav již zhotovený k účelu vedení vody nápadní struhou k olejné dílně, které před několika roky i s právem použití této vodní síly odkoupené od p. Jana Zubatýho mlynáře v Doleštěpanici* […] *Též míním tuto starou dílnu olejnou zrušiti a od té dílny novou nápadní struhu na obecném pozemku* […] *až k novému mlýnu* […] *vystavěti.*“[177]

Bližší popis vybavení olejny přináší třístránková kupní smlouva z prosince roku 1862, kdy František Kaván celé toto vodní dílo „*s olejnou neb stupníkem*“ prodával mlynáři Janu Zubatému. Smlouvou se zavázali předat *„v stupníku stroj k tlučení semene a korábů, jak se nyní vynachází, vodní kolo s hřídelem v celém obsahu jak nyní jest, jedné necky (trok), jedna truhla pro staveninu, jedno sejto, jedna truhla pro mouku, jeden sekáč na led, dva škopky pro olej, forma železná na pokrutiny, dva dřevěné stroje bez želízka na řezání šroubů, jeden žlábek pro vytloukání pokrutin, plotna litá pro sušení staveniny a ostatní vše co hřebem přibito, hlínou a vápnem přimazáno jest,* […] *celou vodní hranici, vadroka (žlaby), splav a nádržku tak jak nyní jest,* […] *ten tok nebo náhon vody, který od splavu na tu olejnu jde a sice přes obecní louku*“.[178]

Navíc zde jako břemeno vázl ještě výminek pro Josefa Hamerského „[…] *v zdělání každý rok 3 korců lněného semena na olej při výměnikovým dříví v příležitý čas*“.[179]

Atmosféru této zábojny popsal místní rodák, učitel a spisovatel Antonín Pochop, jak cituje dolnoštěpanická kronika: „*Zábojna v naší vesnici postavena byla stranou, o samotě, na konci osady u lesa. Nad ní se vypínala příkrá stráň* […], *trochu výše byl náhon na splávek, odkud stružkou asi* $^{1}/_{2}$ *m širokou vedla se voda na kolo do zábojny* […] *Místo u zábojny bylo tiché, zádumčivé, skoro tajemné.*

Celé stavení zábojny bylo malé, nízké, s jedním zamřížovaným oknem. Na kamenné podezdívce spočívalo zčernalé roubení, stará sešlá lomenice bez okénka, a na ní kříž na polovic již zpuchřelý a zvětralý.

Kolo vodní mechem obrostlé pleštilo, zamřížovaným okénkem bylo viděti veliké silné sloupy, jak se zdvihají a opět s velikým duněním padají. Do hřmotu toho pak vrzalo kolo lisu, kterým Kaván točil. Kaván (majitel zábojny) uchopil oběma rukama dvě příčle nahoře, dole pak stoupl na dvě jiné a tak celou váhou svého těla kolem pozvolna posunoval a silnýma dvěma kládami olej lisoval.

Do zdejší zábojny jezdili vesničané z celého okolí, až i z packého okolí. Tu se sešlo mnohdy najednou několik mlečů, tu musili přes noc čekati, než olej a pokrutiny hotovy byly.“[180]

Zdejší olejna stála podle pověsti už před třicetiletou válkou a během války měl lakomý majitel olejny Vraštil okrást šlechtice prchajícího pro svou víru z české země.

Nepustil jej dovnitř, ani aby se skryl před svými pronásledovateli, a tak byl šlechtic i se svojí manželkou ubit. Prý tu strašívalo, a tak se říkalo, že to byl duch lakomého zábojníka.

Jedinou nepřímou vzpomínkou na starou zábojnu je dodnes zachovalý dřevěný splav. Původní poloha je i s olejnou zaměřena ještě na indikační skice. Později byl náhon od olejny protažen dál až k novému mlýnu a po zrušení vodního díla v druhé polovině 20. století byla tendence zrušit i tento splav. Zrušením by se však docílilo většího podmáčení podloží a zvýšené eroze okolních svahů, takže byl splav zachován. Pouze však kolem roku 1985 došlo k jeho posunutí oproti původní poloze.[181] Poblíž se pak v minulosti nacházely ještě tři další jezy – k zaniklému mlýnu čp. 53, obráběcí dílně čp. 83 a k továrně čp. 102.

Závěr

Sledovaná oblast povodí Cedronu tvoří okraj podhůří západních Krkonoš. Původně se jednalo o středověkou rezidentní državu šlechtického rodu Valdštejnů, z jejichž doby bohužel nemáme dostatek pramenů, co se mlynářské činnosti týče. Historiograficky přináší něco více informací teprve raný novověk prostřednictvím dochovaných urbářů panství. Za nejstarší mlýn tak můžeme považovat původně panský Zubatého mlýn spolu s nedalekou panskou pilou na Jizerce, které jsou z vodních děl v urbářích pravidelně připomínány.

Na počátku 18. století zanikly dva selské mlýny spolu s dvěma olejnami. Důvod zániku lze pravděpodobně přičíst souhře nepříznivého klimatu a slabší vydatnosti průtoku potoka Cedronu, který byl označován jak historicky, tak i z dnešního hlediska za tzv. nestálou vodu. Přesto na tříkilometrovém úseku toku vznikla více jak desítka vodních děl.

Největší rozmach mlynářství zaznamenáváme ve třetí čtvrtině 19. století. Tehdy byly v Dolních Štěpanicích postaveny dva nové mlýny. Jeden pak v Mrklově, na přítoku Cedronu ve Lhotě Štěpanické, a další mlýnek na Benecku. Zajímavostí zdejších mlýnů je fakt, že tři z nich k pohonu využívaly vodu současně ze dvou náhonů.

Další vlna výstaveb nových vodních děl přichází až za první republiky, kdy přibyly další tři stavby na vodní pohon. Žádná z nich však již nebyla mlýnem. V té době ale na Cedronu mlely stále ještě tři mlýny. Již za první republiky je vidět velký posun ke změně orientace činnosti objektů poháněných vodními díly.

Úpadek prosperity značné části mlýnů sice vidíme už koncem 19. století, ale v meziválečném období docházelo k nebývalé progresi výrobního potenciálu jiným směrem. V horním Pojizeří se násobily především počty mechanických textilek, z velké části na úkor vykupovaných mlýnů, což je vidět zvláště na Rokytnicku. Na Jilemnicku o to více docházelo k přestavbám na elektrárny a další provozy. Oblast Jizerských hor zas plošně podléhala přeměně na sklářskou výrobu. Zatímco jilemnický okres měl roku 1890 pouhé dvě přádelny bavlny a třicet mlýnů, Rokytnicko v té době mělo jen necelou polovinu tohoto počtu mlýnů, zato osm šindelek a jedenáct přádelen. Roku 1930 okresní finanční ředitelství v Jilemnici eviduje pro tuto oblast pouhých jedenáct mlýnů.

Důvod zániku mlýnů v námi zkoumané oblasti měl více příčin. Z mlýnů existujících v 19. století zanikly dva z důvodu nerentabilnosti a dva byly přetransformovány na jinou činnost. Pouhé tři mlely až do zastavení totalitním režimem po druhé světové válce.

V současné době má mlecí technologické zařízení dochován Prakovický mlýn, který vodní dílo dosud využívá k pohonu elektrárny, a částečně i Erlebachův. Zachované náhony mají i bývalé mlýny Erlebachův a Zubatého. V minulých desetiletích beze stopy zanikly tři objekty využívající vodní dílo. Jeden na svůj konec v dohledné době čeká.

Poznámky

1 V roce 2014 byl tak v podtitulu označen pátý třídenní celostátní seminář *Vodní mlýny,* pořádaný R. Urbánkem a Regionálním muzeem ve Vysokém Mýtě.

2 Vandrovní mlynářští tovaryši, mlynáři bez mlýna a sekerničtí řemeslníci.

3 Jedná se o několikadenní odborná přednášková setkání kupř. ve Vysokém Mýtě (2014), Rožmitále p. Třemšínem (2015) a Pardubicích (2016). Zde v obecných rysech i přednáška PhDr. Radima Urbánka – *Vybrané mlynářské termíny a jejich nynější interpretace* (konference *Mlynářská symbolika*, v Rytířském sále pardubického zámku 6. června 2016). V rozporu s tímto zvykem se však držíme starší verze termínu *svrchní voda*, který je v současné době nahrazován vrchní nebo horní voda. Jedná se o způsob dopadu toku na vodní kolo.

4 Molinologie (z latinského molina = mlýn a řeckého logos = nauka, česky nauka o mlýnech) je obor, který se zabývá stavbami, provozem, technologií, dějinami a kulturou mlýnů, jakož i mlynářským řemeslem a jeho dějinami. *Wikipedia.cz* [on line]. Ed. 31. 1. 2016 [cit. 2016-07-22]. Dostupné z: https://cs.wikipedia.org/wiki/Molinologie.

5 BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Sv. I–II. Praha: Museum Království českého, 1882–1883.

6 Např. Ludvík Schmid, který část svého života zasvětil regionální historii. Jeho předek byl lesní inženýr hraběte Harracha Ludvík Schmid (†1895 ve věku 54 let), který byl velice úzce svázán přímo s panstvím, upravoval zdejší český místopis, prof. August Sedláček s ním konzultoval část obsahu příslušného svazku svého monumentálního díla Hradů a ve fondu Vs Jilemnice v SOA Zámrsk můžeme nalézt i jeho plány kupř. k vodnímu dílu panské pily.

7 HANUŠ, Oldřich Pavel. *Benecko – Fara Štěpanice v Podkrkonoší: historický průzkum vývoje osídlení.* Praha: [s. n.], 1966. Kromě urbáře panství Branná z roku 1661 v SOA Zámrsk prošel tehdejší SÚA (berní rulu, tereziánský a josefinský katastr, robotní seznamy, stabilní katastr, pozemkové knihy) a matriky farností. Osobně též prohlédl desky zemské, desky dvorské, konfirmační knihy, fondy Archivu Národního muzea a Historického ústavu. Takto dosažené informace doplnil o odbornou literaturu, historická periodika, lexikony a místopisné publikace.

8 *Album jednotlivých čísel domovních – Dolní Štěpanice*. Obecní úřad Benecko (dále jen *Album DŠ;* nestránkováno, pouze řazeno posloupností čísel popisných).

9 Blízké okolí nově zpracovala a na několika vybraných mlýnech detailně popsala pouze MIKŠOVÁ, Aneta. *Mlýny v horním Pojizeří*. Diplomová práce. Fakulta přírodovědně-humanitní a pedagogická. Technická univerzita v Liberci. 2016.

10 ŠPRÁCHAL, Přemysl. *Nejstarší mlýny na štěpanickém panství*. Posel zpod Žalého 4/2015, s. 23–27.

11 DONTH, Franz – DONTH, Hans H. *Quellen zur Geschichte der Herrschaft Starkenbach im Reisengebirge im 17. Jahrhundert*. München: Collegium Carolinum, 1974, s. 52–63.

12 KUBA, Jiří – ŠIMEK, Tomáš – ZAHRÁDKA, František. *Soupis východočeských urbářů: 2. polovina 13. století – 1776*. Zámrsk: SOA, 1997.

13 Obecně se uvádí datace z blíže neurčeného urbáře k roku 1581. Takový urbář je však neznámý jak v Rodinném archivu Harrachů ve Vídni, kde jsou některé urbáře panství

deponovány (viz níže), tak ve Státním oblastním archivu v Zámrsku. SCHMID, Ludvík. *Statisticko-topografický popis velkostatku Jilemnice náležejícího J. Osv. hraběti z Harrachů se zvláštním zřetelem na lesy*. Praha: nákl. České lesnické jednoty, 1879.

14 Páté kolo pohánělo stupník čili stoupu k drcení. *Vejtah krátký a summovní z register správních panství štěpanického. Anno 1584*. Orig. Österreichisches Staatsarchiv Wien, AVA, fond Familienarchiv Harrach, Fasc. 182. Za fotokopii děkujeme Mgr. Jiřímu Kubovi (SOA Zámrsk).

15 SCHMID, Ludvík. *Horní Branná*. Horní Branná: obecní úřad, 2002. 2. vyd., s. 15.

16 Nutno upozornit, že se v případě prvního mlýna jednalo o řeku Jizerku, která měla širokou variabilitu jmenných modifikací, a u druhého mlýna v Klášterské Lhotě jde již o Labe. Přehledný vývoj složitých vlastnických změn po Bílé hoře popsal BÍLEK, Tomáš V. *Dějiny konfiskací v Čechách po r. 1618*. Sv. II. Praha: Museum Království českého, 1883, s. 793, 925–926.

17 Pro další studium tohoto období lze doporučit archivní fond Velkostatek Jilemnice v SOA Zámrsk (urbář panství Branná 1661 /1653/, urbariální fasi 1773, urbární kontrakty 1789 ad.) nebo Rodinný archiv Harrachů uložený v Rakouském státním archivu ve Vídni (Österrechisches Staatsarchiv – sumární výtah z urbáře 1584, urbáře 1632, 1642). Srov.: KUBA, J. – ŠIMEK, T. – ZAHRÁDKA, F., *Soupis východočeských urbářů*, panství Horní Branná (Štěpanice) s. 53–54, Jilemnice (Horní Branná) s. 69–70.

18 Strych, též korec, je jednotkou objemu (cca 93 l) a také plošnou mírou (jitro; 0,28 ha). Výmelné, vejmelné, též měřičné byl poplatek ze mletí.

19 Otázkou ovšem je, jedná-li se o pilu přímo v areálu mlýna nebo zmiňovanou výše na Jizerce.

20 LUŠTINEC, Jan. *Jilemnice: historická zastavení*. Jilemnice: město, 2000, s. 58. ISBN 80-238-6376-2.

21 Bylo to v letech 1781, 1784, 1790, 1794.

22 HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 28–29, 159, 203–204.

23 HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 149.

24 Pětinový deficit kupní ceny může odrážet rakousko-uherský státní bankrot z roku 1811, který se právě v letech 1811–1856 projevil na úpravě vídeňské měny v poměru 5:1.

25 HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 204. *Album DŠ*.

26 Pro srovnání, mlynář Jan Zubatý platil necelých 77 zl., dalším kandidátem byl až rolník Josef Zlatník z čp. 52 se 34 zlatými, ostatní platili méně. Druhým virilistou byl František Harrach s daní 80 zl. 60 kr.

27 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 59–67; *Kronika Dolních Štěpanic*. (ed. M. Gerstner), Posel zpod Žalého 4/2004, s. 6–7; podobně i *Album DŠ*. Že se politicky angažoval už Janův otec, který byl zvolen do obecní rady, usuzujeme z toho, že v té době byl Jan nejml. ještě nezletilý, jak je mj. uvedeno i v kupní smlouvě na mlýn. V těchto letech (resp. 1753–1919) byla hranice zletilosti pro poddané 24 let, teprve §1 zák. 447/1919 snížil věkovou hranici na 21 let, která je až od roku 1950 na současné úrovni.

28 Třebaže Mikoláškův mlýn v sousedních Křížlicích má také čp. 33, zde se opravdu jedná o domek v Dolních Štěpanicích naproti tomuto mlýnu přes řeku. Mlynářem byl Antonínův syn František (*1849), později na dva roky také okresním starostou. Antonín Mikolášek (*1818) byl starostou obce v letech 1859–1860 a později členem obecního výboru a radním.

29 Rozsah polností a užitkových pozemků netřeba detailněji vypisovat, neboť jsou již za jeho otce přehledně zakresleny na indikační skice stabilního katastru z roku 1842 s popisky Johann Zubatý.

30 SOkA Semily, fond Okresní úřad Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 27. Opis úmluvy prodeje a koupě ze dne 25. 10. 1861.

31 HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 105.

32 *Album DŠ*.

33 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 27. Protokol ze dne 22. 5. 1875. K vodním cejchům viz JANOTOVÁ, Šárka. *Zaniklý vodní mlýn v katastru obce Skuhrov.* In: Podbrdsko, XVII. Příbram, 2010, s. 172–175. ISSN 1211-5169. Též: ŠTĚPÁN, Luděk – KŘIVANOVÁ, Magda. *Dílo a život mlynářů a sekerníků v Čechách I*. Praha: Argo, 1999, s. 154–155. ISBN 80-7203-254-2.

34 Oběma náhony ji mohl brát, *„což se mu líbí a co ji potřebuje a také to právo od založení dotyčného mlýna od tři sta nebo méně nebo více roků užívá a v pádu potřeby i celou*

Jizer[k]*u do náhonu svého vzíti může, jako se i vždy od nepamětných časů stávalo*".

35 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324. Opis vodní knihy – protokol ze dne 12. 9. 1891.

36 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 35; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 6/2003, s. 7.

37 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 27, dopis ze dne 21. 2. 1914.

38 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, regulace M. Jizery, vodoprávní rozhodnutí ze dne 8. 5. 1908.

39 Stručný vývoj zdejšího tkalcovství popsal KUBÁT, Miroslav. *O ručních tkalcích okolo potoka Cedron a lidech kolem nich*. Posel zpod Žalého 2/2003, s. 20–21.

40 Arnoštov, též Ernestthal, je bývalý komplex budov v Horní Sytové na soutoku Jizerky s Jizerou, zhruba 5 km od mlýna. Kromě velkého hamru (Hammermühle) se zde nacházel i hraběcí mlýn, vodní řezačka na smrkovou kůru při mlýně, později elektrárna a vodní pila. Dodnes stojí pouze krásná barokní budova z r. 1754 bývalého Harrachova zájezdního hostince, která je v současné době z nezájmu majitelů v havarijním stavu.

41 V Hrabačově byla dvě bělidla na vodní pohon. Prvním bylo velké vrchnostenské bělidlo hraběte Harracha čp. 58 a necelý kilometr výše proti toku Jizerky se na dohled mlýna nacházelo zmiňované bělidlo Otakara Hrubého čp. 85. Ve vrchnostenském bělidle se donedávna nacházela vzácná technologie, která byla před více jak pěti lety z větší části nenávratně zničena. Podle mechanika a konzervátora mlýnské techniky Davida Veverky se mohlo jednat až o světový unikát!

42 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka regulace M. Jizery.

43 Z dalších nemovitostí v Dolních Štěpanicích mu patřily čp. 36, 84, 89, 100 a čp. 103.

44 Továrník Fr. Brůna (*1895) pocházel z Plavů u Tanvaldu, kde vlastnil několik textilek a skupoval některé další objekty i na Jizerce. Za manželku měl Zdeňku, dceru stavitele Josefa Hájka.

45 V průvodních dopisech se občas vyskytují nesprávná čísla popisná nebo záměna Dolních Štěpanic za Horní.

46 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 27, projektová dokumentace z listopadu 1921.

47 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, kart. 300, s. 13, 17; *Album DŠ*; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 2/2003, s. 9; 3/2003, s. 3.

48 *Seznam a mapa vodních děl republiky Československé*. Sešit 8 – Jičín. Praha: ministerstvo financí, 1932, s. 16. O zdejších bělidlech viz též *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 3/2006, s. 11–12.

49 Jedná se o jednu z nejstarších technických staveb v okolí. Kdysi býval zván jako *Veliký mlýn*. Za minulého režimu (ČSSR) se objektu říkalo *V památkách*.

50 Kapnar, n. p., závod 17 Dolní Štěpanice, půdorysné zaměření přízemí s popisem navrhovaných stavebních změn. Schváleno ONV v Jilemnici dne 16. 11. 1950 (kopie archiv autorů); geometrický / polohopisný plán ze zaměření ing. Víta, dokument ze dne 31. 3. 1959 (kopie archiv autorů).

51 KLEMPERA, Josef. *Vodní mlýny v Čechách VI*. Praha: Libri, 2003, s. 241. ISBN 80-7277-146-9.

52 HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 55–56, 102, 105, 124–125, 200. *Berní rula sv. 13*. Kraj Hradecký. Ed. Václav Pešák. Praha: SPN, 1954, s. 76. *Album DŠ* uvádí text záklopového prkna pod kabřincem: *Pochválen buď Ježíš Kristus, až na věky Amen! Tato lomenice je vyzdvižena s pomocí Pána Boha všemohoucího a z nákladu Jiřího Pochopa léta Páně 1736 dne 28. Augusta ke cti všech patronů*. Viz též: SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 37. Záklopové prkno se nachází v Krkonošském muzeu v Jilemnici.

53 HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 8–9, 63. Vlastním mlýnem byl myšlen tzv. selský mlýn. Tedy na rozdíl od pronajímaného panského mlýna, byl tento v přímém držení poddaného.

54 Využito informativních zdrojů České geologické služby – online *geology.cz.*

55 *Berní rula.* Sv. 13, s. 76. HANUŠ jej (Heinricha Skalu) ztotožňuje s Jindřichem Nyklem.

56 HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 54, 60, 211. *Album DŠ*.

57 „*Karel Hanuš, č. d. 57, majitel olejny a oumyslů jsoucí na té samé vodě neb náhonu vystavěti nový mlýn.*" Z průběhu téhož roku je

pak zachycena poměrně rozsáhlá agenda týkající se povolení stavby nového mlýna. SOkA Semily, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57.

58 Hanuš, O. P., *Benecko,* s. 212.

59 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57, listina ze dne 27. 2. 1875.

60 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57, listina ze dne 21. 5. 1875. Domovní číslo je v pramenech občas nesprávně zaměněno za čp. 87.

61 Podle vodních knih byly tyto obecní pozemky vždy po šesti letech vydražovány a pronajaty nejvyšší nabídce. Tzv. služebností z využívání tohoto pozemku bylo pouze zaplacení ročního nájmu 70 kr. do obecní pokladny. SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57.

62 *Kronika Dolních Štěpanic.* Posel zpod Žalého 2/2003, s. 10; Posel zpod Žalého 4/2005, s. 6.

63 Tj. nivelačního přeměření povolených hodnot užitkové výšky hladiny vody.

64 V případě horního a dolního náhonu nešlo o dva náhony, jak to známe z jiných mlýnů na Cedronu, ale patrně o původní starý náhon od jezu k olejně a nový prodloužený náhon k mlýnu.

65 Přehledné shrnutí posledních let od zrušení mlýna k přestavbě vodního díla mechanické tkalcovny je zrekapitulováno v protokolu ze dne 19. 8. 1910, SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57.

66 Toto právo měly současně i domky čp. 6 a čp. 70 stojící pravobřežně u potoka v rozmezí úrovně od jezu až po bývalý mlýn. Neplatilo to však pro obydlí na tomtéž břehu, stojící nad obecní cestou.

67 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 14; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 2/2003, s. 10.

68 *Seznam a mapa vodních děl*, s. 16.

69 *Kronika Dolních Štěpanic.* Posel zpod Žalého 4/2005, s. 6.

70 Momentálně je nabízen k prodeji.

71 Prospekci na místě jsme provedli s konzervátorem D. Veverkou a za informace děkujeme poučenému majiteli současného objektu p. V. Petrákovi.

72 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 16. *Kronika Dolních Štěpanic.* Posel zpod Žalého 3/2003, s. 3.

73 Konvenční měna měla o 5 % vyšší hodnotu.

74 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 80, oznámení č. 3371 ze dne 7. 5. 1875; opis protokolu č. 3740 ze dne 21. 5. 1875.

75 Narodil se r. 1827. S manželkou Antonií (oba údajně zemřeli roku 1900) měli čtyři syny, z nichž se mlynařině dále věnoval nejstarší syn Josef (*1852). *Album DŠ.*

76 S manželkou Annou Kovářovou z Křížlic měli dva syny (Josefa a Pavla), kteří se také oba věnovali mlynařině. *Album DŠ.*

77 *Album DŠ.*

78 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 80, listina ze dne 23. 7. 1924; č. 181332 ai 26 ze dne 12. 5. 1926; č. 19949 ze dne 18. 8. 1926.

79 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 80, plán na postavení turbiny a rekonstrukci mlýna, Jan Prokopec, Královské Vinohrady 27. 5. 1924.

80 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 80, protokol ze dne 10. 7. 1924; *Seznam a mapa vodních děl,* sešit 8, s. 16.

81 SOkA Semily, fond OA Dolní Štěpanice, KR-300, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, s. 76; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 5/2004, s. 8–10. Roku 1919 a 1923 byl volebním komisařem proslulý řídící učitel Jan Buchar; shodou okolností ženatý s dcerou peřimovského mlynáře.

82 *Album DŠ.*

83 *Album DŠ*; POCHOP, Jiří. *Tak to vidím já*. Posel zpod Žalého 3/2009, s. 25. Tehdy byla již neslyšící.

84 GERSTNER, Miloš. *Nad starými pohlednicemi.* Posel zpod Žalého 5/2012, s. 38–39; KLEMPERA, J., *Vodní mlýny v Čechách VI.* s. 242. GERSTNER, Miloš st. *Cesta do idyly*. In: Cesty po kousku nebe, sv. IV, s. 72. K nejstarší historii obce a vývoje podob jména: ŠPRÁCHAL, Přemysl. *Starobylá ves Mrklov aneb Co listiny nechtějí, aby se o středověké vsi vědělo?* Posel zpod Žalého 4/2006, s. 24–26.

85 SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76.

[86] SOkA Semily, OÚ Jilemnice, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, protokol okresní vyvazovací komise ze dne 20. 11. 1852; HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 265.

[87] V retrospektivním shrnutí stavby z roku 1934 je pozoruhodná zmínka o ještě starším díle: „*Jde o starý podnik, jak vidno z protokolu patronátního úřadu ze dne 17. 3. 1779, ve kterém bylo povoleno používání skály jakožto pevného bodu panstvím Harrachovským při potoce Lhoteckém.*" SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, protokol výsledků vodoprávního řízení ze dne 21. 3. 1934, s. 2.

[88] SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, protokol ze dne 14. 6. 1878.

[89] SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, dopis ze dne 30. 7. 1877.

[90] SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, protokol ze dne 14. 6. 1878, potvrzení ze dne 25. 6. 1878.

[91] STRÁNSKÝ, Josef. *Strašidla a čarování v Krkonoších*. Kap. *Prakovická bába*. Liberec: nakl. Bor, 2014, s. 87; *Čtení z hornoštěpanické kroniky*. Posel zpod Žalého 2/1992, s. 11.

[92] SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 43; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 3/2003, s. 3; Posel zpod Žalého 1/2004, s. 7. Stará štětovaná cesta do Horních Štěpanic vedla kolem štěpanického hradu nad Havlíčkovým mlýnem. Přes Prakovice se chodívalo především na Mrklov. Teprve koncem 19. století se stavěla okresní silnice Dolními Štěpanicemi k Benecku. V letech 1890–1892 byl hotov úsek od Zubatého mlýna k Prakovickému mlýnu. Během rozšiřování cesty musel být zbořen dům čp. 77. Odbočka od Prakovic k hornoštěpanickému kostelu byla vystavěna v další etapě v letech 1895–1896, zatímco výstavba silnice od Prakovic přes Štěpanickou Lhotu si musela počkat celých dvacet let.

[93] SOkA Semily, Fond AO Benecko, Pamětní kniha obce Benecka, sv. I., KR-667, s. 96; *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 2/1994, s. 9.

[94] *Seznam a mapa vodních děl,* seš. 8, s. 16; SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, protokol ze dne 21. 3. 1934.

[95] SOkA Semily, OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 76, plán na postavení Francisovy turbiny pro Pavla Šíra v Mrklově, M 1:20.

[96] GERSTNER, Miloš – ŠÍR, Pavel. *Vzpomínání s jubilanty*. Rozhovor starosty M. Gerstnera s mlynářem P. Šírem u příležitosti jeho 85. narozenin. Posel zpod Žalého 6/1999, s. 5–9.

[97] Prohlídku strojního vybavení v minulých letech na místě provedl konzervátor mlýnských strojů David Veverka.

[98] ANTOŠOVÁ, Jarmila. *Trochu historie o Bubeníkově hospodě*. Posel zpod Žalého 1/2000, s. 14.

[99] ANTOŠOVÁ, Jarmila. *Divadlo na vesnici*. Posel zpod Žalého 2/1999, s. 12–13.

[100] ANTOŠOVÁ, Jarmila. *Trochu vzpomínání na poslední rok války*. Posel zpod Žalého 3/2000, s. 24; ANTOŠOVÁ, Jarmila. *Prakovický mlýn a nejstarší obyvatelka Benecka*. Posel zpod Žalého 2/1992, s. 12–13; MACH, František – VRAŠTIL, Ladislav. *Činnost ilegální organizace KSČ v Mrklově*. Posel zpod Žalého 6/2011, s. 30.

[101] GERSTNER, M. – ŠÍR, P., *Vzpomínání*, s. 8. Josef Klempera uvádí mylné datum zastavení provozu až k roku 1975. KLEMPERA, J., *Vodní mlýny VI,* s. 242.

[102] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 203–204, 268.

[103] Osada Žalý (cca 800 m n. m.) leží na úbočí stejnojmenné hory v severovýchodním cípu katastru Mrklova. Už na konci třicetileté války zde existovalo několik chalup. Původně se nejspíše jednalo o lokální přechod horským sedlem do povodí horního Labe.

[104] HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 268.

[105] Tamtéž.

[106] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 51, protokol ze dne 19. 5. 1875. Podobné mlýny stávaly kupř. v Horní Sytové a Harrachově. Mletých pilin se užívalo kupř. jako příměs do střelného prachu nebo k výrobě papíroviny. Stručně k dřevozpracujícím mlýnům a pilám viz: ŠTĚPÁN, L. – KŘIVANOVÁ, M., *Dílo a život mlynářů*, s. 128–133.

[107] Chalupu i s pozemky koupil o několik let dříve (roku 1868) od mlynáře Jana Pičmana. Jedná se o další stavení po proudu ve vzdálenosti asi 130 m pod mlýnem. Erlebach po-

zemek pod svojí chalupou „zatopoval" vodou.

[108] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 51, protokol ze dne 13. 6. 1875.

[109] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 51, protokol ze dne 13. 10. 1928; stavební a montážní plán Francisovy turbiny pro Vojtěcha Erlebacha, Pardubice 29. 7. 1928.

[110] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 51, protokol ze dne 4. 8. 1932, nález ze dne 11. 8. 1932, stavební a montážní plán Francisovy turbiny spirální M 1:25, Pardubice 25. 11. 1929.

[111] Spád pouhých 5,5 m s průtokem 50 l/s o výkonu 2,38 HP namísto propočítaných 2,8 HP. *Seznam a mapa vodních děl*, seš. 8, s. 16.

[112] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1508, kart. 327, složka Mrklov čp. 51, zařízení mlýna v protokolu ze dne 4. 8. 1932.

[113] Ústní sdělení majitelky mlýna a potomka mlynářů Mgr. Elišky Hofmanové z Jilemnice (24. 5. 2016).

[114] Jednalo se o označení mlýna v soukromém držení sedláka. V záznamech tereziánského katastru je popisován, že byl pro nedostatek vody odstaven od mletí, podobně jako toutéž dobou zmiňovaný mlýn Na skále, čp. 53. HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 8, 63.

[115] Mejsnarové měli tuto nemovitost v držení od roku 1838. Přezdívka „u Hrádku" je patrně nejstarší z nich, protože již není pamětníků, kteří by ji, na rozdíl od dvou předchozích, užívali. Nutno též podotknout, že se přídomek váže k chalupě na místě mlýna a ne k mlýnu samotnému. (Podle pamětníka /75 let/ Josefa „Pepíčka" Fajstavra z Dolních Štěpanic čp. 52; též srv.: HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 165, 207.)

[116] *Album DŠ*; HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 22, 73. Těžbě na Habánce se nověji věnoval i článek V. Pilouse. Ten do horní části ovšem situuje zlatorudnou těžbu. PILOUS, Vlastimil. *Hornické vodní příkopy v Krkonoších*. Opera Corcontica 52/2015, s. 121–124. ISSN 0139-925X. K těžbě též SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, KR-300, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, s. 39.

[117] *Berní rula sv. 13*. Kraj Hradecký. Ed. Václav Pešák. Praha 1954, s. 75–77.

[118] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 31, 54–55, 207.

[119] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 56, 143–144, 207.

[120] Tento pravobřežní přítok Cedronu se občas nazývá i Lhotský potok (něm. *Lhotter Bach*).

[121] PROFOUS, Antonín: *Místní jména v Čechách,* sv. II. Praha 1949, s. 563–564, 568; *Berní rula 13*, s. 86; *Tereziánský katastr český*, sv. I. Rustikál (kraje A–CH). Praha 1964, s. 168.

[122] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 64, 178–185.

[123] Berní rula (1954) uvádí *Jiříka Rytehořů*.

[124] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 64, 165, 182. Zdejší prostory se měnily i na divadelní sál, kde se často hrály zvláště oblíbené rytířské hry. GERSTNER, M., *Cesta do idyly*, s. 70.

[125] SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, KR-300, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, s. 173.

[126] Kopie protokolu z 10. září 1870 v držení autorů.

[127] Lednice také bývaly prostory pro uchovávání ledu v pivovarech, podobně jako větší zatesané sklepy pro chlazení masa a nápojů u venkovských hospod, kterým se říkávalo ledárna nebo lednice. Za konzultaci děkujeme ing. arch. J. Peštovi. Ten se v tomto případě také přiklání spíše k mlýnské lednici.

[128] Ve vodních knihách je vedena z důvodu zřízení malého koupaliště. SOkA Semily, OÚ Jilemnice, inv. č. 1500, kart. 325, složka Horní Štěpanice – Štěpanická Lhota čp. 7; GERSTNER, M., *Cesta do idyly*.

[129] HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 182.

[130] Prakovický mlýn čp. 76 byl cejchován ještě o tři roky později. Jednalo se o nařízení na základě zemského vodního zákona č. 71/1870.

[131] Protokol obecního úřadu v Horních Štěpanicích ze dne 27. července 1885. Kopie se nachází v držení autorů.

[132] Nacházel se na katastru Horních Štěpanicích st. p. č. 111. Pozemek je nezastavěn, ale stále veden jako stavební parcela – zbořeniště.

[133] Přestože by tomuto mlýnu nejspíše přináleželo pojmenování *Pittermannův mlýn*, budova byla v minulosti spojována spíše s adjektivem pozdějších majitelů jako Gottsteinův, kteří v povědomí udržovali označování stavby s ohledem na jeho minulost.

[134] Pustý potok se občas nazýval i *Levínek*, *Levínský potok*, *Ztracený potok* nebo *Pustelbach* či *Putzelbach*. Ústí do Jizerky, zhruba 600 m pod jedním z vítkovických mlýnů. SOkA Semily, fond AO Benecko, Pamětní kniha obce Benecka, sv. I., KR-667, s. 68;

Čtení z benecké kroniky. Posel zpod Žalého 1/1994, s. 11.

135 STRNÁDKOVÁ, Zuzka. *Něco o Levínku*. Posel zpod Žalého 4/2014, s. 32.

136 Je možné, že se zde případná nádrž skutečně nacházela, ale rozhodně nijak nesouvisela s mlynářským provozem. SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1496, kart. 324, složka Benecko čp. 19, poloha na vystavění jednoho mlejna na jedno složeni při domovním stavení Františka Pittermana, čis. d. 19 v obci Benecko, Jilemnice 15. 5. 1861.

137 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1496, kart. 324, složka Benecko čp. 19, listina č. j. 3717 k žádosti ze dne 5. 6. 1861.

138 *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 2/1999, s. 9.

139 HANUŠ, O. P., *Benecko*, s. 231. Podle indikační skici z roku 1842 patřily okolní pozemky Hendrychům. Ostatně ti se v průběhu 18.–19. století vyskytují na celé pětině tehdy stojících obydlí Benecka. Též: SOkA Semily, fond AO Benecko, Pamětní kniha obce Benecka, sv. I., KR-667, s. 41.

140 Vyplývá to z korespondence na základě obeslání čís. j. 5950 ze dne 22. 6. 1877. SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1496, kart. 324, složka Benecko čp. 19, listina ze dne 10. 8. 1877.

141 SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1496, kart. 324, složka Benecko čp. 19, list Josefa Kubáta okresnímu hejtmanství ze dne 21. 7. 1877.

142 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, KR-300, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, s. 173; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 3/2006, s. 12.

143 GERSTNER, Miloš st. *I čert může mít smůlu*. Posel zpod Žalého 6/1999, s. 2. Nekrolog M. Gerstnera st., otce dlouholetého starosty Benecka a potomek mlynářského rodu západních Čech (†2006), viz Posel zpod Žalého 4/2006, s. 2.

144 SOkA Semily, Fond AO Benecko, Pamětní kniha obce Benecka, sv. I., KR-667, s. 101; *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 7/1994, s. 22.

145 *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 2/2002, s. 8.

146 Obecně bylo však častější spíše pojmenování jednotlivých usedlostí podle jejich majitele. Kupř. níže na Benecku – Na Sychrově byl dům čp. 72, kterému se říkalo Gotštajnka. Viz *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 2/2002, s. 9–10. O vývoji počtu domů a poměru německého obyvatelstva na Benecku viz též: Posel zpod Žalého 4/1994, s. 20; Posel zpod Žalého 4/1995, s. 9.

147 SOkA Semily, fond AO Benecko, Pamětní kniha obce Benecka, sv. I., KR-667, s. 59; *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 2/1999, s. 8–9; Posel zpod Žalého 2/2002, s. 7; STRNÁDKOVÁ, Z.: *Něco o Levínku*, s. 32.

148 SOkA Semily, Fond AO Benecko, Pamětní kniha obce Benecka, sv. I., KR-667, s. 67; *Čtení z benecké kroniky*. Posel zpod Žalého 1/1994, s. 11.

149 „*Item nad mlejnem Štěpanickým na řece Jizyrce jsou dvě pily pod jednou střechou, na kterýchžto pilách nařezuje se prken přes 200 kop do roka.*" Zatímco M. Kubát tuto zprávu datuje do roku 1561, jinde se vyskytuje datace k roku 1581. KUBÁT, Miroslav. *K 440. výročí dolnoštěpanické pily*. Posel zpod Žalého 4/2001, s. 12; LOKVENC, Theodor. *Toulky krkonošskou* minulostí. Hradec Králové: Kruh, 1978, s. 163; SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 162; *Kronika Dolních Štěpanic*. Posel zpod Žalého 3/2006, s. 9. Srv. též odkazy u Zubatého mlýna čp. 27.

150 Originál se nachází ve Státním rakouském archivu ve Vídni. Viz pozn. č. 14. Za fotokopie děkujeme Mgr. Jiřímu Kubovi (SOA Zámrsk).

151 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 165–166; LOKVENC, T., *Toulky*, s. 163, 197.

152 Nový hasičský sbor z Horních Štěpanic měl svůj první protipožární výjezd roku 1911 právě k dalšímu požáru na hraběcí pile.

153 Jeden cent moučky tehdy stál 2 zl. 50 kr.

154 SOkA Semily, fond AO Dolní Štěpanice, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, KR-300, s. 163–164; KUBÁT, M., *K 440. výročí*. Posel zpod Žalého 4/2001, s. 12; LOKVENC, T., *Toulky*, s. 163.

155 *Seznam a mapa vodních děl,* seš. 8, s. 16.

156 KUBÁT, M., *K 440. výročí*, s. 12.

157 Na základě informací současného majitele níže stojící pily Františka Šmída z Dolních Štěpanic čp. 72.

158 *Album DŠ*; Portál Státní správy zeměměřictví a katastru – *Nahlížení do katastru nemo-*

vitostí ČÚZK. Areál provozu pily a vodního díla je zachycen na půdorysném nákresu Ludvíka Schmida. SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 29, situační plán ze dne 24. 6. 1875.

[159] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 102, technická průvodní zpráva ze dne 30. 9. 1913; hydrotechnický výpočet turbiny ze dne 16. 8. 1913. Projekt vodního díla továrny firmy V&F Kaván v Dolních Štěpanicích, čís. j. 539/II s přílohami. Znovu byly tyto dokumenty předloženy komisi při vodoprávním řízení 22. 9. 1921. Ke schválení okresním hejtmanstvím v Jilemnici došlo dne 26. 9. 1921.

[160] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 102, protokol ze dne 22. 9. 1921.

[161] Výpočty, plány a nákresy v téže citované složce SOkA v Semilech.

[162] Prospekce na místě proběhla díky majiteli objektu p. Erlebachovi za asistence D. Veverky.

[163] Bohumil Zelinka (1892–1948), syn tkalce Antonína Zelinky (†1919). Ženatý byl s dcerou podruha Františka Ďouby. *Album DŠ.*

[164] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 83, opis protokolu ze dne 17. 6. 1926; schvalovací listina s podmínkami čís. 15385 ze dne 20. 7. 1926. Podoba technické stavby a vodního díla zaměřena v plánu na zařízení vodního díla na p. p. č. 745/1 a 743 pro Boh. Zelinku v Dolních Štěpanicích, Jilemnice 1926.

[165] *Seznam a mapa vodních děl*, seš. 8, s. 16. K vodnímu dílu a energetickému řešení viz též objekt metrárny čp. 102.

[166] Výrobce likérů Štěpán Havlíček (1866–1942) byl synem mlynáře Josefa Havlíčka (1827–1900). Jeho syn Štěpán (1898–1963) pak po otci vedl hostinec dál a byl celkem čtyřikrát ženatý. Poslední manželkou mu byla Božena Martincová, vdova po mlynáři Havlíčkovi (†1938). *Album DŠ.*

[167] Podle současného majitele pozemku Tomáše Seidla došlo k demolici objektu roku 2000. Na mapovém serveru mapy.cz leteckého mapování fy Geodis Brno z let 2001–2003 je objekt ještě zachycen.

[168] GERSTNER, Miloš st. *Divadlo, ach divadlo!* Posel zpod Žalého 4/2000, s. 1–2; 5/2000, s. 2.

[169] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 91, nález OÚ v Jilemnici č. j. 22.982 – 11–?/181 ze dne 8. 10. 1934.

[170] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 91, kolaudační nález OÚ v Jilemnici č. j. 20762 ze dne 8. 9. 1936.

[171] SOkA Semily, fond Horní Štěpanice, Pamětní kniha obce Horních Štěpanic, sv. II., KR-665, s. 50; SOkA Semily, fond OA Dolní Štěpanice, KR-300, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, s. 242; *Kronika Dolních Štěpanic.* Posel zpod Žalého 2/2003, s. 9; POCHOP, J. *Tak to vidím já.* Posel zpod Žalého 3/2009, s. 23; HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 155.

[172] VAŘEKA, Josef – FROLEC, Václav. *Lidová architektura.* Encyklopedie, 2. přepracované vydání. Praha 2011, s. 184–185. ISBN 978-80-247-1204-8; ŠTĚPÁN, Luděk. *Chalupy, zemědělské a technické stavby lidu na Chrudimsku*. Metodická neperiodická tiskovina. Pardubice, 1987, s. 52.

[173] *Tereziánský katastr český*, sv. I. Rustikál (kraje A–CH). Praha 1964, s. 169, pozn. 25.

[174] SVOBODA, Jiří – VAŠKŮ, Zdeněk – CÍLEK, Václav. *Velká kniha o klimatu zemí Koruny české.* Praha: Regia, 2003. ISBN 80-86367-34-7.

[175] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 119.

[176] HANUŠ, O. P., *Benecko,* s. 89, 207, 213.

[177] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57, listina ze dne 27. 2. 1875.

[178] SOkA Semily, fond OÚ Jilemnice, vodní kniha, inv. č. 1497, kart. 324, složka Dolní Štěpanice čp. 57, úmluva prodeje a koupě ze dne 21. 12. 1862.

[179] Tamtéž. Od r. 1848 mu patřil dům čp. 57, nad budoucím mlýnem, ale už r. 1842 je na indikační skice uveden jako majitel pozemků kolem olejny.

[180] SOkA Semily, fond OA Dolní Štěpanice, KR-300, Pamětní kniha obce Dolních Štěpanic, s. 118 – 119; *Kronika Dolních Štěpanic.* Posel zpod Žalého 4/2005, s. 6.

[181] Za informace k jezu děkujeme M. Pohořalému, za provedení zaniklými mlýny na Cedronu R. Tomášové, za dokumentaci SOkA v Semilech a za odbornou konzultaci Mgr. Š. Maškové Janotové a D. Veverkovi.

Přemysl ŠPRÁCHAL – Miloš GERSTNER: ***Mühlen und weitere Wasserbauwerke am Cedron-Bach und im Gebiet von Benecko***

Benecko (Benetzko) und der Flussbereich des Cedron-Baches befindet sich am südlichen Rand von dem westlichen Teil des Riesengebirgsnationalparks. Geschichtlich handelte es sich um einen Teil des zusammenhängenden Besitztums der Adelsfamilie Waldstein. Aus deren Herrschaftszeit haben wir von Wasserbauwerken nur ein herrschaftliches Sägewerk und eine Mühle belegt, die auch in der späteren Zeit existierten. Die ersten Erwähnungen von ihnen erscheinen erst im Laufe des 16. Jahrhunderts.

Wohl durch ungünstige klimatische Bedingungen gingen bereits am Anfang des 18. Jahrhunderts zwei bäuerliche Mühlen mit zwei Ölpressen wegen Wassermangel ein. Trotzdem der Wasserdurchfluss des Cedron-Baches, außer seiner Einmündung in die Jizerka (Kleine Iser), nicht mal 100 l/s erreicht, entstanden hier im Laufe der Zeit mehr als zehn Wasserbauwerke.

Den größten Aufschwung des Müllerwesens verzeichnen wir im ersten Drittel des 19. Jahrhunderts, als im verfolgten Gebiet fünf neue Mühlen gebaut wurden. Dabei ist interessant, dass drei Mühlen zum Antrieb gleichzeitig zwei Mühlgräben nutzten. Eine weitere Welle der Errichtung von neuen Wasserbauwerken kam erst während der Ersten Republik. Damals entstanden weitere drei Bauwerke, welche die Wasserlaufenergie nutzten, keines davon betraf jedoch das Müllerwesen. Die gesamte Betriebsorientierung veränderte sich in dieser Zeit bereits zu anderen Produktionstätigkeiten. Der Untergang der Blütezeit des Getreidemahlens kann bereits am Ende des 19. Jahrhunderts bemerkt werden, was keine lokale Tendenz war, sondern das ganze Gebirgsvorland betraf. Der Untergang der Wassermühlen hatte eine Reihe von Ursachen, von Unrentabilität über die Produktionstransformation bis zur technischen Insuffizienz. Alle Mühlen machten einen Modernisierungsprozess des Wassermotors durch. Den letzten drei funktionsfähigen Mühlen machte erst das kommunistische totalitäre Regime nach dem Zweiten Weltkrieg ein Ende. Gegenwärtig nutzen den Wasserlauf nur zwei Anlagen zur Stromerzeugung.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Poustevník v Libosadě

Lokální fenomén pohledem historie a prozaické folkloristiky

Pavel Kracík

Úvod

Těžko bychom hledali v Jičíně člověka, který by neznal ono odlehlé, tajuplné zákoutí v horním Libosadě.[1] Magický cíl, k němuž po mnoho desetiletí směřovaly na svých vycházkách generace rodičů a prarodičů se svými dětmi a vnuky. Dřevěná socha poustevníka, jenž vypadal jako živý a který mlčky a nehnutě seděl zahloubán do řádků Písma svatého v příšeří své poustevny uvnitř staré grotty, vábila malé i velké návštěvníky. U dětí budila respekt, jitřila fantazii a vzbuzovala napjaté vzrušení, pro dospělé znamenala nostalgický návrat do dětství. Tajemná atmosféra místa, jeho specifický a podmanivý genius loci však působil na všechny bez rozdílu věku.[2] „*Už nikdy a nikde jsem pak neviděl věž vyšší, než je Valdická brána, zahradu zelenější, než byla ta dědečkova, a koutek tajemnější, než je poustka v Libosadu*,"[3] napsal na sklonku života spisovatel Václav Čtvrtek, když vzpomínal na svůj dětský pobyt strávený během první světové války u svého dědečka Václava Fejfara v Jičíně (obr. 1, 16).

Lokalizace grotty s eremitáží

Dva kilometry severovýchodně od Jičína, na konci známé lipové aleje, se rozkládá areál bývalé Valdštejnovy zahrady při Valdické oboře, tradičně nazývaný Libosad. Kořeny tohoto názvu sahají až k samotnému vzniku zahrady, pro niž se ve stavebních registrech z roku 1630 opakovaně užívá označení *lustgarten*.[4] Historický park je znám především díky tzv. Lodžii, jak je ne zcela výstižně označován manýristický objekt Valdštejnova casina s loggií (sallou terrenou).[5] Reprezentativní letohrádek spolu s přiléhajícím dvorem, zahradou a oborou tvoří kompoziční součást mimořádného krajinného konceptu, který v prostoru Jičínské kotliny realizoval frýdlantský vévoda Albrecht z Valdštejna. Komplex těchto architektonicko-urbanistických, krajinných, duchovních a astronomických vztahů vešel v posledních

dvou desetiletích v obecné povědomí pod označením *Valdštejnova barokní komponovaná krajina Jičínska*.[6]

Valdštejnovu zahradu obíhala zděná ohradní zeď, jejíž podélné strany byly v relativně pravidelných rozestupech členěny grottami. Dvě největší, centrálně komponované grotty stávaly v rozích prvního parteru, do dnešních dnů se však dochovala pouze jedna v severovýchodním rohu Libosadu.[7] Nedokončený objekt je centrálou na půdorysu řeckého kříže, která měla být původně zaklenuta. Příčinou Valdštejnovy předčasné smrti roku 1634 byly ale veškeré stavební práce zastaveny. Nad grottou byl vztyčen pouze provizorní krov, jenž měl být pokryt měděným plechem.[8] Na stavbu hrubého nepravidelně vyzdívaného zdiva grotty bylo použito lomového pískovce, pocházejícího z některého ložiska permských pískovců v okolí Železnice, Kyjí nebo Lomnice nad Popelkou.[9] Mělké obdélné niky na konci ramen řeckého kříže jsou překlenuty půlkruhovými cihelnými pasy. Mezi rameny řeckého kříže se potom nacházejí diagonálně umístěné čtyři menší půloválné niky s konchami, zaklenutými rovněž z cihel. Povrch interiéru je členěn vystupujícími hrubými kvádry a velkým počtem kapes ve zdivu, koncipovanými jako nosné prvky štukové krápníkové výzdoby, jejíž analogii nalézáme např. v grottě u Valdštejnského paláce na pražské Malé Straně.[10] Do středu mělkých obdélných nik hned pod půlkruhovými cihelnými pasy byla zřejmě dodatečně proražena tři obdélníková okna. V hlavní, čelní nice proti zamřížovanému vstupu do grotty (obr. 2) se nachází diskutovaný objekt poustevny s dřevěnou sochou poustevníka.

Původ sochy – lidová atrakce na pomezí doznívajícího baroka a nastupujícího romantismu

Klíčový historický pramen, který jako jediný přibližuje okolnosti a dobu vzniku libosadské eremitáže, představují zápisky knížecího zahradníka Josefa Sekáče (1835–1903), jenž působil v Libosadě v letech 1867–1894. Vzácný rukopis se v první polovině dvacátých let 20. století nacházel ve vlastnictví jeho syna Julia, řídícího učitele v Jičíněvsi, od něhož si ho tehdy zapůjčil Antonín Houba (1881–1968), jičínský gymnaziální profesor, regionální historik a činorodý člen Musejního spolku v Jičíně.[11] Houba rukopis excerpoval a pořízené výpisky následně použil ve své studii o Libosadu a Valdické oboře, otištěné v letech 1926–1927 na stránkách vlastivědného sborníku *Náš domov*.[12] Další osudy Sekáčových zápisků nebyly známy a rukopis byl půl století pokládán za ztracený. Veškeré informace o vzniku poustevníkovy sochy a její nejstarší historii tak byly k dispozici pouze zprostředkovaně prostřednictvím Houbova článku.[13] Teprve v polovině srpna 2016 se řediteli Státního okresního archivu v Jičíně Karlu Chutnému podařilo šťastnou náhodou objevit rukopisné *Poznámky* Josefa Sekáče v obsáhlém a dosud neuspořádaném fondu *Soudobá dokumentace okresu Jičín*.[14] Z nálezu vyplývá, že rukopis, k němuž je přiložen i korpus úředních listin dokumentujících Sekáčovy životní osudy a úspěšnou profesní dráhu, se do vlastnictví rodiny již nikdy nevrátil. Antonín Houba si ho velmi pravděpodobně se svolením Julia Sekáče buďto ponechal, nebo dlouhodobě zapůjčil k důkladnému studiu, které zúročil ve své stati *Josef Sekáč: K dějinám ovocnictví na*

Jičínsku, vydané roku 1938 na stránkách *Sborníku Musejního spolku v Jičíně*.[15] Do archivu Musejního spolku v Jičíně nebyl Sekáčův rukopis zanesen. Jeho další osudy v kontextu zániku spolkové činnosti v padesátých letech 20. století[16] a způsob, jakým se dostal do Státního okresního archivu v Jičíně, lze proto jen domýšlet.

Rukopisné *Poznámky* jsou vedeny po jednotlivých letech, kdy je formou krátkých záznamů vždy stručně popsána Sekáčova ovocnářská činnost v daném roce. V další části rukopisu nalezneme seznam pěstovaných odrůd ovocných dřevin. Jednostránkový text věnovaný historii libosadského poustevníka se tak konceptu *Poznámek* nápadně vymyká, a to nejen svým rozsahem, ale i tematickým zaměřením. Dává tušit Sekáčovo silné zaujetí a osobní vztah k této památce, které před námi vystoupí v plné síle při čtení jeho řádků. Popis historie eremitáže a grotty zakomponoval Josef Sekáč mezi záznamy událostí roku 1887 a 1888, popisovaných na předchozí straně, a záznamy z let 1889–1891, které jsou uvedeny na straně následující. Jedná se o tři různé zápisy,[17] lišící se svým obsahem, délkou i dobou pořízení.

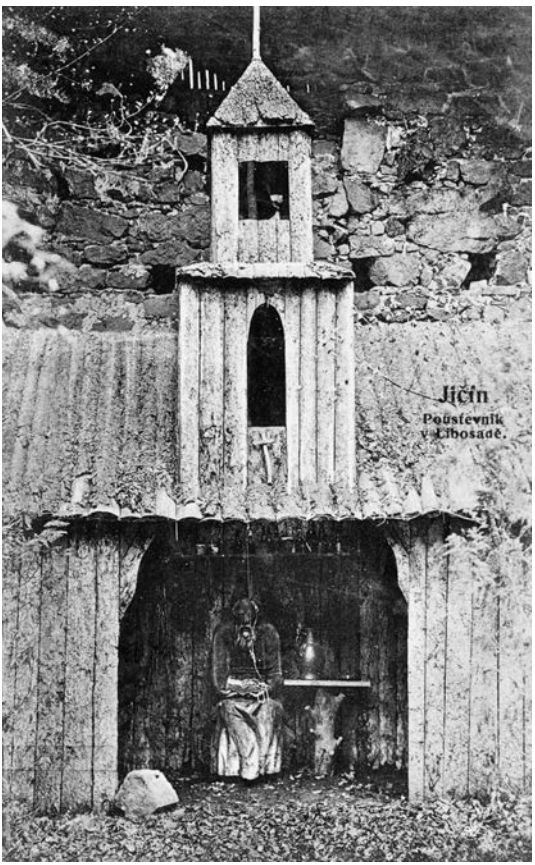

Obr. 1. Poustevník v Libosadě. Přelom 19. a 20. století, fotografická pohlednice prošlá poštou dne 14. 7. 1908. Soukromá sbírka Karla Čermáka.

První z nich, nejrozsáhlejší a také nejvýznamnější zápis, přibližující okolnosti vzniku sochy a podíl Josefa Sekáče na její obnově roku 1875, nese ve svém závěru dataci 13. ledna 1887 a autorův podpis. Josef Sekáč v něm uvádí:

„Též sluší zaznamenati původ Poustevníka v Libosadě, kterou zprávu mám od starých lidí, pamětníků toho, z jistého pramene. V roku 1780 byl zde jakýsi zahradník jménem Sitauer, který mimo zahradníka též byl řezbář a zároveň též v Libosadě hostinským (to dříve, jak sem od pamětníků slyšel, bývalo, že zde zahradník ‚šenkoval' pivo). Že mu ‚kšeft' váznul a málo vydělal, napadla mu náhodou (když jednou vítr porazil lípu) šťastná myšlenka, a on z té lípy vyřezal tohoto poustevníka, a aby si zase lidé do hostince navedl, dal ho do této tak známé ‚pousevny'; (která, jak znalci tvrdí, měla býti koupelí držitelem toho panství (Waldštýna neb kartuziánů). To se mu prý také povedlo, že se přicházelo obecenstvo dívat na poustevníka a zároveň na pivo přišli. "[18]

Z textu je patrné, že rok 1780 nelze chápat jako přesné datum vytvoření dřevěné plastiky, jak se v minulosti domnívala řada badatelů,[19] ale pouze jako orientační určení doby, kdy měl na postu knížecího zahradníka v Libosadě působit „*jakýsi Sitauer*". Bohužel postrádáme bližší informace, jež by konkretizovaly, kdy měl Josef Sekáč tuto „*zprávu* od *starých lidí, pamětníků toho*" vyslechnout, kdo byli jeho informátoři, eventuálně o jaká svědectví se jejich tvrzení opírala. Josef Sekáč mohl

Obr. 2. Grotta v severovýchodním rohu Libosadu.
Foto Karel Řezníček, 1928. Soukromá sbírka Karla Čermáka.
Vstup do grotty je od roku 1888 tradičně uzavírán mohutnou mříží z kulatiny.
V popředí starý vaz (jilm), jehož mrtvý pahýl se u grotty nacházel ještě
v osmdesátých letech 20. století. K jeho odstranění došlo v průběhu léta roku 1988.

nepochybně hovořit se staršími osobami, které se ještě pamatovaly na působení hostinského Sitauera a jeho novou atrakci, je však nepravděpodobné, že by mohly být přímými svědky vzniku dřevěné sochy. V tomto případě musí být brána v potaz značná časová distance, dělící Sekáčovy informátory od vzpomínaných událostí. Upřesnění datace vzniku sochy by snad mohlo v budoucnu přinést vymezení časového rámce Sitauerova působení ve službách Trauttmansdorffů. Sitauer nemusel být nutně ani zahradník, ale pouze místní hostinský.[20] Oslovení pamětníci sice Josefu Sekáči tvrdili, že tu v minulosti *zahradník „šenkoval" pivo*, leč z písemných pramenů vyplývá, že funkci hospodského a zahradníka většinou vykonávaly v Libosadě dvě různé osoby s vlastním služebním bytem. V inventáři z roku 1770 je uvedeno, že v bývalé lázni (objekt Čestného dvora) bydlí šenkýř, je tu šenkovna a ve střední části potom velká, *„nově vystavěná šenkovna"* o pěti oknech. Šenkýř tu má komory, kuchyň, maštal; bydlí tu též zahradník. Inventář z roku 1839–1841 stále hovoří o tom, že v zahradním domě (Čestném dvoře) je hostinec vybavený četným inventářem a dřevěnou kruchtou pro muzikanty v šenkovním sále; je tu též šenkýřovo obydlí. Zahradník a jeho pomocník v té době naopak bydleli v křídle na straně k Jičínu.[21] Čistě hypoteticky nelze vyloučit ani krajní eventualitu, podle níž nemusí být jméno zahradníka Sitauera autentické. Informátoři, s nimiž Josef Sekáč hovořil, mohli na základě matných vzpomínek a starších vyprávění omylem přiřknout libosadskému zahradníkovi a tvůrci sochy poustevníka jméno Situaer, které však ve skutečnosti náleželo staviteli Georgu Sittauerovi, jenž kolem roku 1800 pracoval pro Trauttmansdorffy a který pro ně v té době mimo jiné vyhotovil detailní plány areálu Libosadu.[22]

Zcela klíčovou se jeví informace, podle níž měla socha poustevníka vzniknout jako lákadlo, jímž si chtěl zručný lidový řezbář Sitauer přilákat více hostů do svého šenku. Funkci atrakce mohla plastika plnit za předpokladu, že by zpodobňovala někoho neobvyklého, s kým se již nebylo možné v každodenním životě setkat. Z toho lze odvodit, že socha musela být pořízena nejspíše až po vydání dvorského reskriptu císaře Josefa II. z roku 1782, kterým bylo zakázáno působení poustevníků – terciářů mendikantských řeholí a současně zrušena kongregace bratrů poustevníků sv. Ivana.[23] Po vydání císařského patentu zakazujícího poustevnictví začaly vrchnostenské úřady tento jev přísně postihovat. Případné rozšíření lehce provokativní zprávy o nenadálém usídlení poustevníka v libosadské grottě proto mohlo působit jako lákadlo, přivádějící do Sitauerovy hospody nejednoho zvědavého hosta. Spíše než jako vtipná provokace mohla ale socha dřevěného eremity vzniknout jako nostalgická a lehce sentimentální reminiscence barokního poustevnictví – zaniklého náboženského fenoménu, s nímž se sice mnozí ještě v relativně nedávné době běžně setkávali, který ale nenávratně patřil minulosti. Postava poustevníka mohla fungovat jako poutavá připomínka zašlých časů, symbol obsahující prvek nostalgie, sentimentality a nádechu romantična.

Vznik plastiky lze klást nejspíše ke konci 18. století. Zcela vyloučit nelze ani eventualitu, že byla vytvořena v průběhu prvního decennia 19. století. Pozdější pořízení sochy by již Sekáčovi pamětníci nepochybně zaznamenali, navíc existence poustevny je prokazatelně doložena k roku 1813, kdy si ji v podvečer 14. června

osobně prohlédl rakouský císař František I. v rámci velkolepé národní slavnosti, odbývané v Libosadě na panovníkovu počest.[24] Lidová dřevořezba poustevníka tak na jednu stranu vychází ještě z barokní kultury, která měla v lidovém umění dlouhý dozvuk, současně se ale svým charakterem a funkcí atrakce blíží k projevům nastupujícího preromantismu či raného romantismu (obr. 3).

Velmi zajímavou analogii k libosadské eremitáži představuje poustevna, jež stávala ve farní zahradě v Poleni na Chuděnicku (okr. Klatovy) v době působení děkana a biskupského vikáře Ignáce Hrbka (1806–1844). „*Poustevna ze dřeva zbudo-*

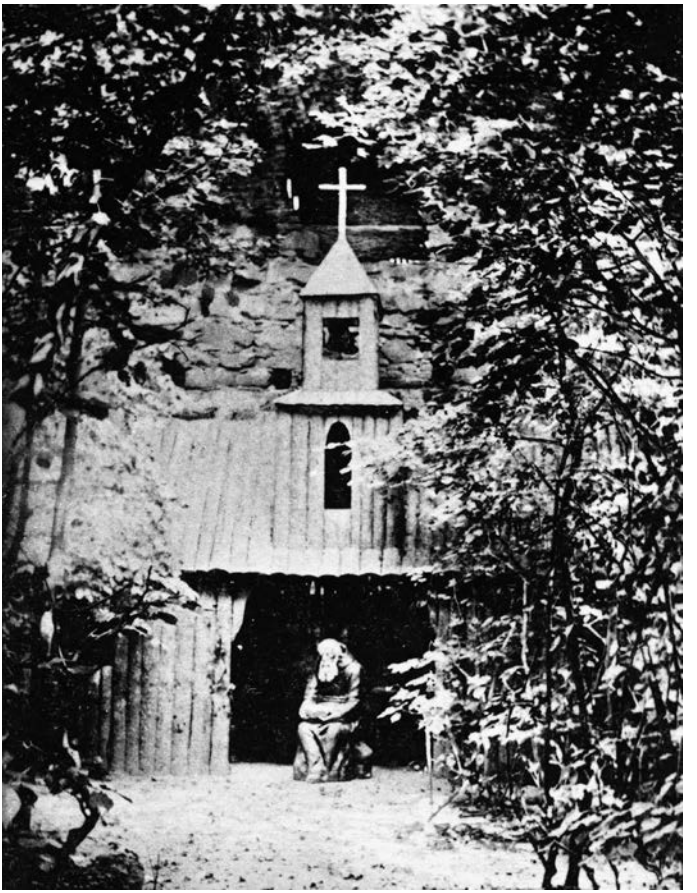

Obr. 3. Jeden z vůbec nejstarších fotografických záběrů poustevny v Libosadě, pořízený koncem 19. století. Výřez z pohlednice prošlé poštou 2. 5. 1900. Soukromá sbírka Karla Čermáka. Snímek mimo jiné dokumentuje velmi hustou vegetaci v interiéru grotty koncem 19. a počátkem 20. století, o níž se poeticky zmiňuje Čeněk Kalandra ve své knize Z výletů po Jičínsku z roku 1890.

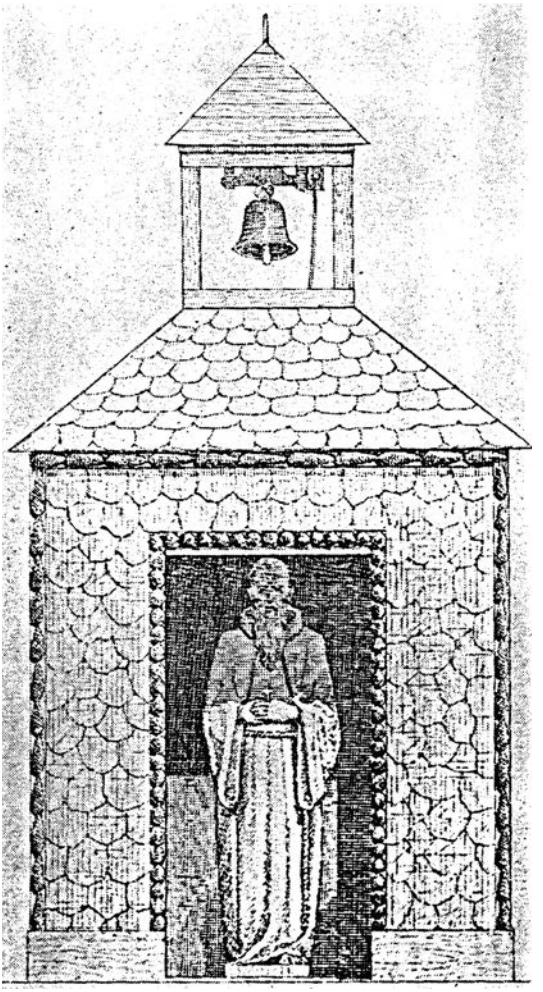

Obr. 4. Poustevna ve farní zahradě v Poleni na Chuděnicku (okr. Klatovy). Nedatovaná kresba. (HOSTAŠ, Karel. O poustevnách a poustevnících na Šumavě a v Pošumaví. ČSPSČ, 1925, roč. 33, s. 32).

vaná, korou lesních stromů obitá, v rozích a při vchodu i v okénkách lesními šiškami a krakorkami zdobená, s vížkou na střeše a zvonečkem z pálené hlíny na vížce, opatřena byla uvnitř lavičkou a při ní proti vchodu stála ze dřeva řezaná postava poustevníka bílých, dlouhých vousů s rukama sepjatýma na hnědém hábitu, s cingulem a růžencem. Proti poustevně zvedal se vkusný osmiboký altán s polokulovou střechou, z níž do výše čněl hrot s půlměsícem a hvězdou nad ní. Nad vchodem do altánku latinskými slovy vítáni byli hosté děkanovi, kteří častěji scházeli se tu ku přátelským dýchánkům hudebním, zpěvním i ku hrám společenským. Zvonečkem z poustevny svoláváni byli sem do altánku k svačině přátelé děkanovi, jichž jména zachovala se nám v písni, kterou ku poctě děkana Hrbka složil klatovský pan bratr jeho děkan a vikář Fr. Jelínek r. 1822.“[25] Pokud informace o svolávání děkanových přátel zvonečkem

z poustevny pochází ze zmiňované písně vydané roku 1822, což se jeví jako pravděpodobné, potom můžeme vznik poleňské poustevny klást nejspíše do druhého decennia 19. století. Objekt zanikl v sedmdesátých letech 19. století. Při pohledu na jeho dobové vyobrazení (obr. 4, 5) nelze přehlédnout nápadnou podobnost s libosadskou eremitáží.

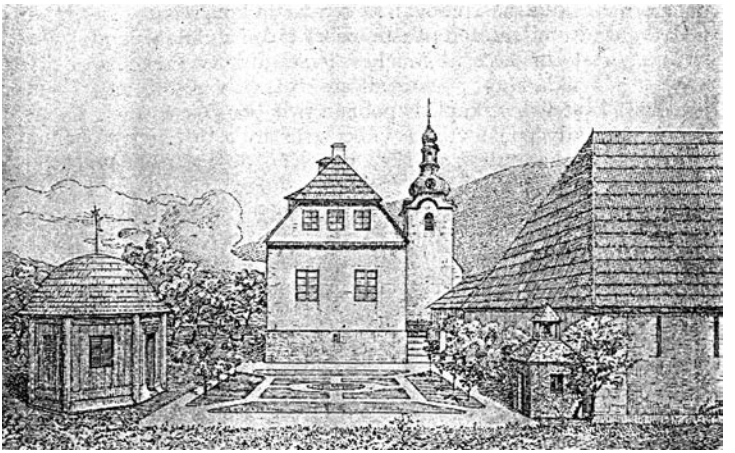

Obr. 5. Umístění poustevny v rámci parkově upravené farní zahrady v Poleni na Chuděnicku (okr. Klatovy). Nedatovaná kresba. (HOSTAŠ, Karel. O poustevnách a poustevnících na Šumavě a v Pošumaví. ČSPSČ, 1925, roč. 33, s. 29).

Klasickou ukázku romantického uchopení tématu poustevnictví představuje skalní sídlo Sloup v severních Čechách. Skalní suk, jenž v 18. století fungoval jako barokní eremitáž, byl záhy po zrušení pousteven od roku 1794 transformován tehdejším majitelem Filipem Josefem Kinským na výletní místo. Po jeho smrti pokračoval v započatém díle jeho synovec Karel Kinský, jenž nechal někdy mezi lety 1827–1831 v rámci zatraktivnění lokality předělat zdejší grotty, do nichž umístil dřevěné figuríny poustevníků. V jedné místnosti mohli návštěvníci spatřit modlícího se poustevníka, v druhé ležel na mechovém lůžku zemřelý poustevník a ve třetí místnosti byla postavena poustevníkova mohyla, za níž byla pověšena tabule s romantickou básní, oslavující smrt jako nejlepšího přítele. Ve stejné době byla na vrcholové plošině u malé okrasné zahrady instalována ze dřeva vyřezaná socha poustevníka, hledícího dalekohledem k nedaleké Samuelově jeskyni. Plastika ztělesňuje nejslavnějšího sloupského poustevníka a zdejšího rodáka Samuela Görnera, jenž se při svém poustevnickém životě věnoval výrobě dioptrických skel a který před příchodem na sloupskou eremitáž v roce 1735 pobýval sedmnáct let v nedaleké, do pískovcové skály vysekané prosté poustevně, která po něm byla pojmenována Samuelova jeskyně. V roce 1866 byla plastika rozstřílena pruskými vojáky,

kteří z daleka viditelnou dřevěnou sochu s dalekohledem považovali za živého špióna. Teprve v roce 1881 nechala hraběnka Františka Kinská, rozená Hartigová, instalovat na vrcholu Sloupu její kamennou repliku.[26]

Vrcholně romantickou eremitáž s figurou poustevníka lze dodnes shlédnout v Lochotínském parku v Plzni. Počátky největšího plzeňského parku spadají do roku 1832, kdy byla z podnětu purkmistra Martina Kopeckého založena Akciová okrašlovací společnost, s cílem získat kapitál na zakoupení pozemků pro jádro budoucího parku a výstavbu lázeňských budov u zdejšího léčivého pramene. Lázně byly uvedeny do provozu již roku 1834. Poté následovaly rozsáhlé terénní a sadové úpravy lázeňského parku, jehož ústředím se v polovině třicátých let 19. století stala do pískovcové skály vytesaná umělá jeskyně, upravená jako romantická poustevna se sádrovou sochou poustevníka Lochoty. Vousatý poustevník tu sedí u stolu zahloubán do četby, vedle něho je na stole položena lidská lebka a postaven džbán s vodou, na stěně jeskyně je zavěšen krucifix. Německý spisovatel Ewald Dietrich, který pobýval v Plzni na delší návštěvě u purkmistra Kopeckého, se tu měl seznámit s pověstí o lochotínském poustevníkovi, jež údajně kolovala v četných opisech mezi zdejšími měšťanskými rodinami. Dietrich námět literárně zpracoval v romantickém historickém románu *Die Werschowitze: Historisch-romantisches Gemälde aus Böhmens Vorzeit*, resp. v druhé části druhého dílu, která vyšla v Lipsku roku 1837 a nese název *Der Einsiedler des Lochotins, oder, Pilsens Bürgertreue und Tapferkeit: Historisch-romantisches Gemälde aus dem 14. Jahrhundert*. Dietrichův rytířský román posléze ovlivnil místní folklorní tradici. Socha poustevníka byla zničena zřejmě v šedesátých či sedmdesátých letech 20. století. K její obnově došlo zásluhou členů neformálního sdružení Maják Plzeň, kteří 22. prosince 2013 slavnostně v lochotínské poustevně zpřístupnili novou polychromovanou sádrovou sochu poustevníka Lochoty. Ta byla vytvořena na základě dobových materiálů studenty oboru *Prostorový design a sochařství* plzeňské Soukromé střední uměleckoprůmyslové školy Zámeček pod vedením uměleckého ředitele, akademického malíře, sochaře a restaurátora Jaroslava Šindeláře.[27]

Zatímco všechny tři výše jmenované lokality můžeme prokazatelně označit za výtvory romantismu, charakter libosadské poustevny není zcela jednoznačný. Původ objektu je poměrně raný, spadá na pomezí doznívajícího baroka a teprve nastupujícího romantismu. K umístění poustevníkovy sochy v areálu knížecí zahrady musel být nepochybně vydán formální souhlas Trauttmansdorffů, vznik plastiky i její instalace jako atrakce jsou ale produktem tradiční lidové kultury. Absence písemných pramenů detailněji přibližujících vznik a fungování objektu, stejně jako absence grafického vyobrazení původní architektury poustevny, výtvarného ztvárnění Sitauerova poustevníka i celkové kompozice zátiší zásadním způsobem limituje naše interpretační možnosti. Svou funkcí atrakce i zjevnou analogií k poleňské poustevně se libosadská eremitáž přibližuje k prvotním projevům raného romantismu, čímž představuje nesmírně zajímavý objekt, jeden z nejstarších svého druhu[28] v Čechách a také jeden z mála dochovaných.

Historie eremitáže od počátku 19. století do roku 1989

S nástupem romantismu, který tematizoval motiv poustevnictví, se v průběhu první poloviny 19. století stala libosadská eremitáž vpravdě romantickým zátiším. Zda v té době prošel objekt poustevny nějakými úpravami, není známo. Jediným dostupným pramenem dokumentujícím jeho historii jsou stále rukopisné *Poznámky* Josefa Sekáče:

„A ten poustevník tam vydržel sedět až asi do roku 1845. Později když ho rozpustilci příliš zohavili, nos mu uřízli, knihu pořezali a nohu urazili, tak ho dal můj předchuce Václav Baier odnést na sennou půdu, a tam byl až do roku 1867. A já sem ho nechal snést zase do Salonu, konečně chtěl sem ho míti zase v poustevně, ale kde ho nechat opravit? Jedenkrát v hostinci v Kartouzích při společnosti c. k. ouředníků, pánů Ant. Breuera ředitele, Eduarda Potůčka správce a Václava Kabáta controlora, při řeči sem povídal, že bych toho starého poustevníka, aby památka se udržela, dal na své místo, ale že jest příliš zohaven, a řečení páni hned se mně ochotně nabídli, že mne ho nechají skrze trestanci obnovit, tedy se také stalo, že ho nechali jak se patří vše vylepšit a též řádně obarvit, což dříve byl jen nebarven, a jest zase od roku 1875 na svém místě. Též také zdaleka obecenstvo se přišlo na ten nový zjev se dívat. Též také naše milovaná vrchnost, když přijela z Kamenice do Libosadu, neopomenula s jejichmi dítkami se přijít podívat. Bylo by velmi žádoucí, by se tato památka udržovala a co možná se šetřila.“[29]

Zhruba dvě desetiletí trvající deponace v prostorách senné půdy nepochybně uchránila poškozenou sochu nepříznivého vlivu klimatických podmínek a prodloužila tak její životnost. V říjnu 1867 nastoupil po Václavu Baierovi na místo knížecího zahradníka v Libosadě již mnohokráte zmiňovaný Josef Sekáč (1835–1903). Krátce po svém nástupu ještě roku 1867 nechal snést poničenou sochu dolů ze senné půdy a umístil ji v *Salonu*, jak se tehdy říkalo Lodžii. Spisovatel Karel V. Rais později vzpomínal, kterak ho jako jedenáctiletého hocha tatínek stěhoval dne 29. září 1870 z rodného Bělohradu na studia do Jičína a jak ještě téhož dne navštívil Libosad a Valdštejnskou lodžii, kde mu kamarádi *jedněmi skleněnými dveřmi ukázali, že tam v sále mezi nejdivnějším haraburdím sedí i dřevěný poustevník*.[30] Díky Sekáčově osobní invenci a konexím byla v roce 1875 socha poustevníka opravena a vrácena na původní místo v libosadské grottě, kde se začala opět těšit velkému zájmu široké veřejnosti.

V tomto momentě Josef Sekáč své pojednání o historii libosadského poustevníka ukončil a nám nezbývá, než se pokusit zodpovědět proč. Třebaže byl zápis pořízen až počátkem roku 1887, Josef Sekáč v něm opomenul zmínit velmi důležitou opravu plastiky, o níž nepochybně věděl a ke které došlo na přelomu let 1882–1883, kdy byla s největší pravděpodobností pořízena zcela nová socha poustevníka. Kompletní rekonstrukci poustevny v roce 1888 potom Sekáč doslova odbyl krátkým a strohým přípiskem,[31] který kontrastuje s předchozím zápisem. Vysvětlení nezvyklé situace nabízejí hned dvě hypotézy. Podle té první již Josef Sekáč nenesl na opravě sochy a poustevny v letech 1882–1883 a 1888 zásadní podíl a tudíž ani neměl potřebu se o těchto událostech blíže rozepisovat. Naopak pro druhou hypotézu není míra Se-

káčových zásluh a osobní zainteresovanosti rozhodujícím faktorem. I kdyby měl Sekáč na obnově sochy na podzim roku 1882 nemalý podíl, mohl ji ve svých zápiscích pominout, neboť v jeho očích nemusela hrát natolik důležitou roli, jako oprava v roce 1875. Tehdy se totiž rozhodlo o samotné existenci eremitáže. Pokud by Sekáč nenechal poustevníka opravit a znovu umístit do grotty, místo by nejspíše zaniklo. Všechny následné opravy, jakkoliv zásadní, proto mohly v jeho očích představovat už jen zásahy udržovacího charakteru. Sekáč tak mohl chtít pouze akcentovat vý-

Obr. 6. Druhá socha poustevníka, vytvořená neznámým vězněm v kartouzské trestnici na přelomu let 1882-1883. Zvětšený výřez z nedatované fotografické pohlednice, přelom 19. a 20. století. Soukromá sbírka Karla Čermáka.

znam opravy v roce 1875 jakožto rozhodujícího momentu pro zachování existence libosadské eremitáže a obnovení kontinuity tradice místa. Vyloučena není ani současná platnost obou hypotéz.

Neuplynulo však ani pět let a dřevěná socha, v dolní části poškozená hnilobou a celá rozežraná červotočem, musela být znovu odstraněna.[32] Tentokrát nalezla azyl ve sklípku pod schodištěm Lodžie, odkud na podzim roku 1882 putovala nazpět do valdické trestnice. Jičínský pekař, písmák a člen řady spolků František Filip vzpomíná: „*Na podzim roku 1882 jsem šel jako chlapec z valdické školy a tu jsem viděl tři trestance vedené dozorcem, z nichž jeden vezl trakař. Šli do Libosadu, jemuž tehdy říkalo se ‚Lustkortna'. Šel jsem za nimi. U sklepa pod Loggií zastavili a vynesli odtud z prostřed stavebního materiálu a jiného haraburdí postavu poustevníka. Pamatuji se zcela určitě, že socha byla dřevěná, značně již zchátralá a od červotoče provrtaná. Na všetečnou otázku nás chlapců, kam ho povezou, odpověděl nám dozorce, tuším p. Knap, že do trestnice a tam že ho budou ‚štafírovati'.*[33]

Na jaře 1883 byl pak „*skutečně řemeslně obnovený*"[34] poustevník znovu umístěn ve své eremitáži. Vzhledem k velmi špatnému stavu zhruba sto let staré dřevěné sochy se lze domnívat, že namísto rozsáhlého repasování byla dožilá plastika nahrazena zcela novou dřevořezbou, jež tvarově kopírovala nebo minimálně napodobovala původní sochu. Pro pořízení nové sochy hovoří zejména fotografické pohlednice z přelomu 19. a 20. století, na nichž je zachycen tehdejší velmi dobrý stav plastiky včetně jemných a přitom ostrých rysů poustevníkovy tváře a vertikální prasklina směřující od jeho pravého ramene až k předloktí, která zjevně vznikla vysycháním dřeva (obr. 6). Roku 1888 nechal Josef Liška (†1897), správce dvorů Obora a Zebín, přestavět zchátralou poustevnu a zamezit přístup do grotty dřevěnou mříží z tenké kulatiny.[35] Josef Sekáč v této souvislosti doslova uvádí: „*V roku 1888 se mu* [poustevníkovi – pozn. autora] *postavila řádná poustevna.*"[36] Z jeho formulace lze usuzovat nejen na kompletní rekonstrukci, ale zřejmě i na změnu dosavadního architektonického pojetí poustevny. Od té doby je celková kompozice zákoutí i architektura poustevny udržována až na malé obměny dodnes,[37] což výmluvně dokládají první kresebné a fotografické pohlednice z přelomu 19. a 20. století.

Po vzniku samostatného československého státu roku 1918 byla socha poustevníka zničena.[38] Stalo se tak nejspíše v rámci tehdejšího masového ničení drobných sakrálních památek, označovaného někdy též jako české revoluční obrazoborectví, které bylo projevem vygradování dlouhodobých, silně antikatolických nálad v české společnosti a současně útokem na objekty nazírané jako symboly svrženého habsburského režimu.[39] Navzdory této skutečnosti lze říci, že okolní obyvatelstvo mělo tajemný kout v Libosadě stále ve velké oblibě, neboť poustevníkovo místo zůstalo prázdné pouhé čtyři roky. Jakmile zjitřené revoluční vášně vychladly, byla roku 1922 neznámým trestancem v kartouzské trestnici vyřezána nová socha.[40] Současně proběhla výstavba nové poustevny. Ta byla dokončena dne 12. října 1922, kdy řemeslník Jaroslav Malý osadil na vrchol věžičky dřevěný kříž, na což upomíná jedna ze zdejších historických rytin (obr. 7).[41] Ještě během října 1922 byl potom do obnovené eremitáže (obr. 8, 9) instalován nový, v pořadí již třetí poustevník (obr. 18).[42]

Obr. 7. Pískovcový kámen zazděný v pravém dolním rohu severovýchodního okna grotty, přesně v úrovni vrcholu dřevěné věžičky poustevny. Rytina byla pořízena řemeslníkem Jaroslavem Malým dne 12. října 1922 při finálním osazení dřevěného kříže na vrchol věžičky jako připomínka úspěšného dokončení výstavby nové poustevny (foto P. Kracík).

Celá rekonstrukce nepochybně proběhla se souhlasem Viléma Hafenbrädla, správce dvoru Obora,[43] samotný podnět k obnově poustevny ale nejspíše vzešel od E. Nechanického, zahradníka místní ovocnářské školky a dvoru Obora, jak dokládá nápis *1922 / OBNOVENO / E. NECHANICKÝ*, vyrytý do jednoho z pískovcových kamenů v pravé části severovýchodní stěny grotty.[44]

Již po dvaceti letech se ale objekt poustevny nacházel v natolik sešlém stavu, že nutně vyžadoval stavební úpravy. Těch se nově ujalo město Jičín, které v roce 1936 odkoupilo grottu spolu s Valdštejnskou lodžií a Libosadem od Karla Josefa Trauttmansdorffa.[45]

Obnova začala již v první polovině prosince 1942, kdy byla socha poustevníka odvezena z Libosadu, aby mohla být důkladně opravena. Informuje nás o tom krátký novinový článek, který překvapivě nevyšel v regionálním tisku, ale v deníku *Lidové noviny* dne 15. prosince 1942.[46] Důvodem, proč tomuto příspěvku stojí za to věnovat bližší pozornost, je skutečnost, že nám jeho pisatel, uvedený pouze zkratkou *sk,* zprostředkovává dávno zapomenutou tradici, udržovanou ve třicátých a čtyřicátých letech 20. století v prostředí studentů jičínských škol:

Obr. 8. Poustevna v Libosadě po obnově roku 1922 (foto Karel Řezníček, březen 1928). Sbírka RMaG v Jičíně, př. č. 16789. V popředí vlevo velký březový kříž zasazený do hromady kamenů.

„V jičínském Libosadě žil před dávnými časy v malé chatrči poustevník. Když zemřel, byla poustevna opravena a byla v ní postavena poustevníkova sádrová figura. Nebylo snad návštěvníka Libosadu, který by nenavštívil také tohoto muže. Byl to poustevník nenáročný, který se spokojil s novým oblekem jednou za několik desetiletí. A právě v těchto dnech poustevna osiřela. Poustevník byl odvezen, aby byl opraven a znovu natřen. K vánočním svátkům bude již v novém hávu. Tento zbožný muž je také patronem jičínských studentů. V době před zkouškami je navštěvován zejména studentkami, které si k němu chodívají vyprosit lepší známku z některého předmětu. A dobrý poustevník prý již několikrát tato přání splnil a stal se tak neposvěceným patronem studentů v Jičíně.“[47]

Zatímco fabulace o původu libosadské poustevny nejspíše vychází ze známé lidové pověsti o kajícím se vrahovi Albrechta z Valdštejna, tvrzení o sádrové figuře je pouze autorovou spekulací, jež nás ale nesmí zaskočit. Realistické pojetí poly-

chromované dřevořezby mohlo některé pozorovatele skutečně mást, ať už se jednalo o návštěvníky, nebo místní obyvatele. Ve stejném roce vyšla např. v deníku *Moravská orlice* reportáž přibližující krásy Českého ráje, v níž autorka zavedla své čtenáře mimo jiné *„do valdického Libosadu se staletými duby ke kamennému poustevníčkovi a jeho jeskynnímu obydlí“*.[48] Pro úplnost pestrého výčtu údajných materiálů použitých na výrobu plastiky zbývá dodat, že v této době již mezi obyvateli Valdic a Jičína

Obr. 9. Poustevna v Libosadě po obnově roku 1922. Fotografická pohlednice prošlá poštou 5. 3. 1934. Soukromá sbírka Karla Čermáka. V dolním okně věžičky je dobře patrná vycpanina havrana.

kolovala pověst, podle níž byla poustevníkova socha vyrobena z rozžvýkané chlebové střídy.

Zda byla oprava poustevníkovy sochy dokončena ještě před Vánocemi roku 1942, jak předpokládal autor článku, není zřejmé. Do libosadské grotty se ale vrátila zcela jistě až počátkem května následujícího roku. Městská správní komise v čele s jejím předsedou Karlem Kloučkem se totiž v roce 1943 rozhodla přistoupit ke komplexní rekonstrukci, během níž nechala chátrající poustevnu zbourat a na nemalé náklady města znovu obnovit.[49] Průběh rekonstrukce detailně popsal sekretář jičínského odboru Klubu českých turistů Miroslav Stumpf ve strojopisné zprávě ze dne 14. září 1943: „*Nově postavená poustevna byla pořízena ze silných dubových sloupů a krajin, střecha pak pokryta prkny a smrkovou korou, kterou daroval továrník Fridrich z Jičína. Figuru poustevníka opravil Josef Záveský, nátěr Jaroslav Pokorný, pomocník lakýrnického závodu Ledabylova z Jičína. Na plechu malovaný obraz Krista na kříži, pocházející prý z kláštera Kartouzského, byl vyčistěn a znovu připevněn. Vycpanou sovu do zvoničky a veverku daroval ředitel hlavní školy chlapecké Josef Kořínek, kameninový džbánek odborný učitel Karel Holman, okresní pověřenec pro výchovu mládeže z Nové Paky. Práce se stavbou započaly 18. 4. a skončeny byly 7. 5. 1943. Na opravách pracovali: Glos Václav, Kabelák František a Fejk Jaroslav. O znovuzřízení získal si zásluhu Josef Kozel, správce městských podniků. Stavbu ochotně řídil Karel Mošna, správce městského hospodářství.*

Pod postranní stěnou poustevny vytesán byl nápis: »Zhotoveno nákladem města 1943«. Za jičínské museum přehlédl úpravu prof. Ant. Houba. Za Klub Českých tu-

Obr. 10. Poustevna v Libosadě po obnově roku 1943 (foto Antonín Brožek, nedatováno). Sbírka RMaG v Jičíně, př. č. 13607. V dolním okně věžičky je zřetelná vycpanina sovy, v levém okně poustevny potom vycpanina veverky. V popředí před březovým křížem je nově umístěna lavička.

ristů odbor Jičín, sekretář M. Stumpf. Celkový náklad na úpravu poustevny i s novou tyčkovou přepážkou před poustevnou činil K 3 587,40. Libosad s poustevníkem leží v katastru obce Kbelnice, kterou spravuje dlouholetý starosta J. Jenček. V dřevěné modlitební knížce poustevníka je černou tuší psáno: Obnoven L. P. 1943 městem Jičínem. Dr. K. Klouček, museum prof. A. Houba, Klub Č. Turistů M. Stumpf, hlídač J. Vlach."[50] Tyto informace zajímavým způsobem doplňují epigrafické památky – historické rytiny, vytvořené v souvislosti s obnovou poustevny v roce 1943 do tří pískovcových kamenů, zazděných v severovýchodní stěně grotty, přímo za objektem poustevny, resp. v jejím interiéru. Nápis *OBNOVENO 1943 / TOVARIŠI NÁDENÍK / FEJK / KABELÁK / GLOS TÁLSKÝ* přináší hned dvě další jména řemeslníků pracujících na stavbě nové poustevny. Na pravém boku severovýchodní niky nalezneme nápis *DOZOR / HAJNÝ / VLACH*, jenž doplňuje jméno dalšího hlídače, který v té době spolu s J. Vlachem dohlížel na dodržování pořádku v Libosadě. Je tu i třetí nápis, o němž se ve své zprávě zmiňuje Miroslav Stumpf a jehož přesné znění je: *1943 / ZHOTOVEN / NÁKLADEM / MĚSTA JIČÍNA*. Nová poustevna (obr. 10, 11), tvarově kopírující předchozí stavbu z roku 1922, přetrvala v grottě až do první poloviny devadesátých let 20. století.

Patrně v průběhu šedesátých let 20. století proběhla ještě jedna oprava poustevníkovy sochy, během níž byly provizorně vyspraveny degradované partie nohou a celá plastika byla nově natřena. Stumpfem citovaný text, vepsaný černou tuší do poustevníkovy dřevěné modlitební knížky, resp. Bible a upomínající na celkovou opravu poustevny v roce 1943, byl tehdy přetřen bílou barvou a nahrazen jednoduchými černými vlnovkami, stylizujícími řádky písma, zakončenými v pravém dolním rohu znakem ·/. pro otočení stránky.[51] V druhé polovině osmdesátých let 20. století se již objekt poustevny nacházel ve značně dezolátním stavu, ztrouchnivělá stavba se nakláněla a hrozilo její zhroucení. Postupovalo rovněž chátrání pískovcového zdiva, cihlových oblouků a především pak vstupní dřevěné mříže, což vedlo k častějšímu pronikání valdické mládeže do interiéru grotty. Přibývající vandalské útoky vygradovaly v létě 1989, kdy byla dřevěná socha zničena mladými vandaly, kteří ji zapálili.[52]

Obnova grotty a poustevny po roce 1989

Na podzim roku 1995 přišel tehdejší vedoucí odboru školství a kultury Městského úřadu v Jičíně Radovan Sál s myšlenkou obnovit libosadského poustevníka. Vyvstal však nečekaný problém, neboť v té době nebyly k dispozici žádné kvalitní fotografie zničené sochy, podle nichž by bylo možné vytvořit novou plastiku. 30. listopadu 1995 byla proto na stránkách regionálního deníku *Noviny Jičínska* otištěna výzva občanům,[53] na kterou promptně zareagoval bývalý starosta města Jičína a divadelník Ivan Matějka. Tomu se během prvního prosincového týdne podařilo mezi fotografickým materiálem svého tchána, známého jičínského fotografa Jana Podlipného, objevit černobílou fotografii o velikosti cca 40 x 40 cm s detailním záběrem poustevny.[54] Podle nalezeného snímku (obr. 11) již mohl lidový malíř a řezbář Karel Šoltys (1924–2016) ze Studeňan vytvořit v pořadí čtvrtého libosadského poustevníka.

Řezbářské práce na 140 cm vysoké soše z lipového dřeva, jejíž jednotlivé díly jsou slepeny a spojeny kolíky, probíhaly v Šoltysově studeňanské roubence čp. 37 a byly oficiálně dokončeny 12. března 1996. Stejně jako předchozí dvě sochy i tato byla opatřena hnědým nátěrem. Okolnosti vzniku plastiky, pořízené nákladem Města Jičína ve výši 12 500 Kč, připomíná nápis, který Karel Šoltys vepsal černou barvou do poustevníkovy rozevřené dřevěné knihy: *POUSTEVNÍK / LIBOSADSKÝ / NAR. / 12. 3. 1996 / NA PŘÁNÍ Měst. Úřadu / v JIČÍNĚ // VYTVOŘIL / KAREL ŠOLTYS / STUDEŇANY / čp. 37*. Na rozdíl od předchozích soch ale Šoltysův poustevník postrádá realistické ztvárnění, vytvářející iluzi živé postavy. Veřejnosti byla nová socha poprvé představena 23. března 1996 v Městském kulturním středisku v Nové Pace v rámci výstavy děl regionálních výtvarníků.[55] Jelikož stav městských financí neumožňoval rychlou opravu grotty, byla po skončení výstavy socha poustevníka převezena do Jičína a provizorně umístěna v předsálí Porotního sálu jičínského zámku, kde v malém výklenku hned naproti vstupním dveřím setrvala následující čtyři roky.[56]

Obr. 11. Poustevna v Libosadě (foto Jan Podlipný, nedatováno (pravděpodobně šedesátá léta 20. století)). Sbírka RMaG v Jičíně, př. č. 12228. Na základě této fotografie vytvořil lidový řezbář Karel Šoltys ze Studeňan roku 1996 v pořadí čtvrtou sochu libosadského poustevníka.

Obr. 12. Provizorní poustevník manželů Renaty a Martina Lhotákových (foto P. Kracík, 1998).

Ve stejné době, na jaře 1996, vrcholila snaha skupiny jičínských občanů zabránit německému investorovi H. Klingerovi a zastupitelům města Jičína, zejména Petru Volfovi a Miloslavu Šebíkovi, ve výstavbě tzv. *Valdštejnlandu / Wallensteinparku*, gigantického zábavního parku s pseudohistorickými a pohádkovými prvky, jehož realizace by znamenala totální a nevratnou devastaci Valdštejnské lodžie, areálu Libosadu s Oborou i zdejší valdštejnské barokní komponované krajiny.[57] Snaha o záchranu chátrajícího barokního komplexu vyústila v založení občanského sdružení Lodžie, které se na jaře 1997 rozhodlo aktivně ujmout opravy grotty a obnovy dřevěné poustevny.[58] Klíčovou postavou projektu se stal regionální historik a bývalý středoškolský pedagog Vladimír Úlehla (*1926), jenž přišel s myšlenkou, že zatímco oprava Valdštejnské lodžie bude časově a finančně nesmírně náročná, opravit grottu s poustevnou by bylo možné již v horizontu několika let a navíc bez přispění státních či obecních peněz. Obnovy chtěl Vladimír Úlehla docílit pouze přičiněním občanského sdružení Lodžie a díky finančním prostředkům získaným veřejnou sbírkou mezi obyvateli Jičína, tedy podobným způsobem, jakým byly kdysi v Jičíně zřizovány pomníky Husovi nebo Komenskému. Veřejná sbírka se mu jevila zvláště vhodnou právě pro onu citovou vazbu a dětské vzpomínky většiny Jičíňáků, kteří jako malí rádi chodívali k poustevníkovi na vycházkách se svými rodiči. Současně chtěl Úlehla touto cestou napomoci opětovnému rozvoji občanské společnosti,

neboť byl přesvědčen, že obyvatelé Jičína dostanou příležitost projevit svůj citový vztah k tomuto místu a aktivně se tak spolupodílet na jeho obnově.[59]

V sobotu 28. června 1997 dopoledne proběhla na Valdštejnově náměstí a v ulicích Jičína tvořivá dílna známých českých výtvarníků a tvůrců dřevěných hraček a loutek Renaty a Martina Lhotákových, během níž vznikl za pomoci dětí tzv. provizorní poustevník. Z prken vytvořená a ne zcela dokončená socha poustevníka byla vezena městem na dvoukolovém vozíku a každý, kdo finančně přispěl na obnovu poustevny, se mohl spolupodílet na jejím dotvoření přitlučením dřevěné destičky. Odpoledne byl potom provizorní poustevník dovezen do Libosadu a slavnostně instalován do jednoduché poustevny, kterou ve staré grottě, hned za dřevěnou mříží, postavili manželé Lhotákovi (obr. 12).[60]

Finanční sbírka na obnovu grotty a poustevny se rozeběhla již v druhé polovině května 1997,[61] vzápětí však byla zkomplikována nepříznivým stavem české ekonomiky, zejména přijetím rozpočtových škrtů Klausovy vlády a následným měnovým otřesem. Poté, co bylo v první polovině července 1997 území Moravy zasaženo katastrofálními povodněmi, musela být sbírka zcela přerušena.[62] K jejímu obnovení došlo v druhé polovině října 1997[63] a v následujících dvou letech proběhlo ještě několik dalších sbírkových vln, resp. opakovaných výzev a mediálních upozornění na neustále probíhající sbírku. Poslední výrazná kampaň byla pořádána na podzim 1999. V průběhu dva a půl roku trvající finanční sbírky byla široká veřejnost opakovaně oslovována prostřednictvím článků v *Nových novinách* a *Novinách Jičínska* a letáky rozmístěnými po městě nebo distribuovanými na akcích o. s. Lodžie. Autorem těchto textů byl Vladimír Úlehla, jenž současně obcházel velké jičínské firmy, střední a malé podnikatele, lékaře, advokáty, vytrvale oslovoval jednotlivce, rozesílal osobní dopisy a touto neúnavnou aktivitou postupně získával po menších částkách potřebné finanční prostředky.

Veřejná sbírka, jejíž úspěšnost byla od samého počátku odvislá především od intenzity dětských vzpomínek jednotlivých dárců, se nakonec ukázala být velmi zajímavou sociální a psychologickou sondou. „*Od bank, spořitelen, pojišťoven, velkých distribučních společností energie, velkých závodů – s výjimkou Východočeské plynárenské – jsme nedostali nic. Pochopili jsme, že potřebují protihodnotu v reklamě, a přestali jsme je dále obtěžovat,*" uvádí Vladimír Úlehla ve svém zhodnocení výsledků sbírky.[64] „*Zajímavé je, že ani jednoho z ředitelů a náměstků, kteří nám vždy laskavě vysvětlili, že zatím to nejde, nenapadlo, že by mohli dát maličkost sami za sebe. Vysoký menežment pohlcuje přítomnost tak, že vzpomínka z dětství nemá žádnou motivační sílu. Lépe jsme pochodili u středních a malých podnikatelů, kteří – zdá se – mají více času rozpomenout se na své dětství a svůj ztajený dech kdysi před poustevnou.*"[65] Finančně přispívali i jičínští praktičtí lékaři a advokáti.[66] „*Ale relativně více dávali – protože vzpomínky u nich mají velké místo – starší lidé, zvláště důchodkyně. A nejvíce také přicházely se svým příspěvkem samy, aniž musely být osloveny.*"[67] Finančně se k opravě poustevny přihlásily některé jičínské základní a střední školy,[68] Základní umělecká škola J. B. Foerstera,[69] z jičínských spolků přispěl zejména Klub českých turistů[70] a z okolních obcí významně pomohla obec Valdice, která ze svého rozpočtu vymezila na opravu poustevny částku 50 000 Kč, čímž napomohla k urychlení

sbírky.[71] Zajímavostí byl např. benefiční minifestival rockových kapel s názvem *Rock pro poustevníka*, který dne 13. listopadu 1999 uspořádal pod hlavičkou jičínského K-klubu Jiří Veselý, známý v Jičíně pod přezdívkou Lennon.[72] Ve vstupní místnosti jičínského muzea lákala malé děti líbezná dřevěná pokladnička z dílny manželů Lhotákových, na jejímž vrcholu byla umístěna z dřevěných destiček vyrobená drobná soška sedícího poustevníka čtoucího knihu, která za každou vhozenou minci uctivě poděkovala lehkým pokýváním hlavy.[73] Město Jičín jako majitel objektu pomáhalo při obnově grotty zejména prostřednictvím Technických služeb, které zajišťovaly navážení stavebního materiálu a odvoz odpadu, a realizací stavebního dozoru.[74] Celkově se Vladimíru Úlehlovi a jeho spolupracovníkům podařilo do konce roku 1999 shromáždit částku přes 200 000 Kč.[75]

Obnova umělé jeskyně započala v listopadu 1997 kácením stromů v interiéru grotty. Oproti původní představě památkářů nebyly odstraněny všechny stromy, nýbrž zde byly ponechány mohutný jasan a střední babyka, aby dotvářely zátiší s poustevnou a poskytovaly celé kompozici potřebný stín.[76] Projektovou dokumentaci na kompletní opravu a konzervaci grotty (leden 1998)[77] a samostatnou technickou zprávu pro realizaci první etapy obnovy (květen 1998)[78] vypracoval Jiří Starý se svými spolupracovníky za režijní cenu jako projev velkých sympatií k aktivitám občanského sdružení Lodžie.[79] Proces úředního schvalování projektové dokumentace se nakonec protáhl až do začátku října 1998, kdy bylo vydáno stavební povolení.[80] Během tohoto období vyvíjeli členové o. s. Lodžie za podpory některých jičínských škol intenzivní brigádnickou činnost, jejímž cílem bylo vyčištění nitra grotty a části východní obvodové zdi Libosadu od nánosů hlíny a prorůstající vegetace a především pak získání historických barokních cihel nezbytných pro reali-

Obr. 13. Slavnostní instalace Šoltysova poustevníka do obnovené poustevny dne 18. června 2000. Vlevo sedící Renata Lhotáková, vpravo klečící Martin Lhoták. Zleva stojící: Lukáš Bílek, Karel Šoltys, Jiří Wilda, Vladimír Úlehla (foto Archiv občanského sdružení Lodžie).

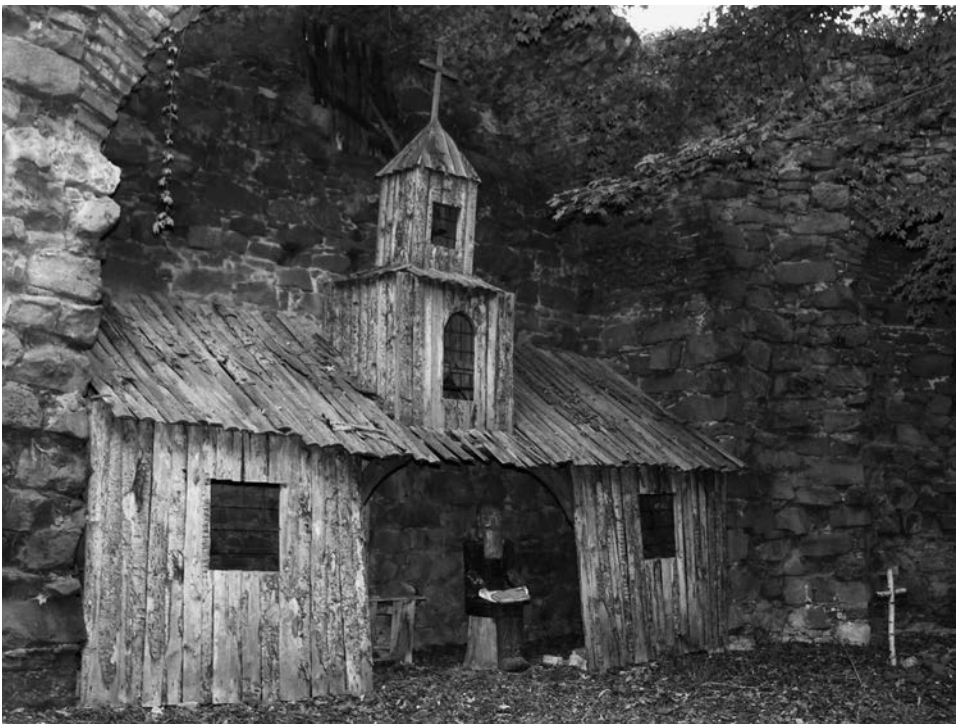

Obr. 15. Poustevna v Libosadě. Ve věžičce jsou umístěny dřevěné doplňky R. a M. Lhotákových (zvon) a J. Suchardy (sova). (Foto P. Kracík, srpen 2015).

zaci plánované rekonstrukce.[81] Chybějící stavební materiál byl na základě dodané barokní předlohy vyroben cihelnou CIOS Osenice, s. r. o., středisko Popovice.[82]

Stavební práce se rozeběhly v říjnu 1998, kdy bylo u vstupního oblouku do grotty zbudováno vnitřní lešení. Během stavby byla z grotty neznámým pachatelem odcizena plastika tzv. provizorního poustevníka.[83] Díky příznivému počasí mohli v druhé polovině listopadu 1998 pracovníci firmy Geosan Group, a. s., Kolín, pod vedením zručného zednického mistra Josefa Prokůpka přistoupit k započetí rekonstrukce vstupního cihlového oblouku,[84] v níž bylo pokračováno na jaře 1999. Následovala oprava (zazdění) severního okna grotty a zdi mezi vstupním obloukem a severním oknem, která byla dokončena v září 1999.[85] Během podzimu proběhla poslední vlna veřejné sbírky na opravu samotné poustevny[86] a na jaře 2000 se členové o. s. Lodžie pustili do finálních úprav. Koncem dubna vytvořili novou dřevěnou mříž uzavírající vstup do grotty a v průběhu května postavili pod vedením Renaty a Martina Lhotákových novou kulisu poustevny.[87] Její architektura (obr. 13, 15) vychází z nejstarších historických pohlednic a vrací se tak k podobě, jakou měl objekt na přelomu 19. a 20. století (obr. 1, 3, 16). A jako byly v minulosti všechny historicky známé opravy poustevny z let 1888, 1922 a 1943 zvěčněny vyrytím či vy-

tesáním letopočtů a nápisů do některého z pískovcových kamenů v severovýchodní stěně grotty,[88] byla zde i tato oprava připomenuta vyťukávaným nápisem *L. P. / 2000 // OS / LODŽIE*. Tři roky trvající obnova grotty s poustevnou byla slavnostně završena v neděli dopoledne 18. června 2000, kdy v areálu Valdštejnské lodžie a Libosadu proběhl bohatý kulturní program, pořádaný Sdružením podkrkonošských výtvarníků. Během této akce byl kolem jedenácté hodiny za velkého zájmu veřejnosti do obnovené poustevny slavnostně umístěn Šoltysův poustevník.[89]

Leč ani této soše nebylo dopřáno klidu. V červenci 2006 bylo Policii ČR nahlášeno poničení sochy libosadského poustevníka, které neznámý vandal odcizil hlavu.[90] Pachatel si rovněž odnesl dřevěnou plastiku sovy, umístěnou ve spodním okně věžičky poustevny. Opravu sochy tentokrát zajistilo Město Jičín, které se na doporučení tehdy již dvaaosmdesátiletého Karla Šoltyse obrátilo na lidového řezbáře Jaroslava Suchardu (*1947) z Valdic, taktéž člena Sdružení podkrkonošských výtvarníků, jenž je mimo jiné autorem dvoumetrové dřevěné plastiky poustevníka Augustýnka na Byšičkách u Lázní Bělohrad. Není bez zajímavosti, že ve svých řezbářských začátcích jezdil Jaroslav Sucharda na radu právě ke svému příteli Karlu Šoltysovi do Studeňan.[91] Novou hlavu libosadského poustevníka Jaroslav Sucharda vyřezal a připevnil k Šoltysově plastice v říjnu 2006,[92] kdy zde z vlastního popudu instaloval i dvě nové plastiky sov, jednu do spodního patra věžičky poustevny, druhou do otvoru v menší půloválné nice v severní stěně grotty. Při vyřezávání nové hlavy vycházel Jaroslav Sucharda z fotografií Šoltysovy plastiky, jíž se snažil co nejvíce přiblížit. Současně však usiloval o potlačení původního asketického výrazu, který nově nahradil uvolněnějšími rysy poustevníkovy tváře. Dle vlastních slov se tak snažil sochu dřevěného eremity „*trochu zlidštit*".[93] Suchardova řezba se však realistickému ztvárnění ještě více vzdaluje. Jak je pro Suchardovy dřevořezby příznačné, ani menší plastiky sov, ani hlava poustevníka nebyly opatřeny barevným nátěrem. Tato úprava prozrazuje pozdější doplněk jiného autora a současně kontrastuje s polychromovanou plastikou Karla Šoltyse, čímž dochází k umocnění již tak málo realistického dojmu (viz obr. 14).

Obnova poustevny realizovaná občanským sdružením Lodžie představuje v mnoha ohledech významný počin, díky němuž bylo zachováno nejen malebné zákoutí, ale současně i pozoruhodný regionální fenomén. Je třeba připomenout, že to nebyla Valdštejnská lodžie, nýbrž poustevník, kvůli kterému po celé 20. století putovaly do Libosadu na pravidelných nedělních a svátečních vycházkách celé generace jičínských rodin. Historicky i architektonicky významnější a zajímavější objekt manýristické sally terreny byl v té době zcela upozaděn atmosférou dřevěné poustevny v rozpadající se grottě. Instalace nové sochy poustevníka do obnovené poustevny v roce 2000 tak znamenala důležité obnovení kontinuity více jak dvousetleté tradice místa. Tajemná atmosféra, onen zvláštní a nezaměnitelný genius loci, se však do libosadské grotty již nevrátil. Kromě vykácení stromů, jejichž kmeny a husté koruny v minulosti vytvářely v interiéru grotty tajuplné přítmí, je hlavní příčinou málo realistické ztvárnění současné sochy, která na rozdíl od svých předchůdců ani náznakem nepůsobí dojmem, že by se mohlo jednat o skutečnou živou postavu, a nemůže tudíž v dětských duších vzbuzovat ono napjaté vzrušení a re-

spekt, na který dodnes nostalgicky vzpomíná celá řada Jičíňáků.[94] Skutečnost, že místo prozatím pozbývá svého dřívějšího kouzla, se odráží nejen v tom, že jičínská tradice rodinných vycházek s dětmi k poustevníkovi do Libosadu nebyla obnovena ve své původní intenzitě, ale i v reakcích lidí, kteří se do Jičína přistěhovali po roce 1989. Ti dnes stojí před poustevnou v rozpacích a nemohou dost dobře pochopit, co některé Jičíňáky na tomto místě vlastně fascinuje a proč na ně tolik emotivně vzpomínají.

Poznámky k historickým proměnám eremitáže

Architektura poustevny se od opravy v roce 1888 až do současnosti prakticky nezměnila, drobné odlišnosti jsou sledovatelné pouze ve tvaru oken a stříšky věžičky a v profilaci rohových vzpěrek nadpraží poustevny. Malý zvon jednoduchého tvaru bez ozdob, zavěšený v horním patře věžičky, je zachycen již na nejstarších pohlednicích z přelomu 19. a 20. století,[95] objevuje se na snímcích pořízených po opravách poustevny roku 1922 a 1943 a naposledy je zdokumentován na nedatované fotografii Jana Podlipného, pořízené snad v šedesátých letech 20. století (obr. 11). Dle popisu básníka Jaroslava Seiferta z roku 1930 se jednalo o skutečný, kovový zvon.[96] Naopak tradice instalovat do dolního okna věžičky vycpané ptáky má svůj počátek teprve při obnově roku 1922, kdy zde byla umístěna vycpanina havrana (obr. 9). Působivé doplňky však brzy podléhaly zkáze, ať již nepříznivým vlivem klimatických podmínek, nebo přičiněním vandalů. V roce 1943 byla do věžičky usazena vycpaná sova (obr. 10), na což se o více jak půl století později, při obnově poustevny v roce 2000, pokusili symbolicky navázat Renata a Martin Lhotákovi, kteří sem umístili malovanou dřevěnou sovu. Po krádeži této plastiky a poškození sochy poustevníka neznámým vandalem v roce 2006 vytvořil lidový řezbář Jaroslav Sucharda z Valdic hned dvě nové řezby sov, instalované do věžičky poustevny a do otvoru po vypadlém kamenu v menší půlovální nice v severní stěně grotty.

Nezbytným doplňkem celé kompozice je už tradičně hromada kamení s dřevěným křížem, v současnosti označovaná jako hrob. Existence velikého březového kříže zasazeného do hromady balvanů je v popředí poustevny fotograficky doložena poprvé po její obnově v roce 1922 (obr. 8), původně se ale velmi pravděpodobně vůbec nejednalo o hrob. Hrobová jáma přitom minimálně v letech 1888–1922 opravdu tvořila jeden z kompozičních prvků poustevny. Při detailnějším pohledu na kreslenou pohlednici z konce 19. století (obr. 17) lze vlevo před poustevnou mezi stromy spatřit hromadu vyházené hlíny a za ní černé ústí oválné jámy. Jedna z nejstarších fotografických pohlednic poustevny, pořízená rovněž na přelomu 19. a 20. století, potom zachycuje lopatu opřenou o dřevěnou stěnu poustevny (obr. 16). Vysvětlení neobvyklého doplňku přináší popis grotty, publikovaný mladým Jaroslavem Seifertem v roce 1930: „*V rohu sadu, pod polorozbořenou zdí podivného klenutí, je temné zákoutí. V pozadí je primitivní stříška na sloupcích, na stříšce zvonička s rezavějícím zvoncem, a dole pod stříškou sedící mnich s knihou modliteb na kolenou. Modlí se. Několik kroků od něho je vykopaná jáma – hrob, který si sám připravil; lopata je podepřena o stěnu.*“[97]

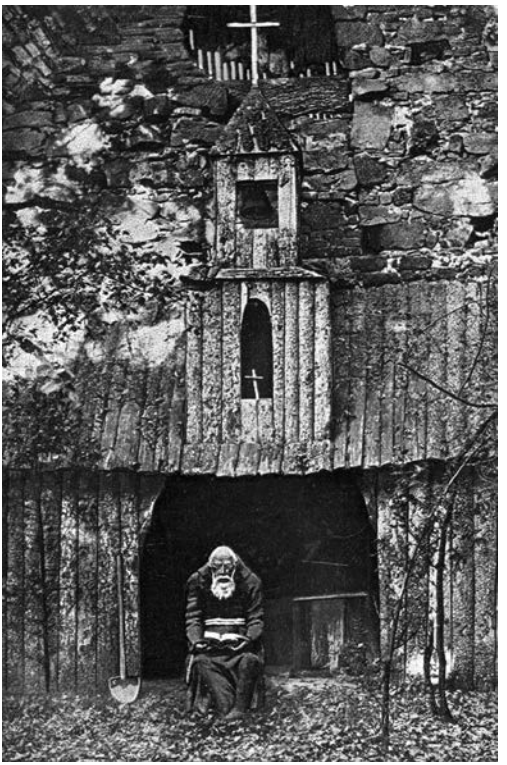

Obr. 16. Poustevna v Libosadě. Kolorovaná fotografická pohlednice, nedatováno (přelom 19. a 20. století). Soukromá sbírka Pavla Kracíka. Lopata opřená o stěnu poustevny jako kompoziční doplněk hrobové jámy, která se nacházela více vlevo, mimo záběr snímku.

Citovaný popis odpovídá stavu zachycenému na pohlednicích z přelomu 19. a 20. století. Jaroslav Seifert měl ale možnost shlédnout podobu poustevny až po její opravě roku 1922, kdy zde dobové fotografie již nic podobného nedokumentují. Hypoteticky se tak nabízí vysvětlení, že mladému básníkovi popsal dřívější stav poustevny některý z pamětníků, nebo měl Seifert k dispozici starší pohlednice z přelomu století, z nichž některé byly prodávány v jičínských knihkupectvích a trafikách ještě koncem dvacátých let, a ke kterým mu někdo z místních obyvatel poskytl vysvětlující komentář. Svědčí pro to i pokračování básníkova popisu: „*Na primitivní mnichův stůl postavili kdysi uličníci prázdnou láhev od kořalky. Je tam snad dodnes. Na vinětě jsou vymalováni dva smějící se čerti s dlouhými vidlemi. Podobá se to poněkud pokušení svatého Antonína, kdyby právě onen mnich neměl to jedinečné štěstí, že je ze dřeva, takže není mu zatěžko odolávati pokušení. Vyřezal jej prý před léty trestanec z blízké trestnice…*“[98]

Při obnově poustevny roku 1922 sice mohla být hrobová jáma s lopatou zaměněna za kamenný rov s velkým dřevěným křížem, jako mnohem logičtější se však

zdá, že tvůrci zamýšleli vytvořit zcela jiný prvek – prostý dřevěný kříž, mající analogie ve stovkách dřevěných křížů u polních či lesních cest nebo na křižovatkách, u kterého by poustevník mohl setrvávat na modlitbách. Tomu by napovídaly jak obrovské rozměry březového kříže, tak úprava zákoutí z roku 1943, kdy byla před křížem postavena lavička (obr. 10). Pakliže by bývalo mělo jít o kamenný rov, potom není zřejmé, zda se mělo nadále jednat o hrob připravený v duchu barokního memento mori pro stávajícího obyvatele libosadské poustevny, což se v této formě (hrob zakrytý hromadou kamenů) jeví jako značně nelogické a jen málo pravděpodobné, nebo o rov poustevníkova předchůdce, což je pro změnu poněkud násilná interpretace. Jaroslav Mencl měl o významu tohoto prvku jasné mínění, které vtělil do literární adaptace pověsti o libosadském poustevníkovi: „*A zde si upravil poustevník svou poustevnu. Strop pokryl větvemi a rákosím, vchod zatarasil hustým pletivem z proutí, uvnitř tvrdé lůžko si upravil a vztyčil prostý kříž.*“[99] K interpretaci dřevěného kříže jakožto symbolu Kristova umučení, pod nímž měl poustevník pravidelně rozjímat, se přiklání i autor této studie. Naposledy je březový kříž zachycen na snímku Jana Podlipného (obr. 11), v osmdesátých letech 20. století již neexistoval. Při obnově poustevny roku 2000 byla všeobecně přijata interpretace, že se jednalo o hrob, a v tomto duchu byl i kompoziční prvek obnoven. Hromada kamení s křížem, umístěným nově vpravo před poustevnou, je dnes výrazně menších rozměrů (obr. 15). Ve snaze o zachování co největší autenticity bylo na výrobu kříže opět použito dřevo z břízy, které členové o. s. Lodžie našli hluboko ve Valdické oboře.

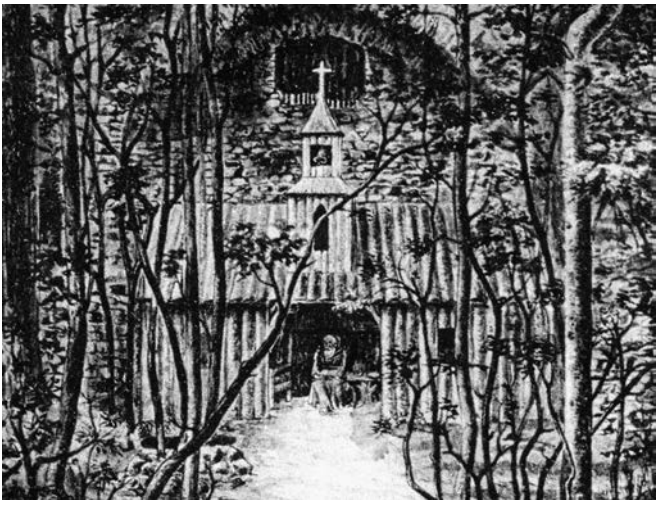

Obr. 17. Poustevník v Libosadě. Konec 19. století, výřez z kresebné pohlednice prošlé poštou 2. 1. 1901. Soukromá sbírka Pavla Kracíka. Vlevo před poustevnou je zachycena částečně stromy zakrytá hromada vyházené hlíny a za ní černající se oválný otvor hrobové jámy. V interiéru poustevny je vlevo patrný okraj prostého dřevěného lůžka. Kresba objektivním způsobem dokumentuje hustotu vegetace v interiéru grotty na přelomu 19. a 20. století.

Na plechu malovaný obraz Krista na kříži, o němž se ve své zprávě z roku 1943 zmiňuje Miroslav Stumpf a který měl údajně pocházet z kartuziánského kláštera ve Valdicích[100] (klášter zrušen r. 1782), se v poustevně nacházel ještě koncem osmdesátých let 20. století. Jednalo se o jednoduchý plechový obraz se stříškou a dopředu zahnutými postranicemi, jehož rozměry činily cca 30 x 40 cm. Malba byla v té době již z převážné části poškozena rzí, přesto bylo dobře patrné, že se zcela jednoznačně jedná o vyobrazení Ježíše Táborského, krucifixu uchovávaného na hlavním oltáři poutního kostela Proměnění Páně na hoře Tábor nad Lomnicí nad Popelkou. Celkovým provedením vykazoval obraz spíše znaky regionální lidové práce z 19. století. Ostatně je zcela nepravděpodobné, že by informace o klášterním původu obrazu mohla být tradována ústním podáním po takto dlouhou dobu, když už počátkem 20. století neexistovalo žádné povědomí o skutečných okolnostech vzniku samotné poustevny. Klášterní původ obrazu byl buďto lidovou tradicí, nebo pouhou domněnkou některého z účastníků rekonstrukce poustevny v roce 1943.

Od 19. století je tradičním doplňkem poustevny pohledově vpravo od sochy umístěný jednoduchý dřevěný stůl s jednou středovou nohou, vyrobenou z kmene stromu, a čtvercovou deskou. Na ní stojí keramický či kovový džbán a vedle je položen ze dřeva vyrobený a nabarvený bochník chleba. Do levé části poustevny bylo již od konce 19. století umísťováno prosté dřevěné lůžko (obr. 17). Částečně zřetelný je tento prvek na fotografiích pořízených po opravě poustevny v roce 1922 (obr. 8, 9), naposledy byl obnoven v roce 1943 (obr. 10) a přibližně v šedesátých letech 20. století zanikl. Jak prozrazují dobové fotografie, od přelomu 19. a 20. století až do roku 1943 se na zadní stěně poustevny nacházela dřevěná polička s různými sklenicemi a lahvemi (obr. 1, 8, 9, 17).

Libosadský poustevník v pověstech

Stavitel grotty

Zcela jinak než historické prameny, a jak už to bývá, i mnohem poutavěji vykreslují původ libosadského poustevníka místní pověsti. Jednu z nich, pojednávající o vzniku samotné grotty, zachytil pedagog, spisovatel a dramatik Čeněk Kalandra (1848–1928) v knížce *Z výletů po Jičínsku,* vydané v roce 1890.[101] Kalandra popisuje své putování jičínskou krajinou, během něhož zavítal i do Libosadu, kde na konci parku objevil tajemně působící zříceniny kruhovité stavby. *„Zdi velmi silné z tesaného kamene, omšeného, zčernalého a zvětralého, ve zdi průlomy, a těmi viděti lze ve vnitřní rozsáhlé prostoře na jednoduchém dřevěném stojanu zvonec. Celá prostora zarostlá je trním a hložím, nejinak než jako v pohádkách o zakletém zámku.*“[102] (Viz též obr. 3, 17.) Podivné sutiny vzbudily jeho zájem, a když se následně vyptával obyvatel Valdic na jejich původ, dozvěděl se od nich starou pověst, podle níž je zbořenina bývalou poustevnou. Před dávnými časy přišli prý do zdejší krajiny dva velmi bohatí bratři. Jeden prý zbudoval valdický klášter kartuziánů a druhý vystavěl vlastníma rukama poustevnu, v níž přebýval až do smrti.[103]

Valdštejnův vrah

Další pověst zachytil jičínský pekař, písmák a člen mnoha místních spolků František Filip (1869–1958), který ji vyslechl u starého sekáče (žence) ze zebínského dvora, pana Krause.[104] Kdy se tak stalo, František Filip nikde neuvedl, lze se však právem domnívat, že ji slyšel vyprávět už jako chlapec mezi lety 1881–1883. V roce 1881 se jako dvanáctiletý přistěhoval s rodiči do Valdic, kde pobýval téměř tři roky. V létě roku 1883 dokončil ve Valdicích školní docházku a na jaře roku 1884 odtud odešel do Jilemnice učit se na pekaře. V letech 1881–1883 byl navíc na zákrok správce dvoru Obora zaměstnán jako pomocná síla na panských polích a loukách, přináležejících k zebínskému a oborskému dvoru, takže do školy chodil pouze v zimních měsících.[105] K setkání se starým sekáčem Krausem ze zebínského dvora došlo nepochybně v tomto období. Později by k tomu již František Filip neměl ani mnoho příležitostí, neboť po vyučení se a návratu z vandru se roku 1899 usadil v Jičíně, kde začal provozovat pekařskou živnost.[106]

Pověst byla poprvé publikována pouze formou stručného regestu v rámci článku *Poustevník v Libosadě*, otištěného o Vánocích roku 1926 ve sváteční Literární příloze jičínského týdeníku *Krakonoš*.[107] Kdo byl autorem textu, v němž jsou citovány i vzpomínky Františka Filipa, zůstává nejasné. „*Pověst, jak zaznamenal ji p. Frant. Filip podle vypravování starého sekáče ze dvora Zebínského, Krause, vypravuje, že v místech těchto usadil se kdysi vrah Albrechta z Valdštýna, aby tu činil pokání za svůj hrozný čin. Pokání toto měl prý uloženo od převora kláštera kartouzského a úkolem jeho bylo opatrovati ‚Lustkortnu' (Libosad) a Lípy.*"[108] Lípami je míněna lipová alej spojující Jičín s Libosadem, která je taktéž velkolepým dílem Albrechta z Valdštejna.

O osm let později se František Filip rozhodl látku sám beletrizovat v podobě krátké historické povídky nazvané *Pokání*, jež vyšla roku 1935 na stránkách místního periodika *Český ráj: Věstník katolické osady jičínské*.[109] Literárním zpracováním pověsti chtěl jednak zodpovědět častou otázku návštěvníků Libosadu, zda tu opravdu nějaký poustevník kdysi žil, a současně tím „*oživit v Jičíně již neznámou pověst z doby povaldštejnské, obnovit zkazku tradovanou z pokolení na pokolení, aby neupadla v úplné zapomenutí*".[110] Emotivně laděný příběh o neutišitelném hlasu lidského svědomí a zoufalém hledání odpuštění za ohavnou vraždu začíná přesně v okamžiku, kdy ten skutečný, historický příběh Valdštejnova vraha spěje rychle ke svému závěru. Irský žoldák, podplukovník Walter Deveroux, jenž se ve skutečnosti myšlenkami na vraždu nikterak netrápil a spíše truchlil nad nevděkem, kterého se mu dostalo od císařského dvora a všech, kteří si jeho činem pomohli ke značnému majetku, umírá v posledních dnech roku 1639 zcela zapomenut v Praze při velkém moru. Dne 28. prosince 1639 nechal Deveroux sepsat závěť, ve které odkázal veškerý majetek svému synovi Walterovi, a ještě koncem roku zemřel; jeho tělo bylo pochováno u Hybernů, pražském kostele irských františkánů, stojícím na dnešním náměstí Republiky.[111] Podle pověsti ale Valdštejnův vrah nezemřel, ani se nenakazil morem. Pronásledován bolestnými výčitkami svědomí opustil morovou epidemií zmítanou Prahu a jednoho pozdního večera, týden před vánočními svátky roku 1639, dorazil do Jičína, kde požádal o přijetí u rektora zdejší jezuitské koleje P. Jana

Niembsdorffa. Kajícně se mu vyzpovídal ze svého hříchu a požádal ho o udělení pokání, aby jeho duše zmítaná utrpením mohla konečně dosíci pokoje. A tak „*jednoho krásného jarního dne vyšel z brány jezuitské koleje muž zarostlý šedým plnovousem, oděný v hrubou kutnu přepásanou v boku provazem, v ruce rýč a sekyru, u boku brašnu z hrubého plátna a s modlitební knížkou*“.[112] S hlavou skloněnou a se smutným výrazem v obličeji se ubíral městem k lipové aleji a dále až do Libosadu, kde si ve zdech nedokončené grotty postavil z větví a rákosí jednoduchý přístřešek. „*Dlouho a dlouho opatroval poustevník Libosad, chránil vše to krásné, co vytvořila myšlenka Valdštejnova, nedal ublížit keřům, stromům, ničemu. Blížil-li se někdo, kdo si chtěl utrhnouti snítku z keříku, stál tu již poustevník jako rozlícený bůh války a z jeho pohledu jsi četl ‚Nekaz'. A lid z okolí si marně lámal hlavu, kdo je poustevník, odkud přišel a proč denně kleká v kostele Kartuziánů ve Valdicích na náhrobním kameni valdštejnské hrobky. Za koho se modlí? Či prosí toho mrtvého za odpuštění?*“[113] Na závěr povídky, jež je z převážné části tvořena dialogem mezi kajícím se vrahem a rektorem jezuitské koleje, autor připojil stručný životopisný medailon Waltera Deveroux, z něhož vyplývá, že navzdory historickým skutečnostem František Filip stále ponechával jistý prostor lákavé eventualitě, že pověst může mít reálné jádro: „*Zda skutečně v oné době v Praze zemřel, nebo jak pověst praví, poustevničil v Libosadě, nedá se nikdy s určitostí říci.*“[114] Ve skutečnosti však historická a současně etiologická pověst o kajícím se vrahovi Albrechta z Valdštejna vznikla až v 19. století jako reakce na existenci poustevny s dřevěnou sochou eremity. Původní folklorní látka byla vystavěna na motivech vraha zpytujícího svědomí, který přichází na Jičínsko, aby se tu vyznal ze svého hříchu převoru kartuziánského kláštera ve Valdicích nebo rektoru jezuitské koleje v Jičíně. Tento duchovní mu následně uloží pokání ve formě péče o dílo vrahovy oběti. Vrah se stává poustevníkem ve staré grottě a do konce svého života pečuje o Libosad a lipovou alej. Syžet pověsti tak sleduje liturgické schéma svátosti smíření, jež v katolické církvi začíná přijetím penitenta a vyznáním jeho hříchů, následuje uložení pokání neboli zadostiučinění, které mu má pomoci léčit hřích a napravit spáchanou škodu, a končí rozhřešením – absolucí čili zproštěním kajícníka jeho hříchů. Lidový bude nejspíše i motiv vraha modlícího se nad hrobem Albrechta z Valdštejna v kartuziánském klášteře ve Valdicích. Naopak historizující prvky, jako je jméno Valdštejnova vraha, jeho útěk z morem stižené Prahy nebo přesné časové zařazení příběhu na konec roku 1639, jsou již čistě autorskou invencí samotného Františka Filipa.

Znovu se k této pověsti František Filip vrátil v roce 1941 na stránkách regionálního týdeníku *Hlas našeho venkova* v humorce nazvané *Strašidelná příhoda*.[115] Text pojednává o večerním rozhovoru dělníků ze zebínského a oborského dvora a dozorců z kartouzské věznice, kteří jako nájemníci společně obývají tzv. Bušákovu cihelnu – dlouhé bílé stavení za (železničním) mostem pod svahem vrchu Zebína. Rozhovor se odehrává jednoho večera na začátku září (jedná se nepochybně o podzim r. 1882, autor však rok neuvádí), den poté, co trestanci převezli na trakaři dřevěnou sochu poustevníka ze sklepa pod Lodžií do kartouzské trestnice, aby ji jeden ze zdejších vězňů – zručný řezbář – opravil. Tato informace následně vyvolá mezi diskutujícími otázku, zda v Libosadě někdy žil skutečný poustevník, na což reaguje

jakýsi Dvořák, jenž spolubydlícím vypráví starou pověst „… *Valdštejn byl zavražděn. Asi za pět roků po té události v Chebu, pokračoval Dvořák, vypukl v Praze velký mor a lidé padali i na cestách jako mouchy. Když někdo zemřel, byl vynesen před dům, přijel obecní vůz, který stále mrtvé po ulicích sbíral, naložili ho a přišel hned do šachty, bez pohřbu a bez modlení. V té době odešlo z Prahy před nakažlivým morem mnoho lidí. Asi v té době prý se objevil v poustevně v Libosadě záhadný člověk. Odkud přišel, nikdo nevěděl, s nikým nemluvil a nejnutnější potřeby k živobytí si opatřoval v klášteře v Kartouzích. V tamní kapli na kamenné desce hrobky Valdštejnovy klekával a dlouho se vždy modlil. Nebyl prý to nikdo jiný, než ten Valdštejnův vrah, který sem přišel činit pokání a prosit na hrobě mrtvého vévody za odpuštění svého hrozného činu.*“[116] Poté, co je pověst odvyprávěna, stáčí se rozhovor na téma nedávno zesnulého trestance. V té chvíli se u nedaleké hřbitovní zdi zjevuje v řepném poli cosi malého bílého a blíží se to k diskutující skupince. V obavě, že se jedná o strašidlo – hříšnou duši zemřelého vězně, o němž tu právě živě diskutují, vyrazí dva odvážlivci vyzbrojeni svěcenou křídou a kropenkou (zde autor záměrně nadsazuje pro umocnění humorné pointy) vstříc přízraku, z něhož se nakonec vyklube ztracený houser. Zpráva o strašidelné příhodě se šťastným koncem se prý záhy rozkřikla po celém kraji.

Je nanejvýš pravděpodobné, že zde František Filip nepopisuje autentický rozhovor, jemuž by byl jako třináctiletý chlapec přítomen, ale že jde čistě o jeho autorskou licenci. Nejspíše se jedná o literární zpracování humorné události, k níž došlo ve Valdicích v době, kdy tu autor bydlel se svými rodiči, a o které slyšel pouze zprostředkovaně. V letech 1881–1883 pracoval Filipův otec jako kočí v oborském a zebínském dvoře a ve stejné době zde od jara do podzimu vypomáhal na panských polích i sám malý František Filip.[117] Úsměvnou historku o zatoulaném houserovi tak mohl znát od svého tatínka, od některého ze zaměstnanců dvora nebo ji vyslechnout mezi valdickými sousedy. Jak sám píše, příhoda se záhy rozkřikla po celém kraji. K humorné epizodě Filip připojil své dětské vzpomínky na převážení sochy poustevníka[118] a lidovou pověst, kterou v té době vyslechl od zebínského sekáče Krause,[119] a nikoliv od jakéhosi Dvořáka. Jakkoliv je tedy dialog mezi obyvateli Bušákovy cihelny fiktivní, jednotlivé komponenty, z nichž Filip příběh poskládal, jsou autentické a všechny časově spadají do let 1881–1883.

Článek otištěný o Vánocích roku 1926 v Literární příloze *Krakonoše* byl doposud badateli využíván výhradně jako historický pramen k dějinám libosadské poustevny a Filipova humorka *Strašidelná příhoda* zůstala zapomenuta docela. Jediným zdrojem dalších literárních adaptací pověsti o kajícím se vrahovi Albrechta z Valdštejna se tak stala Filipova historická povídka *Pokání*. Její zestručněná a jazykově upravená podoba byla roku 1937 zakomponována středoškolským pedagogem a regionálním historikem Jaroslavem Menclem do jeho sbírky *Pověsti jičínského kraje*, odkud se příběh dostává ke svým čtenářům dodnes.[120]

Zcela po svém zpracovala pověst o kajícím se vrahovi spisovatelka Leontina Mašínová v knížce *Z tajemné studánky: Pověsti ze severovýchodních Čech* z roku 1937.[121] Jako aktivní člence Českobratrské církve, spisovatelce nadšeně oslavující období české reformace, Jednotu bratrskou či osobu J. A. Komenského a autorce usilující

o věrné zachycení historických událostí se Mašínové nechtělo převyprávět pověst v té podobě, v jaké ji znala z Filipovy povídky *Pokání*. Rozhodla se proto, že zaníceny rozhovor hlavního protagonisty s rektorem jičínské jezuitské koleje, jenž v jejích očích reprezentoval zástupce nejzarytějšího nepřítele českého národa a zuřivého pronásledovatele evangelíků, zcela pomine a nové zpracování pověsti vystaví pouze na obsahu krátkého historického dodatku, který František Filip připojil ke konci své povídky. Filip v něm mimo jiné uvádí, že „*od oné vražedné noci neměl* [Deveroux – pozn. autora] *utěšené chvíle a po čase ulehčoval svému svědomí kajícným životem. V Praze měl ve svém domě byt a v té době se nejraději svěřoval svému krajanovi z Irska P. Vaddingerovi, členu koleje sv. Klimenta, kteréžto koleji prokázal mnoho dobrodiní. Zemřel prý v Praze v době velkého moru v prosinci r. 1639*".[122] Jak již víme, o nějakých výčitkách svědomí a kajícnosti nemohla být u Deverouxe řeč. Jeho přátelství s irským jezuitou Peterem Waddingem je naproti tomu skutečností. Mašínová tedy přesně sledovala text Filipova historického dodatku větu po větě, přeformulovala ho, a když se dostala až k pasáži věnované Peteru Waddingovi, naroubovala na ni pověst o jičínském poustevníkovi. Mašínová popisuje údajné Deverouxovy výčitky i to, že si šel „*pro duchovní útěchu k svému krajanovi, který žil v Praze jako mnich, a snad ten mu poradil, aby svému svědomí ulehčil upřímným pokáním. Nejprve dal štědré dary klášteru, ale Bůh žádal víc: jeho celého, jeho další život. I vydal se Deveroux do Jičína, aby v jeho nejbližším okolí žil jako poustevník. Tam měl na očích stavby, vybudované Valdštejnem, ale zdálo se, že ho připomínka na zabité již neděsí. Bůh se nad ním smiloval a dal mu pokoj srdce. Deveroux prý zemřel v době zlého moru roku 1639.*"[123] Autorka tak zásadním způsobem pozměnila původní syžet lidové pověsti, když upravila nebo zcela vypustila stěžejní motivy látky. Namísto převora kartuziánského kláštera ve Valdicích nebo rektora jezuitské koleje v Jičíně udílí Deverouxovi rozřešení jeho krajan v Praze. Vytrácí se klíčový motiv pokání v podobě péče o velkolepé dílo vrahovy oběti, o lipovou alej a Libosad. Chybí motiv modlícího se kajícníka nad hrobem frýdlantského vévody. Citelný zásah nalezneme i v samotném závěru adaptace, kam ve snaze zakomponovat do děje pověsti co nejvíce historických reálií Mašínová připojila zmínku o Deverouxově smrti za morové epidemie roku 1639. Větu přejala opět z Filipova dodatku, ovšem s tím rozdílem, že z ní vypustila informaci o místě výskytu morové rány. Čtenář tak sice nedojde k mylné domněnce, že Valdštejnův vrah ke konci svého života opustil poustevnu na Jičínsku a vrátil se zpět do Prahy, zato dospěje k jinému zavádějícímu závěru, který se v lidové pověsti rovněž neobjevuje, totiž že kající se Deveroux zemřel roku 1639 na mor ve své poustevně v Libosadě. Proč namísto tohoto křečovitého a značně nelogického schématu Leontina Mašínová jednoduše nepřevzala Filipův historizující motiv Deverouxova útěku z morem stižené Prahy na Jičínsko, zůstává nejasné. Výsledkem autorčina snažení se tak stala umělá varianta pověsti, která se od původní lidové látky značně vzdaluje. Na literární tvorbu dalších autorů však neměla tato adaptace žádný vliv. Dnes je navíc prakticky neznámá, neboť sbírka *Z tajemné studánky* se dalšího vydání nedočkala, v nabídce antikvariátů se objevuje jen velmi sporadicky a regionální badatelé i autoři knih pověstí o ní prakticky nevědí.

Obr. 18. Socha v pořadí třetího libosadského poustevníka, vyřezaná neznámým vězněm v kartouzské trestnici roku 1922. Zvětšené výřezy tří fotografií pořízených v třicátých letech 20. století. Soukromý archiv Pavla Kracíka. Dle lidové pověsti měla být tato socha vytvořena valdickým vězněm z rozžvýkané chlebové střídy.

O poustevníkovi z chleba

Pozoruhodnou a z folkloristického hlediska nejzajímavější se jeví dosud nikde nepublikovaná lidová pověst o poustevníkovi z chleba, která se jako jediná z dochovaných folklorních narací zaměřuje na vznik samotné sochy, konkrétně sochy vytvořené roku 1922 neznámým vězněm ve valdické trestnici (obr. 18). Pověst byla poprvé zdokumentována autorem článku v rámci terénního sběru folklorního materiálu, realizovaného v květnu 1987 u Olgy Mrázkové, rozené Šimkové (1928–2003), ve Valdicích čp. 87.[124] Informátorka, valdická rodačka z čp. 29, vyslechla pověst jako malá dívka v druhé polovině třicátých let 20. století od rodinného přítele Josefa Maťátka (1888–1956),[125] který bydlel v sousedním domě čp. 4 a pracoval jako dozorce v místní trestnici. Zde je doslovný přepis jejího vyprávění:

„Ten poustevník, co je v Libosadě, ten je udělanej z chleba! To nám jako malejm dětem vyprávěl strýček Maťátků, on dělal dozorce v trestnici a tam se to tak vyprávělo.

Byl tady v trestnici zavřenej jeden vězeň a ten každej den dostával chleba a vodu. Polovinu chleba vždycky snědl a tu druhou půlku rozžvejkal a lepil na sebe. A za ty dlouhý roky, co tu byl zavřenej, takhle slepil celýho poustevníka. Dozorci ho pak nechali nabarvit a posadili ho do Libosadu, kde mu udělali poustevnu. [Vyslovena po-

chybnost, zda si pan Maťátko tehdy celý příběh nevymyslel jako pohádku pro malé děti]. *Kdepák, strýček, ten na pohádky nebyl! To on by si nevymyslel. Když to vypravoval, tak to tak určitě bylo.*"[126]

Podle dosavadního výzkumu představuje neobvyklá pověst o poustevníkovi z chleba zcela ojedinělou lokální látku, pro niž v rámci českých etiologických pověstí prozatím postrádáme analogie. K jejímu vzniku došlo součinností tří významných faktorů. Prvním z nich byla sama skutečnost, že socha byla vytvořena vězněm ve valdické trestnici. Netradiční prostředí pro vznik řezbářského díla i nezvyklý tvůrce jistě zapůsobili. Na druhou stranu nebyly tyto okolnosti až tolik překvapující. Je třeba si uvědomit, že od poloviny sedmdesátých let 19. století do začátku dvacátých let 20. století prováděli veškeré řemeslné práce na obnově sochy výhradně vězni v kartouzské trestnici a na přelomu let 1882–1883 zde byla vytvořena dokonce zcela nová socha poustevníka. Krom toho reálné okolnosti založení libosadské poustevny byly v té době již zapomenuty, proto mezi místním obyvatelstvem mohlo vzniknout přesvědčení, že socha poustevníka má svůj historický původ právě ve valdické trestnici.[127] Druhým faktorem stojícím u zrodu jedinečné pověsti o poustevníkovi z chleba je českými etnology opomíjený a dosud nezdokumentovaný vězeňský zvyk vytvářet figurky z rozžvýkané chlebové střídy. Nejznámějším a pravděpodobně i nejstarším zachovaným dokladem této tradiční a hojně rozšířené vězeňské kratochvíle je unikátní soška loupežníka Václava Babinského, kterou měl údajně krátce po roce 1835 zhotovit v pražské vazební cele Babinského spoluvězeň Johann Láska a která je dodnes uchovávaná v kabinetu kuriozit kancléře Metternicha na zámku Kynžvart.[128] Spisovatel Ivan Olbracht popisuje ve své románové reportáži *Zamřížované zrcadlo*, přibližující české vězeňské prostředí v meziválečném období, jak se roku 1926 ve věznici v Slezské Ostravě pokoušel hníst šachové figurky z chlebové střídy, k jejichž výrobě však neměl dostatečnou trpělivost, a jak zde hrál se spoluvězni hru mlýnek, při které jako žetonů používali chlebové placičky.[129] Vojenský historický ústav v Praze deponuje ve svých sbírkových fondech šachové figurky z chleba, které ve vyšetřovací vazbě na Pankráci vytvořil mezi listopadem 1941 a červnem 1942 bývalý ministerský předseda první protektorátní vlády Alois Eliáš.[130] Velkou oblibu v hnětení různých chlebových figurek prý nalezl v dobách svého věznění pozdější československý prezident Antonín Zápotocký. Některé jeho figurky vytvořené ve vězení počátkem dvacátých let 20. století nově deponuje ve svých sbírkách Národní muzeum v Praze, např. velmi zdařilou postavu tuláka.[131] Dle vzpomínek pamětníků zhotovoval Zápotocký v pražské věznici na Pankráci v roce 1940 pro své spoluvězně šachové figurky a kostičky pro hru dáma a spoluvězni Janu Střelečkovi tehdy věnoval z chleba vyrobené srdíčko, růžičku a figurku vězně.[132] Hojně rozšířená byla výroba figurek z rozžvýkané chlebové střídy mezi politickými vězni komunistického režimu v padesátých letech 20. století, pro něž představovala jeden z mála zdrojů radosti a úlevy v děsivých podmínkách a dočasný únik z tvrdé reality.[133] Příkladem z období normalizace jsou šachové figurky z chleba Milana Šimečky, které tento slovenský filosof, literární kritik a disident vytvořil během třináctiměsíční vyšetřovací vazby v letech 1981–1982. Figurky je možno nově zhlédnout ve stálé expozici Národního muzea v Národním památníku

na Vítkově.[134] Tradice hnětení chlebových figurek je mezi českými vězni překvapivě živá dodnes. Výmluvně to dokládá např. soutěžní výstava výtvarných prací a rukodělných výrobků odsouzených osob umístěných ve Vazební věznici Brno, realizovaná v zasedací místnosti věznice v dubnu 2004, kde se mezi kresbami, obrazy, keramickými díly a modelářskými výrobky objevily též figurky z chleboviny.[135] Mediálně známé se staly četné výtvory Ludvíka Vaňka, který v roce 2010 v ostravské vazební věznici vytvářel celou řadu nejrůznějších, velice zdařilých chlebových figurek, např. celé loutkové divadlo pro mateřskou školku nebo Myší království, se kterým dokonce uspěl na Mezinárodní výstavě tvorby odsouzených v polském Sztumu, kde obsadil čtvrté místo.[136] Ve všech uvedených případech jsou výrobky z chlebové střídy vždy objekty malých či zcela drobných rozměrů. Představa objemné, cca 130 cm vysoké chlebové sochy poustevníka v životní velikosti je tak přirozeně na hony vzdálena realitě a náleží výhradně do sféry lidové fantazie, která chtěla tímto motivem podtrhnout mimořádnou délku vězňova trestu, velkou míru jeho trpělivosti a v neposlední řadě zdůraznit provinilcovu kajícnost. Vždyť už samotný fakt, že si trestanec zvolil za námět svého díla právě postavu bohabojného muže žijícího asketickým životem, zřetelně reflektuje jeho vnitřní pohnutí a snahu činit pokání. Tento výklad potvrzuje i zajímavé svědectví jičínského právníka, kulturního činitele a spoluzakladatele festivalu *Jičín – město pohádky* Jaroslava Veselého (*1944). Jak bylo v Jičíně všeobecným zvykem, i jeho jako malého chlapce vodili rodiče na procházky k poustevníkovi do Libosadu. Oba rodiče byli povoláním právníci, otec pracoval v Jičíně jako soudce. Mohlo to být tedy způsobeno i vlivem jejich častého profesního pohybu v soudním prostředí, že svému synovi nejednou v Libosadě vyprávěli příběh o původu sochy z chlebové střídy, jejíž vytvoření mělo být aktem pokání. Příběh o tom, *„že byl poustevník vyroben z chleba nějakým vězněm z Valdic, který tam snad měl být doživotně, a který tak chtěl učinit i část svého pokání. Ten motiv pokání mi zdůrazňovali a já vždy v dětství přistupoval ke grottě s jakýmisi obavami a snad až posvátnou hrůzou.*“[137] Současně nelze přehlédnout i jistou podobnost mezi osamělým kajícníkem ve vězeňské cele a zbožným eremitou v opuštěné libosadské grottě. Tvůrce sochy se sám přibližuje a nejspíše i identifikuje s postavou poustevníka. Chlebová socha eremity je tak v jistém slova smyslu obrazem svého tvůrce.

Třetím a zřejmě klíčovým faktorem podílejícím se na zformování netradiční folklorní látky byla přítomnost výrazné osoby – podivínského vězně, který si v době, kdy pověst o poustevníkovi z chleba ve Valdicích vznikla, odpykával v kartouzské trestnici doživotní trest a veřejně tu proslul hnětením chlebových panenek. Cenné autentické svědectví o této osobě, která byla buďto pokládána za přímého tvůrce chlebového poustevníka, nebo lidové tradici posloužila jako jeho předobraz, nám ve svém publicistickém textu *Trestnice v Kartouzích*[138] z roku 1930 zanechal mladý Jaroslav Seifert:

„A nedaleko těchto zamřížovaných tragédií žije si klidně městečko [Jičín – pozn. autora] *svým maloměšťáckým a tichým životem. Jen dozorci, kteří přicházejí, přinášejí občas zprávy z tohoto prokletého světa. Jeden z nich nosívá někdy do města malé chlebové panenky. Jsou na první pohled roztomilé. Jsou však spíše groteskní. Vyrábí je*

trestanec, který stráví v Kartouzích již asi celý svůj život. Byl před lety odsouzen k smrti a trest mu byl změněn v doživotní žalář. Zavraždil svoji ženu. Čím vraždil, nevím. Jistě rukou. A ze žárlivosti vraždil. A teď tam žije svoje dny. Jako hrabě Athol v překrásné povídce A. de Villierse de L'Isle Adama žije po náhlé smrti své ženy s jejím fantomem, šťasten a spokojen, tento zběsilý vrah, nemající ovšem ani zdaleka tolik básnické fantazie, která jest zapotřebí k iluzi, vytváří si ženinu podobu z chleba. Z trestaneckého komisárku, chcete-li. Svoji denní porci chleba rozdělí ve dvé dílů. Menší z nich sní. Druhý díl pečlivě po částech rozžvýká v ústech v ohavnou, slinami prosycenou kaši, kterou pak dlouho roztírá dlaní na zápěstí druhé ruky. Roztírá ji tak dlouho, až z beztvaré kaše je jemná a vláčná hmota, vhodná k modelování. Trvá to celé hodiny. Z této hmoty pak, pomocí nejprimitivnějších nástrojů, modeluje drobné panenky, jež vystavuje ve své cele. Nerad se s nimi loučí. Svěřuje je jen těm, které má v obzvláštní oblibě. Jestliže Dalibor naučil se ve své pověstné věži hráti dokonale na housle, nešťastník tento naučil se bravurně modelovati. Nejde tu samozřejmě o nějaké umění. Je to však rozhodně řemeslná virtuozita. Panenky jsou poněkud demodé, neboť je tomu již dávno, co se za tímto vrahem zavřely dveře trestnice, a od té doby má jen jediný model – staré vzpomínky. Švižně a jemně modelované chlebové nožky nesou graciézní dívčí dřík, vždy půvabný; staromódný účes bohatých zákrutů je vymodelován s překvapující podrobností. Vzpomínky, podle kterých pracuje, musily býti opravdu ošklivé, neboť všecky ty panenky, vycházející z jeho jedinečné dílny, mají zlý a neobyčejně sprostý obličej. Sprostý úsměv a sprosté, vykulené, nemravné oči. Většina panenek vyplazuje jazyk. A nejen to: všecky jsou zpodobněny v postoji velmi neobvyklém. Jedna zdvihá sukýnku vpředu, druhá, ohýbajíc se, vzadu. Na sukýnkách jsou podrobně propracovány jemné kraječky, záložky i lemování. Slabým páskem zachycen je vzdušný šat na sličných ramenou. Komu se mstí těmito karikaturami, jaké zklamané city tu profanuje? Správa věznice pokoušela se již několikráte zabrániti mu v této šibeniční kratochvíli. Bylo to marné. Zuřil a upadal do stavu těžké deprese. Bylo mu to vždy znovu povoleno. Vždy ožil rázem a s novým nadšením jal se rozžvykovati střídu komisárku. Jedna z těch chlebových panenek stojí na mém stole."[139]

Vytvoření nové sochy poustevníka v prostředí valdické trestnice, starý vězeňský zvyk hnětení sošek z rozžvýkané chlebové střídy a výrazná postava doživotně odsouzeného vraha a svérázného podivína, který veřejně proslul neobyčejně zručnou výrobou lascivních chlebových figurek, to vše splynulo v jeden celek a dalo mezi obyvateli Valdic, potažmo mezi zaměstnanci kartouzské trestnice, vzniknout jedinečné lidové pověsti o poustevníkovi z chleba. Vznik příběhu lze rámcově klást do rozmezí let 1922–1935, přičemž za pomyslný spouštěcí mechanismus procesu formování této látky můžeme nejspíše pokládat vyřezání nové sochy poustevníka neznámým vězněm v roce 1922, čímž se socha dřevěného eremity i její spojitost s valdickou věznicí dostaly do popředí živého zájmu veřejnosti.

Pověst vznikla mezi obyvateli Valdic, její rozšíření se však neomezilo na prostředí této malé obce. Známou se stala mezi obyvateli blízkého Jičína a v některých případech pronikla i za hranice regionu. Důležité svědectví o tom podává Jindřiška Maťátková, roz. Fejfarová (*1933), rodačka z Holína u Jičína, která se později provdala do Valdic, kde žije v čp. 4 dodnes.[140] Někdy v letech 1947–1948, kdy se svými

rodiči bydlela v Dolní Branné a navštěvovala měšťanskou školu ve Vrchlabí, absolvovala školní výlet do Jičína, během něhož navštívili i nedaleký Libosad. Místní průvodce, který tu vrchlabskou třídu prováděl, tehdy žákům vyprávěl pověst o poustevníkovi z chleba a tvrdil jim, že se skutečně dívají na onu sochu z chleboviny. Informátorka tak žije dodnes v domnění, že jako malá na vlastní oči opravdu viděla sochu poustevníka vytvořenou z rozžvýkané chlebové střídy.[141]

Často byla tradice o chlebové soše stručně vzpomínána v rámci tradičních rodinných vycházek k poustevníkovi do Libosadu. Rodiče ji mnohdy opakovaně vyprávěli svým dětem přímo u zamřížovaného vstupu do grotty, jak o tom svědčí nejen výše citované vyprávění Jaroslava Veselého,[142] ale i vzpomínky některých dalších jičínských pamětníků. Iva Majdanová, roz. Nýdrlová (*1942), je rodačka ze Železnice, ale v Jičíně žije zhruba od svých pěti let. Tradici o tom, že je socha poustevníka vyrobena z chleba, slýchávala jako malá dívka počátkem padesátých let 20. století od svého tatínka právě na vycházkách do Libosadu.[143] Stejné vzpomínky má i Anna Kovářová (*1955), která je sice jičínskou rodačkou, ale jejíž rodiče se do Jičína přistěhovali až počátkem roku 1948. Na počátku šedesátých let jí maminka během vycházek k libosadské poustevně opakovaně vyprávěla, jak od místních lidí slyšela, že socha poustevníka má být údajně vyrobena z chleba.[144] Prarodiče jičínského novináře, betlémáře a vydavatele *Nových novin* Tomáše Holaty (*1964) Anna a Václav Svatoňovi se do Jičína přistěhovali počátkem padesátých let a i oni se tu posléze doslechli o poustevníkově soše z chleboviny. Když se v roce 1969 přistěhoval do Jičína i jejich malý vnuk s rodiči, neopomenuli mu tuto tradici počátkem sedmdesátých let vyprávět.[145]

Z uvedených svědectví vyplývá, že minimálně v padesátých letech 20. století ještě pověst kolovala v ústním podání. V této době již ale můžeme sledovat její redukci na pouhou informaci o soše vyrobené z chleboviny, což lze pokládat za průvodní znak počínajícího úpadku tradování. Kdy se o poustevníkovi z chleba přestalo mezi lidmi vyprávět, nelze přesně zjistit, každopádně počátkem osmdesátých let 20. století již o této pověsti neexistovalo obecné povědomí. V roce 2015, před veřejnou prezentací[146] výsledků autorova mnohaletého bádání o historii poustevny v Libosadě a související folklorní tradici, která toto zákoutí opřádá, byla pověst o chlebové soše známa jen několika posledním pamětníkům.[147]

Poznámky

[1] Pomístní jméno Horní Libosad, označující prostor mezi Lodžií a železniční tratí, bylo autorem článku zachyceno mezi staršími obyvateli Valdic v rámci terénního sběru folklorního materiálu v druhé polovině osmdesátých let 20. století. Jako Dolní Libosad byly označovány sadové plochy pod železniční tratí a na ně navazující, stromy a křovím zarostlý prostor táhnoucí se až ke komunikaci, která na šířku protíná Libosad pod bývalým labutím rybníčkem a směřuje do statku (Sedličky čp. 3 a 9). Prostor níže pod touto komunikací byl označován jako Obora.

[2] Viz např. dětské vzpomínky herečky Zuzany Kočové (KOČOVÁ, Zuzana. *Pět sešitů ze začátku.* Praha: Mladá fronta, 1975, s. 40), báseň Otto Krafta (KRAFT, Otto. Vor dem „Einsiedler" im Lustgarten: Před „poustevníkem" v Libosadě. Přeložil Václav Trojan.

In: *Památník Státního čs. gymnasia Františka Lepaře v Jičíně: 1624–1777–1807–1932.* Jičín: nákladem podpůrného spolku, 1933, s. 269), nebo báseň *Poustevník* Irmy Geisslové (HOFMANOVÁ, Jana. *Irma Geisslová: Básnický objev naší doby.* Jičín: Městská knihovna Jičín, 2005, s. 43–44). Zatímco Irma Geisslová reflektuje časté vycházky milenců do potemnělého zákoutí s poustevníkem jemnou, poetickou formou („*…Milenci tam chodívají ku zpovědi, že v něm skoro otce mají, dobře vědí…*"), Josef Hais Týnecký ve své básni *Poustevník v jičínském Libosadu*, zařazené do méně známé básnické sbírky *Mlázovické písničky*, uchopil tentýž námět v satirickém duchu, na jehož pozadí je zřetelně cítit Týneckého antikatolické naladění, když poustevníka líčí jako dřevěného voyera (HAIS TÝNECKÝ, Josef. *Mlázovické písničky.* Lázně Bělohrad: Hraničářské nakladatelství Josefa Krbala, 1940, s. 102–103).

[3] ČTVRTEK, Václav. *Spisovatel V. Čtvrtek našim čtenářům.* Předvoj: Týdeník jičínského okresu, 1971, roč. 12., č. 22, 4. 6., s. 1, Jičín: OV KSČ a ONV Jičín.

[4] ULIČNÝ, Petr. Zahrada Valdštejnova casina u Jičína. In: FUČÍKOVÁ, Eliška – ČEPIČKA, Ladislav (eds.). *Valdštejn: Albrecht z Valdštejna: Inter arma silent musae?* Praha: Academia, 2007, s. 239–244. ISBN 978-80-200-1565-5; KLIPCOVÁ, Barbora – ULIČNÝ, Petr. *Jičínsko na plánech z trauttmansdorffského archivu (1794–1840): Výstavní katalog, Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 25. 9. – 7. 11. 2010.* Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2010, s. 53–63. ISBN 978-80-254-8362-6; ULIČNÝ, Petr. *Zahrady Albrechta z Valdštejna: Nové poznatky.* Zprávy památkové péče, 2011, roč. 71, č. 1, s. 21–28. ISSN 1210-5538.

[5] ULIČNÝ, Petr. *Valdštejnovo casino u Jičína.* Průzkumy památek, 2003, roč. 10, č. 1, s. 121–145. Zde s. 142 – pozn. 1. ISSN 1212-1487.

[6] GOTTLIEB, Jaromír. *Jičín – Valdštejnovo pole neválečné: Teze a poznámky k problematice plánování jičínské raně barokní aglomerace v letech 1621–1634.* Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2015. ISBN 978-80-87486-05-4; GOTTLIEB, Jaromír. Valdštejnova komponovaná krajina na Jičínsku. In: GOTTLIEB, Jaromír – KLIPCOVÁ, Barbora (eds.). *Kartouza ve Valdicích: Uzamčený svět.* Část I. Historie kláštera 1627–1782: Průvodce výstavou: zámecká galerie Regionálního muzea a galerie v Jičíně 30. 11. 2008 – 1. 3. 2009. Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2008, s. 20. ISBN 978-80-254-3488-8; KABELÁČ, Josef – GOTTLIEB, Jaromír – RON, Cyril. *Geometrické záměry v objektech Albrechta z Valdštejna.* Geodetický a kartografický obzor, 2006, roč. 52 (94), č. 6, s. 113–121. ISSN 0016-7096; ULIČNÝ, Petr. Elementy Valdštejnova Jičína. In: FUČÍKOVÁ, Eliška – ČEPIČKA, Ladislav (eds.). *Valdštejn,* s. 236–238; HÁJEK, Pavel. *Česká krajina a baroko: Urbanismus českého baroka na příkladu města Jičína a jeho okolí.* Praha: Malá Skála, 2003. ISBN 80-902777-6-4.

[7] ULIČNÝ, Petr. Zahrada Valdštejnova casina u Jičína. In: FUČÍKOVÁ, Eliška – ČEPIČKA, Ladislav (eds.). *Valdštejn*, s. 240–242.

[8] SLAVÍK, Jiří. *Zapomenutá grotta.* Zprávy památkové péče, 1993, roč. 53, č. 2, s. 62. ISSN 1210-5538.

[9] Archiv občanského sdružení Lodžie. BURSÍKOVÁ, Ivana. *Grotta u Valdštejnské loggie v Jičíně: Technologický návrh povrchových úprav kamenného a cihlového zdiva.* Rkp., b. d. [přelom let 1996 a 1997], s. 5.

[10] SLAVÍK, Jiří. *Zapomenutá grotta,* s. 62; Archiv občanského sdružení Lodžie. MUKOVÁ, Jiřina. *Valdštejnská loggie v Jičíně: Grotta v areálu Libosadu: Doporučení pro obnovu.* Rkp., zak. č. 040 327 36, Praha, prosinec 1997, s. 3.

[11] HOUBA, Antonín. Libosad a Valdická obora. In: *Náš domov: Vlastivědný sborník okresů Jičín – Libáň – Sobotka,* 1926–1927, roč. 2, s. 33–40, 65–77, Jičín: Okresní osvětové sbory v Jičíně, Libáni a Sobotce. Zde s. 68 – poznámka **) pod textem.

[12] HOUBA, Antonín, *Libosad a Valdická obora,* s. 33–40, 65–77.

[13] HOUBA, Antonín, *Libosad a Valdická obora*, s. 68–69.

[14] Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv Jičín (dále jen: SOkA Jičín),

fond Soudobá dokumentace okresu Jičín, neuspořádáno, sign. V/5. SEKÁČ, Josef. *Poznámky.* [Rukopisné poznámky Josefa Sekáče zahrnující léta 1867–1902]. Rkp., nestr. Velmi děkuji archiváři Karlu Chutnému za přátelské upozornění na existenci Sekáčova rukopisu bezprostředně po jeho objevu a nezměrnou ochotu, s níž mi umožnil tento klíčový pramen ihned prostudovat. Neméně děkuji archivářce Evě Bílkové za laskavé zapůjčení velkého množství písemností z archivu občanského sdružení Lodžie i řadu cenných konzultací.

15 HOUBA, Antonín. *Josef Sekáč: K dějinám ovocnictví na Jičínsku.* Sborník Musejního spolku v Jičíně, 1938, roč. 4., č. 2., s. 125–136, Jičín: Musejní spolek v Jičíně.

16 BÍLKOVÁ, Jitka. *Konec spolkového života v Jičíně po roce 1948.* Marginalia historica: Časopis pro dějiny vzdělanosti a kultury, 2012, roč. 3, č. 2/2012, s. 16–25, Praha: Katedra dějin a didaktiky dějepisu Pedagogické fakulty Univerzity Karlovy. Zde s. 22–25. ISSN 1804-5367.

17 První zápis ze dne 13. ledna 1887 je v této studii citován úplně, je však rozdělen do dvou částí – viz text k pozn. 18 a 29. Druhý zápis tvořený jednou krátkou větou – viz text k pozn. 36. Z třetího zápisu je citována jeho převážná část v pozn. 18.

18 SOkA Jičín, fond Soudobá dokumentace okresu Jičín, neuspořádáno, sign. V/5. SEKÁČ, Josef, *Poznámky*, nestr. Při přepisu původního textu byla opravena interpunkce, diakritika, některé slovesné tvary, velká a malá písmena a psaní i-y v souladu se současnou pravopisnou normou. Původ mylné interpretace grotty jakožto koupele – lázní osvětluje níže Sekáčův třetí a nejmladší zápis, ve kterém se mimo jiné uvádí: *Dostal jsem později knihu pod názvem „Die Gärtnerei sonst und jetzt", která byla v Berlíně vydána. „Výňatky spisů Waldšteinových, který psal z Nürrnbergu svému hejtmanu, knížeti Thurn-Taxisovi do Jičína okolo roku 1620." Aby lípy, které jsou v lipové Aleji od Jičína ku Libosadu, vykopat a nasázel samé lípy velkolisté, dále aby ty domky, které stojejí mezi Libosadem a Waldicemi, dal rozbourat a nechal pro něho koupel postavit. To je nynější Poustevna, z toho jest vidět, že podle stavby bylo to určené ku Lázním. Tedy jsou to nedostavené koupele.*

19 Jakožto přesné datum vytvoření dřevěné plastiky pojímal rok 1780 ještě před 14 lety i autor této studie, který tímto opravuje a zpřesňuje některé informace uvedené v jeho krátkém, populárně laděném článku otištěném r. 2002 v jičínských *Muzejních novinách* – KRACÍK, Pavel. *Poustevník v Libosadě.* Muzejní noviny, 2002, č. 22 (2002/2), s. 16–17, Jičín: Okresní muzeum a galerie v Jičíně.

20 Hospoda bývala v Čestném dvoře na severní straně nádvoří a vcházelo se do ní z úvozu, na jehož místě dnes vede silnice z Jičína do Valdic – viz HOUBA, Antonín, *Libosad a Valdická obora*, s. 68.

21 MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína.* Část II. Jičín: Musejní spolek v Jičíně, 1948, s. 415–416, 419.

22 K působení stavitele George Sittauera ve službách Trauttmansdorffů viz KLIPCOVÁ, Barbora – ULIČNÝ, Petr. *Jičínsko na plánech z trauttmansdorffského archivu (1794–1840): Výstavní katalog, Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 25. 9. – 7. 11. 2010.* Jičín: Regionální muzeum a galerie v Jičíně, 2010, s. 7, 53–54, 57–60. ISBN 978-80-254-8362-6.

23 Viz například ROŽMBERSKÝ, Petr – KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji.* Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2014, s. 11–18. ISBN 978-80-87316-30-6; VOJTÍŠKOVÁ, Marie. *Poustevnictví v českém baroku.* Z Českého ráje a Podkrkonoší: Vlastivědný sborník, 1995, sv. 8, s. 130–151, Bystrá nad Jizerou: Státní okresní archiv Semily. Zde s. 142–144. ISSN 1211-975X. Existence barokních pousteven a pouští je doložena i na Jičínsku. Známá je poustevna zřízená údajně lomnickou obcí roku 1610 při poutním kostele na hoře Tábor, kde poustevníci vykonávali kostelnickou službu až do roku 1782 (FUČÍK, Josef Jan. *Tábor.* Lomnicko n. Pop.: Vlastivědný sborníček pro školu a dům, 1922, roč. III., č. 1, s. 5–8, č. 2, s. 17–20, č. 3, s. 35–39, Lomnice nad Popelkou: Učitelská jednota Komenský v Lomnici

n. Pop. Zde s. 36–37). Další barokní eremitáž fungovala u barokní kaple sv. Trojice v lesích u Ostružna, kde došlo ke zřízení poustevny zřejmě společně s výstavbou kaple roku 1720. V roce 1731 se zde měl hrabě Špork setkat s místním poustevníkem bratrem Josefem, nejspíše kapucínem nebo členem jiného žebravého františkánského řádu, který tu modeloval plastiky z vosku, z nichž některými obdaroval i hraběte Šporka (RYCHNOVÁ, Lucie. *Drobná sakrální architektura v barokní komponované krajině Jičínska – velišsko-vokšické panství Františka Josefa Šlika.* Bakalářská práce. Rukopis uložen v archivu Ústavu dějin křesťanského umění při Katolické teologické fakultě Univerzity Karlovy v Praze. Praha, 2006, s. 36. [online]. Dostupné z: https://is.cuni.cz/ webapps/zzp/detail/14815/ [cit. 2015-12-03]; PREISS, Pavel. *František Antonín Špork a barokní kultura v Čechách.* Druhé, rozšířené a přepracované vydání, v Pasece první. Praha – Litomyšl: nakladatelství Ladislav Horáček – Paseka, 2003, s. 168. ISBN 80-7185-573-1).

[24] MENČÍK, Ferdinand. *Návštěva císaře Františka I. v Jičíně r. 1813.* Krakonoš: Časopis literární a politický pro náš lid, 1886, roč. 8, č. 1, 10. 1., nestr. [1.–3. strana], č. 2, 17. 1., nestr. [1.–2. strana], č. 3, 31. 1., nestr. [1.–2. strana], Jičín: Knihtiskárna Ladislava Sehnala. Zde č. 1, [3. strana]. Viz též MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína.* Část II, s. 433 – Mencl přímo uvádí „*poustevna upravena*".

[25] HOSTAŠ, Karel. *O poustevnách a poustevnících na Šumavě a v Pošumaví.* Časopis Společnosti přátel starožitností českých v Praze, 1925, roč. 33, s. 29–55, Praha. Zde s. 31–33. ISSN 1803-1382.

[26] GABRIEL, František – PODROUŽEK, Kamil – ZAHRADNÍK, Pavel. *Skalní sídlo u Sloupu.* Praha: Společnost přátel starožitností v nakladatelství Unicornis, 2001, s. 16–20. ISBN 80-86204-07-3. Viz též GABRIEL, František – PODROUŽEK, Kamil. *Skalní sídliště Sloup.* Průzkumy památek, 2000, roč. 7, č. 1/2000, s. 3–14, Praha: Památkový ústav středních Čech v Praze. Zde s. 13. ISSN 1212-1487.

[27] CÍLKOVÁ, Klára. *Lochotínský park – pohled do historie.* In: Správa veřejného statku města Plzně [online]. 2. 5. 2007 [cit. 2016-07-19]. Dostupné z: http://www.svsmp.cz/mestska-zelen/zajimavosti/lochotinsky-park-pohled-do-historie.aspx; SCHIEBL, Jaroslav. *Plzeň v pověsti, legendě, tradici a škádlivce.* Díl II. Plzeň: Vlastivědné knihkupectví a nakladatelství Marie Lábkové, 1933–1934, s. 131–134; BĚLOHLÁVEK, Miloslav. *Plzeňské pověsti a legendy.* b. m. [Plzeň]: Západočeské nakladatelství, 1968, s. 17–19, 119; KRAUS, Arnošt. *Stará historie česká v německé literatuře.* Praha: Bursík a Kohout, 1902, s. 272–275; PRAŽÁKOVÁ, Hana. *Na Lochotín se vrátil poustevník.* In: Plzeňský deník [online]. 23. 12. 2013 [cit. 2016-07-19]. Dostupné z: http://plzensky.denik.cz/zpravy_region/na-lochotin-se-vratil-poustevnik-20131223. html; ROŽMBERSKÝ, Petr – KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji.* Domažlice: Nakladatelství Českého lesa, 2014, s. 52–54. ISBN 978-80-87316-30-6.

[28] Míněny jsou romantické eremitáže doplněné (nejčastěji) dřevěnými sochami poustevníků. K mnohem četnějším objektům romantických pousteven bez sochařských prvků viz např. ROŽMBERSKÝ, Petr – KRČMÁŘ, Luděk. *Poustevníci, poustevny a pouště v Plzeňském kraji*, s. 39 (Hradiště), s. 44–45 (Chrást), s. 72–74 (Prádlo), s. 74–75 (Prácheň), s. 75–76 (Prašivice), s. 118–120 (Světce), s. 141–143 (Zátiší), s. 144–145 (Zvíkovec), s. 146–147 (Žinkovy).

[29] SOkA Jičín, fond Soudobá dokumentace okresu Jičín, neuspořádáno, sign. V/5. SEKÁČ, Josef, *Poznámky.*

[30] RAIS, Karel Václav. *Ze vzpomínek.* Sv. II. Praha: Česká grafická unie a.s., 1927, s. 71.

[31] Viz text k pozn. 36.

[32] *Poustevník v Libosadě.* Literární příloha „Krakonoše", Vánoce 1926, č. 11, nestr. [s. 1]. Příloha k periodiku Krakonoš, 1926, roč. 45, č. 9, 26. 12., Jičín.

[33] Tamtéž.

[34] Tamtéž.

[35] SOkA Jičín, fond Muzejní spolek Jičín, kt. č. 6, inv. č. 71. STUMPF, Miroslav. *Po-*

známky o poustevníku v Libosadě u Jičína. Jičín, 14. 9. 1943, strojopis, 2 listy, nestr.

[36] SOkA Jičín, fond Soudobá dokumentace okresu Jičín, neuspořádáno, sign. V/5. SEKÁČ, Josef, *Poznámky.*

[37] *Poustevník v Libosadě*, nestr. [s. 1]; HOUBA, Antonín, *Libosad a Valdická obora*, s. 69. Tuto obnovu poustevny připomíná letopočet *1888* vyrytý do jednoho z pískovcových kamenů v levém rohu severovýchodní stěny grotty, za dřevěným objektem poustevny, resp. v interiéru poustevny.

[38] HOUBA, Antonín, *Libosad a Valdická obora*, s. 69.

[39] A. Š. [Antonín Šorm]. *Ve jménu demokracie: Za přispění několika přátel sebral A. Š.* Praha: Československá akciová tiskárna v Praze, 1922; BEDNÁŘ, Milan. *Poškozování drobných sakrálních památek po vzniku Československé republiky.* Magisterská diplomová práce. Rukopis uložen v archivu Historického ústavu Filozofické fakulty Masarykovy univerzity v Brně. Brno, 2010. [online]. Dostupné z: http://is.muni.cz/th/179689/ff_m/dipl_prace.pdf [cit. 2015-07-16].

[40] HOUBA, Antonín, *Libosad a Valdická obora*, s. 69; VŠETEČKA, Jakub. *Průvodce Jičínskem a Prachovskými skalami.* S mapkou Prachovských skal. Druhé, zcela propracované vydání, Jičín: Spolek turistů v Jičíně, 1925, s. 20; SEIFERT, Jaroslav. Trestnice v Kartouzích. In: SEIFERT, Jaroslav. *Hvězdy nad Rajskou zahradou – Publicistika 1921–1932 – Dubia – Společná prohlášení.* Edičně připravil Jiří Brabec. Praha: Akropolis, 2004, s. 314–318, zde s. 315. ISBN 80-7304-031-X.

[41] V pravém dolním rohu severovýchodního okna grotty (hlavní, čelní nika), přesně v úrovni vrcholu dřevěné věžičky poustevny, se ve stěně nachází zazděný velký pískovcový kámen nepravidelného čtvercového tvaru, do jehož hladkého povrchu je vyrytý čtvercový rámeček. Pravá a levá vertikální strana rámečku je uprostřed vytažena v kuželovitý hrot, dolní a horní strana rámečku je rovná. Pravý dolní roh rámečku hraničí s okrajem kamene, ze zbylých tří rohů vybíhají k okrajům kamene rýhy, jimiž je rámeček symbolicky fixován na ploše kamene. Horní strana čtvercového rámečku je doplněna jednoduchými rytinami dvou domečků a mohutného stromu. Uvnitř rámečku je vyrytý nápis: *JAR. MALÝ.* / *1922.* / *12/.10.* (viz obr. 7). Je nanejvýš pravděpodobné, že rytina s datem 12. října 1922 byla pořízena řemeslníkem Jaroslavem Malým při osazení dřevěného kříže na vrchol věžičky jako připomínka úspěšného završení výstavby nové poustevny. O tři dny později přinesl jičínský týdeník *Krakonoš* zprávu o dokončení stavebních úprav poustevny: „*Poustevna v Libosadě, jež je nově upravena, dostane v těchto dnech nového poustevníka. Navštivte ho!*“ (*Poustevna v Libosadě.* Krakonoš: Politický a hospodářský týdeník pro český severovýchod, 1922, roč. 40, č. 50, 15. 10., s. 2, Jičín: Jaroslav Madlafousek). Sekretář jičínského odboru Klubu českých turistů Miroslav Stumpf sice uvádí, že roku 1922 byla poustevna „*částečně opravena*“ (SOkA Jičín, fond Muzejní spolek Jičín, kt. č. 6, inv. č. 71. STUMPF, Miroslav. *Poznámky o poustevníku v Libosadě u Jičína.* Jičín, 14. 9. 1943, strojopis, 2 listy, nestr.), ve skutečnosti však došlo k výstavbě zcela nového objektu, což výmluvně dokládají fotografie poustevny z dvacátých a třicátých let 20. století (srovnej obr. 1 a 16 s obr. 8 a 9).

[42] *Poustevna v Libosadě.* Krakonoš, 1922, roč. 40, č. 50, 15.10., s. 2, Jičín.

[43] SOkA Jičín, fond Muzejní spolek Jičín, kt. č. 6, inv. č. 71. STUMPF, Miroslav, *Poznámky o poustevníku v Libosadě u Jičína,* nestr.

[44] Tuto obnovu připomíná i další epigrafická památka, letopočet *1922* vyrytý do pískovcového kamene ve střední části severovýchodní stěny grotty, za dřevěným objektem poustevny, resp. v interiéru poustevny. Hned nad tímto letopočtem je do téhož kamene vyrytý letopočet *1692* a malý řecký kříž s patkami, autentická rytina z konce 17. století a současně nejstarší dokumentovaná epigrafická památka v areálu grotty. Základní epigrafický výzkum a dokumentaci historických rytin pořízených do pískovcového zdiva severovýchodní stěny grotty provedl autor článku ve dnech 21.–22. 8. 2015.

[45] Detailně MENCL, Jaroslav. *Historická topografie města Jičína.* Část II, s. 426–432, zvláště s. 430.

[46] sk. *Patron Jičínských studentů.* Lidové noviny, 1942, roč. 50, č. 614, 15. 12., ranní vydání, s. 5, Brno: Lidová tiskárna v Brně. ISSN 1802-6265.

[47] Tamtéž.

[48] KINDLOVÁ, J. *Zemský ráj to na pohled…* Moravská orlice, 1942, roč. 80, č. 182, 2. 8., s. 7, Brno: Bohumil Pištělák. ISSN 1803-117X.

[49] *Z Jičínského kraje: Návštěvníci Libosadu…* Hlas našeho venkova, 1943, roč. 24, č. 22, 28. 5., nestr. [s. 3], Jičín.

[50] SOkA Jičín, fond Muzejní spolek Jičín, kt. č. 6, inv. č. 71. STUMPF, Miroslav, *Poznámky o poustevníku v Libosadě u Jičína,* nestr.

[51] Tyto úpravy plastiky registroval autor článku v interiéru poustevny v roce 1987.

[52] Socha poustevníka byla zapálena někdy v průběhu července – září 1989 (v období letních prázdnin, nebo počátkem nového školního roku) pravděpodobně chlapci z Valdic (8. 10. 1989 již autor sochu v grottě nenašel). Plastika údajně z větší části shořela. Ohořelou hlavu poustevníka měl u sebe přechovávat bývalý učitel p. Kopecký z Valdic (Jičínská 40, Valdice) – ústní sdělení autorovy babičky Olgy Mrázkové (1928–2003) z Valdic (Sídliště 87, Valdice), tlumočené počátkem října 1989, kdy zprávy o zničení libosadského poustevníka kolovaly mezi obyvateli Valdic (soukromý archiv Pavla Kracíka. KRACÍK, Pavel. *Paměti libosadského poustevníka.* Rkp. Jičín, 1987–1989, nestr.). Dne 1. 3. 1991 byly v regionálním týdeníku *Český ráj* otištěny fotografie Valdštejnské lodžie a prázdné chátrající poustevny, k nimž byl připojen doprovodný text obsahující mimo jiné tuto informaci: „*Dívat se teď nemusí a ani nemůže magický cíl našich procházek z dětských let, náš sedličský poustevník. Jeho chléb opatruje jičínská radnice. Osamělý vousáč má teď společnost Technických služeb města Jičína, kde se kurýruje z kousanců času a vandalských ran. Přejeme mu brzké uzdravení, neboť chceme opět chodit se svými dětmi na návštěvu do jeho skromného království.*“ (-vm-. [bez názvu, doprovodný text ke dvěma fotografiím Jiřího Albrechta]. Český ráj: Týdeník pro Podkrkonoší a Český ráj, 1991, roč. 2, č. 9, 1. 3., s. 5, Jičín: Okresní úřad.) Informaci o údajné deponaci torza ohořelé poustevníkovy sochy v areálu Technických služeb města Jičína se pro neochotu ředitele této instituce Čeňka Strašíka nepodařilo ověřit. Zcela smyšlená je každopádně informace otištěná Radovanem Sálem dne 19. 6. 2000 v *Novinách Jičínska*, kde Sál tvrdí, že „*místo bylo od roku 1989 opuštěno, když starou sochu z třicátých let spálily děti v tzv. mírovém ohni, jak se říkalo v období totality ohňům o čarodějnicích 31. dubna*“. (ras [Radovan Sál]. *Poustevník nalezl konečně domov.* Noviny Jičínska, 2000, roč. 9, č. 142, 19. 6., s. 7, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062). Ještě v červnu 1989 viděl autor článku sochu poustevníka v libosadské grottě, nehledě k tomu, že plastika nepocházela z třicátých let a datum 31. dubna bychom v kalendáři jen těžko hledali. Stejně tak Sál naprosto zavádějícím způsobem fabuluje v dvaadvacetiminutovém publicistickém dokumentu České televize *Co s ní?* (1996), věnovaném Valdštejnské lodžii a tehdy probíhající kauze Valdštejnland, v němž tvrdí, že zdejším lidem se poustevna s poustevníkem nelíbila a proto „*to všecko rozebrali, rozkradli, uďáli si z toho táborák*“ a přitom poustevníka upálili (Co s ní? In: *Youtube* [online]. 14. 6. 2015 [cit. 2015-12-03]. Dostupné z: https://www.youtube.com/watch?v=wkcPcjP0k-I. Stopáž: 7:10-7:35. Kanál uživatele fortna4).

[53] SÁL, Radovan. *Mizející poustevník.* Noviny Jičínska: Deník občanů okresu Jičín a Českého ráje, 1995, roč. 2, č. 280, 30. 11., s. 7, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062.

[54] (mar) [Martin Horák]. *Podobiznu upáleného starce objevili na půdě známého místního fotografa Jana Podlipného.* Noviny Jičínska: Deník občanů okresu Jičín a Českého ráje, 1995, roč. 2, č. 288, 9. 12., s. 8, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062. Fotografie Jana Podlipného je dnes uložena ve sbírce Regionálního muzea a galerie v Jičíně pod př. č. 12228.

[55] (ras) [Radovan Sál]. *Poustevník již čtvrté generace: Doufejme, že toho posledního stihne lepší osud.* Noviny Jičínska: Deník občanů okresu Jičín a Českého ráje, 1996, roč. 3, č. 67, 19. 3., s. 8, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062. Bližší údaje o vzniku Šoltysova poustevníka zachycuje wordový dokument *POUSTEVNÍK.doc*, který jsem 24. 7. 2015 obdržel e-mailem od vedoucí odboru kultury a cestovního ruchu MěÚ Jičín Marie Faruzelové, které tímto děkuji za její ochotnou pomoc. Autorem wordového dokumentu je Radovan Sál. Dokument obsahuje koncept jeho článku *Mizející poustevník* z listopadu 1995 (viz pozn. 53), k němuž Sál v roce 1999 připojil následující odstavec: „*V roce 1996 zhotovil dřevěnou sochu poustevníka pan Karel Šoltys, bytem Dlouhá ul. čp. 304, Jičín. Na sochu použil vlastní materiál a finanční odměna činila 12 500,- Kč. Výška sedící sochy je 140 cm a je zhotovena z lipového dřeva. Špalek je dubový. Jednotlivé díly jsou slepeny a spojeny kolíky. Proti plísním a červotoči bylo dřevo třikrát napuštěno přípravkem IGNOFIX EKO. Nátěr celého těla, stolečku a špalku je proveden hnědou balakrylovou barvou třikrát. Hlava, ruce, kniha a chleba jsou našepsovány a nabarveny olejovými barvami. V současné době je socha umístěna v porotním sále Valdštejnského zámku. Jakmile bude provedena oprava grotty (opravuje se za pomocí sbírky občanů – r. 1999) – opravu provádí Geosan GROUP a.s. Kolín, bude vrácena zpět*". (MěÚ Jičín, odbor kultury a cestovního ruchu). [Radovan Sál]. *POUSTEVNÍK.doc.* [Digitální dokument MS Word]. B. m. [Jičín], 1999.

[56] ÚLEHLA, Vladimír. *Obnovíme opět známého poustevníka v Libosadu: Malé zamyšlení nad prací občanského sdružení, které nese jméno Lodžie.* Noviny Jičínska, 1997, roč. 6, č. 82, 8. 4., s. 13, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062. Umístění sochy poustevníka v předsálí Porotního sálu jičínského zámku je zmiňováno i v celé řadě dalších dobových pramenů.

[57] Návštěvnost Wallensteinparku / Valdštejnlandu byla plánována na 800 000 lidí ročně, zábor půdy na výstavbu zábavního parku by býval činil 32 ha (včetně celého Libosadu), z toho by 8 ha připadlo na parkoviště pro 50 autobusů a osobní vozy. Objemný, několik cm široký fascikl obsahující dnes jen stěží uvěřitelné kresebné návrhy jednotlivých prvků zábavního parku byl kýmsi tajně vynesen z radnice a pronikl mezi jičínskou veřejnost na poslední chvíli, neboť vedení města plánovalo schválit tento značně kontroverzní záměr bez jakéhokoliv předchozího informování občanů. Vlna odporu jičínské veřejnosti byla skutečně nevídaná a lze říci, že nic podobného co do intenzity odporu, množství zainteresovaných občanů i bojovné atmosféry se v Jičíně od roku 1989 až do současnosti již nezopakovalo.

[58] ÚLEHLA, Vladimír, *Obnovíme opět známého poustevníka v Libosadu,* s. 13.

[59] ÚLEHLA, Vladimír. *O grottě – poustevně.* Dobrý den: Noviny které nestojí (za)nic: prosinec 99, prosinec 1999, s. 4, Jičín: Základní organizace Českého svazu ochránců přírody Křižánky – Občanské sdružení Lodžie. Viz též (red) [redakčně upravený text Vladimíra Úlehly]. *Za návrat poustevníka.* Nové noviny, 1999, č. 3, 22. 1., s. 6, Jičín: TomTour s. r. o. ISSN 1212-6543; Archiv občanského sdružení Lodžie. ÚLEHLA, Vladimír. *Grotta – poustevna, součást valdštejnského areálu lodžie a Libosadu.* Dopis o. s. Lodžie Komerční bance Jičín, Jičín, 22. 5. 1997: „*Tajuplná postava poustevníka v přítmí zchátralé grotty vždy přitahovala, zvláště dětské duše, a místo se stalo častým cílem výletů a procházek jičínských rodin. Většina Jičíňáků má k tomuto místu citový vztah. A právě tento citový vztah lidí vedl občanské sdružení Lodžie k rozhodnutí opravit zchátralý objekt a opět tu instalovat dřevěný přístřešek s poustevníkem. Pole je tu vedle sponzorů i pro širokou občanskou sbírku, se kterou právě začínáme.*"

[60] (ú) [Vladimír Úlehla]. *Poustevníček již na cestě: Do Libosadu vás zve sdružení Lodžie.* Noviny Jičínska, 1997, roč. 6, č. 147, 25. 6., s. 7; *V Libosadě byl v sobotu slavnostně odhalen poustevník…* [popiska k fotografii Radky Šepsové]. Noviny Jičínska, 1997, roč. 6, č. 151, 30. 6., s. 8, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062.

[61] Archiv o. s. Lodžie. ÚLEHLA, Vladimír. *Grotta – poustevna, součást valdštejnského areálu lodžie a Libosadu.* Dopis o. s. Lodžie Komerční bance Jičín, Jičín, 22. 5. 1997.

[62] *Sotva se rozeběhla občanská sbírka na obnovu poustevny v Libosadu, přišel první a druhý balíček a znejistil zvláště podnikatelské kruhy. Ač jsme od desítky společností dostali neurčitý příslib, došel nám zatím jediný podnikatelský příspěvek. Pro peněžní dar na obnovu poustevny sáhla do svých peněženek hezká řádka jednotlivců zvláště starší generace (za mimořádný příspěvek děkujeme pí Olze Krupičkové). Veselé putování mladších členů a příznivců občan. sdružení Lodžie s „provizorním" poustevníkem po Jičíně v sobotu 28. června přineslo do kasičky 2 418 Kč. Profesorský sbor Masarykovy obchodní akademie překvapil (vzhledem k „blbé" náladě učitelstva) kolektivním příspěvkem 2 010 Kč. Ale teď přišla další rána: živelná katastrofa, jakou v našich zemích nepamatujeme! Pokud nám jednotlivci nebo společnosti, s kterými jsme jednali, na náš účet nebo v Městském informačním středisku na Valdštejnově nám. ještě přispějí, budeme rádi. Ale tváří tvář utrpení lidí ze zaplavených oblastí nemůžeme teď v kampani za obnovu poustevny pokračovat. Jsou tu teď naléhavější cíle pro občanskou dobročinnost.* – Archiv o. s. Lodžie. ÚLEHLA, Vladimír. *Štěstí poustevníkovi nepřeje*. Strojopisný koncept tiskové zprávy Vladimíra Úlehly a Miroslava Chrásta. B. m. [Jičín], b. d. [červenec 1997].

[63] O obnovení sbírky bylo rozhodnuto na valné hromadě o. s. Lodžie konané ve středu 15. 10. 1997 – viz Archiv o. s. Lodžie. Ú [ÚLEHLA, Vladimír]. *„Lodžie" sněmovala*. Strojopisný koncept novinového článku. B. m. [Jičín], b. d. [16. 10. 1997].

[64] ÚLEHLA, Vladimír, *O grottě – poustevně,* s. 4. Východočeská plynárenská a. s. přispěla částkou 5 000 Kč – viz (ú) [Vladimír Úlehla]. *V poustevně se kácelo.* Noviny Jičínska, 1997, roč. 6, č. 273, 21. 11., s. 7, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062.

[65] ÚLEHLA, Vladimír, *O grottě – poustevně,* s. 4. Např. firma Knap Obklady věnovala částku 30 000 Kč, Nábytek Volf 10 000 Kč, pí Chramostová 2 x 500 Kč.

[66] Tamtéž. Většina jičínských advokátů a praktických lékařů přispěla částkou kolem 1 000 Kč.

[67] Tamtéž. O průběhu sbírky prof. Úlehla příležitostně informoval jičínskou veřejnost na stránkách regionálního tisku. Snažil se tak vyzdvihnout některé dárce a veřejně jim poděkovat a současně motivovat potenciální dárce k byť drobnému příspěvku. Následující ukázka z jednoho takového článku názorně ilustruje škálu finančních darů, dobovou atmosféru i podmínky, za nichž sbírka probíhala: „*Na počátku září jsme v muzeu otevřeli pokladničku s klanějícím se poustevníčkem – a vida! Napočítali jsme 3 207 korun, dosud nejvíce. Děkujeme, děti a rodiče! Nedlouho předtím mi pan Václav Kovář na ulici předal 100 Kč a dnes přišla stokoruna poštou z Prahy 6 od neznámého pana Svobody. Z těchto drobných dárců (připomeňme paní učitelku Vejvodovou, p. Zelenku, paní Holanovou a pana Šoltyse, který ve Studeňanech sebral 1 550 korun!) máme velkou radost. Naplňují totiž naši původní představu: opravit poustevnu z občanských peněz, občanských darů. Větší dary (paní Chramostové, p. Píši, p. Tišera a paní Ireny R. po 500 korunách, paní Vackové a Zámecké vinárny, Obecního úřadu Radim po 1 000 korunách, valdických Stavebnin 1 500 Kč anebo dr. Bédy Plecháče se sestrou 1 200 Kč, o opakovaném velkém daru paní Fišerové-Mazánkové nemluvě) přirozeně přibližují dokončení rekonstrukce poustevny rychleji.*" (ÚLEHLA, Vladimír. *Poděkování všem dárcům*. Nové noviny, 1999, č. 38, 24. 9., s. 6, Jičín: TomTour s. r. o. ISSN 1212-6543).

[68] ÚLEHLA, Vladimír, *O grottě – poustevně,* s. 4. Finančně přispěla 2. a 4. základní škola, Základní umělecká škola a Obchodní akademie.

[69] Základní umělecká škola v Jičíně věnovala na obnovu poustevny výtěžek Koncertu bývalých absolventů, pořádaného 25. 3. 1999 k příležitosti oslav 60. výročí svého vzniku – viz Archiv o. s. Lodžie. *Plakát na Koncert bývalých absolventů, pořádaný ZUŠ J. B. Foerstera v Jičíně dne 25. března 1999 v 16:30 hod. v Porotním sále jičínského zámku*; (prochor) [Bohumír Procházka]. *Výtěžek kon-*

certu na poustevnu. Nové noviny, 1999, č. 13, 2. 4., s. 6, Jičín: TomTour s. r. o. ISSN 1212-6543.

70 Klub českých turistů Jičín přispěl částkou 10 000 Kč – viz ÚLEHLA, Vladimír, *O grottě – poustevně,* s. 4.

71 ÚLEHLA, Vladimír, *O grottě – poustevně,* s. 4. Poskytnutí finančního příspěvku na obnovu poustevny bylo vedením obce Valdice plánováno již v roce 1998. Záměr tehdejšího starosty JUDr. Vladislava Krause podpořit aktivity o. s. Lodžie takto vysokou částkou ale nezískal ve valdickém zastupitelstvu potřebnou podporu. Po komunálních volbách na podzim 1998 proto Vladislav Kraus, jenž úspěšně obhájil svůj starostenský post (na postu starosty obce působil celkem čtyři volební období v letech 1990–2006), vrátil věc k novému projednání a tehdy byl již finanční dar ve výši 50 000 Kč schválen. K připsání platby na účet o. s. Lodžie došlo v průběhu první třetiny roku 1999. Vladimír Úlehla hodnotí tuto podporu jako velmi významnou, neboť napomohla k urychlení sbírky v okamžiku, kdy se již zdálo, že drobnými dary občanů se potřebnou finanční hotovost nepodaří v dohledné době nashromáždit (ústní sdělení Vladimíra Úlehly ze dne 5. 7. 2015).

72 (red). *Benefiční koncert pro poustevníka.* Nové noviny, 1999, č. 45, 12. 11., s. 6, Jičín: TomTour s. r. o.; (red). *Rock pro poustevníka.* Nové noviny, 1999, č. 47, 26. 11., s. 6, Jičín: TomTour s.r.o. ISSN 1212-6543. Výtěžek benefiční akce *Rock pro poustevníka* činil 5 000 Kč. Akce dala podnět k založení rockového festivalu s názvem *Poustevník*, který probíhal v Jičíně ve dnech 12. 2., 1. 4. a 9. 12. 2000 a jehož pořadatelem byl rovněž Jiří Veselý; tento festival již ale neměl benefiční charakter. V prosinci 2000 byl rockový festival ukončen, neboť Jiří Veselý začal soustřeďovat veškerou pozornost na organizování nového jičínského polykulturního festivalu *Kolej v jednom kole* (ústní sdělení Jiřího Veselého ze dne 22. 7. 2015).

73 Pokladnička s klanějícím se poustevníčkem byla poprvé veřejně použita již v sobotu 28. 6. 1997 v rámci tvořivé dílny manželů Lhotákových, během níž vznikl tzv. provizorní poustevník (foto pokladničky viz *Noviny Jičínska*, 1997, roč. 6, č. 151, 30. 6., s. 8., Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062). Pokladnička byla užívána nejen během akcí pořádaných o. s. Lodžie, ale byla rovněž střídavě instalována na různých místech v Jičíně. Např. v květnu 1998 byla umístěna nejdříve v hale Okresního úřadu v Havlíčkově ul., poté ve vstupní místnosti Okresního muzea a galerie a nakonec byla přesunuta do galerie Holan České pojišťovny – manželů Rejlkových (Archiv o. s. Lodžie. [Vladimír Úlehla]. *Zpráva o grottě – poustevně.* Strojopisný koncept novinového článku. B. m. [Jičín], b. d. [konec května 1998]). Nejčastěji však byla umísťována ve vstupní hale jičínského muzea. Význam drobných příspěvků dokumentuje tato ukázka: „*Nemůžeme sázet na velké příspěvky podnikatelů a peněžních ústavů. Přišly horší časy, loudí na nich kdekdo a prostřednictvím poustevny moc reklamy nezískají. Raději sponzorují pohádkový týden nebo Miss Český ráj. Ale někteří nám příspěvek přislíbili a zatím se k tomu nedostali. Počítáme s nimi! Obracíme se víc na malé občanské dárce – s kasičkou.*" (Archiv o. s. Lodžie. ÚLEHLA, Vladimír. *Lodžie a poustevník.* Strojopisný koncept novinového článku. B. m. [Jičín], b. d. [polovina května 1998]).

74 ÚLEHLA, Vladimír, *O grottě – poustevně.*

75 Tamtéž. Sám Vladimír Úlehla v tichosti přispíval na obnovu poustevny několika tisícovými částkami – viz například Archiv o. s. Lodžie. *Sběrací listina na rekonstrukci „Poustevny" v Libosadě.* 16. 10. 1997 – 29. 6. 1998. Zde je ke dni 20. 11. 1997 evidován Úlehlův dar ve výši 2 000 Kč a 29. 6. 1998 ve výši 1 000 Kč.

76 (ú) [Vladimír Úlehla]. *V poustevně se kácelo.* Noviny Jičínska, 1997, roč. 6, č. 273, 21. 11., s. 7, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062. Kácení čtyř stromů provedla v listopadu 1997 firma Pavel Dousek z Jičína. Ještě předtím, již 15. 7. 1997, provedl Ing. Jiří Starý s pomocníky zaměření objektu, dále pak pokácení menší stromů uvnitř grotty, odstranění náletové vegetace z korun zdí a jejich chemické ošetření – viz Archiv o. s. Lodžie. *Strojopisný koncept dopisu Vla-*

dimíra Úlehly Renatě Lhotákové. Jičín, 16. 7. [1997]. Zaměření grotty bylo dokončeno a odevzdáno v říjnu 1997 – viz Archiv o. s. Lodžie. STARÝ, Jiří. *Valdštejnská lodžie v Jičíně: Grotta. Zaměření.* Rkp., spolupráce R. Plchová a Ing. F. Brašna, zak. č. 31/97, stupeň: zaměření, Praha, říjen 1997; Archiv o. s. Lodžie. STARÝ, Jiří. *Valdštejnská lodžie v Jičíně: Grotta. Oprava a konzervace.* Rkp., spolupráce RNDr. I. Bursíková a Ing. J. Muková, zak. č. 31/97, stupeň: projekt, Praha, říjen 1997. Viz též Archiv o. s. Lodžie. STARÝ, Jiří. *Grotta: Valdštejnská loggie v Jičíně: Návrh nezbytných úprav.* Rkp., březen 1997.

77 Archiv o. s. Lodžie. STARÝ, Jiří. *Valdštejnská lodžie v Jičíně: Grotta. Oprava grotty a ohradní zdi.* Rukopis, spolupráce RNDr. I. Bursíková, Ing. J. Muková a Ing. T. Šmejkalová, zak. č. 31/97, stupeň: projekt, Praha, leden 1998; Archiv o. s. Lodžie. MUKOVÁ, Jiřina. *Valdštejnská loggie v Jičíně: Grotta v areálu Libosadu: Doporučení pro obnovu.* Rkp., zak. č. 040 327 36, Praha, prosinec 1997; Archiv o. s. Lodžie. BURSÍKOVÁ, Ivana. *Grotta u Valdštejnské loggie v Jičíně: Technologický návrh povrchových úprav kamenného a cihlového zdiva.* Rkp., b. d. [přelom let 1996 a 1997].

78 Archiv o. s. Lodžie. STARÝ, Jiří. *Valdštejnská lodžie v Jičíně: Grotta: Oprava grotty a ohradní zdi, I. etapa prací. Technická zpráva.* Rkp., zak. č. 31/97, stupeň: projekt, Praha, květen 1998.

79 [O. s. Lodžie zaplatilo] *v březnu 98 za projekt rekonstrukce grotty–poustevny / ing. Jiří Starý s pomocí ing. arch. Mukové a dr. Bursíkové / 19 050 Kč / Projekt má hodnotu mnohem větší, 40 – 50 000 Kč* (Archiv o. s. Lodžie. ÚLEHLA, Vladimír. Bez názvu. Strojopisný koncept novinového článku. B. m. [Jičín], 18. 8. 1998). Viz též ÚLEHLA, Vladimír. *O grottě – poustevně.* Dobrý den: noviny které nestojí (za)nic: prosinec 99.

80 Dne 12. 5. 1998 bylo po několikaměsíčním jednání konečně vydáno závazné stanovisko pracovníků státní památkové péče z odboru kultury Okresního úřadu v Jičíně. Ihned poté byla podána žádost na stavební odbor MěÚ Jičín o vydání stavebního povolení k uskutečnění první etapy rekonstrukce grotty (Archiv o. s. Lodžie. [Vladimír Úlehla]. *Zpráva o grottě – poustevně.* Strojopisný koncept novinového článku, b. m. [Jičín], b.d. [konec května 1998]). Získání stavebního povolení však bylo nadále komplikováno, tentokrát skutečností, že se objekt grotty nachází v ochranném pásmu železnice. Zdlouhavá úřední jednání se čtyřmi úřady Českých drah jezdil do Prahy vyřizovat Vladimír Úlehla (ústní sdělení Vladimíra Úlehly ze dne 5. 7. 2015). Viz též (Ú) [Vladimír Úlehla]. *Lodžie dostala finanční injekci.* Nové noviny, 1998, č. 8, 3. 8., s. 4, Jičín: TomTour s. r. o. ISSN 1212-6543. Vydání stavebního povolení na opravu grotty dne 1. 10. 1998 – viz Archiv o. s. Lodžie. Výbor [Vladimír Úlehla]. *Milí naši členové!* Koncept pozvánky na valnou hromadu občanského sdružení Lodžie pořádané v přednáškové místnosti jičínského muzea dne 21. 10. 1998. Jičín, 12. 10. 1998: „*… stavební povolení, datované 1. 10. 1998, jsme dostali teprve 8. října. A to stavba nesmí být zahájena, dokud povolení nenabude po 15 dnech právní moci. Povíme Vám, jaké trampoty znamená získat stavební povolení, zvláště když stavba leží v ochranném pásmu železnice. – A přece se před zimou začne čelní oblouk, nejnáročnější část rekonstrukce, opravovat.*"

81 První brigáda proběhla v pondělí 20. 4. 1998, kdy se do úklidových prací zapojili žáci osmých tříd 4. základní školy v Jičíně pod vedením agilního pedagoga Františka Kynčla – viz (jn) [Jiří Němeček]. *Zahájili obnovu grotty v Libosadě.* Noviny Jičínska, 1998, roč. 7, č. 95, 3. 4., s. 7, Hradec Králové: Pnpress. ISSN 1210-6062. Na tuto brigádu navázala pomoc jičínské Soukromé podnikatelské školy, která 20.–21. 5. 1998 uvolnila deset žáků a žaček, kteří pomohli s vyklízením grotty a uskladněním nashromážděného stavebního materiálu – viz Archiv o. s. Lodžie. [Vladimír Úlehla]. *Zpráva o grottě – poustevně.* Strojopisný koncept novinového článku, b. m. [Jičín], b. d. [konec května 1998]. Brigádnicky pomohli členům sdružení též žáci jičínského Lepařova gymnázia – viz ÚLEHLA, Vladimír. *O grottě – poustevně.* Dobrý den: noviny které nestojí

(za)nic: prosinec 99. Touto cestou bylo nashromážděno cca 220 ks barokních cihel, jež byly deponovány v prostoru grotty – viz Archiv o. s. Lodžie. *Vážený pane Bláho!* Strojopisný koncept dopisu [Vladimíra Úlehly] panu Bláhovi. Jičín, 18. 11. 1998.

[82] Jelikož nashromážděné množství barokních cihel nebylo dostačující, vešel Vladimír Úlehla během léta 1998 v jednání s cihelnou CIOS Osenice, s. r. o., středisko Popovice, u které 25. 8. 1998 objednal výrobu 700 ks režných cihel vytvořených na základě jím dodané barokní předlohy – viz Archiv o. s. Lodžie. Strojopisný koncept dopisu [Vladimíra Úlehly] panu inženýrovi [Jiřímu Starému]. Jičín, 24. 5. [1998]; Archiv o. s. Lodžie. Strojopisný koncept písemné objednávky 700 ks režných cihel, adresované cihelně CIOS Osenice s. r. o., středisko Popovice, a podepsané Vladimírem Úlehlou a místopředsedou o. s. Lodžie Miroslavem Chrástem. Jičín, 25. 8. 1998.

[83] *„… Stačilo otevření při stavbě vnitřního lešení – a z grotty zmizel pěkný provizorní poustevník.“* – Archiv o. s. Lodžie. Strojopisný koncept dopisu [Vladimíra Úlehly] panu Bláhovi. Jičín, 18. listopadu 1998. Odcizení provizorního poustevníka je rovněž zmíněno v textu letáku distribuovaného na podzim 1999, v nichž o. s. Lodžie apeluje na jičínskou veřejnost a prosí ji o poskytnutí dalších finančních příspěvků na zhotovení čelní mříže uzavírající vstup do grotty. Text letáku, jehož autorem je opět Vladimír Úlehla, dokumentuje nejen okolnosti, za kterých byly získávány finanční prostředky na opravu grotty, ale současně zajímavým způsobem přibližuje osobnost Vladimíra Úlehly: „*Voláme všechny, kdo mají rádi Jičín, Lípy, Libosad a Lodžii a kteří chodívali se svými dětmi a vnoučaty anebo jako děti podívat se na poustevníka! Pomozte nám sesbírat v občanské sbírce na obnovu poustevny ještě asi 80 000 – 100 000 Kč. Aby ten bledý poustevník, který už sedí, připraven, v předsálí Porotního sálu, se zase mohl vrátit na své místo do obnovené kulisy poustevny v Libosadu. Na dokončení opravy čelního oblouku a vyspárování přední stěny peníze už – díky Vám, občané a příznivci! – máme. A něco i na dozdění ‚okna' k silnici, zvláště když zastupitelstvo Valdic se také k poustevně přihlásilo a odhlasovalo příspěvek 50 000 Kč! Oříškem bude ještě čelní mříž, která by bránila vstupu, protože dnes je více než v minulosti třeba chránit poustevníka a poustevnu před ničiteli a nenechavci. Vždyť i našeho plochého ‚prozatímního' poustevníka nám v říjnu, když se začalo s opravami, někdo odnesl. Pomozte nám, třeba jen málem, a propagujte naše snahy, poproste i své přátele o příspěvek. Bude-li dárců pár stovek, bude potřebná částka brzy pohromadě – a oprava hotova! Přijímáme i nové členy (roční příspěvek min. 30,– Kč), kdybyste chtěli pomoci! Peněžní dary můžete odevzdat v Městském informačním centru na Valdštejnově náměstí, v muzeu v zámku, v galerii Holan v Havlíčkově ul. anebo přímo Vlad. Úlehlovi na Čeřovce (tel. 32 146) nebo na účet sdružení v IPB 112181766/5100 na Husově třídě.*“ (Archiv o. s. Lodžie. [Vladimír Úlehla]. *Voláme všechny, kdo mají rádi Jičín, Lípy, Libosad a Lodžii a kteří chodívali se svými dětmi a vnoučaty anebo jako děti podívat se na poustevníka!* Leták – finanční sbírka na obnovu grotty, b. m. [Jičín], b. d. [podzim 1999]). Text letáku byl rovněž přetištěn v *Novinách Lepařova gymnázia* – viz *Občanské sdružení Lodžie.* Noviny Lepařova gymnázia, 1999, roč. 4, č. 1–2, 9. 10., s. 9, Jičín: Lepařovo gymnázium.

[84] (Ú) [Vladimír Úlehla]. *Oprava poustevny v Libosadu začala.* Nové noviny, 1998, č. 16, 11. 12., s. 1. ISSN 1212-6543. Vladimír Úlehla opakovaně charakterizoval Josefa Prokůpka jako člověka, jenž ovládal své řemeslo s obrovskou zručností a dnes již tolik vzácným umem starých zednických mistrů. Když mu před započetím náročné rekonstrukce čelního cihlového oblouku profesor Úlehla sdělil svůj názor, že oblouk se bude muset celý rozebrat, ubezpečil ho Josef Prokůpek, že to nebude nutné, a vzápětí podložil svá slova tím, že vylezl na korunu zdi grotty a za údivu všech přítomných přešel s ledovým klidem po havarijním cihlovém oblouku z jedné strany na druhou (opakované ústní sdělení Vladimíra Úlehly, naposledy sděleno 2. 8. 2015). Cihlový oblouk byl

skutečně rekonstruován tím způsobem, že Josef Prokůpek postupně vyjímal, kontroloval, vyměňoval nebo doplňoval a znovu usazoval cihlu po cihle. Zajímavým způsobem dokresluje Prokůpkovu osobu Ing. Jiří Starý v dopise adresovaném Vladimíru Úlehlovi krátce před započetím rekonstrukce grotty: *„Je dobře, že pan Prokůpek bude pracovat na grottě. Je to sice mystik, ale to bude vzhledem k charakteru stavby jen ku prospěchu. Znám ho (několikrát jsem si s ním o věcech mimozemských a mimolidských povídal), takže se s ním myslím dohodnu, pokud by chtěl něco dělat příliš svéhlavě.“* (Archiv o. s. Lodžie. *Pane profesore,* Dopis Jiřího Starého panu profesorovi [Vladimíru Úlehlovi]. Hradec Králové, 15. 10. 1998.

[85] (red). *Poustevnu staví z milodarů.* Nové noviny, 1999, č. 24, 18. 6., s. 3; ÚLEHLA, Vladimír. *Poděkování všem dárcům.* Nové noviny, 1999, č. 38, 24. 9., s. 6. ISSN 1212-6543. Kompletní vyúčtování všech prací bylo následující: kácení stromů v grottě – 24 000 Kč, zpracování celkového projektu a projektu pro první etapu – 19 050 Kč (režijní cena, za kterou vypracoval projekt Ing. Jiří Starý se svými spolupracovníky), nákup chybějících cihel tvarově blízkých barokním cihlám – 9 871 Kč, zpevnění čelního oblouku, oprava a zazdění severního okna a oprava zdi mezi čelním obloukem a severním oknem – 140 900 Kč (zaplaceno firmě Geosan dne 9. 11. 1999). Celková částka za rekonstrukci grotty tedy činila 193 821 Kč. Poštovné, telefonování, administrativní práce, cestovné atd. realizovali členové sdružení zdarma. V prosinci 1999 zbývalo v kase sdružení zhruba 12 000 Kč – ÚLEHLA, Vladimír. *O grottě – poustevně.* Dobrý den: noviny které nestojí (za)nic: prosinec 99; viz též (Ú) [Vladimír Úlehla]. *Občanské sdružení Lodžie oznamuje.* Nové noviny, 1999, č. 46, 19. 11., s. 2. ISSN 1212-6543.

[86] Viz pozn. 83 – Archiv o. s. Lodžie. [Vladimír Úlehla]. *Voláme všechny, kdo mají rádi Jičín, Lípy, Libosad a Lodžii a kteří chodívali se svými dětmi a vnoučaty anebo jako děti podívat se na poustevníka!* Leták – finanční sbírka na obnovu grotty, b. m. [Jičín], b. d. [podzim 1999].

[87] V dubnu 2000 zámečnická firma pana Svejkovského z jičínského Nového Města vytvořila podle návrhu Martina Lhotáka železnou konstrukci pro budoucí mříž uzavírající vstup do grotty a osadila ji do stěn čelního oblouku. Dřevo na zhotovení mříže přivezl již dříve ze šlikovských lesů s pomocí Technických služeb jičínský věžník Jiří Wilda, který rovněž provedl nezbytné očištění a namoření tyčoviny. Koncem dubna připevnili členové sdružení tyčovinu k železné konstrukci a uzavřeli tím vstup do grotty novou mříží. V průběhu května 2000 byla pod vedením Renaty a Martina Lhotákových zhotovena nová kulisa poustevny, na jejíž stavbu bylo použito materiálu z části darovaného firmou BAK Trutnov, z části dokoupeného na pile v Železnici – viz ÚLEHLA, Vladimír. *Poustevna téměř obnovena.* Nové noviny, 2000, č. 22, 2. 6., s. 4. Viz též ÚLEHLA, Vladimír. *Poděkování všem dárcům.* Nové noviny, 1999, č. 38, 24. 9., s. 6. ISSN 1212-6543.

[88] Viz v textu výše a pozn. 37, 44, 50.

[89] MATĚJKOVÁ, Vlaďka. *Kulturní dopoledne v Libosadu.* Nové noviny, 2000, č. 24, 16. 6., s. 6; jn [Jiří Němeček]. *Poustevník se vrátil.* Nové noviny, 2000, č. 25, 23. 6., s. 5. ISSN 1212-6543; ras [Radovan Sál]. *Poustevník nalezl konečně domov.* Noviny Jičínska, 2000, roč. 9, č. 142, 19. 6., s. 7. ISSN 1210-6062. Kromě Vladimíra Úlehly a manželů Renaty a Martina Lhotákových se na obnově grotty s poustevnou významně podíleli např. Robert Smolík, Lukáš Bílek, Vladislava Matějková [dnes Wildová], Jiří Wilda, Miroslav Chrást, Jaromír Gottlieb nebo František Kynčl.

[90] Soukromý archiv Pavla Kracíka. Písemné sdělení vedoucí odboru kultury a cestovního ruchu MěÚ Jičín Marie Faruzelové, e-mail ze dne 24. a 27. 7. 2015.

[91] *Autor Jaroslav Sucharda z Valdic je řezbář samouk, k práci se dřevem tíhl od mládí. „Je to můj koníček, po infarktu jsem se dal do vyřezávání, pár lidí mě pochválilo, a tak v této zálibě pokračuji. Na radu jsem jezdil do Studeňan k panu Šoltysovi, který mi trošku pomohl. Začal jsem s Krakonošem; pocházím z Novopacka a kopečky a hory mi jsou blízké, tak*

jako právě Krakonoš." (KOVÁŘOVÁ, Iva. *U bělohradského Pardoubku sní víla Rusalka.* Jičínský deník [online]. 29. 10. 2010 [cit. 2015-09-10]. ISSN 1210-6062. Dostupné z: http://jicinsky.denik.cz/kultura_region/jcbelohrad-drevorezba-rusalka-pardoubek 20101028.html .

92 MěÚ Jičín, odbor kultury a cestovního ruchu, *Smlouva o dílo uzavřená dne 12. 10. 2006 mezi městem Jičínem a Jaroslavem Suchardou, bytem Přátelství 143, 507 91 Valdice.* Předmět smlouvy: oprava – zhotovení hlavy dřevěného poustevníka, termín zhotovení do 30. 10. 2006, cena díla 2 500 Kč. Kopie smlouvy mi byla laskavě poskytnuta vedoucí odboru Marií Faruzelovou, které tímto děkuji za její ochotnou pomoc.

93 Ústní sdělení Jaroslava Suchardy z Valdic ze dne 17. 1. 2016.

94 Za všechna svědectví uveďme zajímavou vzpomínku Vladimíra Úlehly, jež zazněla během jednoho z našich pravidelných měsíčních setkání dne 2. 8. 2015 a která výmluvně postihuje podstatu problému: Když byli oba Úlehlovi synové ještě malé děti, chodil s nimi pan profesor na pravidelné vycházky do Libosadu k poustevníkovi. Při jedné z návštěv se staršímu synovi podařilo nečekaně objevit otvor v dřevěné mříži grotty. Chlapec se ke svému překvapení ocitl uvnitř a hned zvědavě zamířil k poustevně. Postupně však zpomaloval krok, až se uprostřed grotty zastavil a zůstal nejistě stát. Chvíli napjatě sledoval sochu poustevníka, pak se otočil a rychle běžel zpět k otci. Přijít až k samotné soše, která se zdála být skutečnou, živou sedící postavou, neměl odvahu. „*A takovou moc by už ten dnešní poustevník neměl*," dodal Vladimír Úlehla.

95 Nejstarším dokladem o přítomnosti zvonu na věžičce poustevny je písemná zmínka Čeňka Kalandry z roku 1890 – viz pozn. 102. Dle Kalandrova popisu byl koncem 19. století interiér grotty zarostlý hustou vegetací natolik, že zcela zakrýval objekt poustevny. Tento popis plně koresponduje se situací zachycenou na nejstarších fotografických i kresebných pohlednicích z přelomu 19. a 20. století – viz obr. 3, 17.

96 Viz níže text k pozn. 97.

97 SEIFERT, Jaroslav, *Trestnice v Kartouzích,* c. d., s. 315.

98 Tamtéž.

99 MENCL, Jaroslav. Pověsti jičínského kraje. In: *Sborník Musejního spolku v Jičíně*, 1937, roč. 3., č. 2., s. 55–80, 1938, roč. 4., č. 1., s. 6–49, č. 2., s. 72–104, č. 3., s. 155–192, č. 4., s. 207–223 (s mapou), Jičín: Musejní spolek v Jičíně. Zde roč. 3., č. 2, s. 72; MENCL, Jaroslav. *Pověsti jičínského kraje*. Zvláštní otisk ze Sborníku Musejního spolku v Jičíně, roč. 3. (1937) a 4. (1938), Jičín: Musejní spolek v Jičíně, 1938, s. 22.

100 SOkA Jičín, fond Muzejní spolek Jičín, kt. č. 6, inv. č. 71. STUMPF, Miroslav. *Poznámky o poustevníku v Libosadě u Jičína.* Jičín, 14. 9. 1943, strojopis, 2 listy, nestr.

101 Jako pedagog působil Čeněk Kalandra na Jičínsku celkem 32 let (1879–1911), tedy prakticky po celý svůj aktivní život. Místy jeho působení byly Čistá u Nové Paky (1879–1883), Uhlíře (1883–1889), Roveň u Sobotky (1889–1891), Žeretice (1891–1907) a Libáň (1907–1911). Zdejší krajinu popsal ve dvou spiscích, koncipovaných jako průvodce: *Z výletů po Jičínsku* (1890) a *Na prahu Českého ráje* (1894). Blíže k životu a dílu Čeňka Kalandry viz FETTERS, Aleš. *Čeněk Kalandra.* Listy starohradské kroniky, 1982, roč. V., č. 1, s. 11–12, č. 2, s. 22–23, č. 3, s. 38–41, č. 4, s. 56–58, 1983, roč. VI., č. 1, s. 8–10, č. 2, s. 23–27, č. 3, s. 40–43, č. 4, s. 61–64, Osvětová beseda Libáň-Staré Hrady. ISSN 1210-6194.

102 KALANDRA, Čeněk. *Z výletů po Jičínsku.* Velké Meziříčí: nákladem J. F. Šaška vdovy, 1890, s. 36. První moravská obrázková knihovna pro českou mládež, roč. 3 (6), č. 23 a 24.

103 Tamtéž.

104 *Poustevník v Libosadě,* nestr. [s. 1].

105 Regionální muzeum a galerie v Jičíně, sign. RU 696, př. č. 18411. FILIP, František. *Můj životopis: Frant. Filip, býv. pekař v Jičíně, Nové město č. d. 172, v Jičíně 4. 7. 1939.* Rkp., psáno tužkou po jedné straně v linkovaném sešitě, stránkováno, 12 stran. Zde s. 2–3.

106 Tamtéž, s. 3–4, 7–10.

107 *Poustevník v Libosadě,* nestr. [s. 1].

108 Tamtéž.

[109] FILIP, František. *Pokání.* Český ráj: Věstník katolické osady jičínské, 1935, roč. III., č. 3, 1. 3., s. 2–4, Jičín: Duchovní správa katolická.

[110] FILIP, František, *Pokání.* s. 2.

[111] SCHMID, Ludvík. *Vrah frýdlantského vévody.* Zpravodaj GHSP – Acta genealogica ac heraldica, 1980, č. 1, s. 14–25, Praha: Genealogická a heraldická společnost v Praze. Zde s. 22. Blíže k osudu Waltera Deveroux viz též JANÁČEK, Josef. *Valdštejnova smrt.* Vydání druhé. Praha: Mladá fronta, 1974, s. 7–14.

[112] FILIP, František, *Pokání,* s. 4.

[113] Tamtéž.

[114] Tamtéž.

[115] FILIP, František. *Strašidelná příhoda.* Hlas našeho venkova, 1941, roč. 22, č. 43, 31. 10., s. 3, Jičín.

[116] Tamtéž.

[117] Viz pozn. 105.

[118] Viz text k pozn. 33.

[119] Viz pozn. 104 a 105.

[120] MENCL, Jaroslav. Pověsti jičínského kraje. *Sborník Musejního spolku v Jičíně*, 1937, roč. 3, č. 2, s. 70–72; MENCL, Jaroslav. *Pověsti jičínského kraje*. Zvláštní otisk ze Sborníku Musejního spolku v Jičíně, roč. 3. (1937) a 4. (1938). Jičín: Musejní spolek, 1938, s. 20–22.

[121] MAŠÍNOVÁ, Leontina. *Z tajemné studánky: Pověsti ze severovýchodních Čech.* Praha: Státní nakladatelství, 1937, s. 113–114. Fakt, že Mašínová vycházela přímo z historické povídky Františka Filipa, je nezpochybnitelný. V doslovu své sbírky na s. 144 uvádí, že čerpala mimo jiné z vlastivědného sborníku *Český ráj*, čímž je míněn stejnojmenný *Věstník katolické osady jičínské*, ve kterém byla o dva roky dříve (r. 1935) otištěna Filipova povídka *Pokání*. Současně s Filipovou povídkou byla v témže čísle (!) věstníku v rámci studie Františka Kasky *Historie jičínských soch* poprvé publikována Kaskou zdokumentovaná pověst o původu barokního kříže na Vrchách u Jičína, kterou Mašínová ve své sbírce rovněž zpracovala pod názvem *Boží posel* (s. 133–136). Nejprůkaznějším důkazem je však důsledné převzetí historického dodatku Filipovy povídky, který Mašínová zkopírovala takřka větu po větě.

[122] FILIP, František, *Pokání,* s. 4.

[123] MAŠÍNOVÁ, Leontina, *Z tajemné studánky*, s. 114.

[124] Olga Mrázková, roz. Šimková (1928–2003), se narodila ve Valdicích v čp. 29, kde měl její otec řeznictví. Po válce krátce pracovala jako učitelka v mateřské školce v Obrnicích u Mostu, v roce 1948 se ale vdala a vrátila zpět do Valdic, kde prožila celý svůj život. Z politických důvodů jí bylo znemožněno vykonávat povolání učitelky, proto pracovala jako domácí dělnice nebo prodavačka v Jednotě. S rodinou Maťátkových ji pojilo celoživotní přátelské pouto.

[125] Josef Maťátko (1888–1956) se narodil ve Valdicích v čp. 4, kde kromě období svých zahradnických let, vojny a první světové války prožil celý život. Vyučil se na zahradníka u Josefa Mazánka v Soudné u Jičína, kde posléze dva roky pracoval. Od roku 1906 střídavě působil jako zahradník v Trutnově, Žitavě, Altenweddingenu, Sornzigu, Wiesbadenu a nakonec v Průhonicích u Prahy. Po absolvování vojny v letech 1909–1912 krátce působil opět v Průhonicích, ale již roku 1913 se na nátlak rodičů vrátil do Valdic, kde nastoupil do zdejší věznice jako dozorce; stále však s myšlenkou, že je to jen dočasné a že se k zahradničení brzy vrátí. Počátkem roku 1914 dokonce dal ve věznici výpověď, ale záhy si podal novou žádost. Po skončení první světové války nastoupil opět jako dozorce vězňů, kterým byl až do svého penzionování v roce 1948. – Soukromý archiv Pavla Kracíka, Rukopis *Materiály a poznámky ke studiu pověstí Jičínska*, sloha *O poustevníkovi z chleba.* Písemné sdělení Lenky Maťátkové (*1985) z Valdic, pravnučky Josefa Maťátka, e-mail ze dne 25. 7. 2013. Lence Vejrové, roz. Maťátkové, velmi děkuji za její vstřícnou pomoc a cenné informace.

[126] Soukromý archiv Pavla Kracíka, Rukopis *Materiály a poznámky ke studiu pověstí Jičínska*, sloha *O poustevníkovi z chleba*. Doslovný přepis vyprávění paní Olgy Mrázkové, roz. Šimkové (1928–2003) z Valdic čp. 87, které zaznělo během třicet minut trvajícího polostrukturovaného rozhovoru vedeného v bytě informátorky dne 23. 5. 1987.

[127] „*… a dále v koutě poustevna s poustevníkem, zhotovená prý od trestníka; dnešní poustevník roku 1922 obnoven.*“ (VŠETEČKA, Jakub. *Průvodce Jičínskem a Prachovskými skalami.* S mapkou Prachovských skal. Druhé, zcela propracované vydání, Jičín: Spolek turistů v Jičíně, 1925, s. 20). Z této formulace vyplývá, že autor zřejmě rozlišuje mezi dvěma různými informacemi: Původní poustevník měl být údajně zhotoven trestancem (v kartouzské trestnici). Tady si jičínský gymnaziální profesor Jakub Všetečka nebyl zcela jistý, a proto záměrně použil slůvka *prý*. Současně připojil informaci, že současná socha byla obnovena v roce 1922, tedy v době nedávné, pouhé tři roky před vydáním turistického průvodce.

[128] Unikátní chlebové sošce Václava Babinského se doposud nejdetailněji věnoval básník, textař, muzikant, novinář a překladatel Michal Bystrov, díky jehož invenci a ve spolupráci s Národním muzeem v Praze byla tato pozoruhodná památka zrestaurována a zachráněna před totální destrukcí. Následně byla soška veřejně vystavena na výstavě *Zbojníci – hrdinové, nebo zločinci?* v Národopisném muzeu Národního muzea v Praze ve dnech 27. 5. 2011–20. 5. 2012. K sošce viz BYSTROV, Michal. *Příběhy písní.* Díl 2., Praha: Galén, 2011, s. 311–313, 351–352. ISBN 978-80-7262-844-5. Podle kastelána zámku Kynžvart Miloše Říhy je ve sbírkovém katalogu uvedeno, že sošku zhotovil Babinského spoluvězeň Johann Laska [Jan Láska] (BYSTROV, Michal. *Po stopách chlebové sošky loupežníka Babinského.* In: Historické obzory. Rozhlasové vysílání, Český rozhlas [online] 21. 5. 2011 [cit. 2015-08-27]. Zvukový záznam i jeho písemný přepis dostupný z: http://www.radio.cz/cz/rubrika/historie/po-stopach-chlebove-sosky-loupeznika-babinskeho). V případě jména Jana Lásky se ale zřejmě jedná o záměnu se jménem Tomáše Lásky, s nímž se Babinský ocitl ve vězení po svém zatčení v Bílé Hlíně v březnu 1832. Existuje tedy rovněž teorie, že sošku zhotovil Babinského spoluvězeň Tomáš Láska v roce 1832 (viz VOTRUBA, Adam. *Pravda u zbojníka: Zbojnictví a loupežnictví ve střední Evropě.* Praha: Scriptorium, 2010, obrazová příloha mezi s. 256–257 – obr. 8. ISBN 978-80-87271-25-4; viz též BYSTROV, Michal, *Příběhy písní.* Díl 2., s. 311). Tuto verzi však nepokládám za pravděpodobnou, neboť Václav Babinský měl být po svém zatčení v Bílé Hlíně 27. 3. 1832 držen ve vazbě v Mladé Boleslavi (?) pouze jeden den, již 28. 3. 1832 odtud společně s Tomášem Láskou uprchli (VOTRUBA, Adam. *Václav Babinský: život loupežníka a loupežnická legenda.* Praha: Libri, 2009, s. 123, viz též s. 59, 61, 121. ISBN 978-80-7277-392-3). Skutečné okolnosti vzniku chlebové sošky, o které básník a revolucionář Josef Václav Frič ve svých pamětech píše, že ji uhnětl v cele sám Babinský, tak zůstávají nejasné. Pro její vznik v pražském prostředí, popř. pražské vazební cele hovoří fakt, že soška byla nejprve veřejně vystavována ve výloze pražského škrobařského krámku na Můstku a teprve poté se dostala do sbírky kancléře Metternicha. Rovněž věrné zachycení podoby slavného loupežníka může být důkazem, že tvůrci sošky byl vzorem sám Babinský. Vedle toho však nelze pominout ani hypotézu, podle níž soška nevznikla ve vězeňském prostředí, nýbrž byla vytvořena civilní osobou, která využila aktuálního celospolečenského zájmu o postavu Václava Babinského a zcela záměrně užila „vězeňské“ techniky hnětení chlebové střídy k vytvoření působivé atrakce s příběhem. Jak víme z pamětí J. V. Friče nebo z fejetonu Jana Nerudy, chlebová soška Babinského se svého času opravdu stala výrazným lákadlem obyvatel a návštěvníků Prahy. Věrné zachycení Babinského podoby by v tomto případě mohlo vycházet např. z nějakého dobového vyobrazení, vytvořeného po Babinského konečném zatčení. S určitostí tak lze říci pouze to, že vznik sošky je nejspíše spojen s pražským prostředím a spadá do období krátce po roce 1835.

[129] OLBRACHT, Ivan. *Zamřížované zrcadlo.* Praha: Sfinx, 1930. „*Jal jsem se z chlebové střídy hnísti šachové figurky. Koník se mi podařil, ale když jsem dokončil nezajímavý tvar piona, znudila mne představa, že bych jej měl opakovati šestnáctkráte, a hodil jsem*

obě figurky do prachového hrobu na kamnech." (s. 26). „*…a po jídle, kdy se teprve nakrajuje patka dlouhého odpoledne, hráváme několik partií mlýnku. Na hlubokých rýhách byzantského kříže na stole a chlebovými placičkami, z nichž ty černé mají inkoustovou kaňku uprostřed.*" (s. 279, viz též s. 320–321).

[130] *Šachové figurky*. In: Vojenský historický ústav Praha [online]. [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: http://www.vhu.cz/exhibit/sachove-figurky/.

[131] PETÁKOVÁ, Tereza. *Národní muzeum převzalo jedinečné sbírky Muzea dělnického hnutí: Tisková zpráva k převzetí sbírek Muzea dělnického hnutí.* In: Národní muzeum v Praze [online]. 2. 9. 2014 [cit. 2015-08-28]. Dostupné z: http://www.nm.cz/Pronovinare/novinky-press/Narodni-muzeum-prevzalo-jedinecne-sbirky-Muzea-delnickeho-hnuti.html.

[132] -jb- [Josef Bártík]. *Jakou zálibu míval Antonín Zápotocký?* ABC mladých techniků a přírodovědců, 1984, roč. 29, č. 7, 13. 12., s. 3, Praha: Ústřední rada Pionýrské organizace SSM v Mladé frontě. ISSN 0322-9580.

[133] Český akademický sochař a politický vězeň nacismu i komunismu Jaroslav Šlezinger (1911–1955) vymodeloval první verzi svého sousoší *Zaváté šlépěje* z chlebové střídy v koncentračním táboře Oranienburg-Sachsenhausen. Inspirací mu byly jeho matka a manželka, podpírající se v bolestném očekávání. V roce 1950 byl Šlezinger ve vykonstruovaném procesu odsouzen k 25 letům těžkého žaláře. Jeho bývalí spoluvězni vzpomínají, jak jim Šlezinger ve vězení pro útěchu vytvářel sošky Krista z chlebové střídy a z překližky (ČTK – LIDOVKY. CZ. *Rytíři české kultury jsou Stránský a Zoubek, Dámou Marta Kubišová.* In: Lidovky [online]. 27. 2. 2015 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: http://www.lidovky.cz/rytiri-ceske-kultury-jsou-stransky-a-zoubek-damou-marta-kubisova-1cc-/kultura.aspx?c=A150227_184915_ln_kultura_hm&setver=touch; Ministerstvo kultury ČR. *Ministr kultury právě ocenil Dámy, Rytíře a Mecenáše české kultury.* In: Ministerstvo kultury [online]. 2015 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: http://www.mkcr.cz/ assets/zpravodajstvi/ zpravy/OCENENI-MK-2015-doc6.pdf; viz též BOHUŇOVSKÁ, Marie. *Zaváté šlépěje: Osud sochaře Šlezingera.* Jihlava: b. n. [Marie Bohuňovská], 2006. ISBN 80-239-7883-7. Politický vězeň komunistického režimu Jan Janků (*1921) v jednom rozhovoru zavzpomínal na pobyt ve věznicích v Uherském Hradišti (1949–1950) a na Mírově (1950–1957): „*V Hradišti se mnou byli samí pasekáři, samí Valaši – byli zavíráni za to, že skrývali partyzány. Jeden z nich, Ludvík Šmotek, povídá: ‚Chlapci, máme se špatně, ale kdybychom takhle jedno sousto k nakousnutí ušetřili, tak já vám z toho něco udělám.' Propracovali jsme to sousto se slinami a dávali do hrnečku, tři dny to leželo a pak z toho byla tvárná hmota, z které udělal Ludvík tohohle Krista. Je velice vzácný, protože je v něm obsaženo dvanáct soust různých vězňů… Stejně tak jsme udělali chlebové šachy na Mírově – dnes už z nich mám jenom torzo, protože část jsem daroval do muzea v Mohelnici, část někomu jinému… Ty vyrobil Bohoušek Zelenka, letec z Anglie, který nemohl na nohy. Tmavé figurky jsem barvil hypermanganem, který jsem měl k dispozici, protože jsem na Mírově dělal lékárníka.*" (OPLATKOVÁ, Martina. *Rozhovor: Jan Janků: Bez víry bych vězení nepřežil.* In: Naše rodina: Český týdeník [online]. 2010, roč. 42, č. 22 [cit. 27. 8. 2015]. Dostupné z: http://www.nase-rodina.cz/article.php?clanek=923; viz též KONTRA, Gabriela –KUBÍČKOVÁ, Dora. *Lidé věznění v 50. letech 20. století komunistickým režimem (2003 - 2007).* In: Photon [online]. 2007 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: http://www.photon.cz/gabriela/index.php?/lide-vezneni-v-50-letech-komunistickym-rezimem/; *Jan Janků (1921).* In: Ústav pro studium totalitních režimů [online]. [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: http://www.ustrcr.cz/cs/jan-janku.

[134] Za tuto informaci děkuji kolegovi Petru Janečkovi z Ústavu etnologie Filozofické fakulty Univerzity Karlovy v Praze.

[135] HALUZOVÁ, Soňa. *Obvinění a odsouzení vystavovali.* České vězeňství, 2004, roč. 12, č. 3, s. 7, Praha: Vězeňská služba České republiky. ISSN 1213-9297.

[136] *„Bývalý strojař z uranových dolů má v prstech neskutečný cit. Z chleba dokáže vyrobit třeba 10 centimetrů vysoké figurky vojáků z jeho oblíbené doby – Rakouska-Uherska. Pohrát si s nimi dokáže do co nejmenších detailů. Ženám nechybějí kupříkladu bradavky na prsou, vojákům knoflíky na uniformách, mlýnský náhon čeká už jen na opravdovou vodu. Ludvík občas věci modeluje podle předlohy, jindy jen tak z hlavy. ‚Vzpomněl jsem si, že jsem kdysi z chleba už něco vyrobeného viděl. Však už můj otec v koncentráku v Německu vyráběl letadla z chleba. Navíc jde o hodně vděčný materiál. Mým prvním výrobkem byla černá růžička. Neměl jsem ještě barvy, a tak jsem do ní klepal popel z cigaret, až aspoň zčernala. Když mě růže omrzely, pustil jsem se do zvířátek. Mám rád kočky, o jednu takovou se mi stará známá. Jenže ji vyrobit nedokážu, a tak vyhrály myši, které ke kočkám patří,' tvrdí Ludvík Vaněk. Kolik figurek vymodeloval, nemá ani páru. Každý týden si kupuje bochník chleba navíc. ‚Z krajíce se oloupe kůrka, párkrát se plivne do střídky a začnete hnětat a pomalu natahovat do šulánku o průměru kolem jednoho milimetru. Ten současně tmavne. Zaměstnával jsem jednoho, který mně do chleba hezky plival. Byl to sice cikán, ale pracovitý,' přiznává Ludvík Vaněk a pokračuje: ‚Udělal jsem takto dárky i pro vychovatelky a další. Výrobky brali normálně do rukou. Však naplivané už dávno uschlo.' Výroba deseticentimetrového vojáka, včetně nabarvení akrylátem nebo temperami, trvá kolem čtyř hodin. Vaněk někdy používá i nitě či skutečné vlasy, které si vyprosí od holiče."* (PODROUŽEK, Petr. *Neobyčejný vězeň z Ostravy: Za mřížemi tvoří skvosty z chleba!* In: Aha! [online]. 3. 10. 2010 [cit. 2015-08-27]. Dostupné z: http://www.ahaonline.cz/clanek/musite-vedet/50376/neobycejny-vezen-z-ostravy-za-mrizemi-tvori-skvosty-z-chleba.html).

[137] Soukromý archiv Pavla Kracíka, Rukopis *Materiály a poznámky ke studiu pověstí Jičínska*, sloha *O poustevníkovi z chleba*. Písemné sdělení JUDr. Jaroslava Veselého (*1944) z Jičína, e-mail ze dne 30. 10. a 31. 10. 2015.

[138] SEIFERT, Jaroslav. *Trestnice v Kartouzích*. Právo lidu, 1930, roč. 39, č. 76, 29. 3. 1930, s. 3–4. Zde citováno podle: SEIFERT, Jaroslav. *Hvězdy nad Rajskou zahradou – Publicistika 1921–1932 – Dubia – Společná prohlášení*. Edičně připravil Jiří Brabec. Praha: Akropolis, 2004, s. 314–318. ISBN 80-7304-031-X.

[139] SEIFERT, Jaroslav, *Trestnice v Kartouzích*, cit. d., s. 316–317.

[140] Jindřiška Maťátková, roz. Fejfarová (*1933), je snachou Josefa Maťátka (1888–1956) z Valdic čp. 4 – viz výše pozn. 125.

[141] Soukromý archiv Pavla Kracíka, Rukopis *Materiály a poznámky ke studiu pověstí Jičínska*, sloha *O poustevníkovi z chleba*. Písemné sdělení Lenky Maťátkové (*1985) z Valdic, vnučky Jindřišky Maťátkové, e-mail ze dne 25. 7. a 17. 12. 2013.

[142] Viz pozn. 137.

[143] Ústní sdělení Ivy Majdanové, roz. Nýdrlové (*1942) z Jičína, ze dne 30. 10. 2015.

[144] Ústní sdělení Anny Kovářové, roz. Kovářové (*1955) z Jičína, ze dne 6. 11. 2015.

[145] Ústní sdělení Tomáše Holaty (*1964) z Jičína ze dne 29. 4. 2016.

[146] Autorova přednáška *Poustevník v Libosadě: Lokální fenomén ve světle historie a slovesné folkloristiky*, která odezněla v rámci pravidelného cyklu přednášek spolku Jičínská beseda dne 30. 10. 2015 v Porotním sále jičínského zámku.

[147] Dalším pamětníkem této pověsti byl i Otomar Maťátko (1928–2014) z Valdic čp. 4, syn Josefa Maťátka (viz pozn. 125), manžel Jindřišky Maťátkové, roz. Fejfarové (viz pozn. 140), a kamarád Olgy Mrázkové, roz. Šimkové (viz pozn. 124). Právě s Olgou Mrázkovou jako malé děti společně vyslechli od jeho otce Josefa Maťátka vyprávění o poustevníkovi z chleba (viz výše pozn. 126 a k ní se vztahující text). Kromě v textu této studie zmiňovaných žijících pamětníků nepochybně existují ještě další nositelé této pověsťové tradice, např. v létě 2014 navštívila Valdštejnskou lodžii přibližně sedmdesátiletá paní, která zaměstnankyni Café loggie v Čestném dvoře paní Michaele Rejlkové tlumočila vyprávění své babičky, jež pocházela z Valdic a která jí kdysi vyprávěla příběh

o tom, kterak sochu poustevníka v Libosadě vytvořili vězni ze zbytků chleba (soukromý archiv Pavla Kracíka, rukopis *Materiály a poznámky ke studiu pověstí Jičínska*, sloha *O poustevníkovi z chleba*. Písemné sdělení Michaely Rejlkové (*1965) z Jičína, e-maily ze dne 12. 3. a 23. 3. 2015). Zde již dochází ke zkreslení tradice, když je vznik chlebové sochy namísto jednoho konkrétního provinilce připsán celé skupině vězňů.

Pavel KRACIK: ***The Hermit in Libosad. A Local Phenomenon from the Viewpoint of History and Prosaic Folkloristics***

The Libosad, a historical park established at the beginning of the 1630s by Albrecht of Waldstein, the Duke of Frydlant (also known as Wallenstein), lies some 2 km northeast of the town of Jicin. An unfinished structure of a large grotto on a central ground plan has been preserved in the north-eastern corner of the park, with a niche in the front containing a hermitage with a wooden sculpture of a hermit. The sculpture was allegedly created by the Libosad gardener, publican and folk carver Sitauer at the end of the 18th century as an attraction to draw more guests into his pub. The sculpture was probably created as a nostalgic and lightly sentimental tribute to the Baroque phenomenon of eremitic life. The creation and installation of this sculpture in an old grotto can be seen as a product of traditional folk culture. The origins of the hermitage date back quite a long time, to around the end of the waning Baroque and the emergence of Romanticism, which makes it a most interesting structure, one of the oldest of its kind in Bohemia and also one of the very few to have been preserved. The sculpture, damaged by vandals, was lodged in the adjacent Waldstein Loggia, part of the complex, in 1845–1875. During the repair work, carried out by inmates from the nearby Valdice prison (formerly a Carthusian monastery) in 1875, the sculpture was painted in colour for the first time. Probably at the end of 1882, an unknown prisoner in Valdice created a new sculpture of the hermit, which replaced the worn-out original sculpture by Sitauer. The general layout and architecture of the hermitage have been preserved, with only small modifications, almost unchanged since its reconstruction in 1888. After the founding of the independent Czechoslovak state in 1918, the sculpture of the hermit was destroyed as part of the wave of widespread destruction of small sacral monuments at that time, but the popular eremitic site was restored just four years later. In 1922, an unnamed prisoner in Valdice prison carved a new sculpture, the third in the series, and work began to build a new hermitage. Following its general reconstruction in the spring of 1943 and partial repairs, probably carried out in the 1960s, the structure was maintained until the end of the 20th century. In summer 1989 the sculpture was destroyed by young vandals, who set it alight. After the end of the communist regime, a folk carver Karel Soltys (1924–2016) from nearby Studenany carved the fourth hermit sculpture in March 1996. Unlike the previous sculptures, this one lacked the realistic appearance which created the illusion that a live person was sitting there. Due to the poor condition of the grotto, the sculpture was lodged in the foyer of the Jury Hall of the Palace in Jicin in 1996–2000. In the spring of 1997, members of the newly established citizens' association entitled 'Lodzie' (the Loggia), led by Vladimir Ulehla (*1926) took a pro-active part in the reconstruction of the grotto and the renewal of the wooden hermitage. A temporary hermit, made from logs and finished by children in a creative workshop run by Renata and Martin Lhotak, was housed

in the grotto from June 1997 until it was stolen by an unidentified culprit in October 1998. The efforts of the citizens' association members were accomplished in June 2000 when the aforementioned sculpture by Karel Soltys was installed in the restored structure. An unidentified vandal stole the hermit's head in July 2006. The sculpture was repaired by the folk carver Jaroslav Sucharda (*1947) of Valdice who, however, did not apply colour paints to the hermit's newly carved head. The mysterious secluded place was a traditional and very popular walking spot for many generations of Jicin families with children throughout the 20th century. The reconstruction carried out by the Lodzie association in 1997–2000 renewed the extremely important continuity of more than two hundred years of tradition of this place, and has also meant that a remarkable regional cultural phenomenon has been preserved. However, the incomparable genius loci has not returned to the grotto in Libosad, primarily because the present sculpture is less realistic. Jicin's tradition of family walks with children to the 'hermit in Libosad' has therefore never fully regained its popularity, and the new residents of Jicin are unable to comprehend the former fascination with the hermitage. The hermitage is associated with some interesting folklore traditions. The most well-known is a folk etiologic legend from the 19th century which has seen several literary adaptations, according to which the murderer of Albrecht of Waldstein settled in the grotto to do penance for his horrible crime. He was expiated by the prior of the Carthusian monastery in Valdice or by the rector of the Jesuit college in Jicin, and his task was to look after the great work done by his victim, the Libosad park and the 2-km-long linden tree promenade. What appears to be most interesting from the viewpoint of folkloristics is the folk legend of a hermit made from bread, associated with the sculpture created in 1922 by an unnamed inmate from Valdice prison and first documented by the author of this article. The folklore tradition says that a prisoner was once serving time in Valdice prison and received bread and water every day. He always ate half the bread, while he chewed the other half and stuck it together. Over many years he made a life-size figure of a hermit, which the prison guards then painted and installed in the Libosad grotto. This unusual legend, which the locals really believed, is quite a unique local story which so far has no analogy in Czech etiologic legends. It is the result of three major factors: 1. The unusual environment for the creation of a sculpture and an unusual creator; 2. Prisoners' habit of creating figures from chewed bread, overlooked and as yet undocumented by Czech ethnologists; and – most importantly – 3. The presence of a remarkable character – an odd prisoner, who was serving a life sentence for the murder of his own wife in Valdice prison at the time the legend of a hermit made from bread first appeared and who became publicly famous for skilfully kneading bread into lascivious doll figurines. Authentic evidence of this character comes from the then young poet Jaroslav Seifert in his publicist feature entitled The Valdice Penitentiary and published in Pravo lidu, a periodical, on 29 March 1930. The first occurrence of the etiologic legend can generally be dated to 1922–1935. The legend originated among the residents of Valdice and was also kept alive in nearby Jicin. In the 1950s it was still spread by word of mouth, but had generally been forgotten by the beginning of the 1980s and until recently was only known to a few surviving witnesses.

(Translated by Hynek Zlatník)

Výprava britských žurnalistů do Českého ráje a přípitek na srdečnou dohodu

Aféra, která v roce 1908 „otřásla" francouzským konzulátem v Praze

Jiří Hnilica

Pole výzkumu českých dějin dlouhého devatenáctého století zůstává nesmírně úrodné, a to i přesto, že se na knižním trhu posledních dekád objevila celá řada zdařilých syntetických prací. Pozornost badatelů se zaměřuje na bohaté spektrum témat přecházejících od politiky ke kultuře, až k dnes oblíbené každodennosti a kolektivní paměti.[1] Samozřejmým přístupem se stala komparace, pozornost se obrátila na evropský kontext kladení „české otázky". Přesto existují témata, která zůstávají do dnešní chvíle téměř neznámá, témata (především regionálních dějin), na nichž lze analyzovat způsoby sebeprezentace české společnosti a mnohovrstevnatost národního hnutí ve vztahu k zahraničí. Vynikající příležitostí k takto zaměřené reflexi je rozbor pobytu britských žurnalistů v Čechách v roce 1908 a následná diplomatická aféra, kterou vyvolal přípitek francouzského konzula, vyslovený při příležitosti oslavného banketu, uspořádaného na jejich počest. Zájem si událost zaslouží hned z několika důvodů. Jedná se rozhodně o největší diplomatický skandál na pražském (francouzském) zahraničním konzulátu v předválečném období, jenž však nebyl dodnes studován, komentována nebyla ani výprava britských novinářů.[2] V aféře se zrcadlí celková pozice Čech a českého národa v rámci mezinárodní politiky a francouzsko-rakousko-uherských vztahů. Dobře se na ní dá dokumentovat postavení cizího diplomatického zastoupení v Praze počátku 20. století.[3] Na události je patrný i fakt, jak málo na konci prvního desetiletí předminulého století stačilo k rozjitření veřejného mínění, k rozdmýchání česko-německé nevraživosti i k unáhleným reakcím vysokých politiků. Konečně však organizace pobytu britských žurnalistů v Čechách nabízí prostor k zamyšlení nad způsoby sebeprezentace českých zemí, navíc v době formování nového typu cestovatelství a moderního turismu.[4] Téma o to více zajímavé, neboť výprava směřovala především do míst Českého ráje.[5]

Francouzský generální konzul v Praze Georges Colomiès (foto J. F. Langhans).

Francouzský konzulát a generální konzul Georges Colomiès

Vztahy mezi českými zeměmi a Francií se rozvíjely vždy v důsledku širších mezinárodních či vnitropolitických vlivů. Zájem, který českým událostem věnovalo ministerstvo zahraničních věcí na Quai d´Orsay, se měnil přímo úměrně tomu, jakou roli tyto záležitosti mohly hrát v poměru Francie k Rakousko-Uhersku. Češi – reprezentovaní na této úrovni zejména pražskou radnicí a Národní radou českou – pak svou „zahraniční politikou" toužili zejména o posílení svých pozic vůči Vídni.[6] Proto se dá stručně konstatovat, že česko-francouzské vztahy před první světovou válkou nikdy nebyly kontakty dvou rovnocenných politických partnerů. Do roku 1914 se oboustranný zájem manifestoval ve dvou obdobích – na přelomu 60. a 70. let 19. století a v době kolem roku 1900, kdy byla mezi zastupitelstvy obou hlavních měst navázána tzv. *Entente Prague-Paris*.[7] Pražská radnice, tolik hrdá na své zahraniční vazby, dělala vše proto, aby tyto „diplomatické" kontakty udržela i později. Dokazuje to skutečnost, že přerušenou spolupráci s Paříží navázala ihned po skončení Velké války.[8] V tu chvíli však v obou zemích vznikla rovnocenná vyslanectví a splnily se tak sny některých francouzských čechofilů načrtnuté již v druhé polovině 80. let 19. století.

Rozhodujícím krokem k definitivnímu zřízení stálého zastoupení francouzské republiky v Praze byla interpelace Karla Kramáře z června 1896. Učinil tak v době, kdy Vídeň počala měnit svůj zamítavý postoj ke zřizování cizích zastupitelstev v Čechách. Příchod francouzského diplomata představoval také jeden z ústupků nového

ministerského předsedy Kazimíra Badeniho, jenž chtěl získat české poslance pro svou vnitrorakouskou politiku. Kramář ve svém výstupu argumentoval zejména hospodářskými výhodami a usnadněním ekonomického styku mezi zeměmi.[9] Nebyly to však rozhodně důvody jediné. Francie v té době držela své diplomatické posty již na pěti místech Rakousko-Uherska.[10] Při jejich fundacích se přihlíželo jak k zájmům hospodářským (Rijeka, Terst), tak i hospodářsko-politickým (Budapešť, Lvov). Do této druhé skupiny lze zařadit i zřízení konzulátu v Praze. O tom, že podobný počin nebyl motivován jen a pouze obchodními zájmy, svědčí fakt, že si do Prahy záhy pospíšily i další evropské státy a velmoci. Přelom století byl v této věci rozhodující. V několika málo letech tak zde své úřední místnosti zřídilo Švýcarsko, Velká Británie, Německo, Belgie, o něco později i Itálie a Rusko (vznik zastoupení USA již v 60. letech 19. století byl podmíněn jinými, zejména vystěhovaleckými otázkami).[11] Zahraniční diplomaté v Praze spolupracovali. Francouzský a britský konzul se velmi často objevovali – jak o tom svědčí dobový tisk – na kulturních a společenských akcích společně. Podporovali se i materiálně. Ruský zástupce sídlil od roku 1910 ve stejné budově jako konzul francouzský.[12] Paříž vyslanci svého spojence i materiálně pomáhala.[13] S nadsázkou lze říci, že to usnadňovalo pořádání manifestací pod okny cizích zastupitelstev, vždyť v písni *Hej Slované!* se zpívalo: „*Rus je s námi, kdo proti nám, toho Francouz smete!*"

Prvním francouzským konzulem v Praze byl Alfred Méroux de Valois. Studujeme-li dnes jeho pravidelné raporty z Čech, překvapí nás na prvním místě jejich rozsah a detailnost.[14] V tom mu nemůže konkurovat žádný z nástupců. Vypozorovat se dá však i další věc. Když se Valois na svém postu zařizoval, obhajoval ve svých depeších zvýšený zájem o slovanské národy a pozitivní dopad těchto vztahů pro Francii. 1. prosince 1897 (den před vyhlášením výjimečného stavu nad Prahou) zaslal do Paříže telegram, ve kterém své sympatie rozhodně neskrýval: „*Jednota Čechů je perfektní. Jsou více než kdykoli jindy rozhodnuti energicky bránit svá práva a nepochybují o konečném úspěchu své věci. Jejich postoj je úžasný.*"[15] Vysloužil si za to výtku od svých nadřízených.[16] Od té doby se pak snad až přehnaně snažil konzulát nekompromitovat žádným neadekvátním veřejným vystoupením.[16] V důsledku narůstajících sympatií mezi Čechy, blaženými, že jim cizina konečně dopřává sluchu, a francouzskou „nacionalistickou" protivládní opozicí, se postoje konzula začaly radikálně měnit. Před odchodem z Prahy (26. února 1903) pak už zastával jasně protičeské stanovisko a nad jakýmkoliv kladným přínosem česko-francouzských vztahů zlomil definitivně hůl.[17] Historik Ernest Denis tehdy svému příteli Soběslavu Pinkasovi do Čech napsal: „*De Valois měl příliš mnoho představivosti a zápalu. Nebyl zástupcem, který vyhovuje obtížné době a národu obávajícího se dobrodružství.*"[18]

S obdobnými postoji se ztotožnil i jeho nástupce hrabě Chappedelain. Léta 1903–1906 jsou pak skutečně dobou největší stagnace ve vývoji česko-francouzské relace před první světovou válkou. Po slavnostních banketech pořádaných každoročně v Praze či Paříži se dostavila veřejná kritika smyslu podobného typu spolupráce. Na české straně ji asi nejlépe vystihl redaktor Karel Hipman. Ve svém populárním čtrnáctideníku *Český svět* tehdy vydal tři značně skeptické články pod jednoznačně znějícím názvem – *Něco o stycích česko-francouzských. Skutečnost*

a blouznění.[19] Obdobnou situaci bylo ovšem možno konstatovat i ve Francii. České pozice se zde značně degradovaly, přinejmenším od druhé poloviny roku 1902 do roku 1905. Za vrchol se v tomto směru dá považovat návrh na zrušení diplomatického zastoupení v Praze v prosinci 1905. Tato propozice vyvolala velmi rozhořčenou reakci „francouzských přátel českého národa". Jejich kampaň je zároveň poslední předválečnou propagační akcí vedenou z Francie ve prospěch českých požadavků. Podíleli se na ní zejména dva velcí průkopníci slovansko-francouzského sblížení – Louis Leger a René Henry.[20] Oba podtrhovali nezastupitelnou kulturní i politickou funkci konzulátu. Je nicméně možné, že celá „záchranná" akce by nebyla stejně nutná. Stéphane Reznikow jako první snesl důkazy, že Quai d'Orsay okamžitě dementovalo svou případnou podporu podobnému plánu.[21]

Tato kampaň za zachování francouzského konzulátu však byla důležitá ze symbolického hlediska. Česká profrancouzská propaganda ji později neváhala uvádět jako další příklad toho, že se vztahy mezi oběma bratrskými národy upevňují vždy v dobách nejtěžších a na úspěchy na poli česko-francouzských vazeb měla navázat i podpora obdobně koncipovaných vztahů s Velkou Británií.[22] Úspěšný výsledek jednání ve věci udržení konzulátu již spadal do prvního roku po nástupu třetího francouzského diplomata v řadě, jímž byl Georges Colomiès. Dostáváme se tak konečně k jádru našeho tématu, současně však z předchozího můžeme dobře pochopit kontext, ve kterém si francouzský konzulát budoval svou pozici v pražském prostředí.

Jean-Marie Luis Georges Colomiès se narodil 17. června 1859 v jihofrancouzském „městě růží", v Toulouse. Byl tedy krajanem zmiňovaného Legera. Po vystudování práv nastoupil na obchodní a konzulární direkci ministerstva zahraničních věcí. Podle oficiálních údajů strávil většinu své diplomatické kariéry v Africe (Egypt – Alexandrie, Káhira; Mosambik – Lourenco Marques; Jižní Afrika – Pretoria, Johannesburg). S Evropou se poprvé pracovně dostal do kontaktu v letech 1903–1904 při svém působení v porýnském Mannheimu.[23] Zdá se, že se Colomiès na ministerstvu těšil zvláštní důvěře a byl pověřován zvláštními úkoly (travaux particuliers). Za své působení v Johannesburgu v letech 1898–1900 (za búrské války!) byl dokonce dekorován rytířským řádem Čestné legie. Pražským konzulem byl jmenován 12. srpna 1904, generálním konzulem se stal 30. ledna 1907. O tom, zda i pražská mise byla spojena s nějakým „speciálním úkolem", však prameny nevypovídají. V jednom směru však byl příchod Colomièse do Prahy skutečně vlaštovkou nové doby. Jako první začal psát své zprávy na psacím stroji. Přestože se veřejnost k jeho nástupu výrazněji nevyjadřovala a český tisk k jeho příchodu mlčel, netrvalo dlouho a konzulát na sebe obrátil pozornost.[24]

Po prvních zprávách o předvolebních manifestacích v Čechách a na Moravě v listopadu 1904 informoval nový francouzský konzul své ministerstvo o odpovědi, kterou zaslal na pražskou radnici.[25] Ta již totiž delší dobu pravidelně přála cizím diplomatům k Novému roku. Starosta Vladimír Srb v blahopřání podtrhl dlouholeté vzájemné sympatie obou zemí a projevil přání, že přítomnost reprezentanta velkého národa (*grande nation*) přispěje ke stále většímu utužení *svazků přátelství a zájmů*. Na závěr Srb konzula poprosil, aby upřímná přání *prosperity a velikosti* tlumočil

i do Francie. Historik dnes může konstatovat, že Srbova slova se nesla přese všechno v mnohem chladnějším tónu, než jak tomu bude v následujících letech. To ovšem Colomiès nemohl tušit. Velmi potěšen do Paříže poslal jak celý text telegramu, tak i svou odpověď.[26] Psal v ní, že s radostí předá tato vřelá přání své vládě a než na ně dostane z Paříže odpověď, sám *velmi upřímně* poděkoval.[27]

Odpověď z Paříže ho však musela překvapit. Značně rozhořčený Théophile Delcassé v šifrované depeši svému podřízenému nejprve vyčetl, že nechápe, jak mohl poskytnout Srbovi naději, že se dočká oficiální vládní odpovědi, a do Prahy zdůraznil, že „*podobné iniciativy považuje za nadbytečné*".[28] Druhá část zprávy byla v konceptu přeškrtnuta a do stověžaté metropole tudíž zaslána nejspíš nebyla. Výborně však svědčí o postoji tehdejších oficiálních francouzských míst k postavení Čech v rámci habsburské monarchie. Stálo zde: „*Jinak co se týče vztahů ‚těchto dvou zemí', mohlo by se zdát, že jste oddělil Čechy (Bohême) od ostatních částí rakousko-uherské monarchie, považuji za neužitečné připomínati Vám politické konvence, které ukládají vyvarovati se podobných záměrů.*"[29] Ať tato část depeše do Prahy přišla či nikoli, následující aféra, jíž se budeme věnovat vzápětí, vypukla kvůli velmi podobné připomínce. Předtím však došlo ve francouzské vládě k zásadním změnám.

Théophile Delcassé padl v souvislosti s první marockou krizí. Od října 1906 ve Francii nastoupil nový kabinet řízený Georgesem Clemenceauem.[30] Ještě výraznější vliv na relativní vstřícnost vůči Čechům měl příchod Stephena Pichona na post ministra zahraničních věcí.[31] V této době se obnovily i návštěvy mezi Prahou a Paříží. Na přelomu dubna a května 1907 do české metropole při návratu z Německa zavítala odborná komise pařížské municipální rady v čele s předsedou Chériauxem a náměstkem Henaffem. Přestože se jednalo pouze o dvoudenní studijní pobyt, výprava byla slavnostně přijata na Staroměstské radnici starostou Karlem Grošem. Rukou jim přišel oficiálně potřást i francouzský generální konzul Colomiès. Na slavnostním večírku pak starosta připil na brzkou shledanou při sokolském sletu pořádaném o několik měsíců později.[32] Sletu se, jak bylo tehdy dobrým zvykem, účastnila i delegace francouzských gymnastů. Colomiès zasílal do Paříže o jeho průběhu nadšené telegramy.[33] Ve shodném duchu referoval později i o tradičním velkém datu francouzského kalendáře: „*14. červenec byl tohoto roku v Praze slaven s výjimečným leskem*."[34] Ministerstvo na tyto zprávy nijak nereagovalo. Změna oproti předchozí době byla zřejmá. Je to vůbec poprvé, kdy ponechali diplomaté v Paříži události kolem sokolského sletu bez komentáře. Nemírnili dokonce ani nadšený tón, kterým o akci Colomiès referoval.[35] Pro zajímavost můžeme doplnit, že to bylo také poprvé, co diplomatická zpráva z Prahy obsahovala fotodokumentaci.

Francouzský konzul se zúčastňoval i všech společenských akcí spojených s příjezdem další delegace města Paříže v září následujícího roku. Při velkolepém sobotním obědě na výstavišti projevil ve slavnostním přípitku radost zejména nad tím, že s delegací poprvé přijel i oficiální zástupce vlády.[36] Podobné vystupování činilo Colomièse – zejména v porovnání s jeho předchůdci – v Praze značně populárním. Pražský konzul se ale zapojoval do života Čech i jinak. Pravidelně přednášel v pražských frankofilních spolcích, podnikal zájezdy do menších českých měst, neváhal ozdobit hruď některých českých výtečníků francouzskými řády.[37] A přesně

do tohoto kontextu současně obnovené aktivity pražské radnice na poli „mezinárodních vztahů" a nárůstu popularity francouzského konzula je nutné vřadit i jeho aféru způsobenou přípitkem „na srdečnou dohodu" před skupinou britských novinářů.

Druhá výprava britských novinářů do Čech (1908)

O zopakování úspěšné výpravy zástupců *British International Association of Journalists* projevili zájem sami angličtí, skotští a irští novináři. Hlavním iniciátorem akce byl na britské straně dopisovatel londýnského listu *Times* James Baker, který navazoval na své dřívější kontakty v Čechách.[38] Tento dobově *„známý, osvědčený přítel národa českého"* je dnes v podstatě neznámou a zapomenutou postavou.[39] A to i přesto, že patřil k prvním Angličanům, kteří české země v moderní době nejen navštívili, ale o svém pobytu vydali i vzpomínkový cestopis. Jedná se o knihu *Obrázky z Čech*, před první světovou válkou svou literární činnost na tomto poli Baker doplnil ještě publikací o Rakousku, jeho zemích a národech.[40] Protestant Baker se také nechal inspirovat českou historií k sepsání románu odehrávajícího se v době husitských válek, jeho *Kardinálův panoš* byl však do češtiny přeložen až v roce 1937.[41]

James Baker patřil k londýnským novinářům z okruhu hlavního propagátora česko-anglických kulturních vztahů té doby, žampašského hraběte Františka Lützowa.[42] Hrabě Lützow se těšil pro své české sympatie v národní societě (nejen pražské) nepopiratelné popularitě, jako předlohu svých mondénních románů z velké společnosti si ho vybral v podobě postavy Evžena Voldana spisovatel Václav Hladík.[43] Ve velmi pozitivních barvách o něm (a jeho manželce) referoval často český tisk. Například v roce 1906, u příležitosti londýnské průmyslové výstavy, kde byla presentována společná rakouská expozice, měla hraběnka Lützowová v českém oddělení pořádat *„pravidelné čajové dýchánky, které se staly oblíbené nejen pro londýnskou aristokracii, ale i čelné osobnosti politického a vědeckého světa* […] *k malé ovšem radosti správy rakouské výstavy, jež přirozeně žárlila na popularitu českého oddělení v kruzích tak vlivuplných"*.[44] V Čechách byl dobově oblíben i britský honorární konzul Captain Wentworth Forbes.[45]

Lze předpokládat, že myšlenka uspořádat další propagační skupinovou novinářskou výpravu vzešla právě z prostředí Lützowova salónu. Usuzovat můžeme i z toho, že zámek Žampach na prvotním programu výpravy dlouho figuroval, nakonec byl vyškrtnut, neboť Lützow do Čech v určeném termínu nepřijel.

James Baker patřil také k těm britských novinářům, kteří české země navštívili při první společné výpravě již v roce 1905.[46] Jejich tehdejším cílem byla především Praha a jižní Čechy, a proto bylo jen logické, že tentokrát navrhoval pobyt ve velkých centrech Čech severních a východních. V tomto směru korespondoval i s místoředitelem Umělecko-průmyslového muzea a *předním fedrovatelem výpravy této* Františkem Adolfem Borovským.[47] Borovský se s původním návrhem a žádostí o podporu obrátil na předsednictvo Národní rady české a hned při této příležitosti došlo k prvním, pro naše téma zásadním úpravám. Návštěva Liberce a dalších,

především jazykově německých míst se nezdála české straně pro akci, která měla mít nezastíravě propagační charakter, příliš vhodná. „*Nám pak především záležeti ovšem musí na propagaci krajin českých, nehledě zde ani k tomu, že německé vlivy mohly by v území uzavíraném paralyzovati značně pobyt výpravy v krajinách a společnosti české.*“[48] Citovaná slova jednoznačně rýsovala směr, jakým se organizátoři následně při konstituování programu vydali.

Vlastní itinerář byl definitivně schválen 17. května. Schůze se účastnil především Jindřich Malý, zpravodaj anglosaského odboru Národní rady české, její tajemník Augustin Seifert (mimochodem rodák z Jičína), zástupci Klubu českých turistů a Národní jednoty severočeské.[49] O čtyři dny později žádost Národní rady projednalo jičínské městské zastupitelstvo.[50] Následně se stal plánovaný pobyt zahraničních hostů předmětem jednání výborové schůze jičínského Spolku turistů.[51] Dne 30. května Baker všechny návrhy odsouhlasil, potvrdil i datum příjezdu. O dva týdny později dala NRČ komuniké českému tisku, aby o pobytu novinářské delegace otiskl stručnou zprávu.[52]

Šestnáct anglických, skotských a severoirských novinářů v doprovodu čtyř žen přijelo do Prahy drážďanským rychlíkem v neděli 21. června.[53] Hned nazítří se pak skupina přesunula do Českého ráje, kde je čekal nesmírně nabitý program. Hosté opouštěli hotel každý den mezi šestou a sedmou hodinou ranní! Ubytováni byli nejprve v Turnově a následně v Jičíně a z těchto měst podnikali jednotlivé výlety.[54] Druhou část pobytu strávili žurnalisté a jejich doprovod v Praze (dva dny byly zasvěceny prohlídce Jubilejní výstavy Obchodní a Živnostenské komory – oficiálního důvodu jejich pobytu) a teprve 4. července vyjeli přes Karlův Týn do Plzně. Poslední den, v neděli 5. července, se zastavili v Mariánských Lázních, ze kterých „*království České s milými, doufejme, upomínkami opustili, vracejíce se do Velké Británie*“.[55] Stojí za zmínku, že část výpravy (například sám James Baker) pokračovala z Mariánských Lázní směrem na Linec, Vídeň a Budapešť, ale o tom již českou veřejnost tisk ze samozřejmých důvodů neinformoval.

Stejně jako byla tiskem některá témata zdůrazňována a jiná naopak opomíjena, je i ze zachovalé korespondence patrná snaha, s jakou byla původně plánovaná návštěva „severních Čech“ cíleně redukována pouze na „oblast Českého ráje“. Pozornost, kterou Národní rada věnovala právě této části země, měla samozřejmě své důvody. „Jičínská krajina“, jak se okolí Jičína v korespondenci často označovalo, vstoupila do českého povědomí jako ideální místo k návštěvě přinejmenším od počátku 80. let 19. století.[56] František Lepař hovořil později o „*hrozné sekatuře s tou krajinou Jičínskou*“, současně však podtrhoval, že „*my Jičíňané nijak nevyhrazujeme jen sobě práva těšiti se z rozkošné půvabnosti kraje. Jen z příčiny té ku prospěchu jiných i vzdálenějších vlastenců českých rozhlašujeme pořád vynikající přednosti kraje svého, dosud českého*“.[57] S okolím Jičína a Turnova se pojila v českém veřejném prostoru epiteta jako „zdravá“, „krásná“ poloha „uprostřed lesnatých vrcholů“, „výtečná pitná voda“, „pěkná úprava ulic a náměstí“, „stinné promenády“, „urostlé parky“, „nepřehledné sady ovocné“, „vzduch prostý kouře továren“, „malebné okolí“, „klidný“, „příjemný“ a „zdravý“ pobyt. Zvláštní přitažlivost pak měly Prachovské skály označované za „nejkrásnější“, „nejvzácnější“, „skvost přebohaté přírodní kle-

notnice Českého ráje", „mezi všemi skalními útvary první cena co do krásy přírodní", „vynikají nad všechny příbuzné útvary svou ovládající polohou v širé krajině", „svým malebným rozčleněním", „svým střídáním partií lesních a skalních" a „nejvíce svou panenskou přírodou", „obrovité", „amfiteatrálně rozestavené" „nebetyčné útesy", „skalní velikáni".

Přesně v tomto duchu byl region britským hostům představen. Současně však bylo mimo statickou „krajinu" nutné prezentovat i současnost – „proudění lidu", jak se v korespondenci objevilo označení pro přítomný, každodenní život. Kontrast mezi starobylou minulostí a dynamickou přítomností, hospodářský a kulturní pokrok byl další rovinou, na níž se mělo během pobytu žurnalistů upozorňovat. Přesně v tomto duchu znělo ostatně i Bakerovo očekávání: „*A jsem si jist, že budou okouzleni* (britští novináři) *uměleckým a průmyslovým rozvojem, který zde uvidí, stejně jako i krásnou scenerií a Vaším zajímavým lidem.*"[58]

Národní rada česká ve věci úzce spolupracovala s místními městskými a okresními zastupitelstvy. Lokální organizátoři se vázali i finančně. Po delším jednání se například podařilo přesvědčit o prospěchu akce i ředitelství mladoboleslavské firmy Laurin a Klement, které se uvolilo poskytnout na své náklady několik automobilů. „*Uznávaje důležitost návštěvy anglických hostů-žurnalistů* […] *budou automobily naší firmy dne 25. června o 8. hodině ráno v Jičíně pohotově, aby pány hosty odvezly k odbočce erární silnice na okresní silnici ku Prachovským skalám vedoucí, a u odbočky této až do návratu pánů hostů sečkají. Odtud odebéřou se přes Sobotku a Kost do Mladé Boleslavi.*"[59]

V jednotlivých městech, kam výprava směřovala, se před příjezdem utvořily „uvítací komitéty", které sdružovaly nejen oficiální zástupce měst a okresů, ale především v průřezu i představitele místních korporací a spolků. Tak tomu bylo na prvním místě v Jičíně, kde se postarali o přijetí a program zástupci turistického spolku, kteří s hosty setrvali celý den, ale skupinu doprovázela také *početná skupina místních dam a pánů*. Jedním z klíčů k jejich výběru byla jazyková vybavenost.

Britští žurnalisté na návštěvě v továrně firmy Laurin a Klement v Mladé Boleslavi.

Již jičínský profesor Karel Štětina upozorňoval Augustina Seiferta, že „*znalost angličtiny je tu, jak víte, malá*, a že *tlumočníků bude dojista potřebí*", a dovolával se pomoci překladatele.[60] I jinde měli být zástupci uvítacího komitétu „distingovaných hostí" nejen představitelé Sokola či Klubu českých turistů, ale i ostatní *pěstitelé* anglického, případně francouzského jazyka. V Turnově měli anglicky mluvit pouze velkoobchodník Šlechta, obchodníci drahokamy Durych a Jahn ml. a účetní Hrazdina. Francouzština byla obecně více rozšířená, vládly jí na prvním místě dámy.[61] Starosta soboteckého okresu František Havlík trval na uvítání hostů na hradě Kost v angličtině, „*poněvadž každý člověk v cizině rád slyší svoji mateřskou řeč*", a nechal si přeložit větu: „*Vítám Vás jménem okresu soboteckého na staroslavné, hrdé Kosti, v krajině jedné z nekrásnějších tohoto království Českého.*"[62]

Je naprosto zřejmé, že jazyková otázka byla při pobytu britských hostí jednou z nejdůležitějších. Kvůli neznalosti angličtiny bylo sice možno uchýlit se k francouzštině či využít překladatele, ale v žádném případě nesměla přijít ke slovu němčina, její užívání bylo Národní radou českou přímo *nedoporučeno*. I představitelé uvítacího komitétu v Bělé pod Bezdězem označili za *škandál*, že starosta města Josef Procházka přivzal do výboru „*i čtyři místní německé továrníky, z té příčiny dojde asi k tomu, že zmínění 4 Němci české město Bělou i s okresem německým uvítají*".[63] Starosta po doporučení Národní rady české z návrhu skutečně ustoupil.

Jazyková otázka úzce prostupovala s otázkou hospodářskou. Svou roli na neochotě participovat na uvítání s německými podnikateli mohl sehrát fakt, že pro české prostředí se jednalo o konkurenci a pobyt zahraničních hostí měl hrát roli na propagaci českého průmyslu v zahraničí. Z tohoto důvodu věnoval „*skelný průmysl v Bělé skvostné soubory z českého exportního skla v modrých atlasových pouzdrech od českých továrníků za účelem navázání pevnějších styků obchodních s Anglií ohledně skla*".[64] Shodná motivace vedla zástupce svépomocného hračkářského družstva v Hořicích k nabídnutí propagačního dárku vlastní výroby: „*Návštěva anglických žurnalistů je příležitostí, při které mohla by veřejnost česká i cizí na moderní hračky české upozorněna býti. Posíláme tou samou poštou co vzorek bez ceny 1 truhličku, kopii to starých truhel českých, které velmi oblíbeny jsou.* […] *Za hračky miliony ročně jdou do rukou nám nepřátelských a při tom nedbají na potřebu a ducha českého dítěte. Hořické hračkářské družstvo vzalo si za úkol učiniti v tom nápravu* […] *a výrobek cizí vytlačiti.*"[65]

Další rovinou, kde se dá sledovat způsob sebeprezentace, je vlastní program návštěvy, a to z hlediska itineráře, tedy typů míst, na kterých se měla dokladovat vyspělost české společnosti.

V Turnově navrhoval komitét návštěvu odborné školy, některý závod brusířský, bývalý sbor bratrský, muzeum v radnici a národopisné sbírky v sirotčinci a případně pak Maškovo zahradnictví. V Jičíně bylo ustaveno, že žurnalisté projdou okresním domem, parkem k sirotčinci, kolem chudobince (dle starosty nejkrásnější budovy ve městě) a novou ulicí zpět k Lipám okolo pomníku Havlíčkova. „*Nebylo by dobře*," psal a podtrhoval starosta města Vojtěch Jírů, „*aby Angličané nějak zvlášť u pomníku Havlíčkova projevili úctu tomuto velikánu? Mám totiž v úmyslu Angličany podělit v okresním parku růžemi (nyní právě nejkrásněji kvetoucími) a myslím, že by bylo*

dobře, kdyby hostům bylo dáno na radu, aby růže ty u pomníku Havlíčkova složili. Račte o tom přemýšlet a uznáte-li tento nápad přijatelným, učiňte opatření, aby angličtí žurnalisté byli na věc předem důvěrně upozorněni."[66]

V Jičíně pak lze způsob prezentace ve směru k cizině dobře doložit i na jiném místě. Za účelem návštěvy britských novinářů bylo vytištěno 400 exemplářů prvního anglického průvodce po městě a okolí. Jde o publikaci *Jičín and its Surroundings*, na jejíž redakci se podíleli místní gymnaziální profesoři Gustav Smolař a Karel Štětina, překlad obstaral jičínský učitel a polyglot Josef F. Khun.[67]

Karel Štětina ve věci vzniku jičínského průvodce pilně korespondoval s místa znalým Augustinem Seifertem. Podle vyměněných listů jde určit plánovaný charakter výsledné publikace. Mělo se jednat o „*vybrané pěkné obrázky našeho líbezného okolí a k nim stručný případný výklad*" či „*spisek samostatný doplněný obrázky s textem v trvalou upomínku,* o *stručnou informaci se zřetelem k cizincům*" či konečně „*stručnou ilustrovanou vzpomínku turistickou*".[68] Augustin Seifert dokonce jednoznačně upřesnil, že publikace *z Českého ráje na Jičínsku* by měla především obsahovat „*výčet veškerých úřadů a škol jičínských, aby bylo zjevno, že právem možno mluviti o kraji Jičínském, což může míti pro celou budoucnost naší turistiky nejen v případě tomto, ale i jindy vážný svůj význam především národohospodářský. Počet obyvatel bylo by snad nejlépe dáti okrouhle asi dle nynějšího stavu. Na Trosky a Kost ovšem zapomenuto jistě nebude. Také sokolovna bude tam zajisté zařaděna a připojena vhodně zmínka o významu českého Sokolstva vzhledem k jeho zásluhám také o informaci ciziny. Též všechny tři pomníky, při nichž by se opětně vhodným způsobem daly učiniti zmínky o Husovi, Komenském a Havlíčkovi. Alespoň větou bude snad naznačena významnost literárního kruhu let 40tých v Jičíně. Takovým způsobem bylo by možno připomenouti tu vhodně momenty nejslavnějších i nejsmutnějších dob české historie. Tak teprve vynikne nejlépe vše nejdůležitější v Jičíně i Prachovských skalách*".[69] Výsledek, pokud anglickým průvodcem listujeme dnes, byl však poněkud jiný. Spisek se soustředil především na velmi podrobný náčrt života a dějin města, s důrazem na dobu Albrechta z Valdštejna, rok 1866 a na detailní popis Prachovských skal. Text převyšuje nad fotografiemi.

Můžeme ještě doplnit, že při příležitosti návštěvy britských žurnalistů vytvořila své anglické prospekty i další města, jako Bělá pod Bezdězem, Plzeň či Poděbrady.[70] Srovnatelný s jičínským počinem pak je konečně i další anglický průvodce po Českém ráji, vydaný v roce 1908. Jde o anglický překlad textu Josefa Vítězslava Šimáka. Název zněl prostě: *From the Bohemian Paradise*.[71] Jako výchozí bod k poznání oblasti zde figuruje Turnov, kde zahraniční žurnalisté strávili dva první dny svého pobytu. Dle zaměření lze Šimákův text charakterizovat jako turisticko-historický, soustředil se na „pěšího" návštěvníka a historii popisovaných míst, kopíroval do značné míry itinerář studované návštěvy britských novinářů. Avšak ani Šimák neopomněl zdůraznit ryzí a původní „českost" popisovaného kraje.

V každém případě se pobyt britských hostů v Českém ráji „*v nádherné pohodě znamenitě vydařil*". Seifert obdržel přímo z výletu spokojenou dopisnici: „*Angličané jsou nadšeni rodným Vaším městem a srdečností obyvatelstva. Prachovské skály byly velkolepé.*"[72]

Národní rada česká také všem místním organizátorům neopomněla později zaslat vřelé poděkování.[73] Zástupce anglosaského oddělení Národní rady a průvodce britských novinářů po celou dobu jejich pobytu, Jaroslav Malý, byl za své služby odměněn jednak srdečnými slovy Jamese Bakera, ale i jmenováním čestným členem valného sboru Národní rady české. Tím si magistrátní rada ve výslužbě Malý výrazně v této instituci polepšil.

Při odjezdu britských novinářů na počátku července 1908 všichni doufali, že investice do propagace české věci záhy přinese své ovoce.[74] A s odstupem času si blahopřál k úspěchu i tisk, který uváděl, že hosté se „*netajili obdivem nad vysokou kulturou a svérázností* (českého) *národa a vyslovili se, že budou pokládati za svou povinnost, aby krajany své o dojmech zde zažitých, jak nejlépe dovedou, informovali*".[75] Málokdo tušil, že v té době zrovna utichala vášnivá korespondenční výměna mezi francouzskými diplomaty v Praze, Vídni a Paříži. Vyjasňovala, na nátlak nejvyšších představitelů vídeňského ministerstva zahraničních věcí, slova generálního konzula Colomièse, pronesená na velkolepém slavnostním banketu poslední červnový den roku 1908 v Praze.

Přípitek na srdečnou dohodu a co z něho vzešlo...

Úterý 30. června bylo pro britské hosty výjimečně slavnostním dnem. Ráno v 9.30 odjeli shlédnout Průmyslovou výstavu, v 13.30 poobědvali ve známé restauraci U Choděry na dnešní Národní třídě, v 15.30 byli slavnostně přijati v zasedacích místnostech Národní rady české ve Vodičkově ulici číslo 20. Od 20 hodin probíhal na Žofíně slavnostní banket, pořádaný na jejich počest městem Prahou.[76] Pražská radnice rozhodně nešetřila a snažila se vytvořit velice reprezentativní prostředí. „*Ve velké dvoraně nastaveny byly besídky, zelení a věncovím vkusně vyzdobené, tabule vykrášlena byla vlajkami českou a britskou, trikolórami, květinami a stromky se svěžím ovocem*," popisoval nadšeně prostředí zpravodaj *Národní politiky*.[77] „*Schodišti dekorovanému svěží zelení vévodil znak královského hl. m. Prahy, tabule ve formě ohromné podkovy byla upravena pyšně a bohatě*," referoval zástupce *Národních listů*.[78] Do dobré nálady společnosti hrála salonní kapela pěšího pluku č. 102. Této pompě se nelze divit. Úterní banket byl považován za vyvrcholení celého programu návštěvy a pozvání na Žofín tak přijaly čelné osobnosti pražské společnosti: britský honorární konzul Forbes, francouzský generální konzul Colomiès s chotí, Lucciardi – vice-konzul téže země, starosta Groš, oba jeho náměstci Štych a Jiroušek, mnoho členů zastupitelstva, předseda Národní rady české Čelakovský, dvorní rada Brauner, předseda společnosti Národního divadla Šimáček, císařský rada Řivnáč – prezident Obchodní a živnostenské komory, redaktor Miškovský, delegovaný Jednotou českých novinářů, poslanec Černý vyslaný Slovanským klubem, představitelé pražské anglické kolonie. Tak „*v srdečné náladě míjela hostina*".[79] Když se dojedlo, ujal se slova nejprve starosta Groš, který projevil přání, aby se vzácní hosté stali upřímnými přáteli českého národa. James Baker na sebe vzal povinnost odpovědi za britské novináře a poděkoval „Zlaté Praze" za všechno, co pro ně bylo uděláno. Celý projev, korunovaný závěrečným sokolským *Na zdar!* byl podle tisku odměněn bouřlivým

Členové britské žurnalistické asociace se svými pražskými hostiteli.
Uprostřed sedící zprava starosta JUDr. Karel Groš a jeho první náměstek Antonín Štych.

potleskem. Pak se vystřídali další řečníci, slovo se dostalo ke konzulovi Forbesovi. Ten vyjádřil své veliké nadšení nad přátelským a vřelým přijetím, kterého se dostalo jeho krajanům. Slíbil, že se vynasnaží udělat maximum proto, aby se to doneslo nejenom do Spojeného království, ale i za oceán, do Kanady a Ameriky. Po něm se již řeči ujal generální konzul Colomiès, zástupce Francouzské republiky… Přítomní se pak rozešli až ve velmi pozdních hodinách.

Je s podivem, že ačkoli se jednalo o setkání k poctě britských novinářů a početně zastoupeni byli i čeští zástupci této profese, pražské deníky mnoho informací druhého dne nepřinesly. Charakteristický byl přístup realistického *Času*. Tomu byl tento typ reprezentační činnosti pražské radnice trnem v oku již dlouhou dobu. I tentokrát banket přešel beze slov, informoval jen o projevech pronesených při přijetí novinářů v Národní radě české. Vzápětí si však neopomněl přisadit článkem: *Jak se hospodaří s jměním obce pražské?*[80] O anglickém projevu francouzského generálního konzula tak nazítří referovaly pouze dva listy. *Národní politika* se omezila na konstatování, že „*generální konzul v řeči anglické vzpomněl francouzsko-anglické dohody, kteryžto projev byl bouřlivě aklamován*". *Národní listy* tento komentář doslovně zopakovaly, ale přidaly k němu velmi důležitou pasáž, po které měl následovat dlouhotrvající nadšený potlesk: „*A doplňuje* (Colomiès) *heslo »Entente cordiale«, které se tak sympaticky užívá mezi Anglií a Francií, pro Prahu speciálně heslem »Entente cordiale« mezi Anglií, Francií a národem českým.*" Tato jediná věta v *Národních listech* se stala vlastní příčinou celé aféry.[81]

Den po uveřejnění zmiňované reportáže z banketu (tzn. ve čtvrtek 2. července) okomentovala zpravodajství *Národních listů Bohemia*, pražský německý list spíše konzervativního zaměření. Velmi ironický článek s titulkem *Bankett-Politik* začínal slovy: „*Císař Vilém II. musel mít včera špatný den. Přirozeně, že četl jako každý den Národní listy a ke své hrůze se musel z jejich včerejšího čísla dozvědět, že na pražské půdě byla ve vší tichosti připravena nějaká nová anglo-francouzsko-česká dohoda.*"[82]

Autor dále pokračoval, že podle jeho informací však měla pražská městská rada jen zorganizovat nějaký banket, podobný již mnoha takovým. Zdálo se mu normálním, že na něm francouzský a anglický konzul pronesli několik všeobecných slov. Bylo pravdou, že měl mít konzul Colomiès žertovný projev o sportu, francouzsko-anglické dohodě a pouze na závěr připít na dohodu mezi Anglií, Francií a Čechami (*Böhmen*), ale, jak autor článku následně zdůraznil, „*žádný rozumný člověk, který se banketu zúčastnil, v tom nemohl spatřovat, že by pan Colomiès volal po nové cestě mezinárodní evropské politiky.*“[83] U zpravodajství *Národních listů* tomu však mělo být podle něj samozřejmě jinak. V proslovu hned viděly sbratření (*Völkerverbrüderung*) mezi Angličany, Francouzi a Čechy. „*Buď to byl úmysl, nebo zástupce Národní listů vypil příliš francouzského šampaňského či dokonce neumí anglicky*,“ psalo se výsměšně. A k čemu že tyto samovolné úpravy? Změněním projevu do podoby výrazného politického vystoupení se mělo podle *Bohemie* jen a pouze švihnout po Vídni.

Národní listy ještě týž den ve večerním vydání ironicky odpověděly: „*Bohemia se zas jednou necítí vzteky, dnešní její článek, věnovaný návštěvě anglických žurnalistů v Praze, angločeskému banketu za účastenství konzula anglického i generálního konzula francouzského i řečem, na banketu proneseným, vypadá jako s tíží překonaná nervová krize, jestliže se jeho pisatel dodatečně přece jenom nerozlétl na tisíc kusů; podle svých zuřivých ‚vtipů‘ měl k tomu aspoň tisíc chutí. Bohemia vždycky ‚humorvoll‘ a přes všechno své stáří stále ještě ‚originell‘ analyzuje dojmy Viléma II., když si přečetl náš referát o zmíněném banketu a seznal, že k ‚protitrojspolku‘ přistoupili nyní také Češi rakouští, neboť prý Vilém přirozeně čte Národní Listy denně. Děkujeme Bohemii za reklamu.* […] *Ale Bohemia vypadla brzy z role žertomila a tónem co nejhrubším na celém sloupci dokazuje, jak upřímně a nelíčeně jest dopálena na Anglii, Francii i Čechy. Nechť obrací totiž řeči na banketu pronesené jakkoli, jisto jest, že platily srdečnému přátelství mezi národem anglickým, francouzským a českým.* […] *Že k českému radostnému zadostiučinění z anglické návštěvy a jejího průběhu přidává ještě doklady bezmezného vzteku pražského kasina, je pro nás velmi zábavné.*“[84]

Důležitější však bylo, že ve stejné chvíli podrážděně reagoval také vídeňský tisk. Zejména *Neue Freie Presse* vycházeje ze zprávy *Národních listů* rozhořčeně informoval o „humorném“ přípitku pana Colomièse, který prý připíjel na „anglicko-francouzsko-českou srdečnou dohodu“.[85] Konzul se měl podle něj vyvarovat uspokojení své potřeby humoru *tak málo diplomatickým způsobem*, zvláště v dnešní napnuté době, kdy to v Čechách začíná opět vřít a rakouští Slované se všeobecně snaží vést oficiální politiku. *Täglische Rundschau* si pak ještě přisadil, že jistě muselo být již velmi pozdě, když si francouzský konzul vzal slovo. Jinak by nemohl pronést takové nesmysly.[86]

Novinové články vyvolaly okamžitou reakci francouzského ambasadora ve Vídni Croziera.[87] Po přečtení denního tisku do Paříže napsal: „*Možná již Vaší excelenci byly ohlášeny kritiky některých vídeňských listů týkajících se postoje našeho konzula v Praze na banketu anglických žurnalistů. Náš agent měl, pravda pod humoristickou formou, doporučit anglicko-francouzsko-českou dohodu. Požádal jsem ho, aby mi k tomuto tématu poskytl vysvětlení, která neopomenu Vaší excelenci sdělit.*“[88] Aféře

však tak velký význam přikládat nemohl, neboť následující den odejel z Vídně do Paříže. Horké kaštany z ohně za něj tedy musel tahat chargé d´affaires René Guillemin.[89]

Ten 5. července Paříž informoval, že ačkoli byl generální konzul v Praze žádán, nezaslal dosud na ambasádu formálně správné vysvětlení události.[90] V osobním listě mu pouze sdělil, že ve svém přípitku mluvil o „Čechách" a ne o „českém národě", bránil se také, že pronesl jakoukoliv politickou narážku na téma srdečné dohody. Pokud šlo o postoj vídeňských novin, Guillemin Quai d´Orsay uklidňoval, neboť o aféře se již dále nerozepisovaly. Ve své depeši nicméně požádal ministra Pichona o instrukce pro případ, kdyby císařsko-královské ministerstvo trvalo na oficielním vysvětlení záležitosti. Den předtím totiž ambasádu kontaktoval baron de Call, první sekční šéf zahraničního ministerstva. Jednal z přímého pověření ministra zahraničních věcí barona Aehrenthala. Ministr si přál zjistit podrobnosti. Podle všeho se totiž pražský konzul „*ve svém proslovu uchýlil na politické pole a překročil tak hranice konzulárním reprezentantům vytyčené*".[91]

Colomiès byl vskutku zkušeným titulářem. Po opakovaných žádostech na francouzskou ambasádu do Vídně zaslal přesné znění svého projevu, ke kterému si připravil písemnou předlohu. Poznámky tisku, že mluvil spontánně a bez přípravy, se tedy ukázaly jako nepravdivé.[92] Odmítl však podat jakoukoli formou dementi vídeňským novinám. V nejhorším případě se nabídl, že se bude hájit svědectvím důvěryhodných osobností. Domníval se totiž, že jeho slova byla zkomolena schválně. Cílem bylo pošpinění jeho osoby. Proslov nemohl prý nikomu zavdat příčinu k šovinismu. O události bylo podle něj, jak dokazoval výstřižkem z výše citované *Bohemie*, navíc českým tiskem referováno – snad s výjimkou *Národních listů* – velice seriózně. Útok musel směřovat ze strany nepřející francouzskému konzulátu.[93] Ministr Pichon byl po tomto vyjádření uklidněn, do Vídně napsal, že konzulova slova nepropůjčují důvod ke kritice. Problém spočíval v tom, že Colomiès „*použil slovo, které špatně vyjádřilo jeho myšlenky*".[94] Francouzští diplomaté se domnívali, že je aférka u konce. Ve Vídni však věc viděli z jiné perspektivy.

Dne 10. července se k velkému překvapení a podráždění chargé d´affaires Guillemina na ambasádu dostavil další pověřenec barona Aehrenthala Dumba – čtvrtý sekční šéf na ministerstvu. Požadoval od něj *projev lítosti nad incidentem* a zaslání *výtky* (blâme) konzulovi do Prahy. O závěrečné větě proslovu, přestože čerpal z oficiálního znění, prohlásil, že je rozhodně politického charakteru a dodal: „*To všechno je zaměřeno proti Německu*."[95] Guillemin to odmítl učinit. Dumba se nevzdal. Aféru se prý snaží urovnat tímto způsobem, aby do toho nemusely být zapleteny obě vlády, na ambasádě setrval více než hodinu. Když o tom Guillemin referoval večer do Paříže, domníval se, že Dumba tak činil nejen ze svého osobního zájmu, ale důvody tohoto nátlaku mohly být i vnitropolitické. Z případné omluvy mohly profitovat některé germanofilské strany v Rakousku.[96]

Aby se záležitost dobrala zdárného konce, rozhodl se Guillemin pohovořit osobně s baronem de Callem. I ten mu potvrdil své přání jednou provždy tuto aféru urovnat. Nebylo to však možno učinit bez souhlasu ministra. Nakonec se dohodli a baronu Aehrenthalovi adresovali toto komuniké: „*Generální konzul Francie sdělí*

místodržitelství v Čechách přesný text svého přípitku s dodatkem, že se v žádném případě nechtěl v čistě humoristické narážce pouštět na politické pole a že byl bolestně překvapen komentáři zcela nepřesně mluvícími o jeho přípitku, kterým byl dán v některých novinách prostor. V tomto směru musí odmítnout veškerou zodpovědnost."[97] Ráno následujícího dne se na ambasádu dostavil další Aehrenthalův zmocněnec. Tlumočil ministrův souhlas s tímto způsobem uzavření aféry.

Guillemin považoval za svou povinnost podpořit francouzského konzula v Praze, ale musel se „*doznat, že by bylo lepší použít jiného termínu než Entente cordiale pro charakterizování zvláštních vztahů jedné provincie monarchie a dvou cizích států. Je nutno si přát, aby* (Colomiès) *do budoucnosti zdvojnásobil svou opatrnost, aby se zabránilo opakování podobných incidentů, které by hrozily dát vzniknout nepříjemným komplikacím.*"[98] Tím byla aféra ukončena, další dopis týkající se českých záležitostí přišel z Vídně do Paříže až v září 1908.[99]

Odchod konzula Colomièse z Prahy

Zdá se, že největší předválečná francouzská diplomatická aféra v Praze konzulovým renomé v očích Quai d´Orsay příliš neotřásla. Pichon dával jeho práci za příklad nástupci na tomto postu Paulu Claudelovi, když mu na počátku mise napsal: „*Nepochybuji, že ve výkonu svých funkcí uplatníte stejných kvalit v taktu a míře, jak o tom podal důkaz Váš předchůdce.*"[100] Obliba generálního konzula Georgese Colomièse byla vskutku překvapivá. Po zprávě o odchodu se objevily i pokusy jeho odvolání do Smyrny zabránit. Je symptomatické, že některé české listy ukvapeně považovaly odvolání za úder vedený z Vídně proti Čechům.[101]

V každém případě pro něj bylo před odjezdem připraveno důstojné rozloučení. Nápad uspořádat rozlučkový večírek vzešel od spisovatele Václava Hladíka, neboť Colomiès „*byl nejlepším konzulem francouzským, Čechy měl upřímně rád a jistě nám mnoho prospěl*".[102] Odchod generálního konzula byl slavnostně připomenut počátkem prosince 1909 (oficiálně byl do Smyrny povolán již 14. října). Výběr vhodného památečního daru na pražský pobyt byl vřazen na nejbližší zasedání Národní rady české.[103] Na jednání bylo dohodnuto, že nejvhodnějším předmětem bude obraz. K jeho zaplacení bylo navrženo vybrat od každého člena zahraničního odboru a ústředního výboru NRČ drobný finanční příspěvek.[104] Jeho výše zatím nebyla stanovena, ale ukázala se vzápětí hlavním důvodem ovlivňujícím výběr uměleckého díla. Osloveno bylo pět pražských mistrů (Ferdinand Engelmüller, Václav Jansa, Adolf Kašpar, Viktor Stretti a Jaroslav Šetelík), každý byl požádán o *typický pohled na Prahu*, přičemž původně bylo nejvíce uvažováno o kopii pohledu na Hradčany od Jaroslava Šetelíka, který byl v nedávné době zaslán Ernestu Denisovi do Paříže.[105] Vzhledem k tomu, že mistr Šetelík si své dílo cenil alespoň na 1000 korun a i další nabídky byly v řádu několika set, výběr padl po návrhu Jindřicha Hanticha na lept pohledu na Hradčany od Viktora Strettiho.[106] Obrázek byl ceněn na 100 korun, se stejnou částkou se počítalo na *umělecký rámec se stříbrným štítkem*. Celkem byly výdaje naplánovány na 250 korun. Peníze se měly vybrat tříkorunovým příspěvkem od zhruba 60 zainteresovaných členů NRČ. Zbytek pak měl být doplacen z pražské

radní pokladny. Z tohoto pohledu je patrné, jak chabými fondy na reprezentaci hospodařila nejdůležitější česká instituce „pro zahraniční politiku". Pod tíhou reality se ustupovalo od reprezentativních darů k těm spíše symbolickým.

Obraz byl Colomièsovi předán 1. prosince v prostorech ve Vodičkově ulici. Podlipný generálnímu konzulovi nejprve blahopřál k novému místu v Osmanské říši, vzápětí však zdůraznil, jak bolestnou ztrátu bude tento odchod znamenat pro celý český národ. Ve svých slovech, jejichž francouzskou verzi překladatel výrazněji frankofilsky upravil, zdůraznil úspěchy českého národa, který na své pouti dějinami odolal tisíciletému nepřátelství německého národa, a vyzdvihl významnou pomoc Francie na této cestě.[107] V závěru shrnul, že český národ na generálního konzula „*přenesl všecky své nevylíčitelné sympatie*" pro jeho zemi i její lid a projevil přání, že ho snad opět brzy uvidí v Praze. Dojatý Colomiès před slavnostním podepsáním návštěvní knihy za vše upřímně poděkoval a slíbil, že si Hradčany zavěsí na důstojné místo nad pracovním stolem ve své nové kanceláři. Pak se již všichni rozešli za svými povinnostmi. Pro konzula bylo jednou z nich i přijetí pozvání formulovaného pražskou radnicí na zítřejší den. Oficiální reprezentanti hlavního města si přeci jen nenechali ujít příležitost uspořádat slavnostní banket.[108] Avšak když Augustin Seifert telegraficky žádal pražské deníky o otisknutí noticky, neopomněl zdůraznit: „*Uvedený odstavec račtež laskavě zařaditi nezměněně a zejména neračtež naprosto ničeho ve věcech těchto doplňovati, jelikož jde o osobnost vysoce politickou* (zdůraznil AS)."[109] Je nepopiratelné, že v tomto přání rezonovaly ještě ohlasy aféry z července předchozího roku.

Když Georges Colomiès do Prahy přišel, nevěnoval tomu český tisk téměř žádnou pozornost. Stejné listy po zprávách o jeho odvolání nešetřily chválou na dnes „*odcházejícího muže, který poznal a ocenil českou srdečnost* […] *stal se pravým přítelem českého národa v úřadě* […] a *získal si zásluh o vzrůst styků česko-francouzských*."[110]

Mohlo se zdát, že se česko-francouzskému přátelství blýská na lepší časy, že v Praze pečlivě pěstovaná sazenice konečně rozkvete. Nic podobného se však nestalo. Přes všechno nadšení a srdečnost projevů nemohl vliv konzulátu překročit své meze. A právě o tom podává Colomièsova aféra výborné svědectví. V předvečer světového konfliktu se úloha tohoto diplomatického zastoupení dále zmenšovala. Malý zájem dokazovalo rychlé střídání úředníků, neúplné obsazení mise a jeho malá finanční dotace. Bylo nutno počkat až do prosince roku 1918, na chvíli, kdy se nový francouzský vyslanec v Praze Clément-Simon obrátí na posledního pražského konzula v Rakousko-Uhersku Laporta se žádostí o poskytnutí informací týkajících se vybavení a fungování bývalého pražského diplomatického úřadu.[111] Tehdy se však již česko-francouzské, či lépe řečeno československo-francouzské vztahy dostaly na zcela jinou mezinárodně politickou úroveň. Nevyrůstaly však z ničeho, diplomatická tradice byla v Praze navázána již v 19. století a aféra z července 1908 je její nedílnou součástí. Součástí předválečného vývoje české společnosti je konečně i sledovaná výprava britských žurnalistů do Českého ráje, která svědčí o česko-německém konfliktním společenství, jež se nezadržitelně blížilo k jednomu ze svých dějinných předělů.

PŘÍLOHA

Plné znění přípitku proneseného francouzským vyslancem G. Colomièsem 30. června 1908.[112]

I offer my thanks to the mayor and the Council of the Royal City of Prague, for kindly having invited me to share the splendid reception they prepared to the Association of Journalists of the United Kingdom of Great Britain and Ireland.

Ladies and Gentlemen! In the present century we are living in, everybody is very fond of sports, everybody tries by all means possible to do better than his competitor and all nations have adopted an English word: it's the word » record «.

The automobilists are passing through the country, covering poor passers by the dust, they hope to win the record in rapidity, the motorcyclists and bicyclists, the tennis, cricket, foot-ball players and so on, are all busy with their sports.

At Prague we also have a record men, for instance our excellent mayor Mr. Gros who this year will certainly detain the record in the number of toasts. We have violinists who would win the prize of master ship and a professor Mr. Sevcik, who certainly detains the record in pupils and high prices for lessons too.

Last not least we today have English Journalists who detain all the records in rapid information of all sorts through the world.

I too am a record man you know, I detain without doubt the record in bad pronunciation of English language.

But it does not matter at all, I am very glad to speak English like a Frenchman. Well, Ladies and Gentlemen, I drink to the health of the British Association of English Journalists and the Entente cordiale between England, Bohemia and France.

Poznámky

[1] Jistě nemá smysl přinést na tomto místě jejich vyčerpávající výčet. Z nejnovějších titulů můžeme upozornit na reedici knihy URBAN, Otto. *Kapitalismus a česká společnost: k otázkám formování české společnosti v 19. století*. Praha: Lidové noviny, 2003. ISBN 80-7106-500-5; knihu RAK, Jiří. *Zachovej nám Hospodine: Češi v rakouském císařství 1804–1918*. Praha: Havran, 2013. ISBN 978-80-87341-15-5; kolektivní syntézu BOROVIČKA, Michael .. et al. *Velké dějiny zemí Koruny české XIIb*. Praha–Litomyšl: Paseka, 2013. ISBN 978-80-7432-293-8; kolektivní monografii se syntetizující ambicí HLAVAČKA Milan .. et al. *České země v 19. století: Proměny společnosti v moderní době* I. Praha: Historický ústav, 2014. ISBN 978-80-7286-219-1; kolektivní monografii LENDEROVÁ, Milena, Tomáš Jiránek, Marie Macková. *Z dějin české každodennosti: život v 19. století*. Praha: Karolinum, 2009. ISBN 978-80-246-1683-4; inspirativní sborník *19. století v nás: modely, instituce a reprezentace, které přetrvaly* (ed. ŘEPA, Milan). Praha: Historický ústav, 2008. ISBN 978-80-7286-139-2.

[2] K česko-anglosaským kontaktům před rokem 1914 především viz sborník *Großbritannien, die USA und die böhmischen Länder 1848–1938 = Great Britain, the United States, and the Bohemian Lands 1848–1938*: *Vorträge der Tagung des Collegium Carolinum in Bad Wiessee vom 2. bis 6. November 1988* (ed. SCHMIDT-HARTMANN, Eva a Stanley B. Winters). München: Oldenbourg, 1991. ISBN 3-486-55870-6. Jde o pandán ke sborníku *Frankreich und die böhmischen Länder im 19. und 20. Jahrhundert: Beiträge zum französischen Einfluß in Ostmitteleuropa: Vorträge der Tagungen des Collegium Carolinum in Bad Wiessee (ed.* SEIBT, Ferdinand a Michael Neumüller). München: Oldenbourg, 1990. ISBN 3-486-55231-7.

[3] Aféra na francouzském konzulátu je zmíněna pouze okrajově v REZNIKOW, Stéphane. *Frankofilství a česká identita: 1848–1914*. Praha: Karolinum, 2008. ISBN 978-80-246-1437-3, s. 269–270, a NECHVÁTAL, Martin. Francouzský konsulát v Praze. (Od sportovních styků k politickému skandálu). In: FERENČUHOVÁ, Bohumila (dir.). *Les relations entre la France et l´Europe centrale en 1867–1914, Impacts et images réciproques*. Bratislava: Academic Electronic Press, 1995, s. 118–122. ISBN 80-967366-6-3.

[4] ULMANOVÁ, Kristýna. *Cestování před sto lety, aneb, Všude dobře, doma nejlépe: rozvoj českého turismu v kontextu světových výstav ve druhé polovině devatenáctého století*. Praha: Dokořán, 2011. ISBN 978-80-7363-384-4.

[5] Upřímné poděkování za vyčerpávající rešerši ke zvolené problematice v SOkA Jičín adresuje autor Evě Bílkové.

[6] Národní rada česká (NRČ) vznikla jako „nejvyšší česká ústřední celonárodní instituce" v roce 1900. Její definitivní stanovy se však podařilo pro neshody schválit až 24. června 1906. Nejvýznamnějšími předsedy se posléze stali Josef Herold (1903–1908) a Jan Podlipný (1909–1914), dlouholetým tajemníkem Augustin Seifert. NRČ měla osm odborů. Sedmý z nich byl zahraniční, do jehož agendy spadala péče o zahraniční návštěvy. Informace o NRČ jsou uloženy v Národním archivu (NA), fond NRČ, kart. 54/2. Organizační řád Zahraničního odboru je uložen např. v Archivu hlavního města Prahy (AHMP), fond Correspondance tchèque, Spisy 1906–1908. Podrobněji viz KOŘALKA, Jiří. *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914: sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*. Praha: Argo, 1996, s. 295 a násl. ISBN 80-7203-022-1.

[7] HORSKÁ, Pavla. *Praha–Paříž: k zahraničně politické orientaci pražské městské rady na přelomu 19. a 20. století*. Pražský sborník historický, 1988, roč. XX, s. 97–137. ISSN 0555-0238.

[8] Primární a málo známé materiály viz Archiv hlavního města Prahy, fond Praesidium rady a magistrátu hlavního města Prahy, Kancelář pro korespondenci a styk s cizinou.

[9] HORSKÁ, P., *Praha–Paříž,* s. 110.

[10] Ambasáda byla samozřejmě ve Vídni, další zastupitelstva se nacházela v Budapešti, dále pak v hlavním městě rakouské Haliče, ve Lvově, a v přístavních městech Terstu a Rijece.

[11] HORSKÁ, Pavla, Jiří Kořalka a Josef Polišenský. *Zahraniční konzuláty v Čechách do*

roku 1918: příspěvek k výzkumu bohemik v zahraničních archivech. Sborník archivních prací, 1987/2, s. 378. ISSN 0036-5246; AGSTNER, Rudolf. *Cizí konzuláty v Čechách, na Moravě a v Bratislavě 1869–1918,* Praha: Ústav mezinárodních vztahů pro Ministerstvo zahraničních věcí ČR, 2008. ISBN 978-80-86506-70-8.

12 Francouzský konzulát původně sídlil na Ferdinandově, dnešní Národní třídě, pak se přestěhoval na Riegrovo nábřeží. Od 14. 2. 1910 zde figuroval s adresou čp. 8.

13 Archives du ministère des Affaires étrangères (AMAE), fond Nouvelle série (NS), Autriche-Hongrie, kart. 12, Claudel-Pichon, 25. 4. a 31. 8. 1910.

14 Na bohatství fondů na Quai d´Orsay upozornil již na počátku 60. let 20. století americký slavista J. F. Bradley. Materiálu následně využila v několika studiích zmiňovaná P. Horská. HORSKÁ, Pavla. *Česká otázka v Rakousku-Uhersku 1897–1914 ve světle zpráv francouzských zastupitelských úřadů.* Československý časopis historický, 1967, 3, s. 449–460. Táž. „*Podíl české politiky z přelomu 19. a 20. století na vztazích rakousko-francouzských*". Československý časopis historický, 1969, 5, s. 760–772. Shrnula pak v práci HORSKÁ, Pavla. *Sladká Francie*. Praha: NLN, 1996. ISBN 80-7106-137-9.

15 AMAE, NS Autriche-Hongrie, 12, Valois–Hanotaux, 1. 12. 1897.

16 Tamtéž, Hanotaux–Valois, 2. 12. 1897. Hanotaux ho vybízí k udržení *une extrême réserve*.

17 Zvláště patrné je to ve zprávě o oslavě stoletého jubilea od narození „otce národa" Františka Palackého. Tamtéž, Valois–Hanotaux, 23. 6. 1898.

18 „*I když nacionalisté tvrdí opak, nevidíme skutečně žádnou výhodu, kterou bychom mohli mít z podpory Čechů v jejich chimerické naději ve vítězství, které by je v každém případě donutilo zařadit se, z důvodů více méně ekonomických, po bok Německa. Nemáme si tedy přát, aby věci zůstaly v současném stavu? Rakousko takové, jaké je – to znamená podrobené nevyhnutelné převaze německé rasy, ale zachovávající svou nezávislost – bude vždy pro Francii méně hrozivé než Rakousko anektované nebo přeměněné* […] *ve vazalský stát Pruska.*" Tamtéž, 27, Valois–Delcassé, 29. 10. 1902.

19 Archives Nationales Paris, fond E. Denis, AP 650, kart. 1, korespondence Denis–Pinkas, 25. 12. 1904.

20 *Český svět,* 5. 1., 10. 2. a 13. 4. 1906 (nestr.). Hipmanovi se navíc rozhodně nedají upřít veliké sympatie k francouzské kultuře. Ve své korespondenci se s oblibou podepisoval jako Charles a českou věc se snažil ve Francii dlouhodobě publicisticky propagovat.

21 Leger jako reprezentant společnosti Alliance française vydal k této kampani i samostatnou brožuru (*Les intérêts français en Bohême à propos du consulat général de France à Prague. Lettre à un Député*, Paris: Impr. de V. Goupy, 1906). René Henry, rodák ze středofrancouzského Limoges, se dostal ke Slovanům přes pařížskou Svobodnou školu politických věd. V roce 1896 se poprvé vypravil do Čech. Cestu ještě mnohokrát opakoval, přičemž pronikal hlouběji do celé monarchie i na Balkán. Henry k problematice publikoval i knižně: *La Question de l´Autriche–Hongrie et la question d´Orien* (1903) *a Des Monts de Bohême au Golfe persique. Sur les routes du Drang* (1908). Henry byl jedním z nejnadšenějších propagátorů české věci na území Francie v předválečném období a věnoval značné úsilí pravidelným přednáškovým turné po regionech. Čechy si vybral dokonce za cíl své svatební cesty, český křišťál věnoval jako první dar své nastávající. Přestože byl skutečným čechofilem, nesouhlasil s rozpadem Rakousko-Uherska. Nikdy se s ním nesmířil, a to je jeden z důvodů, proč se jeho jméno v Československu ztrácí.

22 REZNIKOW, S., *Frankofilství a česká identita*, s. 257 a násl.

23 NA, NRČ, 322/2, Poznámky z porady na radnici o britské asociaci žurnalistické, 26. 5. 1908. Starosta Prahy Groš na jednání prohlásil: *Každý začátek je těžký. Podobně i styky s Francií začaly.* Karel Groš (1865–1938), právník a mladočeský politik, švagr Julia Grégra, působil v čele pražského magistrátu mezi lety 1906–1918.

24 *Annuaire diplomatique et consulaire*, 1909.

25 Zprávu o jeho příchodu přinesl 25. 10. 1904 pouze německý list *Politik*. Drobná noticka v *Národní politice* (4. 11. 1904, s. 5) upozornila na *večerní dýchánek společnosti Société des Amis de la France*, který *poctil* svou účastí *pan Georges Colomiès, nově jmeno-*

vaný francouzský konzul v Praze, jenž považuje za svou povinnost podporovati vše, co týká se jazyka a zájmu francouzského.

[26] AMAE, NS Autriche-Hongrie, 12, Colomiès–Delcassé, 7. a 17. 11. 1904.

[27] Tamtéž, 27, Colomiès–Delcassé, 31. 12. 1904.

[28] Tamtéž.

[29] Tamtéž, Delcassé–Colomiès 8. 1. 1905.

[30] Tamtéž.

[31] Jen pro zajímavost podotýkám, že Clemenceau české země znal. Každoročně zajížděl na několik týdnů načerpat síly na kolonády do Karlových Varů. Jeho pravidelné lázeňské pobyty byly pak inspirací pařížským karikaturistům.

[32] Pichon sehrál rozhodující roli i při vzniku samostatného Československa, ministrem zahraničních věcí byl totiž jmenován i v druhém Clemenceauově kabinetu v letech 1917–1920.

[33] Tisková agentura pražské radnice, Correspondance tchèque, o tomto krátkém pobytu rozeslala 1. 5. 1907 zprávu všem českým deníkům. AHMP, Correspondance tchèque, Spisy 1906–1908. Nečíslované.

[34] AMAE, NS Autriche-Hongrie 27, Colomiès–Pichon, 28. 6. 1907.

[35] Tamtéž, Colomiès–Pichon, 16. 7. 1907.

[36] Tamtéž, Colomiès–Pichon, 6. 7. 1907.

[37] *Věstník obecní královského hlavního města Prahy*, 1908, č. 18–19, s. 108–110.

[38] V jičínském spolku Francouzské aliance přednášel například v říjnu 1907. Tématem byl jeho pobyt v jižní Africe. Viz *Národní politika,* 23. 10. 1907, s. 7.

[39] Podle svých slov měl české země poprvé navštívit již v roce 1878.

[40] O Bakerovi, *bělovlasém a bělovousém gentlmanu, zajímavé, ostré tváře a bystrých očí*, vyšel srdečný nekrolog např. v *Národní Politice*, 22. 6. 1920, s. 1, či ve *Věstníku obecním hl. m. Prahy*, 29. 7. 1920.

[41] BAKER, James. *Pictures from Bohemia drawn with pen and pencil*. London: Religious tract society, 1894, a týž. *Austria: her people and their homelands*. London: John Lane, 1913. Podrobnou recenzi první knihy přinesl časopis *Lumír* (10. 12. 1894, s. 95–96): „*S potěšením probíráme stránky knihy, v níž líčí se nám slohem plynným, v řeči cizí, se stanoviska nám vzdáleného to, co nám čtenářům Čechům povždy zůstane nade vše milým, nevyčerpatelným pramenem vřelé sympathie a opravdového zájmu, tož kraje milé vlasti naší.*" Je charakteristické, že Baker o Čechách hovoří jako o krajině v Evropě „posud neznámé", mimo západočeských lázeňských měst měl být vůbec prvním Angličanem, jenž česká města navštívil: „*Čechy* […] *jsou zemí dosud neznámou; a cestovatel Angličan, jenž putoval malými těmi městy a vesnicemi, divné věci by mohl vyprávět o překvapení a úžasu, jež vzbudil zjev Angličanů mezi obyvatelstvem; úžas snad nemenší, než vyvolá cestující podnikavější, jenž pronikne až do krajů střední Asie.*"

[42] Originál, psaný archaickou angličtinou 15. století, vyšel v Londýně pod titulem *The Cardinals Page* v roce 1899. Doba husitství je líčena jako kruté období, avšak hlavní hrdina projde vnitřním přerodem a s viklefskými bojovníky nakonec sympatizuje.

[43] K hraběti Františku Lützowovi viz soubor vzpomínek *Hrabě Lützow: památce českého vlastence: hrsť vzpomínek*. Praha: Dr. A. Sum, 1925, či HAJNIŠ, Josef. *Dr. Frant. hrabě Lützow*. Vamberk: Jaroslav Čermák, 1936. V poslední době jeho osobě věnoval zdařilou knihu MAZÚCH, Lukáš. *Renegát (nejen) ve službách češství František hrabě Lützow*. Ústí nad Orlicí: Oftis, 2014. ISBN 978-80-7405-355-9.

[44] V. Hladík vystudoval Československou obchodní akademii v Resslově ulici, ale živil se jako novinář v *Národních listech*. Mezi lety 1899 a 1907 redigoval literární revue *Lumír.* Napsal 14 knih povídek a románů, 2 divadelní hry, které měly ve své době „senzační" úspěch. Hladíka je nutné považovat také za jednoho z důležitých autorů tzv. pražského románu před první světovou válkou. Kritika mu nicméně vyčítala, že jím popisované pražské prostředí krásných žen, elegantních dandyů a velkoměstského života neexistuje a Hladík si ho vysnil při svých častých návštěvách Paříže.

[45] *Národní politika*, 13. 11. 1906, s. 2. K organizaci výstavy a ke koncepci českého oddělení, včetně obsahu jednotlivých vitrín, viz NA, NRČ, 332/2, České oddělení rakouské výstavy 1906.

[46] Konzulem byl mezi lety 1898–1914.

[47] Archivní materiál k výpravě britských žurnalistů v roce 1905 uložen v NA, NRČ, 41/2 a 328/3.

[48] NA, NRČ, 322/2, Borovský–NRČ, 14. 2. 1908.

[49] Tamtéž, NRČ–Borovský, 17. 3. 1908.

[50] Již zmiňovaný Augustin Seifert (1873–1955) se narodil v Jičíně (dnes je jeho čestným občanem). Absolvent místního gymnázia, aktivní člen mnohých vysokoškolských studentských spolků, „Omladinář" i protektorátní vězeň pankrácké věznice zemřel deset let po druhé světové válce v Praze. Byl autorem četných historických a vzpomínkových prací z oblasti Českého ráje a celoživotním propagátorem Národní rady české (československé). Jeho osoba by zasloužila odborné zpracování.

[51] „*Ku konci schůze sděluje p. starosta, že došel přípis Národní rady české, kterým se oznamuje, že* […] *uspořádá v roce letošním britská asociace žurnalistická výpravu do soustátí habsburského a že účastníci výpravy při návštěvě severních Čech zavítají též do Jičína. K návodu městské rady usneseno, aby městská obec spolu s okresem věci se ujala, a zmocněna městská rada, aby potřebné přípravy učinila a pozvala k účasti spolky; jakož i povolen náklad k tomu potřebný.*" SOkA Jičín, fond Archiv města Jičín, kniha č. 271, inv. č. 830, zápisy ze schůzí městského zastupitelstva (24. 10. 1907 – 30. 6. 1914), s. 64, zápis ze schůze 21. 5. 1908.

[52] „*Napřed referuje p. místopředseda o návštěvě Angličanů. Městská rada pozvala zástupce spolků. Ze Spolku byl tam Štětina, Vítke. Úvaha byla, aby byl vydán příležitostný tisk v jazyku anglickém.* [...] *P. Smolař praví, že to popíše, hlavně část, kterou se půjde. Rada Malý z Prahy bude tlumočníkem. Předtím bude prohlídka města (zámek, muzeum, Libosad, oběd v Penzionátě, potom prohlídka skal, Fortna, Svinčice, /Hub/ vyhlídka, Císařská chodba a Zelená rokle, Babinec. Bude 4 dámy, 16 pánů. Přijedou 24. června.*" SOkA Jičín, fond Spolek turistů Jičín, kniha č. 1, inv. č. 1, zápisy ze schůzí, 26. 5. 1908, nestr.

[53] O složení výpravy psal i jičínský list *Krakonoš*, 20. 6. 1908, s. 3.

[54] Výprava do Čech přibyla oficiálně „*na pozvání c. k. ministerstvem železnic do soustátí habsburského*", ale v této formulaci se o ní českých tisk nikdy nezmiňoval a oficiální důvod byl uplatňován jen při žádosti o poskytnutí volných jízdenek na vlak. Např. v korespondenci NRČ s c. k. privilegovanou Společností severozápadní rakouské dráhy ve Vídni, NA, NRČ, 322/2, 16. 6. 1908.

[55] Program v kraji byl následující: 22. 6. Turnov, Rychnov, Kopaniny, Frýdštejn, Malá Skála, 23. 6. Rotštejn, Rovensko, Trosky, Hrubá Skála, Valdštejn, 24. 6. Jičín, „památky valdštejnské", Lípy, Kartouzy, Prachovské skály, 25. 6. z Jičína přes Sobotku na Kost a Mladou Boleslav.

[56] Podle formulace a přání A. Seiferta. NA, NRČ, 322/2, NRČ–městská rada Turnov, 19. 5. 1908.

[57] Z prvních průvodců lze uvést LEPAŘ, Vladislav. *Prachovské skály u Jičína*. Jičín: Jan Pašek, 1883, či BAUŠE, Bohumil. *Skály Prachovské*. Praha: F. Šimáček, 1885, či ŠAFAŘÍK, Fr. Jaroslav. *K výletům do Prachovských skal: praktický rádce pro touristy*. Jičín: F. Návesník, 1889. V devadesátých letech návrhů výletů, popisů cest a turistických doporučení výrazně přibylo díky pravidelným zprávám v *Časopise turistů*. Ve stejné době se objevily i první průvodce Českým rájem, mimo jiné ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Průvodce Českým rájem. Jedno sto padesát výletů*. Turnov: V. Kudrnáč, 1904. Shrnující pohled na vývoj turistiky v oblasti viz LEPAŘ, Vladislav – LEPAŘ, Zdeněk – VŠETEČKA, Jakub. *Dějiny turistiky na Jičínsku od prvopočátku do konce r. 1913*. Jičín: Vl. Lepař, 1914. K dalším souvislostem vývoje „obrazu" tohoto regionu v české společnosti např. ZILYNSKÝ, Bohdan. *Co je nám do jejich ráje: stěhování Českého ráje od Litoměřic k Turnovu na konci 19. století*. Dějiny a současnost, 2005, č. 5, s. 14–18. ISSN 0418-5129.

[58] LEPAŘ, František. *Okolí Jičínské*. Praha: Nakl. KČT, 1896, s. 1.

[59] NA, NRČ, 322/2, Baker–NRČ, 20. a 30. 5. 1908.

[60] Tamtéž, direktion Laurin a Klement–NRČ, 17. 6. 1908.

[61] Tamtéž, Štětina–Seifert, 26. 5. 1908. Díky svým předchozím dobrým službám byla do Jičína pozvána cestovatelka Louisa Nedbalová.

[62] V Turnově měla umět francouzsky „*především choť starostova* a *slečna Ježková*" [Marie Vítězslava Ježková, pozn. autora]. K činnosti frankofilních spolků v předmětném regionu viz LENDEROVÁ, Milena. *Působení frankofilních spolků Alliance Française v Jičíně a Turnově*. In: Z Českého ráje a Podkrko-

noší: vlastivědný sborník. Semily: Státní okresní archiv Semily, 1992, 5, s. 175–179. ISBN 80-86254-05-4, a podrobněji LENDEROVÁ, Milena. *Východní Čechy a Francie.* Sborník prací východočeských archivů, 2000, 8, s. 148–173. ISSN 0231-6307.

63 NA, NRČ, 322/2, Havlík–NRČ, 16. 6. 1908.

64 Tamtéž, Vaško–NRČ, 22. 6. 1908.

65 Tamtéž.

66 Tamtéž, Pára–NRČ, 23. 6. 1908, odpověď 25. 6. 1908.

67 NA, NRČ, 322/2, Jírů–Seifert, 20. 6. 1908.

68 ŠTĚTINA, Karel – SMOLAŘ, Gustav. *Jičín and its Surroundings (with illustrations)*. Jičín: Městská rada a Okresní výbor, 1908. Josef F. Khun (1868–1928) byl mimo svou profesi vzdělavatele překladatelem z osmi jazyků, včetně dvou umělých (esperanto a ido), zemřel v Jičíně. V jičínské kronice se k roku 1928 zachoval tento zápis: „*20. prosince konal se v Jičíně pohřeb vynikajícího učitele a spisovatele J. F. Khuna. Zemřel 17. prosince v pondělí po krátké nemoci. Byl to tichý, nenáročný člověk, úžasně pracovitý a vytrvalý, který získal velké znalosti jazykové a užil jich k rozsáhlé činnosti překladatelské. Kromě literárních prací těšil se ze své ovocné zahrady, jejímuž pěstění výborně rozuměl. Byl milý a laskavý člověk, který snad neměl nepřátel. – Narodil se 8. března 1869 ve Starém Místě u Jičína, studoval v Jičíně nižší reálku a učitelský ústav, působil na školách v Češově (2 roky), ve Vrscích u Kopidlna a od roku 1906 do roku 1926 v Jičíně. Cizím jazykům učil se soukromě, sám. Vstával ve 4 hodiny, v zimě na vesnici pracoval při petrolejové lampě. Mimo jazyky jihovýchodní Evropy (řecky, albánsky, arménsky, turecky aj.) vyznal se ve všech jazycích evropských. Horlivě rozšiřoval mezinárodní jazyk esperanto a později ido. Účastnil se kongresů přátel tohoto jazyka a byl předsedou české federace přátel mezinárodního jazyka.*“ SOkA Jičín, fond Archiv města Jičín, kniha č. 258, inv. č. 787, s. 238.

69 NA, NRČ, 322/2, Štětina–NRČ, 23. 6. 1908 a odpověď z 24. 6. 1908.

70 Tamtéž, NRČ–Štětina, 4. 6. 1908.

71 O posledně jmenovaném městě vyšel k této příležitosti i spisek *Reminiscences of an Entente Cordiale: Letters and selection from articles written by members of the British international association of Journalists concerning a visit to the ancient town of Poděbrady, Bohemia, in 1908*. Praha: nákl. vl., 1909.

72 *From the Bohemian Paradise*. Prague: Printing-Office Edv. Leschninger, 1908, 19s.

73 Tamtéž, pohlednice z Horního Lochova (Pensionát Společenstva) zaslaná účastníky A. Seifertovi, 24. 6. 1908. O pobytu viz též podrobná zpráva *Jičínských novin*, 28. 6. 1908, nestr. A také *Krakonoš: list věnovaný otázkám politickým, hospodářským a společenským,* 4. 7. 1908, s. 1–2.

74 Tamtéž, NRČ městům Jičín, Bělá pod Bezdězem, Turnov, Sobotka, Královské Vinohrady, Praha, Plzeň, Poděbrady, 15. 7. 1908.

75 „*Vyprošuji si ona čísla různých žurnálů z Velké Británie, v nichž bude zmínka o naší krajině, kterou naši hosté opustili a kde se jim tolik líbilo*.“ NA, NRČ, 322/2, Štětina–Seifert, 26. 6. 1908.

76 *Národní listy*, 1. 7. 1908, s. 2.

77 NA, NRČ, 322/2, Program návštěvy výpravy britských novinářů.

78 *Národní politika*, 1. 7. 1908, s. 6.

79 *Národní listy*, 1. 7. 1908, s. 2.

80 *Národní politika*, 1. 7. 1908, s. 6.

81 *Čas*, 2. a 5. 7. 1908, s. 6 a s. 5.

82 Aby mohl čtenář lépe sledovat, jak byla slova projevu postupně významově komolena, je jeho plné znění – v podobě, v jaké ho zaslal Colomiès svým představeným do Paříže – uvedeno v příloze.

83 *Bohemia*, 2. 7. 1908, s. 1–2.

84 Tamtéž.

85 *Národní listy*, 2. 7. 1908, s. 2.

86 *Neue Freie Presse*, 2. 7. 1908.

87 *Täglische Rundschau*, 2. 7. 1908.

88 Philippe Crozier se narodil 31. 1. 1857, na ambasádu do Vídně byl jmenován 23. 1. 1907. Crozier byl bezpochyby důležitý Pichonův člověk. S jeho jménem je spojena poslední seriózní snaha francouzské diplomacie o spolupráci s Rakousko-Uherskem. Crozier se Vídeň, která byla notoricky provázena vleklými finančními potížemi, snažil získat pro značné francouzské půjčky. Doufal, že tím monarchii připoutá k Francii a dohodovým spojencům. Jeho plán kulminoval na konci roku 1911, ale padl díky ruskému vetu v lednu 1912. Rusko se domnívalo, že by půjčené peníze byly investovány do zvyšujícího se rakouského zbrojení.

89 AMAE, NS Autriche-Hongrie 12, Crozier–Pichon, 3. 7. 1908.

[90] Jean Marie Auguste René Guillemin se narodil v roce 1862. Většinu své kariéry strávil v důležitých metropolích (Brusel, Konstantinopole, Washington, Petrohrad). Do Vídně byl jmenován 20. 6. 1905, v roce 1909 byl povolán do Peru, první světovou válku pak prožil opět v Evropě, v Athénách. *Annuaire diplomatique et consulaire*, 1918.

[91] AMAE, NS Autriche-Hongrie, 12, Guillemin–Pichon, 5. 7. 1908.

[92] Tamtéž, de Call–Crozier, 4. 7. 1908.

[93] AMAE, NS Autriche-Hongrie, 12, Guillemin–Pichon, 7. 7. 1908.

[94] Tamtéž, přípis z 9. 7. k předchozímu dopisu.

[95] Tamtéž, Pichon–Guillemin, 11. 7. 1908.

[96] Tamtéž, Guillemin–Pichon, 11. 7. 1908.

[97] V závěru pak Guillemin učinil zajímavou narážku, která by se dala asi vztáhnout na nejednoho šlechtice-diplomata: „*P. Dumba je jedním z těch diplomatů, kteří se považují za milovníky Francie, protože ocenili půvab pařížského života, ale kteří ve skutečnosti nenávidí naši vládu, naše instituce a principy, kterými se řídí naše politika.*"

[98] AMAE, NS Autriche-Hongrie, 12, Guillemin–Pichon, 11. 7. 1908.

[99] Tamtéž.

[100] Tamtéž, Crozier–Pichon, 9. 9. 1908.

[101] Z literatury k Claudelovu působení v českých zemích např. LENDEROVÁ, Milena. *Francouzský konzul v Českém ráji: přátelství P. Claudela, Z. Braunerové a M. Martena).* In: Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník. Semily: Státní okresní archiv Semily, 1995, 8, s. 81–96. ISBN 80-86254-05-4. Táž. *Česká zkušenost Paula Claudela: svět depeší, svět deníku.* Český časopis historický, 1997, 3, s. 539–566. ISSN 0862-6111.

[102] „*Sympatický francouzský konsul Colomiès byl na přání Vídně odvolán a přeložen z trestu do Smyrny v Asii, poněvadž sympatizoval s českými snahami a českou společností. Tato okolnost je skutečně roztodivnou, ale výmluvnou ilustrací k dosavadním stykům česko-francouzským.*" Žďár. Politický týdeník pro okres Rokycanský, Zbirožský, Hořovický, Blovický a Kralovický, 13. 11. 1908, s. 1.

[103] NA, NRČ, 327/1, Hladík–Podlipný, 26. 10. 1909.

[104] NA, NRČ, 327/1, oběžník NRČ, 28. 10. 1909.

[105] Tamtéž, oběžník NRČ, 1. 11. 1909.

[106] Tamtéž, odpověď Šetelík–Podlipný, 6. 11. 1909.

[107] Tamtéž, zápis ze schůze 9. 11. 1909.

[108] Francouzskou verzi překládal J. Hantich. Tamtéž.

[109] *Národní listy*, 4. 12. 1909, s. 2.

[110] NA, NRČ, 327/1, tisková zpráva s průvodním dopisem A. Seiferta, 2. 12. 1909.

[111] Např. *Český svět*, 29. 10. 1909 (nestr.) a příloha *Dne*, 31. 10. 1909.

[112] AMAE, Europe 1918-1929, Tchécoslovaquie, kart. 1, Clément-Simon-Laporte, 3. 12. 1918.

[113] AMAE, NS Autriche-Hongrie, 12, Colomiès zaslal znění přípitku 4. 7. 1908 do Vídně, odtud putovalo 11. 7. do Paříže.

Jiří HNILICA: ***Expedition britischer Journalisten ins Böhmische Paradies und Prosit auf eine herzliche Vereinbarung. Affäre, die 1908 das französische Konsulat in Prag „erschütterte“***

Die Studie „Expedition britischer Journalisten ins Böhmische Paradies und Prosit auf eine herzliche Vereinbarung“ analysiert gleichfalls Fragen, welche die Selbstrepräsentation der böhmischen Gesellschaft in Beziehung zum Ausland und die böhmische „internationale“ Politik in der Zeit betrifft, als keine offizielle Auslandspolitik möglich war, denn es bestand nicht einmal ein eigener tschechischer, bzw. tschechoslowakischer Staat. Aus dem regional verankerten Thema kann man wesentliche Überlappungen erreichen.

Im Juni 1908 kam die sog. Zweite Expedition britischer Journalisten nach Böhmen. Das Ziel ihres Aufenthaltes war nicht nur das Land zu besuchen, sondern vor allem darüber ein umfangreiches Zeugnis in vornehmen englischen, schottischen und irischen Periodika zu bringen. Aus diesem Grund band sich in die Vorbereitung des Aufenthaltes der Böhmische Nationalrat (Národní rada česká) ein. Zu einem Expeditionsziel – als echt tschechische Region – wurde das Böhmische Paradies (die Region von Turnov – Turnau und Jičín – Jitschin) bestimmt. Die besuchten Orte wurden sorgsam gewählt, zu diesem Anlass erschien der überhaupt erste Reiseführer durch Ostböhmen in Englisch. Die Exkursion britischer Journalisten prägte sich jedoch auch eng in diplomatische Beziehungen ein, denn der französische Generalkonsul Georges Colomies trug bei der feierlichen Ansprache ein „Prosit“ zu einer „herzlichen Vereinbarung“ zwischen Böhmen, Frankreich und England vor. Damit löste er einen der größten diplomatischen Skandale in Prag vor 1914 aus.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Josef Vítězslav Šimák a Sobotecko

Hana Kábová

Historik Josef Vítězslav Šimák (1870–1941), první profesor historické vlastivědy československého státu na Karlově univerzitě v Praze a významný představitel české meziválečné historiografie, neúnavně pracoval po celý svůj život pro rodný kraj.[1] Nejblíže jeho srdci bylo Turnovsko, ale dobře znal celý Český ráj a jeho stopy jsou patrné rovněž, sledujeme-li dějepisectví odlehlejších míst tohoto kraje. Příkladem může být Sobotecko, které je tradičně spojováno především s Šimákovým spolužákem a přítelem Josefem Pekařem, autorem *Knihy o Kosti* (1910, 1911).[2]

Dějiny dějepisectví Sobotecka jsou relativně bohaté a zpracované, včetně několika Šimákových vstupů na toto pole.[3] Podívejme se blíže, o jaké aktivity se jednalo, jaký měly význam v bádání o soboteckých dějinách a v kontextu Šimákova pojetí historické vlastivědy. Vnímejme je jako pro Šimáka nikoliv výjimečné, ale spíše typické a ilustrativní. Můžeme sledovat Šimákovo stýkání se Soboteckem trojího druhu: v odborném a popularizačním historickém díle zpravidla širšího zaměření, při organizování vlastivědné práce a ve vyžádaných dobrozdáních i během návštěv Sobotky a jejího okolí (spojených se studiem archiválií, uměleckých památek či s vlastní přednáškovou činností), v přátelských vazbách a kontaktech. Všechny tyto okruhy se vzájemně prolínají.

Šimákovo bohaté vydané dílo[4] se dotýká Sobotecka v menších časopiseckých příspěvcích a edicích, především ale ve dvou zásadních syntetických pracích. Jedny z nejstarších Šimákových drobných příspěvků uveřejněných v Časopise Společnosti přátel starožitností českých se váží také k Sobotecku: v třetím čísle datovaném listopadem 1893 Šimák upozornil na čtyři ohrožené památky svého kraje, mj. vlhkostí a plísní zasažený pískovcový náhrobek Alexandra Debnera z Köngitten s malovanými erby z roku 1618 (zazděný v pravé lodní zdi mladějovského kostela), dále na porušené zbytky gotických oken v hradní kapli na Kosti.[5] O necelý rok později publikoval ve druhém ročníku stejného časopisu výpisy z univerzitního rukopisu ke kosteckým dějinám: *„Vyznamenání nákladův a škod při přitažení 6 regimentů lidu jízdného švédského na panství kostské, kteříž na tom panství od 13. až do 18. dne měsíce decembris léta tohoto 1648 oni leželi a jak ve dvořích J. Hr. Exc. též v městě Sobotce a po vesnicích znamenitých škod nadělali* […].“[6] Zároveň popsal opět několik

příkladů nevhodné péče o památky, mj. opravu resp. úpravu samšinského kostela změnou jeho orientace, což způsobilo porušení celkem deseti náhrobků.[7]

Šimák svůj rodný kraj poznal důkladně v mládí, kdy jej procestoval během přípravy popularizačního díla *Severní Čechy*,[8] kterou konal od roku 1894 (resp. od závěru roku 1893). Dílo vycházelo sešitově, první úvodní část Šimák odevzdal na podzim 1897, celek byl dotištěn v roce 1902. V něm Šimák místy téměř poetickým jazykem popsal dějiny a památky spjaté s krajinou, která jej okouzlovala a inspirovala. Sobotecka se týká zčásti kapitola *K Sionu*,[9] Dolnobousovska kapitola *Sion a Karmel*.[10]

Nejprve se Šimák zastavuje na Mladějově, kde si všímá Debnerova náhrobku s „odcházejícími" nápisy, poté přes Drštěkryje, Všeliby a Hubojedy přichází k Samšině, kde opět lituje špatné péče o náhrobky: „*Všem těm vsím církevní správu vedl duchovní u sv. Václava na Samšině. Zdaleka viděti podivnou zvonici, ana stojí s chrámem, farou i částí vsi na vyvýšeném přirozeném valu, druhdy snad oploceném. Je stavení všecko ode dřeva o dvojí střeše: spodek osmihranný má střechu pobitou šindelem, končitou, ale svrchu docela otevřenou. Otvor na dvě strany přečnívají trámy, na pokos vzhůru překřížené, a na těch teprve spočívá stříška hoření nad samými zvony. Hlaholí tedy posvátní hlasatelé z prostory volně otevřené: dvé jich tu, a starší pěkných liter latinské majuskule. // Svérázná zvonice i do kostelíka vábí. Tu potěšíme se i zarmoutíme. Sice dosti je pěkných prací, zvláště kamenických v nitru; ale který barbarský duch zde hospodařil? // Někdy na konci minulého století převrátili v kostele vše na ruby. Někdejší pozadí lodi při západním závěru převrátili v presbyterium, proti ritu církevnímu, kněžiště pak přezdili v síň, komoru a schodiště a nad to vstavili nízkou stlačenou kruchtu. Zednickou myšlénkou tou nejvíce utrpěly krásné desky náhrobkové, vsazené v stěnu chórovou. Na zdi pravé octly se v temné komoře, kam nyní kostelník nepotřebné věci klade, dva kameny, pána v brnění a paní u vážném rouše s erby, tesané u vysokém reliefu jemně a uměleckým vkusem kvetoucí renesance. Znamenitá památka ta zakryta je nadto na okrajích nápisových cihlami příčky, takže nelze jistě povědeti, koho zpodobuje. Ale podle seznamu, jejžto Schaller zachoval, byli by to Abraham z Gerštorfu (†1578) a choť jeho Anna z Lisova (†1584). // Ve zdi protější spatřujeme čtyři kameny rodiny Gerštorfské, z nichž dva jsou zničeny nešetrným vysekáním loží pro trámy schodové, dva lépe zachovány a čitelny.* […] "[11]

Šimák se tak vrátil ke svému dřívějšímu článku v Časopise Společnosti přátel starožitností českých. Od Samšiny pokračoval přes Rakov a Markvartice do Sobotky.[12] Zmínil stručně její nejstarší historii, povýšení na město, péči Oldřicha Felixe z Lobkovic o postavení nového chrámu sv. Maří Magdalény a jeho posvěcení na sv. Bartoloměje 24. srpna 1596, popsal kostel a okolní hřbitůvek, všiml si pamětní desky F. V. Jeřábkovi a nešťastného osudu básníka Prvosenek Václava Šolce. Pozornost opět věnoval nedostatečné památkové péči: „*Sám chrám uměleckou jest památkou, pohříchu sníženou a potupenou nevděkem časů.* "[13] Celkově na něj udělala Sobotka příznivý dojem a dobře vystihl tamní atmosféru: „*Zevnějšek nevybavil se dosud valně ze starosvětského nyní již vzácného rázu severočeských měst, jenž na cizince mile a hostinně působí. Ve zděné radnici se štítem a vížkou chovají se památky městské, archiv a divadlo, na němž již koncem minulého století se hrávalo. Vedle na*

náměstí trvá řada ctihodných staveb dřevěných s přitmělými podsíňkami, pěkně výstavných, o řezaných lomenicích a pavlačích, i sem tam v ulicích hlavních, zejména v ulici Boleslavské."[14]

Dále se zastavil na Humprechtě, který měl krátké období své slávy již dávno za sebou: „*Po začernalých schodech stoupá cizinec na opuštěný kamenný taras, a nad ním vznáší se okrouhlá věže o třech patrech ke střeše kuželovité, z níž roste užší lucerna se zašlým půlměsícem na hrotu. Dvéře silné a důkladné jsou zamčeny, okna z dílu vybita a zatlučena a stěny opršalé. Věnec prázdných krakorcův okolo podstřeší smutně jeví, kudy pavlan obíhal, odkud zasmušilí velmoži i něžné paní bloudili zrakem po dálném okolí. Dnes hejno černých hostí jen tu usedá, divně krákajících. A zámek obrůstá tmavými stromy, houštím. Smutné dumy šumějí na Humprechtě.*"[15] Šimák se rozhlédl po blízkém okolí Sobotky (Spyšová, Staňkova Lhota, Lavice, Plhov, Mackov, Bořenov, Stéblovice, Benešov, Čálovice, Osek) a vydal se přes Nepřívěc do Libošovic. „*Ode vsi* [Libošovice] *k severu jdeme poli ke Lhotce jednotvárnou výšinou, až náhle otevře se napříč pod nohami* [!] *vábné, osamělé údolí, jež tratí se v dáli prostřed lesa. Známé bílé stěny, černě vyleptané a žlutí ztřísněné, orostlé strůmky, splývají v dlouhé vážné řadě z obou stran, zatáčejí se křivoběžně a mizejí za ostrohy. Dnem svěží zelení vyloženým potůček šeptá si popěvek zklidněné samoty. // Aniž pozorovati, údolí zahýbá se a obloukem dále spěje k Sobotce. Tam sluje Plakánkem; proto, že za smutných nocí znívá úpění a dětský pláč z hlubiny tmavého rybníka, v němžto vdova s nemluvnětem vzala hořkou smrt. // Ale v jiné vodě, ne v jezérku, jež právě jeví se našim očím, rozlévajíc zmodřenou hladinu od tajůplných skal ke skále protější, jak mořské oko v plášti hvozdů. V něm míhá se obrys útesů a hradeb, jež vyvstávají nad vodou z tmavého pozadí, vážné to zdi hradu Kosti.*"[16] Při prohlídce Kosti vyprávěl Šimák o její minulosti. Následně si ještě prohlédl (Stará) Hrada, Mužský, Drábské světničky, Vyskeř, Rytířovu Lhotu, Nebákov, Podsemín a pokračoval až k Chlumu a Všeni...

Obrazovou část díla *Severní Čechy* zajišťoval akademický malíř Karel Liebscher, který je autorem všech motivů ze Sobotecka a Dolnobousovska: Větrník u Sobotky (s. 329); Zvonice v Mladějově (s. 330); Kostel s dřevěnou zvonicí v Samšině (s. 331); Sobotka. Náměstí (s. 333); Chrám v Sobotce (s. 334); Staré domy v Sobotce (s. 335); Humprecht u Sobotky (s. 337); V Plakánkách (s. 338); Kost od jihu (s. 339); Hrad Kost (nestránkovaný list za s. 340), Dřevěná zvonice v Oseku (s. 342); Vyskeř (s. 346); Kostel ve Vyskři (s. 347); Kostel v Dolním Bousově (s. 383); Dolní Bousov (s. 383); Zděný větrník u Dolního Bousova (s. 384); Kostel ve Vlčím Poli (s. 385); Domousnice (s. 386).

Své znalosti Českého ráje mohl Šimák využít při sestavování regionálních průvodců. Navázal tak na Josefa Zdenko Pryla, učitele, který v osmdesátých a devadesátých letech 19. století vydával v Turnově vlastním nákladem nebo u Fr. Vonky českorajské průvodce. Šimák si na rozdíl od něj soustavně všímal širší oblasti, jeho průvodce jsou méně literární a více praktické; je z nich patrné, že doporučené výlety znal jako zdatný turista z vlastní zkušenosti. Šimákův *Průvodce Českým rájem*[17] vyšel mezi lety 1904–1906 nejméně třikrát, zřejmě ve více mutacích. Cílem osmého výletu z Turnova je Sobotka: spolu s Kostí, Mladějovem a výstupem na Trosky od

Ktové se hodí k celodennímu výletu, ovšem „*na Kost a do Sobotky lépe jeti* [z Turnova] *povozem (na půl dne), neboť cesta je prašná a nezajímavá*".[18] Po představení stavebně historického vývoje Kosti Šimák připojil praktické informace: „*Pod Kostí je dobrý hostinec, kde lze i nocovati. V domech okolních i letní byty lze najíti. Z Kosti buď touže cestou zpět nebo k vých*[odu] *vedle rybníka údolím do Libošovic, 2 km, a přes M*[alou] *Lhotu do údolí Žehrovky a protějším údolím* [...] *do Turnova. Nebo do Sobotky. // Do Sobotky buď od hradu k J*[ihu] *příkrou silnicí (2 km) nebo k Z*[ápadu] *údolím Plakánkem 4 km. 2500 obyv*[atel], *obuvnictví. V městě host*[inec] *Beseda (4 pok*[oje]*), ‚Na poště' (6 p*[okojů]*), Markův (2 p*[okoje]*). Lékaři: Dr. Sedmidubský, Dr. Mrkvička. Lékárna: Václav Kejzlar.*"[19] Nechyběla ani základní data k historii stavby soboteckého chrámu, připomenutí literátů F. V. Jeřábka, V. Šolce a J. L. Turnovského i několik řádků o Humprechtu, veřejnosti nepřístupném; v obrazové příloze se objevila Kost. V roce 1908 Šimák připravil při příležitosti návštěvy anglických novinářů text průvodce, který vyšel pod názvem *From the Bohemian Paradise*.[20]

Některé události a osobnosti soboteckých církevních dějin a školství Šimák zaznamenal ve svých příspěvcích, publikovaných v Časopise společnosti přátel starožitností českých,[21] v Památkách archeologických a místopisných[22] a v *Listáři fary turnovské z let 1620–1696*,[23] kde nalezneme řadu jmen duchovních ze Sobotecka. Rovněž dějiny Turnova a Mnichova Hradiště jsou zpracovány v kontextu regionálních dějin a připomínají některá fakta ze soboteckého historie.[24] V dějinách Mnichovohradišťska se dozvídáme o zvláštním soboteckém korci, doloženém k roku 1361[25] (a užívaném dle Pekařovy Knihy o Kosti až do novověku[26]). Dějiny Turnova se také stávající (vedle prvního dílu Nejedlého Dějin města Litomyšle a okolí z roku 1903) inspirací pro další monografie o historii českých měst. V roce 1909 se objevil první svazek Šimákova významného edičního počinu – *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671 až 1725*, v němž je zastoupeno také Sobotecko.[27]

Další drobnosti k soboteckým dějinám Šimák publikoval ve vlastivědném sborníku Od Ještěda k Troskám. V prvním ročníku časopisu v roce 1923 upozornil mezi několika literárními novinkami na veselohru s regionálním historickým námětem (ze XVII. století) od svého kamaráda Lothara Suchého *Kostecký fraucimor*.[28] V pátém ročníku informoval o vykopávkách Josefa Severy v údolí Žehrovky.[29] V roce 1929 uveřejnil dvouřádkový výpis z desk zemských menších půhonných, že k roku 1584 byl štolmistrem na Kosti vladyka Jan Hylibrant ze Všechlap.[30] Obsažnější byl Šimákův článek z roku 1937 na téma *Naše podřečí v listech Sylvie Kateřiny Černínové z Chudenic*.[31] V něm se věnoval mluvě rázné choti Heřmana hraběte Černína z Chudenic, jinak dobře známé díky Pekařovi. *Kniha o Kosti* inspirovala Šimáka – autora *Knihy o Housce*, jak se čtenář dozvídá hned v úvodu Šimákova díla z roku 1930: „*Sám název tohoto skládání jeví,*" píše Šimák, „*že by se rádo postavilo po bok vzácné Knize o Kosti přítele Pekaře; pohříchu nemůže jíti s ní, ani za ní, aby bylo vzorem monografie českého velkostatku a mohlo líčiti dojímavé výjevy jeho života, výrazné jeho postavy, poměr našeho lidu v plnosti takové, jako se zdařilo autoru Kosti. Mně nebylo přáno dojíti pramenů, kterých tak štědře poskytuje archiv jindřichohradecký.*"[32]

Ze samého závěru Šimákovy publikační činnosti pochází jeho klíčová monografie *Středověká kolonizace v zemích českých*.[33] Šimák se zde věnoval Sobotecku souhrnně ve 3. kapitole Severní Čechy, v oddílu o rozvoji velkostatků rodu Markvarticů v Pojizeří, ev. v oddílu o Boleslavsku. Registroval nejstarší místní osídlení, přičemž shledal, že kolonizace zde byla pozdní slovanská a pak emfyteutická 13. věku, domácí, že Sobotka byla založena se zřetelem ke staršímu sídlu, roku 1498 povýšena na město. Sobotecká fara byla ve 14. století zámožná a měla někdy německého kněze, okolní duchovní byli stejně jako místní učitelé Češi. Šimák zaznamenal jejich jména, stejně jako uvedl české názvy osad, mj. s odkazem na své *Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského* z roku 1917.[34] Nejstarší zmínky o Sobotce k roku 1287 ve formuláři Zdeňka z Třebíče v souvislosti s Benešem st. z Vartenberka, jak je uvádí Šimák s odvoláním na Augusta Sedláčka a Josef Pekaře,[35] pozdější historické bádání vyvrátilo.[36]

Větší význam pro region měly ovšem Šimákovy předcházející přípravné analytické studie a dílčí stati. K vývoji osídlení na Sobotecku v kontextu Boleslavska a severních Čech publikoval Šimák při příležitosti Výstavy severních Čech v Mladé Boleslavi v roce 1927 stať *Z minulosti Boleslavska a Čech severních*.[37] Ta byla také přetištěna v upravené podobě v roce 1929 ve Věstníku soboteckém.[38] Není bez zajímavosti, že původně si povolení k přetisku (a úpravu resp. doplnění textu se zřetelem k Sobotecku) od Šimáka vyžádala Tělocvičná jednota Sokol v Sobotce, aby příspěvek publikovala ve sborníčku při příležitosti 60. výročí svého založení.[39] Tento záměr se však z důvodu nedostatku času nerealizoval, a tak někdejší řídící učitel Josef Bureš nabídl Šimákovi otištění textu se „soboteckým dodatkem" ve Věstníku soboteckém.[40]

Ze zatím připomenutých Šimákových kontaktů a děl je patrné, že období od devadesátých let 19. století po rok 1945 (resp. 1948) se vyznačuje mj. velkým rozvojem vlastivědného bádání a postupující specializací v rámci historické vědy. Vznikají hodnotné odborné práce věnované dějinám měst a také reprezentativní popularizační díla. Jaká byla situace v samotné Sobotce? Místní dějiny zpracovával řídící učitel Antonín Vojtěch Sakař (1835–1920) a výsledky své práce otiskl mezi léty 1911–1918 na pokračování jako přílohu Věstníku soboteckého pod názvem *Paměti Sobotky od její založení až po rok 1875*. Sakařovo dílo posléze kriticky zhodnotil Vladimír Ruda, první sobotecký archivář s odborným školením, věnující se vědecké práci.[41] A kritický byl k Sakařovi zřejmě již Šimák a jeho současníci z řad profesionálně školených historiků. Šimák mohl znát také populární knížku Jana Václava Smrže *Dějiny města Sobotky a okolí* (1872), napsanou pro potřeby školní výuky vlastivědy, pravděpodobně rovněž registroval vlastivědné snahy učitelů Josefa Bureše a Václava Frýby, kteří postupně redigovali *Věstník soboteckýý*, snad i středoškolského profesora Jaroslava Pažouta, redaktora jičínského vlastivědného sborníku Náš domov. *Věstník soboteckýý* (jehož název varioval) vycházel bez přerušení v letech 1892–1942, vydával jej Hospodářský spolek (později Hospodářské družstvo skladištní) pro okres sobotecký. Přinášel čas od času kvalitní vlastivědné a historické příspěvky. Z jeho autorů znal Šimák osobně jičínského profesora Antonína Martínka[42] nebo starostu města a kulturního pracovníka Gustava Maštálku,[43] stejně

jako redaktora Josefa Bureše.[44] O archeologických nálezech na Mnichovohradišťsku jej informoval soboteckýrodák, učitel Jaroslav Mencl.[45] O dalších nálezech, tentokrát v okolí Rovně, se dozvěděl od místního učitele, rovněž soboteckého rodáka Josefa Severy prostřednictvím Miloše Peldy.[46] Cenné vlastivědné sborníčky *Pojizeřím k Labi* (Mladá Boleslav 1940) a *Z kraje Cidliny k horní Jizeře* (Jičín 1941) již Šimák nemohl zaznamenat kvůli postupující nemoci a úmrtí v lednu 1941.

Šimák byl soustavněji obeznámen především s díly i prací archivářů a historiků, např. soboteckého rodáka, ředitele Zemského archivu Františka Dvorského,[47] archiváře Julia Pažouta (rodově pocházejícího z Horního Bousova),[48] kulturního historika Augusta Sedláčka (který studoval i v soboteckém archivu), černínských badatelů Františka Tischera st. nebo o několik generací mladšího Zdeňka Kalisty. S Pekařem sdílel negativní vztah k jejich společnému mladoboleslavskému gymnaziálnímu profesorovi dějepisu Františku Barešovi,[49] jehož díla se také dotýkala Sobotecka. Odborně se věnoval Sobotecku rovněž archeolog Rudolf Turek, Šimákův vysokoškolský student a přítel.

Nejužší byl Šimákův celoživotní vztah s autorem *Knihy o Kosti* Josefem Pekařem.[50] Ten procházel určitými proměnami v závislosti na povahových rysech obou historiků. Určující pro zachování tohoto přátelství byla Pekařova i Šimákova pouta ke stejnému rodnému kraji, která dávala překonat vzájemné neshody a pnutí, zapříčiněné výbušným Pekařem. Když Šimák vyjel v letním semestru 1921 se studenty svého historického semináře do Českého ráje, poslali odtud 27. června Pekařovi Šimákův veršovaný pozdrav:

„Pro Tebe bil jen srdce mého tluk.
Jsem vdova sirá dnes, Tvá opuštěná Kost.
Je vděčnější snad Tobě Nepomuk?
Máš snad s ním víc než samou mrzutost?
Já byla slávou Tvou, jež dosud zazáří
Tvým jménem vždy, jak jiskra na vzdor tmám.
Proč jsi mne opustil, ó drahý Pekaři!
Co den i noc na Tebe vzpomínám… “[51]

Smuteční projev při Pekařově pohřbu 27. ledna 1937 v Jenišovicích pronášel Šimák na přání starosty Františka Baláka také za Sobotku.[52] Posléze se na něj obracel Pekařův bratranec Miloš Pelda, jeden z ředitelů pražské centrály Živnobanky, v souvislosti s přípravou Pekařovy síně v rámci muzejní expozice na Humprechtě.[53] Šimák ovšem u sebe žádané negativy Pekařových fotografií selských staveb na Sobotecku neměl.

Šimák a ještě více jeho choť Ludmila byli také činní v počátcích existence Společnosti pro povznesení Českého ráje, která po Pekařově úmrtí přijala do svého názvu historikovo jméno.[54]

K Sobotecku se hlásil ještě další Šimákův kolega, univerzitní spolužák a přítel Jan Bedřich Novák,[55] později ředitel Archivu země České. Ten po celý život zajížděl do rodového sídla na Žďánek u Malechovic, kde je také uložen jeho popel v po-

mníku s plaketou od Josefa Šejnosta (odhalenou 2. června 1935).[56] Šimák ve veršované gratulaci *Balada příteli Novákovi 27. listopadu 1932* napsal:

„Jak tomu dávno – život přeč je krátký! –
co stiskli jsme si, rádi, pravice,
že v českém ráji týž kout máme sladký,
Ty na Žďánku (byť zrozen v Orlíce),
já v Turnově, co vždy přísné řádky
jsme škrabali, zvlášť Golla, u Emlera
– requiescant tam za věčnosti vrátky!
Let čtyřicet! – Jak by to bylo včera.
Buď pozdrav na prahu Ti šedesátky!"[57]

Nesmíme opominout ani Šimákův přátelský vztah ke Zdeňku Nejedlému. Nejedlý měl rodové vazby k Dětenicku a Mnichovohradišťsku. Do Sobotky občas zajel ke své sestře Boženě, provdané Jůvové, manželce okresního tajemníka v Sobotce Jana Jůvy.[58] Rodiny Šimákových a Nejedlých se stýkaly především v době svých prázdninových pobytů v Turnově.

V turnovském muzeu Šimák úzce spolupracoval s národopiscem, zámeckým kaplanem Desfoursů, soboteckým rodákem Janem Křtitelem Hájkem,[59] kterého si vážil lidsky i jako vlastivědného pracovníka.[60] J. K. Hájek byl rovněž genealogem Desfoursů, zpracoval i Pekařův rodokmen, který vyšel v jubilejním čísle sborníku Od Ještěda k Troskám, připraveném k historikovým šedesátinám.[61] Šimák byl také tím, kdo 2. října 1937 krátce promluvil na Vyšehradském hřbitově při smutečním rozloučení s J. K. Hájkem.

V souvislosti s J. B. Novákem a J. Pekařem se dostalo ke slovu Šimákovo veršování. I když se mu věnoval celoživotně, jeho nejlepší poezie vznikla v relativně krátkém období kolem roku 1900.[62] Z té doby pochází také zajímavá a literárně hodnotná lyricko-epická básnická skladba *Tur*, která vyšla v roce 1903 samostatně jako zvláštní otisk z Památníku Sokola turnovského. Mezi její tematické inspirační zdroje bezpochyby patřila místní pověst o dceři mladějovského vladyky, zachycená a otištěná Františkem Bohumilem Tomsou: *Viz keř, dcero má, a doufej aneb Anna Mladějovská a Bohuslav Turovič* (1837).

V době, kdy byl Šimák již na Sobotecku znám jako spolupracovník Ottova edičního podniku Čechy i jako autor průvodce po Českém ráji, předložil v provolání turnovského muzea návrh na zřízení vlastivědné jednoty českých okresů Horního Pojizeří a založení společného vlastivědného časopisu (říjen 1908).[63] Organizovaně mělo být podpořeno místní bádání v oblasti národopisu, archeologie, památková péče, muzejnictví a historický výzkum. Šimák v provolání výslovně uvedl také okres soboteckýa text adresoval za turnovské muzeum Okresnímu výboru v Sobotce. Ten uvedené návrhy přivítal a byl připraven k hmotné i morální podpoře Šimákova záměru.[64] Zamýšlené návrhy se sice nerealizovaly, ale mohly znovuoživit zájem Soboteckých při péči o památky shromážděné během devadesátých let 19. století při sběrech pro Jubilejní a Národopisnou výstavu v Praze.[65] Působily přitom i další fak-

tory, zejména sjezd na ochranu památek konaný v Praze v září 1908.[66] Není tak vůbec náhodné, že po přípravách během roku 1909 byla v Sobotce ustavena 10. ledna 1910 *Muzejní společnost*, v níž byli činní především místní učitelé. Prvním předsedou spolku se stal budoucí starosta města G. Maštálka a správcem sbírek A. V. Sakař.[67] Věstník sobotecký přinášel již v srpnu 1909 jasnou základní informaci: *„Aby se zabránilo dalším ztrátám, jež okres náš a město zakupováním staročeských památek německými agenty až dosud utrpěl, sešlo se několik vlasteneckých mužů a dam v poradu, jakým způsobem by se nejúčelněji tomuto nesvědomitému rabování čeliti mohlo. Po delším uvažování usneseno, aby v Sobotce založeno bylo okresní muzeum, o jehož rozkvět starati se má dobrovolné sdružení* […]"[68] Stejně vyznívala slova Šimákovy výzvy z roku 1894: *„Prosíme srdečně každého upřímného Čecha: ‚Bdi, aby české památky šetřeny a zachovány byly českému národu!'"*[69] Činnost soboteckého muzea se samozřejmě neměla omezit jen na záchranu a sběr památek, ale měla směřovat k vyšším cílům: muzeum se mělo stát centrem živého zájmu o vlastivědu celého okresu, předpokládalo se, že se v něm budou sbíhat různé kulturní snahy a bude se rovněž brát zřetel na přírodní památky. Muzeum mělo rozvíjet činnost v několika odborech: historickém, národopisném, přírodovědeckém, dále v odboru pro tisk a písemnosti. To vše za podpory obecních, městských a okresních zastupitelstev (v prvním prohlášení se pozapomnělo výslovně uvést také představitele církevní správy, což dodatečně výbor Muzejní společnosti napravil rozesláním speciálních prohlášení na příslušná místa, neboť aktivitu ze strany duchovních také očekával).[70] Dne 7. dubna 1912, na Bílou sobotu, bylo muzeum otevřeno veřejnosti; jeho prvními třemi návštěvnicemi byly neteře Zdeňka Nejedlého Boženka (*1906) a Zdenka (*1909) Jůvovy se svojí matkou Boženou, chotí *„ředitele okresních kanceláří v Sobotce"*.[71] V roce 1912 byl ve Věstníku soboteckém uveřejněn na pokračování hodnotný programový článek *Okresní a místní muzeum v Sobotce* od středoškolského profesora Josefa Hanuše (původem z Lavic).[72] Věnoval pozornost muzejní budově a jejímu účelnému zařízení, výběru muzejních předmětů, jejich třídění a popisu. Počáteční činnost Muzejní společnosti v Sobotce byla tedy výrazem vlastivědného úsilí o uchování dokladů o minulosti předků. Patřila k typickým projevům poslední mohutné vlny kulturního regionalismu před první světovou válkou.

Pokud jde o Šimákovy aktivity, pro Sobotku měla největší význam jeho návštěva v neděli 14. září 1924. Šimák byl tehdy pozván, aby přednášel o Janu Žižkovi. Akci zajišťoval Okresní sbor osvětový v Sobotce spolu s Místní osvětovou komisí (konkrétně ředitel Městské spořitelny Jaroslav Pelda, učitelé Josef Bureš a Alois Fikar),[73] a to prostřednictvím Výboru pro lidové přednášky českých vysokých škol pražských.[74] Sobotečtí obstarali Šimákovi ráno dopravu autem z Mladé Boleslavi, kde předcházející den řečnil na pozvání místního Sokola rovněž o Žižkovi. Sobotecká přednáška proběhla v Městském divadle od 10. hodiny a lékárník Jaroslav Macoun ji ve svých pamětech krátce komentoval: *„Účast poměrně slabá bezpochyby proto, že to bylo dopoledne."*[75] Šimák si v Sobotce dále prohlédl místní muzeum,[76] městský archiv a děkanskou knihovnu.

V roce 500. výročí Žižkova úmrtí proslovil Šimák na stejné téma bezmála tři desítky přednášek. V té době to byl již výborný přednašeč,[77] etablovaný univerzitní

profesor[78] a vážený regionalista.[79] Zároveň měl k dispozici promyšlený a vlastní praxí ověřený program vlastivědné práce.[80] Také jej ovšem v tomto období už provázely vážné zdravotní problémy, které jej limitovaly v možnostech výrazného zapojení do kulturní činnosti na konkrétních místech. Po svém návratu ze Sobotky Šimák sepsal a poslal soboteckým městským radním dobré zdání v záležitosti péče o městský archiv, děkanskou knihovnu a ve věci přípravných prací k sepsání dějin Sobotky.[81] Doporučil soustředit všechny rozptýlené části archivu, dokumenty uspořádat a svěřit péči o ně vhodné instituci/spolku; podobně mělo být postaráno rovněž o děkanskou knihovnu.[82] Stručně charakterizoval vhodný postup přípravných prací k sepsání dějin města a nabídl, že se bude podílet na zachycení sobotecké historie, pokud se takové práce nemá v úmyslu ujmout Josef Pekař. Ve všech případech regionálních aktivit Šimák naznačil, jaké jsou lokální možnosti a jak využít konzultací odborníků. Dobrozdání souznělo s Šimákovým programem vlastivědné práce a s jeho návrhy na účelné zapojení poučených nadšených amatérů-vlastivědných pracovníků do historického výzkumu.

Ani na základě Šimákova dobrozdání, ani po dotazu Ministerstva školství a národní osvěty z roku 1925 (jak jsou realizovány Šimákovy návrhy),[83] ani po zrušení okresní samosprávy v roce 1928 a přestěhování městského úřadu do novostavby okresního zastupitelstva se situace příliš nezměnila a archiv zůstával bez zvláštní péče v prvním poschodí staré radnice.[84] Snad jen o trochu více (ale pouze dočasně) bylo dbáno na pravidla nahlížení do dokumentů, což dokládá vznik *domácího řádu v archivu města Sobotky*.[85] Povolení nahlédnutí do spisů příslušelo samosprávě na základě prokázaného osvědčení o potřebě studia příslušných dokumentů. Archiválie mohly být studovány pouze za přítomnosti úředníka, ve stanovených hodinách a ve vyhrazených místnostech; opisy a výpisy z nich se měly pořizovat nanejvýš svědomitě. Nechyběly ani sankce: *„Kdyby některé osoby byly při tom zvláště nápadny svým chováním anebo častými návštěvami u téhož úřadu, budiž dozor na ně zostřen a popřípadě přístup ku pramenům listinným, pokud se týče ke knihám, zúplna jim zakázán. // V takových případech budiž věc rovněž oznámena úřadům naznačeným.“*[86]

Jistá naděje svitla ve třicátých 20. století, kdy projevila zájem o studium v soboteckém archivu i o jeho pořádání studentka Filozofické fakulty Karlovy univerzity Zdenka Hortlíková, dcera soboteckého stavitele a městského zastupitele Jaroslava Hortlíka.[87] Znal ji jak Šimák, jehož přednášky z českých dějin poslouchala, tak Pekař, k němuž (a k Bedřichu Mendlovi) chodila do přípravky historického semináře ve školním roce 1929/1930 a následně do semináře.[88] O studium v soboteckém archivu Hortlíková žádala s Pekařovým doporučením, aby mohla připravovat svou závěrečnou státní práci na téma *Historie města Sobotky od jejího založení do XIX. století*, zadanou profesorem Pekařem. Byla také ochotná věnovat se současně i pořádání archivu,[89] přičemž postup svých prací konzultovala se Šimákem.[90] Když zvažovala v roce 1934 Městská spořitelna v Sobotce vydání *Privilegií města Sobotky* v rámci svého památníku, žádala od Šimáka pojednání o privilegiích a předpokládala zároveň, že na této přípravě studie se bude podílet Hortlíková. Nakonec ze zvažované vědecké práce, navržené původně Šimákem, sešlo z důvodu jejího očekávaného velkého rozsahu.[91] Oslavy 25 let Městské spořitelny v Sobotce konané

16. prosince 1934 na výborové schůzi ústavu se nakonec obešly bez jubilejního památníku.[92] Z. Hortlíková studia ukončila, uspěla však až při opakované zkoušce učitelské způsobilosti k výuce na středních školách (s československým vyučovacím jazykem) na jaře 1937 a odborné historické práci se nevěnovala, působila jako středoškolská profesorka, nejdéle v Hořicích v Podkrkonoší.

Po úspěšné přednášce věnované Žižkovi se na Šimáka obrátila Místní osvětová komise Sobotka (spolu s Okresním sborem osvětovým a Sdružením studujících soboteckých) znovu, aby vystoupil během slavnostní akademie k památce 50. výročí úmrtí otce národa Františka Palackého. Vedle hudebního programu tak zazněla

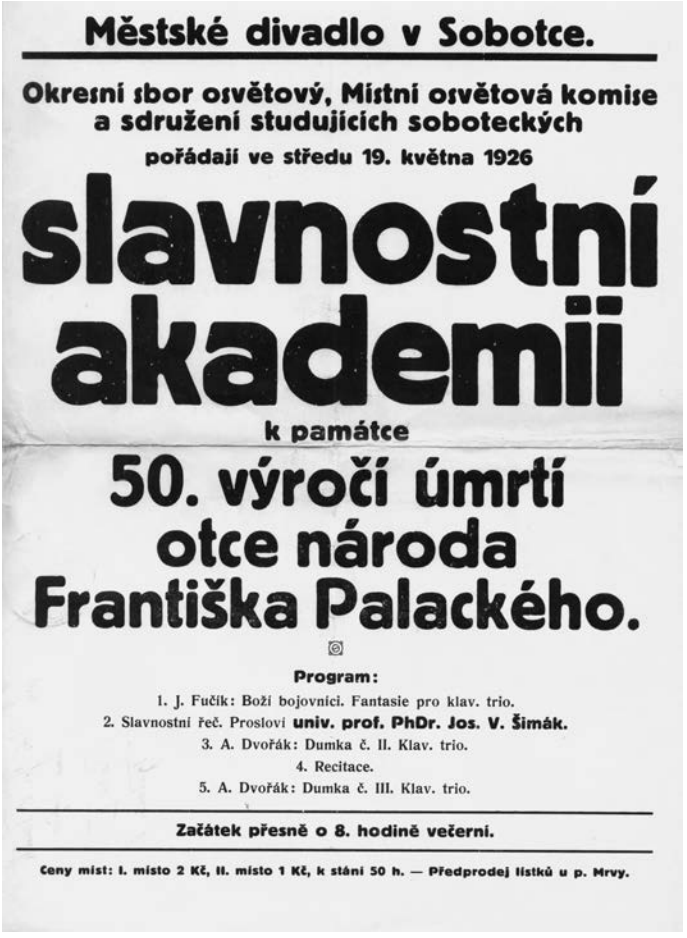
Městské divadlo v Sobotce.

Okresní sbor osvětový, Místní osvětová komise a sdružení studujících soboteckých

pořádají ve středu 19. května 1926

slavnostní akademii

k památce

50. výročí úmrtí otce národa Františka Palackého.

Program:

1. J. Fučík: Boží bojovníci. Fantasie pro klav. trio.
2. Slavnostní řeč. Proslovi univ. prof. PhDr. Jos. V. Šimák.
3. A. Dvořák: Dumka č. II. Klav. trio.
4. Recitace.
5. A. Dvořák: Dumka č. III. Klav. trio.

Začátek přesně o 8. hodině večerní.

Ceny míst: I. místo 2 Kč, II. místo 1 Kč, k stání 50 h. — Předprodej lístků u p. Mrvy.

Plakát oznamující Šimákovu přednášku v Sobotce 19. 5. 1926 (A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, inv. č. 3200).

v Městském divadle v Sobotce 19. května 1926 večer Šimákova přednáška o Palackém.[93] Podle zápisů Sdružení studujících soboteckých *„Morálně se přednáška vydařila, ale deficit hradil O*[kresní] *O*[světový] *S*[bor]. "[94] Šimák opět na stejné téma přednášel na více místech (do Sobotky přijel z Mladé Boleslavi, kde řečnil 18. května pro gymnazisty) a jeho projev vyšel tiskem.[95]

Okresní sbor osvětový v Sobotce zamýšlel ještě o prázdninách 1926 uspořádat vlastivědný kurs pro učitelstvo a jiné kulturní pracovníky soboteckého okresu, pro nějž chtěl získat Šimáka jako přednašeče *„o dějinách i charakteru našeho kraje z hlediska kulturně historického i národopisného*" a jako průvodce po památkách místního muzea.[96] Tento záměr se nenaplnil (Šimák se omluvil prací na soupisu památek bělského okresu[97]), stejně jako další, jímž bylo publikování příspěvku o archeologických zajímavostech Sobotecka v připravovaném Vlastivědném sborníku v roce 1932.[98]

Od roku 1924 přinášel informace o Šimákovi občas i *Věstník soboteckýˇ*. Psalo se samozřejmě o Šimákově blížící se přednášce konané v rámci Žižkovy oslavy v Sobotce a čtenáři byli vyzváni k účasti na ní.[99] V roce 1928 Věstník soboteckýˇ přinesl zprávu o otevření třináctikilometrové Šimákovy stezky: vede z Turnova na Kozákov, začíná vchodem do Metelkových sadů, jde přes osadu Záholici k Betlémským skalám, do vesnic Klokočí a Vesce, mine Drábovnu a končí stoupáním na Kozákov.[100] Její otevření vnímal Šimák jako skutečnou poctu. Při příležitosti Šimákových šedesátin v roce 1930 připomněl Věstník soboteckýˇ jeho přednášky v Sobotce a zmínil oficiální oslavy jeho narozenin v Turnově (pořádané Městskou radou v Turnově), kterých se účastnili i zástupci města Sobotky a jejího Okresního sboru osvětového.[101] V roce 1931 vyšel v soboteckém časopise obsáhlejší výtah z Šimákovy stati *Dějepisecké snahy našeho kraje,* publikované v mladoboleslavském týdeníku Rodný kraj, měl rozsah tři čtvrtě strany a zaměřil se na práci kronikáře a možnosti vlastivědného pracovníka zapojit se do místopisného bádání.[102] V roce 1933 Věstník soboteckýˇ upozornil mj. na Šimákův článek k sedmdesátinám soboteckého rodáka a někdejšího jenišovického faráře P. Jana Křtitele Hájka, uveřejněný v Pojizerských listech, oceňující Hájkovu národopisnou a historickou práci na Turnovsku.[103]

V roce 1937 vstoupil Šimák, který měl jistě velké porozumění pro sobotecké spolkové aktivity (především činnost ochotnickou, muzejní a silnou rodáckou tradici), znovu na stránky Věstníku soboteckého. Došlo k tomu v souvislosti s péčí o Humprecht, jehož opravu si vzal za úkol *Kruh rodáků a přátel města Sobotky a okolí v Praze*, založený v roce 1925 Milošem Peldou.[104] Plánovalo se totiž také zřízení černínské expozice na Humprechtu podle libreta Zdeňka Kalisty (k jejímu otevření mělo dojít v době konání 6. rodáckého sjezdu 29. srpna 1937). Vznikající expozice měla být zčásti zajištěna finanční sbírkou, vyhlášenou v lednu 1937. K podpoře těchto snah měla přispět rovněž anketa na záchranu Humprechta. V listopadu 1936 byli proto přední historici a znalci uměleckohistorických památek požádáni, aby pro povzbuzení zájmu o osud Humprechta u soboteckého obyvatelstva osvětlili v kratších projevech důležitost podobných kulturních počinů. K příspěvku do ankety byl vyzván rovněž Šimák.[105] Záměr mu byl blízký jako čin na poli památkové péče i jako rodácká aktivita (sám patřil v Praze mezi aktivní členy sdru-

žujících se turnovských rodáků[106]). Projevy předních osobností o záchraně Humprechta byly publikovány v lednu 1937 v Pojizerských listech[107] a ve Věstníku soboteckém.[108] Do ankety přispěli historici Kamil Krofta, Josef Pekař,[109] J. V. Šimák, Josef Šusta, historik umění Antonín Matějček, přednosta Státního památkového úřadu Cyril Merhout a architekt Pavel Janák, spolutvůrce rodáckého pomníku na soboteckém hřbitově z roku 1927. Projevy vyšly i jako separát a měly podle předpokladu značný ohlas.

Šimák počínající rekonstrukci Humprechta podpořil slovy: „*Zvídám s upřímnou radostí, že dojde konečně k pietní úpravě Humprechta. Není jenom poetický svým půvabem, není jen skvělým dílem architekta umělce, nýbrž opravdovou památkou a ozdobou našeho kraje. Bolívá srdce, vidíme-li, jak ušlechtilé práce, jimiž okrášlila vlast dávná krasocitná pokolení, hynou dnešní netečností, ano dokonce úmyslnou nešetrností, vidoucí v nich jen pozůstatky časů temnoty a násilností; nelze než říci se zahanbením nad takovou zaslepeností: ‚Pane – nevědí, co činí.' Tím víc zato naplňuje potěšením a zadostiučiněním počin Soboteckých, slibující vykoupení této perly barokní architektury ze smutku a zpuštění. Jest si jen přáti, aby se k tomu pěknému snažení sešlo co nejvíce peněz, jakož aby se i dílo samo provádělo odborně. A též aby vděkuplné té stavby bylo potom užito k důstojným a jen honosným účelům muzejním a uměleckým.*"[110] Otištěné projevy spolu s podpisy jejich autorů měly být posléze vystaveny v nové expozici na Humprechtě.[111]

Šimák ve svém prvním rozsáhlejším programovém příspěvku z roku 1913 specifikoval vlastivědné úkoly samosprávných sborů, odvíjející se od lokálních možností: doporučoval věnovat pozornost místopisu, péči o hmotné i písemné památky a jejich prezentaci, přičemž kladl důraz na osvětovou resp. výchovnou stránku.[112] Postupně více zdůrazňoval přínos aktivit v krajích pro budování historické vlastivědy jako vědeckého oboru a propracovával program vlastivědných činností v okrese (určitým završením těchto snah se stala *Příručka vlastivědné práce* Františka Roubíka, vydaná poprvé v roce 1941). Šimák si vždy velmi vážil vlastivědného úsilí v krajích, snažil se je podporovat, metodicky i prakticky usměrňovat. Příklad Sobotecka ukazuje, že jeho přístup byl inspirací a povzbuzením, i když mnohá doporučení byla realizována až s odstupem několika desetiletí.

Poznámky

[1] O J. V. Šimákovi nejnověji viz KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*. České Budějovice: Společnost pro kulturní dějiny – Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2013, 608 s. ISBN 978-80-904446-9-0. ISBN 978-80-7415-070-8. Srv. alespoň *J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době*. Semily: Státní okresní archiv, 1996, 185 s. ZČRP. Supplementum 2. ISBN 80-901284-5-9. O zpracování Šimákovy písemné pozůstalosti a možnostech jejího využití viz KÁBOVÁ, Hana. Osobní fond Josef Vítězslav Šimák v Archivu Akademie věd České republiky. *Archivní časopis*, 2014, roč. 64, s. 376–397. ISSN 0004-0398.

[2] PEKAŘ, Josef. *Kniha o Kosti: kus české historie*. 5. vyd. (včetně dosud nevydaného 3. dílu). Ed. Marie Ryantová. Praha: Elka Press, 1998, 367 s. ISBN 80-902353-3-6. Srv. ČECHURA, Jaroslav – ČECHUROVÁ, Jana. *Josef Pekař: příběh Knihy o Kosti*.

Praha: Argo, 2005, 195 s. Ed. Historické myšlení, sv. 27. ISBN 80-7203-685-8.

[3] BÍLEK, Karol. *Dějepisci a dějepisectví Sobotecka (Historie – vlastivěda – kronikářství – vzpomínky)*. ZČRP, 1996, sv. 9, s. 193–210. ISSN 1211-975X. Vyšlo přepracované: BÍLEK, Karol. Dějiny a dějepisci Sobotecka (historické a vlastivědné práce, kroniky a vzpomínky). In: Bílek, Karol a kol. *Malé dějiny Sobotecka. Příroda, osobnosti, data, události*. *I. díl. Do roku 1850*. Sobotka: Město Sobotka s obcemi Libošovice, Markvartice, Mladějov, Ohařice, Osek, Samšina a Zámostí 2008, s. 31–56. ISBN 978-80-254-2534-3. K jednotlivým osobnostem viz BÍLEK, Karol. *Kdo je kdo v dějinách Sobotecka*. Sobotka: Městská knihovna Fráni Šrámka, 1995, 143 s. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, sv. 7 (o Šimákovi na s. 112); BÍLEK, Karol a kol. *Malé dějiny Sobotecka. III. díl. Kdo je kdo v dějinách Sobotecka a Dolnobousovska*. Sobotka: Město Sobotka, 2015, 575 s. ISBN 978-80-260-9112-7 (o Šimákovi na s. 439–440). Srv. BÍLEK, Karol. *Dolnobousovsko v literatuře a kultuře*. Dolní Bousov: Město Dolní Bousov, 2014, 92 s. Bousovská regionální knihovnička, sv. 1 (o Šimákovi s. 35 a 51).

[4] KÁBOVÁ, H., *Josef Vítězslav Šimák*, s. 311–387 (Bibliografie J. V. Šimáka).

[5] ŠIMÁK, J. V. *Kde jsou konzervátoři?* [kostel v Mladějově u Jičína, chrámek v Mohelnici u Mnichova Hradiště, chór kostela v Rovensku, hrad Kost]. ČSPSČ, 1893, roč. 1, s. 65.

[6] ŠIMÁK, J. V. *Vyznamenání škod na panství kostském r. 1648*. ČSPSČ, 1894, roč. 2, s. 37–40.

[7] ŠIMÁK, J. V. *Nudvojovice, Samšina, Turnov.* ČSPSČ, 1894, roč. 2, s. 57–59.

[8] ŠIMÁK, J. V. *Čechy. XII. Severní Čechy*. Praha: J. Otto 1902, 482 s. Srv. rukopis a přípravný materiál k tomuto dílu: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., Archiv AV ČR (dále jen A AV ČR), k. 48, i. č. 3348, k. 88, i. č. 4013.

[9] ŠIMÁK, J. V. *Čechy. XII. Severní Čechy*, s. 330–363; k Sobotecku do s. 348.

[10] Tamtéž, s. 364–424; mj. Dolní Bousov, Vlčí Pole, Řitonice, Obrubce, Obruby, Domousnice, vše na s. 380–385.

[11] Tamtéž, s. 332.

[12] O Sobotce samotné viz tamtéž, s. 334–337.

[13] Tamtéž, s. 336.

[14] Tamtéž, s. 337.

[15] Tamtéž.

[16] Tamtéž, s. 340.

[17] ŠIMÁK, J. V. *Průvodce Českým rájem*. Turnov [1904]; verze: a) *Průvodce Českým rájem: 150 výletů Pojizeří, Podkrkonoší, Podještědí* [podtitul na titulním listě Sto padesát výletů z Turnova]. Turnov: Václav Kudrnáč, [1904], 109 s., obr., příloha Z dějin města Jičína od A[ugustina] S[eiferta] (28 s.), reklamy; b) *Průvodce Českým rájem: jedno sto padesát výletů (Pojizeří, Podkrkonoší a Podještědí)* [podtitul na titulním listě Stopadesát výletů z Turnova]. Turnov: Václav Kudrnáč, s. d., 109 s., nestr. Rejstřík místní [7 s.], errata [1 s.], obr., příloha Z dějin města Jičína (28 s.), reklamy.

Průvodce Českým rájem: sto padesát výletů z Turnova. Turnov: nákladem místního komitétu pro univerzitní kurzy v Turnově, s. d. [1906], 111 s. s rejstříky a obrázky (vyd. přepracované s barevnou mapkou hejtmanství turnovského, mapku kreslil Josef Technik, učitel v Bílé). V komisi Ústředního nakladatelství, knihkupectví a papírnictví čsl. Jos. Rašína v Praze – VII. Tisk Ed. Grégr a syn Praha.

Průvodce Českým rájem: stopadesát výletů z Turnova. Turnov: Václav Kudrnáč, s. d. [1906]. 3. vyd. 109 s., obr., geologická mapka Turnova a okolí od Václava Bělohlávka, příloha Z dějin města Jičína, reklamy.

[18] ŠIMÁK, J. V., *Průvodce Českým rájem*, [1904], s. 107; [1906], s. 103.

[19] ŠIMÁK, J. V., *Průvodce Českým rájem*, [1904], s. 108–109; [1906], s. 104.

[20] ŠIMÁK, J. V., *From the Bohemian Paradise*. Prague: Printing – Office Edv. Leschinger, 1908, 19 s.

[21] ŠIMÁK, J. V. *Klerikové z Horního Pojizeří, svěcení v l. 1395–1415* [Příspěvky místopisné]. ČSPSČ, 1905, roč. 13, s. 30–33, 67–69.

[22] ŠIMÁK, J. V. *Zprávy o některých farách a školách v Horním Pojizeří v době protireformační*. PAM, 1908–1909, roč. 23, s. 99–108, 169–178, 265–268, 347–352, 563–572; PAM, 1910–1911, roč. 24, s. 177–182; PAM, 1913, roč. 25, s. 59–67.

[23] ŠIMÁK, J. V. *Listář fary turnovské z let 1620–1696*. Věstník Královské české společnosti nauk, 1910, třída filozoficko-historicko-jazykozpytná, č. VI, 154 s.

[24] ŠIMÁK, J. V. *Příběhy města Turnova nad Jizerou, 1. Od založení města do r. 1620*. Turnov, 1903, XVI + 351 s., 5 příl. Zprávy muzea turnovského IV. Za r. 1896–1902; ŠIMÁK, J. V. *Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského, I*. Mnichovo Hradiště: Okresní výbor mnichovohradišťský, 1917, XIV + 460 s., 28 příloh.

[25] ŠIMÁK, J. V., *Dějinné paměti okresu mnichovohradišťského, I*., s. 45.

[26] RUDA, Vladimír. Stručný historický nástin vývoje Sobotky. In: *Sobotka. Jubilejní sborník k 450. výročí povýšení na město. 1498–1948*. Red. Josef Ort. Sobotka: Místní národní výbor, 1948, s. 21, 33.

[27] ŠIMÁK J. V. *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské (Consignationes paschalites poenitentium) z let 1671 až 1725, I.1 (část I a II) Boleslavsko a Kouřimsko*. Praha: Historický spolek, 1909, s. 49–50.

[28] ŠIMÁK, J. V. (zpr.). *Literární novinky od našich krajanů* [Lothar Suchý, Kostecký fraucimor; A. Horáková, Pekla zplozenci; Jan Bartoš, Námluvy; Milada Paulová, Tajná diplomatická hra o Jihoslovany]. Od Ještěda k Troskám (dále jen OJKT), 1922–1923, roč. 1, s. 191.

[29] ŠIMÁK, J. V. *Hrádek Nebákov*. OJKT, 1926–1927, roč. 5, s. 127–128.

[30] ŠIMÁK, J. V. *Štolmistrem na Kosti* [1584]. OJKT, 1928–1929, roč. 7, s. 222.

[31] ŠIMÁK, J. V. *Naše podřečí v listech Sylvie Kateřiny Černínové z Chudenic*. OJKT, 1936–1937, roč. 15, s. 145–148.

[32] ŠIMÁK, J. V. *Kniha o Housce. Díl první*. Praha: nákl. zboží houseckého, 1930, 291 s. + (XXVIII) s., obr. příl.; cit. s. 9. Srv. RACEK, Jan. Šimákova Kniha o Housce a Pekařova Kniha o Kosti. In: *J. V. Šimák a poslání regionální historiografie v dnešní době*. Semily: Státní okresní archiv, 1996, s. 51–56. ZČRP. Supplementum 2. ISBN 80-901284-5-9.

[33] ŠIMÁK, J. V. *Středověká kolonizace v zemích českých*. Praha: Jan Laichter, 1938. VII s. + s. 501–1310. Laichterův výbor nejlepších spisů, kn. LXIV, České dějiny, I. 5. Součástí Šimákova vydaného i nevydaného díla byly i mapy, z nichž se zachovaly pouze některé. Na nich bylo zachyceno rovněž Sobotecko. Soupis map viz KÁBOVÁ, H., *Josef Vítězslav Šimák*, s. 382–387.

[34] ŠIMÁK, J. V., *Středověká kolonizace v zemích českých*, s. 798.

[35] Tamtéž.

[36] DUŠKOVÁ, Sáša. Nejstarší písemná zpráva o Sobotce. In: *Sobotka 1968*. Red. Karol Bílek, Vladimír Ruda, Karel Samšiňák. Sobotka: Osvětová beseda, 1968, s. 7–11.

[37] ŠIMÁK, J. V. *Z minulosti Boleslavska a Čech severních*. Národní listy, 1927, roč. 67, č. 166, ranní vyd., 18. 6., samostatná Příloha Národních listů – Mladoboleslavský kraj, s. 1–2.

[38] ŠIMÁK, J. V. *Z minulosti Boleslavska a Čech severních*. Věstník sobotecký, 1929, roč. 39, s. 128–130, 152–154, 173–175, 195–198, 214–216.

[39] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3204, korespondence – Tělocvičná jednota Sokol v Sobotce, dopis z 25. 6. 1929 (podepsáni Josef Forst a Josef Bureš).

[40] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 9, i. č. 298, korespondence – Josef Bureš, dopis z 19. 7. 1929. Srv. Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv Jičín (dále jen SOkA Jičín), fond Sokol – tělocvičná jednota Sobotka, kn. 9, zápisy výborových schůzí 1926–1932, zápis 3. 7. 1929.

[41] RUDA, V., *Stručný historický nástin vývoje Sobotky*, s. 19–34.

[42] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 24, i. č. 1395, korespondence – Antonín Martínek, dopisy z 9. 10. 1916 a 2. 11. 1916, týkající soupisu zvonů Jičínska, který zajišťoval Šimák pro Archeologickou komisi České akademie císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění.

[43] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3203, korespondence – Rada města Sobotky; srv. např. SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 311, i. č. 2999, dopis J. V. Šimáka ze 17. 9. 1924 a odpověď na něj z 29. 9. 1924 (č. j. 4079).

[44] Viz níže, korespondence o organizování osvětových přednášek.

[45] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 25, i. č. 1456, korespondence – Jaroslav Mencl, 2 nedatované dopisy; dále je SOkA Jičín, fond Jaroslav Mencl, k. 1, i. č. 22, korespondence – J. V. Šimák, dopis z 12. 6. 1926.

[46] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 28, i. č. 1694, korespondence – Miloš Pelda, dopis z 22. 6. 1926. Srv. s pozn. 29.

[47] O něm nejnověji BÍLEK, Karol. *Archivář František Dvorský a Sobotka. Nejen čtyři ze Sobotky*. Sobotka: Městské kulturní stře-

disko, 2010. 83 s. Knihovnička Českého ráje – Sobotka, řada II, sv. 4. ISBN 978-80-254-6832-6; BÍLEK, Karol (ed.). *Styky Františka Dvorského s archivářem Tischerem z archivu jindřichohradeckého. Napsal archivář František Tischer*. Jihočeský sborník historický, 2015, roč. 84, s. 451–460. ISSN 0323-004X.

[48] BÍLEK, Karol. *100. výročí úmrtí Julia Pažouta*. ZČRP, 2011, sv. 24, s. 245–248. ISSN 1211-975X.

[49] KÁBOVÁ, H., *Josef Vítězslav Šimák*, s. 18–20; srv. KÁBOVÁ, Hana. *Jak vzpomínal J. V. Šimák na gymnaziální studia v Mladé Boleslavi*. ZČRP, 2009, sv. 22, s. 191–205. ISSN 1211-975X. K Barešovi viz s. 197–198, 203–204.

[50] KÁBOVÁ, Hana – BÍLEK Karol. *Josef Pekař a Josef Vítězslav Šimák (Edice vzájemné korespondence)*. ZČRP, 2007, sv. 20, s. 113–210 (editováno 140 ks korespondence). ISSN 1211-975X. Originály korespondence viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 28, i. č. 1690; tamtéž, fond Václav Novotný, k. 16, i. č. 904; Archiv Národního muzea, fond Josef Pekař.

[51] Tamtéž, s. 169.

[52] ŠIMÁK, J. V. Jménem české univerzity Karlovy, České akademie, Královské české společnosti nauk a české vědy vůbec, i jménem našeho Turnovska i města Sobotky... [Řeč nad Pekařovou rakví]. In: *S Bohem Josefu Pekařovi*. Uspoř. Jan Knob. Turnov: Müller a spol., 1937, s. 9–15. Srv. A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 8, i. č. 149, korespondence – František Balák, telegramem z 21. 1. 1937 žádá sobotecký starosta Balák Šimáka, aby promluvil nad Pekařovým hrobem také za Sobotku.

[53] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 28, i. č. 1694, korespondence – Miloš Pelda, dopis z 3. 3. 1938 a 4. 3. 1938. Srv. SOkA Jičín, fond Spolek rodáků a přátel města Sobotky a okolí v Praze, k. 3, i. č. 28, Humprecht, mj. korespondence k Síni Josefa Pekaře.

[54] BÍLEK, Karol. Pekařova společnost Českého ráje. In: *Vladimír Wolf et opera corcontica. Sborník příspěvků k šedesátinám profesora PhDr. Vladimíra Wolfa*. Hradec Králové: Ústav historických věd Pedagogické fakulty Univerzity Hradec Králové, 2002, s. 37–42. Dissertationes historicae, 7/2002. ISBN 80-239-3863-0. Srv. alespoň MATINA, Vincenc Jan. *Pekařova společnost pro povznesení Českého ráje*. Cesta, 1938, roč. 1, č. 9, 27. 5., s. 142–144.

[55] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 26, i. č. 1589, korespondence – J. B. Novák, 16 ks, 4 příl., 1891–1932 (1932–1935).

[56] Sochař a medailér J. Šejnost zpodobnil nejen Nováka, ale také Pekaře a Šimáka. Viz BOHÁČ, Jiří. *Medaile a plastiky – Josef a Zdeněk Šejnostové*. Pelhřimov: Muzeum Vysočiny Pelhřimov, p. o., 2005, s. 25, 26, 33, 56, 59, 125, 127, 137.

[57] A AV ČR, fond J. B. Novák, k. 2, i. č. 135, blahopřání k 60. narozeninám – J. V. Šimák, Balada příteli Novákovi 27. listopadu 1932.

[58] BÍLEK, Karol. *Zdeněk Nejedlý a Jůvovi*. Zpravodaj Šrámkovy Sobotky (dále jen *ZŠS*), 2012, roč. 49, č. 2, s. 11. ISSN 1212-7906; KŘESŤAN, Jiří. *Zdeněk Nejedlý: politik a vědec v osamění*. Praha – Litomyšl: Nakladatelství Paseka – Národní archiv, 2012. ISBN 978-80-7432-253-2. (K Jůvovým viz zejm. s. 23). K Nejedlého kontaktům se Šimákem viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 26, i. č. 1555, korespondence – Z. Nejedlý. Srv. ČORNEJ, Petr – HANZAL, Josef – SVADBOVÁ, Blanka (ed.). *Korespondence Zdeňka Nejedlého s historiky Gollovy školy*. Praha: Univerzita Karlova 1989, s. 101–117.

[59] K J. K. Hájkovi: BÍLEK, Karol. *Krajanské hroby: P. Jan Křtitel Hájek*. ZŠS, 2009, roč. 46, č. 6, s. 6–7. ISSN 1212-7906; JENŠOVSKÝ, Václav. *In memoriam Jana Křtitele Hájka: O knězi lidumilovi, vlastenci, hospodáři a osvětáři*. OJKT, 1998, roč. 5 (21), č. 5–6, s. 21–25; KÁBOVÁ, Hana. *Kněz – lidumil Jan Křtitel Hájek (1863–1937)*. ZŠS, 2013, roč. 50, č. 3, s. 4–5. ISSN 1212-7906; KÁBOVÁ, Hana. Mikuláš Vladimír Desfours-Walderode a Josef Vítězslav Šimák. In: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*. Semily: Státní okresní archiv – Turnov: Muzeum Českého ráje, 2009, s. 69–76 (k Hájkovi s. 72, 75–76). ZČRP. Supplementum 13. ISBN 978-80-86254-19-7; PROCHÁZKA, Lubomír. *Kresby lidové architektury J. K. Hájka v okresním archivu v Semilech*. ZČRP, 1997, sv. 10, s. 163–166. ISSN 1211-975X.

Dochovaná korespondence viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 15, i. č. 631, korespondence – J. K. Hájek, 80 + 2 ks, 3 příl., 1898–1937, s. d.; Státní okresní archiv (dále: SOkA) Semily, fond J. K. Hájek.

[60] ŠIMÁK, J. V. *K 70. narozeninám em. faráře Jana Hájka*. Pojizerské listy, 1933, roč. 48, č. 24, 16. 6., s. 1–3; [ŠIMÁK, J. V.] *Památce ušlechtilého kněze Jana Křtitele Hájka*. Týden horských okresů severočeských, 1937, roč. 7, č. 39, 9. 10., [s. 1–2]; ŠIMÁK, J. V. *† Jan Kř. Hájek*. Týden horských okresů severočeských, 1937, roč. 7, č. 41, 23. 10., [s. 1–2]. Srv. *Děkan Jan Hájek zemřel*. Pojizerské listy, 1937, roč. 52, č. 40, 1. 10., s. 1–2; *Pohřeb pana děkana J. Kř. Hájka*. Pojizerské listy, 1937, roč. 52, č. 41, 8. 10., s. 2; MÜLLER, Václav. *Památka starého vlastence* [P. Jan Hájek]. Pojizerské listy, 1939, roč. 54, č. 73, 15. 9., s. 1.

[61] HÁJEK, Jan Křtitel. *Rod Pekařův.* OJKT, 1929–1930, roč. 8, s. 187–190. Text redigoval Šimák, viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 94, i. č. 4199.

[62] Blíže viz KÁBOVÁ, Hana. Zapomenutý turnovský básník Josef Vítězslav Šimák. In: *Čas moderny. Studie a materiály*. Ed. Dagmar Blümlová, Bohumil Jiroušek. České Budějovice: Historický ústav Filozofické fakulty Jihočeské univerzity – Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2006, s. 257–286; o *Turovi* viz s. 263–267. Ed. Historia culturae IX, Studia 6. ISBN 80-7040-865-0.

[63] Celý text provolání viz KÁBOVÁ, H., *Josef Vítězslav Šimák*, s. 513–515.

[64] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3202, korespondence – Okresní výbor v Sobotce, dopis z 11. 11. 1908 (podepsáni okresní starosta František Havlík a okresní tajemník Jan Jůva). Srv. SOkA Jičín, fond Okresní zastupitelstvo Sobotka, kn. 41, kniha protokolů o schůzích okresního výboru 8. 1. 1907 – 16. 12. 1908, protokol 10. 11. 1908.

[65] BÍLEK, Karol. Národopisná výstava na Sobotecku (Z času výstav na Jičínsku). In: *Čas výstavního ruchu. Studie a materiály*. Ed. Dagmar Blümlová, Jitka Rauchová. České Budějovice: Historický ústav Jihočeské univerzity – Pelhřimov: Nová tiskárna Pelhřimov, 2005, s. 111–117; -DL- [= LINKOVÁ, Dagmar]. *Po stopách sobotecého muzea: krajinská národopisná výstava v Sobotce a její význam pro vznik Muzejní společnosti.* Muzejní noviny [vyd. Okresní muzeum a galerie Jičín], 1992, č. 2, prosinec, [s. 1].

[66] ŠPÉT, Jiří. *Přehled vývoje českého muzejnictví I. (do roku 1945)*. Brno: Masarykova univerzita v Brně, Filozofická fakulta, 2004, s. 55–56.

[67] K. B. [=BÍLEK, Karol]. *Šedesát let soboteckého muzea*. ZŠS, 1972, roč. 9, s. 36.

[68] *Vlasteneckým mužům a ženám v městě a okresu na uváženou.* Věstník sobotecký, 1909, roč. 18, č. 8, s. 139–140.

[69] ŠIMÁK, J. V. *Sbírejme a zachovávejme staré paměti a památky*. Hlasy pojizerské, 1894, roč. 9, č. 1, 14. 1.

[70] MAŠTÁLKA, J. G. [!]. *Okresní muzeum v Sobotce*. Věstník sobotecký, 1910, roč. 19, č. 7, s. 124–126 (autorem příspěvku je zřejmě Gustav Maštálka, nikoliv Jindřich Gustav); *Pro okresní muzeum!* Věstník sobotecký, 1910, roč. 19, č. 12, s. 215–216 (výzva výboru Muzejní společnosti v Sobotce z 2. 10. 1910); *Okresní muzeum v Sobotce*. Věstník sobotecký, 1911, roč. 20, č. 10, s. 190. Srv. též SOkA Jičín, fond Muzejní společnost Sobotka, spisy k počátkům spolku 1909–1912 (zvl. stanovy spolku, koncepty různých provolání, přednášky G. Maštálky určené dámám a učitelům; doporučení muzejníků z Mladé Boleslavi /F. Bareš/ a z Bělé pod Bezdězem /J. Š. Svoboda/; zápisy z přípravných porad k ustavení spolku); knihy zápisů z výborových schůzí pro léta 1910–1926.

[71] SOkA Jičín, fond Muzejní společnost Sobotka, návštěvní kniha muzejních sbírek 1912–1942, zápis 7. 4. 1912 (rukopis Boženy Jůvové st.).

[72] HANUŠ, Josef. *Okresní a místní muzeum v Sobotce.* Věstník sobotecký, 1912, roč. 22, č. 5, s. 119–122, č. 6, s. 145–148, č. 9, s. 227–230.

[73] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3201, korespondence – Okresní sbor osvětový v Sobotce, dopisy z 25. 7. 1924 (podepsán J. Pelda), z 13. 7. a 10. 9. 1924 (podepsáni J. Bureš a A. Fikar). Srv. SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 309, i. č. 2994, starosta G. Maštálka zve dopisem členy městské rady a zastupitelstva na Šimákovu dopolední přednášku, 14. 9. 1924.

[74] SOkA Jičín, fond Okresní sbor osvětový Sobotka, k. 1, i. č. 3, korespondence 1924.

[75] SOkA Jičín, fond Jaroslav Macoun, Paměti, kn. 3, s. 224.

[76] SOkA Jičín, fond Muzejní společnost Sobotka, návštěvní kniha muzejních sbírek 1912–1942, zápis 14. 9. 1924.

[77] Srv. KÁBOVÁ, Hana. *Mluvené slovo J. V. Šimáka.* Východočeské listy historické, 2011, sv. 28, s. 63–74. ISSN 1211-8184.

[78] Ke kontextu prosazení Šimákovy řádné univerzitní profesury nejnověji KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák a T. G. Masaryk (Setkávání a míjení historika s filozofem a státníkem).* Práce z dějin Akademie věd, 2013, roč. 5, s. 55–85. ISSN 1803-9448.

[79] Srv. KÁBOVÁ, H., *Josef Vítězslav Šimák*, s. 255–283 (kap. VIII. Historická vlastivěda). K některým aspektům Šimákovy vlastivědné práce srv. KÁBOVÁ, Hana. Šimákova historická vlastivěda a vlastivědné sborníky (teorie a praxe). In: *Regionální vlastivědná periodika a jejich místo v historiografii. Vlašim 24.–25. listopadu 2011*. Ed. Jaroslav Pánek, Eva Procházková. Vlašim: Muzeum Podblanicka, Praha – Benešov: Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Benešov, 2012, s. 29–35. ISBN 978-80-86452-29-6; KÁBOVÁ, Hana. *Místopisná komise České akademie věd a umění v letech 1913–1952*. Práce z dějin Akademie věd, 2015, roč. 7, s. 61–88. ISSN 1803-9448.

[80] Ke kontextu vlastivědné práce viz KÁBOVÁ, Hana. *Regionální moment v dějinách u historika Františka Kutnara: kořeny a souvislosti.* Dějepisec, 2008, roč. 4, č. 2, s. 21–50. ISSN 1801-3953.

[81] Tento dopis J. V. Šimáka Městské radě v Sobotce z Prahy 17. 9. 1924 poprvé editoval a komentoval BÍLEK, Karol. *Dějiny správy a archivu města Sobotky*. Sobotka: 1961, s. 75, 107–109. Diplomová práce. Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Vedoucí práce Zdeněk Fiala. Originál viz SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 311, i. č. 2999 (kopie poděkování tamtéž); koncept viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3203, korespondence – Rada města Sobotky. Plný text v příloze.

[82] Na soboteckou děkanskou knihovnu byl Šimák jakožto konzervátor dotazován již dříve (důvodem byly i jeho zkušenosti s jednáním o péči o knihovnu libuňské fary). Viz A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 44, i. č. 3006, korespondence – Ministerstvo školství a národní osvěty, dopis z 19. 1. 1923.

[83] BÍLEK, K., *Dějiny správy a archivu města Sobotky*, s. 75. Viz SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 326, i. č. 3016, č. j. 2017, dotaz Ministerstva školství a národní osvěty z 15. 6. 1925.

[84] BÍLEK, Karol. Městský archiv v Sobotce. In: *Městské archivy a městští archiváři*. Brno: Statutární město Brno, Archiv města Brna, 2010, s. 191–198. ISBN 978-80-86736-20-4. Brno v minulosti a dnes. Supplementum 11 (k Šimákovi a situaci v roce 1928 na s. 195). K aktuálnímu stavu soboteckého archivu srv. SOkA Jičín, fond Městský archiv Sobotka, k. 1, i. č. 28, vyplněný dotazník adresovaný Ministerstvem školství a národní osvěty Městskému úřadu v Sobotce 9. 2. 1928: založení archivu je neznámo, archiv není uspořádán (o pořádání se částečně pokoušel městský tajemník Jindřich Gustav Maštálka v letech 1894–1896), nemá příruční knihovnu, nevydává publikace; cechovní památky jsou v muzeu; vlastní archiv a knihovnu má děkanství, spisovnu soud, vlastní archiv má též kostecký velkostatek. Na dotaz o řádu archivu se uvádí: *„Instrukce byly vyvěšeny, avšak během doby založeny kamsi do spisů."*

[85] SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 311, i. č. 2999, opis domácího řádu v archivu města Sobotky.

[86] Tamtéž.

[87] Srv. A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 100, i. č. 4511, dopisnice J. Hortlíka J. Pekařovi z 19. 8. 1909, o nálezu zbytku popelnic v Sobotce; tamtéž, k. 43, i. č. 2950, korespondence – Československý státní archeologický ústav, dopis z 22. 9. 1933, informace, že došlo k nálezu na Kosti při sanaci hradeb stavitelem Hortlíkem.

[88] O studiích Z. Hortlíkové viz Ústav dějin UK a archiv UK (dále jen AUK), fond Filozofická fakulta Univerzity Karlovy, Katalogy posluchačů FF UK; tamtéž, fond Zkušební komise pro učitelství na středních školách UK, i. č. 3447 (osobní složka Z. Hortlíkové) a sign. DP 0/485 (strojopis domácí práce Z. Hortlíkové Poušť Kalahari a její stepní okraje); Soukromý archiv Karola Bílka, Z. Hortlíková: Historie města Sobotky (strojopis).

[89] BÍLEK, Karol. *Dějiny správy a archivu města Sobotky* (cit v pozn. 81), s. 75. Viz SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 326, i. č. 3016, č. j. 2903, žádost Z. Hortlíkové o použití městského archivu pro státní práci z historie, 20. 7. 1931, a povolení z 21. 7. 1931.

[90] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 16, i. č. 772, dopis z 25. 7. 1931, prosba o radu při zpracování soboteckého archivu.

[91] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3199, korespondence – Městská spořitelna v Sobotce, dopisy z 25. 6. a 7. 7. 1934.

[92] SOkA Jičín, fond Městská spořitelna Sobotka, spisy 1934.

[93] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3200, korespondence – Místní osvětová komise Sobotka a Sdružení studujících soboteckých, dopisy z 20. 4. 1926 a s. d. [duben 1926], plakátek na akci. (Za Místní osvětovou komisi Jaroslav Pelda a Josef Fejfar, za Sdružení studujících soboteckých František Žofka a Jan Veselý.) Srv. SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 311, i. č. 2999, oznámení akce (oslav Palackého) Okresní politické správě v Jičíně, 12. 5. 1926; tamtéž, fond Sdružení studujících soboteckých, kn. 1, kniha zápisů 1922–1937, s. 91–94; AUK, fond Všestudentský archiv, materiály Sdružení studujících soboteckých, dopisnice J. V. Šimáka J. Fejfarovi, 26. 4. 1926.

[94] SOkA Jičín, fond Sdružení studujících soboteckých, kn. 8, diář 1924–1938, s. 8.

[95] ŠIMÁK, J. V. *František Palacký (14/6 1798 – 25/6 1876).* Nová síla. List soudobých zájmů paní a dívek československých, 1926, roč. 6, č. 6, 20. 5., s. 43–46.

[96] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 46, i. č. 3201, korespondence – Okresní sbor osvětový v Sobotce, dopis z 24. 8. 1926 (A. Fikar a J. Bureš).

[97] SOkA Jičín, fond Okresní sbor osvětový Sobotka, k. 1, i. č. 4, korespondence 1926, dopis J. V. Šimáka z Turnova 29. 7. 1926.

[98] Tamtéž, dopis ze 7. 1. 1932 (G. Maštálka a V. Frýba).

[99] *Žižkova oslava v Sobotce.* Věstník soboteckých, 1924, roč. 34, č. 9, s. 140. Datum konání Šimákovy přednášky připomíná kalendárium, viz *Padesátiletý kalendář.* Věstník soboteckých, 1940, roč. 50, č. 1, s. 14–18, zde na s. 16.

[100] *Šimákova stezka.* Věstník soboteckých, 1928, roč. 38, č. 10, s. 172.

[101] *60. narozenin* [dožil se dne 15. srpna 1930 univerzitní profesor pan PhDr. J. V. Šimák]. Věstník soboteckých, 1930, roč. 40, č. 9, s. 165–166.

[102] *Dějepisecké snahy našeho kraje*. Věstník soboteckých, 1931, roč. 41, č. 9, s. 159. [Zpráva o stati J. V. Šimáka *Dějepisecké snahy našeho kraje*. Rodný kraj, 1931, roč. 24, č. 34, 21. 8., s. 3.]

[103] *Co nového v Sobotce*. Věstník soboteckých, 1933, roč. 43, č. 7, s. 115.

[104] BÍLEK, Karol. Černínská expozice na Humprechtě z roku 1937. In: *Šlechtické rody a jejich sídla v Českém ráji*. Semily: Státní okresní archiv – Turnov: Muzeum Českého ráje, 2009, s. 225–233, zvl. s. 226–227. ZČRP. Supplementum 13. ISBN 978-80-86254-19-7.

[105] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 43, i. č. 2988, korespondence – Kruh rodáků a přátel města Sobotky a okolí, dopis z 28. 11. 1936 (podepsán M. Pelda) s konceptem Šimákova projevu; poděkování ze 4. 12. 1936. Srv. SOkA Jičín, fond Spolek rodáků a přátel města Sobotky a okolí v Praze, k. 3, i. č. 28, Humprecht, anketa na záchranu Humprechtu, 1936/1937.

[106] MACHAŇ, Drahomír. *Turnovští rodáci v Praze.* OJKT, 2003, roč. 10 (26), č. 3/4, s. 83–93.

[107] *Záchrana zámku Humprechta.* Pojizerské listy, 1937, roč. 52, č. 1, 1. 1., s. 1.

[108] *Pro záchranu Humprechta. Projevy čelných osobností o záchraně Humprechta.* Věstník soboteckých, 1937, roč. 47, č. 1, s. 2–4.

[109] Jednalo se o poslední Pekařův příspěvek, napsaný a otištěný za jeho života.

[110] ŠIMÁK, J. V. [Pro záchranu Humprechta. In:] *Projevy čelných osobností o záchraně Humprechta.* Věstník soboteckých, 1937, roč. 47, č. 1, s. 3. Též samostatný otisk Kruhu rodáků a přátel města Sobotky a okolí v Praze pod názvem *Pro záchranu Humprechta.*

[111] A AV ČR, fond J. V. Šimák, k. 43, i. č. 2988, korespondence – Kruh rodáků a přátel města Sobotky a okolí, dopis ze 7. 6. 1938 (podepsán M. Pelda)

[112] ŠIMÁK, J. V. *Vlastivědné úkoly samosprávných sborů*. Věstník poradního sboru českých okresů v Království českém, 1913, roč. 3, s. 51–56, 65–67.

PŘÍLOHA

Dopis J. V. Šimáka Městské radě v Sobotce, Praha 17. 9. 1924

P. T. Městské radě v Sobotce

Laskavostí p. starosty Maštálky bylo mi dovoleno si prohlédnouti zbytky měst[ského] archivu v radním domě i farní knihovnu ve věži děkan[ského] kostela, kde se také část měst[ského] archivu objevila. Dovoluji se jako historik a konzervátor (třeba krajina sobotecká jen zčásti příslušela pod mou kompetenci) p. t. měst[ské] radě oznámiti své dobré zdání.

Jest viděti, že městský archiv až do nedávna byl zachován z doby poměrně staré, neboť mezi listy nalezenými v knihovně jsou akta ze XVII. stol[etí]; patrně tedy utrpěl přenášením a snad i rozpůjčováním v době moderní. Poněvadž archiv, tj. nejen listiny pergamenové, ale i registratura dávné správy městské, jest nenahraditelným pokladem pro poznání minulosti a Sobotka bohužel své historie ještě nemá, bylo by radno, aby se p. t. městská rada usnesla o této péči:

1. aby se shledaly úředním nebo soukromým šetřením části archivu rozptýlené a přisadily k celku,
2. dokud není archiv dobře spořádán, aby nebylo nic odtud odnášeno nebo půjčováno mimo úřední místnosti,
3. aby byl archiv svěřen odpovědné péči někoho, kdo by měl lásku k minulosti; hodilo by se např. výboru muzejnímu, ježto se již stará o písemní památky cechovní,
4. aby byly učiněny kroky o spořádání archivu, a to odborníkem, např. úředníkem ze Zem[ského] archivu. Žádoucny obaly, krabice, skříň.

Byly-li by s touto péčí spojeny nesnáze nepřekonatelné, snad by se dala věc vyřešiti tak, že by město deponovalo celý archiv jako svůj trvalý majetek a zvl[áštní] oddělení buď v archivu Zemském nebo v Muzejním v Praze. Neboť kdyby nebylo lze odpomoci žalostnému stavu nynějšímu, stal by se archiv obci jen bezcennou přítěží, kdežto v rukou odborných se změní v vědecký poklad, aniž obec co ztratí.

Pokud se týče knihovny ve věži kostel[ní], je zjevno, že má cenu nevšední, ovšem málo jako knihovna příruční pro dobu nynější, nýbrž jako muzejní starožitnost. I místnost jest pěkná, jen někdejší pořádek je bohužel velmi rozhárán; schází-li co, nelze ovšem zjistiti, není-li seznamu.

Doporučuji tudíž, aby se jednalo s p. děkanem resp. s konzistoří, aby propůjčila tuto knihovnu (ponechávajíc ji v majetku církevním) správě místního muzea. Muzeum by se ovšem postaralo o čištění, pořádek a katalog. Knihy nejvzácnější, např. prvotisky z XV. stol[etí], by se mohly vyložiti ve vitrinách muzejních.

Mám za to, že i pergamenové kancionály chované dosud v radnici bylo by vhodněji vyložiti v muzeu a že úzkostlivost dnešní je přílišna. Oba menší graduály jsou vlastně jen troskami, a také velký kancionál lze dnes bezpečně uložiti v muzeu, kde přece je o jistotu také postaráno. Máť své kancionály v muzeu i Ml. Boleslav i Hradec Král[ové], a ty jsou přece mnohem objemnější a bohatší.

Domnívám se dále, že i menší město, stará-li se o kulturu dneška veřejnou knihovnou, jest povinno také se starati o poznání své minulosti a činiti přípravu k sepsání jejímu; arci sepsání samo nutno svěřiti odborníkovi, nemá-li dílo býti nedostatečné. Ovšem třeba čekati, až se někdo z rodáků schopný k této práci objeví.

Zatím však může obec spolu s okresem činiti aspoň přípravy. Neboť složiti historii není jenom ji sepsati, to jest již práce poslední; dříve předchází kritické zkoumání zpráv a nejdřív sebrání těchto zpráv, což se nedá pořídit v krátce, nýbrž dlouhou a pilnou prací, a z té menší podíl připadá na shledávání, větší na mechanické opisování. První musí učiniti odborník; nechtěl-li by na se tento úkol vzíti prof. dr. Pekař, jenž jako historik panství Kosteckého nejspíš je k tomu povolán, vzal bych já na se vedle své práce pro Turnov a Mnich[ovo] Hradiště, z ochoty.

Ale tu mechanickou práci, k níž by se snad našel některý univerzitní posluchač, bylo by nezbytno honorovati, a to slušně. Dovoluji si tedy činiti návrh, aby p. t. obec sobotecká v dohodě s okresní správou si zřídila historický fond, jenž by se rozmnožoval roční pravidelnou dotací a dary. Z něho by se pak uhrazovala vydání pro opisovače; hotový materiál by pak byl chystán jako majetek obecní pro příštího historiografa, jenž by měl práci nejvýznamnější takto uspíšenu.

Kdyby k tomu došlo, dovolil bych si pořídit podrobný program, jak by se v této sběrací práci mělo postupovati.

V hluboké úctě
Prof. Dr. Jos[ef] V[ítězslav] Šimák, konzervátor, Praha II, Tyršova 6
V Praze 17. září 1924

(Originál: SOkA Jičín, fond Archiv města Sobotka, k. 311, i. č. 2999; č. j. 4079; příjemecké razítko Obecního úřadu města Sobotky, dopis došel 18. 9. 1924; č. j. 188 psané rukou J. Šimáka pravděpodobně odkazuje na dřívější č. j. Okresního sboru osvětového Sobotka.)

Hana KÁBOVÁ: ***Josef Vítězslav Šimák und die Region von Sobotka***

Der vorliegende Beitrag ist der heimatkundlichen Forschung in der Region von Sobotka in dem Zusammenhang gewidmet, wie dieselbe die Wissenschafts- und Popularisierungstätigkeit des Historikers J. V. Šimák beeinträchtigte. Sie berücksichtigt auch Šimák's Freundschaftsbündnisse, die ihn gleichfalls der Region von Sobotka annäherten.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

František Michálek Bartoš a Josef Pekař

Stýkání i potýkání dvou historiků

Jaroslav Hrdlička

Tento příspěvek si dal za cíl pomoci rozšířit naše poznání o historicích spjatých s Turnovem, J. Pekařovi a F. M. Bartošovi. Jejich nepřátelství je řadou historiků spojováno především se střety obou po druhém Bartošovu pokusu o univerzitní habilitaci (1926–1927).[1] Mnohé konkrétní otázky jejich sporů byly ovlivněny dobovou politickou a kulturní atmosférou ve společnosti. Jejich zápasy se odvíjely s odlišnými přístupy k metodě historické práce, v rovině pramenů a jejich interpretace i výkladu událostí českých a evropských dějin. Nepatří k mému úkolu zde podat úplný přehled střetů obou historiků. Spíše chci zachytit podstatné události vývoje jejich vztahů a připravit tak půdu pro další bádání.

Oba historici si byli v mnohém protikladní. Pekař upozorňoval na stíny husitství, kladně oceňoval mnohé z doby barokní, polemizoval s Masarykem o smyslu českých dějin.[2] Bartoš byl fascinován duchovními zápasy české a evropské reformace. Hájil význam husitství jako jednoho z duchovních i mravních vrcholů českých dějin. Hájil i Masarykovo pojetí českých dějin. V jednom podstatném si oba historici byli podobní. Prof. Z. Beneš upozornil, že Pekařova historiografie byla „angažovaná" a „bojující".[3] To lze vyslovit i o F. M. Bartošovi.

Tento historik se narodil 5. dubna 1889 v Rychnově nad Kněžnou jako jedno ze čtyř dětí okresního hejtmana JUDr. Jana Bartoše (1851–1894) a Anny Řepkové (1860–1934). Po smrti manžela se vdova s dětmi roku 1894 přestěhovala z Rychnova nad Kněžnou do svého rodiště Turnova.[4]

Od 1. září 1895 do 14. července 1900 zde F. M. Bartoš prošel úspěšně výukou v pěti třídách obecné turnovské školy.[5] Jejím správcem byl otec historika J. V. Šimáka Josef Šimák (1842–1914).[6] Pokračoval pak ve studiu na gymnáziu v Mladé Boleslavi (1900–1905) a Královských Vinohradech (1905–1908).[7]

Po úspěšné maturitě v Praze vystudoval mezi lety 1908–1911 historii na FF UK u Jaroslava Golla, Josefa Šusty, Josefa Pekaře a pro jeho odborný vývoj nejvýznamnějšího Václava Novotného. Vůči němu vyslovil i svůj žákovský poměr.[8]

Již na gymnáziu se Bartoš začal politicky profilovat pod vlivem Masarykova realismu. Tento vývoj umocnila univerzita. Realismus pak pod vlivem univerzitních učitelů profesorů Tomáše G. Masaryka, Václava Novotného a Františka Drtiny ještě více ovlivňoval jeho politické názory, ale i vztah k řadě otázek české minulosti.[9] Od doby univerzitního studia sledoval Bartoš s velkou pozorností i všechna nová díla J. Pekaře a jeho střety s T. G. Masarykem v rámci sporu o smysl českých dějin.[10]

V letech 1911–1912 mladý historik absolvoval pro svůj vývoj podstatný studijní pobyt ve Freiburgu im Breisgau u prof. Heinricha Johannese Finkeho (1855–1938).[11] O průběhu studia informoval i J. Pekaře.[12] Roku 1912 získal doktorát na FF UK za práci o Petru Chelčickém.[13] Tu posoudili profesoři V. Novotný a J. Bidlo. I když posudek prvního byl kladný, dokázal v rozhovorech s J. Pekařem kritizovat otevřeně i nedostatky této práce.[14]

Odborné dvouhodinové rigorosum z českých a všeobecných dějin Bartoš složil 10. října 1912 u V. Novotného, J. Šusty a J. Bidla s výsledkem výborný. Jednohodinové rigorosum z filosofie složil 17. října 1912 u F. Drtiny a F. Čády s týmž výsledkem. Promoce proběhla 9. listopadu 1912 za účasti rektora UK prof. Františka Vejdovského a děkana FF UK prof. Roberta Nováka. Promotorem byl prof. Karel Chytil.[15] Bartošova doktorská práce pak byla vydána (v rámci jeho pracovního působení v knihovně Národního muzea) v ČČM.[16]

K Finkemu se mladý historik vrátil i po pražském doktorátu v zimním semestru 1912–1913. S učitelem pak udržoval písemný kontakt po řadu let.[17] Roku 1939 napsal pro ČČH i jeho nekrolog.[18] Prof. V. Novotný Bartošův studijní vývoj i německý pobyt zhodnotil jako pozitivní.[19]

V roce 1914 navrhl K. Krofta Bartoše na místo praktikanta knihovny Národního muzea v katalogu muzejních rukopisů.[20] Mladý historik zde v letech 1914–1917 působil v částečném pracovním poměru a byl pověřen katalogizací muzejních rukopisů.[21] Mezi 10. březnem a 20. květnem 1914 a 16. zářím 1914 a 16. únorem 1915 absolvoval i svůj zkušební rok na státním reálném gymnáziu v Turnově. Pak, až do roku 1931, vyučoval na několika pražských gymnáziích.

Samotný vztah prof. V. Novotného k Bartošovi se nevyvíjel bez zvratů. Svého žáka opakovaně hodnotil jako pracovitého, ne vždy však spolehlivého a často velmi zbrklého v jednání.[22] V korespondenci se zabýval psychologickými kořeny Bartošových přemnohých střetů a zápasů.[23] Roli ve vývoji jejich vztahu sehrál i složitý poměr obou k J. Pekařovi.[24]

V napětí vůči Pekařovi zašel Bartoš mezi Novotného žáky bezesporu nejdále.[25] I z tohoto důvodu po léta projevoval zájem o vývoj vztahů Novotný–Pekař. Nebyl v tom mezi Novotného žáky sám. Jak dokládá Bartošova korespondence s americkým husitologem Samuelem Harrisonem Thomsonem (1895–1975), zájem o to sahal až do dalekého zámoří. Thomson studoval v polovině dvacátých let minulého století historii i na UK v Praze, kde roku 1925 jako Novotného žák získal doktorát.[26]

S Bartošem se seznámil v témže roce. Ještě na konci dvacátých let z USA žádal českého přítele o informace k vývoji vztahů mezi Pekařem a Novotným.[27]

Nevyvážené Bartošovy vztahy s Novotným dokládá i skutečnost, že jej učitel nepozval k součinnosti na jím pořádané kolektivní syntéze českých dějin, meziválečné Československé vlastivědě, vydávané nakladatelstvím Sfinx.[28]

Bartošův poměr k Pekaři i Novotnému zásadně ovlivnily dva jeho habilitační pokusy na FF UK. První je spojen s léty 1919–1920.[29] Již v roce 1914 J. Goll napsal Pekařovi s jistou skepsí, že s Bartošem dojdou tam, kam došli s V. Kybalem.[30] I na základě toho vyslovil Pekař roku 1916 svou nulovou podporu Bartošových habilitačních plánů.[31] Pekařův odstup vůči žákovi musel prohloubit Bartošův spisek *Masarykova česká filosofie*, vydaný roku 1919 v periodiku Kalich. S užitím názvu Pekařova spisku (1912) byl jeho důslednou kritikou.[32]

Roku 1919 podal Bartoš práce *Chelčický a Rokycana* a *Z počátků Jednoty bratrské*, spolu se svou disertací a dvěma menšími články s žádostí o venia legendi z českých dějin se zvláštním zřetelem na husitství.[33]

Schůze profesorského sboru FF UK (konaná ve dvou etapách 23. a 30. října 1919) zvolila pětičlennou komisi pro Bartošovu habilitaci. Jejími členy byli J. Bidlo, Z. Nejedlý, V. Novotný, J. Pekař a J. Šusta.[34]

V. Novotný o podaných textech 17. června 1920 referoval na schůzi profesorského sboru FF UK. S vědomím, že by o nich Pekař a jeho skupina podali nepříznivé posudky, nedoporučil vyhovění Bartošově žádosti, ale požadoval podání jeho nové, zdařilejší práce.[35]

Z ústraní na Bartošův první habilitační pokus zareagoval i Jaroslav Goll. Žákovo úsilí již podpořit nemohl.[36] Bartoš k němu i jeho dílu přesto i v dalších letech choval žákovsky uctivý vztah. Ten po 2. světové válce vedle malého spisku projevil i snahou připravit ve stopách zesnulého K. Krofty k vydání Gollovy spisy *Petr Chelčický* a *Jednota bratrská v 15. století*.[37] K jejich vydání již nedošlo.[38]

Na svůj habilitační neúspěch se rozhodl Bartoš reagovat v periodiku Čas článkem *Z nejnovějších dějin husitského bádání*. Redaktor periodika L. Kunte jej však od tohoto plánu odradil.[39]

Po tomto neúspěchu na sebe dlouho nedal čekat první velký Pekařův a Bartošův střet. Ten se týkal Jana Nepomuckého a původně započal jako střet J. Herbena a Pekaře. Na podzim roku 1921 Bartoš vydal spis reagující na Pekařovy *Tři kapitoly o Janu Nepomuckém*.[40] Prof. V. Vlnas jej hodnotí jako „*faktograficky nejlépe fundovanou polemiku nejen se Třemi kapitolami, ale též s celou dosavadní katolickou literaturou* […]."[41] V roce 1922 oba historici ve střetu pokračovali.[42] Z historiků „školy" Jaroslava Golla se do hledání reálnější podoby světce zapojili i K. Krofta, či J. Prokeš.[43] O rok později Bartoš vystoupil proti Pekařovi i ve sporu o rodiště Husovo.[44] To se promítlo i do jejich korespondence.[45]

Roku 1922 se Bartoš habilitoval na Husově československé evangelické bohoslovecké fakultě (HČEBF) v Praze.[46] Vyučovat zde však ihned nezačal a do roku 1931 působil jako středoškolský profesor.[47]

Podruhé Bartoš o habilitaci na FF UK usiloval v letech 1926/27. O svém novém habilitačním plánu informoval již roku 1924 Rudolfa Urbánka. Vyjádřil přesvěd-

čení, že jeho nový pokus „*nepochybně narazí neméně, než prvý*“.[48] V březnu 1926 Bartoš podal práce *Literární činnost M. Jakoubka ze Stříbra* (1925) a *Do čtyř pražských artikulů* (1925) s žádostí o venia legendi z českých dějin. Schůze profesorského sboru FF UK 29. dubna 1926 zvolila pro jeho habilitaci komisi, jejímiž členy se stali J. Bidlo, V. Novotný a J. Pekař.[49]

Prof. Pekař oba Bartošem podané texty prostudoval, podrobil kritice a odmítl. Ovlivnil tím zásadně zamítavý posudek celé habilitační komise. Ten, přednesený Pekařem, byl schválen schůzí profesorského sboru FF UK 27. ledna 1927.[50] Zamítnutí se opřelo o závěr posudku V. Novotného z roku 1920, spjatého s prvním Bartošovým habilitačním pokusem. V něm Novotný Bartošovi doporučil podání nové, zdařilejší práce. Pekař zakončil své posouzení prohlášením, že „*podepsaní členové komise nemohou než vrátit se k závěrům, jež byly jimi o povaze vědecké práce a individuality Bartošovy vysloveny r. 1920, a proto navrhují slavnému sboru, aby žádost vyřídil odmítavě.* “[51]

Ještě v roce 1926 (před schůzí profesorského sboru FF UK 27. ledna 1927) Pekař svou kritiku a odmítnutí Bartošových prací vyjádřil i v referátu vydaném v ČČH. Bartoš na kritiku v témže periodiku rychle reagoval a Pekař to replikoval.[52] V Bartošově fondu v ANM se uchoval i Pekařův dopis otevírající mladému historikovi možnost pro ČČH tuto reakci (v rozsahu do osmi stran) napsat.[53] Jak dokládá dopis uchovaný v Pekařově fondu ANM, Bartoš mu svou reakci 2. srpna 1926 skutečně poslal.[54] Celý spor uzavřela další Bartošova odpověď, vydaná již jen jeho vlastním nákladem.[55] K střetu se později historik vyjádřil i v doslovu k druhému vydání spisu *Do čtyř pražských artikulů*.[56]

Při druhém habilitačním pokusu Bartoš nevyužil rad V. Novotného.[57] Habilitační neúspěchy vedly k prohloubení žákova odstupu k tomuto učiteli, který se však s lety do jisté míry vyrovnal.[58] Novotný mnohem výrazněji podporoval v habilitačním úsilí pro FF UK své žáky O. Odložilíka (jehož si vybral za nástupce) a J. Prokeše.[59]

Bartoš byl pevně přesvědčen, že oba habilitační pokusy byly neúspěšné především díky odporu J. Pekaře a několika jemu blízkých historiků. 4. března 1928 tedy vystoupil v periodiku *Nová svoboda* proti zamítnutí své habilitace článkem *Svoboda vysokých škol a svoboda kritiky*. Zde uvedl, že se svou habilitací nedokázal vtělit do klíče, dle něhož Pekař a Novotný povolovali nové docentury svých žáků. Zamítnutí habilitačních textů pak spojil s referátem J. Pekaře.[60]

Bartošův článek prohloubil i odstup, který vůči němu zaujal V. Novotný.[61] Vůči jeho článku a anonymní lokálce v *Národním osvobození*, jež na něj reagovala, se ohradili v témže periodiku profesoři J. Bidlo, G. Friedrich, V. Novotný, J. V. Šimák, J. Šusta a J. Pekař zvláštním prohlášením z 16. března 1928.[62]

Na Pekařově straně proti Bartošovi stanul v ústředním tiskovém orgánu Československé strany lidové i dr. Emil Felix.[63] Článek v Národním osvobození vyvolal i odezvu v periodiku filosofů.[64] Reagovali na něj i Bartošovi kolegové z doby univerzitního studia.[65] Na neúspěch Bartošovy habilitace zareagovala zprávou i revue *Naše doba*. Její autor konstatoval, že si Bartoš veřejně stěžuje, že jeho habilitační texty byly zamítnuty na základě posudku jeho vědeckého odpůrce prof. Pekaře. Ten mu vytkl, že do nich nezahrnul jeho práce věnované tématu. Bartoš se brání, že

myšlenku obsaženou v Pekařově práci obsahuje již jeho disertace z roku 1912. Autor zprávy uzavřel, že zvolit Bartošova vědeckého odpůrce za habilitačního referenta bylo netaktní a důrazně doporučil zveřejňování habilitačních referátů FF UK.[66]

Roku 1927 vyšel znovu Pekařův spisek *Masarykova česká filosofie*, v němž *„na znamení setrvání v opozici vůči Masarykovu pojetí autor nic nezměnil* […]".[67] Zde je třeba poznamenat, že na první vydání tohoto spisku (1912) o sedm let později reagoval Bartoš stejnojmennou studií hájící T. G. Masaryka.[68] Jak zavzpomínal později, tu napsal již roku 1914.[69]

Zřejmě i pod dojmem této obrany z roku 1919 se v únoru 1928 obrátil na Bartoše osobní knihovník, archivář a literární tajemník prezidenta Masaryka Vasil K. Škrach. V dopise uvedl, že president Masaryk *„připravuje reakci na prof. Pekaře"*.[70] Pisatel dopisu pokračoval dále: *„Není ještě rozhodnuto, jak a kde stať bude uveřejněna. Pan prezident mi uložil, abych Vám dal k nahlédnutí poslední verzi, jako odborníku v otázkách, o které jde. Až článek přečtete, spojte se laskavě se mnou. Pan prezident patrně s Vámi bude chtít také ústně o věci promluvit."*[71]

Bartoš se podílel na třetí a konečné verzi textu prezidenta Masaryka *Masarykova česká filosofie*. Ten však i na Bartošovu radu vydán nebyl a je uložen v Archivu Ústavu T. G. Masaryka ve fondu Cesta demokracie (sign. CD 28).[72] Neuveřejněného spisu si ve svých studiích povšiml i prof. M. Havelka.[73] Bartošovy kontakty s Hradem dokládá i jeho fond uložený v Archivu Kanceláře prezidenta republiky.[74]

Na základě oslovení z Hradu vznikla a v prvním díle Masarykova sborníku *Vůdce generací* byla vydána rozsáhlá Bartošova studie *O Masarykovu filosofii našich dějin*. Ta se stala jeho nejvýznamnější kritikou pojetí dějin u J. Pekaře.[75] Ještě před jejím vydáním přispěl Bartoš svým slovem u prezidenta Masaryka k tomu, že se státník s Pekařem osobně setkal u dr. Jaroslava Preisse, k němuž byl historik pravidelně zváván na večeře.[76]

Další habilitační pokus na FF UK již Bartoš neuskutečnil. Roku 1931 byl jmenován mimořádným a roku 1937 řádným profesorem českých dějin na Husově československé evangelické bohoslovecké fakultě.[77] Vychoval tu dvě generace historiků několika církví. To mělo vliv na další vývoj jeho vztahů s Pekařem, v letech 1931/32 rektorem UK. Již v roce 1930 mu Bartoš napsal k šedesátým narozeninám v podstatě kladné příspěvky do Práva lidu a brněnského Ruchu.[78] Stalo se tak v době, kdy ve vztahu k Pekařovi překonal část odstupu i V. Novotný.[79]

Na inauguraci děkana HČEBF prof. Františka Žilky 10. prosince 1931 si oba, Pekař i Bartoš, podali ruku.[80] Postupující smiřování dokládá i korespondence obou historiků. J. Pekař v dopise z počátku roku 1933 oslovil mladšího historika jako váženého protivníka, ba popřál mu i badatelské úspěchy.[81] Bartoš mu poděkoval a poskytl navedení k některým pramenům pro jeho Žižku.[82] V korespondenci ve smířlivém duchu pokračovali i v dubnu 1933.[83] V letech 1935 a 1936 Pekař děkoval Bartošovi opakovaně za zaslané knížky.[84] Bartoš o tomto posunu informoval i Pekařovi blízkého K. Kroftu.[85]

V posledních letech života přenechal Pekař omezování Bartošova postavení v České akademii věd a umění (ČAVU) J. Šustovi. Mimořádným členem ČAVU byl Bartoš definitivně zvolen na návrh žáka V. Novotného prof. R. Urbánka až na

schůzi její 1. třídy 5. března 1938.[86] Tedy až po Pekařově smrti. Ten stál v čele I. třídy ČAVU v letech 1928–1937.[87] Bartošovo členství bylo připraveno jeho mimořádným působením v Komisi pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského ve 14. a 15. století (ČAVU), jež navrhla schůzka členů této komise I. třídě ČAVU již 19. prosince 1927.[88] Celkem bez problémů Bartoš získal 8. ledna 1930 členství v Královské české společnosti nauk (KČSN).[89]

I v letech postupného smiřování dokázaly Pekařovy kritiky Bartošovi mnohé podstatné vytknout.[90] Mladší historik zase sledoval a kriticky komentoval postupně vydávaného Pekařova Žižku.[91] Jeho posudky však uměly uznat i soupeřovu velikost. V rozsáhlém díle dokázal rozpoznat *„výkon neobyčejného úsilí vědeckého, jemuž neodepře úcty ani ten, kdo nedovedl projevit souhlas s většinou Pekařových názorů* […]".[92] Na sklonku života Pekař doporučil Bartoše do skupiny historiků připravujících dějiny UK k jubileu 1948, a to i přes to, že jeho HČEBF nebyla ve svazku univerzity.[93] Platí tedy Bartošovo vzpomínkové konstatování, že je poslední rok Pekařova života smířil.[94] Zde je třeba poznamenat, že J. Pekař dokázal být velmi lidský. V jeho snaze po smíření s mladším historikem svou roli mohlo sehrát i selsky zakořeněné vědomí krajanství.

J. Pekař zemřel v Praze 23. ledna 1937. Podle svědectví Bartošova synovce JUDr. V. Adamuse se historik nezúčastnil pohřebního obřadu 27. ledna 1937 v Daliměřicích u Turnova.[95] Bartošovu účast na Pekařově pohřebním obřadu v aule PF UK v Praze o den dříve nemám doloženu prameny.

Zesnulému historik věnoval krátký nekrolog v JSH. Uvedl zde: *„Pekař odešel právě, když se zdálo, že v něm jihnou ony bojovné i vášnivé živly, které tolik ublížily jeho Žižkovi. Diskuse s ním, i když byla často těžká pro tón, kterému navykl v polodiktátorském postavení, jakého dosáhl v našich poměrech, bývala plodná a bude asi chybět husitskému bádání."*[96]

Pekařovo dílo zhodnotil i v rozsáhlém a ne mu příliš nakloněném nekrologu vydaném v periodiku Kalich. V něm znovu ožila všechna za léta nashromážděná trpkost vůči učiteli, jen povrchně překrytá smírem posledních let. Bartoš zde nejprve upozornil, že Pekař vedle talentu během svého kariérního vzestupu v akademické sféře měl i značné štěstí a prosazoval se v ní i na úkor V. Novotného. Popsal jeho polemiku s T. G. Masarykem i politické ambice před první světovou válkou a po ní. Z jejich neúspěchu pak odvodil historikův rozporuplný vztah k meziválečnému Československu a jeho politickému i kulturnímu vývoji. Dílo J. Pekaře charakterizoval jako konzervativně orientované, neukončené, jemuž *„chybí […] vlastní svorník, takže bude působit asi čím později, tím více jako velké torzo."*[97]

2. června 1937, tedy po Pekařově smrti, došlo (po předchozím nakladatelově dohovoru s nástupcem V. Novotného ve vydavatelském plánu Českých dějin prof. K. Kroftou) k uzavření ústní dohody mezi Bartošem a nakladatelstvím Jana Laichtera o vydání jeho tří svazků Českých dějin. Měly obsáhnout léta 1378–1437.[98] Ještě roku 1949 F. Laichter ujistil historika, že Krofta nemusel čekat na Pekařovu smrt, aby splnil tento plán nakladatelství.[99] I v dopise z r. 1970 F. Laichter popisuje Kroftovu podporu Bartošovy práce pro České dějiny a taktiku vůči Pekařovi, který se o Bartošově účasti dozvěděl až v roce 1936.[100]

Bartošovy střety s Pekařem byly v české společnosti přijímány i odmítány. Mezi ty, kdo je sledovali se zájmem a porozuměním, patřili spisovatel Alois Jirásek, či sociolog Emanuel Chalupný.[101] Mezi českými historiky byl Bartoš vnímán nejen jako významný husitolog, ale i historik střetů s J. Pekařem.[102]

Po soupeřově smrti Bartoš vztah k němu hodnotil již s větším nadhledem a porozuměním.[103] Citoval častěji s pochopením i jeho díla.[104] S Pekařem se však v mnohém odmítavě vyrovnával až do konce života. Studoval dále jeho texty i vůči němu kritická díla.[105] Mezi ně patřily i texty dalšího předního Pekařova kritika Jana Slavíka.[106]

Mladý historik se stýkal i s řadou Pekařových žáků. Získával od nich údaje z jeho života. I ty mu pomáhaly hlouběji pochopit již nežijícího soupeře.[107] I v Bartošových korespondencích s historiky, přáteli a příbuznými nalezneme stále se vracející zmínky o J. Pekařovi.[108]

Ještě roku 1959 střety obou historiků zmínil v blahopřání k Bartošovým 70. narozeninám přítel, syn nakladatele Jana Laichtera, František. Zavzpomínal, jak mu byl Pekař od studentských let cizí.[109] Na střety s Pekařem Bartoš vzpomínal i v korespondenci (k vydání 1. svazku jeho Husitské revoluce) s nakladatelstvím ČSAV a Josefem Mackem.[110]

V roce 1967 z Vídně v odpovědi na jeden z Bartošových dopisů PhDr. Karel Schwarzenberg konstatoval: „*Rozveselilo mne, jak píšete, že nebožtík Pekař na Vás šel ‚někdy vidlemi místo rapírem*'[…]."[111]

Na sklonku života si Bartoš o soupeři dopisoval i se svou švagrovou Jaroslavou Weirovou, provdanou mezi světovými válkami do Velké Británie. Zavzpomínala, že Pekaře viděla osobně pouze jednou a že na ní působil jako mandarín par excellence.[112]

Až v roce 1970 se Bartoš rozhodl napsat a vydat vzpomínkový text věnovaný J. Pekařovi. Zde zpřehlednil své střety s ním a pokusil se vysvětlit jejich ideový smysl, jak jej chápal.[113] Svědectvím o vztazích obou historiků se staly i Bartošovy podstatně více známé *Vzpomínky husitského pracovníka*, vydané v roce 1969.[114]

Za předsmrtný epilog Bartošova vztahu k J. Pekaři můžeme v jeho archívní pozůstalosti označit vzkaz na vizitce filosofa prof. Jana B. Kozáka z ledna 1972. Ten mu napsal: „*Nevím, zdali čtete Lidovou demokracii. Nechtěl bych, abyste přišel o zprávu, že členové Historického klubu dali včera sloužit ‚zádušní mši sv. u sv. Ignáce' za Josefa Pekaře. Vhodná volba svatyně, že?*"[115]

Josef Pekař byl vedle J. Šusty předním českým historikem své doby. Jeho značný význam pro dobové české dějepisectví můžeme pochopit i z děl historiků, kteří se s ním kriticky střetali. Na předním místě mezi ně patří i jeho krajan, významný husitolog své doby prof. F. M. Bartoš.

Tento příspěvek vznikl v rámci plnění programu rozvoje vědních oborů na Univerzitě Karlově v Praze, HTF, Teologie jako způsob interpretace dějin a kultury (PO1).

Poznámky

[1] HANZAL, Josef. *Josef Pekař: život a dílo*. Praha: Karolinum, 2002, s. 173. ISBN 80-246-0275-X; DUCHÁČEK, Milan. *Václav Chaloupecký. Hledání československých dějin*, Praha: Karolinum, 2014, s. 340. ISBN 978-80-246-2482-2.

[2] KROFTA, Kamil. *Josef Pekař 1870–1930*. Praha: Historický klub, 1930, s. 21–27, 33.

[3] BENEŠ, Zdeněk. Gollovec Josef Pekař? In: *Jaroslav Goll a jeho žáci*. České Budějovice: JU, 2005, s. 339. ISBN 80-7040-780-8.

[4] BARTOŠ, František M. *O svých učitelích a své víře: konvokační přednáška z 5. dubna 1959*. Praha: KBF, 1959, s. 1.

[5] ANM, fond F. M. Bartoš, inv. č. 2/99. Frequentační vysvědčení F. Bartoše č. 203 z 5. třídy pětitřídní obecné školy v Turnově ze 14. července 1900.

[6] ANM, fond F. M. Bartoš, inv. č. 2/99. Školní zpráva č. 1 o prospěchu F. Bartoše z 1. třídy pětitřídní obecné školy v Turnově, školní rok 1896. Kromě kreslení a krasopisu měl žák ostatní předměty hodnoceny výborně; KÁBOVÁ, Hana. *Josef Vítězslav Šimák. Jeho život a dílo se zvláštním zřetelem k historické vlastivědě*, České Budějovice–Pelhřimov, SPKD, 2013, s. 11–12. ISBN 978-80-904446-9-0.

[7] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 1, sl. 77, Zápisník ze sexty gymnasia; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 60, sl. 2593, Památník z dětství Františka M. Bartoše.

[8] Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 7, sl. 115, František M. Bartoš Václavu Novotnému, dopis ze 4. září 1919; Jaroslav Goll Josefu Pekaři, dopis z 3. října 1912. In: *Listy úcty a přátelství.* Praha: Vyšehrad, 1941, s. 569–570. Gollovi Bartoš nebyl nijak sympatický.

[9] BARTOŠ, František M. *Památce Husova životopisce a ochránce V. Novotného.* Theologická příloha Křesťanské revue, 1959, č. 4, s. 59.

[10] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 5, sl. 352, František Hrubý Františku M. Bartošovi, dopis z 3. ledna 1912. Hrubý na počátku roku 1912 upozornil Bartoše do Freiburgu, že J. Pekař „*počne tisknout třetí díl o Kosti*"; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 11, sl. 887, Rudolf Urbánek Františku M. Bartošovi, dopis z 2. února 1913. Urbánek u počátku sporu o smysl českých dějin Bartoše upozornil, že Z. Nejedlý v České kultuře „*otiskuje pozoruhodný článek o sporu Pekař–Masaryk, kde konečně mluví autor, který je dalek excesů a extrémů obou* […]".

[11] ENGELS, Odilo. Heinrich Finke (1855–1938). In: *Zeitgeschichte in Lebensbildern. Aus dem deutschen Katholizismus des 19. und 20. Jahrhunderts.* Band 9. Münster: Aschendorff, 1999, s. 63–78. ISBN 3-402-06120-1. Pocházel z nezámožné katolické rodiny. Studoval na univerzitě v Tübingen, kde roku 1879 obhájil doktorát. V letech 1886–1887 badatelsky pobýval v Římě. V roce 1887 se habilitoval pro dějiny středověku a novověku v Münsteru. Zde 1897 získal řádnou profesuru. V roce 1899 se stal řádným profesorem pro dějiny středověku a novověku ve Freiburgu im B. 1928 emeritován.

[12] ANM, fond J. Pekař, kart. 17, sl. 422, František M. Bartoš Josefu Pekařovi, dopis z 23. listopadu 1911.

[13] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 60, sl. 2597, BARTOŠ, František M., Doktorát s překážkami.

[14] AUK, Protokol o přísných zkouškách k dosažení hodnosti doktorské na Filosofické fakultě c. k. české university Karlo-Ferdinandovy, č. 690; Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 44, sl. 1391, NOVOTNÝ Václav, Posudek disertační práce F. M. Bartoše z 29. září 1912; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 62, sl. 2612/I., František M. Bartoš Marii Bartošové-Adamusové, dopis z 3. října 1912.

[15] AUK, Protokol o přísných zkouškách k dosažení hodnosti doktorské na Filosofické fakultě c. k. české university Karlo-Ferdinandovy, č. 690.

[16] BARTOŠ, František M. *K počátkům Petra Chelčického.* ČČM, roč. 88, 1914, 27–35, 149–160, 303–314; srov. též *Zprávy: F. M. Bartoš K počátkům Petra Chelčického*. ČČH, roč. 20, 1914, č. 4, s. 494.

[17] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 4, sl. 248, Heinrich Finke Františku M. Bartošovi, *Korespondence z let 1913–1927*; BARTOŠ, František M. Tetragonus Aristotelis. In: *Eine Festgabe zum siebzigsten Geburtstag Geh. Rat Prof. Dr. Heinrich Finke.* Münster: Aschendorff, 1925, s. 233–239. Ve Finkeho jubilejním sborníku vydal Bartoš kratší německý

text k tématu, jímž se zabýval již během první světové války.

[18] BARTOŠ, František M. *Zemřel H. Finke.* ČČH, roč. 45, 1939, č. 1, s. 198–199; BARTOŠ, František M. *Z publicistiky velikého schismatu a koncilu basilejského.* Věstník ČAVU, roč. 53, 1944, č. 1, s. 1. Učitelově památce věnoval i studii.

[19] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 1, sl. 12, NOVOTNÝ Václav, Osvědčení o studijních úspěších F. M. Bartoše z 10. dubna 1913.

[20] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 6, sl. 484, Kamil Krofta Františku M. Bartošovi, dopis z 6. dubna 1914.

[21] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 6, sl. 484, Kamil Krofta Františku M. Bartošovi, dopisy z 13. a 15. května 1914.

[22] NA, fond V. Kybal, kart. 11, inv. č. 20/581, Václav Novotný Vlastimilu Kybalovi, dopis z 25. dubna 1920.

[23] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 627, Václav Novotný Františku M. Bartošovi, dopis z 12. ledna 1914.

[24] Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 8, sl. 140, Jaroslav Bidlo Václavu Novotnému, dopis z 23. prosince 1897. Vztah Novotný–Pekař byl poznamenán nepřátelstvím obou. J. Bidlo dokázal před Novotného habilitací vyzvat adresáta k trpělivosti. Argumentoval Pekařovým očistcovým zápasem o prosazení v akademické sféře.

[25] Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 7, inv. č. 115, František M. Bartoš Václavu Novotnému, dopis ze 7. listopadu 1926; srov. též Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 14, inv. č. 684, Otakar Odložilík Václavu Novotnému, dopisy z 14. února a 2. dubna 1930. Tento odstup byl příznačný i pro O. Odložilíka či J. Prokeše.

[26] Archiv AV ČR, fond G. Friedrich, kart. 1, sign. II b 1, inv. č. 19, František M. Bartoš Gustavu Friedrichovi, Curriculum vitae Samuela Harrisona Thomsona – příloha dopisu z 29. října 1938.

[27] Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 16, Samuel Harrison Thomson Václavu Novotnému, dopis ze 17. prosince 1929. Pro poměr obou historiků užil označení „bitva".

[28] NOVOTNÝ, Václav. Předmluva. In: *Československá vlastivěda. Díl IV. Dějiny.* Praha: Sfinx, 1932, s. 5; Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 19, sl. 1127, Nakladatelství Sfinx Václavu Novotnému, dopisy z 18. května 1929 a 20. srpna 1930. Pod Novotného redakcí na ní spolupracovali jeho žáci Josef Dobiáš, Otakar Odložilík, Jaroslav Prokeš a Rudolf Urbánek.

[29] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 1, sl. 28, Zamítnutí žádosti o habilitaci; tamtéž, Curriculum vitae z roku 1919.

[30] Jaroslav Goll Josefu Pekaři, dopis z 20. června 1914. In: *Listy úcty a přátelství.* Praha: Vyšehrad, 1941, s. 584.

[31] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 62, sl. 2612/I, František M. Bartoš Marii Bartošové-Adamusové, dopis z 8. srpna 1916.

[32] BARTOŠ, František M. *Masarykova česká filosofie.* Praha: Kalich, 1919, 18 s.; srov. též PEKAŘ, Josef. *Masarykova česká filosofie.* Praha: Historický Klub, 1912, 45 s.

[33] BARTOŠ, František M. *Vzpomínky husitského pracovníka*, Praha: Kalich, 1969, s. 43; srov. též BARTOŠ, František M. *Chelčický a Rokycana.* LF, roč. 48, 1921, *s.* 30–40, 118–135; BARTOŠ, František M. *Z počátků Jednoty bratrské. I. Husitské náběhy k odtržení od Říma a Jednota*. ČMKČ, roč. 95, 1921, s. 30–43, 127–131, *Z počátků Jednoty bratrské. II. Bratří vitanovičtí a jejich vůdce Jan, III. Z ústavních počátků Jednoty, IV. Valdenští a vznik Jednoty*, tamtéž, s. 203–218.

[34] AUK, Protokoly FF UK, inv. č. 38, *č. 794* – Protokol schůze profesorského sboru FF UK z 23. a 30. října 1919, bod 18.

[35] AUK, Protokoly FF UK, inv. č. 38, č. 3126 – Protokol schůze profesorského sboru FF UK ze 17. června 1920, bod 7; BARTOŠ, F. M., *Vzpomínky husitského pracovníka,* s. 43–44.

[36] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 4, sl. 279, Jaroslav Goll Františku M. Bartošovi, dopis z 1. listopadu 1919. Vyjádřil i odstup od československého státu a nelibost nad pozorností, jež mu byla věnována periodiky: *„Já již nic nechci, měl bych již rád pokoj, tj. aby ty vivisekce přestaly. Vždyť tady již dlouho nebudu."*

[37] Archiv AV ČR, fond Historický klub, kart. 29, č. j. 78/46, Historický klub Františku M. Bartošovi, dopis z 23. února 1946; Archiv AV ČR, fond Historický klub, kart. 29, č. j. 78/46, František M. Bartoš Historickému klubu, dopis z 27. února 1946. O vydání Gollových děl k oslavě stého výročí historikova narození se HK usnesl na schůzi 21. února 1946; srov. též BARTOŠ, František M. *Jaroslav Goll.* Praha: Orbis, 1947, s. 29.

[38] ŠPÉT, Jiří. *Historický klub za starostování Ja-*

roslava Werstadta. Práce z dějin Akademie věd, roč. 2, 2010, č. 1, s. 21. ISSN 1803-9448.

[39] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 1, sl. 28, *Z nejnovějších dějin husitského bádání,* rukopis; KUNTE Ladislav (1874–1945), římskokatolický kněz, roku 1905 vystoupil z církve, působil v redakcích periodik Čas a Národní osvobození.

[40] BARTOŠ, František M. *Jan Nepomucký, světec doby Temna: list z českých dějin.* Praha: Kalina a Dolenský, 1921, 84 s.; PEKAŘ, Josef. *Tři kapitoly z boje o sv. Jana Nepomuckého.* Praha: Vesmír, 1921, 60 s.

[41] VLNAS, Vít. Čtvrtá kapitola z boje o sv. Jana Nepomuckého. In: *Josef Pekař a české dějiny 15.–18. století: sborník referátů z vědecké konference konané ve dnech 8. – 9. dubna 1994 v Turnově a Sedmihorkách.* (Z Českého ráje a Podkrkonoší – supplementum 1). Bystrá nad Jizerou: Okresní archiv Semily, 1994, s. 142–143. ISBN 80-901284-2-4.

[42] BARTOŠ, František M. *O Světce temna: odpověď prof. Pekařovi*. Čas, roč. 32, 1922, č. 101, s. 4–5, č. 103, s. 3–4; PEKAŘ, Josef. *František Michálek Bartoš: Jan Nepomucký, světec doby Temna. List z českých dějin.* ČČH, roč. 27*,* 1921, č. 3–4, s. 469–481.

[43] VLNAS, Vít. *Jan Nepomucký, česká legenda*, Praha: Mladá fronta, 1993, s. 250. ISBN 978-80-7432-278-5.

[44] BARTOŠ, František M. *Hrst vzpomínek na Josefa Pekaře***.** Kostnické jiskry, roč. 55, 1970, č. 16, s. 2.

[45] ANM, fond J. Pekař, kart. 17, sl. 422, František M. Bartoš Josefu Pekařovi, dopisy z 3. a 6. prosince 1923.

[46] Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 7, inv. č. 115, František M. Bartoš Václavu Novotnému, dopis z 15. prosince 1921. Bartoš tím usiloval ukončit své provizorium a nalézt to, co doufal zprvu najít univerzitní habilitací *„na fakultě theologické"*.

[47] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 1, sl. 26, Činnost F. M. Bartoše na středních školách.

[48] LA PNP, fond R. Urbánek, LA 147/ 62/ 936. František M. Bartoš Rudolfu Urbánkovi, dopis z 18. dubna 1924.

[49] AUK, Protokoly FF UK, inv. č. 44, č. 2997 – Protokol schůze profesorského sboru FF UK z 29. dubna 1926, bod 3a.

[50] AUK, Protokoly FF UK, inv. č. 45, č. 1422 – Protokol schůze profesorského sboru FF UK z 27. ledna 1927, bod 7.

[51] BARTOŠ, F. M., *Vzpomínky husitského pracovníka*, s. 52–53.

[52] PEKAŘ, Josef. *Nový Bartoš*. ČČH, roč. 32, 1926, č. 2, s. 342–376; *Polemika* (Odpověď F. M. Bartoše i replika J. Pekaře), ČČH, roč. 32, 1926, č. 3, s. 671–682, 682–688.

[53] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 651, Josef Pekař Františku M. Bartošovi, dopis z 2. července 1926.

[54] ANM, fond J. Pekař, kart. 17, sl. 422, František M. Bartoš Josefu Pekařovi, dopis z 27. září 1926; srov. též ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 651, Josef Pekař Františku M. Bartošovi, karta z 11. října 1926. Na podzim 1926 potvrdil Pekař Bartošovi přijetí jeho obrany pro ČČH. Uvedl, že ta bude k dispozici i pro další členy habilitační komise.

[55] BARTOŠ, František M. *O „Nového Bartoše"*, Praha: vl. nákl., 1927, s. 16.

[56] BARTOŠ, František M. *Do čtyř pražských artikulů: z myšlenkových a ústavních zápasů let 1415–1420.* Praha: Blahoslavova společnost, 1940, s. 64.

[57] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 627, Václav Novotný Františku M. Bartošovi, dopis z 6. února 1926; HOFFMANNOVÁ, Jaroslava. *Václav Novotný (1869 – 1932): život a dílo univerzitního profesora českých dějin*. Praha: Academia, 2014, s. 185. ISBN 978-80-200-2341-4.

[58] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 627, Václav Novotný Františku M. Bartošovi, dopis z 6. března 1928.

[59] Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 44, sl. 1393, FF UK– Komise k habilitačním žádostem F. M. Bartoše, O. Odložilíka, J. Prokeše; AUK, Protokoly FF UK, inv. č. 44, č. 2999 – Protokol schůze profesorského sboru FF UK z 20. května 1926, bod 1; AUK, Protokoly FF UK, inv. č. 45, č. 3357 – Protokol schůze profesorského sboru FF UK z 15. června 1927, bod 6.

[60] BARTOŠ, František M. *Svoboda vysokých škol a svoboda kritiky.* Nová svoboda, roč. 5, 1928, č. 9, s. 135–138.

[61] BARTOŠ, František M. *Památce Husova životopisce a ochránce V. Novotného.* Theologická příloha Křesťanské revue, 1959, č. 4, s.59–60. Smír mezi Novotným a Bartošem připravil žákův příspěvek do učitelova sborníku; srov. též BARTOŠ, František M. Osud hraběte F. A. Šporka. In: *Českou minulostí: práce věnované profesoru Karlovy university*

Václavu Novotnému jeho žáky k šedesátým narozeninám, Praha: J. Laichter, 1929, s. 293–309.

62 *Případ dra F. M. Bartoše*. Národní osvobození, roč. 5, 1928, č. 78, s. 4; *Tajnou praxi vysokoškolskou*. Národní osvobození, roč. 5, 1928, č. 64, s. 5.

63 FELIX, Emil. *Fiasko husitské „vědy"*. Lidové listy, roč. 6, 1927, č. 15, s. 1–2. FELIX Emil, PhDr. (1889–1956), středoškolský profesor, literární historik.

64 *Habilitace či prostituce?* Ruch filosofický, roč. 7, 1928, s. 190–192. Anonymní autor uvedl, že Pekař podpořil habilitace žáků V. Novotného O. Odložilíka i J. Prokeše. Bartošova obrana zde proto není viděna zcela přejně.

65 ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 5, sl. 352, František Hrubý Františku M. Bartošovi, dopis z 14. ledna 1927. „*Sledoval jsem dosti pozorně vývoj polemik mezi prof. Pekařem a Vámi a mohu říci, že se značným žalem. Zajisté každý poznal, že věc sahá dále, k Vaší (…) habilitaci.*"; HRUBÝ František (1887–1943), český historik, 1908–1912 studium na FF UK, 1912–1915 asistent J. Pekaře při Historickém semináři, 1924 habilitace pro dějiny československé na FF MU.

66 J. M. *Svoboda university nezaručuje svobodu vědy!* Naše doba, roč. 35, 1928, s. 381–2.

67 BOUČEK, Jaroslav. *Jan Slavík: příběh zakázaného historika.* Jinočany: H & H, 2002, s. 92. ISBN 80-7319-006-0; PEKAŘ, Josef. *Masarykova česká filosofie*, Praha: Historický Klub, 1928 (třetí nezměněné vydání), 44 s.

68 BARTOŠ, František M. *Masarykova česká filosofie*, Praha: Kalich, 1919, 18 s.; PEKAŘ, Josef. *Masarykova česká filosofie*, Praha: Historický Klub, 1912, 45 s.

69 BARTOŠ, František M. *Za Josefem Pekařem*. Kalich, roč. 16, 1937, č. 3, s. 68.

70 ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 10, sl. 837, Vasil K. Škrach Františku M. Bartošovi, dopis z 23. února 1928; BARTOŠ, František M. *T. G. Masaryk a CČS r. 1928.* Český Zápas, roč. 29, 1946, č. 10, s. 41.

71 ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 10, sl. 837, Vasil K. Škrach Františku M. Bartošovi, dopis z 23. února 1928.

72 FEJLEK, Vojtěch a PELIKÁNOVÁ, Zdena. Geneze a autorská autentičnost textu TGM „Masarykova česká filosofie". In: *Masarykův sborník VIII.* Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1993, s. 109. ISBN 80-901478-0-1; Masarykova česká filosofie. Č. P. Tamtéž, s. 111–131.

73 HAVELKA, Miloš. Max Weber ve sporu o smysl českých dějin aneb o Slavíkově čtení novokantovské metodologie věd o kultuře. In: *Život plný střetů: dílo a odkaz historika Jana Slavíka (1885–1978).* Praha: NK ČR, 2009, s. 101–102. ISBN 978-80-86818-94-8; HAVELKA, Miloš. Spor o smysl českých dějin 1895–1938. In: *Spor o smysl českých dějin 1895–1938*, Praha: Torst, 1995, s. 35. ISBN 80-85639-41-6.

74 AKPR, fond Kancelář prezidenta republiky, inv. č. 2027/B, sign. 132795/52, kart. 445, František M. Bartoš.

75 BARTOŠ, František M. O Masarykovu filosofii našich dějin. In: *Vůdce generací I.*, Praha: Čin, 1930–31, s. 256–281.

76 BARTOŠ, F. M., *Hrst vzpomínek na Josefa Pekaře,* s. 3. Bartoš tajemníku prezidenta Masaryka V. K. Škrachovi sdělil, že Pekař nenese lehce, že není zván na Hrad na čaj či recepce. Informaci o tom získal od F. Táborského; HANZAL, Josef. *Josef Pekař: život a dílo*, Praha: Karolinum, 2002, s. 154; PREISS Jaroslav (1870–1946), čs. bankéř a národohospodář; TÁBORSKÝ František (1858–1940), ředitel Vyšší dívčí školy v Praze, spisovatel, překladatel.

77 ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 1, sl. 31, MŠANO Františku M. Bartošovi, jmenování z 2. září 1931 mimořádným profesorem HČEBF č. j. 107376/31–IV/3; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 15, sl. 1278, BARTOŠ, František M., *Náčrt nástupní přednášky na HČEBF z října 1931*; BARTOŠ, F. M. *Vzpomínky husitského pracovníka*, s. 70.

78 BARTOŠ, František M. *Prof. Jos. Pekař šedesátník*. Ruch, 1930, č. 87; BARTOŠ, František M. *Šedesátka Jos. Pekaře*. Právo lidu, 1930, roč. 39, č. 88; srov. též BARTOŠ, F. M., *Hrst vzpomínek na Josefa Pekaře,* s. 3.

79 Archiv AV ČR, fond V. Novotný, kart. 14, inv. č. 711, Josef Pekař Václavu Novotnému, dopis z 27. května 1930. V dopise zdůrazňujícím společné univerzitní úsilí děkuje Pekař Novotnému za gratulaci k šedesátým narozeninám. Dopis dokládá snahu obou historiků nechovat se navzájem konfliktně.

80 BARTOŠ, F. M., *Hrst vzpomínek na Josefa Pekaře,* s. 3.

[81] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 651, Josef Pekař Františku M. Bartošovi, dopis z 11. ledna 1933.

[82] ANM, fond J. Pekař, kart. 17, sl. 422, František M. Bartoš Josefu Pekařovi, dopisy z 3. a 12. ledna 1933.

[83] ANM, fond J. Pekař, kart. 17, sl. 422, František M. Bartoš Josefu Pekařovi, dopis z 18. dubna 1933; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 651, Josef Pekař Františku M. Bartošovi, dopis z 24. dubna 1933.

[84] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 8, sl. 651, Josef Pekař Františku M. Bartošovi, karty z 16. června 1935 a 16. května 1936.

[85] Archiv AV ČR, fond K. Krofta, sign. II b, inv. č. 38, František M. Bartoš Kamilu Kroftovi, dopis ze 17. ledna 1933.

[86] LA PNP, fond R. Urbánek, LA 147/ 62/ 954, Rudolf Urbánek, Návrh první třídě ČAVU z 24. února 1938; srov. též ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 11, sl. 930, Václav Vojtíšek Františku M. Bartošovi, dopis z 15. ledna 1939. K Bartošovu zvolení přispěl i historik prof. G. Friedrich.

[87] MÁDLOVÁ, Vlasta. Česká akademie věd a umění v období první republiky. In: *Čas optimismu a ctižádostivých nadějí: prezentace a reprezentace české vědy a kultury v prvním desetiletí samostatného státu (1918–1929)*. České Budějovice: JM, 2009, s. 99. ISBN 978-80-904446-0-7

[88] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 48, sl. 2163, Zápis z 19. prosince 1927 ze schůze Komise pro vydávání pramenů českého hnutí náboženského XIV. a XV. století ČAVU. Přítomni J. Vlček, V. Novotný, J. Bidlo, J. Volf.

[89] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 56 b, Diplom členství.

[90] PEKAŘ, Josef. *F. M. Bartoš, Husitika a bohemica několika knihoven německých a švýcarských (Praha 1931)*. ČČH, roč. 38, 1932, č. 3, s. 636–637; PEKAŘ, Josef. *F. M. Bartoš, Manifesty města Prahy z doby husitské (Sborník příspěvků k dějinám Prahy, VII.)*. ČČH , roč. 39, 1933, č. 1, s. 186–187, 1933, č. 2, s. 422–423; PEKAŘ, Josef. *F. M. Bartoš, Nové zprávy o Žižkovi a jeho rodině (Jihočeský sborník historický, V.)*. ČČH, roč. 39, 1933, č. 1, s. 187; PEKAŘ, Josef. *F. M. Bartoš, Řeči Mikuláše z Pelhřimova (Archiv Táborský 1)*. ČČH, roč. 42, 1936, č. 1, s. 184–185.

[91] BARTOŠ, František M. *Další svazek Pekařova Žižky*. Právo lidu, roč. 37, 1928, č. 147; BARTOŠ, František M. *Dokončení Pekařova díla o Žižkovi*. Právo lidu, roč. 42, 1933, č. 198.

[92] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 15, sl. 1287, s. 7, BARTOŠ, František M., *Pekařův Žižka*, rukopis z roku 1933.

[93] BARTOŠ, F. M. *Vzpomínky husitského pracovníka*, s. 65.

[94] Tamtéž, s. 64.

[95] Jaroslav Hrdlička–Vladimír Adamus, rozhovor z 20. března 2003; ADAMUS Vladimír, JUDr. (1921–2013), syn historikovy sestry Marie Adamusové, roz. Bartošové (1891–1959), provdané za archiváře a historika Aloise Adamuse (1878–1964) se Pekařova pohřbu v Daliměřicích u Turnova zúčastnil.

[96] BARTOŠ, František M. *Za Josefem Pekařem.* JSH, roč. 10, 1937, č. 1, s. 46. Autor zde zhodnotil zesnulého i jako odběratele JSH.

[97] BARTOŠ, František M. *Za J. Pekařem*, Kalich, roč. 16, 1937, č. 3, s. 71.

[98] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 13, sl. 1167, Jan Laichter Františku M. Bartošovi, svědecký záznam z 2. července 1937; srov. též ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 3, sl. 174, František M. Bartoš Romanu Cikhartovi, dopis z 11. října 1937. Jednalo se o plán vydat díl II., část 4 (1378–1405, doba Václava IV. Do konce panských bouří), část 5 (1405–19, ostatek vlády Václava IV.) a část 6 (1420–37, Husitská revoluce).

[99] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 13, sl. 1167, František Laichter – Františku M. Bartošovi, dopis z 16. června 1949.

[100] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 64, sl. 2667, František Laichter Františku M. Bartošovi, dopis z 27. května 1970; KROFTA, Kamil. *Žižka a husitská revoluce.* Praha: J. Laichter, 1936, s. 184.

[101] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 5, sl. 389, Alois Jirásek Františku M. Bartošovi, dopis z 1. ledna 1924; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 5, sl. 365, Emanuel Chalupný Františku M. Bartošovi, dopis z 20. října 1931. Chalupný vyjádřil radost nad tím, že v Bartošových textech *„proti Pekařovým karikaturám doby husitské vyvstávají nové práce, důstojné velikého onoho ruchu.“;* CHALUPNÝ Emanuel, prof. JUDr. (1879–1958), český sociolog, právník, spisovatel.

[102] POLIŠENSKÝ, Josef. *Šedesát let F. M. Bartoše.* Lidové noviny, roč. 57, 1949, č. 80, s. 5.

[103] Archiv AV ČR, fond B. Mendl, kart. 2, B 238, inv. č. 29, František M. Bartoš Bedřichu Mendlovi, dopis ze 7. dubna 1939.

[104] BARTOŠ, František M. Kniha krve a slzí. In: *Knihy a osudy*, Praha: Pokrok, 1939, s. 67. Například v článku o Komenského Historii perzekucí: „*Jsou v ní místa, pověděl pěkně Jos. Pekař, při nichž se sevře bolem každé české srdce.*"

[105] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 52, sl. 2342, PEKAŘ, Josef. *Proslov při odhalení pamětní desky J. Gollovi v Chlumci, 1927*; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 56, sl. 2441, KOHN, Jindřich. *O časovosti humanistického realismu*, 1912; KOHN Jindřich, JUDr. (1874–1935), sociolog, filosof angažovaný v česko-židovském hnutí.

[106] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 68, sl. 2828, SLAVÍK, Jan. *K Pekařovu: nechci znát sociologii.* Z původního materiálu nevydaného úvodu ke knize *Vznik českého národa*, 3 s.

[107] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 5, sl. 440, Josef Klik Františku M. Bartošovi, dopis z 25. července 1946. Klik uvedl, že Gollovu a Pekařovu korespondenci vydal dosti rychle. Požádal jej o to Josef Hobzek. Ten vydání edice dohodl s nakladatelstvím Vyšehrad.

[108] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 6, sl. 469, Oldřich Králík Františku M. Bartošovi, dopisy z 19. ledna 1959 a 8. srpna 1960. S O. Králíkem si dopisoval o Pekařovu určení Kristiana; KRÁLÍK Oldřich, prof. DrSc. (1907–1975), český bohemista, klasický filolog, absolvent FF MU.

[109] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 50, sl. 2247, František Laichter Františku M. Bartošovi, blahopřání z 6. dubna 1959; LAICHTER František, PhDr. (1902–1985), nakladatel, spisovatel.

[110] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 13, sl. 1126, František M. Bartoš – Nakladatelství ČSAV, dopis z 9. listopadu 1959; ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 13, sl. 1126, František M. Bartoš Josefu Mackovi, dopis z 23. října 1960.

[111] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 65, sl. 2677, Karel Schwarzenberg Františku M. Bartošovi, dopis z 13. dubna 1967; SCHWARZENBERG Karel, PhDr. (1911–1986), knížže, historik, spisovatel.

[112] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 61, C, Jaroslava Weirová Františku M. Bartošovi, blahopřání z 6. dubna 1959.

[113] BARTOŠ, F. M., *Hrst vzpomínek na Josefa Pekaře,* s. 2–3.

[114] BARTOŠ, F. M. *Vzpomínky husitského pracovníka*, s. 15–16.

[115] ANM, fond F. M. Bartoš, kart. 6, sl. 467, Jan B. Kozák Františku M. Bartošovi, vzkaz na vizitce z 21. ledna 1972.

Jaroslav HRDLIČKA: ***František Michálek Bartoš und Josef Pekař. Kontakte und Auseinandersetzungen zweier Historiker***

František Michálek Bartoš (1889–1972) studierte nach erfolgreichem Abitur (1908) zwischen 1908–1911 Geschichte an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität bei Jaroslav Goll, Josef Šusta, Josef Pekař und für seine fachliche Entfaltung bei dem bedeutendsten – bei Václav Novotný. In der Auseinandersetzung gegenüber J. Pekař ging er unter Novotný's Schülern am weitesten. Die erste große Spannung beider Historiker löste Johannes von Nepomuk aus, die darauf folgende der Geburtsort von Jan Hus. Bartoš' überwiegend negative Beziehung zu J. Pekař beeinflussten grundsätzlich zwei erfolglose Habilitationsversuche an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität. Der erste ist mit den Jahren 1919–1920 verbunden, der zweite mit den Jahren 1926–1927. Weitere Habilitationsversuche an der Philosophischen Fakultät der Karlsuniversität verwirklichte Bartoš nicht mehr. Im Jahre 1931 wurde er zum außerordentlichen und 1937 zum ordentlichen Professoren der böhmischen Geschichte an der Hussitischen tschechoslowakischen evangelischen theologischen Fakultät (HČEBF) ernannt. Dies hatte einen mildernden Einfluss auf seine weitere Entwicklung der Beziehungen zu J. Pekař. Gegen Ende von Pekař's Leben kann somit nach und nach eine teilweise Versöhnung beider Historiker verzeichnet werden. Als bedeutendste Kritik von Bartoš gegenüber Pekař's Geschichtsauffassung empfinden wir die Studie *O Masarykovu filosofii našich dějin* (in Übersetzung *Um Masaryk's Philosophie unserer Geschichte*) (1930–1931), die im Dialog ihres Verfassers mit dem Präsidenten T. G. Masaryk geschrieben wurde.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

EDICE A MATERIÁLY

Výsledky archeologického výzkumu v Rovensku pod Troskami v souvislosti s rekonstrukcí kanalizace a vodovodu v letech 2014 a 2015

Jan Prostředník

1. Úvod a lokalizace

V květnu 2014 byl zahájen záchranný archeologický výzkum v souvislosti s rozsáhlou rekonstrukcí kanalizační a vodovodní sítě v Rovensku pod Troskami. Investorem stavby s názvem *Rovensko pod Troskami – výstavba splaškové kanalizace, centrální ČOV a řešení rekonstrukce souběžných vodovodních řadů*[1] bylo Vodohospodářské sdružení Turnov.[2]

Rovensko pod Troskami, městečko s cca 1300 obyvateli, leží 10 km jihovýchodním směrem od Turnova a 12 km jihozápadně od Semil. Nachází se na severovýchodním okraji chráněné krajinné oblasti Český ráj. Severně od města se pozvolna začíná zvedat Ještědsko-kozákovský hřbet, který představuje nejenom významný prvek geomorfologický, ale zároveň předěl kulturně historický. Rovenskem protéká potok Veselka (IV. řád s přítokem Koudelkou), která se ve Ktové vlévá do říčky Libuňky (III. řád). Nadmořská výška se pohybuje mezi 300 až 325 m. Jde tedy o území tzv. staré sídelní oblasti s četnými stopami aktivit již od staršího pravěku.

První písemná zmínka o Rovensku pochází z roku 1371 z konfirmačních knih.[3] K 10. březnu 1371 Jan z Ruprechtic,[4] řečený z Valdštejna, podává ke kostelu v Ruprechticích za faráře Kunce, kněze z Rovenska. O tři roky později (1374) se Rovensko objevuje v písemných pramenech znovu, tentokrát v Soudní knize města Jičína ve spojitosti s „trestní kauzou" jistého Ješka z Rovenska (*Jesco de Rowenczko)*.[5] V roce 1408 je uváděno poprvé jako městečko (*Rowensko oppidum)*.[6]

2. Obecné geologické a geobotanické podmínky na lokalitě

Nacházíme se v severní části druhohorní České křídové tabule, kde ze severozápadu vyznívá její lužický vývoj, charakteristický kvádrovými, tj. křemennými pískovci, nastupují slínité, jemnozrnné pískovce vývoje jizerského, které pak směrem na jihovýchod přecházejí v rozsáhlé oblasti vápnitých pelitů (tj. sedimentů texturně nejjemnějších) vývoje labského. Pro vlastní zájmové území je přitom charakteristické z jihu směřující a zde končící souvrství svrchního turonu (88 Ma) s dominujícími vápnitými a jílovitými jemnozrnnými pískovci, přecházející směrem k zeměpisnému severu do mladších coniac-santonských (85 Ma) vápnitých jílovců a pískovců. A toto vše v blízkém, k jihu orientovaném kontaktu s rozsáhlou kvartérní akumulační oblastí Polabí, typickou svými sprašovými, tj. texturně prachovitými sedimenty.[7]

Jde o oblast potenciálně geologicky vzniklého dvojsubstrátu, typického výrazným texturním rozhraním: ve svrchní části půdních těles materiál zrnitostně lehčí, ve spodní části půdních těles materiál zrnitostně těžší – a to v sousedství s prvohorní podkrkonošskou porogenní pánví s typicky železem bohatými kontinentálními sedimenty svrchního karbonu, permu a trisu, tj. stáří 325–235 Ma.[8]

Klimaticky se ekumena řadí mezi mírně vlhké až mírně suché okrsky s mírnou zimou (roční úhrnné teploty 7–9 stupňů Celsia, roční srážky 600–700 mm). V povodí Jizery byly rekonstruovány dubohabrové háje. Úzký pás podél toků Jizery a Libuňky tvoří luhy a olšiny. Na Turnovsku se rozkládají borové doubravy.[9]

3. Dějiny archeologického bádání v Rovensku pod Troskami

Rovensko pod Troskami se nachází na území staré sídelní oblasti, kde registrujeme stopy antropogenních aktivit již od staršího pravěku. Do tohoto území náleží tedy celá oblast Českého ráje, Turnovsko i střední Pojizeří. Západně až severozápadně od města se nachází zazeměné staroholocénní jezero (Pelešanské jezero), které sloužilo jako rezervoár vody i vodních živočichů pro etnika mezolitu a neolitu. Z intravilánu Rovenska pod Troskami registrujeme blíže nelokalizovanou kamennou sekeru z pozdní doby kamenné.[10] V archeologické sbírce bývalého rovenského muzea se nachází 7 zlomků keramiky, které lze datovat do mladší doby bronzové až starší doby železné.[11]

Pod zahradou radnice v Křížové ulici se měly v prvních desetiletích 20. století nalézt stopy „sídlišť", snad datovaných do období středověku. Bohužel žádné movité nálezy se nedochovaly, jde pouze o zmínku ve starší regionální literatuře.[12]

Další údajné archeologické nálezy měly pocházet z polokruhovitého ostrohu okolo kostela sv. Václava na Týně nad soutokem Václavského potoka a Veselky. Jan Filip[13] zde popisuje podle starších zpráv na severní straně zbytky dvou valů. J. V. Šimák[14] i K. Buchtela[15] shodně uvádějí, že při kopání v severním valu se nalezla vespod původní žlutá hlína (podloží-spraš), nad ní vrstva kamenů a hlína a na vrchu pak černá hlína údajně s „hradištními střepy". Bohužel tyto nálezy dnes již nelze ověřit. V prostoru tzv. hradiště na Týně se uskutečnila v posledních třech desetiletích celá řada výkopů, které byly dozorovány archeologem, ale žádné stopy starších antropogenních aktivit zde nebyly registrovány.

Za zmínku stojí zmínky o historické těžbě železné rudy v polohách *Na Šachtách*, *Holubínek* a *Na Kamenci;*[16] v poloze *Kouty* se nacházela osada,[17] která byla na přelomu 15. a 16. století připojena k městečku Rovensko. Stratifikované historické terény byly registrovány v Čechově ulici mezi čp. 64 a 65 (relikt roubené stavby z 14.–15. stol.)[18] a na Mírovém náměstí (zápraží roubených staveb 17.–19. stol.).[19]

4. Metodika výzkumu

Záchranný archeologický výzkum probíhal formou dohledu v návaznosti na probíhající liniové výkopy pro inženýrské sítě. V případě, že došlo k zjištění historických terénů, došlo k dočasnému přerušení zemních prací a následně byla provedena exkavace nebo alespoň začištění nálezové situace, dále dokumentace a vzorkování nemovitých historických terénů.

Z vrstev a výplní byly odebírány vzorky jejich objemu k proplavení a následný zisk rostlinných makrozbytků. Radiokarbonové datování bylo zadáno z biomateriálu z vrstvy 3 z lokality 11 (ul. Na Týně před čp. 467 a 448).[20]

5. Popis a interpretace nálezové situace

Při výkopových pracích došlo ve třinácti případech k narušení historických terénů. Jednotlivé lokality jsou řazeny chronologicky tak, jak byly průběžně registrovány a dokumentovány a jejich číslování odpovídá popisu na obr. 1.

1) Riegrova ul. před čp. 370

V řezu výkopu byla dne 4. 6. 2014 dokumentována vrstva tmavě šedé až šedohnědé jílovito-písčité hlíny s výraznější příměsí pískovcových kamenů, ojedinělých hrudek vápenné malty a cihel. Jde o destrukční horizont objektu označeného jako zděný dům č. 212 na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842.[21]

lokalizace: parc. č. 2253/2, JTS-K: 677220,1/1001156,85; datace: 18.–19. stol.

2) Čechova ul. před čp. 39

V hloubce 2,5 m od stávajícího povrchu byly dne 10. 6. 2014 registrovány sedimenty významně ovlivněné činností vody (šedozelené až černé jílové sedimenty s výraznější složkou biomateriálu). Jde o doklad činnosti dnešního potoka Koudelky. Na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842[22] je zaznamenán pouze jako nepříliš zřetelná vodoteč.

lokalizace: parc. č. 2230/1, JTS-K: 677321,72/1001597,29; datace: 18.–19. stol.

3) Sokolovo před čp. 344

V jihovýchodním řezu výkopu pro kanalizaci byly dne 17. června 2014 v hloubce 1–1,8 m registrovány stopy dřevěné konstrukce. Šlo o dva paralelně do skály zasazené vertikální sloupy. Z kontextů nebyl získán žádný chronologicky citlivý mate-

riál. Jde o severní okraj osady Sychrov, která je dnes součástí městečka Rovenska pod Troskami. Na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842[23] není v tomto prostoru zaznamenána žádná stavba.

lokalizace: parc. č. 2253/2, JTS-K: 677220,1/1001156,85; datace: 19.–20. stol.

4) Jiráskova ul. před čp. 113

V severním a jižním řezu výkopu pro přeložku STL plynovodu byla 23. července 2014 registrována jednoduchá stratigrafická situace:

Pod tělesem komunikace byla zjištěna vrstva tmavě šedé až černošedé prachové hlíny s výraznou písčitou příměsí, dále úroveň pískovcových kamenů (poškozených štuk) v sekundárním uložení a další uloženina šedé až černošedé prachové hlíny s výraznou písčitou příměsí. Z kontextů se nepodařilo získat žádný datovací materiál. Na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842[24] je v dotčeném místě zakreslena zděná stavba (dům č. 147).

lokalizace: parc. č. 2241, JTS-K: 677080,48/1001276,72; datace: 18.–19. stol.

5) Čechova ul. před čp. 64

V hloubce 1 až 2 m od stávajícího povrchu byla dne 23. července 2014 registrována druhotně uložená vrstva staršího historického terénu. Obsahovala nálezový inventář, který spadá do průběhu 1. poloviny 15. století a bezprostředně souvisí s nálezovou situací, která zde byla zkoumána v roce 1996 v souvislosti se stavbou ÚPS Rovensko pod Troskami – rozvedení přílož DOK. Byl zde protnut objekt o šířce 3 m, zahloubený 0,2–0,3 m do spraše. V bazální části byla objevena zuhelnatělá prkenná podlaha, na ní byly situovány 2 větší mazanicové bloky, dokládající zánik požárem; svrchní uloženiny tvořila vyrovnávací vrstva a drn. Z objektu jsme získali vrcholně středověkou keramiku, kterou můžeme datovat do přelomu 14.–15. stol. Zmíněný požár není v písemných pramenech zaznamenán.

lokalizace: parc. č. 2230/1, JTS-K: 677198,15/1001514,06; 677188,27/1001506,45 – linie;
datace: 15. stol.
popis artefaktů a ekofaktů:
13 zlomků oxidačně pálené režné keramiky, z toho 11 patřilo světlému zboží; v jednom případě byla registrována výzdoba červenou malbou. Soubor náleží tenkostěnnému spíše stolnímu nádobí. Mimo jiné se nalezly zlomky trojnožky a konvice ad. Soubor doplnil zlomek pažní kosti ovce nebo kozy a 4 zlomky mazanice.

6) Žižkova ul. před čp. 571

Před domem čp. 571 byla v jižním řezu výkopu pro kanalizaci zkoumána dne 5. března 2015 složitější nálezová situace, tvořená devíti uloženinami:

1) drcená asfaltová směs tvořící povrch komunikace
2–3) těleso vozovky

4) ulehlý světle okrový jíl (podloží)
5) ulehlý světle šedý jíl (podloží)
6) středně ulehlá tmavě červená jílovito-písčitá hlína, tvořící propálenou stěnu pece
6a) vyskládané, propálené vápencové kameny při vnitřní stěně objektu ve východní části
V1) výplň pece na žíhání vápna – kvalitní vápno, mírně malé fragmenty vápence
V2) výplň střední části pece na žíhání vápna, kontaminované vápno jemnozrnným pískem

Kontexty 6, 6a, V1 a V2 souvisejí s nemovitým zahloubeným objektem, který byl registrován v délce 2,4 m, dochovaná mocnost výplní 0,6 m. Stěny a dno objektu tvořila vypálená mazanice. Podle výplní, které jsou tvořeny lépe či hůře vypáleným vápnem, je zřejmé, že jde o relikt polní vápenické pece. Při východní stěně objektu byly registrovány vápencové kameny vyskládané původně vertikálně podél stěny. Jde o evidentní doklad nedokončeného procesu žíhání vápence. Vzhledem k tomu, že vápno nebylo po výpalu z pece odebráno, může svědčit o možné destrukci pyrotechnického zařízení. Svrchní partie byly zničeny jak v důsledku zvětrávání, tak při následné stavbě tělesa komunikace.

Určení stáří objektu je poměrně problematické. Z výplně ani ze souvztažných kontextů totiž nebyl získán žádný datovací materiál.

Na řezu není zřejmé, o jaký konkrétní typ polní pece na žíhání vápence šlo. Původně byla zahloubena do svahu komunikace (ta je patrná ještě na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842);[25] její aktuální stav je důsledkem výrazných změn, které nastaly za posledních 150 let. Rozeznáváme dva hlavní typy polních vápenických pecí: oválná nebo kruhová pec s průrazem ve stěně nebo kruhová pec s tahovým a zakládacím kanálem, přičemž umělý průraz i tahový kanál sloužily k regulaci tahu ohně. Vnější rozměry těchto pecí se pohybují mezi 2–2,7 m, hloubka pece se pohybuje okolo 1,5 m. Zpravidla má objekt řez nepravidelného válce mírně rozevřeného v ústí; dno bývá ploché, U-profil, stěny hladké.

Bez nálezu chronologicky citlivého artefaktu by bylo problematické objekt datovat, protože jde o průběžný typ pyrotechnického zařízení. Oválné či kruhové vápenické pece se vyskytují již od doby římské až do novověku.[26] Jako selské polní pece byly využívány ještě ve 20. století (jde o typ válcové pece zadlabané do svahu s tahovým kanálem).

Vápenickou pec, která byla zkoumána v roce 2015 v Rovensku pod Troskami, musíme s ohledem na absenci chronologicky citlivého materiálu datovat do širokého časového horizontu od vrcholného středověku po vrcholný novověk.[27] Žíhání vápence v Pojizeří registrujeme vzhledem ke kvalitním výchozům této suroviny zejména mezi Bozkovem a Jesenným. Zde došlo v posledních pěti letech k záchranným archeologickým výzkumům sedmi pyrotechnických zařízení.[28] V bezprostředním okolí Rovenska významné výchozy vápenců neregistrujeme. V Tatobitech byla při záchranném výzkumu u kostela sv. Vavřince v roce 2001 objevena jáma na zrání vápna, které bylo užito při přestavbě kostela v roce 1737.[29]

lokalizace: parc. č. 2234/1, JTS-K: 676735,69/1001528, 57; datace: vrcholný středověk – novověk.

7) Komenského ul. před čp. 163

14. dubna 2015 byl dokumentován výkop napříč Komenského ulicí. Na rohu u domu čp. 163 byly na jihozápadním a severovýchodním řezu zjištěny historické terény. Šlo o stratigrafické situace složené z 9 kontextů (popis vrstev viz níže), z nichž svrchní A–E souvisely s dvěma fázemi stavby komunikace a recentním výkopem pro inženýrské sítě. Uloženiny 1–3 (v případě SV řezu i 4) lze interpretovat jako zánikový horizont stavby, datovaný artefakty do průběhu 16. století (viz níže).

ul. Komenského, výkop na rohu čp. 163, JZ řez – popis:

vrstva 1: středně ulehlá okrově šedá jílovitá hlína, 80 % malých až středních fragmentů cihel, mírně uhlíky, mocnost 20 cm; vrstva 2: středně ulehlá černo-žlutošedá jílovito-písčitá hlína, četně uhlíky, mírně proplástky vápna, mocnost 20–40 cm; vrstva 3: středně ulehlý písčitý jíl, mírně uhlíky, mocnost 40 cm; vrstva 4: podloží jíl.

popis artefaktů a ekofaktů:

Z vrstvy 3 (soubor 2) pochází vzorek vápenné omítky žlutobílé barvy se stopami líčení červenou hlinkou.

Souvrství 2–3 prezentuje soubor 3: jde o 7 zlomků komorových kachlů (rozbor viz níže), dále zlomek keramiky s oxidačním výpalem a 6 hrudek mazanice s příškvary.

lokalizace: parc. č. 2251/1, JTS-K: 677177,39/1001222,63; datace: 16. stol.

ul. Komenského, výkop na rohu čp. 163, SV řez – popis:

vrstva 1a–1b: ulehlý šedě okrový jíl, četně střední fragmenty kamene (opuka), mocnost 15–30 cm; vrstva 2: středně ulehlá černočervená jílovito-písčitá hlína, 80% cihel a mazanice, 15% uhlíky (ke), mocnost 15 cm; vrstva 3: ulehlý světle žlutošedý písčitý jíl, mocnost 10–15 cm; vrstva 4: středně ulehlý tmavě šedý jíl, mírně uhlíky, mocnost 30 cm; vrstva 5: podloží jíl.

Řezy výkopu byly následně vzorkovány a z vrstev 2 a 3 byl získán chronologicky citlivý materiál.

popis artefaktů a ekofaktů:

Z vrstvy 2 získán soubor 4 zlomků keramiky (čelní vyhřívací stěna komorového kachle s krátkou komorou s motivem „tulipánů"; zlomek kameniny a kamenina a 2 střepy světlého zboží, v jednom případ se žlutozelenou transparentní glazurou), z nekeramických nálezů uvádíme ještě šindelový hřeb.

lokalizace: parc. č. 2251/1, JTS-K: 677177,39/1001222,63; datace: 16. stol.

Rozbor pozdně středověkých kachlů ze zánikového horizontu před čp. 163 v Komenského ulici (lokalita 7)

Na lokalitě 7 byly 14. dubna 2015 dokumentovány ve výkopu u domu čp. 163 historické terény, zjištěné na jihozápadním a severovýchodním řezu. Šlo o stratigrafickou situaci tvořící 9 vrstev, z nichž uloženiny 1–3 (v případě SV řezu i 4) lze interpretovat jako zánikový horizont stavby datovaný artefakty do průběhu 16. století. Z těchto historických terénů pochází soubor zlomků čelních vyhřívacích stěn komorových kachlů.

Jde o artefakty, které můžeme poměrně dobře typologicky i chronologicky zařadit.

Z vrstvy 2 severovýchodního řezu (soubor 1) pochází zlomek kachle s tzv. krátkou komorou (5,8 cm)[30] a vegetabilním motivem, který nejspíše odpovídá reliéfu dvou proti sobě horizontálně postavených květů tulipánu.[31] Z kontaminované vrstvy 2–3 na jihozápadním řezu (soubor 3) se podařilo získat sedm zlomků komorových kachlů. Zlomek levé části ČVS s reliéfem koňské hlavy „vlevo", která zasahuje do římsy s perlovcem; kachel má krátkou komoru (5,8 cm). Vyobrazení koně je poměrně častý motiv, se kterým se můžeme na vrcholně i pozdně středověkých kachlech setkat. Může jít kupříkladu o biblické výjevy (*Klanění Tří králů*[32]) nebo o legendistické scény *Sv. Jiří zabíjí draka*[33] případně výjev *Sv. Martin se dělí se žebrákem o plášť*[34]. Může ale také jít o ztvárnění některé z turnajových či bojových scén nebo o podobně profánní zobrazení *lučištníka* a *sokolníka* na koni.[35]

Poslední určitelný zlomek čelní vyhřívací stěny komorového kachle pochází z rohové přední části a je zdoben plastickým motivem rozviliny, na niž navazuje jizva po kruhovém medailonu, který mohl být buď tzv. slepý (bez výzdoby) nebo mohl nést nějaké figurální ztvárnění. Tento typ rozviliny se vyskytl pouze na komorových majolikových kachlech z Hrubé Skály (2. čtvrtina 16. stol.).[36] V *Encyklopedii kachlů* jsou kachle zařazeny do kategorie Neznámí válečníci a Neznámé ženy.[37] Podobný příklad s použitím výzdobného motivu z hruboskalských kamen jsme zaznamenali na soudobých komorových kachlech, které byly v roce 2014 objeveny při archeologickém výzkumu „domu huťmistra" ve Sklenařicích na parc. č. 43/2.[38]

8) Komenského ul. před čp. 166

Dokumentace řezů výkopu pokračovala i 29. 4. 2015 před domem čp. 166, kde byla v hloubce 1,2–1,35 m dokumentována identická stratigrafická situace s výraznou vrstvou 2: středně ulehlá černočervená jílovito-písčitá hlína, 80 % cihel a mazanice, 15 % uhlíky (ke), mocnost 15 cm.

lokalizace: parc. č. 2251/1, JTS-K: 677191,91/1001182,08; datace: 16.–17. stol.

9) Komenského ul. před st. p. 140

27. května 2015 byla v západním řezu před st.p. 140 dokumentována stratigrafická situace historických terénů: Ve dně výkopu byla zachycena 5 cm mocná vrstva spálené dřevěné konstrukce (relikt „prkenné podlahy"?), pod ní kontaminovaná

vrstva šedého středně ulehlého jílu s nálezy keramiky (soubor 6). Uloženiny přiléhaly k jihozápadnímu nároží stavby. To bylo vystavěno z oboustranně lícovaného zdiva (mocnost 0,6–0,7 m), pojeného jílem. Vzhledem k umístění podlahy v hloubce 2 m od stávajícího povrchu je možné, že šlo o úroveň suterénu, který vznikl z původní úrovně zahloubeného objektu (polozemnice). Destrukční horizont stavby (mazanice, relikty zuhelnatělých konstrukcí) byl registrován v nadloží původní stavby v délce 10 m (soubor 5). Na protilehlém východním řezu byla v hloubce 1,2 m od stávajícího povrchu nalezena destrukce opukové podezdívky stavby a mazanicové čočky s nálezy (soubor 4).

Historické terény bezprostředně souvisejí s roubenou stavbou, která se nacházela na stavební parcele č. 140. Na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842[39] je stavba označena č. 140. Ovšem nemůže jít o zánikový horizont této roubenky, protože nálezový inventář pochází z poměrně úzkého časového intervalu pol. 16.–pol. 17. století. Nálezy recentního stáří nebyly registrovány.

lokalizace: parc. č. 2251/1, JTS-K: 677159,01/1001274,43); datace: 16.–17. stol.
popis artefaktů a ekofaktů:

Ze začištění východního řezu byl získán soubor 4: 2 zlomky komorového kachle s černohnědou krycí glazurou; zlomek nádoby se zelenou glazurou; 4 hrudky mazanice (datace 17. stol.).

Ze začištění západního řezu pochází soubor 5: 2 zlomky keramiky (okraj a dno, světlé zboží, žlutá a žlutozelená glazura); dále koláč železářské strusky; 3 hrudky mazanice (datace 16.–17. stol.).

Ze dna výkopu, úroveň pod prkennou podlahou stavby (soubor 6), pochází 5 zlomků keramiky. Jde o světlé zboží, ve dvou případech se žlutozelenou a ve třech se žlutou glazurou (datace – 16. stol.).

10) Revoluční ul. před čp. 270

27. května byla před domem čp. 270 dokumentována nálezová situace historických terénů: 0,5 m nade dnem výkopu byla v terminální části zvodněného šedozeleného plastického jílu zjištěna vrstva horizontálně kladených kůlů, které byly zřejmě ukotveny vertikálními kolíky – viz identická nálezová situace zkoumaná v roce 2003 v historickém jádru Českého Dubu – viz níže.[40] Mezi touto vrstvou povalů a tělesem komunikace se nacházela vyrovnávací vrstva s četnými stopami mazanicové destrukce a zuhelnatělých konstrukcí. Ze vzorkování této uloženiny byl získán fragment komorového kachle (soubor 8, datace 15.–16. stol.) a z téměř stejné polohy byla při sběru při skrývce v prostoru komunikace objevena keramika 14./15. stol. (soubor 9).

Interpretace této povalové konstrukce je sama o sobě poněkud problematická – je nutno celou nálezovou situaci řešit v kontextu. Jsou zde důležité dva aspekty: zvodněný šedozelený jíl a jeho možnou souvislost s činností v bezprostřední blízkosti protékající Veselky. A dále jde o lokalizaci do trasy historické komunikace, která procházela od osady Týn do středu městečka Rovensko. Povalovou konstrukci proto můžeme interpretovat jako haťování komunikace v přímém sousedství vod-

ního toku (šlo zřejmě o relikt nájezdové rampy z kmenů). Jak bylo výše uvedeno, obdobnou konstrukci jsme zkoumali v Českém Dubu v ulici řídícího učitele Václava Havla. I zde se nacházela vodoteč, která přestože byla svedena do kanálu vodního náhonu, zavodňovala komunikaci. Také datování této zajímavé nálezové situace je relativně přesné – pro dataci bylo možné použít křížovou kontrolu dvou metod – datace archeologické a dendrochronologické. Archeologická datace artefakty a stratigrafickými vztahy vyzněla pro období NO1.

lokalizace: parc. č. 2253/3, JTS-K: 677134,61/1001024,49) datace: 14./15.–16. stol.
popis artefaktů a ekofaktů:

Ze začištění západního řezu pochází (soubor 8) jeden zlomek komory s náběhem na čelní vyhřívací stěnu (datace 15.–16. stol.).

Při sběru z plochy skryté komunikace získán soubor 9: jde o 4 zlomky režné keramiky (dvakrát oxidační a dvakrát spíše redukční výpal, nejde-li o druhotné stopy ohně, datace 14./15. stol.).

11) Na Týně před čp. 467 a 448

V termínu do 13. 7. do 23. 7. byl dokumentován výkop pro kanalizaci v ulici Na Týně. V úseku mezi domy čp. 467 a 448 se nacházela tuhá šedá písčito-jílovitá vrstva (kontext 3) s ojedinělými uhlíky a rozplavenými čočkami mazanice. Nacházela se v hloubce 1,2 m pod stávajícím povrchem a její mocnost se pohybovala mezi 0,4 až 0,55 m. Nasedala na žlutohnědou plastickou spraš, která tvořila podloží. Z vrstvy 3 se přes značný odběr hmoty nepodařilo získat chronologicky citlivé artefakty. Byl proto odebrán vzorek, který byl následně proplaven flotační metodou na lince typu Ankara. Ze získaného biomateriálu bylo zadáno radiokarbonové datum, které přineslo datování do širokého časového intervalu 10.–12. stol. (989–1135 AD).

lokalizace: parc. č. 2394/1, JTS-K: 677157,24/1000819,17 a 677124,24/1000827,71 – linie; datace: raný středověk – 10.–12. stol.

12) před čp. 201

Při výkopech trasy kanalizace byla dne 3. 8. 2015 před čp. 201 v řezu registrována vyrovnávací vrstva (jednovrstevný zásyp), která obsahovala artefakty datovatelné do širokého časového intervalu NO1 – REC, 16.–20. stol.).

lokalizace: parc. č. 2352/1, JTS-K: 677289/1001128,44; datace: 16.–20. stol.

13) Komenského ul. před čp. 6

10. srpna 2015 byl před domem čp. 6 objeven v úrovni báze tělesa komunikace fragment keramické nádoby datovaný do 16. století. Šlo o druhotné uložení tohoto artefaktu. V řezu byl patrný destrukční horizont (stavební suť).

lokalizace: parc. č. 2251/1, JTS-K: 677186,96/1001210,27; datace: 16. stol.
popis artefaktů a ekofaktů:

Ze začištění západního řezu (soubor 10) pochází zlomek trojnožky se stopami žluté glazury – 1 (datace 16. stol.).

6. Závěr

Záchranný archeologický výzkum přinesl řadu zajímavých indicií, které doplňují naše znalosti starších dějin Rovenska pod Troskami. Za nejstarší doklad antropogenní aktivity v dotčeném území pokládáme kulturní vrstvu, která byla objevena mezi domy čp. 467 a 448 v ulici Na Týně (lokalita 11). Z biomateriálu získaného z hmoty vrstvy bylo zadáno radiokarbonové datum, které přineslo datování do širokého časového intervalu 10.–12. stol. (989–1135 AD). Jde o pozoruhodný doklad antropogenní aktivity v období raného středověku, který by mohl naznačovat jistou souvislost s hypotézou J. V. Šimáka existence soudobého hradiště v poloze Na Týně.[41] Ovšem jak bylo výše uvedeno, domnělé valy nebyly identifikovány, a ani hradištní keramiku uváděnou J. V. Šimákem není dnes možné revidovat. Přesto můžeme díky radiokarbonovému datu uvažovat o zatím nespecifikovaných dokladech lidské činnosti mezi 10.–12. stoletím v poloze Na Týně.

Vzorkování řezů na lokalitě 10 (Revoluční ul. před čp. 270) přineslo soubor keramiky, který odpovídá období vrcholného středověku (14./15. stol.). Objev haťované komunikace, resp. nájezdové povalové rampy, souvisí se zvodněnými sedimenty potoka Veselky, ale zároveň nám dokládá zřejmý význam komunikace, která procházela od osady Týn k rovenskému městečku. Na lokalitách 1, 4, 5, 7, 8, 9 a 10 byly registrovány stopy požárů či dokonce celé požárové horizonty. Zatímco požáry na lokalitách 4 (Jiráskova ul. před čp. 113) a 10 (Revoluční ul. před čp. 270) bychom mohli spojit s jediným požárem, který má oporu v písemných pramenech (27. srpna 1843), u ostatních zánikových horizontů musíme počítat se starší datací. Shořelý dům v Čechově ulici (lokalita 5) by mohl souviset s požárem v průběhu poloviny nebo druhé poloviny 15. století. V Komenského ulici (lokality 1, 7, 8 a 9) registrujeme dokonce průběžný zánikový horizont, kde jsme zachytili nejenom destrukce v sekundárním uložení, ale dokonce relikt domu ve výkopu před čp. 163 (lokalita 7). Odsud pochází soubor keramických kachlů s figurálně i ornamentálně zdobenou čelní vyhřívací stěnou. Datování tohoto zánikového horizontu odpovídá průběhu 16. století (jde o datování pomocí artefaktů získaných vzorkováním z jednotlivých kontextů). V případě lokality 9 (Komenského ul. před st. p. 140) by mohlo jít o mladší zánik až v průběhu 17. století.

S lokalitou 9 se pojí ještě jeden zajímavý nález. Jde o koláč železářské strusky v západním řezu v úrovni destrukčního horizontu domu. Tato struska svědčí o technologických procesech v souvislosti s metalurgií železa, kde jako surovina byly použity železivce – viz níže.[42] O možné těžbě železné rudy (=železivců) kolem poloviny 16. století svědčí pomístní název *V železí*,[43] který je uveden v souvislosti s prodejem pole v této poloze v roce 1558.[44] František Šalda uvádí ve své Vlastivědě stopy historické těžby železné rudy i v polohách *Na Šachtách, Holubínek* a *Na Kamenci*.[45] Jaroslav Podobský také zmiňuje příjmení místních obyvatel podle hruboskalského urbáře z r. 1602, která mohou být bezprostředně odvozena od povolání

při zpracování železa – Bubák, Bušek, Kovář, Šíp.[46] K poslednímu vzepětí železářské výroby došlo ještě v závěru 17. století, kdy byl mlýn v Koutech přestavěn na hamr, a s tím také souvisí stavba příhonu[47] v letech 1686–1690. Tehdy zde bydleli dělníci pracující u hamru.[48] I další zmínky k železářské výrobě na panství Hrubá Skála se váží k roku 1686. Z dochovaných hospodářských instrukcí hraběte Arnošta Josefa Valdštejna se dvacátá šestá týká povinnosti panství Mnichovo Hradiště odebírat železo z (hrubo)skalského panství a jeho prodej podporovat.[49] Z roku 1697 pochází dokonce zmínka o vysoké peci.[50] Šlo však zřejmě o pouhou epizodu, protože k roku 1710 registrujeme zápis v rovenské městské knize: „*Václav Pařík vystavěl si domek na půdě obecní blíž vysoké pece někdy bývalé*."[51]

Otázkou však zůstává, jaká železná ruda zde byla zpracovávána a odkud byla dovážena. Zda šlo o těžbu bahenní železné rudy nebo bylo využito limonitového zrudnění, navázaného na úzké žíly terciérních vulkanitů, které se vyskytují v širším okolí.[52] O přítomnosti limonitu, magnetovce? a krevele v blízkém okolí Rovenska se hovoří v souvislosti s pokusnými sondami pana Šicha, uváděného jako majitele kutacích práv na ložisko.[53] Údajně měl v hloubce 3 m nalézt šedesátiprocentní limonit a krevel. Magnetovec se měl nalézt při opravě mlýna *U pece* v roce 1922 (č. p. 156, ulice U Mlýna).[54] Zároveň mělo dojít k objevu výlitku pece o hmotnosti 16 kg.[55] Bohužel deskripce nálezu magnetovce nepůsobí příliš věrohodně.[56] Naopak za poměrně levnou a dostupnou surovinu můžeme pokládat železivce z pískovcových skalních měst, s jejichž možným hospodářským využitím se v minulosti vůbec nepočítalo. Ty se zpravidla nacházejí v podobě subvertikálních nebo subhorizontálních vrstev železitých sloučenin o mocnosti i více než 10 cm, vysrážených geotermální reakcí na kontaktu mezi bazaltovou žílou a křídovými sedimenty v přímé návaznosti na vulkanické procesy.[57] Podle rentgenové analýzy převládá ve vzorku goethit (FeOOH), což je hlavní složka limonitu a zřejmě nejsnáze zpracovatelná železná ruda. Její výchozy byly zaznamenány na Branžeži, ve skalách u rybníku Věžák, v poloze *Hrádek* u Štěpánovic u Rovenska pod Troskami, v Boreckých skalách, ale také kupříkladu na Roudném u Pohoře, na Kozlově nebo na Konicích.[58] Pod skalním převisem u rybníku Věžák jsme nalezli stopy primárního čištění železivců od pískovcové kůry, která by kvalitní rudu při tavbě znehodnotila. O tomto procesu svědčí právě četné doklady odštěpků této kůry. Převis leží při úvozové cestě směrem na Hrubou Skálu. Mohl zde být zřízen sklad nahrubo očištěné suroviny, kterou bylo možné následně transportovat k dalšímu zpracování. Chronologicky citlivé zlomky keramiky nám dovolují datovat tento proces do intervalu od závěru 15. století do 1. poloviny 16. století. Objev místa prvotní úpravy odsekané železné rudy z pozdního středověku až raného novověku skvěle koresponduje se zjištěním přípravných fází „železné metalurgie" na dalších dvou lokalitách z identického časového úseku – ve Všeni u Turnova a v Sedmihorkách (k. ú. Karlovice u Turnova). Ve Všeni byla objevena nejspíše čistírna, resp. úpravna rudy s vodním dílem a v Sedmihorkách relikt snad rudního mlýna nebo hamru.[59] Nález zahloubeného objektu vyplněného železářskou struskou, uhlíky z dubu a buku i roztroušené odseky železivců v Sedmihorkách svědčí o existenci pyrotechnického zařízení v bezprostřední blízkosti. Využití železivců jako primární suroviny pro tavbu železa potvrdily i ko-

láče kovářské strusky,[60] které se nalezly při archeologickém výzkumu kovárny pod věží Babou na Troskách v roce 1998.[61] Bezesporu zajímavá je skutečnost, že se k těmto technologickým procesům od těžby po finální zpracování suroviny nedochovaly žádné písemné prameny a archeologický výzkum ve spolupráci s environmentálním průzkumem tak přináší k těmto činnostem primární informace.

Samotné Rovensko pod Troskami mohlo při tavbě železa z železivců zastávat funkci metalurgického centra, o čemž mimo jiné svědčí i existence provozně nákladné vysoké pece nejspíše v poloze U mlýna. Výchozy železivců v podobě subvertikálních desek na skalách se nacházejí ve vzdálenosti 2,5–3,5 km západně a subhorizontální vrstvy železivců lze nalézt přibližně ve stejné vzdálenosti východně spolu s výchozy vápenců (viz níže) v polohách *Na Šachtách* nebo *V Železí*. Navíc těžba, která zde mohla probíhat, nemusela být nutně hlubinná, ale s ohledem na tektonický zlom přípovrchová. Právě přítomnost obou surovin i dostatečného vodního zdroje předurčily Rovensko k funkci těžebního a zejména zpracovatelského centra.

Za zmínku stojí i zjištění z císařského otisku stabilního katastru č. 6568-4 z roku 1842: V části Příhon, v dnešní Matouškově ulici a dále v ulici U Mlýna, je zakreslen vodní tok označený jako *Mühlbach* (Mlýnský potok = náhon), jehož trasa je dnes již zasypána. Dále na parcele č. 2375 je zakreslena retenční nádrž,[62] která mohla sloužit k zadržování vody pro zajištění plynulého chodu vodních zařízení. S označením *Mühlbach* se na této mapě setkáme ještě jižně pod osadou Kouty (zde *Kauta*), kde je zakreslen další náhon, tentokrát pro mlýn pod osadou Sychrov (*Podkoutecký mlýn*). U tohoto mlýna se nalezly při terénní prospekci na podzim roku 2015 značné koncentrace železářské strusky. Při regulaci Veselky byl její tok sveden do tohoto náhonu a původní koryto zaniklo.

Lokalita 6 (Žižkova ul. před čp. 571) přinesla nález pyrotechnického zařízení. Šlo o vápenickou pec s kompletní vsádkou vypáleného vápna, která se zbortila v průběhu procesu žíhání vápence, o čemž svědčí nedokonale vypálené vápno resp. kusy surového vápence při východní stěně. Z typologického hlediska jde o polní kruhovou nebo oválnou pec zadlabanou do svahu. Datování je však problematické, protože nebyl získán žádný chronologicky citlivý materiál. Nejbližší výchozy vápenců se vyskytují přímo v katastrálním území Rovenska pod Troskami ve vzdálenosti asi 300 m západně od místa nálezu vápenické pece. Jde o spodnopermské vápence na kontaktu s pískovci cenomanského stáří (viz obr. 15). Jejich pruh byl zatím zdokumentován v linii jihovýchodně od Holenic po Rovensko pod Troskami.[63] V polohách „Rovina" a „V boroví" jsou patrné relikty jejich kombinované povrchové a hlubinné těžby.[64]

O zřejmém významu vápenictví v Rovensku a okolí svědčí dvě písemné zmínky: zápis v městské knize z roku 1567, kde se zavazuje Jan Jaček *„dodat 20 korců vápna, bude-li se stavěti* (kostel sv. Václava na Týně) *od kamene"*.[65] Další zmínka se váže k rokům 1630 a 1632. Mezi osobami, které dovážely vápno do Jičína pro Valdštejnovy stavební projekty (jičínský zámek, novostavba městské čtvrti, konírny, loggie v Libosadu, kartuziánský klášter ve Valdicích, obora ve Smrkovicích), se objevují nejenom rovenští měšťané (Šimon Malát a Mikuláš Vokřínek), ale také Matěj Vo-

křínek z Holenic a Jiří Vokračka z Tatobit. K 1. lednu 1630 mělo 19 vápeníků dodat 364 pecí, které byly vyměřeny na 29 567,5 džberu vápna (cca 1570 – 2218 m³; 1 džber se objemově pohybuje mezi 53–75 l).[66] Největší objem vápna (119 pecí = 83–84 džberů = 4,4–6,2 m³) měl dodat právě rovenský občan Šimon Malát.[67] Velké objemy dodávali také Tatobitští, kde díky archeologickým nálezům registrujeme stopy starší vápenické produkce. Nalezly se jak na parcele č. 580, tak i na zahradě k domu čp. 29.[68]

Vápenictví ale nemuselo být nutně navázáno jenom na stavebnictví. Surový nebo žíhaný vápenec mohl být využit v technologickém procesu výroby železa do vysoké pece. Stopy po vápenictví jsou zachyceny i na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-5 z roku 1842. Půl druhého kilometru východně od středu města se nalézá poloha *U wapenic*. Ta se nachází v prostoru mezi osadami Záhoří a Křečovice 2. díl a na západní straně přímo sousedí s polohou *U šachty*. Název *U vápenic* je dodnes zachován na mapě pozemkového katastru i v katastrální mapě (JTS-K: 675014.45/ 1001174.95 střed polohy).[69]

Z přehledu výsledků archeologického výzkumu v souvislosti s rekonstrukcí kanalizační a vodovodní sítě v Rovensku pod Troskami je zřejmé, že přinesl řadu nových zjištění a doplnil tak naše znalosti o vývoji osídlení a dalších aktivit v této lokalitě. Ovšem celou řadu otázek zároveň výzkum otevřel. Jde zejména o montánní aktivity a s nimi úzce provázané pyrotechnologické procesy, ať už v souvislosti s železářskou metalurgií, nebo žíháním vápence.

Poznámky

1 Akce je evidována v IDAV pod č. 42579 (http://arup.smartgis.cz/form/0/?pos=872); v databázi Archiv 3.1 pod ID 41/2014.

2 Vodohospodářské sdružení Turnov, dobrovolný svazek obcí, registrovaný u Krajského úřadu LK, se sídlem: Antonína Dvořáka 287, Turnov.

3 *Liber secundus confirmationum ad beneficia ecclesiastica Pragensem per archidioecesim nunc prima vice typis editus (1369–1373)*. Ed. TINGL, František Antonín. Pragae, 1868, s. 49.

4 Roprachtice (okr. Semily, Liberecký kraj).

5 *Liber iudicii civitatis Jičínensis: ab anno 1362 usque ad annum 1407*. Ed. MENČÍK, Ferdinand. Jičín, 1898, s. 108.

6 *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae anno MDXLI igne consuptarum. Pozůstatky desk zemských království českého r. 1541 pohořelých*. Sv. II. Ed. EMLER, Josef. Praha, 1872, s. 45. PROFOUS, Antonín. *Místní jména v Čechách*. Díl IV. Praha: Nakl. ČSAV, 1957, s. 595.

7 REJŠEK, Klement. *Geneze objektů zájmového území „Turnov – Vesecko"*. Expertní zpráva č. j. 192/2013–413. Lesnická a dřevařská fakulta Mendelovy univerzity v Brně 2013.

8 Viz pozn. 7.

9 MIKYŠKA, Rudolf a kol. *Geobotanická mapa ČSSR*. Praha: Academia, 1972.

10 Muzeum Českého ráje v Turnově, inventární číslo A 615.

11 Exponáty z bývalého rovenského muzea byly předány do Muzea Českého ráje v Turnově a jsou evidovány pod inventárními čísly A 2806-2812.

12 FILIP, Jan. *Dějinné počátky Českého ráje*. Praha: Archeologický ústav AV, 1947, s. 247.

13 FILIP, J., *Dějinné počátky Českého ráje*, s. 246.

14 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Turnovském*. Sv. 32. Praha: Archaeologická komise při České akademii císaře Františka Josefa pro vědy, slovesnost a umění, 1909, s. 133–134.

[15] BUCHTELA, Karel. *Nové prehistorické nálezy na Turnovsku.* Časopis Společnosti přátel starožitností českých, 1908, roč. 15, s. 109.

[16] ŠALDA, František a kol. *Český ráj*. Praha: Sportovní a turistické nakl., 1960, s. 152.

[17] ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Panství Hruboskalské v r. 1514*. Od Ještěda k Troskám, 1924–1925, roč. III, s. 21–25, 40–47, 70–78, 101–109.

[18] Muzeum Českého ráje v Turnově, přírůstkové číslo 245/98.

[19] PROSTŘEDNÍK, Jan. *Archeologické aktivity Okresního muzea Českého ráje v Turnově v roce 1998,* Zpravodaj Muzea východních Čech v Hradci Králové, 1999, roč. 25, s. 43. ISSN 1211-8753.

[20] Foundation of the Adam Mickiewicz University, Rubież 46, 61-612 Poznań, POLAND, EU VAT PL 7810002075, Poznań Radiocarbon Laboratory, Tel.+48-61-8279782; email: c.fourteen@radiocarbon.pl, http://www.radiocarbon.pl/.

[21] Státní okresní archiv (dále SOkA) Semily, Sbírka map a plánů, nesign.

[22] Srv. pozn. 21.

[23] Viz pozn. 21.

[24] Viz pozn. 21–22.

[25] Viz pozn. 21–23.

[26] MERTA, Jan. Výzkumy vápenických pecí. In: *Archeologia Technica 1*. Sborník ze semináře „Zkoumání výrobních objektů a technologií archeologickými metodami. Brno: Technické muzeum, 1980, s. 30–55. MERTA, Jan. Vápenické pece v Košově žlebu, kat. úz. Olomučany, okr. Blansko. In: *Archeologia Technica* 3. Brno: Technické muzeum, 1984, s. 99–101. FRÖHLICH, Jiří. Vápenictví na Strakonicku a Písecku. *Tamtéž*, s. 78–88. UNGER, Josef – MICHNA, Pavel. Pec na pálení vápna ze zaniklé osady Teplany u Vranovic (okr. Břeclav). *Archeologia Technica 1.* Brno: Technické muzeum, 1980, s. 18–29. VERMOUZEK, Rostislav. Z dějin vápenictví. *Tamtéž,* s. 58–64.

[27] Vzhledem k možné souvislosti s místně příslušnými procesy železné metalurgie můžeme tento interval zúžit na období konce 15. až konce 17. stol.

[28] PROSTŘEDNÍK, Jan .. et al. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. Bozkov (Liberecký kraj, okr. Semily), poloha „Na Končinách"; parc. č. 1037/2." ID 116/2010; 04/2010.* Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2011. PROSTŘEDNÍK, Jan .. et al. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. Bozkov (Liberecký kraj, okr. Semily) – „Rekonstrukce silnice III/2887 – Bozkov" (1. a 3. etapa); ID 198/2013; 07 – 09/2013.* Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2013. PROSTŘEDNÍK, Jan .. et al. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. Bozkov (Liberecký kraj, okr. Semily), poloha „K Vošmendě"; parc. č. 1127/1." ID 67/2014, 03–04/2014.* Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2014.

[29] PROSTŘEDNÍK, Jan. *Zpráva ze záchranného výzkumu – Tatobity (okr. Semily) – Hřbitov u kostela sv. Vavřince, duben 2001; ID 05/01*. Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2001.

[30] Tzv. „krátká komora" je vedle ikonografického rozboru reliéfu poměrně dobrým chronologicky citlivým prvkem, protože se objevuje v závěru pozdní gotiky a spolu se zvětšujícími se formáty kachlů se prolíná jak obdobím renesance, tak i baroka.

[31] PAVLÍK, Čeněk a Michal Vitanovský. *Encyklopedie kachlů v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.* Praha: Libri, 2004, s. 183, č. kat. 1318. ISBN 80-7277-238-4.

[32] Tamtéž, s. 37–38, č. kat. 109–126.

[33] Tamtéž, s. 50, č. kat. 246–287.

[34] Tamtéž, s. 52, č. kat. 297–303.

[35] Tamtéž, s. 91–100.

[36] HAZLBAUER, Zdeněk. Pestře glazovaná renesanční kamna z Hrubé Skály. In: *Život v archeologii středověku. Sborník příspěvků věnovaných Miroslavu Richtrovi a Zdeňku Smetánkovi.* Praha: Peres – Archeologický ústav AV ČR, 1997, s. 223. ISBN 80-902465-0-8.

[37] PAVLÍK, Č. a M. Vitanovský, *Encyklopedie kachlů,* s. 69, č. kat. 423–425.

[38] PROSTŘEDNÍK, Jan .. et al. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. „Sklenařice, parc. č. 43/2 – odvodnění okolí domu č. p. 26 a terénní úpravy", 06/2014, ID 134/14.* Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2014**.** PROSTŘEDNÍK, Jan – KURFIŘT, Roman – HARTMAN, Petr. Výzkum raně novověké nálezové situace ve Sklenařicích v Krkonoších (okr. Semily). In: *Archeologické vý-*

zkumy v Čechách 2014. Sborník referátů z informačního kolokvia. Zprávy České archeologické společnosti, 2015, supplément 97, s. 55–56, obr. 9–10.

39 SOkA Semily, Sb. map a plánů.

40 PROSTŘEDNÍK, Jan. *Příspěvek k poznání haltýřů v historickém jádru Českého Dubu*. Z Českého ráje a Podkrkonoší, 2005, roč. 18, s. 213–236. ISSN 1211-975X. PROSTŘEDNÍK, Jan a Petr Hartman. *Záchranný výzkum pozdně středověkých haltýřů v historickém jádru Českého Dubu*. Archeologie ve středních Čechách, 2005, č. 9, s. 653–708. ISSN 1214-3553.

41 ŠIMÁK, J. V., *Soupis památek historických a uměleckých v politickém okresu Turnovském,* s. 133–134.

42 O tom vedle jiného svědčí i výskyt četných syntetických olivínů, které vznikly jako vedlejší produkt při tavbě železivců – za informaci děkuji RNDr. Vladislavu Rapprichovi z České geologické služby Praha.

43 Pomístní název *podželezy* je zaznamenán na císařském otisku stabilního katastru 6568-5 z roku 1842 ve vzdálenosti asi 500 m východně od centra Rovenska pod Troskami; stejně jako název *u Šachty*.

44 PODOBSKÝ, Jaroslav. *Stručné dějiny města Rovenska pod Troskami*. Rovensko pod Troskami: MNV, 1946, s. 7; týž. *Dějiny Rovenska pod Troskami a jeho okolí I*. Rovensko pod Troskami: MNV, 1971, s. 47, pozn. 52 – citace z první městské knihy – SOkA Semily, Archiv města Rovensko pod Troskami, inv. č. 1, listina 1558, listopad 13.

45 ŠALDA, František a kol. *Český ráj*, s. 152. Praha 1960 – tyto názvy jsou dosud uváděny v zeměpisné mapě na http://mapy.cz/zemepisna?x=15.2761298&y=50.5365635&z=16&source=muni&id=2741.

46 PODOBSKÝ, J., *Dějiny Rovenska pod Troskami a jeho okolí,* s. 41.

47 Dodnes dochovaného názvu městské části v Rovensku pod Troskami.

48 PODOBSKÝ, J., *Stručné dějiny města Rovenska pod Troskami*, s. 7; týž. *Dějiny Rovenska pod Troskami a jeho okolí I*, s. 68.

49 *Archiv Český čili Staré písemné památky české i moravské.* Díl XXIII. Řády selské a instrukce hospodářské 1627–1689, s. 518. Ed. KALOUSEK, Josef. Praha 1926.

50 Viz pozn. 48 – jde zřejmě o pozoruhodnou skutečnost, která stála za zaznamenání. Vysoká pec s nepřetržitým provozem patrně nahradila starší typ pece tzv. dýmačku.

51 PODOBSKÝ, J., *Dějiny Rovenska pod Troskami a jeho okolí I,* s. 68 – citace z IV. městské knihy fol. 194b a V. městské knihy fol. 141.

52 MIKULÁŠ, Radek. *Pozůstatky po hlubinném dobývání vápence u Rovenska pod Troskami*. Od Ještěda k Troskám, 1996, roč. 3, s. 32. ISSN 1214-1798.

53 *Bohatství železné rudy v okolí Rovenska.* Hlasy Pojizerské, 1925, roč. XL, č. 23, s. 6–7.

54 ŠPŮROVÁ, Helena. *Mlýn a pila v Rovensku pod Troskami, mlýn U pece.* On line http://vodnimlyny.cz/mlyny/mlyn/1302-mlyn-a-pila-v-rovensku-pod-troskami-mlyn-u-pece [2016-07-24].

55 Viz pozn. 50. Zjištění výlitku pece dobře koresponduje se zjištěním, které v dané lokalitě, tj. v okolí domu čp. 156, učinili Roman Kurfiřt a Ladislav Šourek na podzim roku 2015. Při terénní prospekci objevili na lokalitě relikt hald lomových železivců a fragmenty strusky. Ostatně četné hroudy a hrudky strusek, evidentně dokladů železářské metalurgie, nalézali oba badatelé podél toku Veselky od Rovenska po Ktovou až k jejímu soutoku s Libuňkou.

56 Za informaci děkuji RNDr. Vladislavu Rapprichovi z České geologické služby Praha.

57 ADAMOVIČ, Jiří – CÍLEK, Václav (eds.). *Železivce české křídové pánve: katalog vybraných významných geologických lokalit pískovcových oblastí*. Praha: Česká speleologická společnost, 2002, sv. 38, s. 150.

58 Katalog výskytu železivců ve skalních oblastech Českého ráje – viz souborná práce ADAMOVIČ, J. – CÍLEK, V. (eds.), *Železivce české křídové pánve*, s. 105–127. Lokality spojené s procesy železné metalurgie zkoumané archeologickým výzkumem na území Českého ráje viz PROSTŘEDNÍK, Jan – HARTMAN, Petr – ŠÍDA, Petr. Výsledky terénních archeologických výzkumů zařazených do projektu „Evropský geopark UNESCO Český ráj – vytvoření geoinformačního systému pro rozvoj regionu a ochranu geologického dědictví." In: *Sborník Muzea Českého ráje*. Sv. 4. Turnov: OMČR, 1999, s. 92, pozn. 5. ISBN 80-86360-20-2. PROSTŘEDNÍK, Jan – HARTMAN, Petr. *Nálezová zpráva ze záchranného*

archeologického výzkumu. Sedmihorky (k. ú. Karlovice, okr. Semily). „Výměna povrchu na tréninkovém fotbalovém hřišti" – ID 129/09; 11/2009. Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2010. Tíž. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. Hrubá Skála (okr. Semily) – bezejmenný převis – parc. č. 1073. ID 48/2010; 05/2010*. Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2010.

[59] PROSTŘEDNÍK, J. – HARTMAN, P. – ŠÍDA, P., *Výsledky terénních archeologických výzkumů*, s. 92, pozn. 5. PROSTŘEDNÍK, J. – HARTMAN, P., *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. Hrubá Skála*. Tíž. *Nálezová zpráva ze záchranného archeologického výzkumu. Všeň u Turnova (okr. Semily). „Wellness centrum Všeň", ID 4/07, 11/2007 – 04/2008*. Archiv nálezových zpráv Muzea Českého ráje v Turnově 2008. Tíž. Záchranný výzkum středověké hospodářské usedlosti s vodním dílem ve Všeni u Turnova. In: *Archeologické výzkumy v Čechách 2008. Sborník referátů z informačního kolokvia*. Zprávy České archeologické společnosti, 2009, Supplément 75, s. 43–44.

[60] Opět byla prokázána přítomnost syntetických olivínů jako vedlejší produkt při tavbě železivců.

[61] BENEŠOVÁ, Jana – PROSTŘEDNÍK, Jan. Výzkum hradní kovárny na Troskách v roce 1998. In: *Zprávy České archeologické společnosti*, 1999, Supplément 38, s. 10.

[62] Taktéž dnes již zasypaná.

[63] ČÁP, Pavel. *Spodnopermské vápence v okolí Rovenska pod Troskami*. Zprávy o geologických výzkumech v roce 2009. Praha: Česká geologická služba, 2010, s. 31–33. ISSN 0514-8057.

[64] Tamtéž. MIKULÁŠ, R., *Pozůstatky po hlubinném dobývání vápence*, s. 30–34.

[65] PODOBSKÝ, J., *Dějiny Rovenska pod Troskami a jeho okolí I*, s. 43.

[66] https://cs.wikipedia.org/wiki/%C4%8Cber.

[67] ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Tatobitští vápeníci*. Od Ještěda k Troskám, 1928–1929, roč. VII, s. 219–220.

[68] GOTTHARD, Jan. *Soupis lomů ČSR. Sv. 1. Okres Semily*. Praha: Státní ústav geologický, 1932, s. 57.

[69] http://sgi.nahlizenidokn.cuzk.cz/marushka/default.aspx?themeid=3&&MarQueryId=6D2BCEB5&MarQParam0=742082&MarQParamCount=1&MarWindowName=Marushka.

Jan PROSTŘEDNÍK: ***Ergebnisse archäologischer Ausgrabungen in Rovensko pod Troskami im Zusammenhang mit der Renovierung der Wasser- und Abwasserleitung in den Jahren 2014 und 2015***

Die archäologischen Rettungsgrabungen brachten eine Reihe von interessanten Indizien, welche unsere Erkenntnisse der älteren Geschichte von Rovensko pod Troskami ergänzen. Als ältesten Beleg anthropogener Aktivitäten im genannten Gebiet betrachten wir die Kulturschicht, welche zwischen den Häusern Nr. 467 und 448 in der Straße Na Týně (Standort 11) entdeckt wurde. Aus biologischem Material wurde die Radiokarbon-Datierung ermittelt, die die Datierung in den breiten Zeitabschnitt 10.–12. Jh. (989–1135 AD) brachte. Die Beprobung der Schnitte am Standort 10 (Revoluční-Str. vor der Haus-Nr. 270) brachte eine Kollektion von Keramik, welche dem Zeitraum des Hochmittelalters (14./15. Jh.) entspricht. Die Entdeckung eines Verbindungsweges, aus Faschinen gebündelt, bzw. einer Rundholz-Auffahrtrampe hängt mit wassergesättigten Sedimenten des Veselka-Baches zusammen, jedoch gleichzeitig belegt dies wohl die Bedeutung des Verbindungsweges, der von der Ortschaft Týn zum Marktflecken führte.

Auf den Standorten 1, 4, 5, 7, 8, 9 und 10 wurden Spuren von Bränden oder sogar ganze Brandhorizonte registriert. Während wir die Brände auf den Standorten 4 (Jiráskova-Str. vor der Haus-Nr. 113) und 10 (Revoluční-Str. vor der Haus-Nr. 270) mit einem einzigen

Brand verbinden könnten, der einen Anhaltspunkt in schriftlichen Dokumenten (27. August 1843) hat, müssen wir bei den anderen Verfallschichten mit einer älteren Datierung rechnen. Das abgebrannte Haus in der Čechova-Str. (Standort 5) könnte mit einem Brand in der Mitte oder zweiten Hälfte des 15. Jhs. zusammenhängen. In der Komenský-Str. (Standorte 1, 7, 8 und 9) registrieren wir sogar eine kontinuierliche Verfallschicht, wo wir nicht nur Destruktionen in sekundärer Platzierung, sondern sogar ein Hausrelikt in dem Ausgrabungsschacht vor der Haus-Nr. 163 (Standort 7) erfassten. Von hier stammt eine Kollektion keramischer Ofenkacheln mit figural und ornamental verzierter Vorderheizwand. Die Datierung dieser Verfallschicht entspricht dem 16. Jahrhundert (es handelt sich um die Datierung mit Hilfe von Artefakten, welche durch Beprobung von einzelnen Zusammenhängen erworben wurden).

Im Falle des Standortes 9 (Komenský-Str. vor der Bauparzelle 140) könnte es sich um einen jüngeren Untergang erst im Laufe des 17. Jahrhunderts handeln. Zu diesem Standort bindet sich noch der Fund eines Eisenschlackekuchens, der mit technologischen Prozessen der Eisenmetallurgie zusammenhängt. Über eine mögliche Grabung von Eisenerz um die Mitte des 16. Jahrhunderts zeugt der Flurname *V železi*. Spuren historischer Eisenerzförderung kann man in den Lagen *Na Šachtách, Holubínek* und *Na Kamenci* vorfinden. Zu einer Wiederbelebung der Eisenproduktion kam es noch im ausgehenden 17. Jahrhundert, als die Mühle V Koutech zu einem Eisenhammer umfunktioniert wurde. Zum Jahre 1697 registrieren wir eine Erwähnung über einen Hochofen, der bereits 1710 als „ehemaliger" bezeichnet wird. Rovensko pod Troskami konnte beim Eisenschmelzen aus Ortstein als Metallurgie-Kernstelle betrachtet werden. Der Standort 6 (Žižka-Str. vor der Haus-Nr. 571) brachte einen Fund von einem Ofen mit kompletter Beschickung gebrannten Kalkes, die im Laufe des Kalzinierungsprozesses zusammenbrach. Aus typologischer Sicht handelt es sich um einen Feld-Rund- oder -Ovalofen, der in den Hang platziert wurde. Die Datierung ist jedoch sehr problematisch, da kein chronologisch empfindliches Datierungsmaterial gewonnen wurde. Die nächsten Ausgänge von Kalkstein kommen direkt am Kataster von Rovensko pod Troskami in einer Entfernung von rund 300 m westlich vom Standort des Kalkofens vor. Es handelt sich um Kalkstein aus der Zeit des Unterperms am Kontakt mit Sandstein des Cenoman-Alters. Die Kalksteinschicht wurde bisher in der Linie südöstlich von Holenice bis zu Rovensko pod Troskami dokumentiert. Den Kalk aus Rovensko und aus Tatobity brachte man im 17. Jahrhundert nach Jičín und weitere Orte zu Waldsteins Bauvorhaben.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

Běžné cestování a přeprava nákladů v 17. a 18. století řečí archivních pramenů[1]

Robert R. Novotný

Téma cestování, konkrétně ve smyslu vykonání plánované cesty za určitým účelem s návratem zpět, zejména potom do cizích zemí, patří v současném historickém výzkumu raného novověku k hojně se vyskytujícím, jedno zda v kontextu zbožné či akademické peregrinace, uskutečňované ostatně nezřídka alespoň částečně i během samotných kavalírských cest (*Kavalierstour, Länderreise*) šlechtických mladíků nebo jako součásti politické praxe (diplomatické mise, vojenská tažení apod.), případně počínajícího turismu.[2] Poměrně dobře jsme tak zpraveni o nejrůznějších zajímavostech z cizích zemí a měst, poutních míst, stejně jako o vesměs mizerném stavu soudobých komunikací, resp. kolísající úrovni ubytování a s ní souvisejícím – dnešní terminologií řečeno – veřejným stravováním.

Poněkud stranou hlavního badatelského proudu zůstává problematika „běžného" cestování a přepravy nákladů, realizovaných prakticky každodenně, byť pouze na perimetru příslušného města, místního trhu nebo farního obvodu. Ano, zdánlivě banální a navíc s železnou pravidelností se opakující cesty pro dříví na otop či ke stavebním účelům, pro nalámaný kámen a nakopanou hlínu, nebo s viktuáliemi, dobytkem a nejrůznějšími výrobky na týdenní a výroční trhy, ale i do kostela na mše a slavnosti, případně do vrchnostenské kanceláře, všechny tyto samozřejmé pochůzky a pojezdy bývají málokdy obsaženy v zápisech *pro paměť*, natož snad přímo v denících pořizovaných šlechtici nebo je doprovázejícím personálem při jejich výchovných a vzdělávacích cestách do zahraničí.

Přitom by zřejmě stěží někdo pochyboval o tom, že právě tyto *běžné* pojížďky a pochůzky samy o sobě představují mnohonásobně větší část pomyslného objemu veškerého cestování raně novověké společnosti. Zejména v souvislosti s jejím hospodářským životem to ostatně konstatovala již řada badatelů, za všechny připomeňme třeba Jaroslava Čechuru: „*V celé tehdejší střední Evropě byla obvyklá dosti značná mobilita poddaných. Vyváželi obiloviny, máslo, sýr, ale také například železo. Jejich vozy se vracely naplněné solí, vínem a jinými produkty.*"[3]

Předkládanou studii chceme zaměřit právě na tuto dle našeho přesvědčení neprávem opomíjenou součást doslova každodenního života tehdejšího člověka. Pochopitelně se jedná o pouhou sondu do nabízející se rozsáhlé pramenné materie, pohříchu však dosud badatelsky velice sporadicky využívané. Využili jsme především zachované účetní knihy (a stranou nechali případný aktový materiál, jako např. kvitance) z celkem čtyř lokalit a bylo by jistě příslovečným *nošením sov do Athén* šířeji se rozepisovat o významu a prakticky i nezastupitelnosti tohoto bohatého zdroje poznatků pro historický výzkum. Zaměřili jsme se zhruba na období 1650–1790, přičemž jsme čerpali, chronologicky vzato, hlavně z účetních knih města Muncifaje (Smečna),[4] farnosti Nová Paka,[5] konventu františkánů u kostela sv. Františka v Turnově[6] a konečně také ze stavebního deníku farnosti Libštát.[7]

□

Osudy městečka Muncifaje byly od 15. století pevně spjaty s budoucím hraběcím rodem z Martinic, kterému patřil původní hrad Smečno, přestavěný koncem 16. století na renesanční zámek. Prostřednictvím Jana Bořity z Martinic byla také v květnu 1510 původní ves, rozrůstající se východně od panského sídla, králem Vladislavem II. Jagellonským povýšena na městečko a současně získala i znak, jak o tom dodnes svědčí insert v listině císaře Ferdinanda III.: […] „*My, Vladislav, z Božie milosti uherský, český* […] *král* […] *Oznamujem tímto listem všem, že* [j]*sme prošení od urozeného Jana Bořity z Martinic, na Smečně, věrného Našeho milého, abychom ves jeho Smečen řečenou, k zámku Smečnu příležící, za městečko vysaditi a přitom obyvatelům téhož městečka některé milosti dáti a učiniti ráčili* […] *s dobrým rozmyslem Naším, jistým vědomím a radú věrných Našich milých, mocí královskou v Čechách, vysadili jsme již psanú ves u Smečna zámku ležící za městečko a tímto listem Naším vysazujem, kterémuž jsme místo prvního jména Muncifaj jméno dáti a je tak jmenovati ráčili* […] *Tuto jim také zvláštní milost činíce, dávajíce jim, aby jměli,* [!] *erb na štítu červeném dvě lekna bielá s kořenem, ani je drží dva lvi bielá a přes každého lva červený štrych.*“[8] Z prozkoumaných dobových dokumentů se zdá, že minimálně v raném novověku byly důsledně rozlišovány názvy Smečno pro vlastní zámek, panství a zřejmě i farnost, resp. Muncifaj pro samotné město, což budeme respektovat i v této studii.[9]

V průběhu 17. století patřila Muncifaj spíše k menším sídelním komunitám. Např. v roce 1677 mělo mít samotné město 361 duší (tj. osob, které mohly přijímat svátosti, tedy starších sedmi let) a celé smečenské děkanství v rámci slánského vikariátu (tj. dalších sedm filiálních kostelů v Libušíně, Malíkovicích, Přelíci, Řisutech, Stochově, Tuchlovicích a Tuřanech, samozřejmě včetně přifařených obcí) potom 1 773. V roce 1700 již čítala místní farní obec 2 310 duší.[10] Ještě z prvního vojenského mapování (*Josephinische Landesaufnahme* z let 1764–1767) je patrné, že celoročně využitelných cest bylo kolem Muncifaje poskrovnu. Jediná významnější komunikace směřovala severovýchodně ke Slanému, zatímco jihozápadně ke Stochovu a Lánům se vinula cesta podstatně skromnější, ostatně současná silnice II/236 prakticky kopíruje tehdejší její průběh. Ovšem nějaké stálé komunikace zá-

padně nebo východně od Muncifaje bychom hledali marně, s výjimkou spíše úvozů, v zimním či deštivém období bezpochyby velice špatně sjízdných.

Pro účely této studie se z údajů v účetní knize zaměříme především na tři skupiny – obchod se solí (stranou tentokrát ponecháme jeho podíl na celkových příjmech města), stavební aktivity a obvyklé cesty městských úředníků a tehdejších obyvatel.

Po soli byla v českých zemích, které navíc nedisponují vlastními významnějšími nalezišti, vždy velká poptávka. Její nezbytnost pro člověka i hospodářská zvířata je dostatečně známá, připomeňme ještě i nezastupitelnost soli jako ve své době jediného známého konzervačního prostředku. Bez možnosti uplatnit regální právo se proto habsburští panovníci snažili vytvořit co nejlepší podmínky pro odbyt produkce vlastních hornorakouských solivarů na úkor dovozu z Pasovska, Bavorska a Saska, případně ze Slezska a Kladska. Obchod s císařskou solí byl realizován prostřednictvím zeměpanských skladů, přičemž královská i vrchnostenská města profitovala z monopolního rozprodeje nejenom gmundenské, ale i té konkurenční, dovážené soukromníky. Poddaným bylo zapovězeno kupovat sůl jinde, než např. od vrchností pověřeného úředníka z městského skladu.[11]

V Muncifaji byla solnice nejdéle začátkem 17. století, jak o tom svědčí třeba jedna část poddanského řádu pro smečenské dominium.[12] Záznamy o prodeji „*soli handlovní*" v režii města se zkoumanou účetní knihou linou jako pověstná červená nit. Formani pro ni jezdili hlavně do Prahy, ale často byla zmiňována i „*sůl štrubinská*", pocházející z dolnobavorského města Straubing.[13] Průběh trasy Muncifajských při cestách do Prahy zaznamenán není, můžeme se pouze hypoteticky domnívat, že vedla po kvalitnějších komunikacích přes Slaný a dále kolem Buckova (dnes Buštěhrad), Středokluk a Kněževsi k Liboci, Ruzyni a Břevnovu. Přestože se mělo při dovozu gmundenské soli do Čech za příznivého počasí nakládat na formanský vůz obvykle šest dvoucentýřových soudků, tedy 672 kg, muncifajští formani měli z blíže neurčených důvodů převážet podstatně subtilnější náklady: „*Nožičkovi od jedný fůry pro sůl do Prahy vyslanému, kterýž nepřivezl nic, dáno 45 kr., Janovi Vodičkovi podvakráte pro sůl do Prahy vyslanému, který toliko 3 prostice přivezl, dáno 1 fl. 9 kr., item víceji od dvouch for pro sůl do Prahy vyslaných, kteří toliko po jedný prostici přivezli, dáno 1 fl. 48 kr., Janovi Růžičkovi od vyzdvižení dvouch prostic soli s forou dáno 1 fl.*"[14]

V roce 1688 se měšťané kvůli solnímu obchodu obraceli s jakousi suplikou na vrchnost, konkrétně na Jiřího Adama II. hraběte z Martinic a současně i na jeho první manželku Marii Felicitas, rozenou von Spaur: „*písaři, který Jeho Excelenti spis německý v příčině handle solního obecního psal, dáno 27 kr., víceji písaři, který Její Excelenti paní hraběnce spis německý za přímluvu o týž handl solní psal, dáno 18 kr.*"[15] I když obsah tohoto spisu neznáme, dá se předpokládat, že uspěli, protože sůl rozprodávali i nadále. Přesto se o sedm let později při kontrole městského účetnictví dočkali výtky od smečenského vrchního hejtmana Georga A. Hehna: „*Co se handlu solního dotýče, jest velikej rozdíl mezi A. 1693tím et 94tým, poněvadž v prvním 48 a v druhým jenom 29 prostic vydáno býti by mělo a proč v 1694tým roce z 13 prostic soli po 1 fl. 5 kr. a z 16 prostic jenom po jednom zlatým užitku za příjem jest* […] *to*

jest pěkný hospodářství […] *Jakpak jest s tou věcí postaveno, že za 34 prostic soli v tom 95tým roku vydaných znovu po jednom zlatým užitku za příjem se bere, anebo k čemu dobrýmu těch sice víc* [z]*bývajících 5 kr. za příjem se neklade, má se vyjeviti.*"[16]

Prakticky každoročně narazíme v účetní knize na zápisy doprovázející výdaje na nejrůznější stavební aktivity. Třeba po rozsáhlém požáru, kterému měla v roce 1676 padnout za oběť většina města včetně tehdy necelých třicet let staré radnice, bylo při jeho obnově využito železa, pocházejícího z hutí v Komárově a v Hořovicích, hřebíky vyrobil kovář ve Mšeci. Naopak v blízkém okolí Muncifaje byl zřejmě pravidelně lámán kámen, páleny cihly a káceno dříví nejen ke stavebním účelům, ale i na otop, kdežto třeba vápno se vozilo z Prahy, Svinařova, nebo snad i ze Zdic.[17]

Mezi nejokázalejší barokní slavnosti patřily bezesporu teoforické průvody. Taková pravidelná procesí, doprovázená zpěvem, ale i střelbou městských mušketýrů, se konala ve svátek Těla a krve Páně (Božího těla). Zdá se, že někdy obdobné poutě za účasti muncifajských měšťanů mířily, jako třeba ve svátek patrona Království českého, až do Prahy.[18] Příležitostí ke shromáždění většího množství lidí bývaly také veřejné popravy, spíše vzácné než časté. Muncifaj směla až do redukce hrdelní pravomoci městských soudů patentem z 19. srpna 1765 ukládat tresty smrti, přestože nejdéle od sedmdesátých let 17. století neměla vlastního kata.[19] Z doložených případů je patrné, že exekuce zřejmě vykonával mistr popravčí z Prahy, který se minimálně v roce 1677 zastavil na občerstvení v zájezdním hostinci ve Stehelčevsi.[20]

Během roku 1685 Muncifajští opakovaně cestovali do Prahy za majitelem smečenského dominia kvůli konfirmaci městských privilegií. Nejdříve k Jaroslavu Bernardovi hraběti z Martinic (asi 1647–1685), který však 12. srpna zemřel, takže museli následně také k jeho mladšímu bratrovi Jiřímu Adamovi II. Osud prvního privilegia neznáme, druhé z nich mělo být ztraceno během druhé světové války.[21] Dochovala se však jiná listina stejného vydavatele pro v té době již dávno poddanské město Slaný, datovaná 8. listopadu 1685 „*na zámku mém smečanském*". Vzhledem k více cestám do Prahy se nabízí otázka, zda bylo nezachované muncifajské privilegium skutečně sepsáno v hlavním městě království, či také při návštěvě nového majitele smečenského panství v jeho rezidenci. Zjišťování itinerářů hrabat z Martinic jsme však pro tuto studii pominuli.[22] Obdobně Muncifajští jeli do hlavního města za svojí vrchností, resp. ke krajskému hejtmanovi Hartmannovi svobodnému pánu z Klarsteinu (Clarsteinu) do Budenic, třeba se suplikou ohledně snížení daně z hlavy v roce 1690.[23]

Vojsko se během svých přesunů a zimních kvartýrů v Muncifaji a na smečenském panství objevovalo celkem pravidelně především v době stálé turecké hrozby v letech bezprostředně následujících po vítězství křesťanských koaličních sil u Vídně: „*Vydání na soldáty z obecních peněz v létu 1685, předešlýmu fendrychovi, když odjeti měl, za ryby a pivo dáno 8 kr., s druhými soldáty, kteří po něm na kvartýry přišli a přes noc v městě Muncifaji zůstali i také než je do vsí na panství rozkvartýrovali utraceno 2 fl. 29 kr.* […] *vydání na koně pro lid lineburský* [Lüneburské knížectví, součást vévodství Brunšvicko-Lüneburk], *který do Uher táhl, v létu 1685* […] *vydání na nynější soldáty od slavného regimentu Saurau a kompanyje p. hejtmana Švorcenau* [zřejmě potomek Georga Friedricha von Lindenspür, který nabyl panství Schwar-

zenau v Dolních Rakousích v roce 1664], *tesaři od udělání stání a* [h]*řebíků do maršťale pro koně soldátský u Markéty Bažantky dáno 27 kr.* […] *vydání na soldáty od slavného regimentu Saurau a kumpanije p. hejtmana Švarcenau až do 2. dne měsíce Máje v létu 1686* […] *vydání na soldáty, když z Uher táhli* […], *vydání na nynější soldáty od slavného regimentu Zuzovského a kumpanyje pana hejtmana Kunklele, kteří na kvartýry na panství smečanské dne 1. Decembris v létu 1686 přišli a nežli do vesnic rozložení byli.*"[24]

Původně kyrysnický pluk Saurau (Serau) byl zřízen v únoru 1682 v Čechách a jeho prvním majitelem byl budoucí generál polní strážmistr (1686, Generalfeldwachtmeister) a polní maršálek (1692, Feldmarschalleutnant) Johann Karl Graf von Saurau (1646–1695?). Po rozpuštění byl přejmenován na dragounský pluk Liechtenstein a v roce 1769 na jezdecký pluk č. 6. Maximilian Wilhelm Prinz von Braunschweig-Lüneburg (1666–1726), mladší bratr budoucího anglického krále Jiřího I., se krátce stal majitelem pluku v roce 1693, nakonec dosáhl hodnosti císařského polního maršála (1697, Feldmarschall).[25]

Nejrůznějších služeb, a tedy i cest, spojených s kvartýrováním vojska v Muncifaji a v okolí, bylo samozřejmě více.[26] Třeba v roce 1685 nechalo město pořídit nový nástroj pro trestání vojáků – dřevěného osla,[27] protože o tři roky dříve nezbední tovaryši jakéhosi místního cechu předchozího „*vosla dřevěnýho od rathauzu pod bránu do rybníka odnesli a do vody zkraje vhodili*", za což museli zaplatit nemalou pokutu 6 zlatých.[28] Zapomenout nesmíme ani na poslední cestu, kterou musí každý člověk absolvovat na konci svého pozemského putování. Smrt byla lidmi raného novověku vnímána jako každodenní součást života, zřejmě i proto jsou záznamy o pohřbech v účetní knize podobně strohé: „*na funus jedný vojačky, která zde umřela, vydáno 1 fl. 5 kr.*"[29] Vzhledem k vynaloženým částkám můžeme předpokládat, že po prosté bohoslužbě byli nebožtíci uloženi do společného hrobu.

Každoročně městskou pokladnu zatěžovaly platby za služby právního posla, jehož si v době, kdy neměli vlastního, Muncifajští byli nuceni půjčovat ze Slaného či z Unhoště. Tito svým postavením nižší obecní zaměstnanci, často též nazývaní biřici, bývají řazeni k osobám s horším společenským postavením, nicméně v případě toho muncifajského to nelze na základě pramenných záznamů potvrdit ani vyvrátit. Místní právní posel je nejčastěji zmiňován v souvislosti s vyvoláváním pravidelných jarmarků v okolních i vzdálenějších městech (např. Slaný, Velvary či Roudnice nad Labem), nebo při doručování nejrůznějších listů, jako třeba krajskému hejtmanovi Hartmannu svobodnému pánu z Klarsteinu na jeho zámek do Budeničeк.[30] Ostatně, kvůli různým sumám vypláceným právním poslům se Muncifajští dočkali kritiky i od hejtmana G. A. Hehna: „*S vydáním na posla právního podobně se děje, jednou jemu 8 fl. 15 kr., podruhý 10 fl. 30 kr. a potřetí 9 fl. 45 kr. služby zaplaceno jest*".[31] Rozhodně se v kontextu doby a místa nejednalo o zanedbatelnou částku, připočíst samozřejmě musíme také ad hoc vyplácené odměny za služby nad rámec jejich běžných povinností. V porovnání třeba s platem městského písaře v prakticky neměnné výši 5 zl. 50 kr. se výdělek právního posla příliš neslučuje s obecně přijímanou představou na okraj společnosti vytěsněného služebníka.

Výjimečné nebyly ani cesty místních formanů pro kantory, faráře nebo kaplany, a to často do poměrně vzdálených míst.[32] Pokud jde o místní duchovní správce, od roku 1664 byl smečenským děkanem Jan Augustus, v letech 1691–1700 potom Jan František Mayerhoffer.[33] O tom, že raně novověký člověk nebyl živ pouze prací, svědčí třeba výdaje kantorům, kterým bylo v roce 1697 nejen „*od zpívání pašije v Květnou neděli dáno 35 kr.*“, ale také „*dne 1. Maii od postavení máji před radním pokojem 34 kr.*“, přičemž je velice pravděpodobné, že strom-májka musel být přivezen či přinesen z okolních lesů.[34]

Odlesk *velkého světa* můžeme rozpoznat v záznamech o odsloužení slavnostních děkovných mší v muncifajském kostele za šťastnou cestu Jiřího Adama II. z Martinic (1650–1714) do Říma po jeho jmenování císařským vyslancem u Svatého stolce.[35] Stejně tak při návštěvách ve své době významných osob nejenom z řad vlastní vrchnosti, třeba v roce 1689 Anny Marie Františky Terezie, princezny Sasko-Lauenburské, hraběnky z Neuburgu a velkovévodkyně Toskánské (1672–1741), jejíž rodiče byli vlastníky panství zákupského, ploskovického, hornopolického, buštěhradského, Ostrova nad Ohří, Svádova, Loketska, Zvoleněvsi, Míkovic atd.[36] A příjemný rozruch městu bezpochyby přinesly také oslavy dobrých zpráv, třeba při vítězstvích císařských zbraní na válečných polích, jako po bitvě u Zenty, kdy bylo „*musquetýrům, kteří stříleli, když bylo Te Deum laudamus za šťastné vítězství nad ouhlavním nepřítelem Turkem, na trunk piva jim dáno 18 kr.*“[37]

□

Ani Nová Paka nepatřila ve druhé polovině 17. století k nijak zvlášť významným sídlům. Díky své poloze v podhůří Krkonoš a tedy mimo hlavní obchodní trasy – prakticky jedinou komunikací, spojující Novou Paku s okolím, byla předchůdkyně budoucí Slezské silnice (současná I/16 její průběh částečně kopíruje), vedoucí z Prahy přes Mladou Boleslav, Sobotku, Jičín a Trutnov do Lehnice (Liegnitz, Legnica)[38] – představovalo toto poddanské městečko přirozené tržní centrum pouze pro své nejbližší okolí v rámci šternberského a od roku 1710 trauttmansdorffského kumbursko-úlibicko-jičínského dominia. Výjimečnou se Nová Paka stala až díky poutní tradici, související se zázračnou soškou Panny Marie, pocházející z přelomu 15. a 16. století. V roce 1650 odkázal při zřízení svěřenství tehdejší majitel panství, *Feldmarschall* Rudolf svobodný pán z Tiefenbachu (1582–1653), budoucímu paulánskému klášteru u kostela Nanebevzetí Panny Marie, tvořícím nyní přirozenou dominantu města, prostředky na výživu řádových bratří a zavázal své dědice vystavět konvent. V té době stála na místě současné tříkřídlé budovy a chrámu chátrající kaple, z níž musela být milostná socha přenesena do farního kostela sv. Mikuláše. A právě na nejstarší zachovanou farní účetní knihu se zaměříme, byť pouze v jakémsi výtahu z chystané podrobné studie, věnované analýze hospodaření novopackého záduší.[39]

Středobodem soudobého náboženského dění městečka a okolí byla milostná socha Panny Marie.[40] Několikrát do roka byla cílem zbožných poutníků, „*hrubá*“ pouť se konala ve svátek Nanebevzetí Panny Marie (15. srpna). V účetním materiálu

tato data poměrně snadno rozeznáme třeba z vydání muzikantům při procesích nebo z příjmu za svíce prodané poutníkům. Koncem 17. století tímto způsobem záduší pravidelně získávalo finanční prostředky od příchozích zejména při festivitách spojených s mariánskými svátky, největší samozřejmě v srpnu, ale také o poutích ve svátek Očišťování (Hromnice, 2. února) a Obětování Panny Marie (21. listopadu), případně v dny Památky duší (2. listopadu), Zvěstování (25. března), Navštívení (2. července) a Početí Panny Marie (8. prosince), nebo o Letnicích, kdy do kostela sv. Mikuláše mířila procesí věřících z Nové Paky a okolí.[41] Zapomenout nesmíme ani na tradiční městská procesí ve svátky Božího těla (čtvrtek po sv. Trojici), Vzkříšení Páně (Boží hod velikonoční) nebo Nanebevstoupení Páně (čtvrtek po neděli křížové, Rogate).

Barvitý popis jednoho takového barokního procesního průvodu zanechal v účetní knize místní kaple Panny Marie Bolestné Karel Záhorský, když s třiasedmdesátiletým odstupem zaznamenal hojně navštívené vysvěcení křížové cesty, realizované v srpnu 1752 františkány, zřejmě z konventu v Hostinném: „*Pan Martin Šádek, dobře zasloužilý měštěnín a představený pan primátor města Nové Paky, s přičiněním a nákladem svým zřídil a postavil 14 štací tak nazvané křížové cesty, která památka její až do dnešního dne při městě Nové Paky* [!] *se spatřuje, jedině k tomu cíli a konci, spasitedlnému a pobožnému rozjímání umučení přebolestné smrti Pána našeho Ježíše Krista a jeho matky Bolestné Marie Panny. Tu samou cestu nejenom s vůlí a povolením slavné konsistoře královhradecké, alebrž s nadáním a vůlí stolice S*[vaté] *římské apoštolské potvrditi nechal, povolení k tomu obdržel, aby od duchovních osob z řádu s*[vatého] *otce Františka Serafínského řádně k lásce, cti a chvále Pána našeho Ježíše Krista, jakož také jeho nejbolestnější matce Marii Panně ve jménu Páně posvěcená byla. To se stalo v roku 1752 v neděli na den Proměnění Pána Ježíše* [tj. 6. srpna], *to sice tímto pořádkem. Po slavné oběti mše svaté v chrámu Páně sv. Mikuláše šly v dobrém pořádku všecky cechové se svými korouhvemi ke křížové cestě, za nima p*[áni] *mistři každého řemesla, jeden po druhém tu pobožnost z předepsaných k tomu modliteb při každé štaci konali, pak následoval celý chór muzikantův, za nimi Patres františkáni s naším duchovním pastýřem velebným pánem Polipeckým a páni kaplani, modlíce se ve spolek při každé štaci předepsané modlitby, potom následovalo veškerého lidstva jak městského, tak okolo bydlících takové množství, že první zástupy odcházely od poslední štace a konec zástupu od první se ubíral. Po navrácení v chrámu Páně sv. Mikuláše se drželo slavné Te Deum laudamus. S tím se slavnost a posvěcení té křížové cesty skončila a mocí duchovní vrchnosti od stolice apoštolské dané všem právo věřícím oudům církve Kristové k následování šlápějí jeho v nábožném a outrpném rozjímání umučení a smrti jeho po ní kráčeti veřejně nejenom představena, ale i stvrzena, kterou památku posvěcení napotom každoročně tu neděli po Proměnění Pána Ježíše vždy tak slavně opakovaly.*“[42]

Po příchodu paulánů do Nové Paky byla milostná socha v květnu 1701 přenesena do zřejmě opravené kaple Nanebevzetí Panny Marie při budovaném klášteře, zapůjčený stavební materiál je zaznamenán i ve farních účtech.[43] Ostatně právě zápisy doprovázející výdaje na nejrůznější stavební aktivity prolínají celou knihou, ať již v souvislosti se stavbou nové fary v letech 1694–1696 (největší podíl nákladů spolkla

budova právě v roce 1696 – jednalo se o 1 327 zl. 57 kr., drobné dokončovací práce však probíhaly ještě v roce 1698),[44] hospodářských budov v jejím bezprostředním sousedství, nebo s pravidelnými opravami kostela, hřbitovů či samotného příbytku duchovního.[45]

Přestože nade vší pochybnost v Nové Pace koncem 17. století movitější majitelé při stavbě svých domů používali lomového kamene a cihel, zůstávalo hluboko do 19. století základním stavebním materiálem dřevo, navíc i nadále masivně spotřebovávané na otop. Je těžko myslitelné, že by snad byly tyto nejdůležitější suroviny do městečka dopravovány ze vzdálenějších míst. Důsledně byly využívány místní zdroje.

Jaké lesy patřily ve sledovaném období přímo záduší, pouze tušíme. V soupisu polí, luk, lesů, křovin a zahrad novopackých měšťanů, poslaném v listopadu 1676, zřejmě v souvislosti s probíhající revizitací berní ruly, jičínským vrchním hejtmanem Janem Ladislavem Kreinmerem tehdejšímu hraběcímu rychtáři Janu Hylmarovi („*Ihro Hochgräflicher Richter in dem Städtl Neu Packau*“) kvůli kontrole přiznaných zdanitelných pozemků, se sice opakovaně objevuje „*Schwarzwald*“, blíže určit jej však nedokážeme.[46] Přesto musely být zádušní porosty v té době vyměřeny a označeny, protože v roce 1706 proběhla výměna mezníků.[47]

Dříví na stavby a otop bylo připravováno přímo v okolních lesích a následně sváženo do městečka, případně ke zpracování na pily v Nové Pace nebo v Roškopově.[48] Kostelníci s přebytky čile obchodovali a zisk z prodeje nového i dříve použitého dřeva (např. ze staré stodoly, vyměněný šindel ze střechy fary) tvořil nezanedbatelnou položku každoročních příjmů záduší – nejvíce, 64 zl. 38 kr., to bylo v roce 1715, kdy dosáhl více než pětiny z celkových 308 zl. 2 kr.[49] Mezi příjmy záduší se objevují také nejrůznější pokuty zejména za mravnostní delikty, ale třeba i za krádež cihel Janem Bretem při stavbě nové fary v roce 1696.[50]

Pálené vápno se dováželo hned z několika míst v okolí, z Tatobit, Úbislavic, Čisté u Horek, Vrchlabí a v roce 1696 z blíže neurčeného Podolí – vzhledem ke vzdálenosti, již musel urazit posel při domlouvání dodávky, přicházejí v úvahu Podolí u Rožďalovic, u Mnichova Hradiště nebo u Svijan.[51]

Z dalšího stavebního materiálu zmiňme často využívané pálené cihly různých tvarů i určení (zdící, krycí, tvarovky pro stěnové zdivo, klenby, nebo drobné prvky fasád) a dlaždice, zřejmě kamenné i keramické, pocházející z Dřevěnic, cihly později z Nové Paky.[52]

Pokusme se na základě výdaje za přivezení dvanácti tisíc kusů šindele, u kterého známe celkovou vyplacenou sumu i dílčí částku za jednu fůru, o hrubý odhad nosnosti tehdejších vozů. Na druhou stranu však nevíme, z jakého dřeva byla krytina naštípána.[53] Při uvažovaných rozměrech ideálního kvádru (přestože má šindel spíše tvar trojbokého hranolu) 500 x 100 x 25 mm dostaneme objem jednoho šindele 0,00125 m^3. Nejčastěji bylo používáno dřeva smrkového (hustota 650 kg/m^3) nebo borového (500 kg/m^3). Ideální smrkový šindel by vážil 0,8125 kg, borový potom 0,625 kg. Při devíti fůrách by tedy průměrný náklad smrkových šindelů mohl mít hmotnost až kolem 1 080 kg, borových asi 830 kg. Materiál byl bezpochyby získáván v bezprostřední blízkosti městečka a doprava šindele z lesa na stavbu mohla být realizována i v takových objemech.[54]

Další rozsáhlejší investicí a dopravně náročnou akcí byla oprava tzv. horního hřbitova sv. Jiří za městečkem u nedávno postavené kaple Panny Marie Bolestné v roce 1707 a výstavba nové kostnice o sedm let později. Pravidelně byl udržován také starší hřbitov, obklopující farní kostel sv. Mikuláše.[55]

Početné cesty do bližšího i vzdálenějšího okolí byly spojeny třeba s opravami kostelních varhan, s pořizováním parament, bohoslužebného náčiní či mobiliáře pro chrám Páně, se zapůjčením zádušních klenotů na biskupství do Hradce Králové nebo s prodejem oltáře ze sv. Mikuláše do Staré Paky, kde našel v roce 1708 místo zřejmě v původním dřevěném kostele sv. Vavřince.[56] Počínaje rokem 1687 byly kostelní účty uzavírány na jičínském zámku, jak o tom svědčí pravidelně se opakující zápisy na počátku příslušného zúčtovacího období: „*Léta Páně 1688 dne 10. Februarii tento počet záduší sv. Mikuláše městys Nové Paky nad Rokytnicí jest držán v residenci jičínské v přítomnosti Velebně Důstojného pána Václava Hynka Knopka, toho času faráře novopackého, a pana Jana Ferdinanda Bojanovského, na ten čas panství Kumburk a oulibského zřízeného hejtmana. Též kostelníkův Václava Buty, staršího, a Jana Menšíka, mladšího, sousedův městys Nové Paky, jakž následuje.*“[57] A jičínský mydlář Karel Fiala byl zase hlavním dodavatelem vosku a různých druhů svíc nebo velikonočního paškálu. Zdá se, že místní řemeslníci se uplatňovali pouze při zpracovávání nedohořelých zbytků svící.[58]

Někdy v zimě 1685 se uskutečnila na svou dobu velice náročná přeprava nového zvonu o hmotnosti asi 530 kg z Mladé Boleslavi do Nové Paky, resp. opačným směrem na podzim předcházejícího roku starého zvonu, vážícího kolem 400 kg, jako materiálu k přelití. Podle smlouvy, sepsané 19. ledna 1685 zřejmě v Mladé Boleslavi majitelem tamní zvonařské huti Janem Pricqueyem ml., byl po dokončení objednaného díla „*vážen zvon nový do měst*[ečka] *Paky patřící, jak následuje: Zvon nový váží 8 cent*[nýřů] *70 liber, starý vážil 6 cent. 66 liber, z těch z každejch 10 liber jedna v vohni strávená se pasíruje, zůstává jejich čistý zvonění 5 cent. 107 ½ liber, díla starý materije těch 5 cent. 107 ½ liber, od každý libry po 5 kr., činí na penězích 58 fl. 57 kr. 3 d.*

K tomu nový materije přidáno 2 cent. 82 ½ liber, každou libru s dílem po 30 kr. počítaje, činí na penězích 161 fl. 15 kr.

Za srdce k témuž zvonu mejch peněz dáno 2 fl. 20 kr., za ucho pro zavěšení srdce dáno 45 kr., tringeltu dle obyčeje dáno 1 fl. 30 kr.; facit 224 fl. 47 kr. 3 d.

Na tu sumu přijato peněz: 13. dne Sept[embris] *1684 od P. Michale* [!] *Finka přij*[ato] *50 fl., 19. dne Januarii 1685 od p*[ánův] *kostelníkův, jmenovitě Michala Finka a Daniele Hilmara,* [!] *přijato na hotově 119 fl. 47 kr. 3 d. – summa 169 fl. 47 kr. 3 d.*

A tak zůstává rest na vejš dotknutou summu 55 fl., kterýžto rest oni, vejš jmenovaní pp. kostelníci, mně nebo dědicům mejm, co nejdříve odvésti připověděli, čehož na potvrzení obojí strany se podepsaly. Actum Anno et dne ut supra. Joannes Pricquey m. p.; *Michal Fink*; *Daniel Hylmar m. p.*“[59]

Minimálně pro jednu z cest bylo použito saní, s jejichž brzděním v okolí Horního Bousova pomáhal najatý člověk. Na zvonu byl erb majitelů dominia hrabat ze Šternberka, zřejmě s odkazem na v té době ještě nezletilého Jana Josefa (1671–1700), a skládali se na něj věřící z Nové Paky, Vrchoviny a Vidochova, přispěl i příslušník

rytířského rodu Zumsande ze Sandberku.[60] Odlitý zvon byl umístěn do nově zbudované zvonice u hřbitova sv. Jiří, na jejíž stavbu bylo z okolních lesů přivezeno mj. šestnáct dubů a sedmašedesát smrků.[61] Do současnosti se však nezachoval.

□

Turnov patřil po skončení třicetileté války k místům, kde bylo třeba zvýšeného úsilí, aby se „*nemalý počet obyvatel, nakažených luteránskou herezí*",[62] vrátil do lůna katolické církve. Stačí připomenout počty nekatolíků v obou soupisech věřících.[63] Soupis poddaných vykazuje 755 osob starších deseti let, z nichž 241 se hlásilo ke katolickému (31,92 %) a 513 k nekatolickému vyznání (67,95 %). U jedné osoby (oněch chybějících 0,13 %) není v edici konfese určena. Z nekatolíků potom u 224 osob (29,66 % z celkem vykazovaných a 43,66 % z jinověrců) neměla být naděje na obrácení na katolickou víru. Status animarum eviduje 701 osob, nekatolíků 393 (56,06 %) a 308 vyzpovídaných.

První františkáni se v Turnově objevili v lednu 1651. Samotné město bylo jako součást panství Hrubá Skála (*Skály*, *Gross-Skal*, *Skála*) od roku 1635 v držení Maxmiliána z Valdštejna (asi 1598–1655), původně designovaného dědice císařského generalissima, vévody frýdlantského a meklenburského, Albrechta Václava Eusebia z Valdštejna (1583–1634).[64] O důvodech, které Maxmiliána vedly právě k výběru františkánů, můžeme jenom spekulovat. V nedalekém Jičíně působili jezuité, jejichž členové jako misionáři nebyli městu a panství neznámí,[65] ve Valdicích kartuziáni a dokonce na valdštejnských panstvích obutí augustiniáni v Bělé pod Bezdězem. Spojitost s dávno zaniklým dominikánským klášterem u P. Marie se nezdá být nijak zřetelnou. Faktem ale zůstává, že v oblasti severovýchodních Čech byl turnovský konvent z františkánských prvním (Hostinné 1666, Hejnice 1691; v bezprostředně sousedící slezské části svatováclavské provincie potom Vratislav 1679 a Lehnice 1700). Důležitou roli jistě sehrála výše finančních nákladů, spojených se založením a dalším zajištěním nového řeholního domu (františkáni patřili k méně náročným), ale vyloučit zřejmě nemůžeme ani vliv Maxmiliánových synů, z nichž hned tři se věnovali kněžské dráze.[66]

Uvedení mendikantů do města vyvrcholilo okázalými několikadenními slavnostmi, konanými na přelomu února a března 1657 mj. za účasti třináctého arcibiskupa pražského Arnošta Vojtěcha kardinála z Harrachu, vdovy po prvním fundátorovi hraběnky Marie Eleonory z Valdštejna, provinciála P. Jiljího Polleina, kvardiána P. Jeronýma Lantze nebo reformačního komisaře P. Rodera z Felsburku.[67]

Vedle misijní činnosti, úzce spjaté s rekatolizací města a regionu, se řeholníci podíleli také na obnově duchovní správy. Ne vždy se tak dělo k libosti světského kléru a dá se předpokládat, že právě odmítání františkánské výpomoci bylo, kromě zjevné snahy o odstranění nevítané konkurence, odčerpávající např. štolové poplatky, výrazem postupující rekonstrukce farního systému.[68]

Symbolickou tečkou za uvedením františkánů do Turnova bylo stanovení almužny, určené k jejich zabezpečení, učiněné 23. května 1657 „*poručnicí nad statky a sirotky pozůstalými po dobré paměti Vysoce Urozeném pánu panu Ferdinandovi Ar-*

noštovi, Svaté říše římské hraběti z Valdštejna" Marií Eleonorou, rozenou z Rottalu. Dvanáct řeholníků mělo k výživě dostávat přesně určený deputát v naturáliích.[69]

Bylo by dost naivní domnívat se, že někdy velmi okázale demonstrovaná zbožnost šlechtických rodů byla zcela nezištná. Donátoři totiž zpravidla patřili také k významným dodavatelům, prostřednictvím svých vrchnostenských kanceláří samozřejmě, nejrůznějších komodit. Pomineme-li hruboskalský úřad, realizující zejména základní valdštejnské fundace, můžeme třeba na dodávkách ryb a korýšů názorně demonstrovat výše naznačenou provázanost zbožnosti a tržního chování šlechtických rodů z okolí. Navzdory mizerné dopravní infrastruktuře putovali do haltýře ve františkánské zahradě, přímo do kuchyně nebo do cely-lednice konventu pravidelně mj. kapři a candáti ze Svijan, Vokšic, Kopidlna či Starých Hradů, pstruzi od šoltýse ze Záskalí (ten opakovaně dodával i rybí rosol či herynky) a ze Železného Brodu, ale občas také okouni, líni, vyzy, úhoři nebo raci, případně mořské ryby (i sušené), dovážené často až z Prahy.[70] Jak je z této ukázky patrné, na prakticky kontinuálních dodávkách, zatěžujících pokladnu turnovského kláštera nemalými sumami, participovali Schlikové, Lamottové, Desfoursové nebo Netoličtí z Eisenberku. V obdobném výčtu bychom samozřejmě mohli pokračovat i u dalších komodit, vínem počínaje a třeba zvěřinou nebo dobytkem konče.

Zřejmě nejnázornějším příkladem ambivalentního přístupu donátora představují mešní nadání Leopolda Fischera, realizovaná ve prospěch turnovských františkánů v letech 1716–1718. Fischer byl snad od roku 1710 císařským rychtářem v Ústí nad Labem a během dvaadvaceti měsíců řeholníkům v pěti splátkách vydal 370 zlatých. Jistě bohulibý počin, ale… V identických dnech totiž Fischer prostřednictvím apoštolského syndika inkasoval za konventu dodané víno celkem 965 zlatých 30 krejcarů, tedy asi dvaapůlkrát více.[71] Domnívám se, že dnes takové jednání nazýváme korupčním…

Zdá se, že navzdory v duchu řehole sv. Františka z Assisi upřímně vedenému životu ve zbožné skromnosti netrpěli turnovští řeholníci, alespoň dle opakovaně kupovaných surovin pro klášterní kuchyni soudě, nijak přehnaným odříkáním se darů, které nabízela prostřená tabule zejména mimo postní období. A tak si vedle obligátních luštěnin a ryb františkáni pravidelně pochutnávali třeba na mase zvěře sprárkaté (jelen, srnec, kanec), drobné srstnaté (zajíc) i pernaté (bažant, křepelka), neodepírali si však ani sladkosti (*crustulum*), kávu a čaj, sýry, rýži, různé druhy koření, lanýže (*tuber*) nebo chřest (*asparagus*), abychom jmenovali alespoň méně časté komodity.[72] Přitom nebylo neobvyklé, že byly nakupovány v Praze, kam bratři několikrát do roka zajížděli; nevíme však, zda kvůli nedostupnosti těchto potravin na regionálních trzích, výhodnějším cenám, nebo jinému důvodu.

Protože františkáni jistě nebyli schopni absolvovat své výjezdy do Prahy i s návratem během jednoho dne, dá se předpokládat, že byli nuceni nocovat i během cesty – kde, nevíme, ani zda pravidelně. Ostatně i Jan Boháček ve své práci o sporu Turnova s vrchností na počátku 18. století zmiňuje nocleh manželek arestantů v lednu 1715 v jakési hospodě půl míle od Mladé Boleslavi.[73]

Kromě nákupů směřovali kvardiáni občas do hlavního města, potažmo centra svatováclavské provincie, mj. na kapituly, kde byli na další funkční období voleni

představení – provinciál, difinitoři a ovšem také samotní kvardiáni jednotlivých konventů. Ale dokonce jsme narazili i na příspěvky turnovského konventu provinciálovi na cestu do Španělska, kde byla slavena generální kapitula.[74]

Vedle samotných fundací tvořila podstatnou složku příjmů turnovských františkánů také každoroční sbírka almužen. Pravidelně během letních měsíců vyráželi pověření bratři – velice často laici, doprovázení nosičem (*bajulus*) nebo formanem (*auriga*) – na poměrně dlouhé cesty po širokém okolí, aby od věřících shromáždili předem určené naturálie – obilí, máslo, vejce a drůbež.[75] Obvod sbírky byl stanoven na generální kapitule v Bechyni 1. května 1673 za provincialátu P. Antonína Jiljí Broučka.[76] Byly určeny tři základní oblasti (horská, královéhradecká a boleslavská) a k tomu ještě čtyři okruhy pro sběr vajec a drůbeže, které byly systematicky popsány a velice pravděpodobně sledovaly tehdejší komunikace tak, jak byly františkány a jejich pomocníky obcházeny.

Bratr, pověřený výběrem, totiž zřejmě především do vzdálenějších destinací jezdil vozem, alespoň tak lze interpretovat řadu záznamů v účetních dokumentech, ať již za výrobu a opravu vozů, píci pro tažné koně nebo odměny pro pomocníky-nosiče či vozky, formany.[77] Většina plateb byla v účetní knize realizována ve druhé polovině příslušného roku (nejčastěji v srpnu, poté v listopadu a také v červenci), protože almužny byly vybírány – jistě i vzhledem k výraznému podílu obilí – po sklizni v letních měsících. Stejně tak byla pravidelně dvakrát ročně sbírána almužna na svíce – před Velikonocemi (pro Svatý hrob) a před Vánocemi.[78] Je však třeba počítat s určitým zpožděním, s nímž byly vyžebrané částky ve prospěch konventu připisovány, i proto se nezřídka třeba suma utržená za obilí objevuje až mezi prosincovými účetními zápisy.

Spíše výjimečně se v pokladně františkánů scházely prostředky ze sbírky lnu nebo třeba obdobné příspěvky od trhovců, snad zejména jarmarečních, a to dokonce i z Jičína.[79] Naopak prakticky každoročně kupovali řeholníci svaté obrázky, svátostky, křížky nebo růžence, které obratem bratři při sběru almužny rozdávali věřícím. Františkáni tyto zřejmě celkem populární odměny nepořizovali jenom od poustevníků, ale velice často je mj. přiváželi ze svých cest do Prahy.[80]

Územní rozsah vymezené sbírky byl na bídu komunikační sítě 17. a 18. století v této periferii Království českého pozoruhodný – bráno od západu ve směru hodinových ručiček pokrýval podstatnou část kraje Boleslavského, severozápad Hradeckého (od roku 1751 potom téměř celý Bydžovský, méně již Hradecký), ale zasahoval také do Chrudimského. Převedeno do současného státoprávního uspořádání mluvíme o krajích Libereckém, Hradeckém, Pardubickém a Středočeském. I z dnešního pohledu by se při odhadovaném obvodu minimálně 250 kilometrů a použití tehdejších dopravních prostředků – vozu taženého koněm, především ale vlastních nohou – jednalo o slušný sportovní výkon.

Promítneme-li vyjmenovaná místa obvodu sbírky do mapy, dostaneme ucelený útvar, který na první pohled svým rozsahem nápadně upomíná na někdejší Frýdlantské vévodství – z Doks na západě proti směru hodinových ručiček přes Benátky nad Jizerou, Nymburk a Poděbrady (obě města náležela do turnovského okruhu do roku 1754, kdy byla převedena do obvodu sbírky františkánského konventu v Zá-

smukách) na jih k Týnci nad Labem, odtud na východ přes Heřmanův Městec k Pardubicím, a dále na severozápad přes Chlumec nad Cidlinou a Nový Bydžov k Radimi, potom na sever přes Libštát a Vysoké nad Jizerou do Smržovky a Jablonce nad Nisou, a konečně na jihozápad přes Hodkovice nad Mohelkou zpět do Doks. Že bychom narazili na jakousi *správní paměť krajiny*? Ano, třeba řeky si pamatují svá původní a dávno nepoužívaná koryta, stejně tak mluvíme o barokní krajině, tak typické pro valnou část českých zemí. Ale že by existovala i jakási kontinuita ve vnímání vazeb na přirozená centra a vzájemné sounáležitosti třeba mezi obcemi bývalých dominií, resp. později politických nebo soudních okresů? Bezpochyby toto povědomí dodnes na mnoha místech přežívá, bez ohledu na novodobé vymezení hranic vyšších územně správních celků, mnohdy uměle vytvářených bez ohledu na historické jednotky státní, církevní nebo vrchnostenské správy.

Ještě nápadněji se hypotetická *správní paměť krajiny*, vhodnější pojmenování jsem nenalezl, projevuje v pastorační činnosti turnovských františkánů. Během 58 let (konkrétně v období 1705–1763, které jsme v nejstarších zachovaných účetních knihách sledovali), vypomohli řeholníci pastorací minimálně ve 318 případech nejméně na 57 místech – Mšenem na západě počínaje, přes Mladou Boleslav, Domousnice, Činěves k Městci Králové na jihu, dále na východ po Lužec nad Cidlinou, přes Hlušice a Volanice na jihovýchodě, severním směrem k Radimi, a odtud na západ přes Příchovice, Šumburk nad Desnou a Osečnou až po Bělou pod Bezdězem.[81] Nejčastěji administrovaným místem byly desfourské Semily (celkem osmadvacetkrát, přičemž v periodě 1725–1740 každoročně), následovány Sychrovem, patřícím v té době především Lamottům z Frintroppu (čtyřiadvacetkrát, nicméně od roku 1741, kdy sychrovské panství koupil František Josef z Valdštejna, počet administrovaných let narůstá),[82] valdštejnským Turnovem (třiadvacetkrát), opět desfourským Bzím u Železného Brodu (osmnáctkrát) a Hodkovicemi nad Mohelkou (čtrnáctkrát), náležejícím českodubskému dominiu augustiniánek od sv. Jakuba ve Vídni. Naopak pouze jednou vypomáhali turnovští františkáni např. v Bakově nad Jizerou (1743), Bělé pod Bezdězem (1713), Libáni (1712), Liberci (1731), Sobotce (1731), na Táboře u Lomnice nad Popelkou (1756) či v Železnici (1760).

Dříve naznačená *správní paměť krajiny*, odkazující na efemérní Frýdlantské vévodství, se v rámci stanoveného obvodu sbírky skrývá s výjimkou své severozápadní části ve formě jakéhosi jádra, na které jsou *nabaleny* další vrstvy, především ve směru jihovýchodním. Právě v pomyslných hranicích takto vymezeného území však byla realizována většina aktivit turnovských františkánů. Aniž bychom se pokoušeli byť o velice hrubý odhad počtu obyvatel, kteří se mohli hypoteticky minimálně při sběru almužen ocitnout v zájmové sféře řeholníků, domníváme se, že již jenom rozsáhlá pastorační činnost konventu svědčí o jeho nezanedbatelném vlivu.

Dokladem této domněnky může být i svěcení křížových cest, na které františkáni obdrželi výsadní právo papežským breve Klementa XII. z roku 1731, rozšiřujícím předešlé povolení Inocenta XI. z roku 1686 na jejich zbudování uvnitř konventních kostelů.[83] V následujících letech turnovští řeholníci vysvětili *Viae Crucis* na řadě míst v blízkém i vzdálenějším okolí, jako třeba v Jablonci u Mimoně (1736), v augustiniánském kostele sv. Václava v Bělé pod Bezdězem (1739), v Brodcích (1744),

v kapli zámku na Malé Skále (1745), v děkanském kostele v Českém Dubu (1747), v převorství emauzských benediktinů na Bezdězu (1748), v kapli sv. Anny v Mnichově Hradišti (1750), v Příchovicích (1751), v minoritském kostele Zvěstování P. Marii v Pardubicích (1754) nebo v Novém Bydžově (1757). Ostatně v archivu provincialátu je zachována kniha *Communicationes Viae S. Crucis*, v níž jsou každému konventu vyhrazena reálná folia, na kterých jsou chronologicky evidována jednotlivá vysvěcení, konkrétně u Turnova pro období 1736–1782.[84]

□

V účetní knize ze stavby kostela sv. Jiří v Libštátě z období 1786–1789 lze vedle její časové a finanční náročnosti, podílu jednotlivých řemesel nebo mzdových relací sledovat také přepravu velkého množství materiálu z bezprostředního okolí.

Kostel sv. Jiří stojí na mírně se svažujícím ostrohu a je obklopený hřbitovem. Jednolodní chrámový prostor má jednoduchý půdorys s délkou 18 metrů po vítězný oblouk a dalšího 4,5 metru představuje kněžiště až k jeho zakřivení. Šířka i výška lodě jsou 12 metrů. Na východě je uzavřený půlkruhovým presbytářem o průměru 10 metrů a výšce 12 metrů. Na západě potom hranolovou dvoupatrovou věží o straně 8 metrů s výškou po římsu asi 19 metrů. Věž nese zvonovou mansardovou střechu s výškou po makovici asi 5 metrů. Na epištolní straně přiléhá k presbyteriu sakristie (délka 5,5 m, šířka 5 m a výška 3,6 m), k věži vřetenovité schodiště ve tvaru půlválce o průměru 2 m a výšce 10 m, vedoucí na kůr a do zvonice. Chrámový prostor nese valbovou (výška po makovici asi 5 m), sakristie sedlovou a presbyterium stejně jako šnek půlkuželovou klenbu. Loď, kněžiště a snad i sakristie jsou shora uzavřeny omítnutou trámovou konstrukcí z prken a rákosu s jednoduchou plachtovou klenbou (prostor pro věřící ze dvou polí), věž má zřejmě ve spodní části samonosné zaklenutí z cihel, soudě dle částečného odkrytí boku klenby, tvořeného křížovou vazbou.[85] Průměrná síla nosných zdí je jeden metr. Okna jsou prostá s plným obloukem a štukem naznačenými jedním až třemi klenáky. V prvním patře věže jsou tři, stejný počet najdeme také na severní a jižní straně budovy, vždy dvě v chrámovém prostoru a jedno v presbyteriu (šíře 1,5 m, výška asi 3 m). Šnek má nad sebou tři malá oválná okna, tzv. volská oka. Poslední pravoúhlé okno je na jižní straně sakristie. Průčelí bylo završeno jednoduchým barokním štítem. Hlavní vchod představují dvoukřídlé dveře o rozměrech 2,9 x 1,9 m, umístěné v prostém ostění z pískovce. Další vchody, kryté jednokřídlými dveřmi, jsou na epištolní straně chrámového prostoru na úrovni kruchty, na západní straně sakristie a také do vřetenovitého schodiště.

Základním stavebním materiálem je červenohnědý arkózový pískovec, jeden z přechodných typů hornin mezi arkózami a křemennými pískovci. Vyznačuje se jednak nedostatkem fosílií, obsahem křemenných zrn okolo 60 %, ale také asi 25 % nestabilních součástí, tvořených většinou živci, méně jílovými minerály. Charakteristické červenohnědé zbarvení způsobují oxidy železa. Zejména v 19. a počátkem 20. století byl těžen a následně používán jako stavební materiál, zvláště v oblasti podkrkonošského permu. Ještě i dnes nás krátká procházka po Libštátě přesvědčí

o jeho hojném využití při výstavbě domů, zdí, schodišť nebo mostů, včetně těch na železniční trati bývalé Jiho-severoněmecké spojovací dráhy.[86]

Hrubým odhadem činí objem spotřebovaného kamene asi 1 400 m³. Při průměrné hustotě 2 000 kg/m³ lze snadno vypočítat, že při výstavbě nového kostela sv. Jiří muselo být přemístěno kolem 3 000 tun pískovce.[87] Navíc je třeba připočítat dlažbu, která pokrývá asi 300 m², což při průměrné síle dlaždic 0,08 m obnáší dalších 48 tun.[88] Pominuli jsme také schody, opět zřejmě vyráběné košťálovským kameníkem.[89] A pokud jde o cihly, víme, že jich mělo být od vrchnosti na stavbu dodáno celkem 20 tisíc, skutečnost však byla ještě o 4 000 kusů vyšší, přičemž ve stavebním deníku jsou vykazovány u cihláře výdaje pouze za jeho mzdu.[90] Při běžných rozměrech 0,29 x 0,14 x 0,065 m by se jednalo o objem asi 63 m³, resp. při uvažované hustotě 1 500 kg/m³ hmotnost zhruba 95 tun.

Nevíme, kdy zanikla původní libštátská farnost, ale koncem šedesátých let 17. století ji nacházíme začleněnou do lomnické kolatury. V roce 1720 byla jedním z podnětů k jejímu opětovnému zřízení především v zimním období špatná dostupnost lomnické farní školy, což mělo mít negativní vliv na výchovu mládeže, ohrožované existencí jinověrců v této části lomnické farnosti.[91]

Neznáme ani vzhled původního kostela sv. Jiří. Alespoň přibližnou představu lze získat z inventáře farnosti, vypracovaného v roce 1783 P. Františkem Xaverem Franzem (duchovním správcem v letech 1783–1787). Dozvídáme se, že libštátský farní kostel byl kamenný se šindelovou střešní krytinou, dřevěnou věží a ve velice neutěšeném stavu.[92] Stejně žalostná měla být i ve vzdálenosti „*ani ne třiceti kročejů*" stojící fara, snad s kamennou podezdívkou: „*Domus parochialis est vicina ecclesiae nec 30 passus ab ea distans, inferior pars ex lapide, superior ligneis, scandulis tecta, ruinosa et in ea cubile unum pro curato* […]"[93]

Podnětem k vystavění nového domu Božího měla být údajně neplánovaná návštěva Libštátu tehdejším královéhradeckým biskupem Janem Leopoldem z Haye, který tudy 29. června 1786 projížděl cestou do Jilemnice, kam mířil z Lomnice nad Popelkou, kde vysvětil kostel sv. Mikuláše a biřmoval. Podle P. Kubíčka libštátský farář využil situace a za pomoci svých oveček přiměl metropolitu navštívit jejich kostel. Biskup shledal kostel sv. Jiří „*ve zpustlém stavu, blízko zřícení*", přičemž měl přislíbit P. Franzovi a shromážděným věřícím pomoc při zjednání nápravy, včetně obstarání nezbytných finančních prostředků.[94]

Průběh výstavby je ve zkratce zachycen také ve farních pamětnicích, kde máme k dispozici jednak záznamy od P. Jana Bílého (1787–1797), jednak zápisy Františka Xavera Kubíčka (1797–1804), pořízené ex post snad v roce 1803.[95] Při absenci základního archeologického výzkumu však navzdory zdánlivě přesvědčivým důkazům nedokážeme spolehlivě určit, zda v letech 1787–1789 proběhla výstavba zcela nového kostela na místě původního, což se zdá být pravděpodobnější variantou, nebo zda došlo jenom k zásadní rekonstrukci zchátralé budovy.[96]

Přípravné práce se odbývaly již na podzim 1786, v říjnu dva zedníci dostali za blíže nespecifikovanou činnost zaplaceno za čtyři dny 1 zl. 48 kr., kovář zase vyrobil „*8 klínů k lámání kamena*" v ceně 1 zl. 36 kr.[97] V zimě následujícího roku se činili především sekerníci a formani, protože bylo potřeba zajistit pro stavbu dřevo.

Víme, že část materiálu podle guberniálního nařízení z března 1787 poskytl vrchnostenský úřad z vlastních zdrojů, lesy disponovala také libštátská farnost.[98] Dá se předpokládat, že v lednu až březnu bylo pro svážení „*dlouhého dříví, dílem na šindel, dílem k stavení*" (4 dny po 1 zl. 3 kr., resp. 14 kusů po 17 kr.), případně „*silných trámů*" (pět kusů po 30 kr.) či „*silných klád*" (čtyři kusy po 15 kr., třináct po 10 kr.) použito saní, nebo snad byly kmeny stahovány ve vleku za tažnými zvířaty (smyk by zřejmě v tomto případě nebyl vhodný).[99] Prkna byla od pily[100] přivážena 3. a 7. března 1787 třemi *formany* v ceně 45 kr. za den. V únoru následujícího roku byli vyplaceni Jiří Fejfar (4 zl. 22 kr. 3 d.), Jan Vinklář (4 zl.) a Jiří Šádek (4 zl. 37 kr. 3 d.) „*od vožení dubův z Lipiny*" a snad ve stejném měsíci opět Jiří Šádek za jedenáct a Jan Vinklář „*od 8 for klád per 15 kr.*"[101]

Šindel byl na stavbu dodáván v šesti celkem pravidelných intervalech v květnu a červnu 1787, kdy bylo spotřebováno 24 000 kusů v ceně 6 kr. za kopu; v červenci přibylo dalších 104 kop (6 240 kusů) „*vošikového šindele*" za 7 kr. za kopu a konečně v roce 1789 2 220 kusů ve třech dodávkách – „*18 kop per 16 kr. od Jiřího Tuze z Libštátu* […] *od Jana Fejfara na sakristii 9 kop per 16 kr.* […] *též 10 kop per 16 kr.*"[102]

Kámen se lámal v nějakém z lomů v bezprostředním okolí[103] snad již v pokročilém podzimu 1786, ale především v dalších dvou letech. Ačkoli důkladný, přece jenom nám stavební deník svými záznamy nedokáže zodpovědět všechny otázky. Pokusili jsme se z jednoznačných zápisů v oddíle *Lit. N*, kde jsou převážně zahrnuti („*ve skále kámen lámajíce v lomě*, *skalníci*, *vozci těžkého kamena z lomu*, *vozci těžkého kamena*"),[104] odhadnout počet pracovních dní, strávených dělníky při zajišťování základního stavebního materiálu. Opět je třeba považovat následující údaje pouze za orientační, vždyť např. v roce 1789 nejsou činnosti dělníků vůbec rozlišovány, stejně jako jsme až na výjimky, kdy byli v několika případech nádeníci uváděni přímo mezi *skalníky* (1788), nezapočítávali dny pomocných pracovníků.

V roce 1787 tak bylo při lámání a odvozu kamene odpracováno 497 dnů, z čehož 65,2 % připadlo na *vozce* (324 dny). Je zajímavé, že více bylo v prvním období do 7. července vyplaceno *skalníkům* (66 ze 104 dnů), kteří se do lomu měli vrátit až po 20. srpnu, přičemž však do konce roku 1787 převládaly odpracované dny *vozců*.

V následujícím roce obdrželi *skalníci* mzdu za celkem 199,5 dnů, a to v době od 21. 4. do 15. 11. 1788. *Vozci* již bohužel nejsou ve stavebním deníku pro toto období uváděni, takže můžeme pouze spekulovat, zda se podařilo potřebný materiál na stavbu dopravit již v předešlém roce, nebo zda jenom nejsme schopni ze záznamů tuto činnost postihnout.[105]

Zcela hypoteticky lze uvažovat i o jakési „denní normě" odvozeného kamene, která by se při předpokládaných 3 000 tunách spotřebovaného materiálu pohybovala v rozmezí 9 – 10 tun. V době od 28. 4. do 13. 10. 1787 je v rámci 324 odpracovaných dnů vykazována mzda *vozcům* ve sto jednom případě, přičemž nabízejícímu se průměru odpovídá i četnost jejich výskytu v jednotlivých týdnech, když nejvíce – šest – jich vozilo kámen mezi 8. a 13. říjnem. Jsme si vědomi ošidnosti těchto údajů – prakticky neexistující dopravní infrastruktura, omezený výkon *nákladních prostředků*, vliv povětrnostních podmínek, členitost terénu, v neposlední řadě prob-

lematická spolehlivost záznamů – nejen to jsou bezpochyby limity, s nimiž je třeba při těchto hypotetických úvahách počítat. I proto míru jejich kredibility ponecháváme na kritickém čtenáři.

Nicméně díky údajům o použitém vápnu můžeme nejenom sledovat hlavní fázi zednických prací, ale současně lze opět odhadnout přepravní kapacitu tehdy používaných prostředků. Z celkového počtu 983 strychů 6 měřiček zaznamenaného vápna bylo minimálně 686,5 korců, tj. 69,8 %, dovezeno na stavbu v květnu až září 1787 z asi 12 km vzdáleného Syřenova.[106]

Frekvence pohybu *formanů* mezi Libštátem a Syřenovem byla nejčastější v červenci 1787, kdy bylo během osmi jízd přemístěno 328 strychů vápna, nejvíce pak 16. července – 64 korců. Jednotliví *vozci* měli při svých 78 vykázaných jízdách během pěti měsíců naloženo od 3 do 18 strychů. Při průměrné hustotě páleného vápna 1 100 kg/m^3 (udávané rozpětí 900 – 1 300 kg/m^3, kdežto samotný kalcit či vápenec, tedy $CaCO_3$, má hustotu 2 930 kg/m^3)[107] a zaokrouhlení vychází hmotnost korce na 102 kg.

Domníváme se, že by nebylo správné používat při těchto orientačních výpočtech hodnoty pro vápenec (tj. přibližně 270 kg/korec), přestože se můžeme o podobě přepravované suroviny pouze dohadovat. Vycházíme-li tedy z hmotnosti 102 kg na jeden strych, lze uvažovat o průměrném nákladu 5 až 6 korců na jednoho koně či tažné dobytče. Ostatně nejčastěji – desetkrát – je uváděno množství 10 naložených korců, osmkrát bylo vezeno 8, sedmkrát 5 a 7 strychů, šestkrát 9 a 9 ½ korců vápna. Předpokládáme, že formani absolvovali cestu s nákladem najednou, v den, kdy jim byla účtována příslušná odměna. Profil podstatné části trasy ze Syřenova do Libštátu je díky sledování vodoteče pro přepravu nákladů relativně příznivý, i když je při pohledu do josefinského vojenského mapování zřejmé, že na rozdíl od současné situace museli cestující mezi Bělou a Libštátem minimálně třikrát Olešku překročit. Na druhou stranu je při největších zaznamenaných přepravních objemech (jedenkrát 18 a 17 ½, třikrát 16 a dvakrát 15 strychů) nejčastěji zmiňován Josef Čermák, krčmář z Libštátu čp. 6. A my víme, že mohl použít minimálně tři koně.[108]

Další podstatnou část stavebního materiálu dodávali kováři, vyrábějící, opravující a udržující rozličné nástroje. Bohužel ne vždy je ze zápisů zřejmé, v jaké kovářské dílně byly vyrobeny, resp. v jakém množství a ceně. Přesto lze říci, že největším dodavatelem hřebíků byl lomnický František Hašek, ačkoli nevíme, zda o tom rozhodla větší kvalita jeho výrobků, vytíženost místního Jana Kříže při údržbě nástrojů, nebo snad dokonce jakási lobby, o níž lze uvažovat v souvislosti s prosazením se některých specializovaných řemeslníků (sklenář, truhlář, zámečník) z vrchnostenského Jičína, přestože byli mistři stejných profesí dostupní např. v bližší Lomnici nad Popelkou.[109] Toto městečko však leželo mimo farní obvod a navíc patřilo do jiného dominia.

Další zaznamenání hodné cenové relace poskytují oddíly *Lit. L* pro dopravu materiálu a *Lit. O – rozličné vydání*, a to nejenom s ohledem na práci košťálovského kameníka Josefa Čulíka. Např. v červenci 1789 byly jednomu z formanů zaplaceny 2 zl. 15 kr. „*od přivežení* [!] *3 bankalů na věž po 45 kr.*“, a následně 1. srpna 2 zl. 30 kr. „*za 2 bankaly kameníkoj á 1 zl. 15 kr.*“ (úhradu za třetí parapet jsme však nedohledali). V červenci 1788 obdržel Čulík 2 zl. 22 kr. [!] za polírování soklů na věž, tj.

„*od lokte á 8 kr.*“ (a o rok později v červnu potom další 2 zl. za „*polírování čoklí*“). Začátkem téhož měsíce byly vydány 1 zl. 13 kr. za „*3 štětky zednický á 20 kr. a 3 malý*“ (o rok později byly koupeny další dvě po 21 kr.), 19. srpna potom 3 zl. „*za 18 žejdlíků oleje á 10 kr.*“, resp. někdy po 21. 7. 1789 za stejnou cenu ještě dva žejdlíky lněného oleje, bezpochyby na ošetření šindelové krytiny.[110]

Tento krátký náhled do *rozličných vydání* uzavřeme záznamy typu „*od přivežení* [!] *oltáře na 2 fůrách z lásky dáno 9 mázů piva* [za] *45 kr.*“ (post 17. 7. 1789) či „*dne 5. Octobris* [1787] *dáno bysterským sousedům, jenž z lásky kámen a dříví vozili, 4 mázy piva* [za] *20 kr.* […] *dne 14. Juli* [1789] *při přivežení* [!] *dílů oltáře z lásky sousedům od skládání 6 mázů piva* [za] *30 kr.*“,[111] tedy doklady způsobu ocenění obyvatel farnosti nezištně pomáhajících při výstavbě kostela. Jejich zainteresovanost na stavbě chrámu Páně ilustrují také samostatně vypracované přehledy a účty z období 1789–1792.[112] Navíc je z nich současně patrné, že kostel sv. Jiří sloužil věřícím poměrně dlouho předtím, než byl dokončen v zamýšlené podobě, resp. zcela vybaven. Ve dvou seznamech z roku 1789 jsou uvedeni sousedé, kteří „*z lásky*“ pomáhali při stavbě, především s přivážením nejrůznějšího materiálu. V neděli po sv. Václavu, 4. října 1789, byla novostavba slavnostně vysvěcena biskupským vikářem a titulárním děkanem lomnickým P. Václavem Heglerem.[113] nicméně kvůli nedostatku finančních prostředků musely být na věž a nad presbyterium osazeny kříže, které byly původně umístěny na hrobech libštátských měšťanů. Tuto skutečnost ostatně také ve svých zápisech do farních pamětnic patřičně okomentovali oba faráři.[114]

Nelze rozhodně tvrdit, že by byl kostel sv. Jiří v Libštátě něčím výjimečným, protože stejných sakrálních památek najdeme na českém, moravském a slezském venkově nespočítaných. Zajímavým se však pro naše účely jeví právě díky zachované účetní knize ze stavby, při které získal současnou podobu.

Záměrně jsme v předkládané studii až na výjimky nevyužili běžně dostupné prameny, uložené třeba v Národním archivu v Praze (fondy Stará manipulace 1526–1838, Nová manipulace 1650–1706, Archiv pražského arcibiskupství 1221–1950, Staré české místodržitelství 1563–1751, Česká dvorská kancelář 1293–1791, České gubernium 1711–1855 a další) nebo ve Státním oblastním archivu v Praze (např. fondy Velkostatek Smečno 1507–1936, Velkostatek Křivoklát 1356–1950, Rodinný archiv Clam-Martiniců 1643–1918) či Státním oblastním archivu v Zámrsku (třeba fond Velkostatek Kumburk 1570–1949), ale soustředili jsme se na konkrétní jednotliviny ve fondech měst či farních úřadů, bohužel stále zřídka badateli využívané. Nejenom z tohoto důvodu pokládáme tuto práci za pouhý pokus o výběrový náhled do problematiky, který snad může být přínosem pro výzkum zejména periferního prostředí Království českého v raném novověku.

Poznámky

[1] Tuto studii věnuji památce RNDr. Tomáše Řídkošila (1953–2015), mého kamaráda a dlouholetého kolegy, který nás náhle 2. července 2015 opustil. Vždyť právě díky Tomášovi jsem se mj. naučil úzce spolupracovat s přírodovědci. Svoji vděčnost chci vyjádřit alespoň tímto způsobem.

[2] Bylo by poněkud samoúčelné uvádět zde bohatou, především však zahraniční literaturu, resp. vydané prameny, spokojme se tedy

s nejnovějšími pracemi českých historiků. Ve středu pozornosti výzkumu zůstávají výchovné a vzdělávací cesty šlechticů ze zemí Koruny české, srovnej HOJDA, Zdeněk – CHODĚJOVSKÁ, Eva – HAJNÁ, Milena – TESAŘÍKOVÁ, Alexandra. *Heřman Jakub Černín na cestě za Alpy a Pyreneje: kavalírská cesta českého šlechtice do německých zemí, Itálie, Francie, Španělska a Portugalska: cestovní deník z let 1678–1682.* Díl I. – II. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2014, 1640 s. ISBN 978-80-7422-281-8 (dále jen HOJDA, Zdeněk a kol., *Heřman Jakub Černín*); KUBEŠ, Jiří. *Náročné dospívání urozených: kavalírské cesty české a rakouské šlechty (1620–1750)*. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2013, 463 s. ISBN 978-80-7415-071-5; BOK, Václav – KUBÍKOVÁ, Anna (edd.). *Bericht über die Reise Johann Christians und Johann Seyfrieds von Eggenberg durch die Länder Mittel-, West- und Südeuropas in den Jahren 1660–1663: eine kommentierte Edition.* Prameny k českým dějinám 16. – 18. století (Documenta res gestas Bohemicas saeculorum XVI. – XVIII. illustrantia). Řada B, sv. 3. České Budějovice: Jihočeská univerzita, 2012, 530 s. ISBN 978-80-7394-308-0. Zejména první dvě uvedené práce obsahují také rozsáhlé seznamy pramenů a literatury. Krátce se otázce cestování v kontextu zejména českého výzkumu věnuje také Marie Šedivá Koldinská, srovnej ŠEDIVÁ KOLDINSKÁ, Marie – CERMAN, Ivo a kol. *Základní problémy studia raného novověku*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 801 s. ISBN 978-80-7422-251-1; konkrétně na s. 500–533 (kapitola *Cestování, poznávání a vnímání jinakosti*).

[3] ČECHURA, Jaroslav. *Černínové versus Kysibelští*. Praha: Dokořán, 2003, 211 s. ISBN 80-86569-06-3, zde konkrétně s. 189.
Z nejnovější literatury, v níž je mj. tehdejší způsob hospodářského života akcentován, jmenujme alespoň BOROVSKÝ, Tomáš – CHOCHOLÁČ, Bronislav – PUMPR, Pavel (edd.). *Peníze nervem společnosti: k finančním poměrům na Moravě od poloviny 14. do počátku 17. století.* Brno: Matice moravská, 2007, 423 s. ISBN 978-80-86488-42-4; MIKULEC, Jiří a kol. *Církev a společnost raného novověku v Čechách a na Moravě.* Praha: Historický ústav AV ČR, 2013, 518 s. ISBN 978-80-7286-206-1; PUMPR, Pavel. *Beneficia, záduší a patronát v barokních Čechách na příkladu třeboňského panství na přelomu 17. a 18. století.* Brno: Matice moravská, 2010, 412 s. ISBN 978-80-86488-73-8.

[4] Státní oblastní archiv v Praze – Státní okresní archiv Kladno (dále jen SOkA Kladno), fond Archiv města Smečno (do roku 1882 Muncifaj), kn. 5, Kniha obecních počtů (1665) 1676–1701, bez původní foliace. Dále jen SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů.

[5] Přestože je kniha evidentně součástí, navíc i nejstarší dochovanou, archivního fondu Farní úřad Nová Paka, uloženého ve Státním oblastním archivu v Zámrsku – Státním okresním archivu Jičín (kromě samotného obsahu o tom mj. vypovídá také označení na hřbetě *Kirchenrechnungen der Neupakauer Pfarrkirche St. Nicolai Ep. p. J. 1678 bis 1717* a *1*, resp. *Bu 81*), zůstává i nadále jako bezprecedentní solitér v držení novopackého muzea, kde navíc není ani vykazována jako archiválie, srovnej Městské muzeum Nová Paka, sign. H 15981. Dále pouze MM Nová Paka, Kirchenrechnungsbuch.

[6] Nejdůležitějším pramenem pro výzkum nejenom turnovských františkánů zůstává fond uložený v Národním archivu v Praze Františkáni – provincialát a konvent Praha (dále jen NA Praha, ŘF Praha), kde je mezi původci fondu jediný odkaz na v roce 2006 ze Zámrsku delimitovaný archiv turnovského řeholního domu. Archiválie z delimitovaného fondu budou v této práci rozpoznatelné pod odvolávkou na původní inventář Státního oblastního archivu v Zámrsku, Řád františkánů Turnov (dále jen NA Praha, ŘF Turnov).
Čerpali jsme především ze dvou nejstarších zachovaných účetních knih, první najdeme pod sign. B-17 *Ratiocinia conventus Turnoviensis* (1705–1757; dále jen NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705), mladší nese sign. B-5 *Ratiocinia conventus Turnoviensis inchoata Anno 1758 1. Januarii* (1758–1822; dále jen NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758).

[7] Státní oblastní archiv Litoměřice – Státní okresní archiv Semily, Farní úřad Libštát (dále jen SOkA Semily, FÚ Libštát), kn. 74 (*Kniha počtů vydaných peněz na stavení chrámu Páně farního sv. Jiřího* [Mučedlníka] *v městys Liebštát Anno 1787*; *Baubuch 1786*). Dále jen SOkA Semily, FÚ Libštát, Baubuch.

Podrobně ke stavbě kostela NOVOTNÝ Robert R. *Příběh stavby jednoho obyčejného kostela.* Z Českého ráje a Podkrkonoší (dále jen ZČRP). Svazek 21. Semily 2008, s. 185–209. ISSN 1211-975X.

[8] SOkA Kladno, AM Smečno, inv. č. 1 (1650, květen 2., Vídeň). Císař Ferdinand III. potvrzuje a obnovuje privilegia Vladislava II. z května 1510 a prosince 1515 o povýšení na městečko a město obdařené znakem, a potvrzení těchto privilegií Rudolfem II. z července 1591. Další insert v listině Josefa II., ibidem, inv. č. 5 (1788, březen 11., Vídeň). Srovnej edice obou listin ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – KOBLASA, Pavel. *Šlechtický archiv c. k. ministerstva vnitra: erbovní listiny Národního archivu, Státního oblastního archivu v Praze, Archivu hlavního města Prahy (dodatky), Archivu Národního muzea (dodatky)*. Praha: Agentura Pankrác, 2014, 1048 s. ISBN 978-80-86781-24-2; konkrétně s. 545–546 (1650), 589–591 (1788).
Z dosavadní nepříliš rozsáhlé literatury k dějinám raně novověkého Muncifaje si platnost ponechává hlavně PRAŽÁKOVÁ, Jana. *Městečko Smečno v druhé polovině 17. století.* Středočeský sborník historický. Svazek 7. Praha 1972, s. 35–60. ISSN 0585-4172. Přestože ve své práci využila i nejstarší zachované městské účetní knihy, zasloužil by si tento pramen podrobnější analýzu.
Ze starších prací můžeme připomenout alespoň články Jaroslava Durase, které bohužel neoplývají přesností, přičemž v jednom z nich se zabýval právě nejstarší dochovanou účetní knihou, srovnej DURAS, Jaroslav. *Obecní účty města Muncifaje, nynějšího Smečna, z let 1654, 1665 a z let 1677–1700.* Slánský obzor, 13. Slaný 1905, s. 33–54. Nepovažuji však za účelné uvádět v této studii četné Durasovy omyly na pravou míru, proto nebudu k jeho práci přihlížet.

[9] Ke změně názvu města z Muncifaje na Smečno srovnej SOkA Kladno, AM Smečno, přípis slánského okresního hejtmana Josefa Hejdy čj. 1 811 z 26. 1. 1882 obecnímu úřadu (zde praes. 8. 2. 1882, čj. 70) na základě výnosu pražského místodržitelství čj. 84 048 z 12. 1. 1882, resp. dohodě ministerstev vnitra, spravedlnosti a financí Předlitavska čj. 18 696 z 27. 12. 1881. Stejně rozlišováno např. v dobových hospodářských instrukcích, srovnej KALOUSEK, Josef. *Archiv český*. Díl 23. Praha 1913, č. 149 (výňatky z hospodářských tabulek Jaroslava hraběte z Martinic z let 1638–1649), s. 206–215; č. 185 (panství Tachlovice, 1701–1765), s. 351.

[10] Srovnej PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*. Díl VII. Praha: Dědictví sv. Jana Nep., 1913, údaje z relací na s. 185–186. K popisu celého slánského vikariátu kolem roku 1700 srovnej PODLAHA, Antonín. *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX*. Díl 1. Praha: Dědictví sv. Prokopa, 1917, s. 62.

[11] Z prací o solném obchodu v Čechách připomeňme alespoň GABRIEL, František. *Obchod se solí v Čechách v době od 17. do počátku 19. století.* Rozpravy Československé akademie věd, řada společenských věd, ročník 77, sešit 12. Praha: Nakladatelství ČSAV, 1967, 77 s.; v hutné zkratce nedávno také MAUR, Eduard. *Gutsherrschaft und zweite Leibeigenschaft in Böhmen: Studien zur Wirtschafts-, Sozial- und Bevölkerungsgeschichte (14. – 18. Jahrhundert)*. München – Wien 2001: Verlag für Geschichte und Politik, 246 s. Sozial- und wirtschaftshistorische Studien. Band 26. ISBN 3-7028-0381-5; konkrétně s. 168–170 (oddíl Kammergut und Markt in Böhmen).

[12] KALOUSEK, Josef. *Archiv český*. Díl 23, č. 212 (poddanský řád Jaroslava Bořity z Martinic pro panství Smečno z roku 1602, resp. snad 1638 upravený pro slánské), s. 151–171; k povinnosti kupovat sůl v Muncifaji s. 169 (článek 65). Srovnej také SOkA Kladno, Archiv města Slaný (neuspořádáno), pamětní kniha (stará sign. 2), fol. 36r – fol. 52v (nedatovaný poddanský řád), k soli fol. 50v.

[13] SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů, např. fol. Ar (vložený dvoulist, 1665) *nový příjem – přijato vejdělku k obci města Muncifaje ze 104 pr*[ostic] *2 v*[ěrtelů] *2 čt*[vrtců] *soli prodaný, od jednoho každého st*[rychu] *po 39 gr. 3 d., činí 80 fl. 35 kr. 3 d., item víceji ze 3 prostic štrubinské soli po 1 kopě míš.,* [činí] *3 fl. 30 kr., item víceji ze 2 prostic pražské soli po 45 kr.,* [tj.] *38 gr. 4* [d., činí] *1 fl. 30 kr.*; fol. Bv (1665) *solákovi od prodávání soli za 13 měsíců, za jeden každý měsíc po 30 gr. 6 d., dáno 7 fl. 48 kr.*; fol. 6r (1678) *formanům při přivezení 17 prostic soli rozdílně z Prahy ve zlé cesty* [!] *mimo stálýho platu*

přidáno 54 kr.; fol. 7r (1679) *přikrývači do Řenčova* [Řevničov v okrese Rakovník, pozn. autora] *v příčině soli přivezení vyslanému od cesty dáno 9 kr., od přivezení dvouch prostic soli z Kladna po 6 kr. dáno 12 kr., item od přivezení jedný prostice soli ze Slanýho dáno 4 kr., item Šraumalovi podruhé jdoucímu do Slanýho pro sůl od cesty dáno 3 kr., item víceji od přivezení 4 prostic soli z Prahy mimo stálýho platu formanům ve zlý cesty po 5 kr. přidáno 20 kr.*; fol. 8v (1680) *nový příjem – přijato vejdělku k obci města Muncifaje z 59 prostic soli pražské, z jedné každé po 1 fl. 6 kr., činí 64 fl. 54 kr., item víceji z 7 prostic štrubinské soli po 1 fl. přijato 7 fl.*; fol. 11r – fol. 11v (1680) *přikrývači jdoucímu do Slanýho i také do Řenčova v příčině přivezení soli od cesty dáno 12 kr.* […] *lidem rozdílně sůl kupujícím na outratu v tom roce vydáno 1 fl. 24 kr.*; fol. 16v (1682) *písaři radnímu podvakráte do Slanýho k panu primasovi slánskému v příčině soli lacinější kupování vyslanému na outratu dáno 12 kr.*; fol. 21v (1684 a 1685) *od přivezení čtyr prostic soli z Prahy po 12 kr. dáno 48 kr., item víceji od přivezení 9 prostic soli po 15 kr. dáno 2 fl. 15 kr., od přivezení rozdílně 20 prostic soli v zlou cestu formanům po 3 kr. přidáno 1 fl., Martinovi Koužkovi za 1 čt*[vrtec] *soli, která mu v cestě na jiné fůře skrze rozlití kolomasti v prostici k zmaření přišla, dáno 24 kr.*; fol. 25r – fol. 25v (1684 a 1685) *Počet solní na rok 1684*; *nový příjem – přijato rozdílně v létu 1684 soli přivezený 80 prostic, víceji ze Želenic přijato 1 prostice* […] *Počet solní na rok 1685*; *nový příjem – přijato v létu 1685 soli rozdílně přivezený 74 prostic*; fol. 27v (1686) *formanům od přivezení 17 prostic soli z Prahy za obecní peníze koupený po 15 kr. dáno 4 fl. 15 kr.*; fol. 45v (1692) *nový příjem – užitku ze soli handlovní ze 39 beček po 1 fl. 5 kr. přijato 42 fl. 15 kr.*; fol. 57v (1695) *užitku ze soli – ze 34 beček soli v tomto roce vydané, z každé bečky po 1 fl., přijato 34 fl.*; fol. 71v (1698 a 1699) *užitku z handle solního – ze 62 beček soli v těch dvouch letech vydaných, z každé po 1 fl., přijato 62 fl.*

[14] Ibidem, fol. 11v (1680). K obvyklým nákladům při dovozu soli z Dolních Rakous GABRIEL, F., op. cit., s. 32.

[15] SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů, fol. 35r (1688).

[16] Ibidem, fol. 62r – fol. 63r (1695).

[17] Ibidem, např. fol. 1r – fol. 1v (1676) *item víceji ze 20 vah železa komárovského prodanýho, z jedné každé váhy o 12 kr., vejdělku přijato 4 fl.* […] *poslu na Hořovice v příčině železa vyslanému dáno 20 kr., item jednomu do Komárova pro 20 váh železa vyslanému, na outratu dáno 1 fl. 3 kr.*; fol. 3r – fol. 3v (1677) *za 55 ½ kop šindele na bránu i také domek při ní po 9 kr. koupenýho dáno 8 fl. 19 kr. 3 d., item víceji za 20 kop šindele po 8 kr. koupenýho dáno 9 fl. 20 kr., za 4 ½ tisíce hřebíkův šindelních po 43 kr. dáno 3 fl. 13 kr. 3 d., item za 4 ½ tisíce hřebíkův šindelních po 42 kr. dáno 3 fl. 9 kr., poslu na Kornhauz* [Mšec, pozn. autora] *pro hřebíky vyslanému dáno 6 kr.* […] *od nalámání 4 sáhy kamene na spravování zdi při bráně po 24 kr. dáno 1 fl. 36 kr.*; fol. 7r – fol. 9v (1679) *Růžičkovi starýmu na Hořovice v příčině 40 vah železa, od Jeho Excel. na vystavení rathauzu darovaného, vyslanému od cesty dáno 25 kr., písaři radnímu podruhé podvakráte do Hořovic v příčině 30 vah železa na hřebíky a jiné potřeby k rathauzu vyslanému na outratu dáno 1 fl. 9 kr., lidem, kteří takové hřebíky a železo z Hořovic přivezli, spropitnýho dáno 33 kr.* […] *od nalámání 2 sáhy kamene k rathauzu po 24 kr. dáno 48 kr., tesařům základnýho při rathauze dáno 36 kr., item víceji týmž tesařům na dílo při rathauze z obecních peněz dáno 14 fl.*; fol. 21r (1684 a 1685) *za dva* [d]*žbery vápna pražského pro spravování planýře městského i také solnice po 30 kr. dáno 1 fl., od přivezení téhož vápna z Prahy i s vejnoskem dáno 34 kr.*; fol. 27r (1686) *tesaři od udělání vobruby nové k studnici obecní dáno 24 kr., od přivezení dříví na tuž studnici spropitnýho dáno 9 kr., víceji témuž tesaři od udělání rumpálu pro tažení cihel, vápna a hlíny pro zadělání štítův na rathauze dáno 15 kr.* […] *při vykazování dříví v lese v přítomnosti p. oficírův na stropovici a dlažbu do rathauzu hajným i také lidem k tomu vyslaným spropitnýho dáno 24 kr.*; fol. 31r – fol. 31v (1687) *poslu jednomu do Zdic v příčině kupování vápna vyslanému, kterýž nepojednal nic, od cesty a na outratu dáno 20 kr., za 5* [d]*žberů vápna po 30 kr. i s vejnoskem dáno 2 fl. 34 kr., od přivezení 3* [d]*žbery* [!] *vápna z Prahy dáno 28 kr., od vyhašení téhož vápna dáno 4 kr., zedníkům od rozdílného díla při rathauze vydáno 4 fl. 51 kr., za barvu červenou pro barvení rat-*

hauzu dáno 7 kr., za jednu štětku pro barvení zdí při rathauze dáno 14 kr., od přivezení 21 vůz [!] *hlíny od nového mlejna na udělání podlahy hliněný na touž světnici po 5 kr. dáno 1 fl. 45 kr., nádeníku od kopání a nakládání týž hlíny dáno 12 kr., lepiči od udělání podlahy hliněný nad touž světnicí dáno 1 fl. 30 kr., tesařům od udělání trouby nový a pokličky, též čepu nového do rybníčka obecního dáno 2 fl., formanům od přivezení téhož z lesův spropitnýho dáno 40 kr., od položení týž trouby a pokličky, též starý vyhození dáno 30 kr., víceji od položení i také zase zadělání jalový trouby při témž rybníčku obecním dáno 36 kr.*; fol. 33v (1688) *od vození hlíny k témuž rathauzu dáno 19 kr., od vození kusův cihel formanu spropitnýho dáno 12 kr.*; fol. 37r (1689) *Viktorovi, skalníku žehrovskému, od udělání dlaždic kamenných do sklepu při rathauze dáno 2 fl. 30 kr., od přivezení týchž dlaždic ze skal žehrovských dáno 18 kr., zedníkům od dláždění téhož sklepu dáno 1 fl. 24 kr., od vylívání a vynášení vody z téhož sklepu dáno 9 kr., od přivezení 4* [d]*žbery vápna cihláři svinařovskému i také od vyhašení téhož vápna ku potřebě k rathauzu dáno 12 kr., cihláři od čtyr* [d]*žberů vápna spropitnýho dáno 8 kr.*; fol. 41r (1690) *za 200 cihel zdících z důchodu koupených na komín i s* [s]*propitným cihláři dáno 1 fl. 4 kr., za 4 fůry kamene k rathauzu, též od lámání dáno 9 kr.*; fol. 46r – fol. 47r (1692) *za 200 cihel koupených na spravování půdy cihelné v rathauze, v šenkovně a komoře, které v létu 1691 z důchodu vzaté jsou 1 fl.* […] *truhláři od udělání mostku nového dřevěného pod uličkou mezi domem Dana Landy strany jedné a Adamem Skálou strany druhé dle smlouvy, též od jednoho mostku před fortnou dáno a zaplaceno 4 fl. 8 kr., spropitného od přivezení dříví na ty mostky dáno 30 kr.* […] *od udělání nového haltýře na rybníku, též studnice spravení a položení prahu ve bráně tesařům dáno 2 fl. 47 kr. 3 d., spropitného, který přivezli dříví na haltýř, dáno 21 kr.*; fol. 54r (1694) *zedníkům a formanům od kamene vožení – zedníku od kamene lámání, též kus nové zdi mezi domkem obecním ubraný a domkem Kristiána Kovaříka udělaný, dáno 1 fl. 36 kr., od vození kamene a hlíny k týž zdi 54 kr., tesařům od díla a formanům od dříví – tesaři od udělání nového zábradlí při rybníce pod branou dle smlouvy 3 fl. 30 kr., formanům, který k témuž zábradlí dříví vozili 30 kr., tesaři od udělání jednoho nového mostku k Slanýmu a jednoho ke Pcherám dáno 2 fl. 30 kr., formanům, který na ty mostky dříví vozili 42 kr. 3 d., formanům spropitného 12 kr.*; fol. 59r (1695) *tesařům a od forování – od přivezení dvouch dubů ku potřebě do rathauzu formanům, též tesařům trunk piva 1 fl. 10 kr., tesařům od vopravování dvouch mostků pod městem, též strouhy napravení nad rathauzem tesanýma dubmi* [!] *dáno 56 kr.*; fol. 74v – fol. 75v (1698 a 1699) *zedníku od nalámání 2 ½ sáhu kamene dáno 1 fl. 3 kr.* […] *za 3 džbery vápna po 30 kr. dáno 1 fl. 30 kr., cihláři spropitného od 1 000 dlaždic, který byly vzatý do radní světnice 20 kr., item cihláři spropitného od 600 cihel dáno 12 kr., více témuž od devíti džberů vápna spropitného 18 kr., od přivezení téhož vápna dáno 17 kr., item od vyhašení dáno 12 kr., za 170 cihel na kuchyni k radní světnici dáno 54 kr., za tři prkna po 11 kr. pro zapažení týž kuchyňky 33 kr., za 30 kusů prken k jarmarku potřebných po 7 kr. dáno 3 fl. 30 kr.* […] *formanům, kteří přivezli dříví na smyky pod kádečky na rynku, na trunk piva jim dáno 9 kr.*

Dříví na otop např. fol. 18r (1683) *za jeden sáh dříví k topení v radní světnici dáno 27 kr.*; fol. 21r (1684 a 1685) *za dříví k topení v radní světnici dáno 9 kr.* […] *za jedno látro dříví k topení v radní světnici dáno 21 kr.*; fol. 35r (1688) *za jeden sáh dříví k topení v radní světnici dáno 30 kr., víceji od udělání 5 sáhův dříví k témuž po 7 kr., dáno 35 kr.*; fol. 41v (1690) *od přivezení jednoho sáhu dříví na děkanství dáno 7 kr.*; fol. 47r (1692) *od přivezení dříví pro topení v radní světnici, jako i takového nošení, dáno 41 kr.*

[18] Např. ibidem, fol. Bv (1665) *za prach a lunty k střílení při procesí při Božím těle dáno 52 kr.*; fol. 1v (1676) *truhlářům od udělání lešení v kostele pro komediji při procesí při Božím těle dáno 18 kr., kováři za 2 ½ kop hřebíkův prkenných k témuž dáno 30 kr., za lunty lidem se zbraní při procesí jak Jitřní velikonoční, tak také i při Božím těle vyslaným dáno 9 kr.*; fol. 3v (1677) *truhlářům od udělání lešení v kostele pro komediji při procesí při Božím těle, dáno 18 kr., za lunty lidem při procesí, jak při Jitřní při Veliké noci, tak také i při Božím těle se zbraní vyslaným, dáno 7 kr., dvoum osobám, kteří při procesí do Prahy*

při svatým Václavě bubny vlaský nesli, dáno 18 kr.; fol. 5v (1678) *písaři radnímu do měst pražských při procesí při svatým Václavu pro zpívání vyslanému na outratu dáno 18 kr.*; fol. 9v (1679) *za prach a lunty k procesí při Božím těle dáno 31 kr., lidem se zbraní při též procesí* [!] *i vyslaným spropitného dáno 24 kr.*; fol. 13v (1681) *poslu* [za] *odnešení bubnův vlaských do Slanýho k procesí do Prahy při svatým Václavě dáno 6 kr., písaři radnímu při též procesí do Prahy k zpívání českých písní* [na] *cestu vyslanému na outratu dáno 30 kr.*; fol. 21r (1684 a 1685) *Janovi Jakšovi do měst pražských při procesí pro zpívání cestou při svatým Václavě na outratu dáno 18 kr.*; fol. 62r (1695; vyjádření vrchního hejtmana G. A. Hehna) *Léta 1692 mušketýrům při rozličných procesích na prach a lunty 24 kr., A. 93tího 33 kr., A. 94tého 48 kr. dáno jest. Skrze tak notný zvyšování vydání s*[n]*adno capital zlehčen bude.*; fol. 79r (1700) *muškvetýrům,* [!] *kteří šli s muškvety* [!] *při procesí o Boží tělo,* [!] *dáno 30 kr.*

19 Třeba v roce 1678 bylo zapotřebí opravit šibenici, ibidem, fol. 6r (1678) *před executi Šťástky pastýře tesařům od tesání i také položení trámův,* [h]*řebíků a veřejí nových udělání, též zedníkům od zadělání týchž trámův a veřejí, i také obnovení spravedlnosti muncifajské, spropitného dáno 4 fl., truhláři za nový dveře k též spravedlnosti dáno 30 kr., kováři od díla rozdílného při též spravedlnosti dáno 42 kr.*

20 Ibidem, fol. Cr (1665) *od odpravení Kateřiny Mathoušový mistru popravnímu dle smlouvy s ním učiněné i s outratami mimo peněz, co z důchodu Jeho Excel. passírováno jest 20 fl. 43 kr.*; fol. 4r (1677) *písaři radnímu do měst pražských v příčině věžňův dotýkající se psaní k slavné appellati vyslanému na outratu dáno 30 kr., poslu podruhé schválně též do měst pražských s psaním v příčině týchž věžňův vyslanému dáno 24 kr., p. primasovi, když do měst pražských v příčině executi jel, na outratu dáno 1 fl. 30 kr., věžňům za chléb do šatlavy rozdílně vydáno 48 kr., poslu právnímu z města Slaného od hlídání týchž věžňův před executi dáno 35 kr.* […] *poslu* [!] *pro téhož posla právního do města Slaného před executi vyslanému dáno 3 kr., krčmáři stehličiovskému,* [!] *co mistr popravní cestou za příčinou executi protrávil, dáno 1 fl. 30 kr.*; fol. 6r – fol. 6v (1678) *písaři radnímu do měst pražských v příčině Šťástky pastýře vyslanému na outratu dáno 45 kr., poslu podruhé v příčině téhož do Prahy vyslanému dáno 16 kr., čtyrem osobám do měst pražských pro mistra popravního k vyzdvižení i také zase vyprovození vyslaným na outratu dáno 2 fl. 24 kr., item za lunty týmž osobám, jak cestou, tak také i při executi dáno 8 kr., poslu právnímu z města Slaného od hlídání Šťástky pastýře v šatlavě před executi za 9 dní po 6 kr. za den dáno 54 kr., item víceji od provolávání při executi Šťástky pastýře témuž poslu právnímu dáno 1 fl. 10 kr., při executi téhož Šťástky pastýře, co mistr popravní do třetího dne s čeládkou a jedním koněm svým za jídlo a pivo protrávil, zaplaceno 6 fl. 19 kr. 3 kr.*; fol. 7v (1679) *za mistrem popravním a jeho čeládkou z měst pražských, za příčinou Kateřiny Sedlčanský a Zuzany Lebedový pro zamordování jednoho děvčátka malýho vyzdviženým i také s lidmi pro téhož vyslanými, rozdílně utraceno 5 fl., item z nařízení J. M. Cís. a král. slavné appellati od mrskání přes kládu Kateřiny Sedlčanský poslovi pravní*[mu] *z města Slanýho dáno 1 fl. 30 kr.*; fol. 35v (1688) *na executi Kateřiny Volákový ze vsi Družce, která pro zahubení dítěte maličkýho, plodu svého vlastního při porodu svém a zanešení do lesa pod meč hlavu svou dáti, kolem probíti a tak zahrabána býti musela, z obecních peněz přidáno 10 fl.*

K vyšetřování zločinu Kateřiny Volákové srovnej také SOkA Kladno, AM Smečno, dopis tehdejšího prezidenta apelačního soudu Václava Norberta Oktaviána hraběte Kinského z Vchynic a Tetova (1642–1719) purkmistru a konšelům Muncifaje z 12. 7. 1688 s otázkami na svědkyně Dorotu Koulovou a Kateřinu Skalníkovou; k pastýři Šťástkovi ibidem, dopis dr. V. Rosy ze soudu pražského Starého Města z 26. 2. 1678 ohledně upřesnění *qualitas, et quantitas* jeho provinění, za která měl být trestán na hrdle (*poena ordinaria laquei*).

21 Ibidem, fol. 22r (1684 a 1685) *třem osobám do měst pražských k Jeho V. hr. Excel. panu Jaroslavovi slavné paměti hraběti z Martinic (titul) v příčině obnovení a potvrzení privilegium města Muncifaje vyslaným za tři dni na outratu dáno 1 fl. 30 kr., formanu, který je vezl, od fůry dáno 1 fl., písaři od psaní téhož potvrzení privilegium muncifajského spropitného dáno 10 fl., týmž osobám do měst praž-*

ských pro potvrzení téhož privilegium vyslaným na outratu dáno 2 fl., formanu, který ho do Prahy i také zase domů svezl, dáno 18 kr., podruhý dvoum osobám k Jeho V. hr. Excel., nynější vrchnosti naší milostivé a dědičné, vyslaným na outratu dáno 1 fl. 6 kr., za pergamen pro psaní druhého potvrzení privilegium muncifajského od Jeho V. hr. Excel. (titul), nynější vrchnosti naší, dáno 1 fl., za škatuli pro pečeť a šňůru k témuž dáno 33 kr., poslu od přinešení těch věcí z Prahy dáno 9 kr., písaři od psaní téhož potvrzení dáno 1 fl. 30 kr., při psaní téhož i také pohledávání těch věcí utraceno 1 fl. 15 kr.

Ztrátu muncifajského privilegia Jiřího Adama II. z 9. 11. 1685 zmiňuje KROTILOVÁ, Jana. *SOkA Kladno. Archiv města Smečno. Inventář.* Slaný 1972, s. 6–7.

22 Ibidem, AM Slaný, listina Jiřího Adama II. (Smečno, 1685, 8. listopadu), listina Jaroslava Bernarda (Smečno, 1685, 25. května).

23 SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů, fol. 40r – fol. 40v (1690) *dvoum osobám do měst pražských k J. Ex. v příčině polehčení Kopfsteueru vyslaným na outratu dáno 1 fl. 57 kr., písaři od psaní německého memorialu k Jeho Ex. dáno 24 kr., poslu na Budenička* [!] *k panu krajskému hejtm*[anovi] *za touž příčinou vyslanému na outratu i na koně vydáno 15 kr.*

24 Ibidem, fol. 23r, 24r (1684 a 1685).

25 Srovnej např. THÜRHEIM, Andreas, Graf. *Die Reiter-Regimenter der k. k. österreichischen Armee. 1. Band. Cürrasiere und Dragoner*. Wien 1862, s. 23; též SCHMIDT-BRENTANO, Antonio. *Kaiserliche und k. k. Generale (1618–1815)*. Wien: Österreichisches Staatsarchiv, 2006, s. 15 (von Braunschweig-Lüneburg) a s. 88 (von Saurau).

26 SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů, např. fol. 28v – fol. 29v (1686) *forýrovi s mustršrajbrem* [Musterschreiber – přehled o vystrojeném vojsku] *za 4 dny, když na cestu odjel i za stravu, za jeden každý den po 16 kr., dáno 2 fl. 8 kr., víceji témuž forýrovi za vobrok a seno na jednoho koně, protože jest ho neměl, za 10 téhodnův po 42 kr. dáno 7 fl.* […] *formanu, který p. lajtnanta do Prahy i také zase z Prahy vezl, dáno 1 fl. 6 kr., podruhý od vezení téhož do Budeniček dáno 12 kr., od spravování sáněk pro téhož dáno 7 kr.*; fol. 70v (1697) *dne 8. Januarii 1697 sedmi musquetyry, kteréžto na panství smečanské na quartir přišli a přes noc v městě zůstali, utraceno s nimi 1 fl. 9 kr., item s 26 osobama musquetýrma, fendrychem a s jedním párem koňma, když z panství marschirovali, přes jednu noc s nimi utraceno 4 fl. 36 kr.*

27 Ibidem, fol. 23v (1685) *víceji od udělání vosla dřevěného pro trestání soldátův témuž tesaři dáno 21 kr.*

28 Ibidem, fol. 14v (1682).

29 Ibidem, fol. 70v (1697). Další záznamy fol. 1v (1676) *na pohřeb jednoho člověka potřebného, který při městě Muncifaji umřel, vynaloženo 36 kr., item na pohřeb jednoho člověka chudýho řemesla tkadlcovského vynaloženo 30 kr.*; fol. 3r (1677) *na pohřeb jedný potřebný ženy, která v pastušince umřela, vynaloženo 16 kr.*; fol. 67r (1696) *náklad na funus jedné žebravé ženy, která zde v městě umřela, 48 kr. 3 d.*

30 Např. ibidem, fol. 1v (1676) *poslu právnímu od provolání jarmarku muncifajského svatohavelského v městě Slaném dáno 12 kr., item od provolávání při témž jarmarce muncifajském témuž poslu dáno 6 kr.*; fol. 4r (1677) *item od provolání jarmarku muncifajského v městě Slaným témuž poslu dáno 6 kr., item od provolávání při jarmarce muncifajském témuž poslu dáno 6 kr.*; fol. 13v (1681) *poslu do Prahy s přiznáním polí a krav sousedův muncifajských vyslanému do cesty dáno 16 kr.*; fol. 16v (1682) *písaři radnímu v příčině vyzdvižení lazebníkův do Slaného k ouřadu vyslanému na outratu dáno 6 kr., poslu podruhé s psaním za touž příčinou vyslanému od cesty dáno 3 kr.*; fol. 23r (1684) *poslu podvakráte do Budeniček vyslanému od cesty dáno 12 kr., jednomu poslu na Kornhauz vyslanému dáno 4 kr., jednomu poslu na Kladno vyslanému dáno 4 kr.*; fol. 27r (1686) *poslu právnímu v začátku jeho služby za chléb dáno 24 kr., víceji témuž* [za] *služby dáno 7 fl. 30 kr., víceji poslu právnímu z Aun*[h]*ošti, který se do služby do města Muncifaje dostati měl, závdavku dáno 18 kr., víceji poslu právnímu od provolání jarmarku jarního muncifajského v městě Slaném dáno 12 kr., písaři radnímu za tou příčinou* [!] *do Slanýho k ouřadu vyslanému na outratu dáno 6 kr.*; fol. 32v (1687) *poslu právnímu* [za] *služby za 13 měsícův po 1 fl. dáno 13 fl.*; fol. 35v (1688) *poslům právním dvoum za 8 měsícův služby po 1 fl. dáno 8 fl., víceji týmž*

poslům právním dvoum za 3 měsíce po 30 kr. dáno 1 fl. 30 kr., víceji nynějšímu poslu právnímu novýmu na fůru, na kteréž byl přivezen na službu do města Muncifaje, z obecních peněz přidáno 1 fl. 30 kr., víceji témuž poslu na cestu na outratu dáno 15 kr.; fol. 38r (1689) *poslu právnímu za 2 měsíce po 30 kr. služby dáno 1 fl., víceji témuž poslu právnímu za 11 měsícův po 45 kr. dáno 8 fl. 15 kr.*; fol. 41r (1690) *poslu právnímu za 13 měsíců služby po 45 kr. dáno 9 fl. 45 kr.*; fol. 44r – fol. 44v (1691) *poslu do Pcher k panu Jiříkovi Družeckému vyslanému v příčině jednoho starého urburu 3 kr.* […] *poslu právnímu za 13 měsícův po 45 kr. dáno 9 fl. 45 kr.*; fol. 47v (1692) *poslu právnímu služby po sražení dvouch měsíců (poněvadž žádný nebyl) za 11 měsíců dáno 8 fl. 15 kr.*; fol. 51r (1693) *poslu právnímu slánskému od provolání jarmarkův zdejších ve městě Slaným dáno 28 kr., závdavku poslu právnímu 12 kr., poslu právnímu roční služby i s přídavkem 45 kr.* [dáno] *10 fl. 30 kr.*; fol. 56r – fol. 56v (1694) *poslům právním – poslu právnímu nově zjednanýmu na kus chleba a trunk piva dáno 9 kr. 3 d., od provolání jarmarku zdejšího v městě Velvařích poslu právnímu dáno 40 kr., item v městě Roudnici 49 kr., více v městě Slaným 28 kr.*; fol. 67r (1696) *poslu právnímu služby za 13 měsíců po 45 kr. dáno 9 fl. 45 kr.*; fol. 71r (1697) *poslu právnímu služby za 13 měsíců, po 45 kr. měsíčně, dáno 9 fl. 45 kr.*; fol. 76r (1698 a 1699) *poslu právnímu služby za 2 léta, měsíčně po 45 kr., činí za 26 měsíce 19 fl. 30 kr.*; fol. 79v (1700) *poslu právnímu na svíčky v čas adventní, když na pokoj zvonil, dáno 6 kr.* […] *poslu právnímu služby za 13 měsícův po 45 kr. dáno 9 fl. 45 kr.*

[31] Ibidem, fol. 62r (1695).

[32] Např. ibidem, fol. 21r (1684 a 1685) *formanu, který kantora nového z Benešova přivezl, od cesty dáno 3 fl., druhému formanu, který varhaníka nového z Mělníka přivezl, dáno 1 fl. 6 kr.*; fol. 35r (1688) *víceji formanům, kteří kantora novýho z Královic přivezli, na outratu z obecních peněz dáno 48 kr.*; fol. 38r (1689) *formanu, který pana kaplana novýho z Prahy přivezl, za tři dny dáno 1 fl. 6 kr.*; fol. 41r – fol. 41v (1690) *formanům, kteří do Prahy pro věci p. kantora nového jeli 1 fl. 30 kr.* […] *náklad při přistěhování nového pana děkana – formanům do Plánice* [u Klatov, město patřilo Martinicům] *pro nového pana děkana vyslaným dáno 13 fl. 15 kr.* […] *poslu do vesnic v příčině pomoci na J. M. pana děkana vyslanému 4 kr.*; fol. 56r (1694) *formanu, který nového pana kaplana z Prahy přivezl 25 kr.*; fol. 60v (1695) *formanu, který pro novýho kantora do Prahy jel, dáno 1 fl. 30 kr.*; fol. 75v (1698 a 1699) *formanu, který jel do Prahy pro nového pana kaplana, na outratu dáno 1 fl.*

[33] PODLAHA, Antonín. *Posvátná místa Království českého*. Díl VII. Praha 1913, s. 185–186; týž. *Dějiny arcidiecéze pražské od konce století XVII. do počátku století XIX*. Díl 1. Praha 1917, s. 62 (děkan J. Fr. Mayerhoffer). Srovnej také SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů, fol. 39r (1690) *Nový příjem* […] *od sousedův města Muncifaje na příjezd pana děkana nového vybráno 15 fl.*; fol. 78r (1700) *za jídlo a trunk při přivítání J. M. pana děkana, když sem přijeti ráčil 5 fl.*

[34] Ibidem, fol. 69r (1697).

[35] Ibidem, fol. 58v (1695) *J. M. panu děkanu od sloužení jedné mše svaté za šťastnou cestu J. Excel. dáno 30 kr.*; fol. 64v (1696) *J. M. panu děkanu smečanskému od sloužení jedné mše svaté za šťastný příjezd J. Exc. dáno 30 kr.*; fol. 69r (1697) *J. M. panu děkanu smečanskému od sloužení jedné mše svaté za šťastný příjezd J. Excel. dáno 30 kr.*

Jiří Adam II. z Martinic měl být v letech 1695–1700 řádným císařským vyslancem u papežského dvora (jako mimořádný vyslanec u kurie a následně v Janově již 1682–1683); srovnej třeba HOJDA, Zdeněk a kol. *Heřman Jakub Černín*. I. díl, s. 402, 566; s odvoláním se na BITTNER, Ludwig – GROSS, Lothar (edd.). *Repertorium der diplomatischen Vertreter aller Länder seit dem Westfälischen Frieden*. Díl I. (1648–1715). Oldenburg – Berlin 1936, 756 s. Srovnej také HOJDA, Zdeněk. Martinitz, Georg Adam. In: STOLBERG-WERNIGERODE, Otto zu. *Neue deutsche Biographie. 16. Band (Maly – Melanchthon)*. Berlin: Historische Kommission bei der Bayerischen Akademie der Wissenschaften, 1990, s. 304–305. ISBN 3-428-00181-8; kde je uvedeno, že Jiří Adam II. z Martinic měl svoji diplomatickou kariéru začít jako císařský vyslanec do Británie a Portugalska, poté měl kvůli zajištění subsidií pro boj proti Turkům od listopadu 1682 do října 1683 postupně navštívit Salcburk,

vévodské dvory ve Florencii, Parmě a Modeně, městské republiky v Benátkách, Lucce a Janově a Církevní stát, aby nakonec opět v Římě u papeže Inocence XII. od května 1696 do dubna 1700 zastupoval zájmy císařovny Eleonory Magdaleny Falcko-Neuburské, třetí manželky Leopolda I.

[36] SOkA Kladno, AM Smečno, Kniha počtů, fol. 37v (1689) *víceji lidem se zbraní při příjezdu Její Milosti kněžny z Najburgu na Smečno spropitnýho dáno 12 kr.*

[37] Ibidem, fol. 70v (1697).

[38] Historickému vývoji komunikací na území současného Libereckého kraje se nejenom v povedené monografii systematicky věnuje Pavel Jakubec, srovnej např. JAKUBEC, Pavel. *Znamení dálek: památky dopravního značení v Libereckém kraji*. Sychrov 2013, 221 s. ISBN 978-80-905555-0-1; týž. Vývoj dopravní sítě na území Českého ráje od 18. do 20. století. In: *50 let Chráněné krajinné oblasti Český ráj*. ZČRP, supplementum 11. Semily 2005, s. 319-330. ISSN 1211-975X.
V kontextu výzkumu průběhu a především významu historických komunikací v regionu se domnívám, že bude třeba korigovat poměrně nedávné závěry kolegů archeologů ohledně úlohy Novosvětského průsmyku ve středověké a raně novověké komunikační síti, srovnej PROSTŘEDNÍK, Jan – ŠÍDA, Petr. *Novosvětský průsmyk – přechod přes západní Krkonoše v pravěku a středověku. 1. část*. ZČRP, sv. 14. Semily 2001, s. 7–35; titíž. *2. část*. ZČRP, sv. 15. Semily 2002, s. 7–22. ISSN 1211-975X.

[39] K bývalému paulánskému konventu např. VLČEK, Pavel – SOMMER, Petr – FOLTÝN, Dušan. *Encyklopedie českých klášterů*. Praha: Libri, 1997, 778 s. ISBN 80-85983-17-6; k Nové Pace s. 388–390.
Využitelných prací nejenom z raně novověkých dějin Nové Paky je poskrovnu. Na prvním místě je třeba jmenovat sice popularizující, nicméně zdařilou monografii BENEŠ, Zdeněk. *Dějiny Nové Paky I. Do roku 1939*. Nová Paka: Město, 2012, 399 s. ISBN 978-80-260-1701-1. Navzdory nevyváženosti použitých pramenů a dílčím nepřesnostem lze ocenit také práci KUŘÍKOVÁ, Veronika. *Nová Paka: pohnutý osud paulánského kláštera*. Nová Paka: vl. n., 2002, 93 s. Problematickým se naopak jeví v mnoha ohledech zastaralý samostatný otisk JÍRA, Josef. *Nová Paka: popis přírodní a kulturně historický*. Nová Paka: Okresní školní výbor a kulturní odbor uč. jednoty „Budeč", 1931, 344 s., z třídílné vlastivědné monografie *Novopacko* z dvacátých let 20. století, z nějž nekriticky čerpají i někteří dnešní autoři.

[40] Soupis oděvů, klenotů a příslušenství sochy srovnej MM Nová Paka, Kirchenrechnungsbuch, fol. 288r – 289r: *Léta 1680. dne 8. Novembris poznamenání klenotův záduš*ních při chrámě Páně *s*[va]*tého Mikuláše v měst*[ys] *Nové Pace nad Rokytnicí* […] *Zázračný obraz blahoslavené Panny Marie – korunky z rozličných perel a kamení 2, korunky červený z rozličných pentlí a růží 2, sukniček 16, totiž 1. červená a bílá* [se] *zlatými širokými krajky* […] *16. plummeranový barvy tykytová i s pláštěm, firhanků rozdílných barev 4, roucha velká zelená tykytová 1, druhá roucha florová s* [s]*tříbrnými krajky, pláštěk bílý, šátků 9, korouhve hrubý 2, korouhve malý 2, nebesa zelený karmazinový 1, polštáře 2 nový, 2 starý*.

[41] Ibidem, např. fol. 7r (1679) *za světlo porozdílně na hotově utrženo 18 fl. 54 kr. 3 d., item Martin Šádek, co mu při pouti za utržený světlo, tak jak sám vyznává, že mu z kapsy vytaženo a ukradeno bylo, okolo 4 fl.*; fol. 21v (1682) *musicantům o Hromnicích a při Nanebevzetí Panny Marie po dvakráte 36 kr.*; fol. 26r (1683) *musicantům o pouti na Nanebevzetí Panny Marie dáno 30 kr.*; fol. 33v (1685) *musicantům o pouti na Nanebevzetí Panny Marie dáno 30 kr., od dělání 25 liber vosku na světlo dáno 1 fl. 54 kr. 3 d.*; fol. 54r – fol. 54v (1688) *vydání* [svíc] – *při pouti Očišťování Panny Marie prodáno 18 kusů, item o Zvěstování Panny Marie 33 kusů, item o Vzkříšení Páně 14 kusů, item o Nanebevstoupení Pána Krista 25 kr., item o svátcích seslání Ducha Svatého 10 kusů, item o pouti Navštívení Panny Marie 51 kusů, item o Nanebevzetí Panny Marie 299 kusů, item v den Památky dušiček 109 kusů, item o pouti Obětování Panny Marie 41 kusů, item o Početí Panny Marie 73 kusů, item přes celý rok ve dni nedělní a všední navštěvujíce lidé zázračný obraz prodáno 300 kusů;* fol. 111r (1695) *musicantům o pouti Navštívení Bl. Panny Marie,* [!] *nemajíce toho času kantora, dáno 48 kr., item o pouti Nanebevzetí Panny Marie dáno 45 kr.*.

[42] SOkA Jičín, Farní úřad Nová Paka, kn. 32 (*Kirchenrechnung der filia capella Mater Dolorosa in der Stadtl Neu Packa auf der Herrschaft Kumburg et Aulibitz* 1796–1871), nefoliováno, *Díl druhý. Zaznamenání se v tom dílu vynachází počátek neb památka základu zdejší při městě stojící křížové cesty, na jaký způsob ta samá pod opatrování počet vedoucího kaple Matky Bolestné na budoucí časy odevzdaná byla 1825. roku*.

[43] MM Nová Paka, Kirchenrechnungsbuch, fol. 162v (1700) *hřeby podlažní na přibíjení oltářův v kostelíčku při klášteře 14 kusův*; fol. 171v (1701) *kterýžto* [krovy] *s dovolením pana hejtmana jsou zapůjčený k klášteru paulánskému na vyzdvižení vížky nad novým jankem pro zvon 10 kusův*; fol. 173r (1702) *nový příjem* […] *za 10 krovových dřev, jenž po zavřeném počtu roku 1701 v restu pozůstaly, jsouc Jakubovi Gollovi prodané, po 12 kr. jedno, přijato 2 fl.*

[44] Ibidem, např. fol. 94v (1693) *od lámání kamena pro vystavení nový fary, který se v roku 89 nalámal a jest ho 132 sáhy, od každého počítaje po 20 kr.,* [dáno] *44 fl.*; fol. 104r (1694) *od nalámání 24 sáhů kamena k stavění nový fary dáno po 20 kr. od sáhu,* [činí] *8 fl., item od 3 ½ kopy úhelníků, po 1 kr. od jednoho, 3 fl. 30 kr., při zakládání nový fary dáno zedníkům 2 fl.*; fol. 111v – fol. 112r (1695) *od nalámání 23 sáhův kamena, po 20 kr. od sáhu, dáno Jakubovi Kotvaltovi 7 fl. 40 kr., skalníkovi od lámání kamena za 87 dní, po 15 kr. denně, 21 fl. 45 kr., za 4 váhy železa k potřebě koupeného, o 1 fl. 30 kr. váha, 6 fl., víc za 5 váh železa, váha po 1 fl. 36 kr., poněvadž v tom čase cena na železe se zvejšila a lacinější se dostati nemohlo, dáno Václavovi Butovi 8 fl., item za 103 liber jinšího železa, z kteréhož by se mříže do nové fary udělati mohla, dáno 5 fl. 50 kr., od udělání jisté mříže dáno zámečníkům novopackým Janovi Kotvaltovi a Janovi Dmychovi podle smlouvy p. faráře s nima učiněné dáno 4 fl. 30 kr.* […] *tesařům panským od dělání vazby a co potřeba bylo při nové faře, vydáno jim od 25. Juni až do 10. Septembr*[is] *podle approbati 38 fl. 54 kr.*; fol. 124v (1696) *předně za cihly, vápno a lati řezané do důchodu mil. vrchnosti s porážkou těch 300 fl. pod ourok půjčených mil. vrchností a již nyní za tímto vydáním oplacených se odpisuje 656 fl. 56 kr., skalníkovi od lámání kamene za 27 ½ dní, po 15 kr. denně, vydáno 6 fl. 52 kr. 3 d., zedníkům v roku 1694 vydáno 56 fl. 5 kr. 3 d., v roku 95 vydáno 175 fl. 30 kr. 2 d. a v roku 96 též vydáno 134 fl. 6 kr. 3 d.,* [facit] *365 fl. 42 kr. 2 d., kameníkům od udělání 608 loktův rozličného díla k též nové faře potřebného po 15 kr. od lokte učiní 152 fl., tesařům od dělání stupňův do sklepu a též nahoru na novou faru a trojího futra ke sklepům a pobíjení téhož domu farního dvoum osobám za 21 ½ dne, denně po 10 kr., učiní a vydáno 7 fl. 10 kr.*; fol. 148v (1698) *za tři rámy do oken do hořeního pokoje a do kanceláře dáno 3 fl. 30 kr., za jedno okno do kanceláře, v němž jest 99 koleček, od jednoho po 1 ½ kr., učiní a dáno 2 fl. 28 kr., item za 2 okna do pokoje, v nichž jest po 82 kolečkách, též po 1 ½ kr. od kolečka, s vědomím pana faráře dáno sklenáři 4 fl. 6 kr.*

K problémům s financováním náročné stavby a peněžitým darům dobrodinců např. fol. 110r (1695) *od Velebného pana Patera na pomoc pro vystavění nové fary za příjem se uvádí 150 fl.*; fol. 121v (1696) *od J. V. Hrab. M*[ilosti] *vrchnosti milostivé z důchodu panského darovaných přijato 150 fl., ouroku z peněz půjčených pod ourok milostivé vrchnosti ze 300 fl. za celý rok 5 per cento přijatých 15 fl., item za půl léta, totiž od sv. Havla 1696 až do sv. Jiřího 1697 z těch 300 fl. též 5 pro cento* [!] *přijato Interesse 7 fl. 30 kr.* […] *od velebného pana faráře na pomoc pro vystavění nového domu farního přijato 150 fl., za příjem se uvádí skoupený peníze od Jana Pacalta mladšího na gruntu Jana Erbana v městys Nové Paky s vědomím pana hejtmana a pana faráře u přítomnosti ouřadu 23 fl. 1 kr. 2 d., odkazem po neb. Janu Brychcejnovi z gruntu Jana Erbana přijato 1 fl. 7 kr. 3 d.*; fol. 123r (1696) *Byvše pro vystavení nového domu farního z důchodu mil. vrchnosti všeliké materialium, jakožto cihly, vápno a lati řezané vybrané, za takové na penězích k odvedení patřilo 656 fl. 56 kr. Nepostačujíce však důchod zádušní k dozaplacení plnému takových materiali,* [!] *toliko na oznámenou summu odvedeno jest 457 fl. 30 kr., a poněvadž pro lepší pořádnost takových 656 fl. 56 kr. níže za vydání se klade, pročež takových ostatních do důchodu mil. vrchnosti k zapravení patřících 199 fl. 26 kr., jenž se po málu odváděti mají, tuto do příjmu se uvozují 199 fl. 26 kr.*

[45] Ibidem, např. fol. 17v (1681) *mlynáři obecnému od potahování síňky, spravování a pobíjení 39 kr., truhláři od vyboření stolic a zase postavení 24 kr., truhláři oubislavskýmu za dveře do kostela 2 fl. 20 kr., více témuž truhláři od udělání 3 stolic ženských 3 fl. 45 kr., od dveří i s kamenem tesáním 5 fl., od tesání kamenů do kůru i od bílení 2 fl.*; fol. 96v (1693) *na udělání poklopu k haltýři farnímu dáno 3 prkna falcovní, prkna truhlářský – na nový vrata při krchově nad městečkem 6 kusů, a na podlahu do zvonice 2 kusy, item na obednění do stodoly farní, kde potřeba bylo, 2 kusy* […] *kmeny dubový – nového příjmu uvádí se z lesa farního přivezení dub 1 kus, na udělání dvouch sloupů a prahu ke vratům při krchově dán 1 kus*; fol. 179r (1704) *od ulomení kamena k spravování zdi okolo krchova dáno Václavovi Procháskovi 1 fl., od přivezení téhož kamena k krchovu 46 kr. 3 d., od vození písku a přivezení 4 dřev na lešení za 2 ½ dne vydáno 1 fl. 30 kr.*; fol. 205v (1707) *od postavení futra v sklepě dáno Danihelovi Umanovi, tesaři 7 kr., od udělání stání S. V.* [V. – sit venia verbo] *do marštale témuž dáno 18 kr., od podtáhnutí 2 stěn u chlíva a od spravení vrat a od trhnutí a zas přibití podlahy nad pokojem pana kaplana dáno témuž Danihelovi Umanovi 42 kr., od položení mazaniny nad pokojem pana kaplana a vymazání chlíva, kde potřeba bylo, dáno 44 kr., od udělání řebřiny do marštale dáno 20 kr., za 2 skobly k zavěšení té řebřiny dáno kováři 8 kr., od přivezení dříví z lesa zádušního k správce dáno 9 kr., od prolomení zdí a zazdění, kde potřeba bylo při sklepu a vybílení pokoje a kanceláře pana děkana spolu od toho dáno 45 kr.*; fol. 227v (1711) *náklad na haltýř – tesařům dvoum osobám za 12 ½ dne tak, jakž jim jejich mistr poručil, jest jim vydáno 2 fl. 36 kr., za 6 nárožníkův dáno kováři 7 kr., od přivežení krajin, prken, latí, námětkův a šindela od fary k haltýři dáno 9 kr., za panty a háky k dveřům k témuž haltýři 33 kr., za 30 hřebíků s ploskatýma hlavama dáno 8 kr., za petlici a řetěz a za 30 podlažních hřebův ke dveřům dáno Jakubovi Erbanovi 10 kr., za zámek a šroub a co víc k tomu potřeba bylo, dáno Janovi Dmychovi 1 fl. 42 kr.*; fol. 234v (1712) *od vystavení nové stodoly tesařům za 140 dní, denně po 7 kr., vydáno a v summě učiní 16 fl. 20 kr., od udělání 96 kop šindela v lese zádušním staropackým, od kopy po 3 kr., vydáno 4 fl. 48 kr., od ulomení kamena na podzdívání stodoly 48 kr.*

[46] SOkA Jičín, Archiv města Nová Paka, přípis hejtmana J. L. Kreinmera (na obalu chybně uveden jako *Kremmer*) rychtáři (opět nepřesně určeno *soudci*) J. Hylmarovi z 10. 11. 1676.

[47] MM Nová Paka, Kirchenrechnungsbuch, fol. 199r (1706) *za 4 mezníky k lesu zádušnímu udělaný i s fůrou dáno 1 fl. 6 kr. 3 d.*; fol. 203v (1707) *za dříví, které Václav Záhorský z mezníkův při lese zádušním udělati dal, jsouc prošacované a prodané Janovi Erbanovi 1 fl. 7 kr.*

[48] Ibidem, např. fol. 21v (1682) *formanům od dovezení 7 klád z lesa zádušního k pilám roškopským 1 fl. 3 kr.*; fol. 38r (1686) *od přivezení po 3 kladí prken od pily dolení roškopovský dáno 22 kr. 3d.*; fol. 74r (1691) *za 40 krajin 1 fl., od přivežení těch krajin z pily roškopovský dáno za 2 fůry 16 kr., Matějovi Jindrovu od přivežení třech fůr latí a krovů z lesa novofarního za 1 den 21 kr.*; fol. 111r, fol. 118r (1695) *od poražení dříví v lese zádušním a vyřezání z něho 57 kladí, od jedné po 4 ½ d., dáno 42 kr. 4 d., od vožení kladí k pilám panským do Roškopova z lesa zádušního, od jedný po 15 kr., Matějovi Vydrovi od devíti, dáno 2 fl. 15 kr.* […] *latě řezané – za příjem se uvádí latí od pil panských z Roškopova přivežených, totiž od pily dolení přiveženo 300 kusů, od pily hoření též přiveženo 50 kusů*; fol. 166r – fol. 166v (1701) *od vyřezání 30 kladí v lese zádušním dáno 7 kr., od vežení 30 kladí k pile do Roškopova po 17 kr.,* [dáno] *8 fl. 30 kr.* […] *od přivežení dlouhého dříví z lesa zádušního na vystavení nové síňky, od 7 fůr, po 7 kr. od jedné,* [dáno] *49 kr.*; fol. 204r (1707) *od přivežení prken od pily packý k kostelu dáno 6 kr.*; fol. 247v (1714) *od udělání 34 sáhův dříví, po 9 kr. za sáh, dáno 5 fl. 6 kr., od přivežení 10 kladí k pile novopacké dáno 1 fl. 10 kr., od zřezání 12 kladí na prkna dáno 2 fl., od přivežení šindela z lesa dáno 14 kr.*

[49] Ibidem, např. fol. 103r (1694) *za dříví prodané v lese zádušním – uvádí se za příjem za dříví borový od větru vyvrácené a polámané v summě prod*[ané za] *2 fl. 3 kr., item za dříví porozdílně prodané z starý fary, kteráž k rozboření přišla, přijato 11 fl. 19 kr.*; fol. 148r (1698) *od udělání 55 kop šindela v lese zádušním, po 3 kr. od jedné kopy, dáno 2 fl. 45*

kr., od udělání 10 sáhův dříví, po 9 kr. od sáhu, dáno 1 fl. 30 kr.; fol. 203v (1707) *za borovice z lesa zádušního s dovolením J. M. p. děkana prodané – od Josefa Holuba za jednu 20 kr., od Jana Dmycha za suchou přijato 21 kr., od Fridricha Šolce za suchou přijato 18 kr., od Václava Žaluda za malou suchou přijato 12 kr., od Jana Hylmara za suchou 20 kr., od Kryštofa Nýdrle za jednu 36 kr., od Jana Šolce za jednu 24 kr., od Pavla Česáka za malou vyvrácenou 15 kr., od Kryštofa Foreta za jednu 36 kr., od Jana Erbana též za jednu 36 kr., od Jana Kouřimskýho 33 kr., od Václava Buty mladšího 27 kr., od Kateřiny Šolcový 30 kr., od Eliáše Nýdrle 30 kr., od Václava Buty staršího 36 kr., od Anny Klewechtrový 15 kr., víc za 5 rozdílně prodaných 2 fl. 37 kr., za 23 sáhy dříví v lese zádušním po 27 kr. prodaných 10 fl. 21 kr., víc za 7 sáhův u krchova ze starých stěn a z vrchův po 30 kr.* [přijato] *3 fl. 30 kr.*

[50] Ibidem, fol. 121v (1696) *pokuty od Jana Breta, že jest času nočního při nové faře cihly dlaždičky vzal, kteréžto potom v jeho domě (byvše hledané) nalezené byly, pročež dle uznání ouřadu k záduší složiti musel 3 fl.*; z dalších např. fol. 42v (1687) *item pokuty od Jiříka Kotyka, že v neděli obilí v mandelích překládal 24 kr., item pokuty od Václava Brychcejna, že ve 26 nedělích po svatbě křtiti* [!] *dal 45 kr.*; fol. 165v (1701) *pokuty od Jiříka Erbana přijato 3 fl. 30 kr., od Jiříka Kotyka též pokuty přijato 3 fl. 30 kr.*

[51] Ibidem, např. fol. 3v (1678) *za jednu fůru vápna tatobitského 1 fl. 15 kr.*; fol. 12v (1680) *zedníku od spravování zdi okolo krchova, kde potřeba bylo, za 2 ½ dne 36 kr., za jednu fůru vápna tatobitského na týž zeď 1 fl. 15 kr.*; fol. 17v (1681) *za čyři fůry vápna tatobitského 4 fl. 47 kr.*; fol. 119r (1695) *příjem vápna – v roku 1694 přiveženo vápna z Oubislavic 4 ½ pece, a v roku 95 přiveženo 11 pecí*; fol. 126v (1696) *za 6 škopkův pro vápno rozdělané při stavění téhož domu farního potřebných dáno 27 kr.* […] *od pobíjení dvou voznic, s kterýma pro vápno do Poddole posláno bylo, dáno 12 kr., za 4 strychy vápna v Poddole koupeného dáno 1 fl. 8 kr., od fůry a přivezení téhož vápna dáno 5 fl., poslu, který schválně pro vyptání téhož vápna tam poslán byl, od 10 mil po 6 kr. od míle, dáno 1 fl.*; fol. 134r – fol. 134v (1696) *příjem vápna – od roku 94 až do vyjití roku 96 přiveženo vápna z Oubislavic 25 pecí, každou pec po 12 zl. počítajíc vynáší na penězích totiž 300 fl., vydání vápna – z něho vyprodal pan primas v roku 94 za 4 fl., takové peníze jsou do důchodu milostivé vrchnosti odvedeny, jiné vše spotřebováno při stavění nové fary 25 pecí*; fol. 149r (1698) *za 2 věrtele vápna tatobitského k bílení pokoje dáno 24 kr.*; fol. 179r (1703) *za 6 strychův vápna k potřebě zádušní, koupeného po 28 kr., facit 2 fl. 48 kr., od přivežení téhož vápna z Čistejch dáno 52 kr.*; fol. 199r (1706) *za 1 ½ strychu vápna k vybílení chrámu Páně dáno 36 kr., od přivežení téhož vápna z Vrchlabe dáno 20 kr.*; fol. 227r (1711) *za 1 ½ korce vápna k bílení domu farního 36 kr., od přivežení téhož vápna z Vrchlabe dvoum nádeníkům dáno 36 kr.*; fol. 250v (1714) *vydání prken lomeničních – na šalování a na karby pro vápno 18.*

[52] Ibidem, např. fol. 17r – fol. 17v (1681) *od vydláždění kostela Dominikovi Delppi vedle vyměření před p. Paterem a ouřadu 57 sáhů, od sáhu po 15 kr., dáno 14 fl. 15 kr.* […] *Jakubovi Erbanovi od přivezení 2 fůr dlaždic ze Dřevěnice 39 kr.*; fol. 134v (1696) *příjem cihel – dlaždiček od roku 94 až do vyjití roku 96 přiveženo jich k faře novopacké 4 300 kusů, každý tisíc po 6 fl. počítaje učiní za ně 25 fl. 48 kr., cihel sklepovic od roku 94 až do vyjití roku 96 přiveženo k faře novopacké 31 800 kusů, každý tisíc po 4 fl. počítajíc činí 127 fl. 12 kr., cihel zdicích od roku 94 až zase do roku 96 přiveženo k faře novopacké 45 460 kusů, každý tisíc po 4 fl. počítaje vynáší 181 fl. 50 kr., cihel římzových* [!] *přiveženo v roku 96 1 400 kusů, každý sto po 45 kr. počítajíc učiní 10 fl. 30 kr., cihel krycích přiveženo v roku 96 380 kusů, každý sto po 45 kr. počítajíc učiní 2 fl. 51 kr.; vydání – při stavění nové fary vše jest spotřebováno, do konce nic v restu nezůstává*; fol. 186r (1704) *cihlářovi dřevenskému od vystavení 700 cihel 7 kr.*; fol. 234r (1712) *mlynáři dřevenskému od vydávání cihel a dlaždic 16 kr.*; fol. 248r (1714) *náklad na kostnici – p. purkrabímu a cihláři co jim přináleží do cihel, jichžto jest spotřebováno k témuž stavení 4 300, po 3 kr. od 100, vynáší 2 zl. 9 kr., od přivežení jich od cihelny novopacké dáno 54 kr.*

[53] Ibidem, fol. 226v (1711) *od přivežení šindela, který pan inspektor daroval 200 kop, dáno od jedné fůry po 17 kr., v summě 2 fl. 33 kr.* Pro výpočet jsme použili hodnot

z BROŽ, Jaromír – ROSKOVEC, Vladimír – VALOUCH, Miloslav. *Fyzikální a matematické tabulky.* Praha 1980, s. 31 (kapitola hustota různých látek).

[54] MM Nová Paka, Kirchenrechnungsbuch, např. fol. 18r (1681) *formanu od přivezení 2 000 šindela 21 kr., více témuž formanu od přivezení stolic ze vsi Oubislavic 15 kr.*; fol. 26r (1683) *formanům od přivezení vápna, kamení, písku, od fůry po 4 kr.*; fol. 28v – fol. 29r (1684) *Mikolášovi Erbanovi od přivezení 16 prken dáno 12 kr.* […] *Jakubovi Erbanovi od přivezení dříví na spravování studnici* [!] *a přivezení 2 borovic dáno 1 fl. 5 kr.*; fol. 39r (1686) *Jiříkovi Šolcovi od přivezení v létu* [16]*85 čtyři korce vápna a rozličný dříví z lesa zádušního dáno 1 fl. 12 kr.*; fol. 166r – fol. 166v (1701) *od udělání 34 kop šindela v lese farským, po 3 kr. od kopy, 1 fl. 42 kr.* […] *od vožení dříví na spravování krovův a námětkův na domě farním od 16 fůr vydáno 1 fl. 24 kr., od předělání krovův a ošalování jich prknami, též od pobíjení celé střechy novým šindelem na domě farním 4 tesařům za 10 dní, po 10 kr. denně, v summě vynáší 6 fl. 40 kr.*

[55] Ibidem, např. fol. 199v (1706) *hrobníkovi od přenášení kostí do kostnice dáno 9 kr.*; fol. 204v – fol. 205 r (1707) *od postavení krytu nad kostnici a udělání střech Michalovi Rejmovi s tovaryšem jeho za 4 ½ dne, po 15 kr. denně jednomu, dáno 1 fl. 15 kr., od přivezení dřeva k té správě z lesa zádušního dáno 9 kr., víc od přivezení námětkův dáno 6 kr.* […] *náklad na hoření krchov – od přivežení na obrubu dlouhého dříví z lesa od Studýnky od 9 fůr, po 9 kr. od jedné fůry, vydáno 1 fl. 21 kr., od přivezení latí z lesa farního dáno 6 kr., Michalovi Rejmovi, tesaři, od spravování téhož krchova za 13 dní, denně po 15 kr., jest vydáno 3 fl. 15 kr., Jiříkovi Erbanovi též za 13 dní, po 15 kr. denně, též vydáno 3 fl. 15 kr.*; fol. 247v – fol. 248r (1714) *Náklad na kostnici, kteráž s milostivým povolením Velebné konsistoře královhradecké a Velebn. p. faráře, též s vědomím Uroz. pana inspektora, z potřeby již staré rozbořené vnově se stavěti dala – za 20 sáhův ulomeného kamena k témuž stavení, jeden každý sáh po 30 kr., vydáno 10 zl., za 4 kopy úhelníkův k té potřebě, jeden po 1 kr., dáno 4 kr., od vožení kamena formanům Janovi Bymovi za 3 dni, po 54 kr. za den, dáno 2 zl. 42 kr., Bryknarovi ze Starý Paky za den 54 kr., Štěpánovi Ježkovi též za den 54 kr., Václavovi Vrabcovi za 2 dni 1 zl. 48 kr., Janovi Draslarovi za 3 dni 2 zl. 42 kr., Jakubovi Holmanovi za 2 dni 1 zl. 48 kr., Jiříkovi Jozefovi za 3 dni 2 zl. 42 kr., od přivežení krovův a latí z lesa zádušního dáno 14 kr.* […] *zedníkům od vystavení nové kostnice a opravení obruby okolo krchova a při chrámu Páně, co tak potřeba bylo, dle vypočítaných dnův 108, den na den po 21 kr., v celé sumě učiní a vydáno 37 zl. 48 kr., nádeníkům od rumování a přidávání zedníkům a vožení písku a vody do vápna a od všelikého díla, jenž při tom potřeba bylo, za 147 dní po 10 kr. denně, vydaných v sumě učiní 24 zl. 30 kr., tesařům od udělání krytu na novou kostnici a pobíjení střechy na pilířích a na obrubě vydáno v sumě 4 zl., za 16 liber železa na 6 svorův k témuž potřebných dáno kováři i od díla 1 zl. 18 kr., za 2 000 šindelního hřebu k té potřebě 1 zl. 36 kr., za 1 kopu podlažních hřebů 12 kr., od vypálení a přivežení vápna dáno 9 zl., víc přikoupeno vápna 4 strychy po 24 kr.* [za] *strych,* [dáno] *1 zl. 36 kr., za dveře a mříže fasováno spolu spojené a stupeň pro klečení a nahoře Aufzug s obarvením a na mramor omalováním dáno truhláři 8 zl., za šindel na střechu na kostnici a na obrubu a na pilíře za 40 kop, po 7 kr. kopa, dáno 4 zl. 40 kr., summa vydání na vnově vystavenou kostnici činí 123 zl. 27 kr.*

Další opravy horního hřbitova a dodělávky nové kostnice ibidem, fol. 255r – fol. 255v (1715) *tesařům od spravení střechy a plotu u krchova hořeního, což povětřím zbořeno bylo, vydáno 1 fl. 30 kr., od vystavení komory na krchově pro všeliké potřebnosti 2 fl.* […] *od přenešení kostí ze staré kostnice do nové, za 13 dní po 10 kr. denně, dáno hrobníkům 2 fl. 10 kr., za panty a rygle k mřížím při nové kostnici dáno Václavovi Mannovi 1 fl., za jednu dubovou tlustou fošnu dáno 30 kr., od udělání mříže z té fošny, jenž v nové kostnici na zemi místo poklopu položena jest, dáno 48 kr.* […] *od přivežení dřev od 10 for, jenž* [!] *k budoucí potřebě na kostnici při novém krchově přichystané jsou, dáno 1 fl. 15 kr.*

[56] K opravám varhan např. ibidem, fol. 3v (1678) *náklad na varhany – varhanáři vrchlabskému od spravování varhany,* [!] *ku kterým nový Weitloden* [?; snad die Windlade – vzduchová skříň] *dělati musil, dle smlouvy p. faráře dáno 25 fl. 6 kr., kováři za úhly, peličky, kroužky,* [h]*řebíky a co tak k týmž var-*

hanům zapotřebí bylo, dáno 12 kr.; fol. 50v (1688) *za nový pedál varhanáři vrchlabskému dáno 18 kr., item co se mu na positiv v roku 87 nedodalo 15 fl., od přivezení pedálu 25 kr.*; fol. 220v (1710) *od naštemování a spravení positivu dáno varhanáři vrchlabskému dle smlouvy s ním učiněné 8 fl. 30 kr.*

K doplňování vybavení chrámu třeba ibidem, fol. 3r (1678) *malíři vrchlabskýmu za obraz k hrubému oltáři na místě Canonu postavený dáno 1 fl. 30 kr., item od malování 2 anjelův na týž oltář 1 fl., více malíři novopackýmu od malování nové kruchty 11 fl., za 4 hole pro nebesa vnově koupené, kteréž v Městech pražských schválně se udělati daly, 1 fl. 30 kr., od pozlacování a postříbření týchž holí, a přitom 2 tabulek na hrubém oltáři na mramor omalování, malíři vydáno 1 fl.*; fol. 17r (1681) *za víno k službám božím porozdílně vydáno 4 fl. 27 kr., za mouku pro hostie i od pečení 36 kr., za kadidlo k službám božím 33 kr., za ciborium, kalich a nový misál 110 fl. 28 kr.*; fol. 110v (1695) *za 8 střapcův hedvábných k polštářům na oltář 51 kr., od ušití těch dvouch polštářův dáno Jiříkovi Nydrlovi 12 kr., za 5 loket plátna černého vnitř* [!] *do ornátu, po 12 kr. loket, dáno za ně 1 fl., za plátno červený pod ornát dáno 1 fl. 6 kr., za prýmy lyonský k témuž ornátu a šátku dáno 3 fl. 3 kr., za pentli k témuž dáno 10 kr., od ušití téhož ornátu z materie na něj darované dáno 1 fl. 30 kr.*; fol. 180r (1703) *za nový oltář řezbářovi vrchlabskému dle smlouvy p. faráře s ním učiněné dáno 35 fl., spropitný jeho tovaryšovi 34 kr., za obraz s*[va]*tého Jana Nepomuckého* [!] *malířovi turnovskému dle smlouvy pana faráře s ním učiněné dáno 9 fl., poslu, jenž po dvakrát v příčině téhož obrazu do Turnova poslán byl, dáno 40 kr. 3 d., od přidělání kamena pod nový oltář, za kamení a od fůr a za vápno dáno zedníkovi Václavovi Procháskovi 51 kr., od udělání dvojích tuplovaných stupní* [!] *na zemi okolo téhož oltáře po třech stranách, za prkna i od díla dáno truhláři Janovi Mannovi 1 fl. 45 kr., za jednu hrubou tabuli zafasovanou na kámen, na níž se ubrusy prostírají, dáno témuž truhláři 30 kr.*; fol. 215v (1709) *za nové oratorium zeleně obarvené dáno 1 fl. 24 kr.*; fol. 247r (1714) *za materii na 3 vornáty, totiž na jeden černý a jeden modrý a jeden červený progátový,* [!] *na kteréžto pan farář koupil, vydáno za ně v summě 100 fl., od ušití jich Janovi Soukupovi 3 fl. 15 kr.* […] *za kropáč dáno 24 kr., od pozlacení figury Božího vzkříšení 15 kr., od postavení Božího hrobu v Veliký pátek 18 kr., za 9 loket krajkův k komži, po 7 kr. loket, dáno 1 fl. 3 kr.* […] *za 2 kameny od ulomení a dovezení jich z Oubislavic 20 kr., kameníkovi od udělání jich pro svěcenou vodu dáno 1 fl. 40 kr.*

Zapůjčení zádušních klenotů např. ibidem, fol. 185v – 186r (1704) *poslu, jenž v příčině zádušních klenotův do Hradce pětkrát poslán byl, dáno 2 fl. 30 kr., více Jakubovi Finkovi, jenž v té příčině do Hradce poslán byl, dáno 30 kr., více co do Jičína sám po dvakrát chodil 33 kr., za nový kámen portatel, který J. M. p. biskup koupiti poručiti ráčil, dáno 4 fl.* […] *poslu, jenž zádušní klenoty zase z Hradce přinesl, dáno 54 kr., naproti vyplacení takových klenotův dle nařízení J. M. p. biskupa jest od záduší vydáno 50 fl.*; fol. 191r (1705) *příjem peněz – malíři turnovskému s poručením J. M. p. děkana na dílo zavdaných 2 fl., proti vyplacení zádušních klenotův, jenž v předešlém roku zapůjčené jsou, 50 fl.*

Prodej oltáře do Staré Paky ibidem, fol. 210r (1708) *za starý oltář, jsa prodán záduší staropackému, za nějž dle prošacování J. M. p. děkana přijato 3 fl.*

[57] Ibidem, fol. 41r.

[58] Ibidem, např. fol. 83r (1692) *za 42 ½ libry světla bílýho, po 40 kr. libru koupenýho, kteréž se po 48 kr. prodává, dáno Karlovi Fialovi, mydláři jičínskému 28 fl. 10 kr., item za 23 ¼ libry světla žlutýho libra za 30 kr., prodajíce se zase od záduší po 39 kr., dáno témuž Karlovi Fialovi 11 fl. 52 kr. 3 d., za 7 liber vosku po 24 kr. k potřebě zádušní koupeného 2 fl. 48 kr., od předělání kusu starýho paškálu a k němu přidání vosku půl libry dáno Fridrichovi Tauchmanovi, mydláři packému 31 kr.*; fol. 148r (1698) *od udělání z kousků nedohořalkův z 6 liber, od libry po 4 kr., učiní 24 kr., od přidělání paškálu a za přidaný k němu vosk ¾ libry dáno Fridrichovi Tauchmanovi 30 kr., od udělání nových 4 fakul od 10 liber z kouskův nedohořalkův, dáno od libry po 5 kr., facit 50 kr.*; fol. 204r (1707) *za 100 liber bílého světla po 45 kr. koupeného, kterýho se zase k užitku zádušnímu po 54 kr. za libru prodává, Karlovi Fialovi jičínskému vydáno 75 fl., od přinešení téhož světla 18 kr.*

[59] Opis smlouvy Jana Pricqueye ibidem, fol. 291v (19. 1. 1685). Hmotnost zvonů byla

zřejmě udávána v centnýřích českých o 120 librách, pro převod srovnej např. HOFMANN, Gustav. *Metrologická příručka pro Čechy, Moravu a Slezsko do zavedení metrické soustavy.* Plzeň – Sušice: Státní oblastní archiv, 1984, s. 53.

K Janu Pricqueyovi např. FLODR, Miroslav. Lotrinští zvonaři a české země. In: *Sborník prací Filosofické fakulty brněnské university. Studia minora Facultatis philosophicae Universitatis Brunensis.* Řada historická, ročník 30, číslo C28. Brno: SPFFBU, 1981, s. 157–176; konkrétně s. 172–173.

Stručný přehled místních zvonů na počátku 20. století srovnej CECHNER, Antonín. *Soupis památek historických a uměleckých v Království českém. Politický okres novopacký.* Díl 31. Praha: Archaeologická Kommisse při České Akademii věd a umění, 1909, 180 s.; konkrétně s. 111–113, 124–125 a 127–128.

60 MM Nová Paka, Kirchenrechnungsbuch, fol. 31r – fol. 32v (1685) *Příjem peněz darovaných na nový zvon – z městys Nové Paky od sousedův přijato 15 fl. 3 d., ze vsi Vrchoviny 1 fl. 10 kr., ze vsi Vidochova 54 kr., almužny sebráno 2 fl. 30 kr., od J. Mti pana Sumsanda darováno 5 fl.; pokut: od Fridricha Tauchmana k záduší odevzdaných, což Jan Dušek složiti mu musel 23 fl. 20 kr., item od práva rychtářského, od rozličných lidů přijatých pokut, uvádí se 8 fl. 10 kr., latus 56 fl. 4 kr. 3 d.*; *vydání peněz – předně zvonaři mladoboleslavskému od přelití jednoho zvonu dle vepsaného contractu odvedeno 224 fl. 47 kr. 3 d., item od váhy, co se po dvakráte vážil, dáno 1 fl. 31 kr., item vdově Vážný po dvakráte dáno 12 kr., zámečníkovi boleslavskému od spravování a šroubování* [h]*řídele dáno 36 kr., item pomocníku jeho dáno 9 kr., jednomu poslu, který ponejprv k zvonařovi do Boleslavi byl poslaný, dáno 36 kr., item 2 osobám, kteří* [!] *byly vyslaný při zvonu, když se vezl do Boleslavi, na outratu dáno 1 fl. 12 kr., item 2 osobám, kteří pomáhaly zvon na váhu a zase z váhy složiti, dáno 6 kr., item Michalovi Finkovi od cesty dáno, když nosil ponejprv zvonaři 50 fl.,* [dáno] *36 kr., item při přelívání zvonu za 5 dní outraty a tovaryšům spropitný dáno 3 fl. 8 kr., item Eliášovi Kalvodovi, co jest erb J. Mti pána pana hraběte mladšího (titul) k zvonařovi do Boleslavi nosil, dáno 36 kr., item outraty, když se pro zvon jelo, jsouce na cestě veliká práce, dáno 2 fl., formanu od dovezení a zase přivezení zvonu dáno 6 fl. 30 kr., item jednomu pomahači v Bousově, který pomáhal saně za půl míle držeti, dáno 3 kr., item když zvonař do Nový Paky přijel za příčinu* [!] *zvonu, na oběd naloženo 45 kr.* […] *zámečníkovi od spravování šroubů a za jednu hrubů* [!] *matku k hřebenu zvonu dáno 21 kr. 3 d.*

61 Ibidem, fol. 32r – fol. 36r (1685) *item 18 forám, který 16 dubův, item 1 kopu 7 kusů smrkovýho dříví, klády k pilám 24, a zase prkna falcovní, truhlářský, lomeniny a lišty na vystavění nové zvonici* [!] *vezli, zaplaceno 22 fl. 45 kr. 3 d., item 2 nádeníkům, kteří pomohli dříví nakládati, dáno 20 kr., rumovačům, kteří rumovali, kde nová zvonice stojí, dáno 1 fl. 5 kr., item 2 nádeníkům od vyřezání 9 kladí v lese zádušním dáno 10 kr., item od sekání latí 4 kr. 3 d., item od přivezení latí dáno 12 kr., item od poražení všeho dříví na novou zvonici v lese zádušním dáno 48 kr., od vození šindele na místo, kde nová zvonice stojí, dáno 19 kr. 3 d., item pilaři od řezání 24 kladí na falcovní, truhlářský a lomeničný prkna dáno 2 fl. 24 kr.* […] *tesařům od vystavění zvonice dle učiněný smlouvy před panem farářem a ouřadem dáno 54 fl.* […] *příjem dříví na vystavění nový zvonice – za nový příjem se uvádí dubův z lesův panských 16 kusů, item smrkovýho z lesu zádušního 1 kopa 7 kusů, summa 1 kopa 23 kusů*; *vydání – na základy a kde potřeba byla na vystavení nový zvonice spotřebováno dubův 16 kusů, item smrkového dříví na roubení, na vazbu a nač potřeba bylo, dáno 1 kopa, item na dělání klády na rozličný prkna dáno 7 kusů, summa 1 kopa 23 kusů.*

Podle inventáře z roku 1680 patřilo záduší celkem šest zvonů, ibidem, fol. 289v *zvony hrubý, prostřední a malý 3, u nového krchova též zvony 3, hrubý, prostřední a malý.*

62 Pasáž z františkánské kroniky, v níž je typicky květnatou barokní latinou zápis o nesnázích, jimž museli ihned po svém příchodu *na turnovskou vinici Páně* řeholníci čelit. Srovnej NA Praha, ŘF Turnov, sign. B-59, *Archivum conventus Turnoviensis Fratrum Minorum S. P. Francisci Reformatorum Provinciae Bohemiae S. Wenceslai D. et M. etc.* (dále jen NA Praha, ŘF Turnov, Kronika), 662 ff. Na titulní straně také chronogram: […] *Honor,* ***VIriVs****, et* ***GLorIa sIt***

seMper EXCeLso Deo [nadepsáno *1747*] *PaX nobIs In terra VIVIs*, konkrétně pag. 223; podobně např. také WRBCZANSKY, Severinus. *Nucleus Minoriticus, seu vera, et sincera Relatio Originis, et Progressus Provinciae Bohemiae, Conventuum, et Residentiarum, Fratrum, et Sororum Sancti-Monialisum etc.* Vetero-Pragae, 1746, NA Praha, ŘF Praha, kn. 22 (dále jen WRBCZANSKY 1746), s. 245.

K působení františkánů v českých zemích v hutné zkratce publikované části disertační práce např. ELBEL, Martin. *Bohemia Franciscana (Františkánský řád a jeho působení v českých zemích 17. a 18. století)*. Olomouc: Univerzita Palackého, 2001. 129 s. ISBN 80-244-0229-7.

63 Srovnej PAZDEROVÁ, Alena. *Soupis poddaných podle víry z roku 1651*. Díl 1., 2. Praha: Státní ústřední archiv, 1994, 2005[2], 739 s. ISBN 80-86712-28-1; Turnov na s. 625-643. Na straně 643 údaj o věku osob zachycených soupisem, na předešlé potom celkový součet i s chybou, která vznikla při editaci (na s. 627 v oddílu *starší obce* omylem mezisoučet 26 místo správného 25). V celkovém součtu je zahrnuto i 18 osob cizích či cizopanských, z nichž jediná byla katolického vyznání.

ČÁŇOVÁ, Eliška. *Status animarum pražské arcidiecéze z roku 1651*. Sborník archivních prací (dále SAP), 29, 1979, s. 20-55. ISSN 0036-5246; edice pro Turnov bez vsí v rámci Boleslavského kraje na s. 50. Farní obvod o dvacet let později uvádí ŠIMÁK, J. V. *Zpovědní seznamy arcidiecéze pražské z let 1671–1725. Boleslavsko a Kouřimsko*. Díl 1., sv. 1. Praha: Historický spolek, 1909, s. 67-70. Viz také NA Praha, Archiv pražského arcibiskupství (dále jen APA), farářské relace z roku 1677, sign. B-12/11, fol. 27r – fol. 31r.

64 K definitivnímu spojení Turnova pod jednou vrchností např. BÍLEK, Tomáš Václav. *Dějiny konfiskací v Čechách po roce 1618*. Díly 1, 2. Praha: F. Řivnáč, 1882–1883, konkrétně např. s. 803 nebo s. 844; k dědičnému postoupení hruboskalského panství Maxmiliánovi ibidem, s. 776–777; nověji, především však s důrazem na další državy v mladoboleslavském okrese BUDIL, Vladimír. Valdštejnové na Boleslavsku (Příspěvek k dějinám velkostatku v druhé polovině 17. století.). In: *Boleslavica 68*. Praha: Středočeské nakl. a knihkup., 1969, s. 47–48; HORÁČKOVÁ, Svatava. *Správa valdštejnských statků na Mnichovohradišťsku v druhé polovině 17. století*. SAP, 33, 1983, s. 390–392. ISSN 0036-5246. Naposledy shrnuje problematiku BOHÁČEK, Jan. *Spor města Turnova s Valdštejny na počátku 18. století. Příspěvek ke studiu poddansko-vrchnostenských vztahů*. Praha 2007, 156 s. Diplomová práce na Filosofické fakultě University Karlovy na Ústavu českých dějin. Vedoucí práce prof. PhDr. Eduard Maur, CSc.; konkrétně s. 18–22. Dále jen BOHÁČEK, Jan, *Spor města Turnova*. Srovnej též publikovanou verzi BOHÁČEK, Jan. *Spor Turnova s vrchností na počátku 18. století. Cesta poddanského města k nesvobodě (1. část)*. ZČRP. Svazek 22. Semily 2009, s. 44–95. ISSN 1211-975X; týž. *Spor Turnova s vrchností na počátku 18. století. Cesta poddanského města k nesvobodě (2. část)*. In: ZČRP. Svazek 23. Semily 2010, s. 53–90.

Zcela bez využití pro tuto studii záměrně ponecháváme nedávnou syntézu o hraběcím rodu Valdštejnů z pera Jiřího Hrbka, srovnej HRBEK, Jiří. *Barokní Valdštejnové v Čechách 1640–1740*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2013, 860 s. ISBN 978-80-7422-233-7. Nepopíranou celkovou kvalitu této syntézy bohužel snižuje řada nepřesných až chybných soudů autora především o mnichovohradišťském a hruboskalském panství. Ještě výraznější výhrady bychom ovšem mohli připojit k deset let staré studii o hospodaření turnovských františkánů BRADÁČOVÁ, Michaela. *Františkánský klášter v Turnově v 18. století v knihách příjmů a výdajů*. ZČRP, 19, Semily 2006, s. 121–133. ISSN 1211-975X.

65 Velice aktivní jezuité však nebyli mezi příslušníky aristokracie českých zemí i díky neskrývaným ambicím řádu nijak zvlášť oblíbeni. O nepříliš dobrém vztahu nejenom světského kléru k Tovaryšstvu Ježíšovu naposledy podrobně CATALANO, Alessandro. *Zápas o svědomí: kardinál Arnošt Vojtěch z Harrachu (1598–1667) a protireformace v Čechách*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2008, 637 s. ISBN 978-80-7106-942-3; např. s. 98–112, 175–178 nebo 210–214.

66 K zmiňovaným klášterním komunitám srovnej např. VLČEK, Pavel .. et al., *Ency-*

klopedie českých klášterů, s. 268–272 (Jičín), s. 683–685 (Valdice), s. 171–173 (Bělá pod Bezdězem). Ibidem na s. 685 zmíněn neúspěšný pokus o založení františkánského konventu ve Veliši v roce 1628. Vznik konventu Neposkvrněného Početí P. Marie v Hostinném byl provinciální kapitulou schválen v roce 1666 (ibidem, s. 232–234), hejnického u kostela Navštívení P. Marie v roce 1691 (ibidem, s. 225–227).

Ke vztahu císaře Leopolda k františkánům naposledy ELBEL, M., op. cit., zejména s. 63 nebo s. 34. O přízni, které se české provincii od císaře Leopolda I. dostalo, snad nejvýmluvněji svědčí soudobá rytina, srovnej např. VLNAS, Vít. *Princ Evžen Savojský: život a sláva barokního válečníka*. Praha – Litomyšl: Paseka, 2001, 848 s. ISBN 80-7185-380-1; konkrétně s. 6.

K Maxmiliánově rodině např. HORÁČKOVÁ, S., op. cit., s. 392–393.

67 ŠIMÁK, Josef Vítězslav. *Listář fary turnovské z let 1620–1696*. Praha: Král. česká společnost nauk, 1910, 154 s. Dále jen *Listář fary*; konkrétně č. 215 (1655–1657), s. 97–98; dále např. WRBCZANSKY 1746, pag. 245–246; SOkA Semily, AM Turnov, rkp. 31, fol. 48v – fol. 49v; NA Praha, ŘF Turnov, sign. C-I; ibidem, NA Praha, ŘF Turnov, Kronika, pag. 224–225.

68 *Listář fary*, č. 228 (10. 11. 1656), s. 105; č. 256 a 257 (ante 9. 7. a 10. 7. 1661), s. 115–116.

69 NA Praha, ŘF Turnov, Kronika, pag. 119–121. Německé, latinské i české opisy např. NA Praha, ŘF Turnov, sign. C-I; WRBCZANSKY 1746, pag. 248–249; NA Praha, ŘF Praha, inv. č. 2864 (*Descriptio civitatis et conventus Turnoviensis*).

70 Z nepřeberného množství obdobných zápisů srovnej např. NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 95r, exposita č. 4 (29. 9. 1719) *pro piscibus ex Kosmonos 5 fl.*; ibidem, exposita č. 14 (24. 11. 1719) *pro centenario carpionum ex Kost 9 fl.*; ibidem, fol. 106v, exposita č. 28 (25. 4. 1722) *Skalam pro 3 centenariis carpionum 27 fl.*; ibidem, fol. 126v, exposita č. 5 (20. 2. 1726) *pro octo centenariis carpionum Wochssicio acceptorum 68 fl. 24 kr., ex eodem loco pro medio centenario luciorum 8 fl. 16 kr.*; ibidem, fol. 132v, exposita č. 3 (22. 1. 1727) *Svianam pro 8 centenariis carpionum 72 fl. 30 kr., item pro semialtero cent. miscelaneorum 10 fl. 30 kr.*; ibidem, fol. 195r, exposita č. 2 (22. – 23. 1. 1738) *pro piscibus Altenburgae permissum 14 fl. 27 kr.* […] *item Pragam pro 20 libris salpae missum 3 fl. 40 kr.*; ibidem, fol. 255r, exposita č. 8 (28. 2. 1749) *Saskalium pro uno centenario salpae 23 fl. 39 kr., Pragam pro 30 libris husonis 8 fl. 18 kr.*; ibidem, fol. 277r, exposita č. 4 (březen 1754) *Svijanam pro 6 centen. piscium 59 fl. 48 kr.* […] *Saskalium pro cent. salpae halecibus, saccharo etc. 45 fl. 3 kr.*; ibidem, fol. 282r, exposita č. 2 (23. 1. 1755) *pro uno pisce marino amia dicto 4 fl. 39 kr.*; ibidem, Ratiocinia 1758, fol. 3r, exposita sine č. (28. 1. 1758) *Zaskalium pro salpa et halecibus 30 fl.*; ibidem, fol. 13r, exposita č. 1 a 2 (16. 11. a 30. 12. 1759) *pro truttis Ferro-Brodam 3 fl. 6 kr.* […] *pro octo centenariis piscium Altenburgam 86 fl. 48 kr.* […] *pro tribus sulmonibus* [!] *recentibus 7 fl. 5 kr.* […] *Heindorffium pro media cupha halecum, passeribus marinis, et salpa 37 fl. 6 kr., item Zaskallium iudici pro salpa, halecibus, saccaro, una urna vini, et passeribus marinis 72 fl. 20 kr.*; ibidem, fol. 17r, exposita č. 2 (30. 11. 1760) *pro uno magno pisce marino 7 fl. 44 kr.*; ibidem, fol. 20r, exposita č. 2 (25. 8. 1761) *pro cancris, piscibus fluvialibus per tres hebdomadas 3 fl. 5 kr.*; ibidem, fol. 28r, exposita č. 5 a 6 (listopad 1762) *Kopidlnam pro carpionibus et luciis 25 fl. 42 kr.* […] *Svijanam pro 1 cent. carpionum et ¼ cent. percarum 14 fl. 52 kr.*

71 NA Praha, Ratiocinia 1705, fol. 76r, percepta č. 1 (15. 3. 1716) *item a Praenobili domino Caesareo judice Austensi pro missis 30 fl.*; ibidem, fol. 79v, percepta č. 2 (20. 10. 1716) *a Praenobili et Consultissimo domino Caesareo judice Austensi Leopoldo Fischer pro missae sacrificiis 100 fl.*; ibidem, fol. 80r, percepta č. 7 (31. 12. 1716) *a Praenobili et Consultissimo domino Caesareo judice Austensi Leopoldo Fischer pro sacrificiis missae 20 fl.*; ibidem, fol. 80r, exposita č. 2 (15. 10. 1716) *Praenobili ac Consultissimo domino Caesareo judici Austensi Leopoldo Fischer pro vino 163 fl. 59 kr.*; ibidem, fol. 81r, percepta č. 2 (30. 1. 1717) *a Praenobili et Consultissimo domino Caesareo judice Austensi Leopoldo Fischer pro missis 100 fl.*; ibidem, fol. 82r, exposita č. 2 (30. 1. 1717) *Praenobili et Consultissimo domino Caesareo judici Austensi Leopoldo Fischer pro vino sacristiae,*

simul et pro necessitate conventus 230 fl. 20 kr.; ibidem, fol. 84v, percepta č. 3 (10. 10. 1717) *a Praenobili domino Caesareo judice Austensi Leopoldo Fischer pro sacrificiis missae 120 fl.*; ibidem, fol. 85v, exposita č. 3 (10. 10. 1717) *Praenobili domino Caesareo judici Austensi Leopoldo Fischer pro vino 329 fl. 36 kr.*; ibidem, fol. 87r, exposita č. 3 (30. 1. 1718) *Praenobili domino Caesareo judici Austensi Leopoldo Fischer pro vino sacristiae, simul et conventus necessitate 241 fl. 35 kr.* Velice pravděpodobně však Fischer dodal víno turnovskému konventu minimálně jedenkrát již dříve, ibidem, fol. 59v, exposita sine (duben 1713) *pro quatuor decim urnis vini Boemici Austa advecti 108 fl., item pro una urna vini Austensis 7 fl. 51 kr.*

[72] Opět pouze některé ze záznamů k zajímavým doplňkům stravy, např. NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 123v, exposita č. 1 (10. 7. 1725) *Fridlandiam pro tribus integris partibus ferinae 13 fl. 25 kr.*; ibidem, fol. 132r, exposita č. 1 (5. 1. 1727) *M. V. Patri Con. ord. pro thee et saccharo 34 kr.*; ibidem, fol. 142v 1728 exposita č. 2 a 3 (7. a 8. 9. 1728) *pro uno modio pisorum 3 fl.* […] *pro 5 centenariis butyri salsi 80 fl.*; ibidem, fol. 145v, exposita č. 1, 2 a 7 (4. a 18. 6., 6. 8. 1729) *pro gallo indiaco 45 kr.* […] *pro gallis indiac. 5 fl. 24 kr., pomis citrinis 1 fl. 26 kr., pro 5 potion. croci 2 fl. 40 kr.* […] *pro 32 libris casei Holandici 5 fl. 20 kr., pro 3 magnis amphoris ad celare piscibus, cancris, aurigae 3 fl.*; ibidem, fol. 192v 1737 exposita č. 2 (22. 9. 1737) *pro duobus phasianis 1 fl. 30 kr., item pro nigra ferina 2 fl. 24 kr.*; ibidem, fol. 220r, exposita č. 3 (16. 6. 1742) *pro capreolo, gallo indiaco, pullis, cancris, et crustulis 3 fl. 32 kr.*; ibidem, fol. 252r, exposita č. 6 (16. 10. 1748) *Semilium pro uno cervo 7 fl. 24 kr.*; ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758, fol. 4r a 5r, exposita č. 2 (21. 4.) a č. 2 (23. – 29. 5. 1758) *pro carne bubula Hotkovicio 10 fl. 50 kr., pro uno vitulo 2 fl. 40 kr., pro chordis musicalibus pro medio anno 30 kr., pro columbis et tuberibus 18 kr.* […] *mercatori a 22. Decemb. usque 23. Maii pro aromatibus 15 fl. 57 kr., pro diversis vitris utensilibus 6 fl., pro citrinis 1 fl. 6 kr., pro cancris, pisciculis et asparago 1 fl. 23 kr.*; ibidem, fol. 12r, exposita sine č. (31. 8. 1759) *pro uno integro cervo 17 fl.*; ibidem, fol. 16r, exposita č. 1 a 2 (5. a 30. 9. 1760) *pro fungis tostis et recentibus 2 fl. 57 kr., pro cumino, lacte et aliis ad culinam necessariis 1 fl. 45 kr., pro saccaro, oriza et aromatibus 7 fl. 39 kr.* […] *pro lacte ad culinam, pro allio et nasturcio 1 fl. 17 kr., pro reparatione excitatorii in cella clericorum 57 kr., pro oleo lini et coloribus ad ambitum renovandum 2 fl. 14 kr., pro 40 sextariis olei lini ad nutriendam lampadem in ambitu superiori 6 fl., pro 28 libris butyri liquati ad culinam 5 fl. 36 kr.*; ibidem, fol. 25r, exposita č. 1 (18. 6. 1762) *pro uno gallo gallinceo 9 kr., pro pane dulci 6 kr., pro uno capreolo domestico 30 kr., in via cum Patre commissario pro necessariis expositi sunt 1 fl. 37 kr., pro depulverisatione ecclesiae 2 fl. 20 kr., pro una libra caffe et sacharo 1 fl. 18 kr.*; ibidem, fol. 28r, exposita č. 3 a 5 (2. – 15. 10. a 8. – 15. 11. 1762) *Jičinium pro nasturtio, lepis, fillio et petroselino 10 fl., pro piscibus fluvialibus et fungis 1 fl. 12 kr., pro leporibus, phasianis et aviculis 2 fl. 39 kr.* […] *Svijanam pro duobus leporibus 36 kr.*; ibidem, fol. 36r, exposita č. 3 (2. – 15. 10. 1763) *Kostam pro leporibus, perdicibus et ferina 4 fl. 36 kr., pro amigdalis et nasturtio 1 fl. 3 kr., Parvo-Skalam pro rubra ferina 3 fl. 10 kr., Jičinium pro nasturtio, lepis et allio 4 fl.*

[73] BOHÁČEK, J., *Spor města Turnova*, s. 82.

[74] Náklady spojené s cestami do Prahy např. NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 175r, exposita č. 12 (5. 9. 1735) *pro capitulo Pragam 10 fl., pro avena et aliis necessariis in via 7 fl.*; ibidem, fol. 209r, exposita č. 10 (24. 5. 1740) *pro salpa, halecibus passeribus marinis Pragae ad quadragesimae acceptis, item diversis aromatibus, sacharo, oleo olivarum, pomis citrinisfimbus Zinzibere, pipere croco et aliis necessariis ad culinam 56 fl. 40 kr.*; ibidem, fol. 243r, exposita č. 2 (30. 6. 1747) *Pragam pro imagine Sancti Petri Regalati 20 fl., pro novo psalterio 12 fl., item pro compactura ejusdem 10 fl. 15 kr.*; ibidem, fol. 277r, exposita č. 5 (30. 4. 1754) *Arnaviam pro tabaca 3 fl.* […] *Sobbotecensi nuntio 15 kr., pro funiculis ad horologia 36 kr., Pragam pro aromatibus, stanneis artibus, lavatorio, item pro victu in via, et pabulo equorum 70 fl.*; ibidem, fol. 292r, exposita č. 3 (28. 4. 1757) *Pragam pro thure, coloribus, auro, argenteo 7 fl. 33 kr.*; ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758, fol. 25r, exposita č. 1 (31. 5. 1762) *Pragae pro duabus petiis panni chordulati depositi sunt 80 fl., item pro nova materia ad duas*

casulas, pro tela amylata pro suffultum, pro fimbriis semi-bombicinis filis ac corio ad conficienda sandalia relicti sunt 97 fl. 26 kr., in via Pragam pro avena et famulo expositi sunt 4 fl. 9 kr.; ibidem, fol. 27r, exposita č. 3 (2. – 15. 10. 1762) *A. R. Patri Ministro Provinciali pro via Pragam 3 fl.*

Příspěvek na cestu provinciála na generální kapitulu ve Španělsku v letech 1739 a 1755 ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 205r, exposita č. 1 (8. 8. 1739) *pro subsidis capituli et viatico ad Hispaniam 100 fl.*; ibidem, fol. 285r, exposita č. 1 (7. 12. 1755) *pro itinere Hispanico superiori Majori missi sunt 20 fl. 37 kr.*

[75] Zápisy o příjmech ze sběru almužen se v účetní knize každoročně opakovaly, jako třeba v létě 1740; srovnej NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 209v, percepta č. 7 (1. 8. 1740) *ex mendicatione butyri ex districtu Boleslaviensi atulit P. Bonifacius eleemosynae 34 fl., pro missis Jitzinovesio 6 fl.*; percepta č. 8 (3. 8. 1740) *P. Neopolus ex mendicatione districtu Regino Hradecensis atulit eleemosynae pro butyro 40 fl.*; nebo o rok později ibidem, fol. 215v, percepta č. 13 (31. 7. 1741) *ex mendicatione butyri atulit P. Neopolus ex districtu majori 56 fl., P. Bonifacius ex montanis 23 fl. 42 kr., P. Thuribius 18 fl. 30 kr.*

Jeden z mnoha záznamů o výplatě formana např. ibidem, fol. 46v, exposita č. 33 (12. 12. 1711) *aurigae qui fuit in mendicatione frumenti cum P. Mauritio 6 fl. 30 kr.*; resp. o odměně pro nosiče např. ibidem, fol. 130v, exposita č. 5 (1. 10. 1726) *bajulo qui urnam vini Boleslavia attulerat 33 kr., bajulo Fratris Berardi 30 kr., pro modio avenae 1 fl. 30 kr.*; exposita č. 5 (2. 10. 1726) *bajulo Patris Aniceti 1 fl. 42 kr., item bajulo Fratris Berardi 33 kr.*; exposita č. 6 (12. 10. 1726) *bajulo Fratris Berardi 13 kr.*

[76] NA Praha, ŘF Turnov, Kronika, pag. 199: *Titulus VI, referens collecturas conventus. Anno 1673 die 1. Maji in conventu nostro Bechinensi B. V. Mariae in caelos assumptae Sacro a Venerabili Diffinitorio rite et canonice celebrato Praeside Adm. Reverendo Patre Antonio Guilielmo Brauczek actuali Ministro Provinciali determinati sunt termini pro mendicatione S. Eleemosynae pro conventu nostro Turnoviensi S. P. N. Francisci, quos sub gravi interminatione A. R. P. Ministro Provinciali reservata, excedere non licebit ulli imposterum*; ibidem, pag. 199 – 200 *Consignatio Districtus montani*; pag. 200 – 201 *Consignatio Districtus Reginae Hradecensis*; pag. 201 – 202 *Consignatio Districtus Boleslaviensis pro colligendo frumento, et butyro*; pag. 202 – 203 *Consignatio locorum, in quibus mendicant*[ibus] *ova, et altilia. Circulus primus*; pag. 203 – 204 *Circulus secundus. Pro colligendis ovis, et altilibus*; pag. 204 *Circulus tertius. Pro colligendis ovis, et altilibus*; pag. 205 *Circulus quartus. Pro colligendis ovis, et altilibus*. Vždy následuje jmenný seznam míst, která náležela do jednotlivých oblastí a okruhů.

[77] Z mnoha obdobných záznamů např. ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 8r, exposita č. 27 (13. 11. 1705) *aurigae qui fuit cum collectoribus in mendicatione frumenti per 31 dies 7 fl. 45 kr.*; ibidem, fol. 35r, exposita č. 25 a 34 (17. 10. a 14. 11. 1709) *fabro pro reparatione currus 1 fl. 27 kr.* […] *pro nova rota ad currum et fabro pro reparatione currus 4 fl. 39 kr.*; ibidem, fol. 83v, exposita č. 3 (31. 5. 1717) *rotario et arculario pro reparatione currus 3 fl. 30 kr.*; ibidem, fol. 125v, exposita č. 6 (30. 11. 1725) *aurigae qui fuit in parte Boemica in mendicatione frumenti 10 zl. 30 kr.*; ibidem, fol. 136v, exposita č. 10 (6. 8. 1727) *bajulo qui fuit in mendicatione partis Bohemici 3 fl. 48 kr.*; ibidem, fol. 164r, exposita č. 4 (3. 8. 1733) *bajulo qui fuerat in majori circulo collecturae butyri 4 fl. 25 kr.*; ibidem, fol. 165v, exposita č. 10 (10. 11. 1733) *bajulo ex mendicatione frumenti cum P. Trojano 1 fl. 32 kr.*; ibidem, fol. 171v, exposita č. 13 (10. 12. 1734) *rustico qui facit in mendicatione frumenti pro 5 septimanis 7 fl.*; ibidem, fol. 177v, exposita č. 2 (30. 11. 1735) *aurigae qui fuit octo septimanis cum circatoribus in mendicatione frumenti 13 fl.*; ibidem, fol. 284r, exposita č. 1 (13. 7. 1755) *ephipiario pro restauratione curriculi 7 fl. 22 kr.*; ibidem, fol. 289v, percepta č. 1 (6. 12. 1756) *ex majori circulo V. P. Landelinus et Castus soluto bajulo 4 fl. 48 kr., purae eleemosynae attulerunt 27 fl. 37 kr.*; ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758, fol. 3r, exposita sine č. (28. 1. 1758) *pro currus reparatione 5 fl. 42 kr.*; ibidem, fol. 14r, exposita č. 2 (31. 3. 1760) *bajulo Fratris Cornelii, et puero ex collectura civitatensi pro Sacro Sepulchro 1 fl. 1 kr.*

[78] K almužnám na svíce srovnej např. ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 111v, percepta č. 2 (13. 3. 1723) *ex mendicatione candelarum pro Sacro sepulchro 7 fl. 26 kr.*; ibidem, fol. 117r, percepta č. 7 (21. 4. 1724) *ex mendicatione pro Sacro sepulchro 10 fl. 30 kr.*; ibidem, fol. 200v, percepta č. 11 (6. 12. 1738) *ex mendicatione candelarum Jitčinio eleemosynae 17 fl. 10 kr.*; ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758, fol. 22v, percepta č. 1 (17. 2. 1762) *P. Castus ex mendicatione candelarum Jičinio 13 fl. 16 kr.*

[79] Almužny na len např. ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 282v, percepta č. 2 (19. 5. 1755) *Lomnicio pro lino ex mendicatione 21 fl. 20 kr.*; ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758, fol. 13v, percepta č. 1 (14. 2. 1760) *Fr. Cornelius ex mendicatione lini attulit 14 fl. 29 kr. 1 ½ d.*; mendikace od trhovců např. ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 188r, percepta č. 5 (25. 3. 1737) *ex nundinis Turnoviensibus diversae eleemosynae 6 fl.*; ibidem, fol. 225v, percepta č. 4 (22. 6. 1743) *ex mendicatione nundinarum Turnoviensium 3 fl. 39 kr.*; ibidem, fol. 243v, percepta č. 3 (14. 9. 1747) *ex nundinis Turnoviensibus allati sunt pro aromatibus 2 fl. 18 kr.*; ibidem, fol. 286v, percepta č. 2 (29. 4. 1756) *ex mendicatione nundinarum Turnoviensium 1 fl. 45 kr.*; ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1758, fol. 31v, percepta č. 3 (2. – 15. 5. 1763) *Fr. Thaddaeus tulit Jičinio ex nundinis 4 fl. 47 kr.*

[80] Z mnoha obdobných záznamů třeba ibidem, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol.16r, exposita č. 3 (25. 9. 1706) *pro imaginibus pro circatoribus et liganimibus 3 fl. 24 kr.*; ibidem, fol. 17r, exposita č. 6 (29. 1. 1707) *pro rosariis et imaginibus pro circatoribus 3 fl. 8 kr.*; ibidem, fol. 20v, exposita č. 17 (17. 10. 1707) *Patri quardiano pro via Pragam 2 fl., item pro coemptis ibidem videlicet: pro imaginibus et nummismatibus pro collectura 3 fl. 37 kr.*; ibidem, fol. 136r, exposita č. 9 (4. 8. 1727) *pro libelis SS. Neocanonizatorum 9 fl. 24 kr., pro 300 imaginibus eorundem 2 fl. 45 kr.*; ibidem, fol. 160r, exposita č. 5 (31. 8. 1732) *Pragam pro imaginibus, rosariis et aliis diversis acceptis* […] *11 fl. 24 kr.*; ibidem, fol. 202r, exposita č. 3 (31. 1. 1739) *pro imaginibus diversis, rosariis, et chartaceis imaginibus 2 fl. 24 kr.*; ibidem, Ratiocinia 1758, fol. 8r, exposita č. 1 (5. 10. 1758) *pro imaginibus ad mendicationem 4 fl.*; ibidem, fol. 11r, exposita č. 2 (29. 6. 1759) *pro cruculis numismatibus et imaginibus ad mendicationem 4 fl. 21 kr.*; ibidem, fol. 28r, percepta č. 7 (4. – 15. 12. 1762) *pro imaginibus ad mendicationem lini 1 fl.*

[81] Není snadné posoudit, zda se v příslušném záznamu jednalo o souvislejší pastorační činnost, nebo *pouze* o jakousi víceméně jednorázovou výpomoc např. administrací u spíše slavnostních příležitostí. Rozhodujícím ukazatelem pro zařazení konkrétní lokality, kde františkáni působili jako plnohodnotná, byť pouze dočasná náhrada článků potrhané farní sítě, byla opakující se formulace v příjmech *pro obsequiis spiritualibus*.

[82] Valdštejnové prostřednictvím svého vrchnostenského úřadu ve Svijanech převzali od Lamottů platby za administraci v sychrovské zámecké kapli Nanebevzetí Panny Marie, srovnej např. NA Praha, ŘF Turnov, Ratiocinia 1705, fol. 210v, percepta č. 2 (24. 9. 1740) *a domino Lamoth pro servitiis in Sychrovio per annum praestitis et pro missis in honorem Sancte Annae lectis 54 fl.*; ibidem, fol. 219v, percepta č. 1 (2. 6. 1742) *ex quaestura Svijanensi alterum medium solutionis a 1. Julii usque ad ultimam Decemb. 1741 ratione administrationis Sychroviensis 15 fl.*; ibidem, percepta č. 5 (30. 6. 1742) *ex quaestura Svijanensi primum medium solutionis videlicet a 1. Januarii usque ad ultimam Junii Anni 1742 ratione administrationis Sychroviensis 15 fl.*

[83] Srovnej např. ibidem, Kronika, pag. 602 – 603 s prvním záznamem tohoto typu z roku 1731 o vybudování křížové cesty *circa conventus murum et ecclesiam* sv. Františka v Turnově.

[84] NA Praha, ŘF Praha, kn. 352, fol. 30r – fol. 31r: Jablonec u Mimoně (?, *Gablonae*, 4. 11. 1736), Bělá p. B. (10. 5. 1739), Brodce (15. 1. 1744), Malá Skála (16. 7. 1745), Český Dub (3. 3. 1747), Bezděz (20. 11. 1748), Mnichovo Hradiště (17. 1. 1750), Příchovice (9. 8. 1751), Pardubice (30. 9. 1754), Nový Bydžov (1757), Kopidlno (*in ecclesia parochiali*; 31. 5. 1765), Semily (*in capella publica S. Joannis Baptistae*; 1. 5. 1766), Šumburk nad Desnou (*in ecclesia S. Josephi* […] *ad instantiam Peritissimi domini Joannis Josephi Khittel*; 28. 8. 1766), Bzí (*in ecclesia parochiali SSS. Trinitatis*; 15. 1. 1768), Držkov (*in*

ecclesia parochiali S. Bartholomei; 10. 11. 1774), Zásada (*in noviter a domino Joanne Schaurek erecta publica capella S. Procopii Abbatis in pago Zassada sub parochia Drschkoviensi pertinente*; 21. 6. 1775), Hlavice (?, *in ecclesia parochiali Hlowiczensi* [!]; 11. 12. 1775), Hlavice (*in ecclesia parochiali Hlavicensi sub titulo S. Leonardi Abbatis*; 21. 2. 1777), Pustá Proseč u Nové Paky (*in pago Pusta-Prosecz in capella publica S. Wenceslao D. et M. Sacra, spectante ad parochiam Luzanensem*; 13. 6. 1778), Konecchlumí (*in ecclesia filiali Konec-Chlumensi SS. Apostolorum Petri et Pauli*; 4. 8. 1779) a Rychnov u Jablonce nad Nisou (*in ecclesia parochiali Richnoviensi S. Wenceslao Sacra*; 5. 5. 1782). Několik záznamů o svěcení křížových cest je také v konventní kronice, srovnej ibidem, ŘF Turnov, Kronika, pag. 606 – 609.

[85] Dokladem o použité klenbě jsou mj. záznamy o zakoupeném rákosu, srovnej SOkA Semily, FÚ Libštát, Baubuch, ff. 38v, 86r.

[86] Za výsledky provedeného rozboru vzorků stavebního kamene děkuji RNDr. Tomáši Řídkošilovi. Masivní využití tohoto charakteristicky zabarveného arkózového pískovce jako stavebního materiálu je dodnes patrné mj. v oblasti Rtyňska v Podkrkonoší.

[87] Hustotu jsme pro naše účely zaokrouhlili, hodnoty dle BROŽ, J. .. et al., *Fyzikální a matematické tabulky*, s. 31 (hustota různých látek), kde je u pískovce uvedeno rozmezí 1 900 – 2 300 kg/m^3.

[88] Správnost našeho odhadu lze celkem snadno ověřit. Košťálovský kameník Josef Čulík měl totiž dodat celkem 1 590 dlaždic o průměrné velikosti 0,45 x 0,45 x 0,08 m, což by pokrylo plochu asi 320 m^2. V srpnu 1789 bylo zaplaceno 126 zl. a 33 zl. za *dlaždic*[e] *á ¾ lokte 21 kop per 6 zl.* […] *Josefovi Čulíkovi, kameníkovi, za potřebnou dlažbu do presbyterium za 5 ½ kopy á 6 zl.*; SOkA Semily, FÚ Libštát, Baubuch, ff. 87r – fol. 87v; případně formanům dalších 39 zl. 45 kr. *od 26 ½ kop dlažby, od jedné kopy po 1 zl. 30 kr.*; či na doplnění ještě cena práce v červenci 1789 *od zavážení neb vyrounání* [!] *kostela za 10 dní po 1 zl.*; ibidem, Baubuch, fol. 54r.

Je jisté, že nebylo použito míry dolnorakouské (vídeňské), ale staré české. Vídeňský loket měřil 77,756 cm, kdežto český pouze 59,27 cm, srovnej např. HOFMANN, G., *Metrologická příručka*, s. 71.

[89] Např. za schody do kněžiště v roce 1789 obdržel 4 zl., srovnej SOkA Semily, FÚ Libštát, Baubuch, fol. 87v.

[90] Neznámý cihlář, velice pravděpodobně z Libštátu (mimochodem necelých sto metrů severně od kostela fungovala strojní cihelna až do devadesátých let 20. století), inkasoval v květnu až srpnu 1787 za práci v osmi splátkách celkem 99 zl. 52 kr.; ibidem, Baubuch, fol. 35r. Zbylé prostředky byly dle dalších záznamů vynaloženy zřejmě 19. května *od vožení trámků a prken na panget 48 kr., od přivezení 40 sáhů dříví k pálení cihel per 18 kr. dáno 12 zl.*

Kolem 28. 7. 1787 bylo zaplaceno 13 zl. *od vození cihel od pece ku kostelu v summě 24 000 Jiřímu Mikoláškovi za 1 ½ dne per 1 zl., Václavovi Lukšovi za 3 dny, Janovi Fejfarovi za 3 dny, Jiřímu Vinklářovi za 2 dny, Janovi Vinklářovi za 2 dny, Jiřímu Dejmkovi za 1 ½ dne*; ibidem, Baubuch, fol. 52v.

[91] SOkA Semily, FÚ Libštát, kn. 1 (*Liber memoriabilium statum beneficii Liebstadiensis tantumodo concernentium cum inter mixtis literis, patentibus et ordinationibus Reverendissimi officii ab Anno 1720 usque ad Annum 1776*, záznamy jsou však dovedeny až do roku 1797), pp. 316 a n.: […] *gestalten der Marktfleck Liebstadtl und Woleschnitz auf der pupilar Herrschaft Jitschin von ihren Seelsorger und Pfar*[r]*kirchen zu Lomnitz ein bis anderthalb Stund*[e] *entlegen, folglich besonders Winterszeit der Zutritt und Versehung der Kranken sehr schwehr und gefährlich, mithin wegen allzu weiten Entlegenheit die Pfarrkinder ihre Lomnitzer Kirchen bei einfallenden häufigen Schnee und rauchen Winterszeit entweder selten oder gar nicht frequentiren, hauptsächtig aber als augenscheinlich und in Werk selbsten hervorgekommen, daß die Innwohner und zugedachter Liebstädtler und Koschtialower Kirchen gehörige Kirchkinder in dem irrsamen Lutherthurm nicht nur allein verdächtig erwiesen worden, daß mit dergleichen lutherischen Büchern versehen sein. Am nun dieses Übel auszurotten und sie mit dergleicher lutherischen Irrlehren bemakelten Seelen auf der Weg des wahrhaften Glaubens zu bringen und ihnen mit der katholischen allein seligmachenden Lehre zusteuern, auch womit das*

so theuer erkauftes Seelenheil nicht verwahrloßet werden möchte […] *mit mehreren vorgebracht und die Nothwendigkeit, womit bei der Liebstädtler und Koschtialower Kirchen ein eigener Pfarrer oder Administrator eingesetzt werden möchte, gebührend remonstiret* […] *als nützlich befunden, daß bei abgedachter Liebstädtler und Koschtialower Kirchen ein eigener Pfarrer eingesetzt und auf folgende Weiß stabiliret werden könnte, als nemlich* […]

[92] *Ecclesia parochialis* […] *in oppido Liebstadt est parva ex lapide aedificata, scandulis tecta supra presbyterium fornice provisa, unam turrim ligneam pariter ruinosam, scandulis tectam, pro 3 campanis* […] *Sacristia est sat angusta et humida ex lapide exstructa, sita est ad partem Evangelii, super quam repositorium nullum datur* […] *Haec ecclesia aedificata est* […] *ante annos ducentos et aliquot, a quo non est reperibile, non est consecrata.* Ibidem, sign. G-2 (inventáře kostelů a fary), kart. 31, 1783 (*§ 11 De statu ecclesiarum. De structura ecclesiae*).

[93] Ibidem, § 2.

[94] *Reperiens fabricam ecclesiae in statu desolabili, ruinae proximo, motu proprio spopondit adstanti curato, convolanti populo, se pro restauratione ecclesiae ad inclitum Regni Gubernium scripturum et pro hac restauratione necessariam pecuniam ab ecclesiis Roubousensi* [Robousy, pozn. autora] *et Sebinensi* [Zebín] *in dominio Jičinensi, sub eodem patronatu Excellentissimi comitis a Trauttmannsdorf existentibus, evicturum.* Ibidem, kn. 2 (*Liber memorabilium concernens statum beneficii Liebstadiensis ecclesiae, limites fundorum, ludirectorem, aeldiluos* [!] *concernentium translatus ex antiquo Anno 1720 confecto et Anno 1803 renovato*), pag. 53.

[95] Ibidem, kn. 1, pp. 337 – 338 (zápisy Jana Bílého); kn. 2, pp. 53 – 57 (záznamy Fr. X. Kubíčka, které však obsahují také opisy pasáží z předešlé pamětnice).

[96] Nabízí se srovnání dvou nejstarších dochovaných inventářů z let 1783 a 1790, přičemž v mladším z nich Jan Bílý popsal kostel sv. Jiří jako *prostorný, světlý a od základu z kamene v roce 1789 postavený*, srovnej ibidem, sign. G-2, kart. 31, 1790, § 11 (*Ecclesia parochialis* […] *est spatiosa, lucida, ex lapide anno 1789 funditus aedificata* […] *scandulis tecta, supra presbyterium fornice provisa, cum turri in fronte supra chorum firma, scandulis tecta, pro 3 campanis.*). Nakolik však lze důvěřovat faráři, nadšenému z novotou vonícího svatostánku, resp. možným formulářovým klišé, nedokážeme posoudit. Dalším dokladem rozšířené, resp. snad přemístěné budovy sv. Jiří může být poněkud odlišné určení vzdálenosti zchátralé fary: *Domus parochialis est vicina ecclesiae, nec 20 passus ab ea distans* […]; ibidem, § 3. Může se však jednat pouze o *lapsus calami*, případně o chybný odhad P. Bílého.

[97] Ibidem, Baubuch, fol. 2r (zedníci) a fol. 36r (kovář).

[98] Např. 23. června 1787 bylo vyplaceno 1 zl. 16 kr. *Jiřímu Šádkovi od přivezení 6 kusů na šindel z panského lesa*; ibidem, Baubuch, fol. 51v. Obdobně např. na fol. 66r *7 sekyrníkům, kteříž v panským lese a v zádušních od větru na hromadu poražené dříví s násilou k stavení chrámu Páně vybírali, klády dělali a přeřezávali skrze 17 dní per 18 kr.* […] *dne 10. Máje třem sekyrníkům od porážení stromů a vyvracování pařezů nad lomem kamenným za 4 dny per 18 kr.* […] *dne 11. Máje od porážení a osekávání 5 vosik* [!] *na šindel dvěma sekyrníkům per ½ dne 18 kr.* […] *dne 12. Máje dvěma sekyrníkům za 2 dny od porážení volší* [!] *nad lomem a porážení stromků na žlábky k vedení vody per 18 kr.* […] *dne 14. Máje od vyvalování klád třem nádeníkům 27 kr.*

Opis josefinského katastru pro farnost se nalézá v pamětnici, srovnej ibidem, kn. 1, pp. 327 – 332 (*Prata et silvae ecclesiae parochialis*) a 335 – 336 (*Agri, prata et silvae ecclesiae filialis*). Např. na pag. 321 jsou zmiňovány lesy na katastru obce Košťálov *u Kundratického potoka* […] *topografické číslo 429 Nad číhadlem* (udaná výměra 1408 2/6 čtverečních sáhů, výnos měkkého dříví 20/32 sáhů), dále *Mezi číhadlem* (top. čísla 600, 604, 606, 608, 643, 645 – 646, 648 – 649, 719 – 720 a 725 o celkové výměře 24 jiter 1468 1/6 čtverečních sáhů a ročním výnosu 20 28/32 sáhů měkkého dříví), resp. pro kostel sv. Jakuba na pag. 336 *lesy položení Strážnice* (top. čísla 216, 219, 222 a 225) a *položení Vrcha u Bystrého* (top. čísla 684, 686, 688, 690, 692 a 698) o výměře 15 jiter 6 1/6 čtverečních sáhů a ročním výnosu 10 9/32 sáhů měkkého dříví.

[99] Ibidem, Baubuch, fol. 51r.

[100] Blíže neurčený pilař byl ale v roce 1787 vyplácen až od 18. května (celkem 13 kop prken po 1 zl. 30 kr., 7 kop latí po 45 kr. a *40 kusů moštěnin per 1 zl.*). V dalších dvou letech je již zmiňován mlynář (1788 částka 6 zl. 12 kr. *od řezání prken a 2 kop latí dle pořádnosti dne 27. Julii s mlynářem*), přičemž v roce 1789 je přímo jmenován: *Od řezání 8 fošen na kůr, 1 kopy latí per 45 kr., item od 1 kopy prken falcových a futer dubových dle pořádnosti s mlynářem Ničou 3 zl.* Zda byl využíván pouze Josef Nýč (?, *Nitze*) z Libštátu čp. 25, nebo také druhý mlynář Josef Radimský z Libštátu čp. 36, či dokonce třetí Václav Radimský z Bystré čp. 48, nedokážeme určit. Ibidem, Baubuch, fol. 40r.

[101] Ibidem, Baubuch, fol. 53v.

[102] Ibidem, Baubuch, fol. 41r.

[103] Např. ve vzdálenosti 200 metrů severně od kostela jsou dosud v terénu znatelné pozůstatky minimálně dvou malých lomů, vyloučit nelze ani možnost, že byl kámen lámán přímo pod ostrohem za malým, tzv. Farním potokem v místech, kde dnes stojí opuštěná cihelna. Další lomy jsou na opačné straně obce nedaleko železničního náspu, přičemž jeho most je evidentně postaven z obdobného pískovce. Dá se předpokládat jejich využití nejen při stavbě liberecko-pardubické dráhy v padesátých letech 19. století, ale také při běžné výstavbě obydlí (např. čp. 36, snad bývalý mlýn, je na místní poměry honosnou kamennou stavbou nejdéle z počátku 19. století).

Na přelomu dubna a května 1787 byl polírovi Jiřímu Slavíkovi a Jiřímu Janouškovi vyplacen 1 zl. 15 kr. za 2 ½ dne *od dělání mostu*; ibidem, Baubuch, fol. 21r. Jižně od kostela protéká říčka Oleška, ze severu obtéká ostroh již zmiňovaný a zřejmě nejen dnes podstatně subtilnější potok.

Během roku 1787 vyrobil kolář minimálně šest trakařů a pět koleček, pro která se dosud v regionu používá názvu *kortouč*: *koláři za 3 trakaře k vození kamena per 54 kr., za 4 kortouče per 51 kr., za 1 trakař okovaný 1 zl. 48 kr., za pátý trakař dne 28. Julii 51 kr., od správy kortouče 20 kr., dne 3. Augusti za šestej trakař 1 zl.*; ibidem, Baubuch, fol. 39r.

[104] Odvoz kamene je pro rok 1787 zachycen ještě v oddíle *Lit. L*, celkem 15 dnů, jako např. *dne 28. Aprila od vození kamena za 6 dní Josefovi Plichtovi po 1 zl.* […] *Josefovi Čermákovi za 1 ½ dne od vození kamena třemi koni za 1 den per 1 zl. 30 kr.* (ante 5. 6. 1787) […] *dne 18. Octobris Jiřímu Mikoláškovi od vození klenáků za 1 den per 1 zl., téhož dne Václavoj Dejmkoj od vožení* [!] *takových klenáků za 1 den per 1 zl.*; ibidem, Baubuch, ff. 51r – 53v.

[105] Dalším dokladem pokročilosti stavby v létě 1787 jsou záznamy o přiváženém materiálu po 18. srpnu *Jiřímu Mikuláškovi* [!] *a Josefovi Plichtovi od krovovýho dříví vození na lešení 24 kusů, též 6 klád na latě 5 zl., Jiřímu Šádkovi 19. Augusti od přivezení 5 centnýřů železných kleští z hamru 1 zl., od přivezení dříví na hlavní lešení 1 zl.*; ibidem, Baubuch, fol. 53r.

[106] Ibidem, Baubuch, ff. 51r – 53r, 86r – 87r. Dalších 29 % (285,5 strychů) bylo dodáváno v ceně 48 kr. za strych, původ tohoto vápna ovšem neznáme. Zanedbatelná množství byla přivezena z Vrchlabí *dne 17. Augusti* [1789] *za 7 strychů vápna z Vrchlabí á 1 zl. 3 kr.* (fol. 87r); a také z Tatobit *dne 30. Junii* [1787] *z nedostatku vápna panského v Syřenově za vápno tatobitské za 4 strychy po 1 zl.* […] *vápna k bílení z Tatobit 6/16* [dáno] *36 kr.* (fol. 86r a 87r).

[107] Víme však, že vápno bylo hašeno až na stavbě, jak o tom svědčí třeba popis činností v oddíle *Lit. M* v červenci až září 1787, např. *hasiči vápna* […] *myjíce vápno* […] *míchajíce vápno* […] *hasiči a připravující vápno*; ibidem, Baubuch, ff. 67v – 71v; případně jakýsi příplatek v červnu *paličům vápna, by vápno lépej pálili 1 zl. 20 kr.*; ibidem, Baubuch, fol. 86r.

[108] Srovnej poznámku č. 104, resp. ibidem, Baubuch, fol. 51v.

[109] Janu Křížovi také byla několikrát proplacena blíže nespecifikovaná práce, jako např. *dne 21. Juni* [1788] *vyplaceno kováři libštátskýmu za rozličnou práci dle Ausziegle 7 zl. 30 kr.* […] *dne 24. Septembris za rozličnou práci do věže dle Ausziegle 9 zl. 56 kr.* […] *dne 18. září* [1789] *za dílo Janoj Křížoj dle N. 10* [dáno] *3 zl. 56 kr.*; ibidem, Baubuch, ff. 38r – 38v.

[110] Ibidem, Baubuch, ff. 54r, 86v – 87r.

[111] Ibidem.

[112] Ibidem, sign. G-4 (stavební účty), kart. 32. Vedle *Poznamenání práce z lásky roku 1789*, také další nedatované *Poznamenání, kdo z lásky kamení vozil* (zde může jít o starší záznamy z let 1787 či 1788). Z účetního ma-

teriálu *Konsignace roku 1790 na práci a veškeren* [!] *náklad při dodělávání kostela farního*, *Konsignace na přijaté* [a vydané] *peníze k vystavení a zhotovení nových varhan při chrámu Páně farním libstátským v roce 1790* a *Poznamenání příjmu na kazatedlnici, též na ozdobu oltáře v roku 1792 dílem almužnou, dílem jiným způsobem shledanýho. Vejkaz kam a zač ty svrchu přijatý peníze vynaložený jsou.* Filigrány na použitých papírech připomínají produkci z Rohozné u Pelhřimova (poznamenání 1789, obě konsignace z roku 1790), Střeble u Tachova (poznamenání 1792) a Svídnice (nedatované poznamenání); srovnej ZUMAN, František. *České filigrány 18. století.* Praha: Česká akademie věd a umění, 1932, s. 24–25 + tab. XLII, obr. 1 (Rohozná), s. 27 + tab. XLVI, obr. 2a (Střeble) a s. 28 + tab. XLVII, obr. 3b (Svídnice).

[113] *Tertio demum anno 1789 sacristia fundamenta sumpsit, duplici fornice turris et ecclesia choro et pavimento provisa fuit. Denique dominica festum S. Wenceslai subsequa a vicario foraneo tunc E. D. Wenceslao Hegler, curato et decano titulari Lomnicensi, ecclesia hac solenniter benedicta est.* Ibidem, kn. 1, pag. 337; případně v podání P. Kubíčka: *Anno 1789 tandem tertio adjunctum est ecclesiae sacrarium fornice provisum et sic est finitum opus divino auxilio* […] *compositis itaque lapidibus, fuit opus vel maxime aedificare corda, utpote templa viva Spiritus Sancti. Et id factum est* […] *dominica post festum S. Wenceslai fuit determinata pro sacra benedictione* […]; ibidem, kn. 2, pag. 56.

[114] Opět s jistou dávkou ironie P. Kubíček, ibidem, kn. 2, pag. 57; přece jenom mírněji P. Bílý, ibidem, kn. 1, pp. 337-338.

Robert R. NOVOTNÝ: ***Alltägliches Reisen und Lastentransporte im 17. und 18. Jahrhundert in Archivalien***

Das Thema des Reisens kann man in der gegenwärtigen böhmischen Geschichtsforschung der frühneuzeitlichen Gesellschaft häufig vorfinden. Die Mehrheit der Forscher konzentriert sich leider auf Kavalierreisen als Bestandteil adeliger Ausbildung, auf Wallfahrten oder auf diplomatische Missionen.

Ein wenig abseits der Kernpunktforschung bleibt das Thema des „alltäglichen" Reisens und der Lastentransporte, obwohl diese den deutlich höheren Teil der Reiseunternehmen darstellten. Die vorliegende Studie befasst sich buchstäblich mit dem alltäglichen Leben der frühneuzeitlichen Gesellschaft. Hierbei handelt es sich um die erste Sonde, basierend auf reichhaltigen Archivalien. Für diesen Zweck haben wir vornehmlich die ältesten überlieferten kirchlichen und städtischen Rechnungsbücher aus vier peripheren Standorten (Smečno/Munzifay, Nová Paka/Neupaka, Turnov/Turnau, Libštát/Liebstadtl) des Königreiches Böhmen ausgewertet.

(Übersetzt vom Autor)

DROBNOSTI

Okno v presbytáři kostela sv. Jana Křtitele v Nudvojovicích.
Vitraj s postavou sv. Václava provedla firma Pazdera a Šípek v Praze
podle návrhu Jana Prouska z roku 1894 (foto Ivo Habán, archiv NPÚ v Liberci).

Neznámé Prouskovy návrhy turnovských vitrají

Miroslav Cogan

Jméno turnovského malíře Jana Prouska (1857–1914) jsme si zvykli vídat v souvislosti s nejrůznějšími kulturními a osvětovými podniky místního až národního významu od 80. let 19. století do začátku toho následujícího. Jeho sběratelská, dokumentační a publikační činnost v oblasti lidového umění a zvláště stavitelství z něj udělala uznávanou autoritu. Ještě před vydáním ceněné publikace o pojizerské lidové architektuře[1] spolupracoval s architektem Antonínem Wiehlem při projektu České chalupy na Jubilejní výstavě v Praze 1891, když architekt Jan Koula odřekl funkci správce sbírek Severočeského muzea v Liberci, byl mezi oslovenými adepty na toto prestižní místo (1892 se jím stal Gustav Pazaurek), byl ve výboru pro přípravu Národopisné výstavy československé v Praze 1895, a takto bychom mohli ještě dlouho pokračovat. Jak dokládá bohatá korespondence, obracely se k němu o radu nebo spolupráci přední kulturní osobnosti tehdejších Čech, výtvarní umělci, literáti, publicisté, sběratelé a mnozí další. Výrazně méně je známa Prouskova vlastní umělecká tvorba, k níž se tak zodpovědně připravoval a posléze měl málo času, možná i rozhodnosti soustředit se pouze na sebe, až se mu nakonec k umělecké dráze nedostávalo ani zdraví a prostředků. Tím cennější jsou ojedinělé výstavy, které Prouska-malíře naší veřejnosti připomínají, naposledy velmi zdařilá v Domě manželů Scheybalových v Jablonci nad Nisou (11. září – 28. listopadu 2015). Mezi jejími exponáty bylo také několik dosud opomíjených návrhů na pohlednice a upomínkové předměty z Českého ráje. K těm okrajovým žánrům Prouskovy tvorby můžeme zařadit i dva dosud nepublikované návrhy okenních vitrají pro kostely Narození Panny Marie v Turnově a sv. Jana Křtitele v Nudvojovicích ze sbírek turnovského muzea.

Mariánský chrám, jehož komplikovaná stavba se táhla druhou a třetí čtvrtinou 19. století, byl trvale v zájmu veřejnosti, zvláště náboženské obce, ale i lokálních politiků. Pochopitelně Prousek nezůstal stranou. Přispěl k oživení myšlenky na dostavbu kostela, především věže, tím, že podle stavebního projektu vytvořil uhlem a barevnými křídami realistický pohled na kostel oživený figurální stafáží a ve dnech 7. a 8. září 1892 tuto rozměrnou kresbu vystavil v zasedací síni radnice.[2] Jak víme, k dostavbě věže nedošlo, ačkoliv ještě o šest let později odsouhlasilo městské zastupitelstvo návrh starosty Háka na dostavbu kostela – věže a dosud jen provizorně zakrytého štítu na obecní náklad, odhadovaný na 60 tisíc zlatých.[3] Začátkem devadesátých let byl před dokončením interiér, jenž měla korunovat velká barevná okna s postavami českých zemských patronů. I do jejich podoby se Prousek pokusil zasáhnout. Vedle kresby chrámu vystavil na radnici i kresbu jednoho barevného okna. Bohužel autor zprávy v Listech pojizerských se o ní blíže nezmiňuje, a tak se jenom můžeme dohadovat, zda to byla táž, která se v Prouskově pozůstalosti dochovala, nadepsaná *Myšlénky k malovaným oknům pro chrám P. Marie v Turnově*, inv. číslo U 1469. Je na ní návrh okna s postavou svatého Václava, připomínající Alšovy figury našeho národního světce. Vévoda jede na koni, čelem k divákovi, a po stranách jej doprovázejí sv. Ludmila a Jan Nepomucký. Na rubu téhož listu je pak zběžně zachycen nástin kompozice okna s postavami Cyrila a Metoděje. Při Prouskově pečlivosti a významu prezentace na radnici byla tato skica nejspíše jen

Jan Prousek, skica k okenní vitraji se svatým Václavem do kostela sv. Jana Křtitele v Nudvojovicích. Kresba tužkou na papíru kolorovaná akvarelem, 27,2 x 14,7 cm, 1894. MČR v Turnově, inv. č. U 760 (foto archiv MČR).

předlohou k propracovanější kresbě, jež se do sbírek muzea nedostala.

V interiéru chrámu bychom ale Prouskovo okno marně hledali. Tehdejší duchovní správce, děkan Svoboda, ve městě uznávaná autorita, se zasloužil také o obnovu dalších turnovských kostelů – sv. Mikuláše, sv. Matěje na Hruštici i nudvojovického kostela.[4] Mariánskému chrámu však přikládal mimořádný význam a neváhal pro jeho výzdobu hluboko sáhnout do vlastní kapsy. Na oltářích jsou obrazy předních domácích malířů Ch. Rubena a J. V. Hellicha, řezbářské práce prováděla dílna Černovických v Turnově a Buškova dílna v Huse u Sychrova, opět jedna z nejlepších v Čechách. Také s okny, korunou celého interiéru, to nemělo být jinak. Svoboda se proto se zakázkou obrátil na nejvýznamnější firmu v tehdejším Rakousku-Uhersku, *Tiroler Glasmalerei Cathedralen Glasshütte Neuhauser* v Innsbrucku (v dnešní odborné literatuře ji najdeme pod názvem *Tiroler Glasmalerei- und Mosaikanstalt*), jež obratem dodala rozpočet na čtrnáct oken i s vlastními návrhy. Za okno s jednou figurou v ornamentálním rámci požadovala šest set zlatých, druhá figura v jednom okně ve vitrajích s dvojicemi Cyrilem a Metodějem nebo Kosmou a Damiánem stála dalších sto navíc, celkem osm tisíc šest set zlatých. Oslovil proto se žádostí o příspěvek kolegy v kněžském povolání a turnovskou veřejnost. Náklad na další okna tak nesli vedle turnovských měšťanů také Jan Černohouz, děkan v Kovarech u Prahy, turnovský rodák a také kanovník Václav Pekař, již na odpočinku. Okna v bočních lodích byla při té příležitosti opatřena novými slohovými kružbami podle plánů pražského stavitele Jana Vejrycha z roku 1896[5] a na náklad města. Rychlost, s jakou tyrolská firma zareagovala, svědčí o tom, že pro návrhy sáhla do archivu předloh, které léta vytvářel firemní malíř Georg Mader (1824–1881), jenž měl na starosti figurální práci a v posledních letech svého života se zabýval jen tvorbou figurálních motivů.[6] Firma Neuhauser dodala údajně okna, mozaiky a další vybavení do čtyř tisíc kostelů a katedrál po Evropě i do zámoří a těžko mohla přihlížet k lokálním tradicím té které země. Přes výrazně český ikonografický program vitrají v mariánském kostele, zdůrazněný ještě oknem s českými korunovačními klenoty (za oltářem sv. Václava), jsou proto zobrazení svatých univerzálně stylizovaná, typizovaná, nicméně řemeslně byla okna perfektně zvládnuta. Chrámové sdružení a zvláště děkan

Svoboda tak mohli být spokojeni, když byla první čtyři okna v roce 1897 pořízená na jeho náklad dodána, osazena *a všeobecné chvály došla*.

Prousek bedlivě sledoval stav místních pamětihodností a snažil se o jejich obnovu a využití. Podílel se – dokonce i finančně – na úpravách novogotické vestavby v zadní části hradu Valdštejna, kdy *„podal ukázku, kterak lze dekorativním směrem názorně obecenstvu zábavně i poučně zpříjemniti pobyt i v zříceninách“*.[7] S úzkostí sledoval se svými spolupracovníky z turnovského muzea, jak staré místní památky

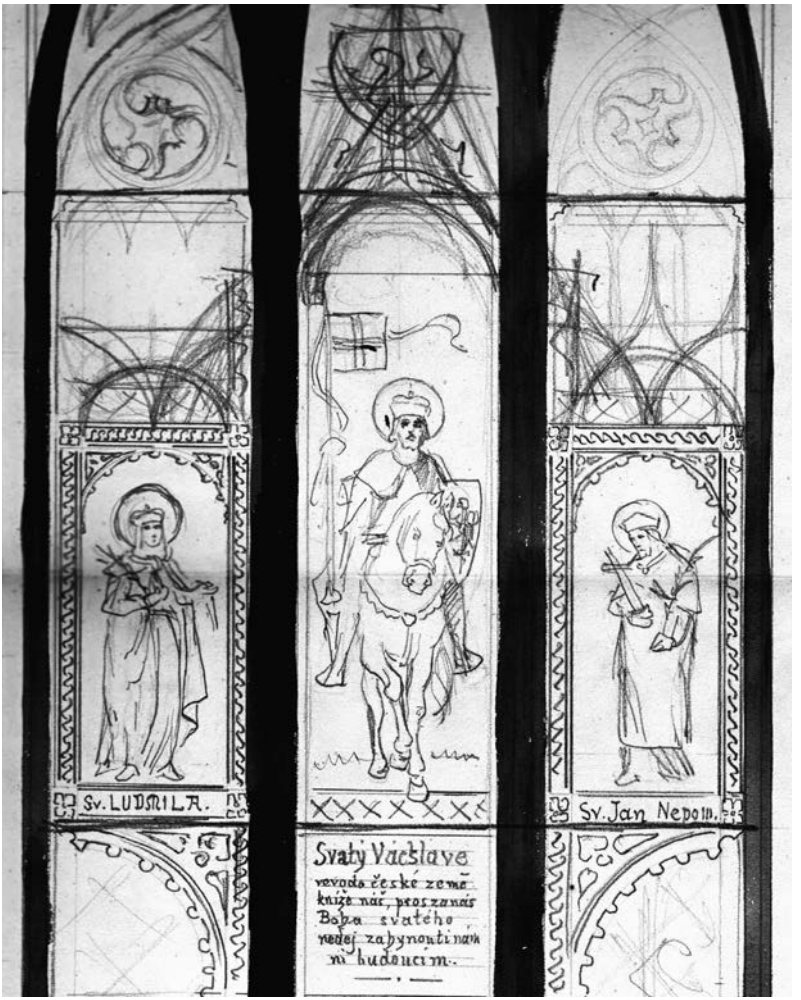

Jan Prousek, skica k okenní vitraji se svatým Václavem, Ludmilou a Janem Nepomuckým do kostela Narození Panny Marie v Turnově. Kresba tužkou a ředěnou tuší na papíru 50,3 x 33,3 cm, nesignováno, asi 1890. MČR v Turnově, inv. č. U 1469 (foto archiv MČR).

Vitraj s postavou sv. Václava v boční lodi kostela Narození Panny Marie v Turnově. Po roce 1897 ji dodala firma Tiroler Glasmalerei Cathedralen Glasshütte Neuhauser (foto M. Cogan).

zanikají nebo mizí v soukromých i zahraničních sbírkách.[8] Kriticky se o maloměstských poměrech, ignoranci a pletichaření vedoucích k ničení stavebních památek zmiňoval známým ve své korespondenci, zprávu o situaci Turnově a okolních městech zaslal Vilému Mrštíkovi k uveřejnění v časopisu Rozhledy v roce 1897,[9] tedy v téže době, kdy Mrštík vydal svůj kritický spis *Bestia triumphans*, odsuzující asanaci pražského ghetta a demolice dalších památek, iniciovaných pražskými stavebními podnikateli. Když se nepodařilo proti místní stavební lobby uchránit starou turnovskou radnici v její renesanční podobě z roku 1526, snažil se alespoň s pomocí architekta Wiehla prosadit, aby projekt na novorenesanční přestavbu radnice byl kvalifikovaný. Bezpochyby si tak nadělal v zastupitelstvu a mezi místními uchazeči o zakázku nepřátele, jimž pak trpce kladl za vinu neúspěšnou nabídku radnici na odkup jeho domu *U Českého granátu*, který by Prouska vytrhl z vleklých finančních problémů posledních let jeho života. Prouskova úpornost a idealistická neústupnost patrně nebyla příliš vítána ani děkanstvím. Možná se na tom podepsalo i to, že kvůli velkým výdajům, které v poslední době s matkou měli, odmítl žádost děkana Svobody o finanční příspěvek na obnovu mikulášského kostela.[10] Bezpochyby měl ale také výhrady k modernizaci interiéru tohoto kostela, provázené výměnou starého hodnotného mobiliáře za novodobý. Například boční oltář Neposkvrněného početí z dílny kosmonoských Jelínků a turnovského Hertla nahradil děkan zcela konvenčním novogotickým oltářem Panny Marie Lurdské. A tak ani kronika turnovského děkanství jej v pasážích věnovaných obnově nudvojovického kostela jedinkrát nezmiňuje, přestože Prouskův podíl na jeho úpravě je, jak ukážeme, prokazatelný. K nejstaršímu místnímu sakrálnímu objektu, kostelíku sv. Jana Křtitele v Nudvojovicích z poloviny 13. století, se opako-

vaně se jako malíř i dokumentátor vracel od začátku osmdesátých let. Uvědomoval si jeho hodnotu a vybízel k jeho obnově. O záchranu stavby samotné se ale již na začátku 80. let zasazovalo také turnovské děkanství, nejen pro uměleckohistorickou hodnotu stavby, ale i proto, že kostel sloužil na stále užívaném místním hřbitově. Na popud děkana vyslal v roce 1881 do Nudvojovic okresní hejtman krajského konzervátora, aby význam stavby odborně posoudil. Patronátní hruboskalský úřad, kterému péče o kostel příslušela, se podle slov kroniky netajil s úmyslem nechat kostel jako bezcenný zaniknout a v roce 1881 již byl natolik zchátralý, že jej okresní hejtman nechal uzavřít a zvonky z „viklavé" zvonice byly svěšeny.[11] Kronika děkanského úřadu sice neuvádí jméno konzervátora,[12] ale přináší opis jeho zprávy, v níž okresního hejtmana vyzývá, *„aby využil plně svého vlivu k zachování nudvojovické kaple, jež je charakteristickou ukázkou drobného křesťanského stavitelství v přechodném stylu 13. století v Čechách, jež jsou stále vzácnější, a je proto z pohledu dějin umění země nutno zachránit tuto, zvláště pro turnovský okres důležitou stavební památku"*.[13] Na opravu se sbírali i místní, například hasičský spolek i věřící z nedalekých Modřišic. Klíčovým momentem pro obnovu stavby byla dohoda s patronem kostela, svobodným pánem z Aehrenthalu v roce 1890, který kromě finančního daru přislíbil i dřevo a cihly ze své cihelny.[14]

Vlastní podíl na obnově kostelíka zmiňuje Prousek v nástinu životopisu jedinou větou: *„R. 1894 zasáhl i v záležitosti slohové opravy starobylé radnice turnovské a památného kostelíka Nudvojovického,"*[15] ačkoliv by k tomu nejspíše mohl ještě mnohé dodat. V umělcově pozůstalosti se totiž nalézá skica k barevnému oknu v presbytáři kostelíka, datovaná rokem 1894. Je na ní postava sv. Václava s autorovou rukopisnou poznámkou: *Sv. Václav, skizza pro okno do Nudvojovic od Pazdery v Praze.* Kresba inv. číslo U 760 je totožná s dodnes dochovanou vitrají, o níž díky Prouskovi víme, že ji provedla firma Jindřicha Pazdery, sídlící na Národní třídě v Praze. Prousek v ní vyšel z české tradice a uplatnil i své znalosti středověkého odívání a zbroje. Zobrazil světce jako vojvodu s hermelínovou knížecí čapkou, oděného v kroužkové zbroji, skryté pod dlouhým bílým varkočem (tunikou), s pláštěm přes ramena a opásaného mečem. Zřejmě jako připomínku světcovy misijní činnosti a zasvěcení nudvojovického kostela dal přednost svatojanské holi zakončené křížem s přivěšeným bílým praporcem před hrotitou korouhví, již sv. Václav obvykle drží. O okolnostech této zakázky víc nevíme. Nabízí se pouze spekulace, že ji Prouskovi zprostředkovali sychrovští Buškové, s nimiž, především s Konstantinem, byl ve stálém styku. Ti totiž ve stejné době dodali dva boční oltáře do románského kostela sv. Jana Křtitele v Hostivaři, nově romanizovaného v letech 1893–1897, kam provedla okno s postavou Jana Křtitele právě pražská firma Pazdera a Šípek.[16] U Bušků přitom byl objednán i mobiliář do Nudvojovic, takže cesta ojedinělé zakázky jejich prostřednictvím k turnovskému malíři se zdá pravděpodobná. Vděčíme jim tak zřejmě za jednu z mála veřejných uměleckých prací Jana Prouska, která se do dneška dochovala.

Poznámky

1 PROUSEK, Jan. *Dřevěné stavby starobyle roubené a lidový nábytek v severo-východních Čechách*. Praha: F. Šimáček, 1895.

2 *Obraz chrámu Marianského.* Listy pojizerské, 1892, č. 16, s. 2–3.

3 *Chrám Panny Marie v Turnově.* Listy pojizerské, 1896, č. 17, s. 4–5.

4 Za tyto zásluhy a pastorační činnost v místní vojenské posádce mu byl císařem udělen zásluhný zlatý kříž s korunou, srv. *Vyznamenání.* Listy pojizerské, 1895, č. 9, s. 4.

[5] SOkA Semily, fond Děkanský úřad Turnov, sign. KR-378, s. 298. Vejrychův pohled na boční fasádu chrámu je uložen v Muzeu Českého ráje v Turnově, inv. č. U 3444.

[6] Srv. https://de.wikipedia.org/wiki/Albert_Neuhauser.

[7] *O upravení hradních místností na Valdštýně*. Listy pojizerské, 1893, č. 19, s. 3–4.

[8] V úvodu třetí zprávy turnovského muzea za léta 1893–1896 na s. 69 tak například čteme: „*Útěcha, že i jinde nedovedli zabrániti modernizaci starých architektur, že i jinde marně volali, aby nákladné práce výtvarné nebyly svěřovány cizincům, že i jinde před očima zachranitelů zničili a rozplýtvali památky, nepovznáší. Muzejní výbor staral se všemi prostředky svými, prosil i rozsílal provolání – co nezmohl – nechť není mu přičítáno.*"

[9] Vilém Mrštík Prouskovi děkuje dopisem ze 22. 4. 1897 za dosavadní podporu a žádá jej o příspěvek pro rubriku v Rozhledech, týkající se všech skandálů, které se po Čechách dějí. Současně si je vědom možných společenských důsledků Prouskovy angažovanosti a navrhuje mu: „*Je Vám na vůli exponovat eventuelním nepříjemnostem ve městě svoje jméno nebo nám poskytnout pouze materiál, kterého užijeme sami...*" MČR Turnov, fond Jan Prousek, nezpracováno.

[10] Prousek děkanu Svobodovi z Prahy 14. 7. 1885, MČR Turnov, fond Jan Prousek, sign. LXXXV/135.

[11] SOkA Semily, DÚ Turnov, Pamětnice děkanského úřadu, s. 217.

[12] Z Prouskovy rukopisné poznámky vepsané do brožurky *Kostelíček v Nudvojovicích,* který vydal Václav Kudrnáč k příležitosti slavnostního vysvěcení opravené stavby v roce 1894, se dovídáme, že tím konzervátorem byl profesor Návesník, jenž pak dohlížel i na provedení projektu restaurace kostela, vypracovaného zkušeným architektem Antonínem Baumem (1830–1886). Knihovna MČR, sign. KRL XVI/266.

[13] SOkA Semily, DÚ Turnov, Pamětnice děkanského úřadu, s. 217.

[14] *Oprava starobylého kostelíčka Nudvojovického*. Listy pojizerské, 1890, č. 10, s. 6.

[15] MČR, fond Jan Prousek, neuspořádáno, Prouskův koncept životopisných poznámek, s. 3.

[16] Srv. www hostivar.cz: *Do okénka za oltář bylo vsazeno barevné okno s obrazem sv. Jana Křtitele – zhotovila ho firma J. Pazdera a L. Šípek. Dekorativní malbu celého kostela provedl Matyáš Paleček. Při severní stěně lodi stojí kazatelna zhotovená firmou Josefa Krejčíka. Vedle kazatelny je oltářík P. Marie Lurdské zhotovený firmou Petra Buška synové v Sychrově. Naproti při jižní stěně stojí oltář se sochou sv. Josefa od stejné firmy.*

Miroslav COGAN: ***Unbekannte Entwürfe Turnauer Vitragen von Jan Prousek***

Das künstlerische Vermächtnis des Turnauer Künstlers Jan Prousek ist noch nicht völlig ausgewertet. Er ist vor allem als Kenner und Dokumentaror der Volksarchitektur, Illustrator und Maler bekannt. Seiner Aufmerksamkeit entgingen bisher seine Entwürfe der angewandten Grafik – Ansichtskarten, Plakate und Souvenirs mit Motiven aus dem Böhmischen Paradies und dies galt auch von seinen Entwürfen zu Fenster-Vitragen, womit sich dieser Beitrag befasst. In Prousek's Sammlung blieben zwei Blatt mit Skizzen des hl. Wenzel und weiterer Heiligen erhalten, die er für die Fenster in der Maria-Geburt-Kirche in Turnov (Turnau) und der Johannes-der-Täufer-Kirche in der nahen Ortschaft Nudvojovice /Nudwojowitz) entwarf. Diese gemeinsam mit weiteren Turnauer Kirchen machten aus Initiative des Turnauer Dechanten Svoboda im letzten Drittel des 19. Jahrhunderts eine grundlegende Erneuerungskur durch. Der Beitrag befasst sich mit Heranziehung wenig analysierter Archivalien den breiteren Zusammenhängen dieser Veränderung und bietet eine Erklärung, warum von Prousek's Entwürfen letztendlich nur einer davon realisiert wurde und zwar die Vitrage im Presbyterium der Kirche in Nudvojovice.

(Übersetzt von Günter Fiedler)

KRONIKA

Masopust na Dlaskově statku v roce 2015 (foto P. Charousek).

Dvě kulatá jubilea PhDr. Vladimíry Jakouběové

Nejen turnovské muzeum slavilo v roce 2016 kulaté jubileum. Dvě kulatá jubilea – životní a pracovní – slavila i ředitelka muzea PhDr. Vladimíra Jakouběová. O věku se u žen nemluví, ovšem tu letošní krásně kulatou a jen těžko uvěřitelnou šedesátku, kterou by jí navíc nikdo nehádal, není důvod zapírat. Jejích úctyhodných třicet let v čele muzea znamená hned tři prvenství – stala se první ženou v této funkci, prvním nestranickým vedoucím muzejním pracovníkem v okrese Semily před Listopadem 1989 a je také nejdéle sloužícím ředitelem v celé historii turnovského muzea.

PhDr. Vladimíra Jakouběová, narozená v Turnově, celoživotně spjatá s malebnou samotou Vrát u Železného Brodu, s pevnou vazbou k Turnovu, osudově připoutaná k muzeu. Základ budoucího zaměření dostala během studia keramiky na Střední uměleckoprůmyslové škole v Bechyni. Jižní Čechy a Bechyně, kam se velmi ráda vrací, zůstaly vedle Českého ráje a Maloskalska druhou krajinou jejího srdce. Vysokoškolská studia absolvovala a zakončila rigorózní zkouškou v roce 1982 v oboru dějiny výtvarné kultury na Masarykově univerzitě (tehdy UJEP) v Brně. I Morava tak má v jejím srdci své nesmazatelné místo.

Profesionální dráhu odborného pracovníka zahájila ještě v době studia na Krajském středisku státní památkové péče a ochrany přírody v Českých Budějovicích a v Pardubicích zpracováváním zámeckých inventářů na Hluboké a ve Slatiňanech. Na místo odborného pracovníka turnovského muzea pro obory etnografie a umělecké řemeslo nastoupila 1. 10. 1979. V jubilejním roce 100. výročí založení muzea (1986) a po právě neslavně končícím normalizačním stranickém vedení byla pověřena zastupováním a o rok poz-

ději jmenována do funkce ředitele. Začátek opravdu nelehký. Na nápravu čekala spousta věcí: evidencí sbírek a jejich uložením počínaje, přes technický stav expozic a budov až po nedořešené finanční záležitosti, které zůstaly po minulém jedenáctiletém období. Nejdůležitějším úkolem ovšem bylo navrátit muzeu jeho dobré jméno.

Tento běh „na dlouhou trať" trvá už celých třicet let. Nebylo snad jediného roku, kdy by se v muzeu nezměnilo něco k lepšímu, něco nepřestavovalo nebo nevzniklo něco nového ve prospěch sbírek, návštěvníků i samotných pracovníků. Stavební úpravy hlavní budovy, galerie, domu U Bažanta, přestavba a přístavba budovy depozitářů, přestavba atria, stavba Kamenářského domu, zbudování výtahu... K velkým projektům patřila přestavba barokního domu U Bažanta (objekt uveden do původní podoby), kde se dočkali svého zázemí všichni odborní pracovníci, a zbudování Klenotnice ve sklepních prostorách hlavní budovy, která dostala podobu trezorové místnosti a slouží dnes k prezentaci mimořádných sbírek (historická kolekce SUPŠ Turnov) nebo k pořádání prestižních výstav (např. kopie korunovačních klenotů a císařské koruny). Neméně starostí a úsilí o finanční zajištění si vyžádaly i zásadní změny prováděné ve stálých expozicích.

Nejen ředitelské povinnosti vyplňují pracovní dny ředitelky turnovského muzea. Ve své kompetenci si ponechala i povinnosti odborného pracovníka a dále spravuje a zpracovává své etnografické sbírky a sbírky uměleckého řemesla. V těchto oborech se neúnavně věnuje i publikační a výstavní činnosti – velké výstavy ze zvykoslovné oblasti, vycházející plně ze znalosti regionu, se staly každoroční samozřejmostí jak v muzeu, tak na Dlaskově statku v Dolánkách. Výzkumy lidové kultury i slavnosti řemesel a jejich prezentace na Staročeských řemeslnických trzích a v programech Dlaskova statku vedly k pověření muzea výkonem funkce odborného regionálního pracoviště pro péči o tradiční lidovou kulturu v Libereckém kraji. Muzeum se tak v osobě své ředitelky stalo odborným garantem péče o tradiční lidovou kulturu v libereckém regionu. Opomenuto nesmí zůstat ani její dlouholeté angažmá v Národní radě pro tradiční lidovou kulturu, která působí při Ministerstvu kultury České republiky. Jejím velkým

osobním úspěchem a přínosem pro rozvoj muzea a jeho sbírek bylo získání pozůstalosti manželů Jany a Josefa Scheybalových, největší akvizice v celé historii muzea.

Vladimíra Jakouběová je narozená ve znamení býka. Pro zajímavost nahlédněme společně do charakteristiky tohoto měsíčního znamení: „Býci jsou ovlivňováni živlem země a hlavním smyslem jejich života bývá práce. Mají smysl pro praktické a materiální záležitosti, ale zároveň obdivují krásu a umění. Nadchnou-li se pro nějakou myšlenku, tvrdě a neúnavně pracují na jejím uskutečnění. Býk je pracant k pohledání a ke svým úkolům se staví s velkou zodpovědností. Kromě toho má skvělé organizační schopnosti. Žena narozená v býku je navíc opravdová dáma. Působí velmi ženský a důstojně, má smysl pro řád, pořádek, tradice a povinnost. Je spolehlivá a ne v poslední řadě jí záleží i na spokojenosti lidí, které má kolem sebe." Je třeba vůbec ještě něco dodávat?

Splněn byl i úkol z nejdůležitějších – muzeum má dnes opravdu dobré jméno, a to jak v odborných kruzích, tak mezi návštěvníky. Stalo se specializovaným muzeem se zaměřením na drahé kameny a jejich zpracování, pozornost je věnována modernímu autorskému šperku a opomíjeny nezůstávají ani tradiční historické a řemeslné obory. Je to společná práce všech, kdo se na konečném výsledku podílejí. Všichni společně věříme, že se podaří uskutečnit i největší projekt – horolezeckou expozici, která k Českému ráji právem náleží. Její finále ovšem bude patřit už čtvrtému ředitelskému desetiletí Vladimíry Jakouběové. Tak všechno nejlepší ke „kulatinám" – a hodně zdraví!

Jitka Petrušková

Úvodní fotografii poskytl Bohumil Jakoubě, ostatní snímky k tomuto medailonku pocházejí z let 2015 až 2016 a jejich autorem je Pavel Charousek.

Výběrová bibliografie V. Jakouběové (chronologicky)

COGANOVÁ, Vladimíra, Libuše Šolcová. *Lidová architektura Pojizeří*. Trutnov, Muzeum Podkrkonoší, 1983, 72 s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Lidová architektura na fotografiích Petra Matouška*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Semily: Státní okresní archiv, 1992, sv. 5, s. 99–106. ISSN 1211-975X.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra, Miroslav Cogan a Jan Luštinec. *Muzea a památky v Pojizeří*. Semily: Boh. Jakoubě, 1993, [18] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *K pětašedesátým narozeninám Josefa V. Scheybala*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Semily: Státní okresní archiv, 1994, sv. 7, s. 204–206. ISSN 1211-975X.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Novověké hrnčířství na Novopacku*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Semily: Státní okresní archiv, 1995, sv. 8, s. 238–243. ISSN 1211-975X.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Vznik a vývoj národopisné sbírky Okresního muzea Českého ráje v Turnově*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Semily: Státní okresní archiv, 1997, sv. 10, s. 131–138. ISSN 1211-975X.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Lidový kroj na Turnovsku*. Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí, 1997, roč. 3 (19), č. 2+3, s. 9–18. ISSN 1214-1798.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Turnovské trhy a regionální řemesla*. Umění a řemesla. Praha: Sdružení Umění a řemesla, 1998, č. 3, s. 69–71. ISSN 0139-5815.

KUŽELKA, Vítězslav, Vladimíra Jakouběová .. et al. *Člověk proti nemocem*. Z Českého ráje a Podkrkonoší. Vlastivědný sborník. Semily: Státní okresní archiv, 2000, svazek 13, s. 272–275. ISSN 1211-975X.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *„Chléb se peče, polévka se už vaří": lidová strava*. Turnov, Muzeum Českého ráje, 2000, [13] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Krajina dotvořená lidovou architekturou*. Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí, 2000, roč. 7 (23), č. 3+4, s. 89–93. ISSN 1214-1798.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *„Máslo kraví jest pro zdraví": tradiční výroba másla*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2001, [17] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra, Jan Prostředník. *Hlína: kámen ve službách civilizace*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2003. [35] s., ISBN 80-239-5757-0.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Malované Velikonoce*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2003, [12] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Démoni a bytosti*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2004, [34] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Jak jde život, aneb Narození svatba, smrt*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2004, [16] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. Petr Matoušek: dokumentace lidové architektury Pojizeří. In: *Osobnosti historické fotografické dokumentace lidové architektury: sborník referátů ze semináře k 130. výročí narození Bohumila Vavrouška konaného 20. října 2005 v Praze*. Praha: Česká národopisná společnost, 2005, s. 10–14. ISBN 80-239-7910-8.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Máje v lidových obřadech*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2005, [21] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Receptář vánočních pokrmů a vánočního cukroví: vánoční receptář*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2005, [48] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Prezentace tradičních lidových obřadů a zaniklých technologií – Dlaskův statek*. Museum vivum: sborník Valašského muzea v přírodě

v Rožnově pod Radhoštěm. Rožnov pod Radhoštěm: Valašské muzeum v přírodě, 2006, s. 21–32. ISSN 1803-1358.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Receptář pokrmů z podzimního ovoce.* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2006, [21] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Turnovský lidový kroj*. Krkonoše – Jizerské hory. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2007, roč. 40, č. 12, s. 38–39. ISSN 1214-9381.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Josef Václav Scheybal. 31. 12. 1928 – 27. 9. 2001: malíř, kreslíř, dokumentátor a sběratel.* Turnov, Muzeum Českého ráje, 2008, [6] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Za Janou Scheybalovou.* Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědný sborník. Semily: Státní okresní archiv, 2008, svazek 21, s. 283–286. ISSN 1211-975X.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *PhDr. Jana Scheybalová [1940–2008]*. Fontes Nissae. Prameny Nisy: regionální historický sborník. Liberec: Technická univerzita, 2008, s. 263–267. ISSN 1213-5097.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Obyčeje Adventu v Pojizeří.* Krkonoše – Jizerské hory. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2008, roč. 41, č. 12, s. 38–39. ISSN 1214-9381.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *„Pod oknama roste bejlí."* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2009, [40] s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *V babiččině kuchyni od Tří králů do Vánoc: lidové obyčeje a lidová strava v Pojizeří.* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2009. 159 s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *K nedožitým osmdesátinám dr. J. V. Scheybala.* Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí, 2009, roč. 16 (32), č. 1, s. 10–14. ISSN 1214-1798.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Prameny a studánky.* Krkonoše – Jizerské hory. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2009, roč. 42, č. 5, s. 38–39. ISSN 1214-9381.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Poklady muzeí Pojizeří v Senátu*. Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí, 2010, roč. 17 (33), č. 1, s. 70–71. ISSN 1214-1798.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Krajinou domova: proměny lidového stavitelství v Pojizeří*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2011, [180] s. ISBN 978-80-87416-02-0.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Z babiččiny zahrádky do dědova sklípku: tradiční podomácká výroba nápojů z ovoce a bylin v Pojizeří.* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2012, 176 s. ISBN 978-80-87416-09-9.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Pojizerská lidová kuchyně*. Krkonoše – Jizerské hory. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2010, roč. 43, č. 2, s. 38–39. ISSN 1214-9381.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra – PATKOVÁ, Jana. *Alkohol je lék*. Věčko. Liberec: Kalendář Liberecka, 2013, roč. 12, č. jaro/2013, s. 36–41. ISSN 1213-7375.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Z jednoho kmene: tradiční zpracování dřeva ve vesnickém hospodářství. Průvodce k výstavě*. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2014, 26 s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Ušité z vlny, lnu a hedvábí: relikty lidového kroje na Turnovsku.* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2014, 56 s.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Česnek v kuchyni našich babiček*. Věčko. Liberec: Kalendář Liberecka, 2015, roč. 14, č. podzim/2015, s. 84–85. ISSN 1213-7375.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Turnovsko na Národopisné výstavě českoslovanské v Praze v roce 1895*. Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť Českého ráje a Podještědí, 2015, roč. 22 (38), č. 3, s. 150–155. ISSN 1214-1798.

JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Blahopřání Iloně Vojancové.* Národopisná revue.

Strážnice: Národní ústav lidové kultury, 2015, roč. 25, č. 4, s. 336–337. ISSN 0862-8351.

Státní okresní archiv Jičín v roce 2015

Přehled o množství archiválií

Ke dni 31. 12. 2015 evidoval Státní okresní archiv Jičín (dále jen SOkA Jičín) 5 218,62 bm archiválií, které tvořily 2 277 archivních souborů. Zpracováno bylo celkem 2 359,98 bm (45,22 % z celkového stavu), inventarizováno 2 352,64 bm (45,08 %). Počet nezpracovaných metrů činil 2 858,64 bm (54,78 %). Existovalo 509 archivních pomůcek. Vnitřní skartací bylo vyřazeno 0,46 bm. Archiv získal 42,23 bm materiálu, z toho 0,05 bm delimitací. Zajímavým přírůstkem byly například archiválie z let [1737]–1869 nalezené v makovici věže kostela sv. Ignáce v Jičíně (zařazeny do fondu Arciděkanský úřad Jičín).

Předarchivní péče

Archiv nadále poskytoval školám a obcím odbornou pomoc týkající se vedení spisové služby a kontroloval prostory pro ukládání dokumentů (spisoven). Uskutečnilo se celkem 36 metodických návštěv u 36 veřejnoprávních původců. Dohlídky byly spojeny s instruktáží o platné legislativě a s jednáním o skartačním řízení. Rovněž u soukromoprávních původců byl dozorován způsob ochrany a péče o archiválie. Stranou nezůstalo ani posuzování spisových norem. Celkem bylo vyřízeno 24 skartačních návrhů od 20 veřejnoprávních původců, z toho 17 s výběrem archiválií. V případě soukromoprávních původců bylo řešeno 30 návrhů na skartaci, z toho 10 s výběrem archiválií. Pro účely výmazu z Obchodního rejstříku bylo vystaveno 1 potvrzení. Trvalým zájmem archivu zůstává poskytování podpory kronikářům obcí jičínského okresu, ať již ve formě obvyklé metodické pomoci, či způsobem individuálního specifického poradenství. Tradičně byl pro ně i v tomto v roce připraven speciální tematický seminář (viz dále).

Zpřístupňování archiválií

Nově bylo uspořádáno 26 fondů místních národních výborů. Vzniklo 37 nových inventářů k archivním souborům živnostenských společenstev činných v Jičíně, Kopidlně, Libáni, Sobotce a k fondům Okresní jednota živnostenských společenstev Jičín, Národní souručenství – místní výbor Miletín. Archivní pomůcky byly tvořeny také k již dříve zpracovaným fondům Národní souručenství – místní výbor Libáň, Muzejní společnost Sobotka, Saska Emil. Celkem bylo zpracováno 57,38 bm, z toho definitivně inventarizováno 10,21 bm.

V roce 2015 pokračovala generální inventura knihovny, během níž bylo zrevidováno 5 120 knihovních jednotek. Jednalo se o první generální inventuru této knihovny. Knihovna evidovala celkem 24 217 přírůstkových čísel, po odečtení vyřazených multiplikátů činil aktuální stav 22 689 svazků. Nově se podařilo získat 271 publikací. Knihovna i nadále poskytuje pouze prezenční zápůjční služby. Elektronicky je stále spravována prostřednictvím knihovního systému Clavius. V rámci retrospektivní konverze katalogu bylo do systému zapsáno 1 110 knihovních jednotek.

Z důvodu ochrany archivního materiálu bylo externě digitalizováno 78 pozemkových knih z fondů archivů měst Hořice, Jičín, Kopidlno, Lázně Bělohrad, Libáň, Mlázovice, Miletín, Nová Paka, Pecka, Sobotka, Vysoké Veselí. Intenzivně se pracovalo na dálkovém zpřístupnění všech sčítacích operátů uložených ve fondech Okresní úřad Jičín I a Okresní úřad Nová Paka, takže mohly být k 30. dubnu v digi-

tální podobě k dispozici v e-badatelně na webových stránkách archivu. V rámci této prezentace digitalizovaných archiválií byl zhotoven základní přehled správního vývoje jičínského okresu, který by měl mj. sloužit jako pomůcka při orientaci ve fondech a sbírkách. Celý webový oddíl bude ještě průběžně doplňován, a to například údaji o příslušných archivních souborech, přímými odkazy na digitální kopie matrik vztahujících se k obci, kontakty na kronikáře obce apod. V dílně Státního okresního archivu Chrudim bylo restaurováno 42 archiválií z fondů Arciděkanský úřad Jičín, Cech pekařů a perníkářů Jičín, Cech rozličných řemesel Miletín, Cech tkalců Miletín, Cech rozličných řemesel Mlázovice, Cech mlynářů Nová Paka, Cech oděvních řemesel Sobotka, Cech potravinářských řemesel Sobotka, Cech ševců Sobotka.

Využívání archiválií

Badatelský list byl vystaven 202 osobám, které vykonaly celkem 574 studijních návštěv, během nichž zpracovávaly 213 témat. Kromě vyřizování běžných požadavků týkajících se dohledání konkrétních dokumentů nebo informací (personální záležitosti, stavební a majetková dokumentace, potvrzení o pracovním poměru či o školním studiu, genealogické údaje aj.) nás potěšil stálý zájem badatelů o regionálně historická témata (např. Městské knihy Jičína v 16. – 18. století, Opatrovna v Jičíně, Kostel sv. Ignáce v Jičíně v 19. stol., Francouzská aliance v Jičíně, Jičín a 2. světová válka, Historie okresní galerie v Jičíně v 2. pol. 20. století, Historie fotbalu v Kopidlně, Pomník M. J. Husa v Libošovicích, Obec Miletín v letech 1938–1948, Rožďalovice v letech 1945–1960, Škola ve Staré Pace, Zámek Humprecht, Sobotecko a cechovní zřízení, Léčebna Železnice), život a dílo osobností (František Lepař, Antonín Marek, Jaroslav Major, Čeněk Musil, Stanislav Sucharda, Jan Štursa, Josef Wurm) nebo o témata obecnějšího zaměření (např. Mlýny na potoce Klenice, 2. světová válka na Jičínsku, Náhrobní architektura na Jičínsku, Radnice ve východních Čechách, Památky Jičínska). Genealogií se zabývalo celkem 52 badatelů. Badatelnu využilo i 40 studentů 11 vysokých škol, kteří při svých 100 návštěvách hledali podklady pro 40 diplomových a bakalářských prací. Badatelům bylo z archivní knihovny zapůjčeno 800 knih a svazků periodik. Bylo uspořádáno 5 exkurzí, a to pro učitele a žáky novopackých základních škol a gymnázia, Základní školy Sobotka, Lepařova gymnázia Jičín. Tak jako v roce 2013 s Miroslavem Bartoněm proběhla i v roce 2015 (7. července) beseda archivářů s dalším dlouholetým a častým návštěvníkem badatelny Vladimírem Úlehlou. Archiv zapůjčil celkem 265 evidenčních jednotek. Zaměstnanci provedli 81 rešerší pro úřední potřebu a 59 pro soukromé účely, vyřídili 282 dotazů.

Odborná a kulturně výchovná činnost

Mgr. Karel Chutný pokračoval v členství v Pekařově společnosti Českého ráje, v občanském sdružení Jičínská beseda či v Komisi pro archivní kulturní památky a národní kulturní památky, která je poradním orgánem ředitele Odboru archivní správy a spisové služby Ministerstva vnitra ČR. Spolupracoval též s Letopiseckou komisí města Jičína. Také Mgr. Radka Janků byla členkou Pekařovy společnosti Českého ráje, nadále zasedala v redakční radě vlastivědného sborníku *Z Českého ráje a Podkrkonoší* a opět pokračovala ve spolupráci na projektu *Libri civitatis – dokumentace a zpřístupnění městských knih v České republice*. PhDr. Eva Bílková byla již pátým rokem předsedkyní Pekařovy společnosti Českého ráje, mimo to byla členkou občanských sdružení Jičínská beseda, Paměť a svědomí. Osmým rokem vedla kroniku města Jičína.

Archiv spolupracoval s Knihovnou Václava Čtvrtka v Jičíně na výstavách *Bohemia*

mia. Italové v Čechách za 1. sv. války (2. – 28. února), *Jičín a 2. světová válka* (5. – 30. května); s Regionálním muzeem a galerií v Jičíně (dále jen RMaG v Jičíně) na výstavách *Život v Jičíně za druhé světové války* (8. května – 14. června), *Lyžníci, klouzači a ti další aneb zimní sporty na Jičínsku* (4. prosince 2015 – 6. března 2016); s Archivem hlavního města Prahy a Muzeem hlavního města Prahy na výstavě *Praha Husova a husitská 1415–2015* (25. září 2015 – 24. ledna 2016, Clam-Gallasův palác v Praze). Na vernisáži prvně jmenované výstavy konané 5. února promluvil Bc. Jan Čečetka o italských uprchlících na Jičínsku za 1. světové války. Ve dnech 24. března, 9. dubna a 14. května řešili v archivu žáci novopackých škol vzdělávací projekt *Příběhy našich sousedů* připravený organizací Post Bellum. Karel Chutný jim představil archiv a přiblížil možnosti studia v něm i hledání podkladů k danému tématu, Eva Bílková se zaměřila na novopacké kroniky zde uložené. Oba se účastnili slavnostní veřejné prezentace projektu 11. června v Nové Pace. 6. července při pietní akci u jičínského pomníku M. J. Husa objasnila Eva Bílková jeho historii. 26. září přiblížil Karel Chutný učitelům a žákům Základní školy Sobotka historii a současnost jičínského archivu. Eva Bílková 19. listopadu seznámila studenty Lepařova gymnázia Jičín s osobností Františka Lepaře a jeho vztahem k této škole. Pod jejím vedením se během roku uskutečnilo 6 tematických komentovaných procházek městem Jičínem nebo jičínským hřbitovem.

12. května se kronikáři obcí okresu Jičín sešli v Porotním sále jičínského zámku na jednom ze seminářů, které pro ně pravidelně připravují SOkA Jičín a RMaG v Jičíně. Jako každé jarní setkání bylo i toto v režii archivu. Kromě metodické části věnované vedení kronik, jejich přílohám a digitalizaci, byl v návaznosti na loňskou výzvu ke shromažďování dokumentů týkajících se první světové války požádán MUDr. Vilém Hofman, aby na základě vlastního výzkumu dobových pramenů (válečné korespondence, svědectví spolubojovníků, osobních deníků) přiblížil tehdejší život svých předků a seznámil s osudy dvou bratrů – důstojníků rakousko-uherské armády a francouzské cizinecké legie.

U příležitosti Mezinárodního dne archivů pozval SOkA Jičín 9. června veřejnost na prohlídku běžně nepřístupných prostor a nabídl možnost blíže poznat práci archivářů, kteří na tématu 1. světová válka ukázali, jak archiválie „promlouvají". Výstavka úředních záznamů, vyhlášek, dokladů, tisků, fotografií, ukázek zápisů z kronik, osobních deníků, korespondence, odborných studií a knih byla doprovázena výkladem a četbou. Zájemci se mohli dozvědět, jak hledat stopy po předcích, kteří v této době žili. Součástí programu byla i přednáška Jana Juřeny o historii Pěšího pluku 22 „Argonského", kterou uspořádala Jičínská beseda ve spolupráci s jičínským archivem 12. června.

Někteří zaměstnanci se 5. února zúčastnili odborného semináře Mapy a plány v archivech ČR, pořádaného Ještědskou pobočkou České archivní společnosti ve Státním okresním archivu Semily a zaměřeného na uchovávání map a plánů v archivech i na jejich zpřístupňování a výzkum. Byli přítomni i na konferenci Na kolech do světa (Po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří), konané v Mladé Boleslavi ve dnech 17. – 18. dubna, na které Jan Čečetka přednesl diskusní příspěvek s názvem *Život (nejen) v jednom kole, aneb motorové opojení. Motocykly a automobily v každodenním a společenském životě Novopacka a Hořicka*.

Archiváři stejně jako v minulých letech spolupracovali s Jičínským deníkem, Novými Novinami, zpravodajským webem Dobré zprávy z Českého ráje a okolí či přispívali odbornou radou při nejrůznějších akcích. Eva Bílková, Radka Janků, Alena Jurigová a Karel Chutný publikovali na

stránkách 27. svazku vlastivědné ročenky *Z Českého ráje a Podkrkonoší*.

K nominacím na Cenu Ď, udělovanou mecenášům a dobrodincům v oblasti kultury, charity, vědy, vzdělávání a morálních hodnot v České republice, vyzvalo v roce 2015 město Jičín také SOkA Jičín. Ten na cenu navrhl významného českého historika žijícího v Jičíně, prof. PhDr. Roberta Kvačka, CSc. Velmi nás potěšilo, že Eva Bílková, navržená spolkem Jičínská beseda, obdržela 15. června v rámci celostátního finále XV. ročníku udílení ceny Ď hlavní cenu v kategorii Muzea, hrady, zámky a kulturní zařízení v České republice.

Personální podmínky a vybavení archivu

V sestavě zaměstnanců archivu došlo během roku ke změnám. 1. června byla do pracovního poměru přijata Eva Klabanová. Eva Bílková pracovala v SOkA na základě dohod o provedení práce a o pracovní činnosti. Na základě dohody o provedení práce byla od 2. března do 30. června zaměstnána také Mgr. BcA. Zdenka Gláserová Lebedová. Odbornou desetidenní praxi v archivu vykonali Kateřina Ježková a Jan Jirsák, studenti Univerzity Hradec Králové.

Kromě běžné údržby objektu byla opravena dlažba a betonové zídky před hlavním vchodem do archivu, taktéž i odpadlé keramické obklady v místnostech č. 403 a 404. Mimořádné práce si vyžádalo odstranění následků havárie, ke které došlo 8. listopadu, když vlivem prasknutí zaplombované spojovací závitové matice na vodovodní přípojce unikla v místnosti hlavního uzávěru voda pod tlakem. K lepšímu technickému zabezpečení archivu přispěl servisní pronájem barevné kopírky Ricoh MP C2003, instalace telefonní ústředny 2N OMEGA LITE spolu s šesti telefonními přístroji a kabeláží či nově sjednaný pronájem garáže v Raisově ulici (st. p. 1953/5).

Karel Chutný

Státní okresní archiv Semily v roce 2015

Přehled o množství archiválií

Podle údajů databáze PEvA pečoval SOkA Semily k 31. prosinci 2015 o 2 248 archivních souborů v rozsahu 4 958,72 bm. Nezpracovaný materiál činil 2 598,80 bm, zpracovaný 2 359,92 bm (47,59 %), inventarizovaný 2 143,78 bm (43,23 %). Na základě depozitních smluv bylo v archivu uloženo 44 archivních souborů (204,89 bm). Vesměs se jedná o církevní archiválie, případně o osobní fondy. 584 archivních souborů je zpracováno, z toho 545 inventarizováno. Existuje k nim 724 různých archivních pomůcek. Při současném počtu archivářů bohužel není možné zvýšit procento inventarizovaného materiálu, pokusíme se však v dalších letech převést alespoň část fondů pomocí manipulačních seznamů druhého stupně do kategorie zpracovaných.

Předarchivní péče a výběr dokumentů

Skartační řízení byla provedena v 60 případech u 45 různých původců. Uskutečnilo se 41 mimoskartačních řízení u 40 subjektů a v 28 případech byl výběr proveden prostřednictvím komerční spisovny ARIES DATA, a. s. Zdůraznit je nutné především náročné skartace u Okresního soudu Semily, Okresního státního zastupitelství Semily, dlouhodobě rozvrženou náročnou skartaci v Nemocnici s poliklinikou v Semilech, prováděnou soukromou osobou, v Kulturním centru Turnov, ZD Mříčná-Peřimov a v likvidovaném Turnovském obchodním podniku.

Celkem bylo zapsáno 94 přírůstků v nebývalém rozsahu 173,03 bm. Při archivním zpracování bylo vyřazeno 100,58 bm, přibylo 31,05 bm. Součet vnějších a vnitřních změn dává přírůstek 103,50 bm. S ohledem na mizející volnou kapacitu úložných prostor v archivních depozitářích se systematicky soustřeďujeme na zpracovávání těch

archivních fondů, kde lze očekávat větší rozsah vnitřní skartace. Ze zvlášť zajímavých přírůstků lze zmínit osobní fond někdejšího hrdiny socialistické práce, semilského vynálezce Václava Adama (1921–2014) nebo část pozůstalosti etnologa PhDr. Jaromíra Jecha (1918–1992).

Vydáno bylo sedm povolení o zabezpečení dokumentů a schválili jsme tři spisové řády a skartační plány. V případě společnosti Devro, s. r. o. (dříve Cutisin), Obecního úřadu Klokočí a Správy CHKO Český ráj byla s odpovědnými osobami konzultována situace uložení jejich dokumentů a stav spisoven. Okresní archiv zajistil prostřednictvím Ještědské pobočky ČAS školení spisové služby pro zaměstnance komerční spisovny ARIES DATA a. s.

Ivo Navrátil a P. Jakubec se na žádost SOA Praha opět zúčastnili kontroly postupu prací při zpracování archivního materiálu ve Skautském institutu A. B. S. v Praze-Čimicích.

Uskutečnily se kontroly dodržování zákona č. 499/2004 Sb., o archivnictví a spisové službě a o změně některých zákonů, jakož i vyhlášky č. 259/2012 Sb., o podrobnostech výkonu spisové služby, a to u Městského úřadu Turnov (odbory správní, správy majetku a školství a kultury) a u Obecního úřadu Všeň, kde však musela být kontrola pro nemoc starosty přerušena.

Zpřístupňování a využívání archiválií

Archiváři Michaela Menšíková, Ilona Činovcová, Josef Kindl a Daniela Coganová pokračovali s pomocí praktikantů v pořádání fondů národních výborů. Až do podoby schválených a vytištěných pomůcek byly dovedeny inventáře MNV Kruh, Příkrý, Škodějov, Ohrazenice, Chlum, Košov a Želechy.

Daniela Coganová zahájila pod vlivem svých zkušeností z projektu FF UK o městských knihách zpřístupňování úředních knih předmagistrátního období ve fondu Archiv města Turnov.

Dokončen byl fond Okresní soud Lomnice nad Popelkou (1812)1850–1949 (1954) s původním rozsahem 119,52 bm, po inventarizaci 43,02 bm. Většinu roku zabraly práce na fondu Okresní soud Turnov s rozsahem 229,02 bm (Ivo Navrátil a praktikant Zbyněk Hozák), který byl dokončen v roce 2016.

Po letošním přírůstku Okresního soudu Semily II z let 1960–2003 bylo přikročeno k uspořádání a inventarizaci této části fondu – z původních 24,63 bm zůstalo po vnitřní skartaci 13,57 bm. (Ivo Navrátil, Josef Kindl a praktikant Zbyněk Hozák).

Penzista a bývalý kolega Jaroslav Barták dokončil pořádání a inventarizaci osobního fondu archiváře, muzejníka, sběratele a učitele Rudolfa Hlavy (1911–1988) v rozsahu 21,71 bm, zbývalo sestavit úvod k inventarizovanému fondu Vladimíra Mikule z Lomnice nad Popelkou (1922–2010) o rozsahu 4,45 bm.

Pavel Jakubec se postaral o scelení litoměřické a zámrské části Sbírky duplikátů matrik okresu Semily a o její uložení do nových kartonů (ve spolupráci s praktikantkou Zuzanou Máslovou), celoročně pracoval na přípravě sčítacích archů z let 1869–1890 pro digitalizaci (v době výkonu praxe se Zbyňkem Hozákem) a elektronických archivních pomůcek a jejich úvodů k vystavení v aplikaci Vademecum. Vlastními silami provedl digitalizaci sedmi kronik v rozsahu 2 071 políček.

Badatelnu navštívilo celkem 182 badatelů (z toho 3 pracovali na dvou tématech), kteří uskutečnili 306 návštěv. Celkem bylo předloženo 1355 evidenčních jednotek archiválií, 78 knih a 99 svazků periodik. Vznikalo zde 16 seminárních, 9 bakalářských, 13 diplomových a 1 dizertační práce. Výzkumu své rodinné minulosti se věnovalo 35 badatelů. Na pomyslném prvním stupni v počtu návštěv i předložených archiválií stojí pracovník libereckého pracoviště Národního památkového ústavu Tomáš Kesner, který uskutečnil 16

návštěv, během kterých mu bylo předloženo 135 evidenčních jednotek.

Vypracováno bylo 16 úředních rešerší, z toho třináctkrát šetření státního občanství, dvakrát žádost o vydání osvědčení podle zákona č. 262/2011 pro odbor pro válečné veterány Ministerstva obrany a jednou žádost o vydání odznaku účastníka Květnového povstání.

V konzervátorské dílně SOkA Liberec bylo ošetřeno 17 pergamenových listin bez pečetí, 3 s pečetěmi a 2 listiny papírové z fondu Archiv města Turnov.

Odborná a kulturní činnost

Ve spolupráci s Regionálním muzeem a galerií v Jičíně a Muzeem Českého ráje v Turnově byl vydán 28. svazek ročenky *Z Českého ráje a Podkrkonoší* (368 s.). Pro oblastní archiv byl vydán katalog k výstavě *Horské boudy v Krkonoších a Jizerských horách / Schroniska turystyczne Karkonoszy i Gór Izerskich* (23 s.), Ivo Navrátil pracoval na 2. svazku edice Paměť Semilska *Jizerka aneb Cesta za poselstvím hudby* (192 s.) a Pavel Jakubec na knize *Kacanovy: ve stínu lesa a na slunných stráních* (vyjde 2016).

Krom textů v ročence ZČRP archiváři zpracovali ještě následující příspěvky:

JAKUBEC, Pavel. Zpráva o činnosti Ještědské pobočky ČAS za rok 2014. In: *Ročenka České archivní společnosti*. 2014, s. 74–77.

ĎURČANSKÝ, Marek a Pavel Jakubec. Nové knihy. In: *Ročenka České archivní společnosti*, 2014, s. 161–189.

JAKUBEC, Pavel. Od kamene k navigacím. VII. díl. Památníky výstavby komunikací. In: *Motor Journal*, 5/2015, s. 19.

JAKUBEC, Pavel (ed.). *Na kolech do světa: po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří.* Kolektivní monografie ze stejnojmenné konference.

NAVRÁTILOVÁ, Marie. *Ohlédnutí za rokem 2014 ve Státním okresním archivu Semily.* Semilské noviny, č. 4, duben 2015, s. 17.

Archiv spolupracoval při druhém vydání publikace Václava Votočka, *Místní a pomístní jména v Semilech*. P. Jakubec prováděl v mimopracovní době po několik měsíců digitální retuši historických fotografií pro výstavu *Zámek s vůní benzínu: automobily a šlechta v českých zemích do roku 1945* (vernisáž na zámku Sychrov 20. června), pro sborník Fontes Nissae poskytl několik vlastních fotografií a pro ŽO Liberec vytvořil virtuální *Katalog náhrobních kamenů zaniklého židovského hřbitova v Jablonci nad Nisou*.

Ještědská pobočka ČAS připravila pro své členy a další zájemce exkurzi do nově přestěhovaného Vojenského historického archivu v Praze-Ruzyni (20. 11.). V rámci spolupráce Ještědské pobočky s Libereckým krajem se opět uskutečnila soutěž kronikářů Libereckého kraje o nejlepší kroniku za léta 2012–2013. Hodnocení se konalo 21. 7. v SOkA Liberec, 11. 9. pak proběhlo vyhlášení výsledků hejtmanem Martinem Půtou v Severočeském muzeu v Liberci za účasti starostů zúčastněných obcí. Vítězi se stalo město Turnov a obec Dubá.

S Pekařovou společností Českého ráje spolupořádal archiv konferenci, věnovanou historii komunikací a dopravy *Na kolech do světa. Po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří.*

Archiv se zapojil také do projektu *Post Bellum – Příběhy našich sousedů*, kde se podílel na výběru vhodných osobností pro rozhovory natáčené týmy semilských škol, přípravě týmů v archivu a pak na závěrečném hodnocení v semilském kině. V roce 2015 to byli: katolický kněz Josef Kordík ze Železnice, semilský pedagog Oldřich Kolzrt, skautka a manželka politického vězně Bohuslava Vojtíšková, bozkovský stavař Stanislav Hlava, rolník z Chuchelny Břetislav Plíva a starosta Bozkova Stanislav Doubek.

Dne 5. února se na půdě archivu sešla skupina zájemců o seminář, připravený

Polskou delegaci na zahájení semilské části výstavy o boudách (schroniskach turystycznych) přivedl Dr. Janusz Gołaszewski (foto O. Kudrnáč).

Ještědskou pobočkou ČAS ve spolupráci s dr. Evou Chodějovskou na téma *Mapy a plány v archivech ČR. Jejich uchovávání, zpřístupňování a výzkum.* Ve dnech 7. – 9. dubna se Ivo Navrátil a Pavel Jakubec zúčastnili celostátní archivní konference v Poděbradech *Archivy, člověk a krajina. Proměny krajiny a životního prostředí v archivních dokumentech* a 17.– 18. května konference Pekařovy společnosti Českého ráje *Na kolech do světa...* v Mladé Boleslavi, kde P. Jakubec přednesl referát *Zpřetrhané plány. Nedokončené, nerealizované nebo zaniklé silnice Českého ráje*. 11. listopadu přednášel v archivu Mgr. Miloš Plachta na téma *Osobnosti semilského gymnázia v jeho 65leté historii,* hudební vložky se zhostili skladatel a klavírista Zdeněk Zahradník a herečka Iveta Jiřičková. Na 20. listopad připravil archiv tradiční setkání kronikářů okresu Semily. Při příležitosti naší výstavy o krkonošských boudách pozvání k přednášce neodmítl důvěrný znalec tématu dr. Jan Luštinec.

Během roku uspořádal archiv osm výstav, z nichž nejnáročnější byla připravována ve spolupráci se SOA v Litoměřicích a AP Wrocław s názvem *Horské boudy v Krkonoších a Jizerských horách / Schroniska turystyczne Karkonoszy i Gór Izerskich.* Polská verze měla vernisáž v pobočce archivu v Jelení Hoře 29. září, česká premiéra proběhla v SOkA Semily 23. října za účasti ředitele AP Wrocław Dr. Janusze

Gołaszewského, jeho zástupce Mgr. Remigiusze Kazimierczaka a Mgr. Krystyny Drożdż z pobočky v Kamieńcu Ząbkowickém, za českou stranu byli přítomni ředitelé SOA v Litoměřicích dr. Marek Poloncarz a nový ředitel SOA v Zámrsku Mgr. Ivo Šulc, ředitel SOkA Trutnov Mgr. Roman Reil a zastupující ředitelka Krkonošského muzea Správy KRNAP ve Vrchlabí Blanka Zázvorková. Úvodní slovo přednesl PaedDr. Jan Luštinec z Krkonošského muzea v Jilemnici, zaplněnému sálu zazpíval smíšený soubor Jizerky a jeho mužská odnož H9, za řízení sbormistryně Nadii Ladkany. Grafické přípravy posterů, výstavního katalogu, plakátu a pozvánek se zhostil výtvarník z Vrchlabí Ing. Michal Šír. Na 30 panelech bylo představeno 16 českých a 18 slezských bud, 5 pojednalo historii budního hospodářství na obou stranách hranice. Trojrozměrné exponáty a vzácné tisky ochotně zapůjčila Krkonošská muzea Správy KRNAP v Jilemnici a Vrchlabí i soukromí sběratelé, krásnou kolekcí Krakonošů přispěla semilská knihovnice Mirka Vrbenská.

Z dalších výstav jmenujme: *Miloslav Janků – Krajiny domova*, *Milada Matoušová – Goblény*, *Pavel Jakubec – Příznaky světla*, *Richard Náhlovský – Od krajiny k volné tvorbě*, *Marija Nekolová – Obrazy, kresby, grafika*, *Borek Nechanický – Pozdravy*, *Mojmír Stuchlík – otec a syn*.

Uskutečnily se následující koncerty a divadelní představení: 4. 1. – Tříkrálový koncert skupiny Fidle, pod vedením Lenky Krausové, 15. 2. – Večer s Václavem Karlem Holanem Rovenským (připravila Mgr. Alžběta Kulíšková, účinkovali Michal Kutek, Eva a Bohuslav Lédlovi), 6. 12. –

Výstava „Horské boudy v Krkonoších a Jizerských horách" přilákala velké množství milovníků hor (foto O. Kudrnáč).

Adventní koncert Orchestru Waldorfské školy (řídil MUDr. Pavel Kraťuk), 13. 12. – Adventní koncert ZUŠ Semily (řídila Miroslava Jeřábková).

Personální situace a vybavení archivu

V archivu pracovali na plný úvazek ředitel PhDr. Ivo Navrátil, jeho zástupce Mgr. Pavel Jakubec, odborná archivářka Mgr. Marie Navrátilová, archivářky Michaela Menšíková a Libuše Hlůžová a technický pracovník Milan Jech. Odborná archivářka Mgr. Daniela Coganová byla do 31. 7. na mateřské dovolené, proto byl na dobu od 1. 4. do 31. 7. přijat Mgr. et Mgr. Josef Kindl, doktorand Univerzity Hradec Králové, oba s úvazkem 0,65. Kolegyně Coganová ještě před svým opětovným nástupem obhájila rigorózní práci a dosáhla na FF UK titulu PhDr. Na úvazek 0,35 pracovala celoročně Mgr. Ilona Činovcová. Od 1. září byli odborní pracovníci převedeni do služebního poměru podle zákona o státní službě a složili potřebný slib.

Během školních prázdnin vykonávali praxi studenti Zuzana Máslová z Univerzity Pardubice a Zbyněk Hozák z Univerzity Hradec Králové. S oběma praktikanty jsme byli spokojeni.

Nejvýznamnější stavební investicí roku byla příčka v suterénu archivu, s níž souviselo zřízení nového hydrantu. Dále byla provedena instalace programovatelných termostatů k radiátorům ve studovně a hale a vymalována vstupní hala, badatelna a místnost dozoru. Dokončili jsme výměnu žárovek v horní hale archivu za úsporné LED a vyměnili nouzové osvětlení. Odstraněny byly závady v kotelně a výtahu, opravena čidla vyhřívání žlabů, opraveny okapy a oplechování střechy po silném větru. Provedeny sondy do cihelného obkladu fasády kvůli zjištění jeho skutečného stavu.

Z výstavy o krkonošských boudách bylo pro potřeby participujících archivů a dalších kulturních institucí zakoupeno 35 výstavních stojanů a krabice pro jejich transport.

Pavel Jakubec

Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2015

Celkové hodnocení činnosti

Na začátku roku 2015 se hlavní pozornost naší organizace napínala k plánovaným nově vypsaným evropským operačním programům, ze kterých by bylo možné v budoucnu financovat novostavbu depozitáře a vyřešit tak dlouhodobé uložení sbírkových předmětů. Bohužel v průběhu roku se ukázaly naděje vkládané do těchto grantových programů jako liché. Řídící orgány totiž stanovily podmínkou účasti v těchto programech kritérium návštěvnosti, žádající organizace na průměrný počet 30 tisíc návštěvníků v posledních třech letech. Jičínské muzeum bohužel na toto číslo nedosahuje. Otázka nového depozitáře a systematického řešení uložení sbírkových předmětů ve správě muzea tak zůstává stále otevřená.

Přes tento kruciální neúspěch se jičínskému muzeu v roce 2015 ale dařilo v jiných oblastech. Poprvé od roku 1989 byl do naší organizace na pozici kunsthistorika přijat člověk s odborným vzděláním, který začal zpracovávat galerijní sbírku, měl velké slovo při tvorbě výtvarných výstav, začal mj. zpracovávat i katalog celé sbírky, který by měl být vydán v roce 2016.

V oblasti propagace se nám dostalo také mezinárodního úspěchu – náš krátký propagační videospot o muzeu byl oceněn třetím místem v soutěži na mezinárodním muzejním veletrhu v Paříži. Předání ceny se uskutečnilo na začátku ledna roku 2016 v rámci veletrhu SITEM, který se tradičně koná v Les Docks, Cité de la mode et du design v Paříži.

Personální oblast

V roce 2015 došlo k několika personálním obměnám. Vzhledem k lepší pracovní nabídce opustila na konci srpna pozici kunsthistorika Mgr. Lenka Patková a na její místo byla o dva měsíce později přijata Bc. Gabriela Petrová. Ze stejných důvodů odešel koncem července také konzervátor dřeva Aleš Splítek, kterého vzápětí vystřídal MgA. Tomáš Matuna. V prvním kvartálu roku bohužel vážně onemocněla naše ekonomka Ing. Lenka Folprechtová a na její pozici jsme jako záskok v říjnu přijali Ing. Vendulu Hynkovou.

Výstavní činnost v roce 2015

Byl dodržen výstavní plán pro rok 2015, který byl definován v roce předchozím. Celkově bylo v roce 2015 uspořádáno 15 výstav. Ve výstavní chodbě muzea byla populární výstava *Perličkové kabelky* (vznikla ve spolupráci s Muzeem skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou) a dále výstava, kterou připravila Mgr. Hana Fajstauerová a která se věnovala každodennosti života jičínského obyvatelstva za 2. sv. války. Mgr. Petra Zíková pak v září připravila výstavu, která mapovala výsledky vzdělávacího projektu „Náš soused strom", na kterém se podílelo deset skupin dětí z jičínských základních a středních škol. Ve výstavní chodbě byla také výstava, která mapovala přírůstky do muzejních sbírek za posledních pět let (v souvislosti s ní proběhla také akce pro veřejnost *Café muzeum*, která měla být zároveň poděkováním pravidelným dárcům). Zřejmě nejúspěšnější výstavou v tomto výstavním prostoru byla však zimní výstava připravená Mgr. Hanou Macháčkovou *Lyžníci, klouzači a ti další, aneb zimní sporty na Jičínsku*. Vůbec prvně představila historii lyžování, bruslení a dalších zimních sportů ve vazbě na region.

V prostorách jičínské galerie se v únoru představil se skleněnou tavenou plastikou vrchlabský výtvarník Miloslav Říha. Následovalo pokračování výstavy z naší galerijní sbírky *Poklady sbírek II.*, kterou připravila Mgr. Lenka Patková. Během května pak galerie patřila jičínskému výtvarníkovi celorepublikového ohlasu Miloši Šejnovi (výstava s názvem *Eremita: Archivy a kabinety II*). Na hlavní turistickou sezónu pak muzeum připravilo pokračování výstavy, která reflektovala fenomén kutilství před rokem 1989. Na výstavu *Udělej si sám II* se podařilo zapůjčit také mnoho exponátů ze sbírky nestora českých kutilů Přemka Podlahy. V podzimních měsících se v galerii představili dva regionální výtvarníci, Michail Ščigol a Petr Volf. Poslední akcí galerie v roce 2015 byla výstava malířky, ilustrátorky a designérky Marie Fischerové-Kvěchové.

Ostatní prezentační činnost muzea

Kromě výstav probíhala tradičně celá řada doprovodných akcí, ale i samostatných přednášek či jednorázových akcí. Pokračovalo se v pravidelném jarním i podzimním přednáškovém cyklu i v přednáškovém cyklu *Setkání před obrazem* pod vedením Mgr. Lenky Patkové. Poprvé se v muzeu konal také *Den architektury* (procházka po jičínských stavbách, veřejná diskuse), který zajišťovala Bc. Gabriela Petrová. Muzeum se podílelo také na zajištění a přípravě workshopu Asociace muzeí a galerií ČR s názvem *Menší muzea a jejich cílové skupiny, způsoby prezentace a propagace,* který se uskutečnil v prosinci. Nad rámec pravidelných akcí pak byly během letních měsíců veřejnosti nabízeny také komentované prohlídky Valdštejnského paláce, noční prohlídky expozic či prohlídky s Albrechtem z Valdštejna. Svou samostatnou úlohu hrála aktivita edukátorského oddělení pod vedením Mgr. Martiny Pajerové.

Ediční a vydavatelská činnost

Kromě čtyř čísel muzejního čtvrtletníku *Hurá muzeum* jičínské muzeum vydalo

také Muzejní noviny monotematicky věnované obci Pševes. Ve spolupráci s Knihovnou Václava Čtvrtka a s finanční podporou města Jičína muzeum vydalo také publikaci bývalého ředitele muzea Jaromíra Gottlieba s názvem *Jičín – Valdštejnovo pole neválečné. Teze a poznámky k problematice plánování jičínské raně barokní aglomerace v letech 1621–1634.*

Marketing, PR, fundraising

O aktivitách jičínského muzea tradičně informovala regionální a v některých případech i celostátní média. Pokračovala také spolupráce s Jičínským deníkem, kde jsou v pravidelném rytmu publikovány články většiny zaměstnanců muzea. Zprávy o aktivitách muzea se dostaly několikrát do hlavních zpravodajských relací českých televizí (především v souvislosti s výstavou *Udělej si sám II)*. Rovněž jsme vystupovali několikrát v přímém rozhlasovém a televizním přenosu (Český rozhlas, TV Nova – Snídaně s Novou). Muzeum v roce 2015 podalo žádost o devět grantů.

Návštěvnost

Návštěvnost Regionálního muzea a galerie v Jičíně se oproti roku 2014 nepatrně zvýšila. Stálou expozici a výstavy v muzeu a galerii navštívilo 20 593 návštěvníků. Připočteme-li návštěvníky besed, přednášek, workshopů, vzdělávacích programů atd., jednalo se o celkem 28 354 návštěvníků.

Rozšiřování sbírky, konzervace

V roce 2015 zaznamenalo muzeum 744 evidenčních čísel nových přírůstků. Vzhledem k finanční situaci organizace byla v roce 2015 realizována akvizice prostřednictvím nákupů sbírkových předmětů jen minimálně. Největší část přírůstků se do muzea dostávala prostřednictvím vlastního sběru, pozůstalostí a darů. V roce 2015 bylo konzervováno a restaurováno celkem 142 předmětů.

Michal Babík

Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2015

Muzeum je zařízením Správy Krkonošského národního parku, finančně se na provozu podílí město Jilemnice. Tento rok byl opět naplněn širokou činností a muzeum prošlo řadou dalších významných proměn. Navštívilo je celkem zhruba 22 tisíc osob, což proti předchozímu roku představuje pokles o přibližně tři tisíce návštěvníků. Způsobily to opakované vlny veder. Poprvé v dobách, kam naše paměť sahá, se stalo, že řada skupin zejména starších věkových kategorií pro panující horka rušila zájezdy.

Periodickou revizí prošel fond Lyžařství. Restaurátorským zásahem prošel Božanův kancionál *Slavíček rájský* z roku 1719, grafický list P. P. Rubense *Vztyčování kříže* ze 17. století a mohutná plastika *Krakonoše*. Řada dalších předmětů prošla konzervátorským zásahem a běžným ošetřením.

Získali jsme celkem 27 přírůstkových čísel, za nimiž se skrývá cekem 75 předmětů. Mezi nejcennější přírůstky patří výtvarně i technicky velmi kvalitní podlahové bicí čtvrťové hodiny, jež pocházejí z dílny jilemnického hodináře Františka Josefa Pochopa z doby kolem roku 1830 a jsou to jediné známé dochované podlahové hodiny z 1. poloviny 19. století prokazatelně jilemnického původu. Během pouhých jedenácti měsíců se podařilo ze sbírek shromáždit celou částku na zakoupení hodin, tedy 132 000 Kč. Za příspěvky všem dárcům ze srdce děkujeme. Hodiny dnes zdobí zámeckou hraběcí jídelnu.

Dále jsme zakoupili velmi pěknou lidovou malovanou skříň na hodiny, malovaný porcelánový nočník, měděnou formu na bábovku, kolorovaný grafický list s vyobrazením kočáru hrabat Harrachů a další předměty. Mezi dary musíme zmínit v prvé řadě kvalitní rozměrný obraz Františka Kavána *Noc na dědině*, jídelní porcelánový servis z počátku 20. století, litinový

stojan na stromeček atd. Zvláštní pozornosti se těší více jak dvoumetrová figura Krakonoše z 30. let 20. století. Prošla restaurátorským zásahem a dnes je právem obdivována v naší expozici.

Dlouhodobě nám byl zapůjčen mechanický betlém pana ing. Jiřího Valeše. Vznikl v 70. letech 20. století a patří k nejpůvabnějším dílům svého druhu. Návštěvníkům zůstane přístupný během celého roku.

Výstavy v muzeu

Zámek:

z roku 2014 přecházela výstava *Teplo domova* (do 8. 3.)

Z historie místní dráhy Martinice v Krkonoších – Jilemnice – Rokytnice nad Jizerou (13. 3. – 14. 6.)

Sladké okouzlení (26. 6. – 22. 9.)

Eva Hašková – grafika, známková tvorba. Martin Říha – fotografie (25. 9. – 1. 11.)

Mezi Prahou, Vídní a Římem (12. 11. – 29. 2. 2016)

Čp. 1:

Malá výstavní síň

z roku 2014 přecházela výstava *Hrací stroje a strojky* (do 22. 3.)

Veselé Velikonoce (23. 3. – 5. 4.)

Za krásou modrotisku (10. 4. – 29. 11.)

Z depozitářů muzea, téma Vánoce v Krkonoších (1. 12. – 31. 1.)

Erbovní sál:

z roku 2014 přechází výstava *Jarmila Haldová – výběr z díla* (do 8. 3.)

Jilemnice na historických fotografiích II (od 13. 3. do 7. 6.)

Jiří Bouda – výběr z díla (od 12. 6. do 6. 9.)

Matice česká v průběhu dějin a Restaurování ve službách národního kulturního dědictví (11. 9. – 15. 11.)

Jiří Škopek – poetická zastavení (27. 11. – 13. 3. 2016)

Zcela jednoznačně nejúspěšnějším počinem se stala výstava *Mezi Prahou, Vídní a Římem,* věnovaná osobnosti pražského arcibiskupa kardinála Arnošta Vojtěcha Harracha (1598 – 1667). Litujeme, že výstavu nebylo možné prodloužit, protože zájem o ni neustále narůstal.

Druhou nejúspěšnější akcí se stala výstava *Z historie místní dráhy Martinice v Krkonoších – Jilemnice – Rokytnice nad Jizerou* (13. 3. – 14. 6.).

Výstavy mimo muzeum

Sloupový sál v č. p. 1: *výstava k 70. výročí konce 2. světové války* (5. 5. – 24. 5.)

V historickém areálu železniční stanice Martinice v Krkonoších: výstava u příležitosti příjezdu repliky Legiovlaku: *I. světová válka a její ohlas na Jilemnicku* (12. 6. – 14. 6.)

Doprovodné akce konané v muzeu: uspořádali jsme nebo jsme se významnou měrou podíleli na 55 doprovodných akcích. Jednalo se o přednášky, koncerty, uvedení výstav atd. Z toho 26 akcí se konalo mimo muzeum a většinou také mimo Jilemnici.

Spolupráce s organizacemi a umělci

Vyšší odborná škola grafická Praha, Národní muzeum Praha, Národní galerie Praha, Arcibiskupství pražské, Biskupství Hradec Králové, Benediktinské opatství Broumov, Hrad Pecka, Státní zámek Hrádek u Nechanic, Regionální muzeum Náchod, S.V.U. Mánes Praha, SOkA Semily, Muzeum Českého ráje Turnov, Východočeské muzeum Pardubice, Regionální muzeum a galerie Jičín, Středisko volného času Trutnov, Městská galerie Hořice, Muzeum východních Čech Hradec Králové, Galerie hlavního města Praha, Železniční modeláři Trutnov, UPM Česká Skalice, NPÚ Praha, Poštovní muzeum Praha, Klub dětem Hradec Králové, OÚ Horní Branná a mnoho dalších. Z předních umělců uveďme akad. malířku Evu Haško-

vou, akad. malíře Jiřího Škopka a akad. malíře Jiřího Boudu. Při vernisáži jsme netušili, že Mistr Bouda má v našem muzeu za svého života svou poslední výstavu, neboť během jejího trvání nečekaně zemřel.

Publikační činnost a spolupráce s tiskem, Českou televizí a rozhlasem

Dosáhla takového rozsahu, že ji nelze na tomto malém prostoru vyjmenovat. Z publikační činnosti připomeňme alespoň publikace *Církevní památky Krkonoš* a *Historie lyžování v Krkonoších …lyžování trochu jinak*. Na textech jsme pracovali zčásti již v předchozím roce.

Děkujeme návštěvníkům i všem, kteří nám pomáhali, a těšíme se na další milá setkání.

Jan Luštinec

Městské muzeum a galerie Lomnice nad Popelkou v roce 2015

Rok 2015 byl ve znamení rekonstrukce některých prostor instituce; ať už veřejně přístupných nebo zázemí. Především po dvaceti letech došlo na expozici historie města a společenskou místnost (podlahová krytina, nátěr oken a okenic). Nutná byla i modernizace zázemí – kuchyňky využité hlavně při vernisážích a šatny s příručním skladem. Do vstupní haly byl pořízen nový osvětlený výstavní nábytek plně vyhovující současným trendům.

V uplynulém roce muzeum navštívila celá řada známých osobností, zejména z oblasti kultury a vědy. Za všechny jmenujme akad. sochaře Olbrama Zoubka, cestovatele a spisovatele JUDr. PhDr. Miloslava Stingla, historiky prof. PhDr. Roberta Kvačka, doc. PhDr. Vladimíra Koblížka, Ph.D., a PhDr. Prokopa Tomka, Ph.D., PhDr. Vlastimila Vondrušku, CSc., herce Jiřího Krytináře, režiséra Tomáše Magnuska, PhDr. Ivo Šmoldase, senátora Jaroslava Zemana, ilustrátora Petra Urbana a zpěvačku Evu Pilarovou.

Prvořadým úkolem minulého roku bylo zaměření se na důslednou a zákonem danou kompletní inventarizaci a digitalizaci sbírkových předmětů, svěřených do naší péče. Konkrétně bylo zinventarizováno 2861 předmětů a kompletně zdigitalizováno 32 podsbírek.

V roce 2015 uspořádalo muzeum dohromady 27 kulturních akcí, z toho 11 výstav, ať už výtvarně nebo tematicky zaměřených a většinou zahájených slavnostní vernisáží, dále 15 přednášek především cestopisných a s historickým podtextem.

Výstavní činnost

Z pestré nabídky měli možnost návštěvníci během roku navštívit tyto výstavy: První týden nového roku doznívala *13. ročník přehlídky betlémů,* zakončený podkrkonošskými koledami *Tříkrálového koncertu* jičínského souboru Fidle. Úvodní výstavou nové sezóny se stala ukázka celoživotní tvorby pražské výtvarnice s lomnickými kořeny akad. mal. Libuše Kaplanové (tapiserie a obrazy). Následovala přehlídka produkce kreslíře a ilustrátora Petra Urbana ze Smržovky nazvaná *Kreslený humor*. Kulturním počinem roku naší instituce se jistě stala výstava plastik pražského akademického sochaře Olbrama Zoubka, zaměřená výhradně na rozměrné železobetonové sochy a reliéfní grafiku. V letních měsících měli možnost návštěvníci zhlédnout dvě výstavy konané souběžně, a to jednak tradiční již 19. ročník výstavy *Drahé kameny a minerály* – přehlídky sběratelských úspěchů místních kamenářů a jejich hostů, tentokrát zaměřený na zkameněliny a fosilie. Druhá prázdninová výstava se konala ve znamení hudebně dramatického festivalu *Lomnické kulturní léto*. Konkrétně se jednalo o výtvarné práce dvou pražských umělců, *Obrazy z kůže* Jana Brabence

a *Něžná krása* Evy Jandejskové. Poté si měli možnost návštěvníci prohlédnout, a to v premiéře, výstavu nazvanou *Hodiny a hodinky ze sbírek herce a hodináře Jiřího Krytináře*. Známý český herec, bohužel, v průběhu konání akce zemřel. K významnému životnímu jubileu lomnického rodáka, vynikajícího tiskaře a sběratele výtvarného umění Petra Kábrta muzeum uspořádalo výstavu nazvanou *Pocta české grafice*, která se skládala z ukázky tvorby dvou desítek předních českých grafiků, se kterými P. Kábrt spolupracoval či spolupracuje. Podzim patřil připomínce *190 let ochotnického divadla v Lomnici nad Popelkou,* skládající se z nepřeberného množství třírozměrných předmětů a archivních materiálů. Na závěr proběhl *14. ročník výstavy betlémů* zapůjčených především z oblasti Pošumaví a Orlických hor. Akci ještě vhodně doplnily barevné skleněné vitráže s vánočními motivy paní Jany Stehr-Prskavcové a paličkovaná krajka paní Blanky Křižkové.

Přednášky

Muzeum připravilo celou škálu zajímavých přednášek: *Letecká prospekce – jedna z metod nedestruktivního archeologického výzkumu* (PhDr. Eva Ulrychová), *Toulky Píseckem* (Mgr. Libor Drahoňovský), *Živá příroda Českého ráje* (RNDr. Zdeněk Mrkáček), *Tajemství rytíře Mozarta – o jeho šlechtictví, nemocech, smrti a pohřbu* (Mgr. Stanislav Mikule), *Jarní očistné kúry* (Miluška Vaňková), *Smírčí kříže nevážně i vážně* (František Mikule), *Jak se točí filmy* (režisér Tomáš Magnusek), *Dobrodružství na všech rovnoběžkách* (JUDr. PhDr. Miloslav Stingl), *Silná trojka na konci druhé světové války – 70. výročí konce největšího válečného konfliktu v dějinách lidstva* (prof. Robert Kvaček), *Vítězství Mistra Jana z Husi v Kostnici … a pravda boží vítězí …* (PhDr. Anežka Janátová), *Mistr Jan Hus v českých dějinách i v minulosti našeho města* (doc. PhDr. Vladimír Koblížek, Ph.D.), *Povídání o evropských lovištích* (lovec a cestovatel Oldřich Horák), *Experimentální archeologie* (PhDr. Eva Ulrychová), *Příběhy archeologických nálezů* (PhDr. Eva Ulrychová) a *Nebyli jen Mašínové* (PhDr. Prokop Tomek). Výše uvedený výčet dokládá, že proběhlo zatím rekordní množství přednášek v celé historii muzea.

Jsme přesvědčeni, že vedle našeho hlavního úkolu – sbírkotvorné činnosti, inventarizace sbírek, instalace stálých expozic a průvodcovství, má v prostorách muzea své opodstatnění i pořádání výstav, přednášek a koncertů – za léta konání zmíněných aktivit si totiž tyto typy pořadů našly své věrné návštěvníky, o čemž svědčí jejich hojná a stoupající účast.

Jiné akce

V loňském roce jsme se podobně jako i v jiných letech zapojili do oslav Mezinárodního dne muzeí. Konkrétně se jednalo o procházky historickým jádrem města s odborným výkladem. Nezanedbatelná byla také všestranná a plodná spolupráce s partnerskými organizacemi, a to hlavně na poli oboustranně výhodných mezimuzejních výpůjček sbírkových předmětů v rámci výstavní činnosti. Pokračovaly též osvědčené kontakty se středními školami v okolí, a to především formou krátkodobých praxí studentů. Pro naši personálně méně početnou instituci se jedná o velmi vítanou pomoc. Pro místní pobočku Svazu postižených civilizačními chorobami jsme uspořádali přednášku na téma *Industriální tradice Lomnicka na přelomu 19. – 20. století.* Kromě již jmenovaných aktivit poskytovalo muzeum celou škálu doplňkových služeb pro veřejnost. Za všechny jmenujme např. prodej upomínkových předmětů, šperků, místní speciality Lomnických sucharů, knih či novin, kopírování a služby pro návštěvníky v prostorách stylově zařízené „muzejní kavárny". Paletu rozličných služeb doplňovalo vytváření podmínek pro badatelskou činnost (18 návštěv) a pronájem muzejních prostor pro

schůze různých neziskových sdružení a spolků. Pracovníci muzea nadstandardně také pečují v rámci svých možností o hrobky původních majitelů Hrubého domu, v němž nyní muzeum sídlí, průmyslnické rodiny Šlechtů.

Práce se sbírkami

Velký důraz klademe na záchranu ohrožených sbírkových předmětů a jejich restaurování. V loňském roce jsme využili mimořádné nabídky získání kolekce čtyř kusů lidového malovaného nábytku, jejíž součástí byla i truhla s letopočtem 1735. Tento unikátní kus je nyní nejstarším datovaným v našich sbírkách a významným způsobem tak obohatil sbírkový fond. Dále jsme tzv. Panský pokoj vybavili vyřezávanou skříní v historizujícím stylu a expozice církevního umění se rozrostla o zajímavý soukromý barokní oltářík z 18. století se třemi polychromovanými plastikami a také o velký historický skříňový betlém. Podařilo se restaurovat čtyři malované truhly a velký závěsný oltářní obraz z roku 1891 od Josefa Podlipného nazvaný *Svatá rodina s Janem Křtitelem a příbuznými*. Expozice myslivosti byla rozšířena o rozměrnou vycpaninu jelena a několik cenných trofejí a též o dřevěnou plastiku sv. Huberta, patrona myslivců. Díky nabídce Karla Diviše se podařilo restaurovat historický skleněný lustr s ověsy, umístěný v Panském pokoji.

Aktivity muzea byly pravidelně celoročně zveřejňovány na stránkách různých periodik, ale i na vlnách rozhlasu a televize. Především šlo o medailon lovce a cestovatele pana Oldřicha Horáka. Televize Barrandov natáčela v půdních prostorách muzea, kde je prezentována jeho celoživotní sbírka loveckých trofejí, po zámku Konopiště druhá největší v ČR.

V minulém roce muzeum masivně investovalo také do své propagace. V rámci zviditelnění naší instituce a města jsme vydali novou barevnou skládačku s fotografiemi jednotlivých stálých expozic, doplněnou o textovou informační část. Na konci roku se opět podařilo vydat kapesní kalendářík s motivem Šlechtova Hrubého domu. Po dobu letních měsíců zval do muzea návštěvníky velkoplošný průsvitný transparent na průčelí budovy a tři menší byly umístěny na strategických, turisty hojně navštěvovaných místech v Českém ráji. Motiv loga muzea se nově objevil i na osobním voze ředitele muzea (jednalo se o soukromou iniciativu, kterou si hradil sám a nepobírá za tuto reklamu od muzea či města ani korunu).

Po několika letech byla ukončena smlouva se Sdružením ambulantních lékařů, týkající se pronájmu prostor v suterénu Městské polikliniky jako muzejního depozitáře.

Návštěvnost muzea

Muzeum během loňského roku navštívilo 12 356 osob, z toho platících 9 496 (snížené vstupné 5 630). Návštěvníků přednášek, besed a koncertů bylo 1 145, dalších 1 715 hostů přijalo pozvání na vernisáže.

Muzeum má své dlouholeté příznivce, jimž bychom rádi touto formou chtěli poděkovat za nezištnou spolupráci. Kromě Bohumily Simonové (všestranná výpomoc) patří dík také Miloslavu Malému (dokumentace akcí). Každoročně jsme také děkovali za restaurování a péči o muzejní sbírku hodin. Bohužel, tato kapitola se vloni uzavřela, jelikož náš dlouholetý spolupracovník, výborný kamarád a dobrý člověk Bořivoj Janda náhle zemřel. Zvláštní poděkování patří rodině hudebního skladatele a dirigenta Jaroslav Krčka (pravidelné účinkování při řadě muzejních akcí). Ze sponzorů bychom chtěli též poděkovat firmě TM Elitex za poskytnutí dopravy při převozu zapůjčených exponátů, cukrárně U Marcely za celoroční zajištění občerstvení na vernisážích a výrobcům Lomnických sucharů. Dále také všem dobrovolným dárcům, kteří v rámci vánoční výstavy přispěli drobným obnosem na re-

staurování historických betlémů. Z tohoto výnosu jsme také pořídili dřevěnou polychromovanou plastiku Panny Marie s Ježíškem z přelomu 18. – 19. století, pocházející z nedaleké obce Skuhrov, kterou nyní návštěvníci mohou spatřit ve stálé expozici Historie města.

Na závěr bych rád ocitoval jeden z posledních zápisů muzejní *Knihy čestných hostů*, jenž potěšil a je povzbuzením do další práce: *Měl jsem možnost navštívit vernisáž Petra Kábrta a jeho výstavu „Pocta české grafice" v úžasném lomnickém muzeu. Chci smeknout nejenom před autorem, ale také před pracovníky muzea a lidmi, kteří za ním stojí a podporují ho. Nedělní dopoledne a muzeum plné lidí. Získal jsem pocit, že Lomničáci mají své muzeum rádi. Přeji muzeu a Lomnici nad Popelkou, aby to tak ještě dlouho zůstalo. S úctou Martin Půta – hejtman Libereckého kraje.*

Jan Drahoňovský

Muzeum a Pojizerská galerie Semily v roce 2015

Personální podmínky

V muzeu pracovaly ředitelka Mgr. Tereza Nemeth, odborné pracovnice Alena Hovorková a Libuše Krtičková, prostřednictvím Úřadu práce byly zaměstnány pracovnice provozu Blanka Stěhulková a Anna Koublová. Průvodcovská služba a služba o víkendech byla zajišťována pomocí brigádníků z řad studentů a seniorů. Přepočtený stav k 31. 12. 2015 činí pět úvazků.

Stálé expozice

Muzeum v Semilech dokumentuje region horního Pojizeří se zaměřením na umění, regionální historii a lidovou kulturu.

Etnografická expozice byla přesunuta do prostory světnice a půdy červené jílovecké roubenky, kde doplnila expozici pilníkářství, otevřenou v roce 2010. Dokumentuje život v Semilech, řemesla a dobové předměty z domácností přelomu 19. a 20. století. V tomto roce byly díky dotaci MK a odboru památkové péče zrekonstruovány půdní prostory roubenky a v červnu 2015 byla pro veřejnost slavnostně zpřístupněna půdní expozice *Léčivé byliny*, která byla doplněna o výrobní dílnu.

Sousední zelená roubenka je „živým prostorem". Sídlí zde nezisková organizace *Semínko země*, která se pod vedením PaedDr. Lenky Hřibové zaměřuje na vzdělávací ekologické programy pro děti a rodiče a doplňuje tak programovou nabídku muzea jak v letní sezoně, tak během dalších kulturních akcí. Tradiční soutěž s výstavou *Podkérkonošská kraslice* prezentovala nazdobené výtvory soutěžících převážně ze Semil.

V červnu 2011 bylo MPG svěřeno provázení na věž kostela sv. Petra a Pavla v Semilech, která slouží jako vyhlídkové místo pro turisty i místní obyvatele. Věž kostela byla volně přístupná během semilské pouti a také během Semilského pecnu v září 2015. Této nabídky využilo přes sto návštěvníků.

Výstavní činnost muzea

Muzeum představilo 20 výstav, uspořádalo 30 dalších akcí, kterých se zúčastnilo 7190 návštěvníků.

Výstavní činnost byla rozšířena z tří okruhů na pět: Ve výstavním sále se věnujeme historickým výstavám, které mapují regionální dějiny města Semily a regionu Pojizeří. V Pojizerské galerii se soustředíme na prezentaci výtvarného umění. I. patro představuje dlouhodobou retrospektivní výstavu 55 nejvýznamnějších umělců z oboru malby, sklářství a šperku, kteří ve své tvorbě zastupují region Pojizeří. Půda muzea v roce 2015 nabízela výstavu historických kol a sportovní cyklistiku *Kolem dokola*.

Pojizerská galerie uvedla následující výstavy:

Malíři Pojizeří – Obraz pro galerii; Michail Ščigol – Cyklus Kafka; Zdeněk Lhotský – Sklo; Quodlibet – Umělecká beseda a Svatopluk Klimeš; Libuše Pražáková a Libor Novotný – Nevíme a nemáme; Břetislava Plívová-Pospíšilová – Umanutá; Ivo Vodseďálek – Lepené události.

Ve výstavním sále jsme představili výstavy:

Veselé velikonoce; Semily 1945 – 70. výročí konce II. světové války; Jizerka Semily – 50 let; Kdo si hraje, nezlobí – Do toho, do toho!; Textilnictví – Fenomén Pojizeří KOLORA … aneb život v bavlně; Co jsme (ne)našli pod stromečkem.

Přednáškové cykly

Přednášky byly spojeny s aktuální výstavou a vedeny erudovanými odborníky, samotnými výtvarníky nebo zajímavými osobnostmi. Byla to např. přednáška L. Patkové 3x o fotografii – L. Jarcovjáková a E. Kulová, komentovaná prohlídka výstavy svatých obrázků a dobových pohlednic, komentované prohlídky výstavy historických a závodních kol, Quodlibet – J. Mikolášková, B. Mikolášek, k výstavě výročí upálení M. J. Husa, T. Uchytil – Fenomén Pojizeří Kolora… aneb život v bavlně nebo autorská přednáška k výstavě Ivo Vodseďálek – Lepené události.

Vzdělávací muzejní programy pro školy proběhly dva, L. Patkové k *Umění Pojizeří 55´*a T. Uchytila k *Fenoménu Pojizeří Kolora… aneb život v bavlně.*

Koncerty v Pojizerské galerii

Připomenout můžeme koncert Dětského pěveckého sboru Jizerka v rámci jubilejní výstavy *Jizerka – 50 let,* večer s písněmi a áriemi I. Hejdukové s doprovodem Daniela Philippa Stotze nebo koncert Bohdana Mikoláška k výstavě k výročí upálení M. Jana Husa.

Ostatní akce

Patří k nim jak tradiční *Velikonoční* a *Vánoční jarmark, Muzejní noc* nebo *Semilský pecen*, ale i prodejní výstava prací zdravotně postižených dětí *Patříme k sobě*, performance k výstavě Quodlibet *Setkání u ohně*, každoměsíční besedy *Nadčasové pravdy Bible,* soutěž pro žáky základních škol *Cesta proti času* a křest knihy *Jizerka, aneb cesta za poselstvím hudby.*

Práce se sbírkami

V roce 2015 jsme v půdních prostorách budovy MěÚ – Vista na Riegrově náměstí zřídili pro muzejní sbírky nový depozitář o rozloze 100 m^2.

V roce 2015 byla restaurována vzácná závěsná malba na dřevě – sv. Jan Nepomucký z roku 1759. Jedná se o jeden z nejstarších exponátů muzejních sbírek. Restaurátorskou práci realizoval Adam Bitljan, DiS, náklady dosáhly částky 9 000 Kč.

Sbírky získáváme nákupem, darem nebo vlastním sběrem. Snažíme se o doplňování exponátů, které dokumentují život obyvatel v Semilech a nejbližším okolí. V roce 2015 získalo Muzeum a Pojizerská galerie Semily 345 přírůstkových čísel, tj. 751 předmětů, z toho darem 734 předmětů, nákupem 17 předmětů v hodnotě 5840 Kč. Zakoupeny byly stolní hry výrobců TOFA a Kovozávody, kolekce dřevěných hraček firmy Udatný a plechové hračky KOVAP.

Ediční a vydavatelská činnost

Díky dotaci města Semil mohl být vydán 2. svazek ediční řady Paměť Semilska – *Jizerka, aneb cesta za poselstvím hudby* k 50. výročí založení dětského a mládežnického pěveckého sboru ze Semil.

Hospodaření muzea

V roce 2015 muzeum disponovalo rozpočtem 2 435 000 Kč, který musel být mimořádně navýšen o dotaci Města Semily na realizaci jubilejní výstavy v I. patře budovy muzea – Umění Pojizeří 55´ a správu

budov muzea. Spolu s dotací Ministerstva kultury na realizaci výstavy a vydání katalogu Břetislavy Plívové Pospíšilové a s dotací určenou k obnově štítu a půdního bednění na červené jílovecké roubence čp. 104 dosáhl celkový rozpočet muzea výše 2 790 000 Kč.

Na konci roku 2015 proběhlo výběrové řízení na nového ředitele Muzea a Pojizerské galerie Semily z důvodu odchodu Mgr. Terezy Nemeth na mateřskou dovolenou, v rámci kterého byl radou města Semily vybrán Miroslav Šnaiberk. Do funkce ředitele nastoupil ke dni 16. února 2016.

Miroslav Šnaiberk
dle výroční zprávy Terezy Nemeth

Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2015

V roce 2015 Muzeum Českého ráje v Turnově realizovalo několik záměrů, spojených s údržbou objektů, které má ve správě. Dotace MěÚ Turnov z programu Regenerace městské památkové zóny ve výši 50 % celkových nákladů umožnila muzeu provést repase a nátěry oken v I., II. a III. podlaží hlavní budovy muzea. Nad rámec plánovaných úkolů se podařilo díky řadě úsporných opatření zajistit rekonstrukci osvětlení ve stálých expozicích a vydláždění dvora u památkového objektu čp. 70, včetně projektové přípravy. Materiál na tuto stavební akci darovalo MČR Turnov Město Turnov. V závěru roku se muzeu podařilo upravit a vybavit prostory badatelny pro návštěvníky muzea. Návštěvnost Muzea Českého ráje a objektů pod něj spadajících (Dlaskův statek, Kamenářský dům) byla v roce 2015 nižší oproti předchozímu roku o cca 3 tisíce osob. Stálé expozice, výstavy a akce muzea navštívilo 52 047 osob, z toho 13 964 osob Dlaskův statek. Významně poklesla návštěvnost stálých expozic, oproti tomu se navýšila návštěvnost edukativních programů. Tu posílily akce pořádané muzeem ve spolupráci se Spolkem přátel MČR Turnov. Veškeré aktivity muzea byly prezentovány v denním tisku a dalších médiích, včetně webu MČR Turnov.

Personální situace

Plánované úkoly muzea zajišťovalo v roce 2015 26 pracovníků v hlavním pracovním poměru, z toho 2 pracovníci ve vedlejší činnosti, další 4 pracovní místa byla obsazena s podporou úřadu práce (rekvalifikační program pro absolventy VŠ a VPP). V roce 2015 v souladu se směrnicí rady Libereckého kraje byla k 1. 7. 2015 odvolána ze své funkce ředitelka MČR Turnov PhDr. Vladimíra Jakouběová. Na základě výběrového řízení, které proběhlo v září 2015, byla do funkce opět k 1. 11. 2015 jmenována. V uplynulém roce přetrvávaly problémy související s nedostatečnou kapacitou pracovníků, zajišťujících činnost regionálního pracoviště pro naplňování Koncepce účinnější péče o tradiční lidovou kulturu. Na místě dokumentátora, jehož mzda byla hrazena z prostředků ušetřených za neobsazené místo mzdové účetní, došlo ke změně obsazení pracovního místa v souvislosti s nástupem Mgr. Lenky Laurynové na mateřskou dovolenou a s uvolněním nastupující pracovnice Mgr. Jany Svobodové z mateřské dovolené na místo místostarostky města. Prostředky na mzdu dokumentátora byly proto do konce roku hrazeny z ušetřených prostředků za neobsazené místo mineraloga. Tyto změny do značné míry zkomplikovaly plnění zadaných úkolů na tomto úseku. Stále poddimenzován je i přes snahu o restrukturalizaci počet odborných pracovníků, zajišťujících záchranné archeologické výzkumy.

Výstavy, koncerty, přednášky a další aktivity

Podobně jako v předchozích letech v roce 2015 oslovilo turnovské muzeum veřejnost řadou zajímavých výstav a akcí, které do muzea a jím provozovaných zařízení přivedly více jak 50 tisíc návštěvníků. Vedle výstav, které se věnovaly historickému vývoji regionu – např. *MUDr. Jiří Šolc, mineralog, sběratel a fotograf* či *Kapr, sumec, štika – tradiční chov ryb na Turnovsku*, připomnělo muzeum veřejnosti dvě významná výročí: *120 let od otevření Národopisné výstavy českoslovanské* v Praze výstavou, která mapovala účast Turnova na této významné historické a kulturní události, a *300 let od založení Konfraternity kunstu štajnšnajdrovského v Turnově*, která prezentovala dlouholetou tradici zpracování drahých kamenů v Turnově. Výstavní prostory muzea v průběhu roku zaplnily i výstavy výtvarné – *Výtvarný salon dětí a mládeže Turnov – Jawor 2014*, obrazy, šperk a keramika z výtvarné dílny rodiny Roztočilových a projekt *Regenerace 2*, který představil současnou turnovskou šperkařskou scénu. V roce 2015 proběhlo i několik výstav v prostorách Kamenářského domu a Klenotnice muzea, za všechny připomeňme *Poklady a depoty od pravěku do současnosti*, výjimečnou kolekci výtvarných děl Pavla Holase a Jiřího Urbana či *Kreslený humor a grafiku Jana Hrubého*. V závěru roku Kamenářský dům ožil další výstavou z cyklu, který prezentuje exponáty ze sbírky Jany a Josefa Scheybalových. Kromě výstav připravilo muzeum pro návštěvníky řadu akcí a doprovodných programů. Během celého roku využívaly zejména školy z Turnova i blízkého okolí širokou nabídku edukačních a animačních programů, zaměřených na tradiční rukodělnou výrobu a výtvarné techniky. Některé edukativní programy

Vánoční výstava Kapr, sumec, štika v Muzeu Českého ráje roku 2015 (foto P. Charousek).

doplnily přednášky, komentované prohlídky a odborné semináře, které byly propojeny s probíhajícími výstavami a akcemi na Dlaskově statku v Dolánkách. Tam již tradičně zavítaly stovky návštěvníků nejen do stálé expozice *Z jednoho kmene*, ale i na tradiční Masopust, Velikonoce a Svatováclavské posvícení.

Práce se sbírkami

Odborné oddělení muzea pracovalo i na projektech, na které oko návštěvníka nedohlédne, například na evidenci a katalogizaci sbírkových fondů, digitalizaci, konzervování sbírek, ad., které se v roce 2015 rozrostly o řadu darů a předmětů získaných vlastním sběrem. Dle stanoveného harmonogramu proběhly i pravidelné inventarizace sbírkových fondů. Ve druhém stupni evidence bylo zpracováno velké množství sbírkových předmětů, zejména ze sbírky J. V. Scheybala, nových přírůstků z oboru etnografie a uměleckého řemesla, archivu, archeologie ad. Významnou akvizicí muzea bylo v roce 2015 získání sbírky MUDr. Jiřího Šolce (geologický a mineralogický materiál, materiál archivní povahy). Část sbírkových předmětů byla získána darem, na část sbírkových předmětů získalo muzeum finanční prostředky z MK ČR z programu ISO. Z téhož programu získalo muzeum i prostředky na restaurování. S tím bezprostředně souvisí i vědeckovýzkumné úkoly odborného oddělení, jejichž výstupem byla například schválená nominace výroby skleněných perliček v Poniklé nad Jizerou na Národní seznam nemateriálního kulturního dědictví a výstupy ediční činnosti.

Ediční a vydavatelská činnost

V roce 2015 muzeum vydalo publikace – *Zápisky sedláka Dlaska* s podtitulem *Měl jsem nestálé štěstí*, *Život na provázku* o tradici loutkářství v Libereckém kraji, *Z Velkého Turnova – Podoba města v časech nedávno minulých* a kniha *Jistebsko*, která shrnuje výsledky výzkumu archeologického oddělení v této lokalitě. Pracovníci odborného oddělení spolupracovali také s řadou středních a vysokých škol, pro které zajišťovali konzultace k diplomním, seminárním a bakalářským pracím.

Ekonomická situace

MČR Turnov získalo na svoji činnost v roce 2015 příspěvek 8 910 912 Kč a příspěvek na odpisy ve výši 334 088 Kč při svých celkových nákladech 13 017 000 Kč. Výrazným přínosem pro hospodaření organizace byly získané granty od MK ČR a MěÚ Turnov v celkové výši 1 191 641 Kč, dotace Úřadu práce na čtyři pracovní místa, bez kterých naše muzeum není schopno zajistit plynulý chod organizace. Jedná se o pracovníky oddělení údržby, na které muzeum získalo prostředky z programu veřejně prospěšné práce, jednoho pracovníka (VŠ) muzeum získalo z programu pro absolventy vysokých škol. Provozní příspěvek zřizovatele byl použit na povinné výdaje (pojištění majetku, odpisy, energie, mzdy včetně povinných odvodů). Ostatní výdaje organizace byly hrazeny z dotací získaných v grantových řízeních, z vlastních příjmů a darů. Celkové hospodaření muzea zůstalo v kladných číslech, a to i přesto, že v hlavní činnosti vznikla organizaci ztráta, způsobená především vynaloženými prostředky na opravy budov (dlažba, repase oken) a zajištěním prostředků na povinné podíly k získaným grantům MK ČR. Tato ztráta však byla vyrovnána a pokryta použitím rozpočtovaných prostředků z investičního fondu a prostředků ze zisku vedlejší hospodářské činnosti.

Jiné

Muzeum Českého ráje si dalo na rok 2015 vysoké cíle v rámci svých pracovních aktivit a nových projektů. Bezprostředním cílem byla příprava a podání žádosti o dotaci na projekt v dotačním programu na

podporu přeshraniční spolupráce mezi Českou republikou a Svobodným státem Sasko (Ziel3 – Cíl3); oblast Podpora cestovního ruchu. V souvislosti s plánovanou expozicí *Pro horolezce neexistují hranice* bylo důležité zapojit do provozu nové stálé expozice bezprostředně sousedící objekt čp. 72, který celkově uzavírá areál MČR Turnov. V objektu, jehož zakoupení pro MČR Turnov zajistil zřizovatel Liberecký kraj v závěru roku 2015, vznikne přednáškový sál, výstavní síň, provozní dílny a sklad materiálu. Až do roku 2018 objekt bude MČR pronajímat Městu Turnov. Muzeum v druhé polovině roku připravovalo i další projektový záměr *Kulturní dědictví Euroregionu NISA*. Vedle řady jednání se zahraničními partnery, Libereckým krajem, Euroregionem NISA a dalšími dotčenými subjekty, řešilo muzeum obsahovou část náplně obou projektů, rozpočty plánovaných akcí a proces vlastní realizace. Tato náročná příprava, která probíhala v součinnosti s několika subjekty, však neovlivnila vlastní chod organizace.

Vladimíra Jakouběová

Městské muzeum v Železném Brodě v roce 2015

Muzeum má dvě stálé expozice, ve kterých prezentuje své sbírkové fondy: sklářskou expozici v budově někdejší městské spořitelny na náměstí 3. května a národopisnou v roubeném domě Na Bělišti. Dále spravuje dva depozitáře se sbírkovými předměty, jeden ve víceúčelovém domě Na Poříčí a druhý v budově spořitelny.

Chod Městského muzea probíhal v roce 2015 s drobnými obtížemi z hlediska personálního obsazení, které ale neměly vliv na fungování organizace. Ředitelkou muzea je Mgr. Petra Hejralová, dalšími zaměstnankyněmi jsou Bc. Jana Stěhulková, DiS., a průvodkyně Stanislava Mlejnková. Jana Stěhulková ukončila svůj pracovní poměr k 31. 8. a do konce roku se nám ani po třech proběhlých výběrových řízeních nepodařilo uvolněné místo obsadit. Se zajištěním provozu obou expozic o víkendech a během návštěvní sezóny vypomáhali stálí spolupracovníci.

Hlavní návštěvní sezóna probíhala od května do září a otevírací doba zůstala stejná jako v minulém roce, tj. 9–12, 13–16 (resp. 17) hodin. Návštěvnost obou muzejních expozic v roce 2015 činila 3 323 osob. Na další kulturní akce (Velikonoční jarmark, Vánoční trhy, Muzejní noc, komentované prohlídky) přišlo 1 855 osob.

Podstatná část pracovní náplně se během jarního, podzimního a zimního období soustředila především na práci se sbírkami a v čase návštěvnické sezóny jsme se věnovali turistům a návštěvníkům.

Během roku jsme uspořádali několik větších a menších výstavních projektů a dalších pravidelných akcí. Počtvrté jsme se zapojili do celostátního festivalu Muzejních nocí. V roce 2015 proběhl v rámci festivalu skla Skleněné městečko čtvrtý ročník sklářského symposia Letní sklářská dílna, jejímž tématem byl opět „Prostřený stůl". I v tomto roce bylo symposium s mezinárodní účastí zástupců z Polska a Německa a výběr výsledných prací opět rozšířil sbírkový fond muzea. Pro Skleněné městečko jsme ve spolupráci s Antonínem Langhamerem připravili rozsáhlou výstavu o prvním řediteli železnobrodské sklářské školy Aloisi Metelákovi. K výstavě byl vydán katalog.

Dalším významným počinem bylo zahájení stavebních prací na rekonstrukci části sklářské expozice.

Výstavy, koncerty, přednášky a další aktivity

Výstava novoročenek ze sbírky Jaroslava Šulce

Z rozsáhlé sbírky železnobrodského sběratele Jaroslava Šulce jsme vybrali novo-

roční přání od výtvarníků, kteří jsou nebo byli spjati s Železnobrodskem.

Zdeněk Juna

V roce 2015 jsme si připomněli 40. výročí úmrtí malíře a grafika Zdeňka Juny, který v letech 1925–1938 vedl v železnobrodské sklářské škole oddělení pro umělecké zdobení dutého i plochého skla malbou a leptáním. Z jeho působení na sklářské škole je v muzejních sbírkách několik pozoruhodných prací, které jsme na výstavě představili.

Kresby J. V. Scheybala

Výstava dokumentárních národopisných kreseb Josefa Václava Scheybala ze sbírek Městského muzea.

Velikonoční jarmark

V tradičním předvelikonočním termínu se v národopisné expozici na Bělišti konal tradiční jarmark s obvyklým sortimentem řemeslných výrobků a dekorací. Předvádění rukodělných technik (paličkovaná krajka, zdobení kraslic), výtvarná dílna Domu dětí a mládeže Mozaika ze Železného Brodu a kulturní program, ve kterém zahráli žáci ZUŠ pod vedením Rudy Müllera a soubor Matičky ze Semil předvedl pohádku *O kohoutkovi a slepičce*.

Obrazy Železného Brodu

Z bohatého muzejního fondu obrazů jsme připravili výstavu obrazů a kreseb, které se svým námětem váží k Železném Brodu. Z různých časových období i od různých autorů jsme vybrali práce, které zachycují podobu města, tak jak ho můžeme vidět i dnes, ale i podobu dávno zmizelou. Na výstavě byla představena díla Karla Liebschera, Vlastimila Rady, Jaroslava Hudského, Františka Kavána, Jindřicha Tocksteina, Aloise Meteláka, Jana Šilhána, Františka Fotra, Jana Rezlera, Jáchyma Žídka a dalších.

Antonín Drobník

Osobnost a dílo sklářského výtvarníka Antonína Drobníka, od jehož narození uplynulo v roce 2015 devadesát let, jsme si připomněli komorní výstavou.

Muzejní noc na Bělišti

Jako téma letošní muzejní noci jsme zvolili oheň a světlo. K tematické výstavě byly připraveny ukázky různých druhů a typů svítidel s ukázkami svícení a doprovodný kulturní program.

Zdeněk Macháček: Makulatury

Zlínský malíř a grafik Zdeněk Macháček se na Bělišti představil výtvarnými díly, ve kterých různými technikami svébytně využívá a přetváří vyřazené potištěné archy papíru.

Ladislav Přenosil

V září jsme si připomněli padesát let od úmrtí sochaře a rytce Ladislava Přenosila. V Železném Brodě působil přes třicet let na sklářské škole, z toho téměř dvacet let vedl oddělení rytého skla. Výstavou exponátů z našeho muzejního depozitáře jsme si představili Přenosilovy autorské rytiny i práce žáků, které vznikly pod jeho výtvarným vedením.

Lidová architektura v Železném Brodě a okolí

Výstava fotografií lidové architektury Petra Luniaczka přiblížila zejména roubené lidové stavby z vesnické památkové rezervace Trávníky v Železném Brodě a z dalších vesnic z okolí Železného Brodu. Výstavu doprovodily komentované prohlídky autora výstavy a křest publikace Petra Luniaczka *Putování za lidovou architekturou Semilska.*

Tomáš Plesl

Výtvarník Tomáš Plesl, který žije a tvoří na Chlístově u Železného Brodu, představil na Bělišti část své malířské tvorby.

Historie svítidel a svícení

Výstava představila historii používání nejrůznějších typů osvětlovadel a jejich technický vývoj.

Vánoční trhy na Bělišti

V prostorách národopisné expozice na Bělišti byla připravena bohatá nabídka vánočního a dárkového zboží a výrobky Sdružení zdravotně postižených. Lektorky Domu dětí a mládeže Mozaika připravily pro mladší návštěvníky tvůrčí dílnu. Žáci Základní umělecké školy pod vedením Rudy Müllera zahráli vánoční písně ve swingové úpravě. Předvádění řemesel a rukodělných technik obstarali Zdeněk Horna s vyřezáváním dřevěných betlémových figurek, Zdena Štrohalmová (skleněné figurky), Alena Matějková (dekorace z pedigu a papíru) a tradičně Věra Poláková s paličkovanou krajkou. Nechybělo ani občerstvení s oblíbeným Bělišťákem.

Práce se sbírkami

V roce 2015 muzeum získalo do svých sbírek celkem 151 předmětů, jako například drobné grafiky výtvarníka Jindřicha Tocksteina a Zdeňka Juny, 13 obrazů železnobrodského malíře Jaroslava Hudského, skleněný betlém Zdeňka Sochora, vzorníky rokajlových límečků a náhrdelníků a další.

V průběhu celého roku probíhala povinná revize části sbírkového fondu. Bylo zrevidováno celkem 2054 předmětů (část podsbírky skla S2301–S4354). Pokračovali jsme i ve zpracovávání sbírkových předmětů ve II. stupni evidence. Tato činnost zahrnovala jak zpracování nových přírůstků, tak i předmětů získaných v minulých letech. Pokračovala také fotodokumentace sbírkových předmětů, celkem bylo v roce 2015 zdokumentováno 593 inventárních čísel. I v letošním roce došlo na restaurování a konzervování sbírkových předmětů. S přispěním Ministerstva kultury z programu ISO jsme v roce 2015 restaurovali další dvě podmalby na skle z cyklu křížové cesty, jejíž první etapa restaurování proběhla v roce 2014. Restaurovali jsme i další předměty ze sbírky skla. Vlastními silami bylo konzervováno 11 kovových sbírkových předmětů.

Ediční a vydavatelská činnost

Nejvýznamnějším počinem byla příprava a vydání katalogu sbírky skla a bižuterie Městského muzea. Katalog v rozsahu 128 stran s téměř třemi stovkami fotografií představuje výběr nejvýznamnějších částí a předmětů obou sbírek s ohledem na specifika železnobrodského sklářství. V katalogu se představují mimo jiné skleněné figurky a tavená plastika. Vydání katalogu finančně zaštítil zřizovatel muzea – Město Železný Brod a Ministerstvo kultury. I v roce 2015 Městské muzeum spolufinancovalo vydávání recenzovaného periodika *Fontes Nissae*, které se zaměřuje na publikování odborných textů z oblastí historie, umění a památkové péče Libereckého kraje.

Ekonomická situace

Městské muzeum je příspěvkovou organizací Města Železný Brod. Dotace na provoz od zřizovatele v roce 2015 činily 1 800 tis. Kč. Další finanční prostředky do rozpočtu muzea přibyly z Ministerstva kultury z programu ISO – neinvestiční prostředky ve výši 19 tis. Kč na restaurování a investiční ve výši 70 tis. Kč na pojezdový regálový systém do depozitáře. Obdrželi jsme též finanční dar na nákup sbírek ve výši 2 tis. Kč. Příjmy ze vstupného v roce 2015 činily 38,7 tis. Kč, z hospodářské činnosti jsme vykázali zisk ve výši více než 52 tis. Kč.

Petra Hejralová

RECENZE LITERATURY A BIBLIOGRAFIE

Rocznik Jeleniogórski: pismo regionu Karkonoszy. Jelenia Góra: Towarzystwo Przyjaciół, 2015, roč. 47. 323 stran. ISSN 0080-3480

Nový ročník již legendárního krkonošského periodika přináší 10 článků, 4 materiály a vzpomínky, 6 varií, 9 zpráv, 2 nekrology a 6 recenzí, nechybí ani kronika událostí za rok 2014 od Czesława Margase. Opět se budeme věnovat těm článkům, které jsou z našeho „českého" pohledu podnětné a historicky závažné. Jen pro úplnost zopakujeme, že obsah i resumé jsou nejen v angličtině a němčině, ale také v českém jazyce (z pera Jiřího Dvořáka).

Geograf Krzysztof R. Mazurski se ve stati *Odraz hraničních linií v sudetské toponymii Sudet* (s. 33–44) zaměřil na pomístní názvy související s průběhem politické hranice, jež se v současné době stala pouze hranicí administrativní. Autor k jejich sběru využil topografických a turistických map české, polské a německé provenience v měřítku 1 : 25 000, popř. 1 : 50 000, vypustil všechny Stráže, které souvisejí spíše s průběhem stezek, načež mu zůstalo 68 názvů, svědčících o blízkém průběhu hraniční čáry. 47 toponym je polských (v tabulce chybně 45) a 21 českých, které dál terminologicky rozlišuje na anoikonyma (menší neosídlené části prostoru), hydronyma (vodní toky), kavonyma (jména jeskyň a grott), oikonyma (názvy sídel), oronyma (jména vertikálních útvarů zemského povrchu), petronyma (názvy skalních útvarů), sylvonyma (jména lesů) a dokonce i vianyma (názvy komunikací) – u nás se ovšem anoikonyma považují za nadřazená ostatním nesídlištním místním vlastním jménům. Autor upozorňuje na řadu příkladů chybných a laických překladů německých pomístních jmen.

Vratislavský archivář Roman Stelmach se na stránkách ročenky záslužně věnuje fundovanému představování archivních fondů své domovské instituce. Do 47. ročníku připravil dvě studie. V první s názvem *Akta a listiny k dějinám Horní Lužice, uchovávané ve sbírkách Státního archivu ve Vratislavi* (s. 45–60), se podrobně věnuje pohnutým osudům archiválií z území hornolužického markrabství, dnes jen zčásti dochovaných ve fondech tohoto státního archivu, zejména v jeho pobočkách v Jelení Hoře a Lubáni. Ve druhém příspěvku *Archiválie kláštera magdalenitek v Lubáni jako materiál k dějinám klášterního hospodářství* (s. 53–60) podává autor, který tento archiv z let 1439–1945 uspořádal a inventarizoval, jeho výstižný obsah; druhá část fondu z let 1573–1942 je již od r. 1945 uložena ve Státním archivu ve Vratislavi. Škoda jen, že si český překladatel obou resumé dosud neosvojil odbornou archivní terminologii a nepostihuje proto význam polského slova *dokument,* jímž je *listina,* (německy *Urkunde*), ani termínu *zespól,* což je *archivní fond (Bestand)*, nikoli *soubor archiválií*, zatímco *jednostka archiwalna* je prostě *archivní jednotka (archivalische Einheit)*, nikoli *archivní soubor;* naopak *archivní soubor* je dnes společným označením pro archivní fondy a sbírky. Za tyto chyby autor ovšem nemůže.

Čtenářsky atraktivní téma *Katovské řemeslo v Jelení Hoře na základě raně novověkých městských účtů* si vybrala Karolina Pogorzelska (s. 61–70). Svůj výzkum opírá především o 11 knih z let 1656 až 1723, z nichž lze vyčíst nejen popravy a mučení provinilců, ale i všemožné další nečestné práce svěřované katům, jako bylo čištění stok a studní, pohřbívání sebevrahů a zdechlin, chytání zdivočelých psů aj. V účtech jsou obsaženy též náklady na korespondenci s apelačním soudem v Praze.

Radoměřské náhrobky a epitafy ve Slezských Teplicích jako prameny k dějinám objektů si vzala za předmět zkoumání Malgorzata Kysil (s. 71–84). Šestnáct renesančních kamenných desek rodu Schaffgotschů z let 1579–1624, jež jsou zde reprodukovány a popsány, bylo do Teplic

přestěhováno v r. 1849 a dnes patří k nejcennějším památkám slezského hřbitovního umění.

Do novodobých dějin se obrátil jelenohorský archivář Ivo Łaborewicz, který se v příspěvku nazvaném *Charlotte Pauly v Jagniątkově na pozadí místní umělecké kolonie v meziválečné době* (s. 85–94) zabývá nejen osudy malířky a spisovatelky Charlotty Pauly, ale i malíře Artura Otto Ressela, původem z Jablonce nad Nisou, kteří oba patřili k přátelům Gerharta Hauptmanna, zmiňuje také zdejší brusiče skla, litografy místní tiskárny, řezbáře, herce nebo fotografa, kteří dotvářeli kulturní klima tehdejšího Agnetendorfu.

Zajímavý příspěvek k období krátce po roce 1945, kdy do slezských vesnic přicházeli první kolonisté, připravila Anna S. Bidwell s názvem *Mikrohistorie: Před 70 lety... v malé vesnici, čili pionýrská léta Przesieky/Matejkowic* (s. 95–108). Chybějící úřední prameny nahradila výpověďmi pamětníků. S využitím principů orální historie zabrousil do dějin polského skautingu také Marek Szajda v práci s komplikovaným titulem *Okolnosti, jež měly vliv na vznik a činnost orlích bojových oddílů na základě vzpomínek prvních absolventů I. lycea Stefana Żeromského v Jelení Hoře* (s. 109–120). Studenti, kteří se po roce 1948 zúčastnili organizování těchto podzemních skupin, byli 17. 5. 1950 odsouzeni oblastním vojenským soudem ve Vratislavi k 2–8 letům odnětí svobody. Konečně Stanisław Firszt se zamyslel nad *Vlivem vnitřních a vnějších činitelů na návštěvnost Přírodovědného muzea v Jelení Hoře v letech 1950–2014* (s. 121–138); v závěru trpce zmiňuje aktivity různých amatérských pseudomuzeí, která vyrůstají bez ohledu na platné zákony, a stěžuje si na chronický nedostatek financí, takže se některá muzea stávají muzei muzejnictví.

Z oblasti vojenské historie, která je u nás povětšinou v rukou amatérských badatelů, je práce *Terénní fortifikace ze slezských válek v Jizerském předhůří* (s. 139–152). Mezi Lubomieří, Lwówkem Śląským a Gryfowem objevili Grzegorz Podruczny a Michal Filipowicz deset reliktů dávných šancí. Zachytili jejich půdorysy a odlišili je od pozůstatků války třicetileté i německých okopů z r. 1945. Popisují válečné události roku 1759, které se dotkly tohoto regionu, k čemuž jim výrazně pomohlo 12 plánů z berlínské Státní knihovny. Romuald Witczak připravil výpisy z *Kroniky evangelické farnosti Erdmannsdorf-Zillerthal (Mysłakowic) pastora Johanna Gottlieba Rotha* (s. 153–165), připojil k nim životopis autora (1790–1870) a obsah knihy, uložené v archivu evangelického kostela Wang v Karpaczi a přeložené Zuzanou Kujatovou. Týž autor ještě sestavil zajímavé čtení na téma *První polští osadníci v jelenohorském regionu ve zprávách studentů Krkonošského kolegia z let 2006–2010* (s. 166–175). Škoda, že jen málokdy jsou uvedena místa, jichž se vzpomínky (většinou prarodičů) týkají. Až do 60. let nikdo domy neopravoval, báli se příchodu Němců a toužili po návratu domů. Nábytek, polní stroje, kostely, hřbitovy, knihovny, obrazy byly ničeny jen proto, že byly „německé". *O nutnosti regionální výchovy na Dolním Slezsku* uvažuje Przemysław Wiater (s. 176–181) a vyvozuje, že obyvatelé této oblasti by měli znát nejen její polskou, ale i českou a německou minulost, k čemuž by měl sloužit nový předmět na všech vyšších školách s pracovním názvem *Dějiny regionu*.

Ve Variích shrnula Agata Bojanowska v článku *Řeka Bobr – vybrané historické otázky* (s. 182–188) výzkumy týkající se datování názvu řeky (první zmínka v Dětmarově kronice k roku 1005), osídlení jejího povodí, zvěčnění v literatuře, regulace řeky a památek techniky a architektury. Zaujal nás rovněž příspěvek Krzysztofa Sawického nazvaný *Krkonošský spolek (RGV), nejstarší horská organizace* (s. 204–219), který vznikl v Jelení Hoře o čtyři mě-

síce později než ve Vrchlabí. Spolek byl v r. 1951 obnoven a jako Riesengebirgsverein e. V. vyvíjí činnost dodnes.

Ze Zpráv vyjímáme jedinou, týkající se oslav jubilea 90 let bývalého ředitele Státního archivu v Jelení Hoře Czesława Margase a následného zahájení výstavy o horských boudách v Jizerských horách a Krkonoších v jelenohorské pobočce Státního archivu ve Vratislavi. Obě akce proběhly 29. září 2015.

Ivo Navrátil

Opera Corcontica = Krkonošské práce = Prace karkonoskie. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2016. Roč. 52. 160 stran. ISSN 0139-925X

Sborník Opera Corcontica patří řadu let mezi zavedené tituly. Ačkoli v něm v prvních desetiletích vycházely též příspěvky se společenskovědní tematikou, postupně se profiloval jako převážně přírodovědné periodikum a vypadl tak ze zorného pole osob, zabývajících se regionální historií. Současná redakce by opět ráda rozšířila čtenářskou základnu, nedaří se jí však získat autory ze společenskovědních oborů pro tiskovinu, kterou jejich kolegové příliš nesledují. Pohled do svazku 52. ročníku Opery Corcontici nás však přesvědčí, že i za současného stavu má historikům co nabídnout.

Pro naši potřebu odhlédněme od čistě přírodovědných studií. Jen krátce pak zmíním příspěvek Lucie Jebavé, Jakuba Lysáka a Lucie Lipkové *Mapování agrárních forem reliéfu v Krkonoších na základě dat leteckého laserového skenování* (s. 61–72). Seznamuje s metodou odhalování agrárních valů a hald v terénu, který je zejména za poslední půlstoletí výrazně pozměněn záměrnou a zejména spontánní sukcesí lesa. I když to není primárním účelem, tak zanesení těchto lidských výtvorů do mapy pomůže odhalit zaniklé plužiny lánových obcí či naopak živelnou kolonizační aktivitu na lokalitách osídlených dřevaři, horníky a pastevci, čímž se může podílet na sledování procesu osídlování krajiny.

Výraznější přínos pro nás, kteří se zabýváme lidskou minulostí, představují dva příspěvky Vlastimila Pilouse. Tento geomorfolog soustavně sleduje též proměny reliéfu krajiny způsobené lidskou rukou, podstatně tak pomáhá upřesnit leckdy torzovité či nekonkrétní informace psaných pramenů. Troufám si konstatovat, že se Vlastimilu Pilousovi podařil přímo husarský kousek, neboť za použití čistě přírodovědných postupů zásadně přispěl k rozřešení jedné letité záhady. Učinil tak v příspěvku *Historická těžba zlata v povodí dolní Jizerky na Jilemnicku* (s. 39–60). Otázka středověké těžby zlata v okolí hradu Štěpanice trápí historiky již od roku 1837, kdy právě sem lokalizoval Kašpar Sternberg zlatonosnou lokalitu Zákoutí z listiny krále Jana Lucemburského z roku 1337. Nechci zde rekapitulovat celou kauzu, ostatně ani V. Pilous se na toto pole prakticky nepouští. Jen pro úplnost připomenu její poslední vzedmutí. Přemysl Špráchal v časopise Posel zpod Žalého (5,6/2004) a v brožuře *Štěpanice: Zřícenina hradu u Jilemnice* (Dobrá 2005) formuloval řadou historiků tiše sdílené otazníky nad správností této Sternbergovy lokalizace s poukazem na absenci jakýchkoli dalších písemných dokladů o těžbě zlata v těchto místech. Podstatné také bylo, že odborné veřejnosti nebyly známy ani žádné terénní pozůstatky takovéto činnosti. Opačné stanovisko naopak hájil Miloš Gerstner mladší opět na stránkách Posla zpod Žalého (1, 2, 3, 4, 5, 6/2006 a 1, 2, 3, 4, 5, 6/2006). Gerstner ve svém dvouletém maratonu článků shromáždil k danému problému veškerá doposud známá fakta i jejich podstatné interpretace s cílem obhájit správnost Sternbergovy lokalizace. Pokusil se získat též nové argumenty, a to i na poli přírodních věd. Tato intenzivní snaha

může v některých případech působit až úsměvně (zapojení proutkaře), přesto se nepodařilo než problém shrnout a konstatovat nejednoznačnost. Abychom byli spravedliví, M. Gerstner si v terénu všiml tvarů, které se mu zdály ukazovat na hornickou aktivitu, netroufl si je však vzhledem ke své nekompetentnosti v tomto oboru jednoznačně interpretovat. To právě mohl fundovaně učinit až V. Pilous, když bezpečně identifikoval a do mapových podkladů zanesl výrazné stopy po hornických aktivitách spojených s těžbou zlata v trojúhelníku mezi Víchovou, Dolními Štěpanicemi a Křížlicemi. Uvnitř tohoto prostoru se nalézá i lokalita Zákoutí a i zde jsou zřetelné stopy po dobývání zlata. Další souvislosti vyvstanou, když jsou do mapy zaneseny i středověké opevněné lokality, které se, stěží jen náhodou, nacházejí poblíž vrcholů již zmíněného trojúhelníků. Jde o hrad ve Štěpanicích a hradiska ve Víchové a tzv. Rychlovský hrádek. V. Pilous tak bezpečně doložil, že se zlato na panství hradu Štěpanice těžilo. Dodejme, že vzhledem k značnému rozsahu stop v terénu a zároveň zarážející absenci písemných zmínek vyjma jediné, šlo nejspíš o těžbu středověkou z období kolonizace tohoto prostoru ve 13. a na počátku 14. století. Upřesnění je tedy nyní na archeolozích.

Také druhý příspěvek V. Pilouse se týká montánní tematiky: *Hornické vodní příkopy v Krkonoších* (s. 111–140). Ke zkoumání tohoto specifického druhu stop hornické činnosti na území od Poniklé na západě po Sklenářovice na východě opět přistupuje přírodovědnými postupy s využitím nejnovějších metod digitálního průzkumu terénu LiDAR. Zároveň je však obeznámen s písemnou produkcí vztahující se k tomuto tématu. Řadu uváděných údajů zpřesňuje či přímo opravuje. Identifikuje v pramenech zmiňovaná i nezmiňovaná díla, přehledně je zanáší do mapových podkladů a interpretuje podle využití k pohonu vodotěžných či rudu zpracujících zařízení, nebo k rozplavování svahových rozsypů za účelem rýžování. Kde to jde bez využití archeologie, snaží se i o dataci děl. Podstatně tak přispívá k zpřesnění našeho poznání bohaté hornické činnosti, charakteristické pro krkonošskou minulost.

Rovněž studie Ladislava Paška se věnuje hornické tematice. Její název ji velmi dobře charakterizuje: *Historie vyhledávacího průzkumu uranových rud v oblasti krkonošsko-jizerského krystalinika* (s. 73–92). Pašek sleduje zvolenou problematiku v širokém regionu od Liberce po Trutnov a od slezského podhůří Jizerských hor po Semily. Časově také pokrývá celý úsek od počátku průzkumu roku 1947 po jeho ukončení v roce 1959. Autor je s tématem dobře obeznámen, neboť se mu věnoval již ve své bakalářské a magisterské práci na Vysoké škole báňské v Ostravě. Článek podává vypovídající komplexní přehled problematiky s řadou dat a technických údajů k jednotlivým lokalitám. Litovat lze snad jen toho, že poznámkový aparát sborníku odpovídá přírodovědnému úzu, který sice dostačuje k odkazům na literaturu, avšak nikoli na primární prameny archivní povahy.

Padesáté druhé číslo sborníku Opera Corcontica je sice formálně opět přírodovědné, prakticky však přináší příspěvky, které posouvají historické poznání regionu a neměly by uniknout pozornosti společenskovědních pracovníků v historických oborech.

Jiří Louda

Muzejní noviny. 1992–2016, dosud 37 čísel. Vydavatel: Okresní muzeum a galerie Jičín (dále OMaG), od č. 23 Regionální muzeum a galerie Jičín (dále RMaG). Redakce: č. 1–4 kolektiv pracovníků OMaG, č. 5–33 knihovna OMaG (jmenovitě v některých číslech uvedeny H. Trojanová, J. Holá a J. Kořínková), od č. 34 RMaG. Tisk: č. 1–14 Novotný Modřišice, č. 15–30 a 35

RK tisk Jičín, č. 31–34 a 36–37 J. Uhlíř IRBIS Liberec. Periodicita: č. 1–2, 29–37 1x ročně, č. 3–28 2x ročně, 4 mimořádná čísla 1995–1998, 2 přílohy 1998. Formát: č. 1–2 noviny, 4 s., č. 3–7, časopis, 8–16 s., č. 8–32 a 36 časopis, 20–24 stran, č. 33–35 časopis, 28 stran, č. 37 časopis, 32 stran.

Vlastivědné časopisy, sborníky a ročenky vycházejí po celé naší vlasti. Někde je vydavatelem muzeum, jinde archiv, knihovna, památkáři, občanská sdružení (tedy zapsané spolky řečí soudobé legislativy). Vlastivědnou tematiku přinášejí i mnohá kvalitnější místní periodika. Často své síly a finance různě spojují ve prospěch věci.

Jičínské muzeum vsadilo na své vlastní síly a inspirováno Mezinárodním dnem muzeí, vydalo 18. května 1992 první číslo svého periodika. Začínalo trochu nesměle jako čtyřstránkové noviny, ale již od 3. ročníku přešlo na formu časopisu, který vycházel dvakrát ročně a čtyřikrát si mohl dovolit přidat i mimořádné číslo. Zlepšovala se kvalita papíru a tisku, od r. 1997 je tištěn výhradně na křídovém papíru a má kvalitní reprodukce. Na vydávání zprvu přispívala celá řada jičínských firem a dalších sponzorů, ovšem postupně jich ubývalo, až v č. 29 zbyla pouze firma RONAL. Časopisu hrozil r. 2006 zánik, potíže se podařilo zdolat až po 3 letech pauzy. Musel spoléhat i na krajské granty (č. 32, 33) a spolupráci obcí.

Obsah časopisu se pomalu měnil. Zprvu jsme zde nacházeli nejrůznější popularizační články a zprávy vlastivědného a muzejního zaměření. Od 6. čísla až do čísla 32 měl každý sešit jako ústřední téma vlastivědnou monografii některé obce z jičínského okresu. Zbytek čísla byl i nadále vyplněn články a zprávami. Brzy však došlo ke změně: od č. 33 z roku 2012 tvoří obsah pouze monografie jednotlivých obcí. Další muzejní a vlastivědná publicistika byla od r. 2013 přemístěna do nového čtvrtletníku *Hurá, muzeum*, který RMaG začala vydávat po vzoru turnovského Muzea Českého ráje 4x ročně zdarma.

Monografie obcí ale zkvalitňovaly svou úroveň a dosáhly v podstatě jednotné struktury. Každá začíná starší historií obce (psali nejčastěji Oldřich Turčín, Barbora Klipcová, nyní Hana Fajstauerová), novější dějiny obce zaznamenali často místní kronikáři. Někdy byla samostatně pojednána i válka 1866 (Eva Ulrychová, Martin Drapák). Další samostatné oddíly tvořily archeologie (Jiří Waldhauser, Jiří Kalferst, Pavel Kracík, Eva Ulrychová, nyní Radek Novák), památky (Hana Trojanová-Horáková, Jaroslav Wagner, Lenka Nyklová, Jiří Slavík), lidová architektura a národopis (Dagmar Linková-Lachmanová, Hana Macháčková), příroda (Lenka Šoltysová, Jaroslav Fikker, Petra Zíková) a osobnosti (Hana Trojanová-Horáková, Jiří Malina, Jana Kořínková). Číslo občas doplňovaly pověsti ze sbírek J. Mrštíka, J. Mencla, J. Š. Kubína aj. Autorů bylo samozřejmě mnohem víc, uvádíme jen ty nejčastější.

Obtížné je spočítat, kolik obcí jičínského okresu již takto získalo přehled o svých dějinách. Z historických měst a městeček je to snad jen Miletín. Převládají větší vesnice, některé vždy samostatné bez osad i v dnešním územním rozsahu (např. Cholenice), jiné pouze s historickými osadami (Markvartice – Mrkvojedy – Spařence), další jsou ale pouhými součástmi sousedních obcí (Malechovice). Málokterý sešit zahrnuje vesnici včetně dříve samostatných obcí (např. Bystřice a Važice). I nedávno vydaný Mladějov ponechává stranou nejen dříve samostatně vyšlé Hubojedy, ale i Roveň a Střeleč, které k němu nyní všechny patří. Územně převládá Jičínsko a Sobotecko, výjimkami jsou obce z Novopacka (Vidochov – Stupná) a Hořicka (Kal, Dobrá Voda, Cerekvice). Zřejmě záleží na iniciativě obcí a místních kronikářů, nějaký jednotný plán není a území okresu se pokrývá nesystematicky. Hořicko a Novopacko spíše směřují k tamním městským muzeím.

Okruh spolupracovníků Muzejních novin je různorodý. Jejich základem je kolektiv pracovníků muzea (kromě již jmenovaných psali hodně J. Gottlieb, J. Štál a V. Šejnová), ale najdeme i příspěvky muzejníků z Turnova (H. Maierová, J. Prostředník), Jilemnice (J. Luštinec) či Nové Paky (M. Bařina), dále archivářů (O. Turčín, J. Francek, K. Chutný, M. Halata), vlastivědných pracovníků (J. Rodr, K. Samšiňák, J. Rejlek, V. Úlehla, K. Čermák, R. Sál, M. Starý, K. Jirásko) i celostátně uznávaných autorit (R. Kvaček, Jar. Wagner). Byly také využity materiály zemřelých spolupracovníků (J. Mencl, J. Trejbal). Hodně psali místní kronikáři, hodně příspěvků je nepodepsaných. Také zde nelze jmenovat všechny autory.

A tematika? Nejrůznější. Sbírka mincí, archeologické nálezy, Kablíkova sbírka ptactva, Z muzejního herbáře, tvorba a ochrana krajiny, vzácné chráněné druhy živočichů, historické a národopisné zajímavosti, výročí známých osobností (K. Kraus, J. Š. Kubín, I. Geisslová, Jar. Seifert, J. Knap) a událostí (rok 1848, válka 1866), nekrology kolegů a spolupracovníků (Z. Dohnal, H. Trojanová, O. Turčín, J. Hofmanová, K. Samšiňák), současné výstavy, recenze regionální literatury, sledování klimatu atd. Pozoruhodné jsou články věnované dějinám sportu (cyklistika, tenis, horolezectví).

Mimořádná čísla jsou věnována přírodě Jičínska, jičínským výročím 1996, pověstem Jičínska a vzniku ČSR roku 1918 se soupisem pomníků padlých na Jičínsku. Některá čísla mají navíc přílohy (Knotkové č. 13, J. J. Straka č. 14). Zajímavý byl i slovníček odborné terminologie, hlavně muzeologické a historické (č. 8, 9).

Muzejní noviny měly v Jičíně vlastně jen dva předchůdce: učitelský sborník *Náš domov* (3 ročníky 1924–1926) a *Sborník Musejního spolku v Jičíně* (1933–1942, počítáno s předcházejícími dvěma Ročenkami). Mohly se ale svou úrovní směle měřit s okolními městy (Turnov – Od Ještěda k Troskám; Hořice – Pod Zvičinou). V tomto směru jde nyní ovšem monografická řada jinam a přenechává popularizaci muzejní a vlastivědné práce věstníku *Hurá, muzeum*.

Karol Bílek

STUPKOVÁ, Marie a Martin Klečacký. *Slovník představitelů soudní správy v Čechách v letech 1849–1918.* Praha: Masarykův ústav a Archiv AV ČR; Národní archiv, 2015. 464 stran. ISBN 978-80-87782-40-8; 978-80-7469-041-9

Jedním z nejpotřebnějších výsledků práce historiků jsou bibliografická díla a biografické slovníky, ať všeobecné nebo tematicky či regionálně zaměřené. Je to nevděčná práce, vědečtí pracovníci si většinou autorů těchto děl příliš necení, ale o to víc je využívají.

V posledních desetiletích vzniklo biografických slovníků hodně, lepší i horší úrovně. Vzpomeňme produkce nakladatelství LIBRI, připomeňme oba *Lexikony (současných) českých historiků, Lexikon české literatury*, rozpracovaný *Biografický slovník českých zemí* či úspěšné slovníky regionální (Severní Morava, Litomyšl, Polná, Louny, Vysoké Mýto, Chrudim, Rychnov nad Kněžnou etc.).

Nyní se k nim přiřadilo dokončení potřebného projektu, který vznikal souběžně s výzkumem rakouské a rakousko-uherské veřejné a soudní správy a samosprávy v letech 1850–1918. Kořeny projektu sahají do roku 1969 a jeho výsledkem byly mj. biografické slovníky, které na základě pramenného výzkumu zpracovaly archivářky Národního (dříve Státního ústředního) archivu Alexandra Špiritová (*Slovník představitelů státní správy v Čechách v letech 1850–1918*, Praha 1993), Marie Lišková (*Slovník představitelů zemské samosprávy v Čechách 1861–1913*, Praha 1994) a Eliška

Čáňová (*Slovník představitelů katolické církevní správy v Čechách v letech 1848–1918*, Praha 1995). Nyní k nim tedy přibyl závěrečný svazek, týkající se soudní správy, který rozpracovala Marie Stupková a definitivní podobu mu dal mladý historik Martin Klečacký. Mgr. Stupková je právem uvedena na prvním místě – nejen že vytvářela toto dílo od počátku, ale věnovala se ještě čtvrtstoletí po odchodu do důchodu vyhledávání a zpřesňování biografických údajů jednotlivých soudních činitelů, dokonce i obchůzkami pražských hřbitovů.

Ale právě díky Klečackému má poslední svazek jiný vnější vzhled a upravenou strukturu hesel, než mají předchozí tři svazky: kniha má pevnou vazbu, větší formát i přehlednější podobu (čímž samozřejmě zabírá více místa). Tak jako předchozí svazky je i tento vybaven stručným úvodem, seznamem literatury, užívaných zkratek (s českými i německými názvy) a chronologickým přehledem personálního obsazení příslušných úřadů; zde přibylo ještě navíc anglické a německé resumé. Autorovi se podařilo ve zkratce nastínit i vývoj změn služebních hodností a dobu služby pro jejich získání. Uživatel může najít data a místa narození a úmrtí, působiště, služební postup, vyznamenání, rodinné vztahy a někdy i další informace týkající se vyšších soudních úředníků, jejichž kategorie jsou v úvodu rovněž vyjmenovány. Velmi užitečný je i přetisk mapy okresů v Království českém v české i německé verzi.

Zdá se tedy, že projekt byl tímto čtvrtým svazkem nejen úspěšně ukončen, ale dosáhl i svého kvalitativního vrcholu. Logicky se nabízí otázka, co dál. Myslím si, že odpověď na ni je jasná: se získanými zkušenostmi se pustit do dalších podobných slovníků. Mohly by se týkat notářů, advokátů, školních inspektorů, pracovníků berní správy, četnictva atd. A mohly by jít leckde i ve zpracovaných oblastech o stupínek níž: třeba v soudní správě a samosprávě na personální obsazení okresů (jako tomu je u svazku státní správy). A to nemluvím o vývoji všech oblastí po roce 1918. Znamenalo by to ovšem zapojit do sběru informací i další pracovníky, zvláště ze státních oblastních a okresních archivů. Ti by také nejspíše mohli doplnit chybějící životopisná data ve všech dosud vydaných svazcích. Že to jde a přináší to výsledky, dokazuje třeba *Biografický slovník archivářů českých zemí* Jaroslavy Hoffmannové a Jany Pražákové.

Karol Bílek

VANÍČEK, Vratislav. *Svatý Václav: panovník a světec v raném středověku.* Praha–Litomyšl: Paseka, 2014. 324 stran. ISBN 978-80-7432-501-4

Kníže Václav, první a nejvýznamnější zemský světec, je tradičně oblíbené téma jak pro odbornou, tak pro popularizační literaturu. Právě do široké rodiny odborných publikací o tomto českém patronu nyní přispěl i jeden z našich největších odborníků na období Přemyslovců – Vratislav Vaníček.

Jak lze u podobné práce očekávat, autor se snaží o trochu odlišný či s dosavadními pracemi polemizující pohled na některá témata, což můžeme hodnotit jedině kladně. Nové pohledy a názory samozřejmě také vyvolávají polemiku. Proto bych se pokusil hned na začátku několik diskutabilních, ale zároveň mnohdy inspirativních bodů uvést.

Jedním z nich je otázka tributu odváděného z Čech do říše. Vratislav Vaníček na s. 28 zdůrazňuje, že kronikář Kosmas, který byl s tímto platem obeznámen, *„se snažil najít v kronice Regina z Prümu přibližný bod, pokud možno dramatickou událost, odkdy mohl být starý tribut odváděn."* Tímto tvrzením autor v podstatě zpochybnil hodnověrnost Kosmova zápisu, který

je, jak sám rovněž uvádí, povšechně přijímán velkou částí historické obce. Úvaha je to však zajímavá a hodná k zamyšlení a nebylo by od věci, kdyby toto její publikování vedlo k širší diskuzi. Škoda jen, že autor, byť se k tématu tributu dílčími zmínkami o jeho placení a neplacení příležitostně vrací (na s. 28, 30, 32, 53, 113, 147), kromě samotného zpochybnění dosavadních tezí nenabízí žádné své vysvětlení, žádnou svou verzi, kde tedy byl v našich dějinách onen historický moment, od kterého musel raný český stát platit poplatek za mír, což celou (původně bez pochyby dobrou) myšlenku významově snižuje.

Zajímavým příspěvkem do diskuze o rozloze a vývoji přemyslovské držby, na který bychom rovněž mohli očekávat širší ohlas, je také Vaníčkův předpoklad, že nejpozději za knížete Václava byli Přemyslovci svrchovanými vládci celých historických Čech (s. 119).

Za odvážné můžeme považovat tvrzení, že na konci 10. století mezi Čechy a Sasy *„existovaly dobově konvenční rytířské vztahy“* (s. 180, 194). Vratislav Vaníček při podpoře tohoto svého výkladu odkazuje na francouzského historika Jeana Floriho, který vidí *„milites“* jako stav již v 10. století (FLORI, Jean. *Rytíři a rytířství ve středověku*. Praha: Vyšehrad, 2008, s. 43–73). Flori však čerpá z pramenů a situace Francie a Porýní. Byť i u nás jistě lidé z *„vyšších společenských kruhů“* k sobě chovali určité vzájemné ohledy, o konvenčních rytířských vztazích lze hovořit jen stěží.

Obdobně sporným autorovým tvrzením je, že *„prosazování Václava na pečetích bylo výsledkem snah kléru v panovníkově kanceláři, vedeného kancléři z Danielova okruhu“* (s. 234 – myšlen pražský biskup Daniel I.). K tomuto tvrzení ale neexistují důkazy a ani sám Vaníček neuvádí, jak k tomuto závěru došel.

Celkově má práce poměrně značný přesah do pozdější doby. Ačkoli lze chápat snahu autora o odkrytí odkazu knížete Václava (např. šíření křesťanství a církevní působení jeho neteří, princezen Mlady a Doubravky), což se u monografie do značné míry očekává, ale zvláště text stran 168–202 se již jeví vzhledem k názvu knihy jako nadbytečný a mohl by spíš posloužit jako základ monografie o sv. Vojtěchu, a to i přes občasné snahy autora osobu sv. Václava tu a tam zmínit. Příkladem může být postřeh (byť zajímavý) o inspiraci biskupa Vojtěcha knížetem Václavem (polní práce, navštěvování kostelů apod. – s. 174). Vaníček zde však opomíjí eventualitu, že se autor legendy o sv. Vojtěchu mohl pouze inspirovat legendami svatováclavskými a Vojtěch se ve skutečnosti podle svatého knížete vůbec chovat nemusel, což dokládají i posmrtné zázraky sv. Vojtěcha, které jsou již bezpochyby hagiografovou licencí.

Spíše zeměpisně historickou nepřesností je tu odmítnutí dosavadního názoru, že by sídlem *„sousedního knížete“* [myšleno sousedního vůči českému knížectví], o kterém píše kronikář Widukind, že jej Boleslav I. po zavraždění sv. Václava i přes saskou pomoc dobyl a poplenil, nemohly být Zábrušany (okr. Teplice), které jsou podle Vaníčka příliš blízko a *„Boleslav by vyřešil zdejší odpor během jednoho dne“*. Vaníček proto uvažuje, že toto knížectví muselo ležet na západní straně Krušných hor (s. 134). Posouzení, která lokalita to skutečně byla, bude zřejmě lépe nechat na archeologii, ale těžko uvažovat o tom, že by raně středověké vojsko urazilo za jeden den cca 80 km (z Prahy nebo ze Staré Boleslavi, a to je vzdušná vzdálenost – reálná by byla mnohem delší). Nelze sice s jistotou tvrdit, že Zábrušany byly tím hledaným hradem, ale argument vzdálenosti by v tomto případě k odmítnutí lokalizace neměl stačit.

Na druhou stranu se autorovi rozhodně nedají upřít další postřehy při rozboru pramenů, jakým je např. posun v chápání mocenského centra Čech z Polabí (zřejmě oblasti Litoměřicka) do Povltaví (zřejmě již

přímo k Praze) v průběhu prvních dvou třetin 9. století (s. 33), nebo jako v případě pokusu o lokalizaci *„odcizeného království (oblasti)"*, které měl polský kníže Měšek získat pod svou svrchovanost na přelomu let 989/990 a kvůli které pak Měšek s Boleslavem II. vedl válku. Vaníček rozborem písemných zpráv a závěrů archeologických výzkumů dochází k tomu, že se nejspíš jednalo o území na pravém břehu řeky Odry, kam zasahovalo osídlení Třebovanů (s. 179–181).

Dalším zajímavým Vaníčkovým názorem je, že již kníže Vladivoj získal na úkor Boleslava III. v roce 1002 Čechy v léno od krále Jindřicha II. a tedy že to byl on, který „zavedl" tento, jak se později ukázalo, nebezpečný precedent (s. 199), jenž v následující době přinesl českému státu nejednu těžkou situaci.

Skutečně nutno v této knize ocenit podrobné rozpracování historických pramenů (zejména legend a kronik, v úvodní části též análů) a jejich přehledné předložení čtenáři v podobě úryvků ze všech redakcí, které obsahují zmínky k právě probíranému tématu.

Z tohoto ryze historického pohledu se autor snaží i doplnit badatele, kteří čerpají zejména z archeologických nálezů. Zde může být příkladem Vaníčkovo ohrazení se proti názoru Vladimíra Vavřínka, který na základě archeologických vykopávek usuzoval, že v 9. století neexistoval v Nitře kostel. Vaníček naprosto správně argumentuje, že vzhledem k tomu, že zde za knížete Svatopluka působil biskup Wiching, Nitra již v této době kostel mít musela (s. 38), neboť i v takto rané době si lze biskupské sídlo bez církevní stavby jen těžko představit.

Zajímavou dedukcí s významem i pro historickou geografii je Vaníčkův názor, že Václava lze ve spolupráci s kněžstvem z bavorského prostředí považovat za hlavního zakladatele vinic v Čechách (s. 99). To by do určité míry datovalo mnohé „starobylé" pomístní názvy, odvozené od pěstování vinné révy (Vinařice, Vinec a další).

Příležitostnému čtenáři a zřejmě ani odborné veřejnosti snad nebude vadit, že při probírání jednotlivých otázek se autor zaměřuje především na názory publikované nejnověji a nezahlcuje při každé příležitosti text výčtem stanovisek všech autorů počínaje Františkem Palackým, jak se u monografií často děje. Seznam pramenů a literatury, který čítá téměř 35 stran, starší, minimálně základní tituly obsahuje a každý si je tak může dle intenzity svého zájmu prostudovat sám, byť některé tituly, které přitom autor sám cituje, v seznamu chybí (jako např. PROFANTOVÁ, Naďa. *Kněžna Ludmila: vládkyně a světice, zakladatelka dynastie*. Praha: Epocha, 1996). Nicméně je nutno dodat, že v některých pasážích, zvláště úvodních, ve kterých se autor snaží čtenáři předložit přehled vývoje našeho osídlení, postup christianizace atd., bychom si jistě dovedli představit hustší poznámkový aparát.

Prakticky celou knihu Vaníček polemizuje s Dušanem Třeštíkem, což je věc pochopitelná (ačkoli občas až zbytečně často výslovně zdůrazňovaná), neboť Třeštíkova díla jak o Velké Moravě, tak počátcích české státnosti, jsou považována za stěžejní. Z těchto polemik vyvstávají i velice zajímavé a výstižné názory a doplňky dosavadních stanovisek, která se dosud často opírají právě o Třeštíkovu interpretaci.

Rozhodně je historicky věrohodnější Vaníčkovo pojetí postupné transformace společnosti z kmenového systému na státní zřízení, vyvolané především nutností (z důvodu obrany), než *„Třeštíkovo zbavení svobody obyvatel"* – vlastně ze dne na den – zřízením Pražského hradu a tím jakýmsi přivlastněním posvátného místa Žiži s nastolovacím kamenem. Toto vše měly završit další hrady, které v této době vyrůstaly a měly být podle Třeštíka zastrašujícími reprezentanty nové moci (s. 47–48, 61). Vaníček proti tomu velice dobře argumentuje

tím, že výstavba hradišť sama o sobě nemusí znamenat zavedení státu, stejně jako to neznamenala velká obchodní tržiště v Pobaltí nebo vikingské družiny na severu (ostatně hradiště u nás byla i dříve), ale že zavedení státu k nám přišlo až s pokročilejší christianizací, která k nám přinesla „*západní model monarchické státnosti*" (s. 63). Ovšem Vaníčkovo tvrzení, že „*Český stát nevstupuje do vrcholného středověku s nesvobodným obyvatelstvem, nýbrž s lidmi žijícími podle domácího práva, v různých ekonomických a sociálních pozicích*" (s. 47), se nezdá příliš šťastné, neboť právě ony „*různé sociální pozice*" z lidí dělaly nesvobodné. Těžko bychom si mohli představit, že česká knížata hojně dávají nejrůznějším církevním institucím svobodné lidi. I když připustíme, že středověk rozeznával různé „stupně" vlastnictví, je jen těžko akceptovatelné, že by panovník daroval osoby, které mu „nepatřily". A tím, že mu patřily, nemohly být svobodné (podrobně o této praxi PETRÁČEK, Tomáš. *Fenomén darovaných lidí v českých zemích 11.–12. století: k poznání hospodářských a sociálních dějin českých zemí doby knížecí*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Filozofická fakulta, 2002).

Případů, kdy se mísí názory Vaníčkova pozvolného vývoje a Třeštíkova „zlomového" pojetí dějin (sám Vaníček toto Třeštíkovo pojetí nazývá „inženýrským" – s. 61), které v některých chvílích připomíná periodizaci, najdeme v knize mnoho. Možná trochu na úkor této četné polemiky jako by Vaníček někdy zapomněl na názory dalších badatelů. Na jednom z míst při posuzování kmenového mýtu o povolání knížete Přemysla pak paradoxně opomíjí i Třeštíkův dosud nejpodrobnější rozbor této problematiky (TŘEŠTÍK, Dušan. *Mýty kmene Čechů: (7.–10. století): studie ke „Starým pověstem českým"*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2003).

Přes některé sporné momenty se ale rozhodně jedná o kvalitní, čtivou a přínosnou práci, jež si jistě zaslouží své místo ve vědeckých knihovnách, a jak bylo již výše uvedeno, význam této knihy může být i v oněch „sporných momentech", které, jak můžeme jen doufat, vyvolají odbornou diskuzi.

Jiří Sajbt

DLASK, Josef. *Zápisky sedláka Josefa Dlaska: měl jsem nestálé štěstí.* Ed. Alžběta Kulíšková. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2015. 284 stran. ISBN 978-80-87416-21-1

Paměti bukovinského rychtáře a sedláka v Dolánkách u Turnova čp. 12 (1782–1853) se těší pozornosti regionálních historiků i široké veřejnosti od 90. let 19. století, kdy je zveřejnil, byť ve výběru a stylisticky upravené podobě, učitel Václav Vaněk. Nejprve ve 43stránkovém nedatovaném svazečku, s prostým názvem *Zápisky Dlaskovy*. V roce 1898 vyšlo druhé vydání, tentokrát jako *Zápisky Josefa Dlaska, rolníka v Dolánkách u Turnova, a dějiny školy dolánecké*, přičemž měly již 76 osmerkových stran. Zapadly by, kdyby o nich týž rok nepodal zprávu Josef Pekař v hojně čteném německém časopise Politik. V roce 1941 se v melantrišské edici *Odkaz minulosti české* objevilo pěkné vydání *Paměti sedláka Josefa Dlaska* od Františka Kutnara. Opatřeno bylo Pekařovou statí z roku 1898, editorovým doslovem a edičními poznámkami – obnášela 132 stran osmerkového formátu. Kutnarova edice zachovávala Dlaskovy jazykové zvláštnosti, vyjadřovala je však moderním pravopisem, ať již jde o interpunkci, psaní velkých a malých písmen nebo znělých a neznělých souhlásek, tedy v duchu, jak jsou prameny lidové povahy vydávány dodnes. Kodex o rozměrech 19,5 x 16,5 cm a 185 foliích, o který pečuje Muzeum Českého ráje v Turnově (R 191) byl v roce 1996 konzervován a svázán, roku 2007 digitalizován a dnes je k dispozici také na Manuscriptoriu.

74 let uplynulo a péčí turnovského muzea vychází z pera historičky Alžběty Kulíškové mnohem úplnější kniha, která si předsevzala představit celý konvolut Dlaskova díla. Autor zřejmě nezamýšlel jeho publikování; psal je v prvé řadě pro svou potřebu a snad také pro svou rodinu, byť zápisy o ní jsou více než skoupé. Poprvé se tak můžeme v úplnosti seznámit s tím, co na svou dobu nadprůměrně vzdělaný sedlák považoval za potřebné mít po ruce – *Vejtah světa* J. V. Paroubka, *Poselkyně starých příběhův českých* J. F. Beckovského, *Kalendář historický* J. Rulíka a *Nový kalendář hospodářský* 1844, použil také partii z *Kazatele podivného* od F. J. J. Bartoně, rukopisnou kroniku V. A. Meissnera z Turnova a dopis turnovského kaprála Františka Smrtě z lipského bojiště r. 1813.

Vlastní kronika tak tvoří asi polovinu svazku. Dlask ji postupně doplňoval o nové vzpomínky a informace. Editorka se snažila vytvořit ze značně zpřeházené materie souvislou chronologickou řadu. Na rozdíl od svých předchůdců přesně vyznačuje jak chybějící, tak i špatně čitelná místa – první označuje klasicky třemi tečkami v hranaté závorce, pro nečitelná slova zavádí symbol [--?]. Kniha je vybavena kvalitním úvodem, jenž se podrobně zabývá Dlaskovým životem a obsahem kroniky.

Na konci knihy nás zaujme ediční poznámka, která neodkazuje na žádnou z kodifikací transkripce historických rukopisů – *Editor a text* (1971); DAŇHELKA, J. *Směrnice pro vydávání starších českých textů* (1985); VINTR, J. *Zásady transkripce českých textů z barokní doby* (1998); ŠŤOVÍČEK, I. a kol. *Zásady vydávání novověkých historických pramenů z období od počátku 16. století do současnosti* (2002), ale vytváří pravidla vlastní. Editorka se musela vedle vybledlého inkoustu a stránek poškozených plísní a vlhkostí potýkat s bezpočtem textových problémů, které přináší nejen český kurent (spřežky), ale lidový písatel kroniky s nářečními prvky, vynechanými nebo nadbytečnými hláskami, svérázným spojováním nebo rozdělováním slov, užíváním velkých a malých písmen, o nahodilé interpunkci ani nemluvě. Takový pramen je pro editora opravdovým oříškem. Je-li však edice určena široké veřejnosti, nebylo podle mého názoru nutné být konzervativnější než vzpomínaný Kutnar a zachovávat pravopisně neortodoxní tvary jako *Pana Maria, Anjel Strásce, Lekzsa, Bůch, sních, francouský, boský, praský, Slesko, mnoství, papeský, pozní, podaný* atd., které zhoršují srozumitelnost a nevypovídají nic o fonetice; editorka mohla volit konvenci doplňku v hranaté závorce, tak jak jej použila např. u slovesa *[s]tříkat* (v tomto případě jde o skutečnou nářeční změnu *stř- > tř-*). Za zkratkami pro *zlatý* a *krejcar* by bylo vhodnější užívat tečku, pro *svatý* vžitou zkratku sv. místo s. Editorka právem vypouští zdvojená slova, měla tak ale učinit i u zdvojených číslovek typu *5 000 tisíc*. U tvarů *odcat, otat, tejtko, dotejt* by byl na místě háček nad *t* nebo *d* (v kurentu se nepsal).

Věcné vysvětlivky jsou pečlivě zpracovány, snad jen dvě poznámky k nim. Rozdílné datum narození syna Josefa u Dlaska a v matrice (s. 186) je zřejmě dáno tím, že v matrice (a pak i na náhrobku) je datum křtu, nikoli porodu – v zimě mohl být rozdíl i více dnů. Fotograf Eckert nebyl z Turnova (příl. XVIII), Jindřich Eckert byl pražským fotografem (1833–1905). Slovníček míst je zčásti převzat od Kutnara, nahradil by jej rejstřík, který naopak edice postrádá; slova, která nejsou vlastními jmény, mohla být odlišena malým počátečním písmenem.

Kniha je doplněna zdařilou obrazovou dokumentací – ukázkami Dlaskova rukopisu, jeho rorátů a hlavně cennou kolekcí rodinných fotografií i snímků rodného statku. Publikace vyniká sličnou grafickou úpravou a sazbou (jsou též dílem editorky) a mám za to, že se k ní budou lidé rádi vra-

cet ať už pro poučení, nebo třeba jen kvůli potěšení z krásné knihy.

Ivo Navrátil

PFAFF, Ivan. ***Francie a Čechy v Evropě národních států: francouzská politika F. L. Riegra 1867–1878.*** Praha: Euroslavica, 2013, 262 stran. ISBN 978-80-87825-01-3

Poslední v rodné zemi vydanou monografickou prací historika Ivana Pfaffa (1925–2014), který podstatnou část života prožil v německém exilu, je rozsahem nevelká kniha, zachycující snahy jedné z klíčových postav domácí politické scény šedesátých a sedmdesátých let 19. století, po smrti svého tchána Františka Palackého současníky nezpochybňovaného *vůdce národa* Františka Ladislava Riegra získat pro podporu státoprávních nároků českých zemí v čerstvě dualistické rakousko-uherské monarchii významného hráče v rámci koncertu velmocí, Francii. Autor touto knihou víceméně navázal na svoji v roce 1996 vydanou práci (PFAFF, Ivan. *Česká přináležitost k Západu v letech 1815–1878. K historii českého evropanství mezi vídeňským a berlínským kongresem*. Brno: Doplněk, 1996, 262 s. ISBN 80-85765-60-8), ve které jednu z kapitol věnoval stejnému tématu.

Milan Vojáček, jenž se působením F. L. Riegra na české i říšské politické scéně dlouhodobě zabývá, ve své nedávné recenzi (*Paginae historiae. Sborník Národního archivu 22/2014, č. 1*. Praha 2014, s. 266–267. ISSN 1211-9768) správně poznamenal, že Pfaff do této monografie převzal ze své předešlé práce prakticky celou výše zmíněnou kapitolu, kterou však dále rozvedl a doplnil poznatky z novější literatury (z českých příspěvků zejména z pera Mileny Lenderové). Soudíme, že by nemělo valného smyslu opakovat kolegou Vojáčkem napsané, soustředíme se tedy pouze na některé postřehy, které v jeho bezpochyby kladné recenzi, s jejímž vyzněním nelze než souhlasit, nezazněly.

Pfaff při podrobné analýze vztahů českých a francouzských politických představitelů, důsledně zasazené do kontextu soudobé mezinárodní situace, úlohu Riegra a jeho nakonec neúspěšnou snahu o zaangažování Francie na řešení české otázky v rakousko-uherské monarchii oceňuje. Počínaje cestou Palackého a Riegra do Francie na jaře 1867, přes návštěvu prince Jerôma Napoleona v Praze v červnu 1868, Riegrovo memorandum francouzskému císaři Napoleonu III. z léta 1869, prusko-francouzskou válku a anexi Alsaska s následným protestním prohlášením českých zemských poslanců v roce 1870, až po styky s bývalým ministrem vnitra a budoucím premiérem Léonem Gambettou (1838–1882), to jsou kulisy, na jejichž detailním pozadí semilskému rodákovi bez váhání přiznává rozhodující roli. Snad nejlépe je tato skutečnost patrná z Pfaffova komentáře k Riegrovu memorandu pro francouzského císaře (s. 82 – 83), v němž je dle něho „*opravdu pozoruhodné, s jakou politickou bystrostí dovedl Rieger půl století před rokem 1918 transponovat svou osobnost a myšlení do polohy zkušeného diplomata evropského rozhledu, jak dovedl využít mezinárodní konstelace evropské, jak bezpečně postihl francouzský mocenský zájem i jeho konkrétní spoje s českým zápasem, s jakou jasnozřivostí vytušil hlavní tendenci a potřebu soudobé mocenské hry Napoleonovy, aniž měl tušení o aliančních sondážích franko-rakouských a jejich peripetiích, jak pochopil osudový dosah spojení severního a jižního Německa pro Francii* […], *s jakou obratností dovedl harmonizovat českou otázku s francouzskými zájmy, s jakým postřehem upozorňoval francouzskou politiku na souvislosti nacionálně stimulovaného mocenského přesunu středoevropského, který ohrožoval kontinentální postavení Francie*“. I proto Pfaff považuje „*Riegra za prvního českého moderního di-*

plomata a státníka a memorandum samo za první dokument české moderní diplomacie a zahraniční politiky". V související poznámce (s. 83, pozn. č. 70) pak polemizuje s Vratislavem Doubkem, jenž české politiky včetně F. L. Riegra řadí ke „*středostavovské elitě*", zatímco jemu se tento termín „*nezdá dost ústrojný pro popírání plebejského charakteru českého národního hnutí elitářstvím*", takže mluví o „*radikalizaci maloburžoasního liberalismu*". V tomto bodě si však dovolím souhlasit spíše s kolegou Doubkem.

Ve své recenzi Vojáček s jemným ostnem výtky poznamenal, že Pfaff nečerpal z nedávno edičně zpřístupněných deníkových záznamů Riegrovy dcery Marie – ze zamýšlené čtyřsvazkové edice zatím vyšla polovina (VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová: Zápisky I. (1880–1884)*. Národní archiv – Scriptorium, Praha 2009, 711 s. ISBN 978-80-86712-55-0; VOJÁČEK, Milan a kol. *Marie Červinková-Riegrová: Zápisky II. (1885–1886)*. Národní archiv – Masarykův ústav a Archiv AV ČR – Scriptorium, Praha 2013, 585 s. ISBN 978-80-7469-024-2), ale využíval pouze Heidlerovu (po jeho smrti druhý díl vydaný Šustou) starší edici *Příspěvky k listáři Dr. F. L. Riegra*. Deníkové záznamy Marie Červinkové-Riegrové, stejně jako *oficiální zápisy pro paměť ze života vůdce národa*, jsou bezpochyby cenným pramenem mj. pro náhled do soukromí jejich protagonistů, nezřídka ovlivňujícího činnost veřejnou. Na druhou stranu však i bez porovnávání takových zápisků s jinými prameny musíme mít stále na paměti tu více, tu méně patrnou míru (auto)cenzury, resp. jejich v nepřímé úměře stoupající či klesající objektivitu, nota bene jedná-li se o osobu blízkou.

To je patrné třeba u po léta se vlekoucí otázky Riegrovy nobilitace. S odvoláním se na zápisy Marie Červinkové-Riegrové (s. 84 a poznámka č. 72) zmiňuje Pfaff odmítnutí vídeňské vlády udělit mu v roce 1888 šlechtický titul k jeho sedmdesátým narozeninám s odkazem na dřívější *velezrádné* francouzské memorandum. Přitom císař odměnil Riegra za jeho zásluhy o postavení Národního divadla Řádem železné koruny II. třídy, zakládajícím nárok na titul svobodného pána, již v červnu 1881. Dokonce mu jako jedinému z vyznamenaných odpustil taxy, bylo pouze nutné o šlechtictví požádat. A právě tento akt byl pro Riegra nejen díky odmítavým reakcím rodiny (především dcery Marie), ale také kvůli obavám z českého veřejného mínění na takový *nevlastenecký* postoj jejich politického předáka, velice ožehavým a bránil mu až do roku 1897 užívat titulu svobodného pána, o který měl on sám nepochybně zájem. I proto ona úporná Riegrova snaha nalézt nějakého nobilitovaného předka – pokud by byl ve svém genealogickém pátrání úspěšný, otupil by tím hroty výpadů, které očekával minimálně ze strany mladočeských radikálů, a snad by i uchlácholil s nobilitací nesouhlasící členy své rodiny. Z vytouženého baronského titulu se nakonec mohl Rieger těšit necelých šest let. Paradoxně jej důsledněji využíval jeho syn Bohuš.

Pfaffovu monografii lze vnímat jako poctu velké postavě české politické scény 19. století. Žádného člověka však nelze stavět na piedestal a díky tomu ho nevidět jako obyčejného smrtelníka se všemi klady a zápory. Rieger byl nepochybně temperamentní a ctižádostivý muž, ergo i patřičně ješitný. Není divu, za vše, čeho dosáhl, vděčil své píli a houževnatosti. Cesta mlynářského synka z provinčního semilského prostředí nejprve ke vzdělání a později dokonce k postavení uznávaného politického předáka nebyla lehká. Přesto může být osobnost tohoto politika i v současnosti inspirující.

Samotným závěrem snad jen smutné konstatování, že se odchodem Ivana Pfaffa, shodou okolností necelé dva měsíce před jiným Riegrovým životopiscem Robertem

Sakem (1933–2014), bohužel případného pokračování této povedené monografie z pera stejného autora nedočkáme.

Robert Radim Novotný

HOLUBIČKOVÁ, Lenka. *„Hrobům v dáli": otisk první světové války na Jilemnicku.* 1. vyd. Nové Město nad Metují: VH Print, 2014. 248 stran. ISBN 978-80-259-0364

Kniha Lenky Holubičkové předkládá nejlépe možnou formou informace týkající se padlých v době první světové války. Autorka povýšila encyklopedické a statistické údaje na skutečně živé vyprávění, popisující jednotlivé obce s přihlédnutím k válečným událostem. Na základě velmi podrobného archivního bádání jsou základní povšechné informace z ústního podání a z textů na pomnících doplněny především daty z kronik. Velmi zajímavé jsou doprovodné fotografie, zachycující odhalování pomníků, dobové pohlednice obcí i záběry z fronty. Kniha obsahuje základní údaje o mužích, kteří se v někdejším jilemnickém okrese narodili nebo zde měli domovskou příslušnost. Kniha mapuje osudy obětí Velké války z padesáti dvou obcí Jilemnicka, tedy od Harrachova po Svojek a od Zlaté Olešnice po Horní Brannou.

Původní částečná mobilizace osmi sborů z 26. července 1914 byla o pět dní později proměněna na mobilizaci všeobecnou, týkající se ročníků 1877 až 1892. Během srpna 1914 však byla do zbraně povolána také tzv. druhá výzva (muži ročníků 1872 až 1876) a navíc byli na jaře odvedeni i nováčci. Tak bylo počátkem září 1914 do vojska odvedeno již 22 ročníků, ovšem požadavky vojenské správy na další odvody neustávaly. Na podzim 1914 byly zavedeny mimořádné odvody (tzv. domobranecké prohlídky), jež se během války týkaly veškerého mužského obyvatelstva, celkem 36 ročníků z let 1865 až 1900. Zároveň s mobilizací byly prováděny rekvizice koňských potahů a povozů, v říjnu 1914 došlo k prvním rekvizicím potravin. Je logické, že ztráty byly vysoké pro každé město, obec i osadu. Mobilizace byla nejsmutnějším okamžikem pro celé rodiny, které se loučily se svými blízkými. Během několika málo hodin se z otce, bratra nebo strýce stává c. k. voják. Za každým jménem v seznamu zemřelých se skrývá konkrétní osud. Všichni ti muži měli před válkou své životy, své sny, touhy a plány. Příběhy některých z nich se rozvíjí i na stránkách velmi poutavě psané knihy.

Hana Fajstauerová

Jak to viděli v Jičíně. Střípky vzpomínek na II. světovou válku a osvobození. Ed. Jana Benešová. Jičín: Knihovna Václava Čtvrtka, 2016. 94 stran. ISBN 978-80-905342-3-0

Jako 10. svazek edice Jičínsko vydala Knihovna Václava Čtvrtka sborníček vzpomínek na události před 70 a více lety v Jičíně. Je to sborníček zvláštní, neboť vedle úvodního slova ředitelky knihovny Jany Benešové a stručného přehledu událostí ve městě v letech 1939–1945 z pera historičky Hany Fajstauerové obsahuje dětské vzpomínky šesti dnešních zralých mužů. Přispěli skaut a kulturní pracovník Stanislav Hylmar (*1920), duchovní a básník Miroslav Matouš (*1921), historik Robert Kvaček (*1932), první polistopadový volený starosta, divadelní ochotník Ivan Matějka (*1936), geolog a mecenáš Václav Rybařík (*1937) a stomatolog a publicista Vilém Hofman (*1937). Všichni narození ve městě či v blízkém okolí, všichni jičínští patrioti, ve svých textech vzpomínají převážně na svá školní léta, na osudy svých příbuzných a známých a na květnové dny roku 1945.

Běžný čtenář jistě přistupuje ke sborníčku nedůvěřivě: co mohou dětské vzpo-

mínky přinést nového a zajímavého? Nestačilo by vydat rozšířený text Hany Fajstauerové? Není vše řečeno již v nedávno vyšlých Franckových *Dějinách Jičína*? Na tyto otázky můžeme odpovědět bez velkého zamyšlení, že každý nový text, každá publikovaná vzpomínka přináší vždy nějaké upřesnění a rozmnožení faktů. Jistě je zajímavé, které detaily zůstaly trvale v dětské paměti, ať již nezapomenutelně prožité či oživované pozdějším častým vzpomínáním v rodině či mezi přáteli.

Je dobře, že vzpomínky šestera pamětníků byly zaznamenány a otištěny. Ožívají v nich zvláště události konce války: soucit s válečnými uprchlíky (tzv. národními hosty), třásně staniolu shazované spojeneckými letadly, aby rušily německé radiové spojení, obtíže se školním vyučováním, když školy byly zabrány jako lazarety a ubytovny, příjezd Rudé armády. Naopak děti nemohly zaznamenat to, co ve městě neviděly a nezažily (výjimečně byly zapsány vzpomínky rodinných příslušníků a starších pamětníků – třeba na pochody válečných zajatců, vznik národních výborů apod.). Až k filosofujícím závěrům jsou dovedeny pasáže M. Matouše a V. Hofmana.

Knížce chybí snad jen větší redakční péče. Jinak by nemohly zůstat věcné chyby – herečka Zorka Janů není Janků (s. 11), prezident Edvard Beneš neužíval v křestním jménu podobu Eduard (s. 25, 27); mám dojem, že ulice Českých bratří neleží v západní části města (s. 23), Sokol jistě nepatří mezi skautské organizace (s. 57), na s. 63 si můžeme vybrat, zda Karel Klouček jednal s Němci 4. či 5. května. Zaznamenali jsme i pravopisné prohřešky (Národní divadlo s malým n – s. 33) a stylistické vady (třikrát se opakující slovo **již** v jednom souvětí – s. 9) atd.

To vše ale nemění nic na skutečnosti, že vznikl sborníček čtivý, užitečný zvláště pro mladou generaci.

Karol Bílek

KAPLAN, Karel. ***Protistátní bezpečnost, 1945 – 1948: historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ.*** 1. vyd. Praha: Plus 2015. 490 stran. ISBN 978-80-259-0364-3

Kniha historika Karla Kaplana, jehož díla se specializují na odhalování podstaty zločinnosti komunistického systému v Československu, zaplňuje prázdné místo ve výkladu politických změn po roce 1945. Doposud zůstávala stranou svědectví, která o své práci a poměrech v StB vydávali sami její příslušníci, jedni z hlavních aktérů zločinné činnosti. V knize se střídají poznatky získané studiem archivních fondů různých institucí se svědectvím příslušníků Státní bezpečnosti. Zejména dokumenty obsahující svědectví příslušníků StB jsou zastoupeny v nezvykle velkém rozsahu. Písemnosti vzešlé z činnosti Státní bezpečnosti je potřeba ale podrobit důsledné kritice.

V letech 1945–1948 se rodily základy nové Bezpečnosti. Politický systém na principu Národní fronty zpočátku znemožňoval, aby všechny bezpečnostní složky monopolně ovládli komunisté, ale politický směr byl všudypřítomně zřejmý. Důležité rozhodnutí pro další vývoj Bezpečnosti padlo už při sestavování vlády na jaře 1945. Ministrem vnitra se stal komunista Václav Nosek a jmenování nenarazilo na odpor ostatních politických stran. Otvíral se prostor pro budování pozic komunistů v bezpečnostních složkách. Již od roku 1945 do poloviny roku 1951 se uplatňovala nepsaná dohoda, podle které v KSČ za Bezpečnost odpovídal Rudolf Slánský, zatímco armáda spadala pod Klementa Gottwalda, který si následující dva roky vzal na starost také Bezpečnost. V závěrech revizní a dvou rehabilitačních komisí ÚV KSČ a v oficiálních dokumentech do roku 1968 se však za hlavního viníka různých druhů represe označovala Státní bezpečnost a část justice. Vedoucí představitelé KSČ zůstávali oficiálně bez viny.

Podtitul knihy zní *Historie vzniku a působení StB jako mocenského nástroje KSČ*. Jedná se o silný popis jednotlivých archivních pramenů. Práce představuje autentické líčení chaosu poválečných let, doby, kdy se připravovala změna v politické rovnováze, změna v osudech jednotlivců, změna ve vnímání stability a politické moci. Tato doba byla plná strachu, osobních proher, morálních zvratů a především politické zvůle. Společnost stála v krátkém meziobdobí mezi dvěma nelidskými režimy. Na pozadí politických příprav jsou prezentovány například osudy Vladimíra Krajiny, jednoho z hlavních představitelů domácího nekomunistického odboje, který se stal osobním vězněm K. H. Franka. Autentické dokumenty líčí jeho osudy, tlak, který byl na něho vyvíjen, i kauzu, ve které byla šetřena jeho údajná konfidentská činnost. Po únorovém státním převratu v roce 1948 komunisté samozřejmě trestní oznámení na Vladimíra Krajinu oživili. Obnovili a rozšířili svůj původní spis z února 1946. Hlavními dodavateli obvinění byli někdejší pracovníci gestapa a vybráni byli ti, jejichž výpovědi zněly proti Krajinovi.

Toto období je typické třemi příběhy: Krčmáňský případ, Mostecká špionážní aféra a Spiknutí na Slovensku. Kniha ukazuje, co všechno dokáže zvůle režimu, který bez skrupulí odhodí pravidla demokracie a morálky.

Z dlouho utajených materiálů vytvořil autor mozaiku dosud neznámých faktů o pozadí fungování StB. Publikaci z velké části tvoří unikátní přepisy rozhovorů mezi jednotlivými aktéry tehdejšího dění, záznamy z vyšetřovacích protokolů. Název *Protistátní bezpečnost* je skutečně odrazem hlavního tématu knihy – jak se z bezpečnostních složek poválečného Československa vlivem postupného rozkladu zevnitř stala na začátku roku 1948 organizace ve své podstatě krajně nepřátelská vůči dosavadním pořádkům. Autor vytvořil soubor dokumentů, mapující zhoubné prorůstání komunistického vlivu do složek veřejného života. Kniha umožňuje uvědomit si na základě množství přepsaných formulářů, výslechů a udání absurditu doby, strach a neschopnost postavit se nově vznikajícím pořádkům. Největším přínosem tohoto zpracování je zcela jedinečné svědectví o fungování StB zevnitř. Příslušníci StB jsou zdrojem informací o své práci, poměrech mezi kolegy, komentují i samotné akce, k nimž byli povoláváni. Jde o unikátní zkušenost, která činí knihu významnou i v kontextu zahraniční literatury faktu k tématu tajné policie v totalitním zřízení.

Hana Fajstauerová

VEBER, Václav. *Třetí odboj ČSR v letech 1948–1953.* 1. vyd. Pardubice: Univerzita Pardubice, 2014. 373 stran. ISBN 978-80-7395-786-5

Československý protikomunistický odboj, často nazývaný také třetím odbojem, se začal formovat bezprostředně po komunistickém únorovém převratu v roce 1948, kdy bylo jasné, jakým směrem se bude vývoj v republice ubírat. Kromě celospolečenského účinku byla nezákonná perzekuce namířena proti konkrétním skupinám a vrstvám obyvatelstva. Hodnocení třetího odboje je do dnešní doby předmětem diskuze. Tehdejší odbojáři nebyli součástí organizovaného odboje, zaštítěného zahraniční autoritou, jako tomu bylo u I. odboje (činnost za vznik samostatné republiky) a II. odboje (protifašistického). Mnozí slušní a nebojácní lidé si tehdy uvědomili, že se musí postavit proti přívalu zločinnosti komunistů, na ochranu demokracie a své svobody. Na mnoha místech v Československu začaly vznikat ostrůvky protikomunistického odboje.

Ve většině dokumentů KSČ jsou očista a *konečné odhalení reakce* považovány za

primární. Základem bylo upevnit pozici KSČ, učinit ji nedostupnou a nedosažitelnou jakýmikoli občanskými aktivitami, postavit ji do právně nepostihnutelných pozic. Záměrem tedy bylo všude prosadit absolutní pozici KSČ – ve veřejném životě, ekonomice, ve státním a bezpečnostním aparátu.

Současně s převzetím moci v únoru 1948 začali komunisté pronásledovat skutečné i domnělé odpůrce nového režimu. Propouštění ze zaměstnání, vylučování ze studia, věznění, konfiskace majetku patřily k mnoha prostředkům při dosahování a upevňování pozic poúnorového režimu. Tímto způsobem jednání se samozřejmě radikalizovali i dosud pasivní občané.

Nastalo omezování náboženské svobody, perzekuce církví a věřících postihly všechna vyznání. Některé náboženské sekty (Svědci Jehovovi) a organizace (Armáda spásy, řeckokatolická církev a řehole) byly zakázány či jinak zlikvidovány. Nezákonnost, kterou moc záměrně směřovala proti středním vrstvám, měla dalekosáhlé společenské důsledky. Podílela se na likvidaci tradičních středních vrstev, a tím na hluboké změně sociální struktury společnosti. Inteligence pocítila všeobecné podcenění své kvalifikace. Po poúnorových čistkách mezi tvůrčí inteligencí a v jejích spolcích následovaly další kroky, především zákaz publikování, přednášení a výstav pro řadu tvůrců. Představitelé moci vycházeli na podzim 1948 z přesvědčení, že je nutné zúžit odpůrcům režimu sociální základnu, kterou tvořili živnostníci, a dále že malovýroba nepřetržitě plodí kapitalismus (podle V. I. Lenina). Za dva roky se k dosavadním motivům přidal další: naléhavá potřeba pracovních sil v těžkém průmyslu. Masová nezákonnost se stala běžným jevem kolektivizace zemědělství. V první vlně zakládání JZD nezákonnost na vesnici zesílila a největších rozměrů dosáhla v letech následujících, v období násilné kolektivizace.

Kniha předkládá ucelený obraz vzniku a činnosti řady odbojových skupin. V období od února 1948 zhruba do poloviny padesátých let jich vznikly v Československu tisíce. Údaje o jejich počtu, množství členů a dosažených výsledcích není pro jejich množství i chybějící dokumenty možné spolehlivě zjistit. V letech 1950–1953 bylo podle výčtu statisticko-evidenčního odboru hlavní správy StB z 8. 9. 1967 za aktivní *nepřátelskou činnost proti ČSR* odsouzeno celkem 14 809 osob, z toho 12 980 členů 1 979 odbojových skupin.

Jejich charakter a činnost byla velmi různorodá. Velkou slabinou se stávalo nedocenění konspirace, lehkomyslnost a někdy i touha po dobrodružství. Činnost některých skupin byla bohužel částečně či zcela vyprovokovaná Státní bezpečností, v řadě případů kontrolovaná agenty nebo kádrovými příslušníky StB, vydávajícími se za odbojáře a kurýry ze zahraničí.

Velmi často spočívala odbojová činnost v organizování ilegálních skupin, zapojování nových členů do organizace, přípravě ilegálních přechodů státních hranic, organizaci ozbrojených nebo politických struktur využitelných pro případ převratu, ve výrobě a distribuci protikomunistických letáků, shromažďování zbraní, aktivní zpravodajské činnosti pro zahraniční služby nebo československý exil, přechovávání či provozu vysílacích stanic, ukrývání a péči o občany ohrožené zatčením a zahraničních kurýrů. Jen v některých případech skupiny prováděly nebo připravovaly ozbrojené sabotáže či atentáty. Pokud byla činnost odbojářů Státní bezpečností odhalena, hrozily jim vysoké tresty vězení i smrt.

Kniha Třetí odboj popisuje aktivity protikomunistického odboje, který chápe jako aktivní činnost směřující k obnovení svobody a demokracie v naší zemi po únoru 1948. Obhajuje a dokládá jeho existenci a legitimitu, odmítá občasné tvrzení, že třetí odboj neexistoval a že vše řídila nevi-

ditelná ruka Státní bezpečnosti. Snaží se doložit, že Češi i Slováci nebyli pouze pasivními oběťmi komunistického násilí, ale že se dokázali i bránit, často i se zbraní v ruce. Na mnoha případech jsou pregnantně představeny jednotlivé protistátní skupiny, jejich činnost a osudy. Kniha je velmi přehledná a předkládá situaci po roce 1948 na základě literatury, ale především na základě fondů Archivu bezpečnostních složek. Vyšetřovací spisy, hlášení, znění protistátních letáků apod. dokládají osudy jednotlivců i skupin. Autor se snaží poskytnout vyvážený pohled na problematiku, jež se v naší době stává předmětem mnohdy nevěcných a emocemi zatížených polemik.

Hana Fajstauerová

TOMEK, Prokop a Ivo Pejčoch. *Černá kniha sovětské okupace: Sovětská armáda v Československu a její oběti 1968–1991*. Cheb: Svět křídel, 2015, 383 stran. ISBN 978-80-87567-73-9

Na pozadí velké národní tragédie srpna 1968 a následujících 23 let se odehrávaly stovky osobních tragédií obyvatel Československa spojených s vpádem okupačních armád a pobytem Sovětů. *Černá kniha* poprvé přináší šokující přehled obětí dopravních nehod i násilných trestných činů, jejich příběhy, medailony, unikátní fotografie z vyšetřovacích spisů. Zvlášť jsou popsány osudy obětí invaze v roce 1968 a civilní oběti na životech v letech 1969–1990. Jejich seznam zabírá takřka sedm hustě psaných stran!

Prokop Tomek a Ivo Pejčoch nenechávají čtenáře pouze šokovaně konzumovat informace o fatálních nehodách (porovnejme si tehdejší tradiční československý autopark s vojenskou technikou okupantů), ale na základě rozsáhlého archivního studia především ve Vojenském historickém ústavu na s. 7–114 přibližují příčiny okupace, její legislativní pozadí, místa pobytu vojsk, setkávání s místními obyvateli, život uvnitř vojenských jednotek, opoziční protesty, ale i neformální až protizákonné kontakty s obyvatelstvem. Samostatné kapitoly v závěru obsáhlé úvodní části věnují střelným zraněním, autonehodám, leteckým nehodám, úmyslným trestným činům, majetkové a další kriminální činnosti a v neposlední řadě také ekologickým škodám. Z dostupných pramenů zveřejňují počty událostí v konkrétních letech a výši škod. Strany 115–356 jsou věnovány detailnímu popisu všech doložených tragických událostí, seřazených chronologicky, při nichž zahynulo nejméně 267 civilních obětí (12 zavražděných, 4 zabití, 248 zemřelých při dopravních nehodách nebo jejich následkem, 3 jinak). Se 135 oběťmi z období od 21. srpna do 31. prosince 1968 se jedná o 402 usmrcení (včetně tří zahraničních turistů).

Ze zájmového území ročenky Z Českého ráje a Podkrkonoší zachycuje publikace celkem deset událostí, při nichž zahynulo patnáct osob. Patří mezi ně i jedny z nejotřesnějších případů, na nichž se podíleli vojáci okupačních jednotek, a to vražda dvou mladých lidí polským seržantem Dornou v Jičíně 7. září 1968 a nehoda rodiny Vančurových na rychlostní silnici z Liberce do Mladé Boleslavi 14. října 1983, způsobená odstavením nepojízdného vojenského nákladního vozidla přímo v jízdním pruhu. Při střetu zemřela matka a těžce zraněn byl i tříměsíční kojenec, který na následky zranění zemřel o půl roku později. Autoři prokázali, že vyšetřování nehody mělo skandální průběh, který měl vyznít v neprospěch československých občanů. Nebyl to první takový případ. Malý Jan Vančura se zároveň stal nejmladší obětí z území ČSSR. I další události patří do okruhu dopravních nehod (3. 8. 1971 Březina – jedna oběť, 29. 12. 1971 Osek u Sobotky – tři oběti, 23. 1. 1973 Jičín

– jedna oběť, 27. 2. 1977 Samšina – jedna oběť, 21. 7. 1977 Úlibice – jedna oběť, 6. 6. 1979 Úlibice – jedna oběť, 27. 9. 1980 Turnov – jedna oběť, 23. 3. 1982 Obruby – dvě oběti). Do součtu lze započítat také nehodu u Bílé Hlíny 2. dubna 1969, kterou způsobilo vozidlo vojenského útvaru VÚ 1875 z Turnova, a nehodu v Benátkách nad Jizerou 30. září 1972, při níž zahynuli tři občané z Kundratic na Semilsku.

K významné části nehod došlo s ohledem na přítomnost posádek v okresech Mladá Boleslav, Semily, Česká Lípa a Nymburk. Za mnohými z nich stála bezohlednost sovětských jednotek a flagrantní porušování dopravních předpisů nezkušenými mladými řidiči z Dálného východu.

Autoři se profesionálně vyhýbají snadným soudům a hodnotí každý případ podle všech dostupných pramenů (včetně soukromých materiálů rodin obětí). Zveřejňují výsledky vyšetřování i výši trestů viníků, čímž vyvracejí mýty o tom, že sovětští vojáci byli po takových činech vždy *uklizeni* zpět do SSSR nebo dokonce zlikvidováni, jak se v laické veřejnosti občas proslýchá. Po odborné ani technické stránce nelze knize takřka nic vytknout. Občas zamrzí překlepy v místních názvech, jimž v tomto případě schází místní rejstřík. Čtenář by uvítal alespoň uvedení místa u data konkrétního činu v encyklopedické části knihy.

Nabízí se otázka, jak velká by musela být publikace zachycující kriminální činy a nehody, při nichž nedošlo ke ztrátám na životech (za všechny například apokalypticky vyhlížející nehoda zájezdového autobusu OSP Rychnov nad Kněžnou a tanku T 72 u Kuřívod 23. srpna 1985, kterou přežilo všech 46 cestujících, nebo pád bojového letadla Mig 23 do centra obce Čistá na Mladoboleslavsku 8. června 1983).

Pavel Jakubec

MAREK, David. *Z Velkého Turnova: podoba města v časech nedávno minulých.* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2014, 160 stran. ISBN 978-80-87416-18-1

V závěru roku 2014 přivedlo Muzeum Českého ráje v Turnově na svět rukou svého historika a archiváře Davida Marka dlouho očekávanou publikaci *Z Velkého Turnova*. Na 160 stranách se autor věnuje, podporován bohatou, často dosud veřejnosti neznámou fotodokumentací, stavebnímu vývoji města a jeho změnám od druhé poloviny 19. století do konce století dvacátého, tedy v období, kdy se z venkovského, spíše zemědělsky orientovaného poddanského města stává centrum regionu v obchodním, živnostenském, společenském a v místním měřítku i průmyslovém směru.

Impulsem ke vzniku knihy byla rozsáhlá muzejní sbírka historických fotografií, dochovaná na pozitivech, negativech i na skleněných deskách. Současné technologie pak umožnily snadný převod takových materiálů do digitálních dat a jejich zveřejnění. Zdaleka nemohly být otištěny všechny unikátní snímky.

Turnov nemá a nikdy neměl žádnou svou klasickou vedutu, tedy podrobný panoramatický pohled na město vytvořený v dílnách věhlasných kovorytců nebo malířů. První známé vyobrazení města pochází až z období kolem roku 1800 a David Marek nezapomíná ani na mladší, často (a někdy i neprávem) slavnější pohledy na město od Michala Bělohlávka, či naopak na nepříliš známou kresbu pořízenou z oken nebo parku hruborohozeckého zámku v 60. letech 19. století. Tím volně přechází k prvním fotografickým vyobrazením, která vznikla v souvislosti s pruskorakouským konfliktem v červnu 1866. Po této úvodní kapitole, kde nechybí ani připomínka dlouholetých turnovských fotografických ateliérů, už nás zve na procházku po konkrétních částech města.

Knih mapujících vývoj měst a regionů za určité, většinou uplynulé 150leté období (což je dáno mírou dochování obrazových pramenů) nalezneme dnes na pultech knihkupectví desítky. Každá taková publikace je svědectvím o tom, co tu bylo a už není. Důvodem mohou být pohnuté a ve společenském měřítku tragické dějiny Československa v letech 1938–1989 nebo obyčejná lidská vlastnost, že to, co bylo, bylo lepší, ale všechny v nás vyvolávají pocit, že se tyto lokality změnily v porovnání se stavem před polovinou 20. století k horšímu. Je snad budova Telecomu na Havlíčkově náměstí hodnotnější než původní kamenářský domek? Snad pro historiky moderní architektury, nikoli však z estetického a proporčního hlediska. Má snad asfaltové parkoviště pro dějiny města větší význam než historická budova Táborského pivovaru? Anebo ptejme se kontroverzněji – co bylo lepší, Votrubcův barokní dům U Zlatého orla, nepochybná protidominanta turnovské radnice, anebo naddimenzovaná secesní spořitelna, jejíž stavba stála u zrodu přeměny místního náměstí (začala ho vlastně už budova reálky, dnes ZUŠ)? Vykazoval větší kvality špalíček židovských domů na Kozím plácku nebo budova městského biografu s prvky art deco, která jej nahradila? A jak tomu bude do budoucna, když je *staré kino* dnes odsouzeno k zániku? Když tedy zmizí to, co nahradilo staré hodnoty a samo za devadesát let své existence nepochybnou hodnotu získalo? Knihy jako ta *Z Velkého Turnova* nás totiž nutí o svém městě přemýšlet jinak, než jako o místě, kam jsme chodívali nakupovat (dnes se jezdí zásadně na městské periferie), kde máme lékaře, školy, svá pracoviště. S knihou Davida Marka ať si každý projde město po svých, občas pohlédne vzhůru, na staré fasády, detaily, do dvorků, na to, co až zmizí, najednou začne chybět. Město se neustále mění. Tak jak zanikly staré Sklenařice, aby na jejich základech vyrostla slovutná škola, zmizel areál Maškových zahrad a městských jatek, v posledních desetiletích smutný kus města, kam dnes díky stavbě sportovišť proudí opět zástupy lidí.

Davidu Markovi se podařilo dodat Turnovanům po dlouhých letech opět knihu, které se příčí opakování starých pravd a mýtů z dějin města, knihu, která je založena na hluboké heuristice, neustálém (pr)ověřování, a která dává naději, že kdyby se jednou vytvořil široký multioborový tým, který by měl za úkol během několika let vypracovat podrobné dějiny Turnova v moderním střihu, David bude jednou z jeho vůdčích osobností (a bude to i díky svéráznému humoru, který do stávající knihy vložil; viz například citát v úvodu, který ač z roku 1893, přesto vtipně reflektuje i současnost, anebo poznámka o krvelačném hladovém rasovi, vraždícím psy po ulicích ještě ve 20. letech). Škoda jen, že to již nebude k 750. výročí první zmínky o Turnovu, která spadá na rok 2022. Při absenci dílčích studií nejenom z neznámého období po roce 1648 a při malém počtu lidských zdrojů, z nichž navíc každý je plně zaměstnán jinými úkoly, je takový počin v následujících pěti letech vyloučen.

Každému autorovi i přes sebelepší píli utečou detaily. Důslednost nemůže být nekonečná, pak by žádná kniha nevznikla. A tak, Davide, věz, že Hruboskalská ulice byla ve skutečnosti Hruborohozeckou (s. 146), že Podklášterský (Buriánkův) mlýn zbořil současný majitel již v únoru 2011, nikoli až v roce 2013 (s. 60), a že dům čp. 483 byl naopak zbořen až v roce 1961, aby jeho popisné číslo posléze získala novostavba vedle staré nemocnice, která má čp. 521 a nikoli ono 483 (s. 66, 96). Knize by více slušela tvrdá vazba a barva v celém rozsahu (arch s barevnou přílohou je vložen uprostřed), neboť žádná historická černobílá fotografie není ve skutečnosti černobílá. Ale to nic nemění na tom, že Muzeum Českého ráje může být na práci svého historika bezvýhradně hrdé.

Pavel Jakubec

KUTNAR, František. ***Malá sága rodu Stejskalů a Urbanů.*** Z pozůstalosti prof. PhDr. Františka Kutnara, DrSc., připravili Aleš a Petr Kutnarovi. Jičín: vl. n. 2012. 38 stran. Tisk PS-GRAPH Jičín, bez ISBN

Profesor František Kutnar je nejen příkladem vynikajícího českého historika 20. století, zaměřeného hlavně na historiografii, agrární dějiny, osvícenství a národní obrození, ale i nadmíru skromného regionálního dějepisce, milujícího rodné Mlázovice a celé Podkrkonoší. Nyní ho můžeme zařadit i mezi rodopisce. Jeho dílko ovšem není suchým rodopisem s pouhými jmény a daty. Knížečku autor zpracoval jako rodovou ságu a věnoval ji 5. března 1983 své ženě Ludmile, rozené Urbanové, k 75. narozeninám. Je to krásnou češtinou psaná historie pražského měšťanského rodu Stejskalů a na ně navazujících novopackých Urbanů. Výslednou podobu dostávala od roku 1978.

A tak můžeme sledovat letmo načrtnuté osudy Stejskalů od prvního zápisu v berní rule r. 1654, vidíme proměnu pilných pražských novoměstských řemeslníků ve staroměstské poněmčené velkoobchodníky, spřízněné s vysokými vojenskými kruhy (pobočník císaře Františka Josefa I., polní maršálek Karl Böck von Greissau), kteří se pak opět vracejí do české společnosti. Tuto poslední změnu charakterizuje i opuštění staroměstského domu U Štupartů a přestěhování do novostavby na Královských Vinohradech. Zde František Kutnar uplatnil nejen své mnohostranné znalosti, ale i stylistické umění, když do vyprávění zařadil vylíčení osudů štupartovského domu nebo vazby rodu k uměleckým kruhům (malíř-portrétista František Fesenmayer, sochař Josef Max, tvůrce steyskallovské hrobky Na Olšanech). S posledním Stejskalem, rentiérem, který opouští Prahu, se loučíme u dcery v Chomuticích r. 1923.

Další odstavce jsou věnovány novopackému lazebnickému rodu Urbanů, zvláště Kutnarovu tchánu MUDr. Josefu Urbanovi, venkovskému lékaři v Mlázovicích a v Chomuticích, manželu Marie Stejskalové, který předčasně umírá r. 1919 jako oběť svého povolání. Zde již historik může plnit stránky také rodinnými zkazkami, zvláště z období 1. světové války. A náznakem statečného života mladé vdovy Marie, matky devíti dětí, pečující navíc o staré rodiče z obou stran, vyprávění končí.

Nelze se nezmínit o vynikající grafické podobě knížky. Bohatě využívá motivů z Langweilova modelu Prahy, ale zařazeny jsou i rodinné fotografie a dokumenty a na několika stránkách se jako zdatný výtvarný umělec představuje i sám prof. Kutnar. Vše výborně vytištěno. A tak příjemný pocit z knížky nemůže pokazit ani několik drobných překlepů, vzniklých při přepisu Kutnarova rukopisu (Schiller místo správného Schaller – s. 7; Rubaška místo Rubeška – s. 18). A škoda, že má pouze kroužkovou vazbu namísto pevné.

Karol Bílek

SAMŠIŇÁK, Jan. ***Šolcův statek v Sobotce. Historie, lidé, umění.*** Varnsdorf: Vladimír Němeček, 2015. 112 stran. Bez ISBN

Kulturním tradicím se na Šolcově statku v Sobotce daří i po smrti RNDr. Karla Samšiňáka, CSc. Štafetu převzal jeho syn, RNDr. Jan Samšiňák, a dále pořádá na statku výstavy, besedy, hudební pořady a další kulturní akce. Rozvíjí i vydavatelské aktivity v podobě informačních textů, pohlednic, vydal i pexeso s pohledem na tuto krásnou roubenou stavbu, turistické vizitky atd. Nyní k nim přibyla větší práce, zdařile a všestranně informující o Šolcově statku, jeho obyvatelích i jeho kulturních tradicích. V 1. kapitole autor sleduje pohnuté osudy stavby od jejího vzniku r. 1811 (po předchozím zničení staršího stavení požárem) přes pomalé chátrání v dalších desetiletích až po její záchranu,

probíhající od konce padesátých let 20. století. 2. kapitola představuje nejznámějšího rodáka z tohoto statku na soboteckém Předměstí, básníka Václava Šolce (1838–1871), autora básnické sbírky Prvosenky. Další dvě kapitoly jsou věnovány životu obou „hospodářů" statku z rodu Samšiňákova. 5. kapitola je určena kulturnímu životu na statku a v poslední kapitole je stručně zrekapitulován postup rekonstrukce statku. Následují dvě velmi užitečné přílohy: v první jsou v abecedním pořadí podle jmen výtvarníků zaznamenány všechny výstavy na statku od roku 1974, druhá sleduje časový postup rekonstrukčních prací v letech 2006–2012. Dalších 35 stran je věnováno kvalitní obrazové příloze, ilustrující všechny předchozí části knihy, přičemž v textu najdeme celou řadu dalších fotografií a reprodukcí. Celkem jich knížka obsahuje úctyhodných 82. Je připojen i seznam literatury a pramenů a seznam autorů fotografií.

Kniha je prvním velkým dílem autora a věříme, že budou následovat další.

Karol Bílek

LANGHAMER, Antonín a Martin Hlubuček. *Jaroslav Brychta: spoluzakladatel a tvůrce železnobrodského skla*. Železný Brod: Město Železný Brod, 2014. 215 stran. ISBN 978-80-260-6737-5

LANGHAMER, Antonín. *Arch. Alois Metelák 1897–1980.* Železný Brod: Město Železný Brod, 2015. [24 stran]. ISBN 978-80-260-8626-0

V posledních letech vydalo město Železný Brod monografie dvou protagonistů železnobrodského sklářského zázraku, Jaroslava Brychty (1895–1971) a Aloise Meteláka (1897–1980). Autory té první jsou Antonín Langhamer s Martinem Hlubučkem. A. Langhamer napsal text opřený o důkladnou znalost materiálu, který obohacuje citacemi z korespondence, dobového tisku a Brychtovými vzpomínkami. Vybral také reprodukce prací i návrhů, především skleněných figurek, jimiž se Brychta nesmazatelně zapsal do dějin novodobého českého i světového skla. Stránku za stránkou se tak čtenář může seznámit s jedním z klíčových příběhů železnobrodského sklářství, doprovázeným fotografiemi Gabriela Urbánka, jednoho z našich nejpovolanějších fotografů skla. M. Hlubuček se ujal grafického řešení a dal knize podobu skutečně reprezentativní publikace o 215 stranách formátu 29,7 x 23,5 cm, upravených bez zbytečných grafických efektů, s nadčasovou noblesou. Zbývá připomenout, že o kvalitní tisk se postaral liberecký Geoprint.

Také druhou monografii, o které se chceme zmínit, připravil vlastně stejný tým. Je to katalog výstavy k devadesáti letům od jmenování architekta Aloise Meteláka ředitelem sklářské školy v Železném Brodě (Městská galerie Vlastimila Rady 4. 9.–4. 10. 2015). Kurátorům Antonínu Langhamerovi a Petře Hejralové se podařilo shromáždit tolik zajímavého materiálu o Metelákově životě a tvorbě, že by vydal na značně rozsáhlejší publikaci než na čtyřiadvacetistránkový sešit formátu A 4. Langhamer při jeho sestavování použil stejné schéma jako v knize o Brychtovi. Textová část, ačkoliv je výrazně skromnější, přináší podstatné informace o umělci, jeho době, díle a připomíná i Metelákovy teoretické statě k modernímu českému a zvláště železnobrodskému sklu. Na nevelký počet stran se M. Hlubučkovi podařilo srovnat překvapivých 293 ilustrací nejen skla, ale i Metelákových krajinářských kreseb, návrhů užité grafiky nebo architektury. Zvláště té však miniaturizace nesvědčí a domnívám se, že omezením počtu opakujících se druhů kreseb, například studií stromů a krajiny, by se dalo ušetřit místo pro dvě, tři alespoň půlstrán-

kové reprodukce Metelákem projektovaných staveb. V každém případě je ale také tento katalog, tentokrát vytištěný tiskárnou Zaplatílek ve Vesci, opět velmi užitečnou publikací a Železný Brod jimi důstojně připomíná nejvýznamnější etapu svých novodobých dějin a její osobnosti. Uznání si také zaslouží soukromí sběratelé, kteří po desetiletí shromažďují nejen sklo, ale také snadno zanikající dokumenty k dějinám železnobrodského sklářství a ochotně je k přípravě recenzovaných publikací poskytli.

Miroslav Cogan

Výběrová bibliografie k dějinám okresů Jičín a Semily za rok 2015

Redakce Z Českého ráje a Podkrkonoší přistupuje po létech rozmýšlení k publikování výběrového přehledu regionální historické literatury za uplynulý rok. Jistou inspirací byly severočeské Fontes Nissae, kde již řadu let vycházejí podobné přehledy pro jednotlivé okresy Libereckého kraje, nebo sborník Boleslavica. K jejímu sestavení budou sloužit katalogy vytvářené v SOkA Jičín, SOkA Semily, Správě KRNAP, Muzeu Českého ráje v Turnově, využívány jsou také internetové zdroje (katalogy Krajské vědecké knihovny v Liberci, Studijní a vědecké knihovny v Hradci Králové, Národní knihovny ČR – databáze ANL, Historického ústavu AV ČR, jakož i Souborný katalog ČR – CASLIN). Zvláštní dík patří Mgr. Marii Navrátilové, Mgr. Lence Křížové, Bc. Gabriele Brokešové a Mgr. Lence Vejnarové. Zkratky jsme konzultovali s vydavateli periodik, popř. jsme použili seznam na www.pruzkumy-pamatek.cz/bibliografie-3.php.

Snahou redakce bude, aby bibliografie obsahovala všechny monografie z oboru historické vlastivědy, vydané v daném roce. Články bude obsahovat jen výběrově, z regionálních periodik jen zásadní práce. Hlavním kritériem bude odborná úroveň textu. Bibliografie nezachycuje beletrii a recenze, nejsou sledovány ani tituly, vydávané nakladateli na území obou okresů, aniž se jich týkají.

Citovaná periodika

Achát: měsíčník pro občany města Nové Paky a okolí. Nová Paka: město, bez ISSN
Archeologické výzkumy v Čechách. Praha: Česká archeologická společnost, ISSN 1211-992X
Archeologie ve středních Čechách. Praha: Ústav archeologické památkové péče středních Čech, ISSN 1214-3553
Archeologie východních Čech. Hradec Králové: Muzeum východních Čech, ISSN 1805-4676
Architekt. Praha: Vydavatelství Julius Macháček – KABINET, ISSN 0862-7010
Bělohradské listy: časopis Bělohradu a okolí. Lázně Bělohrad: Město Lázně Bělohrad, bez ISSN
Bulletin Historického ústavu AV ČR, v. v. i. Praha: Akademie věd ČR, ISSN 0862-7126
Český časopis historický = The Czech Historical Review. Praha: Historický ústav AV ČR, ISSN 0862-6111
Dvůr Králové nad Labem: vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí. Dvůr Králové n. L.: Městský úřad, ISSN 2464-6997
Folia ethnographica. Brno: Moravské zemské muzeum, ISSN 0862-1209
Fontes Nissae = Prameny Nisy. Liberec: Technická univerzita, ISSN 1213-5097
Hořické noviny: hořický nezávislý občasník, bez ISSN
Hurá, muzeum! Jičín: Regionální muzeum a galerie, bez ISSN
Chucheláček. Chuchelna: Obec Chuchelna, bez ISSN
Jičínský deník. Hradec Králové: VLTAVA LABE MEDIA, ISSN 1802-100X
Jilemnice: zpravodaj města. Jilemnice: Město Jilemnice, bez ISSN
Judaica Bohemiae. Praha: Židovské muzeum, ISSN 0022-5738
Kopidlenské listy: čtvrtletník pro Kopidlensko. Kopidlno: Město Kopidlno, bez ISSN
Krkonoše – Jizerské hory. Vrchlabí: Správa KRNAP, ISSN 1214-9381
Libáňské noviny. Libáň: Město Libáň, bez ISSN

Mladá fronta Dnes. Liberecký kraj, ISSN 1210-1168
Muzejní čtvrtletník. Turnov: Muzeum Českého ráje, ISSN 1801-4054
Muzejní noviny. Jičín: Regionální muzeum a galerie, bez ISSN
Náš Turnov: časopis Spolku rodáků a přátel Turnova, bez ISSN
Od Ještěda k Troskám: vlastivědný sborník Českého ráje a Podještědí. Turnov: Občanské sdružení Paměť, ISSN 1214-1798
Opera Corcontica. Krkonošské práce = Prace karkonoskie. Vrchlabí: Správa KRNAP, ISSN 0139-925X
Opuscula historiae artium. Brno: Seminář dějin umění Masarykovy univerzity, ISSN 1211-7390
Pod Zvičinou: vlastivědná čítanka. Hořice: Gymnázium, SOŠ, SOU a VOŠ, bez ISSN
Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku. Liberec: Jizersko-ještědský horský spolek, ISSN 1214-1585
Semilské noviny. Semily: Město Semily, ISSN 1210-4981
Turnovsko: časopis pro obyvatele Turnova a spádových obcí. Turnov: Pavel Matys, bez ISSN
Vlastivědný poutník: sborník pro Jičín a okolí. Praha: Karel Čermák, ISSN 1214-9381
Z Českého ráje a Podkrkonoší: vlastivědná ročenka. Semily: Státní okresní archiv; Turnov: Muzeum Českého ráje; Jičín: Regionální muzeum a galerie, ISSN 1211-975X
Zpravodaj Šrámkovy Sobotky. Sobotka: Městské kulturní středisko, ISSN 1212-7906
Zpravodaj památkové péče: časopis státní památkové péče. Praha: Národní památkový ústav, ISSN 120-5538

Zkratky

ASČ	Archeologie ve středních Čechách
AVČ	Archeologie východních Čech
AVzČ	Archeologické výzkumy v Čechách
ČČH	Český časopis historický
K+JH	Krkonoše – Jizerské hory
KRNAP	Krkonošský národní park
MuzČ	Muzejní čtvrtletník
MuzN	Muzejní noviny
OCor	Opera Corcontica
OJKT	Od Ještěda k Troskám
SeNo	Semilské noviny
ZČRP	Z Českého ráje a Podkrkonoší
ZŠS	Zpravodaj Šrámkovy Sobotky

Okresy Jičín a Semily společně

BEJČKOVÁ, Jana. *Nejkrásnější cesty na písku*. Slaný: Jana Bejčková, 2015, 192 s. ISBN 978-80-260-9105-9 [horolezectví, mj. Hruboskalsko a Prachovské skály]
BÍLKOVÁ, Eva. *Pekařova společnost Českého ráje v roce 2014*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 345–346
Český ráj: cykloturistická mapa = Bohemian paradise: cycling map = Czeski raj: mapa rowerowa: 1:75 000 [kartografický dokument]. 1. vydání. [Hradec Králové]: Královéhradecký kraj, 2015. 1 mapa

Český ráj = Bohemian Paradise = Czeski Raj: cykloturistická mapa: 1:75 000 [kartografický dokument]. 1. vyd. Praha: Freytag & Berndt, 2015. 1 list 41 x 53 cm, 1 mapa 40 x 52 cm, složeno na 15 x 11 cm

Český ráj: kde bory šumí po skalinách. 2. vyd. Praha: Regia, 2015. 255 s. Tajemné stezky. ISBN 978-80-87866-17-7

MOCEK, Jan. *Český ráj: první chráněná krajinná oblast v Československu.* Ročenka Jizersko-ještědského horského spolku, 2015, roč. 14, s. 137–154. ISSN 1214-1585

MOCEK, Jan. *CHKO Český ráj – 60 let od vyhlášení.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 10, s. 8–12

RAK, Jiří a Jan Eliášek. *Skalní města Čech, Polska a Německa*. Vydání 1. Český Krumlov: Vydavatelství MCU s.r.o., 2015. 72 s. VisitBohemia guide; 19. ISBN 978-80-7339-289-5 [též anglicky, německy, polsky]

Okres Jičín

BABÍK, Michal. *Výroční zpráva Regionálního muzea a galerie v Jičíně za rok 2014.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 327–329

BALATKA, Jaroslav. *Český kotel – květen 1945: krvavý květen 1945 na Dolnobousovsku a v Českém ráji*. Dolní Bousov: Město Dolní Bousov, 2015, 189 s. ISBN 978-80-905841-1-2

BAŘINA, Miloslav. *Husův odkaz a Nová Paka v 19. století.* Achát, 2015, č. 3, s. 20–21

BAŘINA, Miloslav. *Před 230 lety (1785) byl zrušen pavlánský klášter Nanebevzetí Panny Marie.* Achát, 2015, č. 12, s. 24–25

BÍLEK, Karol. *Jak připravujeme nové vydání slovníku Kdo je kdo v dějinách Sobotecka*. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 3, s. 23–24

BÍLEK, Karol .. et al. *Kdo je kdo v dějinách Sobotecka a Dolnobousovska.* III. díl. Sobotka: Město Sobotka, 2015, 575 s. (Malé dějiny Sobotecka ; 3). ISBN 978-80-260-9112-7

BÍLEK, Karol. *Odešla humprechtská kastelánka* [Dagmar Balcarová]. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 4, s. 19

BÍLEK, Karol. *P. Damián Šimůnek.* ZŠS, 2015, roč. 52, č. 1. s. 14

BLAŽEK, Viktor. *Křížová cesta Josefa J. Ledera na Pecce z roku 1772*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 283–289

BROKEŠOVÁ, Gabriela. *Jaroslav Mencl: sběratel pověstí našeho kraje.* Jičínský deník, 2015, roč. 24, č. 115, s. 2

ČERMÁK, Karel. *Plagiátorství v 19. století*. Praha: Karel Čermák, 2015. 38 s. ISBN 978-80-260-7883-8

ČERMÁK, Karel. *Pomníky Mistra Jana Husa od roku 1915*. Praha: Karel Čermák, 2015. 71 s. ISBN 978-80-260-9097-7

ČERMÁK, Karel. *Předčasná úmrtí nadějných gymnazijních profesorů*. Praha: Karel Čermák, 2015. 54 s. ISBN 978-80-260-8210-1

ČERMÁK, Karel. Sochy a pomníky M. Jana Husa ve službách národního probuzení. In: *Monumenta vivent: sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově.* Josefov: NPÚ – ÚOP, 2015, roč. 5, s. 32–69. ISBN 978-80-905253-4-4

Černá nevěsta: pohádky a pověsti spolupracovníků a studentů K. J. Erbena. Ed. Jaroslav Otčenášek. Praha: Plot, 2015, 343 s. ISBN 978-80-7428-276-8

Čertova kuchyně: receptář pověstí a vyprávění z města Jičína a okolí ze 17. až 20. století. Ed. Pavel Hájek. Překlad Vlasta Reittererová a Hubert Reitterer. 1. vyd. Brno: Host, 2015. 406 s. ISBN 978-80-7491-589-5

ČTVRTEČKOVÁ, Jana a Radek Novák. *Archeologické nálezy z Pševse*. Kopidlenské listy, 2015, č. 12, s. 26
DRNOVSKÝ, Pavel. *Soubor kachlů z hradu Pecka, okr. Jičín.* ASČ, 2015, roč. 19, č. 2, s. 809–822
FAJSTAUEROVÁ, Hana. *Dějiny obce Pševes*. MuzN, 2015, č. 36, s. 1–10
FENCLOVÁ, Marta. *Klapka, jedem! Kde se točily slavné filmové scény.* Dnes, 2015, č. 25, s. 9–15
FETTERS, Aleš. *Fráňa Šrámek – voják v první světové válce.* ZŠS, 2015, roč. 52, č. 1, s. 8–9
FIDLER, Petr. *Císařský architekt a pevnostní stavitel Giovanni Pieroni*. Opuscula historiae artium, 2015, roč. 64 (Supplementum), s. 2–60
FORMÁNEK, Jaroslav. *Doba a směry rodu Součků z Polabí*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 4, s. 30–32
FORMÁNEK, Jaroslav. *Válečný letec Jiří Sehnal*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, s. 11–12
FRANTA, Petr. *Židovská škola = Jewish School Jičín*. Architekt, 2015, roč. 61, č. 2, s. 72
FRIEDRICHOVÁ, Hana. *A taky se tu hrálo divadlo: jak začínali bělohradští ochotníci*. Bělohradské listy. 2015, roč. 15, č. 5, s. 6
FRIEDRICHOVÁ, Hana. *Raisovo ochotnické divadlo v Lázních Bělohradě: člen Erbanova okrsku Ústřední matice Divadelního ochotnictva Československého v Hořicích v Podkrkonoší*. Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 6, s. 12–13
GERSTNER, Miloš. *Hořičtí*. [Opis článku z knihy U nás doma od Františka Obrtela, vydané v roce 1925.] Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 5, s. 21–24
GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ, Zdenka. *Počátky církve československé v Drahorazi: (věnováno památce 600. výročí upálení Jana Husa v Kostnici)*. Kopidlenské listy, září 2015, s. 20–21
GLÁSEROVÁ LEBEDOVÁ, Zdenka. *Stavitelé kaple Božího hrobu v Drahorazi: (k 320. výročí zahájení stavby)*. Kopidlenské listy, prosinec 2015, s. 22–23
GOTTLIEB, Jaromír. *Jičín – Valdštejnovo pole neválečné: teze a poznámky k problematice plánování jičínské raně barokní aglomerace v letech 1621–1634.* Jičín: Regionální muzeum a galerie, 2015. 131 s. ISBN 978-80-87486-05-4
HANUŠ, Jiří. *Saská královská návštěva Bělohradu v létě roku 1866*. Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 5, s. 7
HEJNOVÁ, Zuzka. *Výstava krojů vyvolávala u návštěvníků obdiv*. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 3, s. 13–14
HLAVATÝ, Jan. *Život v našich obcích za světové války* (5). Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, s. 18–24
HORNIK, Pavel, Marek Pacák, Miroslav Pleska a Milada Hylmarová. *Kostrový hrob kultury nálevkovitých pohárů z Kopidlna (okr. Jičín)*. AVČ, 2013 [vyšlo 2015], s. 5–20
HRDINA, Ignác Antonín. *Karel Jaromír Erben právník a právní historik*. Dvůr Králové nad Labem: vlastivědné čtení o našem městě i jeho okolí. 2015, roč. 15, č. 4, s. 12–14. ISSN 2464-6997
CHUTNÝ, Karel. *Státní okresní archiv Jičín v roce 2014.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 318–322
Jičín – Valdštejnovo město. Hradec Králové: Královéhradecký kraj, 2015, 8 s. ISBN 978-80-260-8217-0
JINDRA, Josef. *Odešel Jaroslav Folprecht.* [Kronikář z Přepeř]. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 5, s. 19
KÁBOVÁ, Hana. *Jubileum libuňského jemnostpána.* [Antonín Marek] ZŠS, 2015, roč. 52, č. 5, s. 18–19
KÁBOVÁ, Hana. *Páter Láska: životní příběh a překladatelské dílo kyjského faráře Gustava Lásky (1848–1921).* [Rodák z Dětenic]. Praha: Masarykův ústav a Archiv Akademie věd

České republiky, v. v. i.; Pelhřimov: Nová tiskárna, spol. s r. o., 2015, 116 s. ISBN 978-80-87782-48-4 (Masarykův ústav), 978-80-7415-123-1 (Nová tiskárna Pelhřimov)
KOJETÍNOVÁ, Martina. *Onomastická procházka Prachovskými skalami.* OJKT, 2015, č. 1, s. 66–68
KOŘÍNKOVÁ, Jana. *Osobnosti – obec Pševes*. MuzN, 2015, č. 36, s. 19
KOTRBÁČEK, Jaroslav. *Česká Tourist Trophy Hořice: z historie motoristického sportu*. [Hořice]: Jaroslav Kotrbáček, 2015. 79 s.
KOTRBÁČEK, Jaroslav. *III. odboj na Hořicku.* Hořické noviny, 2015, č. 5, s. 2
KOVAČIKOVÁ, Lenka. *Zvířecí kosti z raně středověkého sídliště v Budčevsi*. ASČ, 2015, roč. 19, č. 2, s. 751–753
KRACÍK, Pavel. Drobné památky. In: KRACÍKOVÁ, Jindřiška (ed.). *O Bukvici a Křelině.* Bukvice: Obec Bukvice, 2015, s. 65-71. ISBN 978-80-260-7861-6
KRACÍK, Pavel. Mezi námi sousedy. [Etnografický sběr J. Š. Kubína v obci Křelina v létě 1918, pověsti z okolí Bukvice a Křeliny]. In: KRACÍKOVÁ, Jindřiška (ed.). *O Bukvici a Křelině.* Bukvice: Obec Bukvice, 2015, s. 91–108. ISBN 978-80-260-7861-6
KRACÍK, Pavel a Karel Chutný. *Když se řeknou Staré Hrady...: k životnímu jubileu Evy Bílkové*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 312–318
KRACÍKOVÁ Jindřiška (ed.). *O Bukvici a Křelině*. Bukvice: Obec Bukvice, 2015, 114 s. ISBN 978-80-260-7861-6.
KŘÍŽ, Jaroslav. *Připomenutí etnografa a cestovatele Václava Šolce (1919–1995)* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 107–108
Květnová revoluce 1945 ve Mlýnci. Kopidlenské listy, březen 2015, s. 26
LOCHOVSKÝ, Martin. *Jan Levit (1884–1944) – 70 let od úmrtí význačného českého chirurga* (část 2–3). Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, s. 7–11; č. 2, s. 3–6
MACHÁČKOVÁ, Hana. *Lidová architektura v Pševsi.* MuzN, 2015, č. 36, s. 16
MACHÁČKOVÁ, Hana. *Národopisné střípky*. MuzN, 2015, č. 36, s. 18
MACHÁČKOVÁ, Hana. *Památky Pševsi*. MuzN, 2015, č. 36, s. 15
MIKULE, František. *Hrad Kost a malá epizoda ze života velkého člověka aneb za šermířem Vilémem Goppoldem z Lobsdorfu.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 4, s. 255–257
NĚMEČKOVÁ, Jana, Jana Šlechtová a Josef Stejskal. *Kronika domovních čísel: Dobrá Voda u Hořic*. Dobrá Voda u Hořic: obec, 2015, 123 s.
NOVÁK, Jan. *Výzkum raně středověkého sídliště v Budčevsi z pohledu antrakologické a makrozbytkové analýzy*. ASČ, 2015, roč. 19, č. 2, s. 755–758
NOVÁK, Radek. *Bukvice dávná.* [Nejstarší dějiny z pohledu archeologa]. In: KRACÍKOVÁ, Jindřiška (ed.). O *Bukvici a Křelině.* Bukvice: Obec Bukvice, 2015, s. 74–85. ISBN 978-80-260-7861-6
NOVÁK, Radek. *Nejstarší stavební památka ve Šlikově vsi*. Hurá, muzeum!, 2015, č.2, s. 4
NOVÁK, Radek. *Neolitická pec z Bukvice*. Hurá, muzeum!, 2015, č.1, s. 3
NOVÁK, Radek. *Opevnění ostroměřského hradiště*. Hurá, muzeum!, 2015, č.4, s. 4
NOVÁK, Radek. *Pravěký poklad z Jičínska*. Hurá, muzeum!, 2015, č.3, s. 4
OPICOVÁ, Kateřina – NOVÁK, Radek. *Nález hrnčířské pece z 15. století v Hořicích (okr. Jičín)*. AVzČ, Supplément 97, Sborník referátů z informačního kolokvia, 2015, s. 49–51
OPICOVÁ, Kateřina a Radek Novák. *Raně středověké sídliště v Budčevsi, okr. Jičín*. ASČ, 2015, roč. 19, č. 2, s. [731]–749
PAŘÍK, Arno. *Synagogues, schools and rabbinic houses: Revitalization of jewish sites in the Czech Republic completed*. [Též Jičín.] Judaica Bohemiae, 2015, roč. 49, č. 2, s. 89–113
PAVEL, Petr. *120 let trvání Sboru dobrovolných hasičů Bělá u Pecky: 1895–2015*. Bělá u Pecky: Sbor dobrovolných hasičů, 2015, 44 s.

PLECHÁČ, Vladimír. *Církev československá husitská slaví a vzpomíná*. [Sbor v Nové Pace.] Achát, 2015, č. 4, s. 4–5
PLECHÁČKOVÁ, Iva. *140 let ZŠ K. V. Raise aneb krátký exkurz školními kronikami (putování v čase).* Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 5, s. 10–11
[PŮLPÁNOVÁ, Eugenie]. *Doplňující zápis k roku 1945* [do kroniky města Sobotky]. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 4, s. 12–13
SAMŠIŇÁK, Jan. *Šolcův statek v Sobotce: historie, lidé, umění*. 1. vyd. Sobotka: Jan Samšiňák, 2015. 112 s.
SEKEROVÁ, Marie. *Výročí narození profesorky Marie Hejnové*. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 3, s. 11–12
SKALICKÝ, Jan. *Jan Malát.* Novobydžovský zpravodaj, 2015, roč. 42, č. 12, s. 12
STEJSKAL, Josef a Jana Němečková. *Dobrá Voda u Hořic 1395–2005*. Dobrá Voda u Hořic: Obecní úřad, 2015, 59 s.
STUCHLÍK, Ladislav. *Plukovník in memoriam Eduard Rulf*. Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 3, s. 9.
ŠEDIVÁ, Jitka. *Konec druhé světové války v Libáni*. Libáňské noviny, 2015, č. 74, s. 41–44
ŠIMŮNKOVÁ, Marie. *Rok 1945 ve vesecké kronice*. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 4, s. 5
[ŠOLC, Jan]. *Z kroniky města* [Sobotky]: *rok 1945*. ZŠS, 2015, roč. 52, č. 3, s. 10–11
ŠOLC, Václav. *Mlýny na Klenici a v okolí*. 2. rozšíř. vydání. Mladá Boleslav: vl. nákl., 2015. 140 s. ISBN 978-80-260-8677-2
ŠPŮR, Josef. *Staré rody Bělohradska a jejich význační představitelé – odkud přišli Čeřovští.* Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 4, s. 14–15
ŠPŮR, Josef. *Staré rody Bělohradska a jejich význační představitelé: potomci krkonošských „boudařů"*. Bělohradské listy. 2015, roč. 15, č. 1, s. 14–15; č. 2, s. 14–15
ŠPŮR, Josef. *Staré rody Bělohradska a jejich význační představitelé: Ponerové – potomci pastora Bohnera*. Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 5, s. 14–15
ŠPŮR, Josef. *Staré rody Bělohradska a jejich význační představitelé: rod s příjmením Kráčmar*. Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 6, s. 14–15
ŠULC, Jiří. *Hořické kořeny spisovatele Petra Jilemnického*. 1. část. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 5, s. 27–28
TĚTHALOVÁ, Markéta. *Josef Kryslička: z partyzána „teroristou"?* Fontes Nissae, 2015, roč. 16, č. 1, s. [58]–65
TOMÍČEK, Jan. *Hořický zámek a muzeum*. Pod Zvičinou. 2015, roč. 33, č. 4, s. 3–4
TOMÍČEK, Jan. *Už dvacet let vydává naše gymnázium časopis Pod Zvičinou (1995–2015*). Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 5, s. 4–6
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Husitské tradice a Šalounův pomník M. Jana Husa v Hořicích. In: *Monumenta vivent: sborník Národního památkového ústavu, územního odborného pracoviště v Josefově.* Josefov: NPÚ – ÚOP, 2015, roč. 5, s. 7–17. ISBN 978-80-905253-4-4
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Husovy pomníky v našem kraji*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 3, s. 20–23; č. 4, s. 23–26
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Jak se žilo v Hořicích před 100 lety* (část 5–9). Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, 13–17; č. 2, s. 7–12; č. 3, s. 7–11; č. 4, s. 7–13; č. 5, s. 11–16
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Kapitoly z historie hořického Sokola* (část 1–3). Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 3, s. 3–7; č. 4, s. 4–7, č. 5, s. 6–10
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Lesní koupaliště a slunné lázně na Dachovech: k 90. výročí otevření dachovského koupaliště.* Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 4, s. 19–22

TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Nejsvětější Trojice a jí zasvěcené památky v našem kraji*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 3, s. 23–26
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Panna Marie a jí zasvěcené památky v našem kraji*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, s. 24–31
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Stopadesáté výročí otevření divadelního sálu v Hořicích*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, s. 4–7
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Stručné dějiny hořického muzea*. Hořické noviny, 2015, č. 9, s. 5
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Střípky z historie hořického zámku*. Hořické noviny, 2015, č. 10, s. 4
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Svatá rodina a jí zasvěcené památky v našem kraji*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 5, s. 24–26
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. *Svatý Jan Nepomucký a jemu zasvěcené památky v našem kraji*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 2, s. 19–27
TOMÍČKOVÁ, Oldřiška. Svatý *Linhart a jemu zasvěcené památky v našem kraji*. Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 4, s. 29–30
Tucet u zpovědi: 25 let LiSu: (1990–2015). 1. vyd. Nová Paka: Václav Franc, 2015. 80 s. [Literární spolek Jičín]
ÚLEHLA, Vladimír. *Ze starého Jičína: Lohařové*. 1. vyd. Jičín: TomTour, 2015. 223 s. ISBN 978-80-260-8985-8
ULRYCHOVÁ, Eva. *Archeologické nálezy z Jičínska (2012–2013)*. AVČ, 2013 [vyšlo 2015], roč. 6, s. 409–412
ULRYCHOVÁ, Eva. *Mohylová pohřebiště v Křešickém lese (k. ú. Kopidlno, okr. Jičín*. AVČ, 2014, s. 178–194
ULRYCHOVÁ, Eva. *Nálezy mincí v Hořicích a v jejich okolí* (část 4–8). Pod Zvičinou, 2015, roč. 33, č. 1, s. 31–33; č. 2, s. 31–32; č. 3, s. 28–29; č. 4, s. 32–33; č. 5, s. 28–30)
VACEK, Jiří. *Pruská válka*. Bělohradské listy, 2015, roč. 15, č. 3–4, s. 16–17
VESELÝ, Jaroslav. *Nadační a pohádkové čtvrtstoletí v Jičíně*. OJKT, 2015, 22 (38), č. 3, s. 227–228
VESELÝ, Jaroslav. *Nejstarší Husův pomník v českých zemích je opravdu v Jičíně*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 134
WALDHAUSER, Jiří. *(Ne)odhalená archeologická tajemství Humprechtu. Byla na něm Perunova svatyně? Nebo hrad či tvrz?* ZŠS, 2015, roč. 52, č. 1, s. 5–6
ZÁVESKÁ, Daniela. *Hořické slavnosti ve 40. letech 19. století pohledem kronikáře Františka Šafránka*. Folia ethnographica, 2015, roč. 100, č. 49-1, s. 49–62. ISSN 0862-1209
ZIKMUNDOVÁ, Hana. *Sbor Foerster oslavil dvacetileté jubileum koncertem*. Cantus, 2015, roč. 26, č. 4, s. 56–57. ISSN 1210-7956

Okres Semily

BARTOŠ, Miloslav, Pavel Klimeš, Jiří Louda. *Nejstarší obrazová mapa Krkonoš*. Vrchlabí: Správa KRNAP, 2015, 60 s. ISBN 978-80-86418-92-6
BAŠTA, Jiří. *Kulturní památka Janatův mlýn v Buřanech*. K+JH, 2015, roč. 48, č. 6, s. 46–47
Betlémy ze sbírky Jany a Josefa Václava Scheybalových. K+JH, 2015, roč. 48, č. 12, s. 11
BOLDAŇUK, Vladimír .. et al. *Přepadení celnice na Horkách u Staré Paky v květnu 1945*. K+JH, 2015, roč. 48, č. 5, s. 22–23
BRÁDLOVÁ, Alena .. et al. *Jizerka, aneb Cesta za poselstvím hudby: almanach k 50. výročí založení dětského a mládežnického pěveckého sboru ze Semil*. Semily: Muzeum a Pojizerská galerie, 2015, 191 s. (Paměť Semilska; 2). ISBN 978-80-905890-2-5

BROŽ, Josef. *Dotýkání krásy*. [Modřišice]: Presstar, 2015. 91 s. ISBN 978-80-87141-38-0 [Český ráj – fotografie]
COGAN, Miroslav. *Machkův portrét Antonína Marka v turnovském muzeu*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 289–293
CRHA, Jiří. *Osada Ell Torro a historie trampingu v Českém ráji.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 1, s. 7–10
DĚDOVSKÝ, Daniel. *Z odkazu Jaromíra Jecha v SOkA Semily*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 299–302
DLASK, Josef. *Zápisky sedláka Josefa Dlaska: měl jsem nestálé štěstí.* Ed. Alžběta Kulíšková. Turnov: Muzeum Českého ráje, 2015. 284 s. ISBN 978-80-87416-21-1
DRAHOŇOVSKÝ, Jan. *Činnost Městského muzea a galerie Lomnice nad Popelkou za rok 2014.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 331–334
DRAHOŇOVSKÝ, Jan (st.). *Želechy.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 121–127
DRNOVSKÝ, Pavel. *Pozoruhodný soubor kachlů z hradu Kumburku, okr. Semily.* ASČ, 2015, roč. 19, č. 1, s. 379–410
DUŠEK, Libor. *Košatý rod mlynářů Janatů.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 6, s. 48–50
DUŠEK, Libor. *Lidové zvyky Krkonoš.* Vrchlabí: KRNAP, 2015. 49 s. ISBN 978-80-87706-71-8
DUŠEK, Libor. *Příšlapky obcí západních Krkonoš.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 12, s. 42
DVOŘÁK, Jiří. *Harrachov – obrázky z historie.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 8, s. 15
DVOŘÁK, Jiří. *Překvapení z půdy: nečekaný nález opony roudnických ochotníků.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 6, s. 8–12
DVOŘÁK, Jiří. *Stromem roku je Tisíciletá lípa z Tatobit.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 12, s. 5
FAPŠO, Marek a Jaroslav Kříž. *Připomenutí sedláka Josefa Dlaska (1782–1853): k některým možnostem interpretace této osobnosti*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 1, s. 19–23
FAPŠO, Marek. *Doba zapomenuté rebelie.* Turnovsko, 2015, č. 7, s. 22–23; č. 8, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Dva vojenské pomníky – němí svědci zapomenutých dob.* Turnovsko, 2015, č. 9, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Fin de siècle.* Turnovsko, 2015, č. 6, s. 18–19
FAPŠO, Marek. *Jan Pilina a středověký Turnov*. Turnovsko, 2015, č. 2, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Jan Skála a malý Turnov ve velké monarchii.* Turnovsko, 2015, č. 3, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Město, kterým šly dějiny*. [Turnov.] Turnovsko, 2015, č.11, s. 22–23; č. 12, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Největší turnovské revoluce?* Turnovsko, 2015, č. 5, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Pavel Glos a II. světová válka*. Turnovsko, 2015, č. 1, s. 22–23
FAPŠO, Marek. *Václav Červenka a světla a stíny pobělohorského Turnova.* Turnovsko, 2015, č. 4, s. 22–23
FIŠERA, Zdeněk. *Za lesní železnicí do Martinic.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 11, s. 45–46
FLOUSKOVÁ, Zdeňka. *Slovník krkonošských spisovatelů.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2015, 48 s. ISBN 978-80-87706-74-9 (též polsky)
FREIWILLIG, Petr a Miroslav Kolka. *Výběr z nechtěného: příklady industriálních staveb v Libereckém kraji zdemolovaných mezi lety 2010 a 2015.* Fontes Nissae, 2015, roč. 16, č. 2, s. 79–93
GRINDL, Tomáš. *Bude nám velice chybět...* [František Mlejnek] OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 75
HERCÍK, Jaroslav. *Bradlecká Lhota: představujeme obce našeho regionu.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 3, s. 184–194

HERINK, Jan a Josef Herink. *100 let od narození předního českého mykologa a znalce přírody Českého ráje MUDr. Josefa Herinka: (26. 12. 1915 – 20. 8. 1999)*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 3, s. 205–212, č. 4, 279–290.
HEŘMÁNEK, Pavel. *Jan Amos Komenský a Kristina Poniatowská*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2015. 215 s. ISBN 978-80-7422-287-0
HEŘMANOVÁ, Ivana. *Oprava sousoší Kalvárie.* Chucheláček. 2015, roč. 4, [s. 14–15]
Hornictví v Krkonoších. Hradec Králové: Královéhradecký kraj, 2015, 8 s. ISBN 978-80-260-8214-9
Horské boudy v Krkonoších a Jizerských horách = Schroniska turystyczne Karkonoszy i Gór Izerskich. Red. Navrátil, Ivo. Litoměřice: Státní oblastní archiv, 2015, 23 s. ISBN 978-80-86254-31-9
HROMÁDKO, Luboš. *Drahé kameny a minerály Českého ráje*. Kozákov: Mineralklub Kozákov 82, [2015]. 18 nečísl. stran
Infatuated beads: okouzleni perličkami. Ed. Hrušková, Kateřina, Jaroslava Růžičková. Jablonec nad Nisou: Muzeum skla a bižuterie v Jablonci nad Nisou, 2015, 200 s. ISBN 978-80-86397-18-4
JAKL, L. Michal. *Vlastivědné muzeum pro Vysoké nad Jizerou a okolí v roce 2014.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 339–341
JAKL, Michal. *Vysoké nad Jizerou.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 4, s. 270–278
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Muzeum Českého ráje v Turnově v roce 2014.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 336–339
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Národopisná výstava československá.* MuzČ, 2015, č. 2, s. 2
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Pracoviště pro lidovou kulturu.* MuzČ, 2015, č. 1, s. 3 [Muzeum Českého ráje v Turnově]
JAKOUBĚOVÁ, Vladimíra. *Turnovsko na Národopisné výstavě československé v Praze v roce 1895.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 3, s. 150–155
JAKOUBKOVÁ, Gabriela. *Rozhovory z Krkonoš a Podkrkonoší*. Vlkov: Helena Rezková, 2015. 192 s. ISBN 978-80-905700-7-8
JAKUBEC, Pavel. *Státní okresní archiv Semily v roce 2014*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 322–327
JEBAVÁ, Lucie .. et al. *Mapování agrárních forem reliéfu v Krkonoších na základě dat leteckého laserového skenování*. OCor, 2015, roč 52, s. 61–72
JIRÁSKO, František. *Větrov: střípky z historie Vysokého nad Jizerou*. K+JH, 2015, roč. 48, č. 9, s. 38–39
JIROUŠOVÁ, Ludmila. *Znovuodhalení pamětní desky řídícímu učiteli Ludvíku Liškovi*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 91–94
KAFKA, Jindřich. *Krematorium v Semilech v třicátých letech 20. století.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 175–205
KASÍK, Stanislav. *O historickém znaku města Turnova.* I. část. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 24–69
KLETVÍK, Jan. *Evangelíci v Libštátě v letech 1783–1945.* 2. část. Sjednocení. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 70–101
KOBLÍŽEK, Vladimír. *Jak získávala Lomnice nad Popelkou spojení se světem?* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 1, s. 4–7, č. 3, s. 165–172
KOLÁČEK, Luboš Y. *Krkonoše: rájem i peklem Obřích hor*. 1. vyd. Praha: Regia, 2015. 263 s. Tajemné stezky. ISBN 978-80-87866-11-5
Krkonoše a pomezí Jizerských hor: turistická – cykloturistická – lyžařská mapa [Měřítko 1:25 000]. Jičín: Kartografie HP, 2015, 1 mapa. ISBN 978-80-906043-0-8

Krkonoše hřebeny: podrobná mapa : turistická – cykloturistická – lyžařská mapa [Měřítko 1:20 000]. Jičín: Kartografie HP, 2015, 1 mapa. ISBN 978-80-905614-9-6
Krkonoše: praktická mapa : turistická – cykloturistická – lyžařská mapa [Měřítko 1:25 000]. Jičín: Kartografie HP, 2015, 1 mapa. ISBN 978-80-905614-8-9
Krojové památky z Podještědí a okolí Turnova. Sdružení rodáků a přátel kraje Karoliny Světlé, 2015, č. 72, s. 10–11
KŘÍČEK, Václav. *Výběrový soupis literatury k dějinám Libereckého kraje za rok 2014.* Fontes Nissae, 2015, roč. 16, č. 2, s. 119–126
KŘÍŽ, Jaroslav. *Tradice výroby vánočních ozdob v Poniklé a okolí.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 4, s. 293–297
KŘÍŽ, Jaroslav. *Život na provázku, aneb O loutkářích a loutkách: tradice a současnost loutkářství v Českém ráji a Libereckém kraji*. Turnov: Muzeum Českého ráje v Turnově, 2015. 72 s. ISBN 978-80-87416-20-4
KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Českorajská hymna.* MuzČ, 2015, roč. 12, č. 3, s. 2
KULÍŠKOVÁ, Alžběta. *Retrokatalogizace starých tisků – kde se ukrývaly nejstarší knihy muzea.* MuzČ, 2015, roč. 12, č. 2, s. 3 [Prvotisky v MČR Turnov]
LANGHAMER, Antonín. *Krajiny domova Miloslava Janků: vánoční výstava v okresním archivu.* SeNo, 2015, roč. 23, č. 1, s. 16, 17
LÁNSKÝ, Tomáš. *Květen 1990. „Běž domů, Ivane," řekl jako první okupantům Turnov*. Mladá fronta Dnes. Liberecký Dnes, 2015, roč. 26, č. 123, s. B1
LÁNSKÝ, Tomáš. *Msta na konec: V Českém ráji zmasakrovali po válce 365 Němců*. Mladá fronta Dnes. Liberecký Dnes, 2015, roč. 26, č. 108, s. B2
LÁŠEK, Radan. *Krkonoše v roce 1938: armáda a opevnění*. Praha: Radan Lášek – Codyprint, 2015. 366; 87 s. 2 svazky. ISBN 978-80-903892-3-6
LOUDA, Jiří. *Tzv. malá retribuce na Semilsku: trestní nalézací komise Jilemnice, Semily a Turnov*. Fontes Nissae. 2015, roč. 16, č. 1, s. 48–57
LUNIACZEK, Petr. *Putování za lidovou architekturou Semilska: 33 výletů*. České Budějovice: Petr Luniaczek, 2015. 191 s.: il. ISBN 978-80-260-8628-4
LUŠTINEC, Jan a Jiří Louda. *Církevní památky Krkonoš.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2015, 48 s. ISBN 978-80-87706-73-2
LUŠTINEC, Jan a Martin Witkowski. *Mechanický betlém Jiřího Valeše.* [Krkonošské muzeum Jilemnice.] K+JH, 2015, roč. 48, č. 12, s. 8–10
LUŠTINEC, Jan. *Historie lyžování v Krkonoších: ... o lyžování trochu jinak.* Vrchlabí: Správa KRNAP, 2015, 48 s. ISBN 978-80-7535-000-8
LUŠTINEC, Jan. *Krkonošské muzeum v Jilemnici v roce 2014.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 329–331
LUŠTINEC, Jan. *Zlatá noc v Jilemnici: nově objevený obraz Františka Kavána je mimořádným ziskem.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 4, s. 19
MACHAŇ, Drahomír. *Naši významní rodáci v zahraničí.* OJKT, 2015, roč. 221(38) č. 1, s. 24–28
MAREK, David. *Co se skrývá v základním kameni turnovské sokolovny?* MuzČ, 2015, roč. 12, č. 1, s. 5
MAREK, David. *Stalo se před sto lety v Turnově a okolí.* MuzČ, 2015, roč. 12, č. 1, s. 7; č. 2, s. 7; č. 3, s. 7; č. 4, s. 7
MAREK, David. *Z Velkého Turnova: podoba města v časech nedávno minulých.* Turnov: Muzeum Českého ráje, 2015, 160 s. ISBN 978-80-87416-18-1

MEČÍŘ, Vojtěch. *Město jako pomník: o Jaroslavu Havlíčkovi a jeho Jilemnici.* Jilemnice: zpravodaj města, 2015, září, s. 17–20
MIKULE, František. Kříž s křížem. In: *Sborník Společnosti pro výzkum kamenných křížů 2015*. Aš: Knihovna, Muzeum a Infocentrum, 2015. s. 24–27. ISBN 978-80-904226-4-3
MIKULE, František. *Pomníky Jana Husa*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 130–133
MIKULE, František. *Tajemství Velikonočního ostrova u Kundratic*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 3, s. 204–205
MIKULIČKA, Jan. *Nový čestný občan Semil: vynálezce a odbojář Ohio*. Mladá fronta Dnes. Liberecký Dnes. 2015, roč. 26, č. 276, s. 14
MLEJNEK, Milan. *Vzpomínka na Františka Mlejnka.* [Učitel na Turnovsku, 1926–2015.] Náš Turnov, 2015, č. 51, s. 14
MOCEK, Jan. *Naučná stezka Klokočské skály*. [Praha]: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, [2015], 8 nečísl. stran. ISBN 978-80-88076-08-7
MOCEK, Jan. *Naučná stezka Kozákov*. [Praha]: Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, [2015]. 1 složený list (8 s.). ISBN 978-80-88076-07-0
MÖLLER, Petr, Pavel Šturm. *Železná dráha v údolí řeky Kamenice: Železný Brod – Tanvald 1875–2015*. Tanvald: Železniční společnost Tanvald, 2015, 208 s. ISBN 978-80-260-8543-0
MORÁVKOVÁ, Lenka. *Květnové povstání na Lomnicku – z kroniky města 1945*. OJKT, 2015, roč. 38, č. 2, s. 86–90
MORÁVKOVÁ, Lenka. *Lomnické ochotnické divadlo slavilo 190 let*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 4, s. 297–298
MORÁVKOVÁ, Lenka. *Povstání na Semilsku v květnu 1945*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 83–86
MRKÁČEK, Zdeněk. *Ing. MgA. Pavel Holas – malíř, muzikant a hlavně člověk (7. 9. 1968 Turnov – 4. 5. 2015 Turnov)*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 4 (2015), s. 251–253
NAVRÁTIL, Ivo a Günter Fiedler. *Urbář lomnického panství z roku 1667*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 228–280
NEKVAPIL Jirásková, Šárka. *Protoindustrializace a možnosti studia populačního vývoje v oblasti severovýchodních Čech*. ČČH, 2015, roč. 113, č. 1, s. 27–49
NEMETH, Tereza. *Muzeum a Pojizerská galerie Semily v roce 2014*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 334–336
NOVOTNÁ, Hana. *Proces kolektivizace na Hruboskalsku*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 3, s. 214–222
PATKOVÁ, Lenka. *Břetislava Plívová-Pospíšilová*. Semily: Muzeum a Pojizerská galerie, 2015, 67 s. ISBN 978-80-905890-3-2
PATKOVÁ, Lenka. *Umění Pojizeří: 55'*. Semily: Muzeum a Pojizerská galerie, 2015, 77 s. 978-80-905890-1-8
PAVELČÍK, Petr, ed. *Sborník příspěvků z konference Udržitelný urbanismus města a bydlení na sídlištích: strategie pro menší města: Jilemnice 9.–10. 3. 2016*. Rudná: CI2, o.p.s. ve spolupráci s městem Jilemnice, 2016. 24 s. ISBN 978-80-906341-4-5
PELANTOVÁ, Věra. *Průkopníci managementu Turnovska: období do roku 1914.* Liberec: Tech. univerzita, 2015, 68 s. ISBN 978-80-7494-239-6
PEŠEK, Petr. *Tatobitská muzikantská historie*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 1, s. 45–46
PILOUS, Vlastimil. *Historická těžba zlata v povodí dolní Jizerky na Jilemnicku.* OCor, 2015, roč. 52, s. 39–60

PLACHTA, Miloš. *Borek Nechanický – skromný hrdina prvního dějství*. SeNo, 2015, roč. 23, č. 10, s. 18
PLACHTA, Miloš. *Ing. Václav Sedláček – vlastenec, vynikající technik a mučedník dvou totalit.* [1900 Benešov u S.–1955 Praha] SeNo, prosinec 2015, s. 14
PLACHTA, Miloš. *Za MUDr. Georgiosem Karadzosem – chirurgem a primářem semilským*. SeNo, září 2015, s. 16
POKORNÁ, Magdaléna a Jaroslav Šebek. *Po stopách Sarajeva 1914*. Bulletin Historického ústavu AV ČR Praha. 2015, roč. 26, (2015), s. 9–10. ISSN 1214-1836 [Výstava v jilemnickém muzeu a hrabě Jan Nepomuk Harrach]
PORŠ, Jaroslav. *Neobyčejný život Arnošta Kruse*. Liberec: Bor, 2015, 101 s. ISBN 978-80-87607-51-0
PROCHÁZKOVÁ, Lenka. *Návštěvy rakouského císaře ve druhé polovině 19. století na Mnichovohradišťsku a na Turnovsku.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 1, s. 47–51
PROCHÁZKOVÁ, Lenka. *Řídící učitel František Seidl (1887–1933).* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 293–299
PROSTŘEDNÍK, Jan a Petr Šída. *Doklady dehtářské výroby v podhůří Krkonoš ve světle archeologických nálezů.* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 209–227
PROSTŘEDNÍK, Jan .. et al. *Výzkum polních vápenických pecí v Bozkově, okr. Semily.* AVzČ, 2015, suppl. 97, s. 54–55
PROSTŘEDNÍK, Jan .. et al. *Výzkum raně novověké nálezové situace ve Sklenařicích v Krkonoších (okr. Semily).* AVzČ, 2015, suppl. 97, s. 55–56
PROSTŘEDNÍK, Jan a Jan Novák. *Výzkum zásobního objektu lidu popelnicových polí z Přepeř u Turnova*. ASČ, 2015, roč. 19, č. 2, s. 667–674
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Kachle ze Sklenařic.* [2. čtvrtina 16. stol.] MuzČ, 2015, roč. 12, č. 1, s. 7
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Páni z Hruštice.* Turnovsko, 2015, roč. 2, s. 18–19
PROSTŘEDNÍK, Jan. *Pravěký i středověký Turnov ve světle archeologických nálezů.* Turnovsko, 2015, č. 1, s. 18–19; č. 2, s. 18–19; č. 3, s. 18–19; č. 4, s. 18; č. 5, s. 18; č. 6, s. 16; č. 7, s. 18; č. 8, s. 18; č. 9, s. 18–19; č. 10, s. 16–17; č. 11, s. 18–19; č. 12, s. 18–19
PŘIKRYL, Michal. *Sto let skautingu v Jilemnici...: aneb, Jak to všechno začalo?* Jilemnice: zpravodaj města, 2015, roč. 38, prosinec, s. 19–20
REJHA, Adam. *Ke vzniku kaple Navštívení Panny Marie v Mašově*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 137–138
REJHA, Adam. *P. Josef Němeček. Život a dílo se zvláštním zřetelem k jeho působení na Sychrově*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 102–139
REZKOVÁ, Helena. *Vysocká nemocnice: aneb od císaře pána k chirurgii ruky: 1899–2015.* Vysoké nad Jizerou: Ústav chirurgie ruky a plastické chirurgie, 2015, 119 s. ISBN 978-80-905700-4-7
ŘÍDKOŠIL, Tomáš, Alžběta Kulíšková. *MUDr. Jiří Šolc – mineralog, sběratel, fotograf.* MuzČ, 2015, č. 1, s. 1–2
SAJBT, Jiří. *Donace paní Bolemily a tzv. Vladislavský újezd – dva příspěvky k raným dějinám středního Pojizeří*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 11–23
SAJENKO, Pavel, Vladimír Boldaňuk a Stanislav Bursa. *Výsadek CHAN se nehlásí: příběh parašutistů zpravodajské skupiny CHAN vysazených v Krkonoších v březnu 1945 ve světle dokumentů a vzpomínek*. Ostrava: Avartos, 2015. 198 s. ISBN 978-80-260-7699-5
Schroniska turystyczne Karkonoszy i Gór Izerskich w Polsce oraz w Czechach . Red. Łaborewicz, Ivo. Wrocław: Dyrekcja Archiwów Państwowych, 2015. 55 s. ISBN 978-83-7795-005-0

SKALSKÁ, Dáša. *Čtvrtstoletí waldorfské pedagogiky v Semilech.* SeNo, 2015, roč. 13, č. 9, s. 1 a 12
Struktury, přechody a změny: vzpomínky na Ladislava Kubíčka. S. l. d. 372 s. ISBN 978-80-906073-0-9
SUK, Aleš. *Turnovský fotograf Václav Josef Linhart.* Náš Turnov, 2015, č. 51, s. 11–12
ŠINDLAUER, Zdeněk. *Turnovsko-kralupsko-pražská dráha*. 1. vyd. Turnov: Klub přátel železnic Českého ráje, 2015. 132 s. ISBN 978-80-260-8878-3
ŠOLC, Jiří. *Květen roku 1945 v Turnově: (ze vzpomínek MUDr. Jiřího Šolce).* OJKT, 2015, roč. 22, č. 2, s. 76–82
ŠTERNOVÁ, Petra. *Architekt Vladimír Krýš – stavitel sborů Církve československé husitské v Semilech a Turnově.* Zprávy památkové péče, 2015, roč. 75, č. 2, s. 125–134
UHLÍKOVÁ, Kristina. *Josef Scheybal a jeho role při konfiskaci movitých památek z majetku občanů německé národnosti po 2. světové válce*. 2. část. Období 1947–1954. Fontes Nissae, 2015, č. 2, s. 32–47
VAŠATA, Ondřej. *Historik, pedagog, kronikář a organizátor spolkového života v Semilech František Mizera (1861–1924).* ZČRP, 2015, roč. 28, s. 140–159
VODNÁREK, Dušan. *Střední Krkonoše a Podkrkonoší: regionální učebnice pro 2.–9. ročník základní školy*. 2. vyd. Jilemnice: pro ZŠ Školní vydala Gentiana, 2015. 127 s. ISBN 978-80-86527-41-3
VOTOČEK, Václav. *Místní a pomístní jména v Semilech.* 2. aktual. vyd. Semily: Město Semily, 2015. 62 s. + obr. příl. ISBN 978-80-904672-2-4
WALDHAUSER, Jiří. *Kouzelná náhoda aneb Trosky s větrným mlýnem.* OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 144 + I. Polemika: tamtéž, č. 3, s. 212–213 (František Mikule), tamtéž, s. 213 (M. Konvička), tamtéž, č. 4, s. 298 (Pavel Jakubec)
ZAJÍCOVÁ, Jana. *Turnovský Kruh přátel hudby zahajuje jubilejní 50. sezónu*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 4, s. 247–250
ZIEGLER, Václav a Ivo Navrátil. *Za RNDr. Tomášem Řídkošilem*. ZČRP, 2015, roč. 28, s. 305–312
ZIEGLER, Václav. *Za Tomášem Řídkošilem.* K+JH, 2015, roč. 48, č. 8, s. 6
ZIKMUND, Zdeněk. *Podivuhodný příběh zájezdu SK Slavia v Turnově 1901*. OJKT, 2015, roč. 22 (38), č. 2, s. 102–106

Autoři tohoto svazku

Babík Michal, PhDr., Regionální muzeum a galerie Jičín, babik@muzeumhry.cz
Bílek Karol, prom. hist., LA PNP Praha-Strahov, KarolBilek@seznam.cz
Cogan Miroslav, PhDr., Muzeum Českého ráje Turnov, cogan@muzeum-turnov.cz
Drahoňovský Jan, Mgr., Městské muzeum a galerie Lomnice n. P., muzeum.lomnice@seznam.cz
Fajstauerová Hana, Mgr., Regionální muzeum a galerie Jičín, Fajstauerova@muzeumhry.cz
Gerstner Miloš, MVDr., Benecko, dr.milosgerstner@seznam.cz
Hejralová Petra, Mgr., Městské muzeum Železný Brod, petrahej@centrum.cz
Hnilica Jiří, PhDr., Ph.D., Katedra dějin a didaktiky dějepisu, Pedagogická fakulta UK v Praze
Hrdlička Jaroslav, ThDr., Katedra historické teologie a církevních dějin Husitské teologické fakulty UK v Praze, jaroslav.hrdlicka@seznam.cz
Chutný Karel, Mgr., SOA v Zámrsku – SOkA Jičín, karel.chutny@soka-jc.cz
Jakouběová Vladimíra, PhDr., Muzeum Českého ráje Turnov, jakoubeova@muzeum-turnov.cz
Jakubec Pavel, Mgr., SOA v Litoměřicích – SOkA Semily, jakubec@soalitomerice.cz
Kábová Hana, PhDr., Ph.D., Masarykův ústav a Archiv Akademie věd ČR, v. v. i., HanaKabova@seznam.cz
Kasík Stanislav, heraldická kancelář „Dauphin" v Roudnici nad Labem, s.kasik@tiscali.cz
Kracík Pavel, Mgr., Jičínská beseda, z. s., pavelkracik@seznam.cz
Křížová Lenka, Mgr. et Bc., Gymnázium Turnov, lenka.prochazk@gmail.com
Louda Jiří, Mgr., Krkonošské muzeum ve Vrchlabí, jlouda@krnap.cz
Luštinec Jan, PaedDr., Krkonošské muzeum Jilemnice, jan.lustinec@centrum.cz
Navrátil Ivo, PhDr., SOA v Litoměřicích – SOkA Semily, navratil@soalitomerice.cz
Novotný Robert Radim, Mgr., SOA v Praze – SOkA Kladno, robert.novotny@soapraha.cz
Petrušková Jitka, Muzeum Českého ráje v Turnově, petruskova@muzeum-turnov.cz
Prostředník Jan, PhDr., Ph.D., Muzeum Českého ráje Turnov, prostrednik@muzeum-turnov.cz
Sajbt Jiří, Mgr., Muzeum Českého ráje v Turnově, sajbtjiri@seznam.cz
Šnaiberk Miroslav, Muzeum a Pojizerská galerie Semily, reditel@muzeumsemily.eu
Špráchal Přemysl, Vysoké nad Jizerou, sprachalp@seznam.cz

Z OBSAHU POSLEDNÍCH SVAZKŮ ROČENKY

26. svazek – 2013. 319 stran. ISBN 978-80-86254-29-6, ISSN 1211-975X
Články a studie: Marek Starý / Konec rodu Semínů ze Semína; Pavel Kracík / Pozoruhodný soubor petroglyfů na jižní stěně Lví věže ve skalní oblasti Fortna v Prachovských skalách; Ludmila Sochorová / Neznámý P. Vincentius Hafner OSA a jeho druzi; Jiří Louda / Valteřičtí evangelíci od tolerančního patentu po spojení v Českobratrské církvi evangelické – II. část; Ivo Navrátil / „Záškodnická skupina Jizerka" a dvojitý agent Jiří Hilger; **Materiály:** Eva Ulrychová / Archeologické nálezy z období husitských válek na Jičínsku; Jan Prostředník .. et al. / Bioarcheologický výzkum historické městské parcely. Turnov – ulice Antonína Dvořáka čp. 297; Jan Prostředník .. et al. / Archeologie s čistými botami. Laserové skenování krajiny na příkladu Všeně; **Drobnosti:** Václav Bartůšek / P. Veremundus a S. Eusebio – turnovský piarista Josef Durych; Ondřej Vodička / Mikuláš Zajíc z Házmburka na Kosti a kostecká katolická enkláva v době husitské; Miroslav Cogan / František Prokop a Ignác Martinec. Nová zjištění k dějinám kamenického řemesla v Pojizeří; Karol Bílek / K životu básníka Václava Šolce; **Kronika;** Jindřich Francek sedmdesátiletý (Karel Chutný – Radka Janků); Zprávy o činnosti archivů a muzeí; Český granát na světových výstavách (Petra Matějovičová); **Literatura**

27. svazek – 2014. 344 stran. ISBN 978-80-86254-30-2, ISSN 1211-975X
Články a studie: Jiří Sajbt / Románské kostely ve středním Pojizeří jako pramen k dějinám rané šlechty; Jan Kletvík / Evangelíci v Libštátě v letech 1781–1945. I. část. Dvě konfese, dva sbory; Marcela Kalašová – Aleš Pospíšil / Ikonografie hradu Valečova v 19. století. Valečov jako námět výtvarných děl poutníků a malířů; Ondřej Vašata / Z historie české menšiny ve Stupné a Vidochově v letech 1889–1938; Jiří Louda / Trestní nalézací komise v Turnově jako nástroj retribučního soudnictví; Jaroslav Kříž / Loutkářství v Libereckém kraji – tradice, historie a současnost; **Edice a materiály:** Karol Bílek / Dopisy Josefa Jungmanna Františku Šírovi; Jan Prostředník – Radek Novák – Jan Novák / Archeologický výzkum v areálu dvora Václava Vejrycha z Gemsenfelsu v Jilemnici; Jan Boublík – Jan Prostředník / Hromadný mincovní nález z Roztok u Jilemnice; **Drobnosti:** Jiří Sajbt / Nově objevená románská památka – kostel sv. Vojtěcha ve Skalsku; Jan Kilián / Role plukovníka Jana Becka ve valdštejnské kauze; **Kronika:** Zprávy o činnosti archivů a muzeí; **Literatura**

28. svazek – 2015. 367 stran. ISBN 978-80-86254-32-6; ISSN: 1211-975X
Články a studie: Jiří Sajbt / Donace paní Bolemily a tzv. Vladislavský újezd – dva příspěvky k raným dějinám středního Pojizeří; Stanislav Kasík / O historickém znaku města Turnova – I. část; Jan Kletvík / Evangelíci v Libštátě v letech 1783–1945. 2. část. Sjednocení; Adam Rejha / P. Josef Němeček. Život a dílo se zvláštním zřetelem k jeho působení na Sychrově; Ondřej Vašata / Historik, pedagog, kronikář a organizátor spolkového života v Semilech František Mizera (1861–1924); Klára Lukášová / Královédvorské Textilní závody Josef Sochor a jejich aktivity v oblasti propagace a popularizace firmy a jejích výrobků; Jindřich Kafka / Krematorium v Semilech ve 30. letech 20. století; **Edice a materiály:** Jan Prostředník – Petr Šída / Doklady dehtářské výroby v podhůří Krkonoš ve světle archeologických nálezů; Ivo Navrátil – Günter Fiedler / Urbář lomnického panství z roku 1667; **Drobnosti:** Viktor Blažek / Křížová cesta Josefa J. Ledera na Pecce z roku 1772; Miroslav Cogan / Machkův

portrét Antonína Marka v turnovském muzeu; Lenka Procházková / Řídící učitel František Seidl; Daniel Dědovský / Z odkazu Jaromíra Jecha v SOkA Semily; **Kronika:** Za RNDr. Tomášem Řídkošilem (Václav Ziegler a Ivo Navrátil); Když se řeknou Staré Hrady… K životnímu jubileu Evy Bílkové (Pavel Kracík – Karel Chutný); Zprávy o činnosti archivů a muzeí; **Literatura**

Supplementum 17 – 2016. Na kolech do světa: po silnicích nejen Českého ráje a Pojizeří. Referáty z vědecké konference konané ve dnech 17.-18. dubna 2015 v Mladé Boleslavi.
367 stran. ISBN 978-80-86254-32-6, ISSN 1211-975X
Úvodní slovo (Eva Bílková, Lukáš Nachtmann); Milan Hlavačka / Mobilita, doprava, cestování, turismus – zamyšlení nad pojmy a jejich rolí ve společnosti aneb Mobilita pro všechny; **I. Firma Laurin & Klement v kontextu výroby automobilů v českých zemích:** Lukáš Nachtmann / Václav Laurin ve světle dopisů z pobytu v Drážďanech; Jan Bílek / Mladoboleslavská automobilka a člen správní rady Jindřich G. Maštálka; Miloš Hořejš / Šlechta mezi zákazníky i akcionáři automobilky Laurin & Klement; Jan Němec / Čeští Němci nejezdí laurinkami, nakupují práci německých rukou; Lenka Procházková / K osobnosti Metoděje Vlacha; Patrik Wirkner / Jaroslav Pánek – jeden z neznámých škodováků; **II. Obchodní stezky a komunikace od středověku do poloviny 20. století:** Jiří Sajbt / Význam cest a dva názory na průběh Žitavské cesty; Tomáš Kalina – Jan Kahuda / Knihy poštovních tras – pramen k dějinám poštovnictví v habsburské monarchii v 19. století; Luděk Beneš / Obrazové a písemné prameny k silniční síti a silniční dopravě v Muzeu Mladoboleslavska; Petr Freiwillig / Silniční mosty u Spálova jako ukázka meziválečného mostního stavitelství; Jaroslav Zeman / Kam s ním? Hromadné a individuální garáže v meziválečném Jablonci nad Nisou; **III. Cyklistika a motorismus jako společný fenomén:** Milena Lenderová / Bicykl a ženská emancipace. Od prvních cyklistek do začátku 20. století; Ivo Łaborewicz / Spuścizna Bolesława Osipika – jeleniogórskiego rowerzysty (w zasobie Archiwum Państwowego w Jeleniej Górze); Jan Králík / České cyklistické dráhy v 19. století; Lucie Swierczeková / Z cyklistických fondů a sbírek Archivu tělesné výchovy a sportu; Vlastimil Svěrák / Počátky motocyklové, automobilové a autobusové dopravy na Jihlavsku; Petr Hoffman / Autobusová doprava Československé pošty v Českém ráji (1920–1932); Mikuláš Jančura / „S veselou mysľou do diaľky". Náčrt možností a limitov motoristickej turistiky a športu na Slovensku v medzivojnovom období; Jaroslav Kříž / České automobilové cestovatelství – historie a současnost; Lukáš Kopecký / Karel Viškovský a cesta do Paříže v roce 1924; Kateřina Nora Nováková / Kniha Klenoty z kapoty; Jan Čečetka – Radka Janků / Život (nejen) v jednom kole aneb Motorové opojení. Motocykly a automobily v každodenním a společenském životě obyvatel Novopacka a Hořicka; Michal Velebný / Mladoboleslavský okruh městem; Závěrečné slovo (Pavel Jakubec)

Jednotlivé příspěvky recenzovali:
Karol Bílek, prom. hist.
Mgr. Jan Boháček
PhDr. Petr Janeček, Ph.D.
prof. PhDr. Milena Lenderová, CSc.
PhDr. Martina Maříková, Ph.D.
Mgr. Šárka Mašková Janotová

Z Českého ráje a Podkrkonoší
vlastivědná ročenka
svazek 29

Vydaly Státní oblastní archiv v Litoměřicích – Státní okresní archiv Semily, Státní oblastní archiv v Zámrsku – Státní okresní archiv Jičín a Regionální muzeum a galerie v Jičíně v roce 2016. Vedoucí redaktor Ivo Navrátil, tajemník redakce Pavel Jakubec. Redakční radu ve složení Michal Babík, Karol Bílek, Miroslav Cogan, Eva Chodějovská, Radka Janků, Vladimíra Jakouběová, Markéta Lhotová, Jiří Louda a Jan Prostředník vede Jan Luštinec. Obálka a grafická úprava Jaroslav Barták. Jazyková spolupráce Günter Fiedler a Ivo Łaborewicz. Vytiskla Tiskárna Glos Semily, s. r. o. Náklad 500 výtisků. Stran 333 +XVI.

Brandýs nad Labem –
V. R. Widimsky, 1864.

Česká Bělá –
V. R. Widimsky, 1864.

Česká Bělá – upravený znak,
udělený 10. 9. 2015
(kresba Stanislav Kasík).

Dašice –
V. R. Widimsky, 1864.

Hostomice –
V. R. Widimsky, 1864.

Jílové u Prahy –
V. R. Widimsky, 1864.

Jílové u Prahy –
kresba znaku dle privilegia
z roku 1477
(kresba Stanislav Kasík).

Karlštejn-Budňany –
V. R. Widimsky, 1864.

Kynšperk –
V. R. Widimsky, 1864.

Luby –
V. R. Widimsky, 1864.

Městec Králové –
V. R. Widimsky, 1864.

Mladá Boleslav –
V. R. Widimsky, 1864.

Nový Bydžov –
V. R. Widimsky, 1864.

Nový Knín –
V. R. Widimsky, 1864.

Nový Knín – rekonstrukce
znaku (kresba Stanislav Kasík).

Postupice –
V. R. Widimsky, 1864.

Ronov nad Doubravou –
V. R. Widimsky, 1864.

Slaný –
V. R. Widimsky, 1864.

Slaný – úplný městský znak (kresba Stanislav Kasík).

Tachov – V. R. Widimsky, 1864.

Turnov – V. R. Widimsky, 1864.

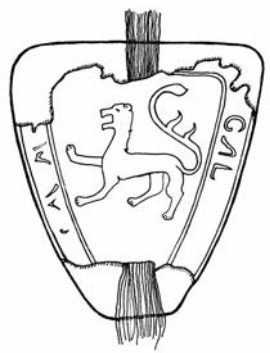

Kresba pečeti Havla z Lemberka z roku 1237 (kresba Stanislav Kasík).

Ideální rekonstrukce turnajové výstroje Jana z Michalovic dle básně Heinricha z Freibergu z let 1293 – 1297 (kresba Stanislav Kasík).

Erb hrabat z Valdštejna dle udělení polepšeného erbu z roku 1621 (kresba Stanislav Kasík).

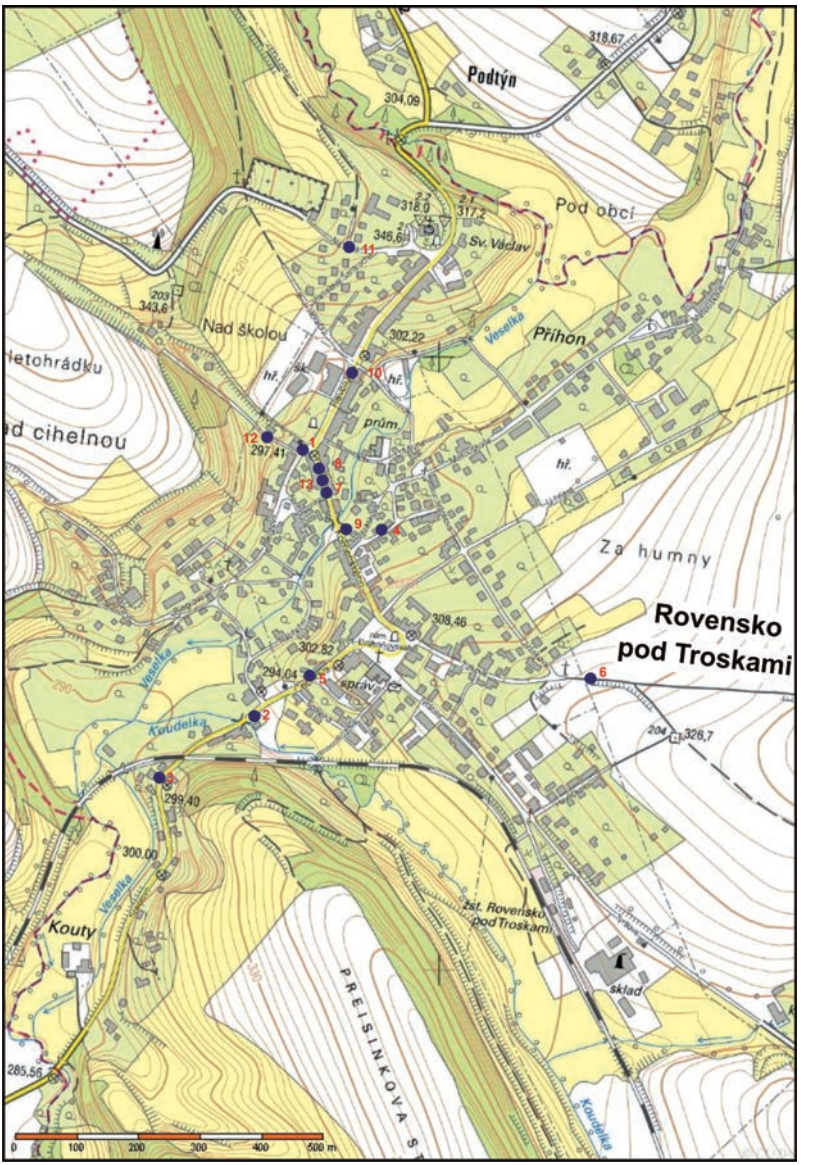

Obr. 1. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015“. Lokalizace komponent zjištěných při ZAV: 1) Riegrova ul. před čp. 370 (parc. č. 2253/2, JTS-K: 677220,1/1001156,85); 2) Čechova ul. před čp. 39 (parc. č. 2230/1, JTS-K: 677321,72/1001597,29); 3) Sokolovo před čp. 344 (parc. č. 2230/2, JTS-K: 677454,04/1001686,81); 4) Jiráskova ul. před čp. 113 (parc. č. 2241,

JTS-K: 677080,48/1001276,72); 5) Čechova ul. před čp. 64 (parc. č. 2234/1, JTS-K: 677198,15/1001514,06; 677188,27/1001506,45 – linie); 6) Žižkova ul. před čp. 571 (parc. č. 2234/1, JTS-K: 676735,69/1001528,57); 7) Komenského ul. před čp. 163 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677177,39/1001222,63); 8) Komenského ul. před čp. 166 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677191,91/1001182,08); 9) Komenského ul. před st. p. 140 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677159,01/1001274,43); 10) Revoluční ul. před čp. 270 (parc. č. 2253/3, JTS-K: 677134,61/1001024,49); 11) Na Týně před čp. 467 a 448 (parc. č. 2394/1, JTS-K: 677157,24/1000819,17 a 677124,24/1000827,71 – linie); 12) před čp. 201 (parc. č. 2352/1, JTS-K: 677289/1001128,44); 13) Komenského ul. před čp. 6 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677186,96/1001210,27).

Obr. 2. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Lokalita 6 – Žižkova ul. před čp. 571 (parc. č. 2234/1, JTS-K: 676735,69/1001528,57). Pohled na pozůstatek polní vápenické pece se vsádkou – stav po začištění řezu a objektu.

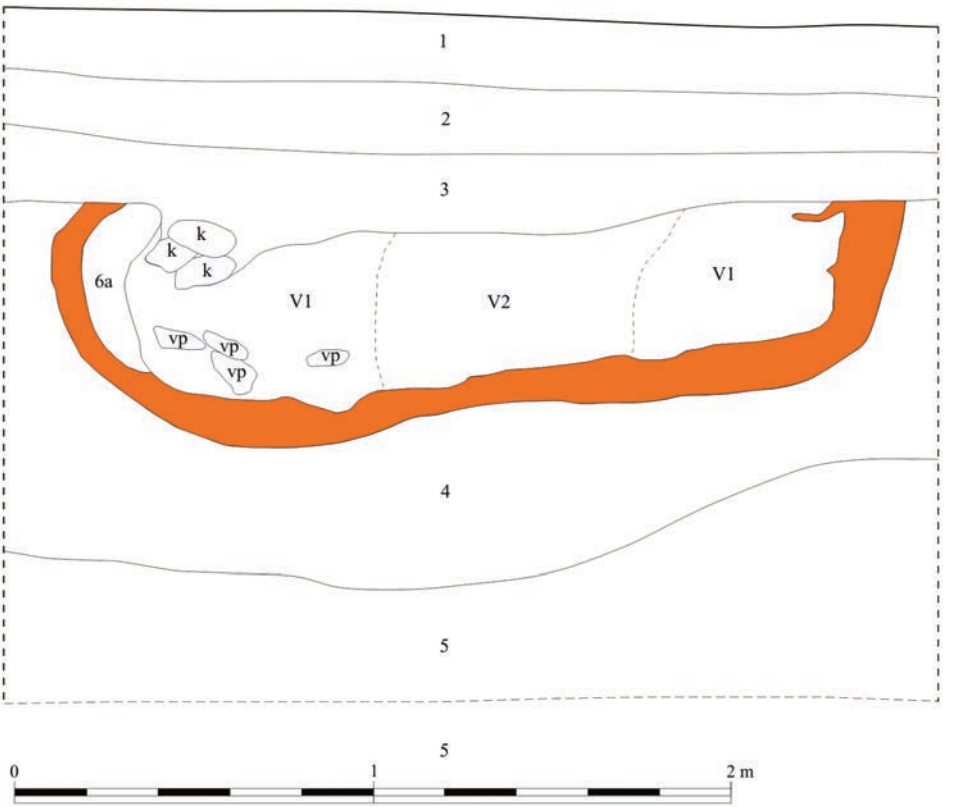

1) drcená asfaltová směs tvořící povrch komunikace
2-3) těleso vozovky
4) ulehlý světle okrový jíl (podloží)
5) ulehlý světle šedý jíl (podloží)
6) středně ulehlá tmavě červená jílovitopísčitá hlína tvořící propálenou stěnu pece
6a) vyskládané, propálené kameny tvořící zakládku při vnitřní stěně objektu ve východní části
V1) výplň objektu - kvalitní vápno, mírně malé fragmenty vápence
V2) výplň střední části objektu, kontaminované vápno jemnozrnným pískem / vp = vápenec

Obr. 3. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Jižní řez s řezem vápenické pece. Lokalita 6 – Žižkova ul. před čp. 571 (parc. č. 2234/1, JTS-K: 676735,69/1001528,57).

Obr. 4. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Lokalita 7 – Komenského ul. před čp. 163 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677177,39/1001222,63). Pohled na jihozápadní řez po začištění a jeho kresebná dokumentace. Vrstvy 1–3 lze interpretovat jako zánikový horizont stavby datovaný artefakty do průběhu 16. století.

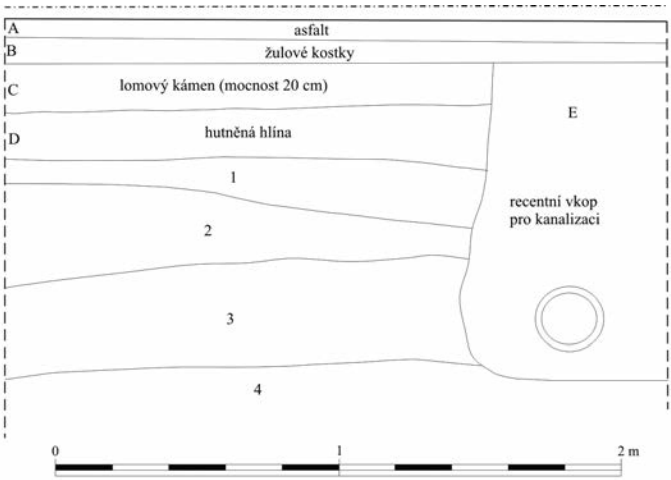

vrstva 1: středně ulehlá okrovošedá jílovitá hlína 80% malých až středních fragmentů cihel, mírně uhlíky, mocnost 20 cm
vrstva 2: středně ulehlá černožlutošedá jílovitopísčitá hlína, četně uhlíky, mírně proplástky vápna, mocnost 20-40 cm.
vrstva 3: středně ulehlý písčitý jíl, mírně uhlíky, mocnost 40 cm.
vrstva 4: podloží jíl.

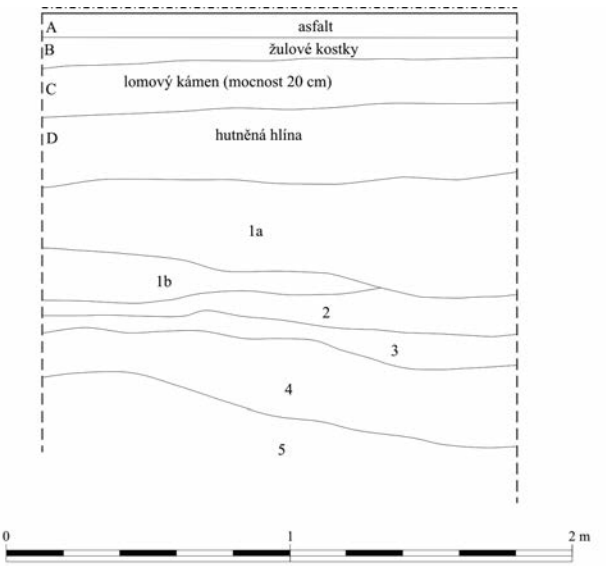

vrstva 1a-1b: ulehlý šedookrový jíl, četně střední fragmenty kamene (opuka), mocnost 15-30 cm.
vrstva 2: středně ulehlá černočervená jílovitopísčitá hlína, 80% cihel a mazanice, 15% uhlíky (ke), mocnost 15 cm.
vrstva 3: ulehlý světle žlutošedý písčitý jíl, mocnost 10-15 cm.
vrstva 4: středně ulehlý tmavě šedý jíl, mírně uhlíky, mocnost 30 cm.
vrstva 5: podloží - jíl.

Obr. 5. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015“. Lokalita 8 – Komenského ul. před čp. 166 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677191,91/1001182,08). Požárový horizont z 16. století, který byl průběžně dokumentován v řezech výkopů.

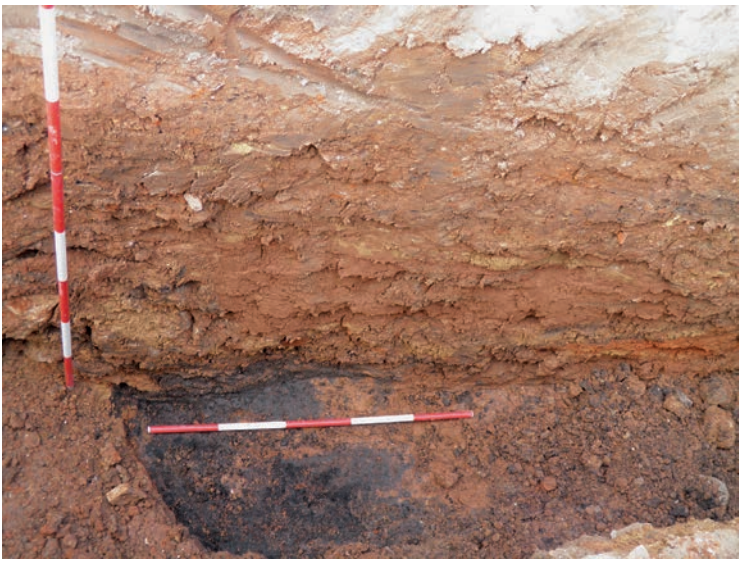

Obr. 6. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015“. Lokalita 9 – Komenského ul. před st.p. 140. Zánikový horizont stavby z 16.–17. stol. s detailem shořelé prkenné podlahy.

Obr. 7. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015".
Lokalita 9 – Komenského ul. před st.p. 140 (parc. č. 2251/1, JTS-K: 677159,01/1001274,43).
Pohled na relikt jihozápadního nároží stavby. Na císařském otisku stabilního katastru č. 6568-4
z roku 1842 je na této parcele zakreslena roubená stavba označena č. 140. Ovšem nálezová situace
objevená při výzkumu v roce 2015 svědčí o starším předchůdci tohoto domu,
který shořel někdy mezi pol. 16. a pol. 17. století.

Obr. 8. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Lokalita 11 – Na Týně před čp. 467 a 448 (parc. č. 2394/1, JTS-K: 677157,24/1000819,17 a 677124,24/1000827,71 – linie). Z biomateriálu získaného z hmoty vrstvy 3 bylo zadáno radiokarbonové datum, které přineslo datování do širokého časového intervalu konce 10. až počátku 12. stol. Jde o pozoruhodný doklad blíže neurčené antropogenní aktivity v období raného středověku, který však nelze bez výhrad spojovat s existencí hradiště v této poloze.

Obr. 9. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Komenského ulice – před čp. 163 (soubor 3). Zlomek levé části čelní vyhřívací stěny komorového kachle s reliéfem koňské hlavy (16. stol.).

Obr. 10. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Komenského ulice – před čp. 163 (soubor 3). Zlomek rohové část i čelní vyhřívací stěny komorového kachle s motivem rozviliny s odlomeným kruhovým medailonem (16. stol.).

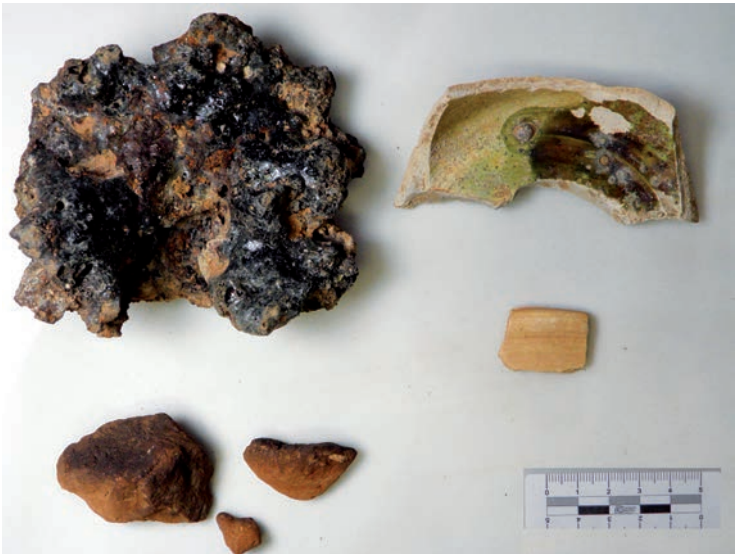

Obr. 11. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Komenského ulice – před st. p. 140 (soubor 5). Zlomky keramiky (světlé zboží, žlutá a žlutozelená glazura), koláč železářské strusky a mazanice (16.–17. stol.).

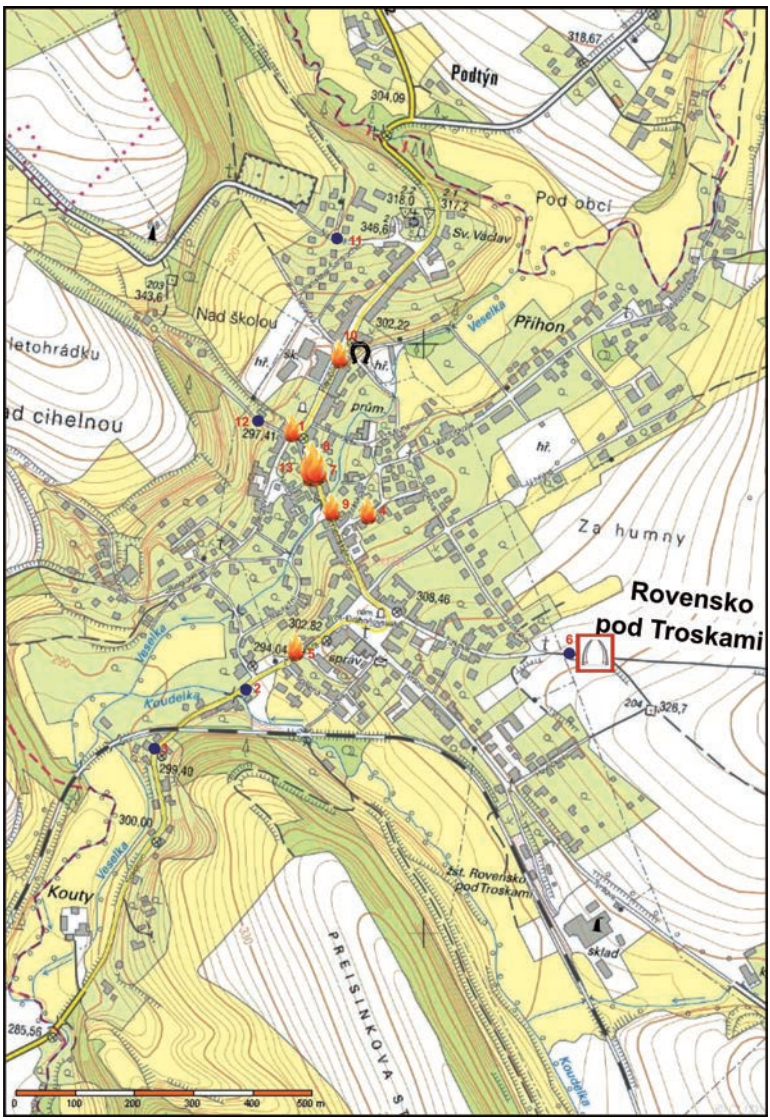

Obr. 12. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015". Lokalizace komponent zjištěných při archeologickém výzkumu: stopy požárů (viz lokality 1, 4, 5, 7, 8, 9 a 10): 4, 10 – požár 27. srpna 1843, 5 – požár 15. stol., 1, 7, 8 – 16. stol.; 9 – 17. stol.; lokalita 10 – relikt haťové komunikace, lokalita 6 – vápenická pec.
Topografický podklad: výřez ZM ČR 03-34-05. ČUZK 1994.

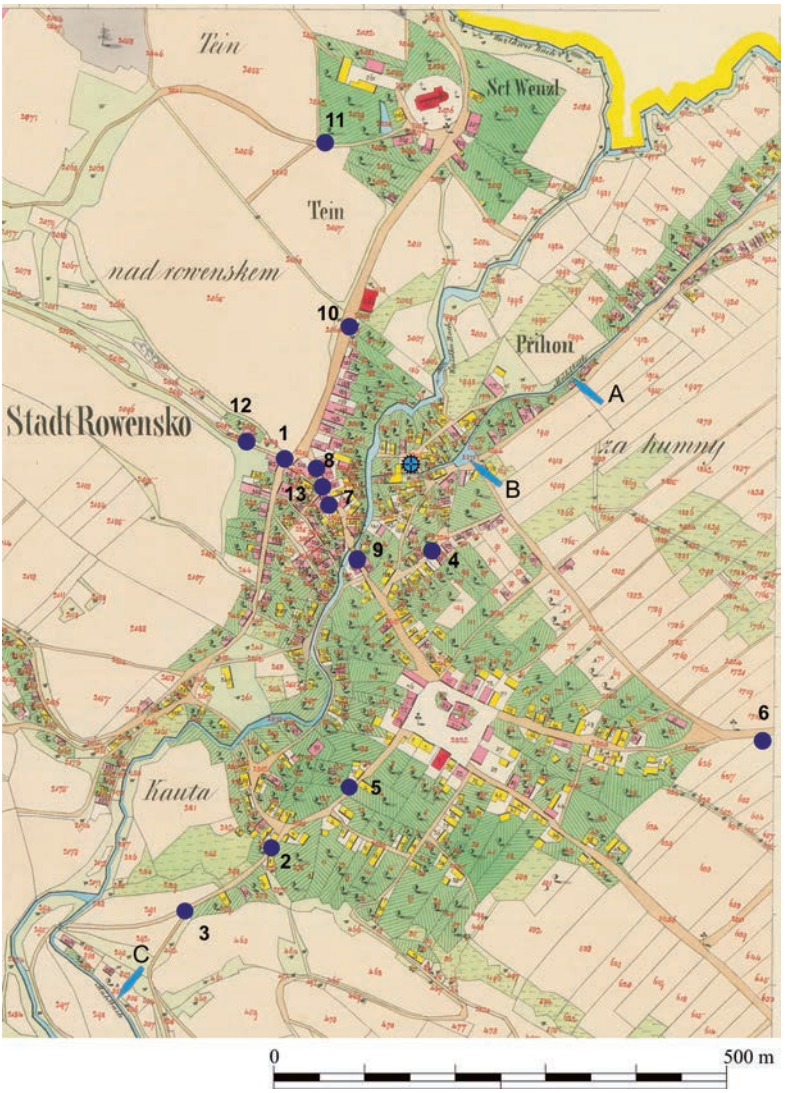

Obr. 13. Rovensko pod Troskami – „Výstavba splaškové kanalizace 2014–2015".
Lokalizace komponent zjištěných při archeologickém výzkumu na císařském otisku stabilního katastru 6568 (list 4) z roku 1842. Modré šipky naznačují průběh mlýnského náhonu a retenční nádrž. Symbol mlýnského kola lokalizuje mlýn „U pece" – čp. 156.

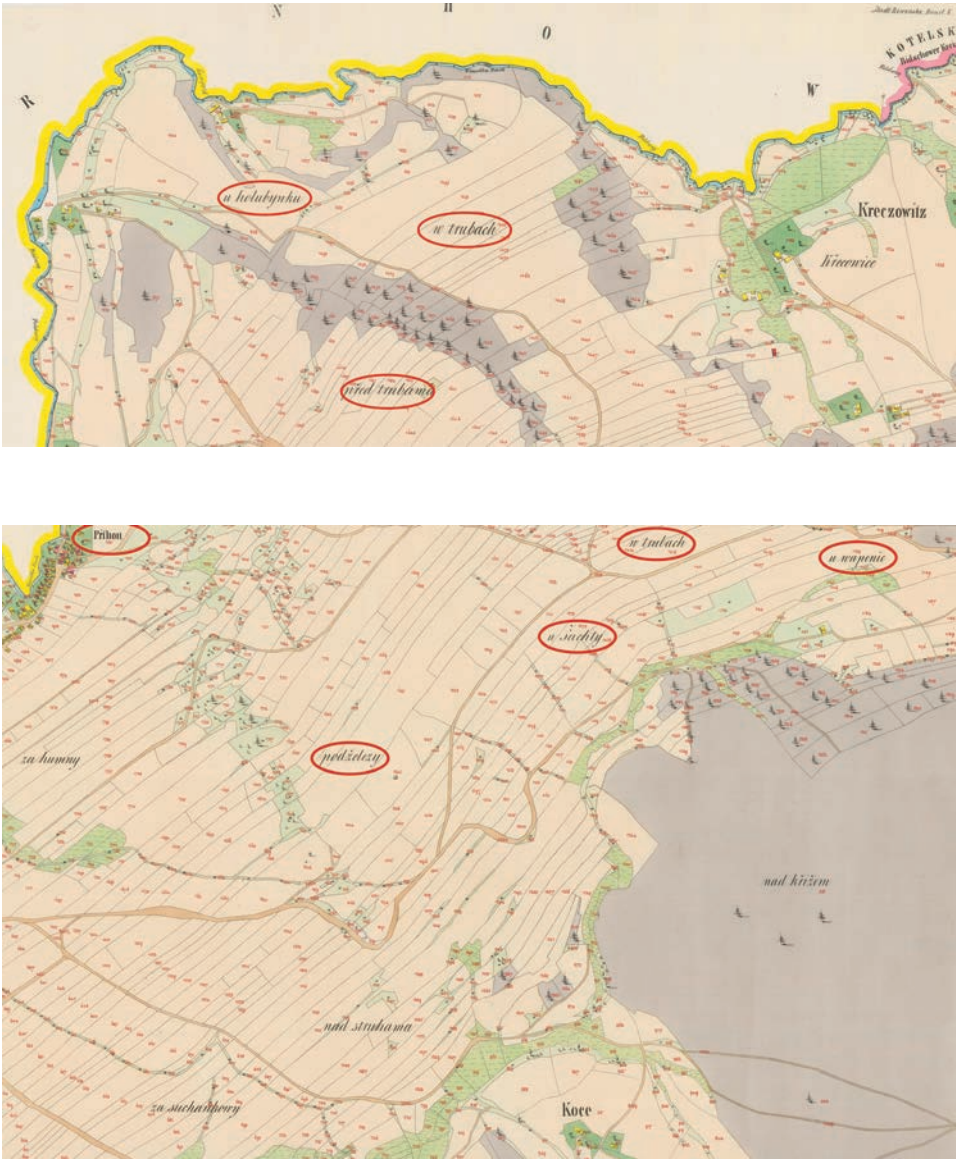

Obr. 14. Rovensko pod Troskami. Lokalizace pomístních názvů spojených s železářskými a dalšími pyrotechnickými procesy na císařském otisku stabilního katastru 6568 (listy 2 a 5) z roku 1842.

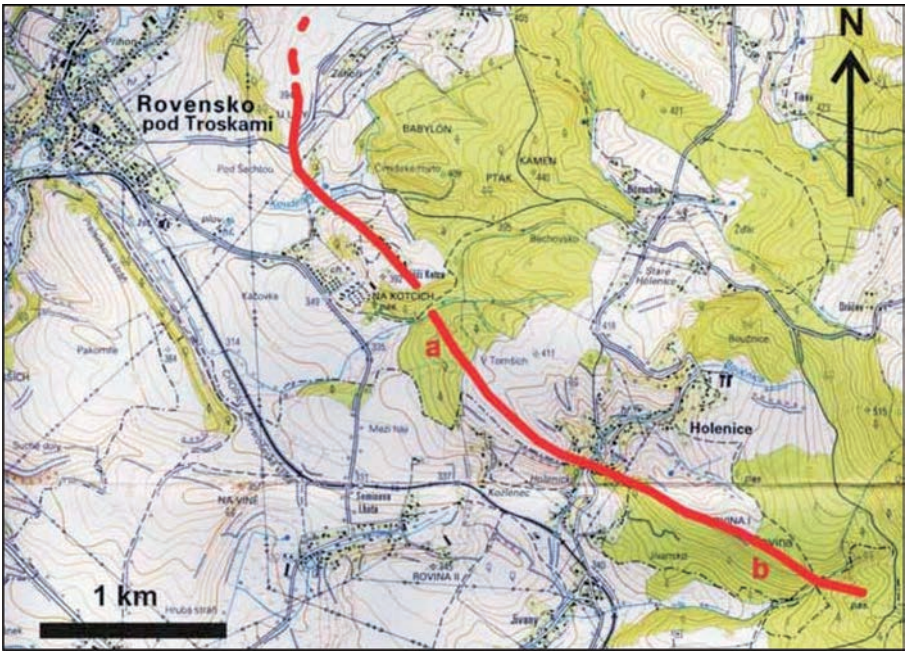

Obr. 15. Situační mapka se schematickým znázorněním průběhu vápencového pruhu (červeně) v okolí Rovenska pod Troskami a v jihovýchodním okolí Holenic. Lokality: a – „V boroví", b – „Rovina". Topografický podklad: výřez ZM ČR 03-342 Rovensko pod Troskami. ČUZK 1994 (podle Pavel Čáp 2010).